Павло Ангелуца

АВСТРАЛІЯ НАДЗВИЧАЙНА

EXTRAORDINARY AUSTRALIA

diasporiana.org.ua

Вельмишановній пані Лесі Ткач найщирішими побажаннями творчих успіхів і нових творів від автора
18/7/02

Доктор Павло Ангелуца

Австралія Надзвичайна

(Extraordinary Australia)

Шукачам щастя на Батьківщині
та на чужині присвячую

Брізбен, Австралія
2001

Павло Ангелуца

Австралія надзвичайна (Extraordinary Australia) –
М.: Су Джок Академія, 2001 – 336 ст.

ISBN 5-900810-30-5

В книжці, написаній австралійським лікарем, кандидатом медичних наук з Києва, проводиться ретельний аналіз життя в Австралії: родина, суспільство, закони, злочини в Австралії, бідні та багаті, проблеми імміграції та мирного співіснування у багатонаціональній країні. В книзі наводяться численні медичні поради, вперша зібрана детальна інформація про всіх відомих автору небезпечних та отруйних тварин та рослин Зеленого континенту, оповідається про небезпеки тропічного океану і як з ними «боротися». Окремі великі глави присвячені проблемам довкілля та природним катаклізмам Австралії. Детально описується державне та приватне медичне забезпечення країни, проведено науковий аналіз гігієни харчування австралійців. В кінці книги є перелік літератури про Австралію українською, російською та англійською мовами та додаток «Ваша домашня австралійська аптечка». В книзі можна знайти численні електронні адреси і телефони австралійських державних установ та українських організацій Австралії.

Під редагуванням почесного професора
Національного Університету Культури і Мистецтв України
Олександра Кучменка

Комп'ютерне верстування: Ніколаєвої І.А.

ISBN 5-900810-30-5

© Су Джок Академія

Dr Pavlo Angelutsa

Extraordinary Australia

SYNOPSIS

Preface

(Objectives, acknowledgments and thanks)

Australia – Country of Immigrants

The history of Immigration, Australian Policy on Immigration in historic perspective, Immigration Programs (categories), international marriages, illegal immigration, refugees, Business immigration, New Zealanders in Australia, ethnic structure of modern Australia, attitude towards Migrants in perspective, the SBS, Multiculturalism, Americanization of culture, One Nation's phenomenon, attitude of old Migrants towards new ones, hardships of new Migrants, homesickness, children of Migrants, multiethnic music in Australia, Consulates of Ukraine and Russia in Australia, Ethnic Social Workers, Ukrainian, Russian, Jewish Welfares, useful and official Internet sites and phone numbers

Some Essays on Australian Society

ANZAC tradition, Monarchists vs Republicans, elections in Australia, Political Correctness in Australia, Australian family, marriages, «DINKs», «breeders», Nation of loners, child support, controversy of Homosexualism in Australia, Heterosexual sex, Cybersex, LOVE in Australia, Boy-friends and Girl-friends, Women's Rights, Sexism, Prostitution, overseas sexual workers, male prostitutes, gambling, culture of service, stress at work, controversy of virtual world, mobile phones' nuisance, farming, personal experience of working as a Rural Doctor, Australian Texas, Stanthorpe-paradise, Aboriginals, Charity in Australia, the rich and poor, loans and mortgages, unemployment – Social and Medical issues

Long live the Australian Law!

History, murders, gun law development, suicide, stalking, sexual harassment, anti-discrimination law, paedophilia, child protection, violence and media, censorship, notorious Australian crimes, stealing, cars, transport offences, driver licensing, road safety, road casualties, first aid, standard drinks, DNA testing and crime, drugs in Australia, Ethnic Crime, Mafia, Black Economy, whistleblowing, fraud, insurance fraud, Christopher Skase's case, credit card fraud, cybercrime, ASIO, privacy problems, consumers profile and privacy, computers and privacy, computer cookies, cyber-portrait, etc., Privacy Commission, confidentiality protection crisis, cost of the crime, Capital Punishment abolishing, cost of prisoners, mandatory sentencing, public fear of crime, Police and your rights, Criminal Justice Commission, Third Party injury at your premises, 100000 security guards, Deprivation of Liberty, missing persons, useful and official Internet sites and phone numbers

Australian Ecology

Giant animals extinction and Aboriginals, vehicle emissions, photochemical smog, lead petrol problem solution, eco-motoring, autogas, active transport, greenhouse gas emissions, car pooling, fuel-efficient car, temperature inversion, natural pollutants, ozone depletion, CFCs regulation, Australian International position on Greenhouse gases, alternative energy sources, Green Power project, solar farming, wind electricity, tide power station at Derby, Snowy Mountains Hydro-electric Scheme, No – to nuclear stations, Uranium in Australia, Maralinga Nuclear Bomb testings, energy saving, waste in Australia, Clean Up Australia, recycling, smoking as environmental issue, amelioration of the Australian soils and land degradation, Landcare, rabbits as pests, pesticides controversy, loss of biodiversity, introduced pests, HIV and Hepatitis C in Australia, water consumption in Australia, grey water, garden irrigation systems, Australian Coast Line, the Great Barrier Reef, whale-watching, recreational fishing regulation, ecology of your home, fire protection, toddlers safety, indoor pollution, air conditioning hazards, computers as a medical issue, multistorey houses, ecological aspects of your garden, asbestosis, sick building syndrome, neighbourhood anti-nuisance law, pet dogs as an environmental issue, ecological terrorism, useful and official Internet sites and phone numbers

Natural disasters on the Fifth Continent

Medical aspects of sun protection, UPV-factor of sunscreen, sun-induced diseases, photosensitivity, sunburns, aging skin, melanoma, skin cancer, eyes and the sun, eye protection, how to survive in an Australian desert, heatwaves – prevention and treatment of heat strokes, insulation advice, bushfires review, how to survive in the bush, droughts, meteorites in Australia, cyclones – detailed advice how to be prepared, types of floods, storm surges, earthquakes, landslides, hailstorms, lightning (detailed advise on all the above), detailed statistics on drowning, personal experience in a rip at Bondi Beach, dangerous beaches, lifesavers, medical and safety advise on snorkelling, surfing and scuba-diving, bath and swimming pool tragedies prevention, the Emergency Management Australia, useful and official Internet sites and phone numbers

Australian Nature (Dangerous Fauna and Flora)

Very detailed advice on dangerous Australian creatures (snakes, spiders, crocodiles, poisonous fish, aggressive birds, ticks, leeches, aggressive insects, Aussie-mossie, Ross River fever, Japanese Encephalitis, mites, flea, termites, sharks, jellyfish, blue-ring octopus, cone shells, sea snakes, dangerous Australian plants), what to eat in the bush, allergenic plants, pollens, mould, poisonous mushrooms, herbalists controversy

Food in Australia

Australian food tradition, multicultural food, eating out, snack food controversy, fasting in Australia, Anorexia Nervosa, Bulimia Nervosa, non hungry eating, obesity, diet advice with Australian recommendations, cholesterol-reducing diet, diverticular disease and bread, iron deficiency, vitamins and nutrients controversy, Alcoholism

in Australia, wine is good in moderation, Australian wine, coffee, modified food in detail, biodynamic food, food additives legislation in detail, salt-related diseases, MSG, Chinese restaurant syndrome, food ingredients information, the Cadmium toxicity, food poisoning in detail including Australian statistics, notifiable diseases, food irradiation, food allergy, peanut problem, genetically modified food problems, the newest Australian Legislation, water safety, fluorides, blue-green algae, pure water, juices, useful and official Internet sites and phone numbers

Cost of Treatment in Australia

The communistic principal of the Medicare, cost of Health System, Public Health, cost of Doctors Consultations, Bulk Billing controversy, Health Care Card, Pensioners, DVA, Pathology and Radiology payments, STDs, Cosmetic Surgery, Physiotherapy, psychology, non traditional or alternative treatment, Ambulance, Dental Care, Hearing Aids, Nursing Homes, Carer payments, Multilingual Service, Private Health Insurance in detail, PBS scheme in detail and in historical perspective, lifestyle drugs, private prescriptions, vaccination programs in Australia, on-line pharmacies, treatment of Foreign Nationals in Australia, taking your medications overseas, WorkCover, traffic accidents cover, useful and official Internet sites and phone numbers

Doctor-Patient Relationship in Australia

The role of a smile in Australian Medicine, based on trust, rapport, confidentiality, privacy, child abuse, no sex with patients, no bribes in medicine, health promotion, Doctor-shoppers, second opinion, Internet controversy in Medicine, fraud in medicine, scripts without seeing the patient, medical centres, drug lines, IVF, therapeutic privilege, informed consent, placebo, right of treatment refusal, complaints against Doctors in much detail, Doctors' Mistakes, Medical Defence Unions, cost of Indemnity Cover, Australian Medical Association, useful and official Internet sites and phone numbers

Your Australian First Aid Kit

Advice on the family kit, anaphylaxis, storage conditions, Poisons Information Centres

Literature on Australia

In Ukrainian, Russian and English languages available in Australia and Ukraine/ Russia

Вступне слово

Ось уже минуло понад вісім років з того моменту, як після тривалого і виснажливого перельоту я опинився на самому далекому від України континенті – Австралії. За твердженнями моїх друзів та колег – родини Тані та Карла Махфуз ***(Drs Tanya and Karl Mahfouz),*** *які зустріли мене на летовищі (аеродромі) у Сіднеї, колишній член Партії* ***Зелених*** *України був геть* ***зеленого*** *кольору одразу по прибутті до* ***Зеленого*** *континенту.*

З тих пір багато води сплило Дніпром та австралійськими річечками, але час від часу вранці мені здається, що Австралія мені приснилася і я відкрию очі у себе в маленькій квартирці на вулиці Урицького у Києві і буду прислухатися, що коїться на Центральному залізничному вокзалі, і як гуркотять травмаї п'ятого маршруту по вулиці Урицького.... Проте за моїм вікном сонце знову сходить над Кораловим морем, і чужі пташки співають свої оптимістичні пісні життя.

Ідея цієї книжки народилася давно, ще з перших місяців мого перебування у невідомій мені країні. Перед від'їздом до Австралії я намагався знайти книжки про цю країну і знайшов тільки три (одна – польського мандрівника, інша – австралійки, про її пригоди у австралійській пустелі та верблюдів, третя – про економіку Канади та Австралії). Попри мої відносно непогані знання англійської мови, життя в чужій країні дуже відрізнялося від нашого «радянського». І мені б ***хотілося, щоб інші іммігранти не повторювали мої помилки...*** *Деякі з них могли коштувати мені життя. Один із моїх сіднейських приятелів, колишній московський ювелір Альоша Ерінбург* ***(Mr Alex Erinburg),*** *врятував мене, коли я попав у океанську течію (нічого подібного цьому явищу немає у Чорному морі) і ледь не втопився.* ***Якщо ця книжка допоможе врятувати життя чи здоров'я навіть одній людині, то я буду вважати, що я недаремно витратив на неї стільки часу.*** *Сучасне західне суспільство бере на себе багато відповідальності за життя, здоров'я та добробут окремих людей, проте, як кажуть у ЦРУ, хто володіє інформацією, той керує ситуацією.*

Ця книжка написана про різні сторони австралійського життя лікарем з України що має семирічний стаж роботи в Австралії. В ній містяться численні медичні та екологічні поради, які можуть з часом застаріти. Численні адреси австралійських організацій та їх назви теж безумовно будуть мінятися, бо бюрократія у кожній країні пристосовується до політичного моменту.

Слово «надзвичайна» у назві книжки вибрано невипадково, бо ця країна є надзвичайною і з огляду на її красу, і з огляду на її природні небезпеки.

Дуже сподіваюсь, що ця книжка буде цікавою і тим читачам, які не плянують відвідати цю прекрасну країну. Недаремно ж великий Тарас нам заповідав: ***І чужому научайтеся і свого не цурайтеся...***

Одна з австралійських читачок (родом з Владивостоку) рукопису моєї книжки запитала мене: «Чому Ви не любите Австралію? Чим вона Вас так образила?». Я хотів би запевнити шановного читача, що я дійсно люблю Австралію,

проте свідомо написав критичну правдиву книжку про цю чарівну країну, а не рекламну побрехеньку для туристів.

Попри те, що майже всі фактичні матеріали цієї книжки зібрані з англомовних джерел, автор свідомо написав цю книжку своєю материнською мовою – українською, а не більш прибутковими – англійською чи російською. ***Це видання не є прибутковим для автора.*** *Можливо, будуть видання іншими мовами.*

Стосовно моєї української мови, то родом я з Кіровоградщини, проте стараюся вживати сучасну офіційну українську «літературну» мову, яка звичайно розвивалася під впливом російської мови. Українці Австралії вживають більш традиційний український правопис, що базується на Словнику Григорія Голоскевича (дивись – Український ортографічний словник, укладенний Дмитром Нитченком), і частіше розмовляють «західною» українською мовою. Можливо, це буде відчуватися і у книжці. Моя українська транскрипція австралійських географічних назв та імен базується на їх звучанні, а не на їх російському варіянті правопису. Наприклад, столиця Тасманії – ***Hobart*** *– є Гоуба(р)т, а не Хобарт, як писалося в російських книжках. Звичайно, в книжці можуть бути і помилки. Доречі, я закінчував російську, а не українську школу (середня школа номер 11 міста Кіровограда).*

Окрім української мови, в книжці даються окремі вирази та цитати іншими мовами і відповідно вживаються різні шрифти для ***англійської****, латинської, німецької, російської та* ***французької*** *мови.* ***Назви тварин*** *в перекладі на українську теж даються жирним косим шрифтом. На жаль, деяких назв тропічних тварин та рослин я не знайшов у моїх словниках і взяв на себе сміливість зробити власні переклади. Автор вибачається, якщо декому будуть надокучати наукові англійські чи латинські назви. Людям, які досконало знають англійську мову, можливо будуть недоречними і англійські спеціяльні терміни, особливо, коли мова стосується медицини, проте у 1994 році, коли мені довелося працювати перекладачем для лікарень міста Сіднею, я бачив які труднощі зі спеціяльною англійською мовою мали навіть іммігранти з багаторічним стажем побуту в Австралії. До того ж, у сучасній англійській мові з'являється багато нових понять та виразів, які ще не включені у відомі словники.*

Окрім численних фактичних матеріялів у цій книжці я висловлюю свої особисті політичні погляди, які необов'язково зпівпадають з офіційними точками зору урядів окремих країн світу чи Організації Об'єднаних Націй.

Глави ***«Нариси про австралійське суспільство»*** *та* ***«Хай живе австралійський закон!»*** *містять інформацію, яка може бути передчасною* ***дітям віком до 16 років.***

По приїзді до Австралії мені пощастило отримати велику моральну та духовну підтримку від української Громади Сіднею та окремих українців, євреїв, росіян та інших австралійців, за що я завжди буду вдячний моїм сіднейським

*друзям та парафії Української Православної Церкви у Гренвіл'і. Проте, як відносно новий член української спільноти Австралії, я не осмілюся писати про історію українського поселення в Австралії. Про це вже написані прекрасні книжки Дмитра Чуба, Анатолія Михайленка, а також відомі збірки – **Альманах Українського Життя в Австралії (1994), Українці в Австралії -Енциклопедичний Довідник (Сідней 2001)** та інші відомі публікації, які можна знайти в українських бібліотеках Австралії при українських Церквах та у великих бібліотеках на Україні, куди австралійські українці та Фундація українознавчих студій в Австралії (адреса Фундації – **Ukrainian Studies Foundation, PO Box 270, Lidcombe, 1825, NSW Australia**, телефон – 02 97494706) неодноразово висилали великі партії книжок.*

На жаль, більша частина українських організацій Австралії не змогла мені допомогти у фінансуванні цієї книжки. Вищевказана Фундація Українознавчих Студій у своїй відмові зокрема зауважила мені, що я повідомляю в книжці адреси російських організацій Австралії для читачів, що може відвернути їх від українського життя (!) і що книжку вже надруковано в українській пресі, інший благочинний фонд навіть не прислав мені анкети-прохання про спонсорування (попри мої численні особисті телефонні дзвінки до його шановного Голови, відомого українського діяча Сіднею). Найоперативініше мені відмовила «найбільша фінансова установа в Австралії» – через місяць від подання заяви і без ніяких зайвих питань.

Тільки Українське Лікарське Товариство в Австралії пожертвувало 1000 австралійських долярів на розсилання цієї книжки до університетів та медичних бібліотек України, за що я буду завжди щиро вдячним моїм колегам.

Вихід цієї книжки став можливим завдяки великій кількості людей:

Насамперед, моїх батьків (Олексія Ілліча Ангелуци та Антоніни Павлівни Хоренженко), які так необачно відпустили мене у цю далину, та першої вчительки Лариси Іванівни Ніколаєвої, яка навчила мене писати і читати. Я також вдячний всім іншим моїм вчителям, найбільше: члену-кореспонденту Академії Медичних Наук СРСР, професору Олександрові Йосиповичу Грицюку та професору Олексію Павловичу Вікторову, які вчили мене писати серйозні медичні книжки

Товаришу Міхаілові Сергеєвічу Горбачову, який дозволив вільну еміграцію з тодішнього Радянського Союзу, чим я і скористався. Коли Міхаіл Сергеєвіч мав приїхати до Австралії я хотів зустріти його з плакатом: «Спасибо, Миша дорогой, что ЗДЕСЬ мы встретились с Тобой!»

З іншого боку, автор дуже вдячний австралійському уряду початку дев'яностих років, який створив тоді дуже ліберальні умови імміграції до Австралії і навіть дав мені безпроцентову позичку на квиток до Австралії.

*Україномовні газети Австралії **Вільна Думка і Церква і Життя** та двомовна газета Верховної Ради України **Голос України** постійно друкували мої статті*

і цим надихали мене на подальшу працю. При цьому колишній редактор газети ***Вільна Думка*** *пан Володимир Шумський приклав багато зусиль, щоб поліпшити мою літературну мову.*

Автор вдячний україномовному та російськомовному читачу моїх довгих статей за його моральну підтримку і зацікавленість у моїх публікаціях

Самі щирі особисті подяки автор хотів би висловити:

Редактору Ользі Н.-.Р. з Квінсленду;

Редакторам сіднейської газети ***Вільна Думка*** *панству Володимирові та Маркові Шумському* ***(Mr Wolodymyr and Marko Shoumsky);***

Українському письменнику в Австралії пану Євгенові Гарану ***(Mr Evhen Haran)***

Співробітниці брізбенської газети ***The Courrier-Mail*** *пані Тамарі Мірошніченко* ***(Mrs Tamara Miroshnichenko);***

Музиканту пані Інні Коган ***(Mrs Inna Kogan)*** *з міста Брізбен;*

Секретарю імміграційного комітета Української Суспільної Опіки Штату Південної Австралії пану Валентинові Шиманюку ***(Mr Valentine Shimaniuk)***

Експерту з проблем криміналітету, особистої безпеки та охорони пану Євгенові Гориченку ***(Mr Yevgeniy Gorichenko)*** *з міста Редкліф'а*

Співробітниці Департамента Екології штату Квінсленд пані Ангелині Смолковій-Бісмарк ***(Mrs Angelina Smolkova-Bismarck);***

Моїм колегам – лікарям міста Брізбена Ігореві Єремеєнку ***(Dr Igor Jeremejenko)****, Александрові Клестову* ***(Dr Alexander Klestov),*** *кандидату мед. наук Ігореві Швецову* ***(Dr Igor Shvetsov),*** *Олесеві Алескандр'у* ***(Dr Leon Alexander).***

Сіднейському лікарю-алергологу Голові Українського Лікарського Товариства в Австралії Олегові Лозинському ***(Dr Alexander Lozynsky).***

Професору Іллі Нікбергу ***(Prof I.Nikberg)*** *з міста Сіднея;*

Співробітниці сіднейського відділу охорони здоров'я кандидату медичних наук Ольге Вільшанской ***(Dr Olga Vilshanskaya);***

Спеціялісту-мікробіологу кандидату медичних наук Віталію Сінченко ***(Dr Vitaly Sintchenko)*** *з міста Сіднея;*

Інженеру-програмісту пану Андрєю Монахову ***(Mr Andrey Monakhov)*** *з міста Тувумби.*

Міністерствам та відомствам Австралії за надані важливі інформаційні матеріяли: ***(Department of Environment, Emergency Management Australia, Centrelink)***

Моїй дружині лікарю Єлені ***(Helen)*** *за її постійні критичні і слушні зауваження та за те, що не вигнала з хати і не викинула мій комп'ютер у Коралове море!*

Автор також сподівається отримати зауваження від свого Читача, які слід надсилати на адресу Редакції.

Австралія – країна іммігрантів

Рідна мамочко моя!
Нас синє море розділя
Між нами – три дев'ять земель
На сім годин різниться день
Літак летить майже добу
І як здолати нам журбу?

Листи «повзуть» часами місяць
(Най листонош тих дідьки місять!)
П'ятнадцять цифр по телефону
Щоб додзвонитися додому
На лічені оті хвилини...
І знову рахувати днини,
доляри і Твої роки
Здалля вивчати всі рядки
Як Україна «процвітає».
Невже цьому не буде краю?!

Прости ж мені цю далечінь
Чи і мене так Бог зкарає?!
(Віршований лист до матері)

Sydney, 1993

Одну з найбільш відомих пам'яток сучасної Австралії – Сіднейську Оперу – побудовано у вигляді білого вітрильника, що символізує прибуття англійських каторжан та колоністів до Австралії, яке почалося 1788 року. У ті часи англійським правопорушникам іноді пропонувалося на вибір – на шибеницю чи на довічне заслання до Австралії, і дехто віддавав перевагу лишитися в Англії... (дивись також – Пилип Вакуленко – Мореплавці і відкривачі Терра Австраліс, **The Cambridge Encyclopedia of Australia**).

Напочатку колонізації цього величезного континенту подорож на вітрильниках з матінки-Англії займала декілька місяців, біля місяця пливли переселенці на величезних пароплавах у сорокові та п'ядесяті роки вже двадцятого століття, понад двадцять годин загального польотного часу триває переліт сучасних іммігрантів з европейських країн.

Не менш цікавий факт полягає в тому, що навіть аборигени не «народилися» у цій, такій далекій звідусіль Австралії, а, за сучасними теоріями, колонізували п'ятий континент за 40-50 тис років до білої людини, та дістались Австралії з островів Океанії.

До кінця другої світової війни семимільйонна Австралія практично була колонією Великобританії, звідки й прибувала переважна більшість іммігрантів. Політика Австралії щодо імміграції змінилася у повоєнний час насамперед під тиском економічного бума та стратегічної пришвидшення процесу заселення континенту та збільшення кількості новоприбулих. З 1945 року по 1999 рік до Австралії пере-

силилося ще 5,6 млн чоловік (у середньому приїздило біля 100 тис осіб на рік), і загальна чисельність населення зросла до 19 млн постійних мешканців.

Ще один цікавий та важливий фактю Відомо, що приблизно один мільйон постійних мешканців Австралії (а це – понад 5% населення) утримується з різних причин від отримання австралійського громадянства (наприклад, люди бояться втратити своє попереднє громадянство). Ці люди практично мають всі права австралійців, проте не мають права брати участь в австралійських виборах та займати урядові посади.

Наприкінці шістдесятих років Австралія відмовилася од політики виключно «білої імміграції», і в країну почався постійно зростаючий потік іммігрантів з країн сусідньої Азії, а саме в'єтнамців, китайців, філіппінців та мешканців островів Океанії. Найменше попало в Австралію вихідців з Латинської Америки та Африки (якщо не враховувати переважно білу імміграцію з Південно-Африканської республіки). Хоча офіційно Австралія не має на сьогодні дискримінаційної політики стосовно іммігрантів з різних частин світу, проте кількість осіб, що іммігрують до Австралії з окремих країн, коливається кожного року в залежності від ситуації у країнах, які вони лишають, і від періодичних рішень австралійського уряду (наприклад, масовий приток в'єтнамців після поразки Південного В'єтнаму у 1974 році, надання статуса постійного мешканця 27 тисячам громадян Китаю після відомих подій на площі Тяньаньмень у 1989 році, тощо). Так, наприклад, у 1998 році основними джерелами імміграції були Нова Зеляндія (13 100 чоловік), Королівство Великобританії (9 700 чоловік), Китай (7 800 чоловік), Гонг-Конг (3 900 чоловік), Південна Африка (3200 чоловік), В'єтнам (3 000 чоловік), Філіппіни (2 800 чоловік) та Індія (2 700 чоловік). У 1999 році імміграція з країн Азіятського регіону вперше вийшла на перше місце (32 відсотки іммігрантів), за нею йшли країни Океанії (27%) та Европи (23%). В тому році Австралія прийняла на постійне проживання 70200 чоловік, з них 32000 за програмою родинної імміграції.

За даними перепису 1996 року майже кожний четвертий австралієць (23% населення) народився «за морями». Це, насамперед, англійці та ірляндці (6,6% населення), інші европейці (6,4%), азіяти (5%) та виходці з Океанії (2,1%). Українців та росіян в Австралії – дуже приблизно – десь по тридцять тисяч чоловік. Проте, офіційний підрахунок тут ведеться не за національністю, а за країною народження. Тому, одна з моїх знайомих тутешніх українок, що народилася у Англії і приїхала до Австралії, коли їй було два рочки, по австралійській статистиці вона буде рахуватись особою англійського походження, а багато так званих «харбінських росіян», що перебралися до Австралії з Китаю після Другої світової війни, тут записані особами китайської національності. До того ж, іноді з різних причин люди намагалися приховати свою країну народження. Скажімо, багато українців, розкиданих по Західній Европі у повоєнний час, щоб уникнути насильного повернення до Радянського Союзу називали себе поляками. Деякі з них приїхали до Австралії тільки тому, що вона була розташована так далеко від сталінського СРСР. Мені особисто довелося зустріти п'ять змішаних подружжів між українцями та німкенями, яким не було б життя ні в повоєнній Німеччині, ні в колишньому СРСР. В Австралії значно легше прижитися і сучасним змішаним сербсько-хорватським родинам.

Сучасні українці приїздять до Австралії не тільки з України. Я зустрічав земляків з інших країн колишнього СРСР. Знаю одного українця, який приїхав через Ізраїль, іншого, що дістався до Австралії через Мексику. Нещодавно до мене дзвонив один лікар з Кенії, який цікавився працевлаштуванням в Австралії. Якою ми мовою з ним говорили? Звичайно українською!

Сумнозвісної у світі радянської «п'ятої графи» – національності – в Австралії немає, проте в австралійському паспорті, за бажанням, можна вказати країну народження.

Австралійцями стають різними шляхами. Більшість новоприбулих приїздить за різноманітними офіційними програмами імміграції; деякі попадають в країну за тимчасовими візами, а потім пробують поліпшити свій статус; і, нарешті, найвідчайдушніші (переважно азіяти) просто припливають до Австралії без усіляких віз на невеличких човнах і потім намагаються добитися статуса біженців. Поточну інформацію про офіційну австралійську політику стосовно імміграції можна знайти на офіційній інтернетівській сторінці Міністерства імміграції та етнічних справ Австралії (**Department of Immigration and Multicultural Affairs – www.immi.gov.au**). Існують також численні приватні міграційні агенти (вони повинні мати відповідну ліцензію) та юридичні фірми, які за Ваші гроші будуть шукати для Вас будь-яку легальну шпарину, через яку Ви змогли б стати постійним мешканцем Австралії. Проте, можна натрапити і на пройдисвітів, особливо, якщо «агенти» знаходяться не на теренах Австралії, а десь на Подолі, у Києві...

До офіційних програм імміграції належать родинна імміграція, незалежна імміграція фахівців та різні гуманітарні програми. Австралійці мають право спонсорувати приїзд близьких родичів (батьків, дітей, наречених, тощо). Проте, найчастіше, австралійці (і в два рази менше – австралійки) привозять з-за кордону собі «супутників життя». У 1997 році таким чином населення Австралії збільшилося на 25 600 чоловік. Причин цьому багато: по-перше, австралійці люблять подорожувати чи жити деякий час у цивілізованих чи екзотичних країнах, де і знаходять часом своє щастя. Так, один австралієць познайомився зі своєю майбутнею дружиною на Красній площі у Москві. І вона виявилася... колумбійкою! По-друге, багатьом австралійцям просто дуже тяжко знайти собі пару. Це і фермери з австралійської малозаселеної периферії, і шахтарі з віддалених від міст шахт, і просто підстаркуваті чи недуже видні залицяльники. У цієї категорії австралійців великим попитом користуються жінки з Південно-Східньої Азії, насамперед Філіппін. Раніше їх можна було просто «виписати» як наречених через відповідні агенства без особистого знайомства (саме завдяки популярним філіппінським жінкам за останні 35 років до Австралії перебралося понад 70 тисяч осіб з Філіппін). Проте останніми роками через зростання кількості ***фіктивних шлюбів*** (це виявилося прибутковим бізнесом!) австралійські імміграційні власті вимагають особистого знайомства і доказів щирості стосунків (під час інтерв'ю у посольстві жениха можуть спитати якого кольору зубна щітка у нареченої, тощо). У 1999 році Департамент імміграції викрив майже тисячу таких фіктивних шлюбів, переважно з вихідцями з Південно-Східної Азії. Щоб стати австралійцями чи австралійками, іноземці платили до 50 тисяч долярів своїму удавним нареченному чи нареченній. Проте, іноді навіть Департамент Імміграції може помилятися,

і австралійці оскаржують такі рішення. Два з половиною роки «пробивала» дозвіл для в'їзду свого чоловіка з Узбекістану наша австралійська приятелька Тамара. І тільки після втучання Імміграційного трибуналу його «пустили» до Австралії.

З іншого боку, якщо такий «міжнародний» шлюб розпадається з вини австралійця, який утискає свою «заморську» дружину (знущається з неї фізично чи морально), то така ошукана жінка матиме право лишитися на постійне проживання в Австралії.

Але найбільше закордонних дружин сватають собі щойнозпечені австралійці, які відносно недавно перебралися до Австралії самі. Серед таких дружин перші місця посідають жінки з Китаю, В'єтнаму та Великобританії.

Все частіше серед «дружин з-за кордону» можна зустрінути і наших землячок (та іноді і земляків), які виходять заміж не тільки за місцевих українців чи росіян, але й за австралійців іншого походження. За моїми особистими враженнями велика частина цих шлюбів є вдалими, особливо, якщо легко дається англійська мова і дівчата реалістично ставляться до шлюбу. Інформацію та фотографії дівчат, які хотіли б вийти заміж за австралійця, і проживають в Україні чи інших країнах, можна зараз знайти на комп'ютерній мережі Інтернету не виходячи навіть з кімнати. В Австралії є багато матрімональних компаній, які підшукують для австралійців заморських наречених. Один мій сіднейський приятель розказав мені про свої враження від розташованої в Україні «інтернетівської контори», яка вимагала десять американських долярів за кожну сторінку його листування зі «Свєтою», ще по десять долярів за переклад кожної сторінки на англійську мову і навпаки. Йому також пропонували заплатити 120 долярів за червону ікру для дівчини, 80 долярів за шоколяду та квіти, 100-200 долярів за французькі косметичні вироби, біля 300 долярів за її курси англійської мови. Певно не всі читачі знають, що стають модними «віртуальні поцілунки» через Інтернет, за які теж слід платити від 10 до 20 долярів. Якщо Ви хочете побачити потенційних наречених з України у різних «позах чи позиціях», то за це необхідно віддати 60 долярів. Як казали колись у нашому селі: «Кіно і німці...»

Цікаво, що «наші» дівчата часто мають кращу освіту, ніж їхні австралійські чоловіки, проте, на жаль, у перші роки вони мають великі складності із пошуками для себе хоч будь-якої пристойної роботи. За даними Асоціяції російськомовних жінок Австралії (**Association of Russian speaking women in Australia**), 90% дівчат з колишнього СРСР мають вищу освіту.

Частина новоприбулих наречених не приховує серед «своїх», що житиме зі своїм чоловіком тільки до моменту отримання візи на постійне проживання (у 2000 році «випробовувальний період» складав два роки). Мені шкода ошуканих австралійців (більшість з них насправді добрі люди), і в той же час мені соромно і боляче за наших дівчат, яких лиха доля на Батьківщині та виховання штовхають на відверто нещирий шлюб.

Наречені, яких «виписують» з-за кордону, не тільки омолоджують і генетично збагачують австралійську націю, вони також роблять її красивішою. Мені, як лікареві, доводиться бачити таких жінок (і чоловіків) і серед них дійсно багато красунь з азіятських та европейских країн, трапляються також гарні і щасливі «екзотичні дівчата» з Південної Америки, Африки чи островів Океанії. Взагалі,

в Австралії стає модним мати шоколядного відтінку шкіру. У 2001 році в Сіднеї відбувся першій Конкурс російськомовних красунь Австралії, де перемогу здобула 21-річна Олеся Кучеренко.

Акценти у імміграційній політиці Австралії постійно змінюються. Так, після другої світової війни країні були потрібні молоді чорноробочі щоб валити ліс, будувати дороги, греблі, тощо. Більшість іммігрантів мало відпрацювати два роки на таких роботах без урахування їх колишніх дипломів та досвіду. Останнім десятиріччям Австралія намагається заполучити ***висококваліфікованих фахівців*** (насамперед, технічних та програмістів), вчених та «особливих талантів» у галузях науки, спорту та мистецтва. Є серед таких і відомі українські та радянські прізвища. Наприклад, австралійський фотографічний журнал «Блек+Уайт» (**Black+White**) напередодні Олімпійських Ігр в Сіднеї у своєму виданні під назвою «Сіднейська Мрія» (**Sydney Dream**) надрукував спеціяльний фотоальбом 29 австралійських спортсменів та спортсменок, де вони позують у групах та на самоті зовсім без одягу, демонструючи красу людського тіла...Є серед голих спортсменів і – Андрєй Кравцов, Тат'яна Грігор'єва та Віктор Анфілов. Олімпійській рекордсменці Тат'яні Грігор'євій присвячено навіть австралійські поштову марку.

Серед успішних іммігрантів-фахівців є особлива група – вихідці з африканських та азіятських країн, що здобули вищу освіту в колишньому СРСР. Мені неодноразово доводилося зустрічати таких «технарів», лікарів, вчених та членів їх родин. Бувають і більш цікаві історії. Син одного з моїх друзів Тімофєй зустрічається з дівчиною Анітою, батько якої родом з Африки з радянським лікарським дипломом, а мати – українка.

Як підкреслив свою «всесвітньо-історичну» місію один з колишніх киян: «Нас сюди взяли, щоб розбавити місцевих каторжан». Зі свого боку, автор хотів би висловити щиру подяку цим «каторжанам», за те що вони так гостинно вітають нас «розумників».

При вирішенні питання про надання статуса постійного проживання в Австралії (permanent residence) все більше значення приділяється знанню англійської мови та можливості швидкого працевлаштування у Австралії.

Статус постійного мешканця Австралії можна навіть просто «купити», якщо ви проявите бажання переказати до Австралії та інвестувати у її економіку порядка 200 тисяч американських долярів. Найбільша кількість таких «бізнесових іммігрантів» прибуває з Тайваню та Гонг-Конгу (тільки з останньої країни до Австралії надійшло у 1995-1996 роках майже 250 млн американських долярів), проте вже з'явилися острівки «новых русских» у багатих районах Сіднею та Гоулд Коуст'а.

Австралія продовжує щороку брати порядка десяти тисяч ***біженців*** (найбільше – з країн колишньої Югославії, Близького Сходу та Африки). Біля 4 тисяч іммігрантів єврейського походження (чи змішаних родин) перебралося з країн СНД по так званій спеціяльній гуманітарній програмі (**Special assistance category**) імміграції (що створена для осіб, які зазнавали, на думку австралійського уряду, дискримінації на батьківщині і мають підтримку відповідної австралійської громади). Самобутній одеський акцент досить часто можна почути в певних приморських районах Сіднею та Мельбурну. Там же можна придбати цукерки «Ка-

ракум» нью-йоркського виробництва, «Докторську ковбасу» чи справжнє свинне сало, яке у звичайних супермаркетах «не дістанеш». Іноді через, начебто політичні чи релігійні мотиви, в Австралії залишають як біженців і етнічних росіян чи українців.

Австралія користується все більшою популярностю серед ***нелегальних іммігрантів***. Країна приваблює біженців з багатьох країн світу не тільки своїм рівнем життя, але й можливістю по прибуттю одразу (ще до прийняття рішення про надання офіційного статуса біженця) звертатися по першоклясну безкоштовну медичну допомогу. Нещодавно лікування одного з нелегальних іммігрантів обійшлося австралійським платникам податків у понад 50 тисяч австралійських долярів.

Кордони Австралії охороняються переважно радарами та літаками-розвідниками. Починаючи з 1999 року у прикордонних водах країни затримано десятки кораблів та катерів з біля 8300 нелегальними іммігрантами на борту. За той же час в країну нелегально прилетіло понад 3000 чоловік. Звичайно, ніхто не знає скільки «нелегалів» хитророзумними шляхами опинилося у Австралії. Північна частина Австралії (площею з пів европейської) є практично незаселеною. На охорону своїх берегів Австралія щорічно виділяє сміхотворну суму в 35 млн австралійських долярів (це понад 21 млн американських долярів). В країні, де непотрібно носити з собою документи і де 10% населення азіятського походження, дуже легко «загубитися» від поліції. Найбільше нелегальних іммігрантів прибуває з Китайської Народньої Республіки, Іраку, Афганістану, Туреччини. Останніми роками такі нелегали все частіше користуються підтримкою (інформацією та місцевою валютою) своїх колишніх співвітчизників, які легально проживають в Австралії. До того ж у деяких азіятських меншинах Австралії часто-густо процвітає кругова порука. Юридичний процес виселення нелегальних іммігрантів займає іноді роки і ***коштує для австралійських платників податків в середньому на одного «нелегала» 60 тисяч австралійських долярів*** (що дорівнює понад 36 тисяч американських долярів). Цікаво, що навідміну од китайців, росіяни з Далекого Сходу до Австралії поки не припливали.

Нелегальна імміграція перетворилася на прибутковий бізнес для міжнародніх злочинців (у тому числі представників етнічних меншин Австралії). За деякими підрахунками, міжнародні банди, які займаються незаконною перевозкою так званих біженців, заробляють до 10 млрд австр. долярів щорічно. Велика частина іммігрантів направляється до Австралії, бо ця країна підписала міжнародні документи про захист іммігрантів. Протягом останніх десяти років в Австралії затримали майже 5000 нелегальних іммігрантів, з яких тільки 970 отримали статус постійного проживання в Австралії. Одночасно, в Австралії перебуває майже 50 тисяч громадян інших держав з простроченими візами, у 1998 році з Австралії примусово вислали понад вісім тисяч чоловік (це коштувало біля 50 млн долярів австралійським платникам податків). Тим часом, біля 24 тисяч чоловік перебуває в Австралії на нелегальному становищі понад п'ять років, і знайти цих людей практично неможливо. Міністерство Імміграції нарікає, що ні один працедавець не повідомив про таких нелегальних іммігрантів. Це означає, що австралійські працедавці використовують нелегалів як дешеву та безправну робочу силу...

Щоб протидіяти туристам, які не хотять повертатися на їх батьківщини, в Австралії проаналізували які категорії туристів та з яких країн найчастіше не поспішають від'їзджати з П'ятого континенту. На основі цього аналізу було розроблене поняття про «групи ризику» і дані відповідні розпорядження до австралійських дипломатичних місій за кордонами країни. До таких груп ризику віднесли, скажімо, жінок з Греції чи Росії віком від 20 до 29 років. Унаслідок такої політики у 1999 році було відмовлено у тимчасових візах кожному другому іранцю та 2060 російським громадянам. Якщо врахувати, що з Росії просилися «в гості до Австралії» 7699 чоловік, то виходить, що кожному четвертому було відмовлено. За той же час, для туристів з Великобританії на 195563 заяви була тільки 141 відмова. Бо Англія належить до 32 «країн низького ризику» і питання про візи для громадян таких країн вирішується за допомогою електронної системи (**Electronic Travel Authority**). Люди, яких не занесли у «чорні комп'ютерні списки» (**Movement Alert List**), отримують візу без зайвих клопотів.

Австралійська розвідка слідкує за пересуваннями нелегальних іммігрантів ще під час їх перебування у сусідній Індонезії та невеличких острівних країнах Південно-Тихоокеанського регіону. Прикордонники країни тепер отримали право перехоплювати такі кораблі у міжнародніх водах. Проте бувають і курйози. Так, у 1999 році біля курортного містечка Кернс (**Cairns**), розташованого на всесвітньовідомому Великому Кораловому Рифові, було випадково заарештовано 26 китайських громадян (про підозрілих доповів поліції місцевий продавець газет), які нелегально припливли на старому проїденому ржою пароплаві. Вони подолали непоміченими понад 1000 кілометрів вздовж берегової лінії Австралії. Як сумно пожартував один з лідерів опозиції у парляменті: «***Першою лінією оборони Австралії стали місцеві продавці газет***».

Але не всі «нелегали» допливають до берегів Австралії. Не допливають у буквальному розумінні цього слова. По агентурним даним австралійського Департаменту імміграції у 1999-2000ó роках біля 400 шукачів щастя в Австралії, які виплили з Індонезії, загубилося в морі...

Щоб відбити охоту від нелегальних подорожей до Австралії в Парлямент країни внесено на розгляд низку заходів, зокрема, про заборону надавати статус біженців нелегальним іммігрантам. У самому кращому випадку їм буде видаватися трьохрічна «захисна віза». Питання про надання статуса біженців буде розглядатися тільки після цього терміна. І тільки тоді їм дозволять забрати до Австралії свої родини. Люди, що отримали статус біженця в інших країнах, не матимуть права на цей статус в Австралії. У всіх нелегальних іммігрантів будуть брати відбитки пальців, долонь, фотографуватиметься сітківка ока, записуватиметься голос та будуть брати на типування генетичний матеріял ДНК (**DNA**), щоб перевірити їх особистість, і чи не відмовляли їм у статусі біженців у інших країнах. У 1999 році всі австралійські центри, де тримають незаконних іммігрантів були переповнені, і федеральний уряд розпочав будіваництво ще одного у штаті Південної Австралії. Прогнозують, що витрати на затримання, утримання та видворення непрошених іммігрантів складуть біля 200 млн австралійських долярів (це близько 130 млн американських долярів по курсу 1999 року). Тобто, обійдуться кожному з австралійців по десять долярів (у вигляді податків). Більшість із ос-

танньої хвилі нелегальних іммігрантів є громадянами Іраку та Афганістану, яким легко довести, що вони є вигнанцями за визначенням ООН.

На відміну од Австралії, деякі інші країни не дуже виштовхують нелегальних іммігрантів, які стають дешевою та безправною робочою силою. Стверджують, наприклад, що на таких робітниках Королівство Таїланд заробляє до 2 млрд американських долярів щорічно. Проте в Австралії не мають права працювати навіть більшість туристів (хоче існує і спеціяльна туристська віза з правом на працю). Тільки протягом одного місяця 1999 року було виявлено понад 1000 іноземців, які нелегально працювали в Австралії. Більше половини таких робітників «»піймали на робочих місцях» у Сіднеї. Найчастіше вони здобували свою копійчину у будинках розпусти, сільських фермах та в ресторанах. В Австралії досить поширене «стукацтво – **wistleblowing**», що можна зрозуміти, враховуючи, що 7% дорослих австралійців самі шукають роботу.

Мої друзі з України неодноразово запитували мене ***як потрапити на роботу до Австралії.*** Теоретично це можливо, але не дуже просто. По-перше, австралійська компанія, яка Вас викликає, має бути визнана Департаментом Імміграції Австралії як така, що може це дійсно робити або, іншими словами, бути Вашим спонсором (**business sponsor**). Ця австралійська компанія має також довести, що їй потрібне таке бізнесове призначення (**business nomination**) закордонного фахівця. За розгляд цього питання компанія має заплатити Департаменту Імміграції (ця сума була 210 австралійських долярів у 1998 році). На основі цього імміграційні служби мають розглянути Вашу заяву на візу (**visa application**), враховуючи також Вашу особистість (скажімо, Вам відмовлять у візі, якщо Ви раніше були злочинцем у своїй країні, або бували раніше в Австралії і намагалися щось незаконне робити) та Ваш стан здоров'я (особливо для спеціяльностей, пов'язаних з роботою з людьми).

Щоб стати спонсором, австралійська компанія заповнює спеціяльні форми та додає відповідні документи про свою діяльність – тип бізнесу, фінансовий стан, розміри бізнесу, коли було засновано компанію (прикладаючи відповідні документи). Компанія має зробити заяву (**statement**), в якій довести, що виклик тимчасового робітника з-за кордону був би вигідним для Австралії (розвитку її економіки, зміцнення міжнародніх ділових стосунків, сприяти розвитку новітніх технологій в Австралії, тощо). Компанія теж має дати зобов'язання створити закордонному робітнику умови, подібні до австралійських співробітників такого рівня.

Щоб довести про необхідність ***бізнесового призначення*** з-за кордону, компанія має як правило довести, що закордонний співробітник бути займатися «ключовою активністю в компанії» – як директор, менеджер чи фахівець. Для цього закордонний фахівець має володіти передовими технологіями чи знаннями. До «неключевих активностей» відносять роботу з мінімальними навичками чи досвідом, традиційні торгівельні операції, тощо (хоча таких фахівців можуть пустити в країну, якщо не знайдуть охочих до цієї роботи австралійців).

Щоб довести необхідність призначення закордонного фахівця для ***неключевих позицій*** компанія має насамперед провести ***безуспішний пошук аналогічного фахівця в Австралії*** (**labour market testing**). Щоб довести це, Департамент Імміграції вимагав у 1998 році від компанії як мінімум два з чотирьох доказів:

1. Оголошення про позицію у відповідних професійних чи торгівельних журналах або через Інтернет;
2. Пошук робітника через приватні та державні контори по працевлаштуванню;
3. Рекомендацію від відповідної визначенної професійної австралійської організації, яку визнає Департамент по працевлаштуванню;
4. Нещодавне оголошення як мінімум по одному разу в загальноавстралійській та міській газеті як у вихідний, так і в будні дні (усього, як мінімум має бути чотири оглошення).

При цьому, Департамент по працевлаштуванню вимагав дотримуватися певних правил написання таких оголошень (де мають детально бути вказані умови праці, які б не відштохували австралійців від цих позицій).

У 1998 році Австралії видавали два типи «робочої візи»: ***короткочасну*** **(sub-class 456)** – до 3-х місяців, яка є багаторазовою і дозволяє приїжджати до країни необмежену кількість разів на протязі п'яти років чи терміну дії закордоного паспорта фахівця; та ***довгочасну*** **(sub-class 457)** – від 3-х місяців до 4-х років, для фахівців, що плянують довгостроково працювати в Австралії.

Якщо ж Ви приїжджаєте по ***«гостьовій візі»*** в Австралію, то Ви не маєте права заробляти тут гроші. За таке правопорушення зтягнуть штраф і з Вас, і з Вашого працедавця. Таких «гостей» висилають з країни і заносять у «чорні списки».

А ще австралійці беруть дітей з-за кордону. У 1998 році австралійці ***всиновили*** 577 дітей, з них 42 проценти неповнолітніх були привезені з-за кордону (детальніше дивись у главі **«Нариси про австралійське суспільство»**).

Надання громадянства в Австралії для іммігрантів відбувається в урочистій обстановці за участю членів парляменту та місцевих урядовців. Новоспеченні австралійці читають коротеньку присягу (є два варіянти з посиланням на Бога і без такого посилання – Ви вибираєте, що Вам до серця), потім їм вручають спеціяльні грамоти, невеличкі подарунки від різних добродійних організацій та дарують символічні деревця чи кущі для посадки на їх садибах. Урочисте «дарування – **granting**» громадянства проводять під час державних свят країни, насамперед Дня Австралії, у який австралійці традиційно відзначають річницю білого заселення країни урочистими салютами у містах та шашликами з пивом на природі. Проте австралійські аборигени називають цю дату «Днем вторгнення» і пропонують перенести День Австралії на іншу дату.

У 1999 році під час Дня Австралії святкували також 50-річчя з моменту встановлення інституту австралійського громадянства. За другу половину двадцятого століття Австралія збагатилася на майже 6 мільйонів іммігрантів.

В світі є тільки одна країна – Нова Зеляндія, мешканці якої до березня 2001 року могли приїздити до Австралії на постійне проживання явочним порядком (якщо вони не мали судимості) з правом на працю, охорону здоров'я та соціяльний захист (і навпаки – так само легко австралійцям було перебратися до Нової Зеляндії). За даними австралійського перепису населення 1996 року, в країні зараз проживає 291 тисяча «ківі» (так тут жартівливо дражнять новозеляндців), а за деякими оцінками їх до 400 тисяч (тобто кожен десятий новозеляндець проживає на «Західньому острові» (як новозеляндці жартівливо називають Австралію).

Австралія та Нова Зеляндія – країни-сестри. Їх єднають багато сторінок історії білого заселення, велика спільність культури та англійська мова. Новозеляндський варіант англійської мови дуже подібний до австралійського, проте нещодавно з друку вийшов 965-ти сторінковий оксфордський словник новозеляндської говірки, куди війшло біля 6000 слів. Багато понять пов'язано з унікальною новозеляндською флорою та фауною, словник містить також багато запозичень з маорійської мови – мови навозеляндських туземців. Для австралійців одним з найкумедніших новозеляндських слів є слово «**six**» (шість), бо новозеляндці його вимовляють майже як «**sex**» (секс).

Як відомо, докорінне населення Нової Зеляндії походить з Полінезії, проте нещодавно один вчений генетик з Нової Зеляндії, на засадах порівняльного дослідження ДНК азіятських народів прийшов до висновку, що маорійці припливли до Нової Зеляндії у порівняно недалекому минулому з Тайваню через Філіппіни, Індонезію та Полінезію. Маорійці є туземним населенням Нової Зеляндії, які складають біля 12 відсотків від її 3,5 млн населення. Їм вдалося зберегти свою унікальну культуру та мову (яка визнана в Новій Зеляндії ***другою офіційною***). Доречним є один приклад різниці в культурах. Гострі суперечки розгорнулися в Новій Зеляндії у 1997 році навколо вирізаної з дерева 4,5 метрової скульптури маорійського бога лісу Тане (**Tane**), виставленої на одній із площ містечка Токороа (**Tokoroa**). Справа в тім, що цей неодягнутий бог в одній руці тримає соснову гілку, а в іншій – свій орган дітонародження. Незважаючи на протести християнських груп скульптуру не знімають, а її маорійський скульптор наполягає, що скульптура символізує «сім'я життя», яке «як відомо не витікає з носа чи очей». Маорійські історики стверджують, що в їх традиційній культурі прийнято використовувати зображення статевих органів чоловіка та жінки щоб підкреслити життя та стосунки між людьми.

Попри свої постійні політичні вимоги про особливі права для себе як тубільного населення Нової Зеляндії, останнім часом маорійці все частіше іммігрують до Австралії, де навіть є радіостанції, що віщують маорійською мовою.

Серед «новозеляндців в Австралії» зустрічаються і наші земляки різних хвиль імміграції, які пребралися до Австралії через наявність зорганізованого українського життя, іноді через кращі перспективи працевлаштування та тепліший австралійський клімат. Цікаво, що тільки у 1998 році з Нової Зеляндії до Австралії перебралося на постійне проживання понад 19 тисяч чоловік. Але кожний четвертий з цих переселенців належав не до народжених у Новій Зеляндії новозеляндців, а народився у якійсь «третій країні», насамперед на островах Полінезії. Справа в тім, що у зв'язку з постійним відпливом населення з країни, уряд Нової Зеляндії має досить ліберальні закони щодо імміграції в країну. Проте новоприбулі іммігранти через три роки перебування у Новій Зеляндії здобувають громадянство і часто-густо після цього перелітають через Тасманове море до теплішої та багатішої Австралії. Велика колонія таких «новозеляндських самоанців», які приїхали спочатку до Нової Зеляндії з екзотичних але бідних островів Тихого океану, перебралося і до північних околиць Брізбену, де я працюю лікарем. Вони нагадують мені людей з відомих картин Поля Гогена. Це, як правило, великі, огрядні, спокійні і доброзичливі люди, які не дуже володіють англійською мовою (для них вже тепер в Австралії медичні брошурки перекладають на самоанську мову!), часто

безробітні, проте мають у родинах четверо-п'ятеро дітей. Вони приїздять на мікроавтобусах на наш пляж, щоб спокійно поїсти на лоні природи. До квітня 1999 року відразу по прильоту до Австралії всі новозеляндці мали право на посіб'я по безробіттю, і тільки потім австралійський уряд схаменувся. Починаючи з квітня 1999 року в Австралії «ківі» мали прожити два роки, щоб мати право на посіб'я по безробіттю, як і всі інші іммігранти, які мають право на соціяльну допомогу тільки через два роки перебування у Австралії. Проте навіть після цих обмежень у 2000 році австралійський уряд виплатив біля 800 млн долярів соціяльної допомоги безробітним новозеляндським громадянам в Австралії. І нарешті терпець у австралійців, як кажуть, урвався, і з березня 2001 року новоприбулі новозеляндці вважаються в Австралії іноземцями. Вони, як і раніше, мають право на безвізовий в'їзд та вільне працевлаштування в Австралії, проте повинні звертатися з проханням про надання статусу постійного проживання в Австралії на загальних підставах. Гадаю, що новозеляндський уряд теж має радіти цим змінам, бо постійна масова еміграція з Нової Зеляндії є болючим питанням для маленької острівної країни. До того ж знайти роботу в Австралії зараз досить важко, враховуючи досить високий рівень безробіття (майже 7% працездатного населення наприкінці 2000 року). Щоб протриматися ці перші два роки родині з трьох осіб потрібно привезти з собою біля 20 тис американських долярів. Тому й не дивно, що результати недавнього опитування новоприбулих іммігрантів з різних країн свідчать, що 46,2% з них вважають, що вони мали вищий рівень життя на своїх батьківщинах.

Далеко не всі колишні іммігранти проводять решту свого життя в Австралії. Частина з них повертається додому чи переїжджає до якоїсь третьої країни. (Проте, як виїхати з Австралії написано в главі «**Хай живе австралійський закон!**») Так, не всім вдається постійно переборювати ностальгію, деякі не можуть влаштуватися за фахом чи оволодіти англійську мову. Дехто проводить в Австралії рівно два роки, щоб отримати австралійський паспорт, і повертається назад продовжувати свій бізнес під протекцією австралійського громадянства (особливо мешканці Південно-Східної Азії та Гонг Конгу) тим більше, що з австралійським паспортом можна перебувати без віз (терміном до трьох місяців) в країнах Европейського Союзу та Північної Америки. Частина іммігрантів повертається на батьківщину по досягненні пенсійного віку (зароблена в Австралії пенсія при цьому не втрачається). Народжені в Австралії австралійці переважно емігрують через сімейні обставини (шлюб) чи вигідну працю закордоном. Серйозною проблемою в Австралії вважають «відплив мозків» до Америки. В цілому, щорічно залишає Австралію назавжди біля 25-30 тисяч чоловік. Є серед таких і фахівці з колишнього СРСР, які відлітають з Австралії – Країни Догори Ногами (**Down Under**) в інші країни вже з австралійськими паспортами. Австралійський уряд занепокоєний браком висококваліфікованої робочої сили на П'ятому континенті. Опитування 4100 австралійських працедавців у 1999 році показало, що понад половина з них мають проблеми знайти потрібних їм людей. Найбільше не вистачає фахівців з інформаційних технологій (так званих «комп'ютерщиків»), телекомунікаційних спеціялістів, а також працівників у сферах обслуговування, туризму, фінансів та електриків. В той же час, з Австралії, де не заповнено 30 000 посад програмістів, в останні декілька років

до США виїхало біля 5000 австралійських фахівців. Міністер працевлаштування Австралії відверто сказав працедавцям у 1999 році, що зупинити відтік робочої сили з країни можна тільки шляхом збільшення зарплатні.

Завдяки своїй імміграційній політиці, Австралія, так само як і інші західні країни, намагається також протидіяти падінню народжуваності дітей в країні і постарінню населення (дивись також главу «**Нариси про австралійське суспільство**»).

Діти, які народжуються у іммігрантів, за австралійською статистикою вже вважаються просто «австралійцями, народженими в Австралії», хоча батько, скажімо, може бути етнічним українцем, народженим у повоєнний час у Німеччині, а мати – українка за походженням – з Канади. Проте у більшості австралійців родоводи будуть ще набагато складнішими. Наприклад, важко сказати ким себе вважають діти мого знайомого серба Бориса Стрекозова, що приїхав з Боснії, якого дід-росіянин народився у Дніпропетровську, одна з бабусь – італійка, а його дружина – хорватка. Тим більше неможливо передбачити з дітьми яких народів його діти братимуть шлюб у свій час. Згідно з даними Австралійського бюро статистики у 1998 році, 52 відсотки шлюбів в Австралії були між людьми різного етнічного походження, причому ця цифра зростала до 80% у другого покоління австралійців.

За сім років роботи лікарем в Австралії мені, певно, довелося лікувати представників та представниць ***сотень народів світу***, іноді з дуже маленьких чи екзотичних країн (скажімо, з Соломонових островів, Фіджі, острова Маврикій чи Тонго, тощо). Одного разу я приймав пологи у однієї жінки, що сама народилася у Південній Африці, чоловік її був англійцем, акушерка – шотландкою, я – українець, і тільки хлопчик, що народився, став одразу «австралійчиком». Моя хрещениця – маленька Вікторія, мати якої наша приятелька Наташа, мати останньої в свою чергу народилася в Україні, а батько – на Кубані. Батько Вікторії – Роберт – народився в африканській країні Замбії від батька італійського походження і матері-шведки. Ким за національністю рахувати їх донечку Віку?! Невідомі шляхи Господні....

Про ***етнічну структуру населення Австралії*** можна певною мірою робити висновки, базуючись на належності австралійців до різних релігій. Хоча сімдесят процентів австралійців відносять себе до різних течій Християнства, проте тільки кожний четвертий відвідує англіканську церкву (тобто має якісь корені у Англії чи у Валії), трохи більше католиків (це, насамперед, етнічні ірляндці, італійці, французи, хорвати та поляки), 3,9% австралійців є вірними Православних церков (греки, серби, македонці, єгипетські копти, українці, росіяни, румуни та болгари). Буді та Алаху поклоняється приблизно по одному проценту австралійців. До єврейських синагог ходять біля 80 тисяч чоловік, багато з яких – вихідці з теренів колишнього СРСР, причому частина з них іммігрувала до Австралії вже з Ізраїлю. Все ж таки, попри мозаїчність етнічного походження та офіційну австралійську політику «багатокультурності»: заохочення та підтримки материнських культур іммігрантів – можна стверджувати, перефразовуючи незабутнього радянського клясика, що утворилася ***нова історична спільність – австралійський народ***. Для прикладу, якщо Ви спитаєте в Австралії молоду людину з, скажімо, грецьким прізвищем, хто вона така, то у відповідь найшвидше почуєте, що вона австралійка, а батьки її – греки. Доречі, слово «**nationality**» англійською мовою – то є громадянство, а «**ethnicity**» означає націо-

нальність. Навіть діти відомих своєю формальною поведінкою англійців перетворюються у веселих та безжурних австралійців.

Ставлення до іммігрантів в Австралії постійно змінювалося. До середини шістдесятих років це була політика «Білої Австралії» та відвертої ***асиміляції новоприбулих***. Найбільш бажаними були іммігранти з Великобританії, решта ж іммігрантів мала максимально влитися і «розчинитися» у австралійському суспільстві. До іммігрантів часто ставилися зверхньо, як людей другого клясу. Якщо, скажімо, два українці розмовляли між собою українською мовою, то до них міг підійти австралієць і сказати: «Розмовляйте англійською. Ви – в Австралії».

Проте у формально демократичній Австралії ніхто не перешкоджав іммігрантам створювати свої політичні чи культурологічні організації, етнічні суботні школи, театри, бібліотеки, наукові заклади, в тому числі катедри національних (наприклад, українських) студій та наукові товариства (у українців це – Наукове товариство імені Шевченка в Австралії), музеї, пам'ятники своїм національним героям, кредитові спілки, друкувати газети рідними мовами, будувати національні Церкви чи зводити пам'ятники своїм національним героям (дивись книжку **Kardash, Petro Ukraine and Ukrainians**). Деякі етнічні громади (в тому числі переважно політична імміграція українців) з цього максимально скористалися; інші, як-то італійська, виявилася значно менше зорганізованою. Деякі іммігранти у вільний від чорної роботи час ***створили велике літературне та наукове надбання,*** яке ще чекає свого часу, щоб бути визнаним на їх батьківщинах, в тому числі і на Україні. Наприклад, фундаментальні лінгвістичні розробки почесного професора Володимира Чекалюка з Сіднею надруковані мізерними тиражами в імміграції і невідомі на Батьківщині. Важко повірити, що тридцятитисячна українська громада, розкидана просторами Австралії, могла написати стільки цікавих книжок та чудових віршів, перекласти стільки прозових та поетичних творів з англійської, німецької, польської та інших мов, намалювати стільки неповторних картин, побудувати стільки церков та клюбів! (дивись «Рідні голоси з далекого континенту (твори сучасних українських письменників Австралії)», упорядковану Анатолієм Михайленком. Київ «Веселка», 1993). Я хотів би наголосити на ту обставину, що це не десятки, а ***сотні славетних українських прізвищ, про які ще так мало знають на їх омріяній Батьківщині***. Славетними стали українські письменники та поети Австралії – Леся Богулсавець (Ткач), Божена Коваленко, Зоя Когут, Таня Волошка, Галина Корінь, Галина Чорнобицька (Л. Далека), Клавдія Фольц, Євген Гаран, Василь Онуфрієнко, Пилип Вакуленко, Пилип Грін, Орест Барчинський, Богдан Подолянко, Іван Бринза, Євген Зозе, Григорій Вишневий, Степан Радіон, Михайло Гоян, Кость Гіммельрайх, та багато інших (автор просить вибачити за те, що не може тут всіх назвати).

Про двох українських письменників Австралії я хотів би згадати окремо. Це, насамперед, блаженної пам'яті Дмитро Чуб (Нитченко), який відійшов у вічність на 95 році життя. Він написав багато творів про довоєнну Україну, про Австралію, був великим пропагандистом українського слова в Австралії та головою літературно-мистецького клюбу имені Василя Симоненка в Мельбурні.

Мені також пощастило познайомитися з ще одним талановитим письменником і незвичайною людиною – Василем Соколом. Він для мене є живою історією двадця-

того століття. Він народився 5 березня 1905 на Запоріжжі. З 1928 року і до еміграції в 1979 році жив і писав п'єси та книжки в Харкові. З 1980 по 1987 роки працював в США, куди іммігрував через родинні обставини (син – відомий кінооператор), останні тринадцять років проживає в Сіднеї. Його книжки «Вікна виходять на захід» та «Така довга ніч» були перекладені на російську та англійську мову. Остання книжка була удостоєна першої нагороди Літературним Фондом імені Франка (Чікаго, 1986 рік). Перша книжка його спогадів «Здалека до близького», яка вийшла у 1987 році в Канаді, змальовує велику історичну картину подій на Україні починаючи з національно-визвольчих змагань початку двадцятого століття. Другий том спогадів про емігрантський період життя «Дивний світ пізнавання (роки, країни, люди, події)» щойно вийшов з друку У Харківському видавництві «Майдан». Попри свій дуже поважний вік, письменник продовжує активну творчу працю. Під час його зустрічі з Генеральним консулом Василем Корзаченком він здивував останнього своїм міцним потиском руки.

Велику справу пропаганди українського мистецтва в світі проводять члени Спілки Українських Образотворчих митців Австралії. В останні роки до відомих імен Володимира Савчака, Петра Кравченка, Тимофія Мессака (Місяця), Леоніда Денисенка, Євгенії Козьолковської, Степана Міська, Степана Хвилі та багатьох інших (автор ще раз просить вибачити за те, що не може тут всіх назвати) долучилися імена новоприбулих українських іммігрантів Валентина Школьного, Валентини Бало, Ірини Мадей та Світлани Солдатової.

На українські потреби, збереження української культурної спадщині українці Австралії віддали мільйони своїх трудових долярів. Українське видавництво "Рідна мова" надрукувало понад сто тисяч примірників читанок і словників для молоді української діяспори (сторінка на Інтернеті – **www.ridnamova.com**).

Українці Австралії завжди намагаються допомагати своїй Батьківщині. Вони справедливо ображаються, що їм іноді забувають за це сказати одне просте слово «***Дякую***».

Звичайно, українська імміграція завжди була політично різнобарвним феноменом. Проте для братів на Україні вона може бути прикладом ***безкорисної любові до Батьківщини***. Головним же політичним надбанням української діяспори є закріплення у свідомості Західного обивателя ідеї про існування відмінної од російської свободолюбної української нації. В той же час, як і українці так і росіяни Австралії, за часів холодної війни своєю працею та поведінкою довели, що в умовах Західного суспільства вони є такими ж абсолютно нормальними людьми, як і представники інших цивілізованих народів.Жартівливі оповідання Лесі Богуславець про життя та психологію українців Австралії були надруковані на Україні (Леся Богуславець. Моя австралійська кума. Дніпропетровськ, "Січ", 1991).

В Австралії також діють етнічні об'єднання професіоналів. Скажімо, об'єднання науковців з Латинської Америки чи Українське Товариство Інженерів в Австралії. Існують також медичні організації китайських, індійських, єврейських та українських лікарів. Я маю честь бути членом Українського Лікарського Товариства в Австралії (УЛТА). Воно було засноване у 1976 році лікарями українського походження, першим президентом був блаженної пам'яті доктор Богдан Шехович. Частина лікарів здобула освіту в Україні та інших Европейських країнах, решта вже є випускниками австралійських університетів. Одним із важливих завдань Това-

риства є поширення серед українців Австралії загального знання і розуміння сучасних проблем охорони здоров'я, надання такої допомоги рідною мовою іммігрантів. УЛТА періодично готує та проводить зустрічі з громадянством, або товариські вечори, де члени Товариства читають популярні, переважно з медичною тематикою, реферати. В той же час, саме життя поставило перед Товариством необхідність надання фінансової допомоги українському суспільству Австралії та студентам-медикам. Українські медики Австралії, за відсотками власних можливостей, завжди підтримують численні українські організації та проєкти (Комітета Року Дитини, Рідне шкільництво, Фундацію Українських Студій в Австралії, політичних в'язнів, мистецькі організації, видання книжок).

УЛТА входить до складу Світової Федерації Українських Лікарських Товариств (СФУЛТ) і підтримує контакти з українськими медиками у багатьох країнах світу, насамперед в Україні. Австралійські лікарі беруть участь у з'їздах СФУЛТ'у. Члени УЛТА постійно надають посильну допомогу своїм колегам в Україні, куди передають, за можливістю, ліки та медичне обладнання (вже передано на суму понад один мільйон долярів), допомагають у друкуванні медичних видань, неодноразово приймали медиків з України в Австралії, в тому числі першого президента Українського Лікарського Товариства академіка Любомира Пирога.

У шістдесяті роки на зміну політиці асиміляції прийшла ***політика інтеграції***. Австралія офіційно відмовилася від політики виключно білої імміграції і відкрила двері для «достойних» неевропейців-фахівців і визнала важливість етнічних організацій у допомозі новоприбулим прижитися у новій країні. Суттєво зросли витрати на соціяльне забезпечення та допомогу іммігрантам.

Слово ***«багатокультурність»*** **(multiculturism)** увійшло в австралійський політичний лексікон у 1972 році. Австралійський уряд почав визнавати етнічну, релігійну та культурну різноманітність (***доноки вона не загрожує єдності австралійського народу***) та проповідувати соціяльну злагоду, взаєморозуміння та толерантність в австралійському суспільстві. У 1979 році було створено Австралійський Інститут Багатокультурних Справ. Держава почала виділяти невеликі кошти на підтримку етнічних організацій. Створено державну телерадіокомпанію **SBS**, яка віщає на 68-ми мовах іммігрантів та мовах австралійських аборигенів. Зокрема маємо програми українською, російською, білоруською мовами, трьома прибалтійськими мовами, на ідіш та староєврейській мові. (Адреса **SBS** у Сіднеї: **Ukrainian Program, SBS Radio, Locked Bag 028, CROWS NEST NSW 1585, Australia** Телефон: (02) 94302812, Факс: (02) 99061593; англомовна сторінка Інтернету – **www.sbs.com.au**).

В Австралії, де майже 20 процентів населення складають іммігранти, для яких ***англійська мова не є рідною*** **(non-English speaking background)**, деякі телефонні компанії почали надавати свої послуги «мовами національних меншин». Одна з компаній надає свої послуги російською мовою (включаючи документацію та рахунки). На деяких товарах, що продаються в Австралії, почали робити надписи на найбільш вживаних мовах національних меншин (переважно азіятських), а товари і продукти, що надходять з Европи, часто мають надписи на багатьох мовах, включаючи українську та російську.

Окрім того, політики з обох протилежних таборів (як консерватори так і лейбористи) використовують багатокультурність, заграючи з лідерами навіть невеличких етнічних спільнот. Справа в тім, що в умовах постійної напруженої політичної боротьби за голоси виборців, навіть прихильність відносно невеликого прошарку представників якоїсь етнічної групи може бути вирішальною для перемоги у федеральних чи штатових виборах. Створилося навіть так зване «багатокультурне лобі», переважно азіятське за походженням, яке постійно тисне на австралійських законодавців, щоб підтримувати високий рівень щорічної імміграції в Австралію, насамперед за програмами родинної імміграції. Тисячі людей мають працю завдяки іммігрантам. Це і юристи в питаннях імміграції, і дві тисячи перекладачів Департамента Імміграції та Багатокультурних Справ (кожний австралієць має право на безкоштовного перекладача при контактах з державними установами чи при відвідуванні свого лікаря), і викладачі англійської мови (у 1998 році, наприклад, уряд виділив біля 60 млн американських долярів на викладання іммігрантам англійської мови).

Люди різного національного походження досить мирно співіснують у новій країні. Тут і різні югославські народи, і араби та євреї, ірляндці та англійці, українці та поляки, тощо. Звичайно, бувають непорозуміння і окремі прояви ворожнечі, проте ***ніхто ні в кого не забирає життя***, через те, що хтось неправильно, на його думку, хреститься. Бувають і кумедні історії. Як Ви думаєте, де у 1996 році займалися також політичним питанням поділу Чорноморської Фльоти? Ніколи не вгадаєте! Два радянських кандидата медичних наук, один з Москви, а другий з Києва, почали цим займатися через десять хвилин після їхнього знайомства у їдальні Королівської лікарні міста Гоубарт'а, що є на самому краю світу у Тасманії. (Тепер доля знову звела нас у штаті Квінсленді, проте ми на цей раз налагодили «дружні стосунки між нашими державами»). Мені навіть довелося лікувати пару старенських німців, які воювали на Східному фронті під час Другої світової війни проти мого батька, простого солдата Червоної Армії, Олекси Ангелуци родом з села Цибулів на Кіровоградщині.

Проте особливо боляче мені було чути, коли в Австралії у дев'яності роки двадцятого століття з'явилося декілька ***антиукраїнських публікацій*** з твердженнями про особливий антисемітизм українців під час Другої світової війни. Галас піднявся після того, як одна молода австралійська письменниця ***неукраїнського походження*** під українським псевдонімом Демиденко написала книжку «Рука, що підписала документ», в якій описувала спогади начебто свого українського дядька про те, як до війни на Україні начебто енкеведісти єврейского походження знущалися над українцями і відповідно українці начебто помстилися євреям під час Другої світової війни. Звичайно, ***кожне людське життя є святим подарунком від Бога*** (якщо Ви віруєте в Бога), і не може бути ніякого виправдання катам будь-якого етнічного походження, в тому числі і сучасним, які посилають літаки бомбити «військові об'єкти» в інших країнах. Проте я не можу погодитися з твердженнями деяких австралійців та американців, підхопленими місцевою пресою, про ***особливі жорстокості українців щодо євреїв*** під час Другої світової війни (яким, начебто дивувалися навіть німецькі фашисти). Факт існування навіть ***десятка тисяч*** катів українського походження не повинний затьмарити світлу пам'ять

декількох ***мільйонів*** українців (і мільйонів людей інших національностей, в тому числі італійців і німців), які загинули, рятуючи людство від жахів «расової ідеї». За порятунок всіх людей, в тому числі і євреїв, пролив свою кров на Україні і мій тяжкопоранений батько Олекса. Якщо ж врахувати сім мільйонів жертв населення України від штучного сталінського Голодомору тридцятих років і мільйонні людські втрати України під час Першої світової війни та громадянської війни 1917-1921 років, то втрати населення України будуть значно перевищувати за кількістю та процентним відношенням жертви будь-якого іншого европейського народу. В той же час, кожен з нас має просити прощення за будь-які кривди, що наніс наш український народ представникам будь-яких інших народів.

З іншого боку, ще підчас мого життя у Країні Рад я з болем втрачав моїх єврейських друзів, які почали емігрувати десь двадцять років тому. Я переконаний, що ***масова єврейська еміграція з України призвела до великої духовної, інтелектуальної та економічної втрати для сучасної України.***

Проте для більшості молодих австралійців, незалежно від їх походження, проблема багатокультурності не є такою актуальною. На жаль, велику частину «етнічної» молоді мало цікавить культурна та історична спадщина їх батьків-іммігрантів, хоча вони, як правило, продовжують, скажімо, етнічні танцювальні традиції (в Австралії щорічно проводяться етнічні фестивалі). Як правило, небагато молодих людей регулярно відвідує свої етнічні клюби чи церкви, поступово втрачаються материнські мови (особливо в змішаних подружжях). В українській мові іммігрантів з'являються англійські слова (дивись книжку Володимира Чекалюка – Австралізми в мові українських авторів – Сідней, 1979 рік). Деякі діти іммігрантів (особливо зі змішаних родин) взагалі не знають мов своїх батьків та дідів і тільки мають на згадку українські чи якісь інші «етнічні» імена, які вони вимовляють на англійський лад і навіть не знають про семантичне значення їх прізвищ. Наприклад, мені довелося зустріти в Австралії пана Ковел, який насправді був Ковалем (**Kowal**), дівчину з прізвищем Великийчоловік, чи англійку, що називала себе Сокеека, проте писалася вона як **Sokyrka** (Сокирка), і дід її був англійським українцем. А ще одного разу я був свідком як щойно прибулий до Австралії вчений фізик Андрій телефонував і з помітним українським акцентом просив його з'єднати з «містером Зайчик'ом».В той же час мені довелося зустрічати пару австралійок неукраїнського походження, які мали чоловіків-українців. Одна з них читала Шевченка англійською мовою, друга хотіла вивчати українську мову. Австралійська журналістка Наташа Мірош (**Natascha Mirosch**), батько якої виїхав з України у молодому віці і ніколи не розказував їй про Україну, вирішила знайти свої корені і з захопленням описала свою подорож до Києва.

Деякі етнічні українці переїздять з Росії чи з країн Середньої Азії і вже вважають себе культурологічно за росіян, хоча пам'ятають про своє українське походження. Частина росіян, батьки яких належали до білої імміграції в Китаї, насправді по крові є українцями. В російському журналі «Австралиада», що видається в Сіднеї, описується багато доль «харбінських росіян» та інших вигнанців з колишнього Радянського Союзу. Прізвища і корені деяких з них теж є українськими. Я особисто зустрічав серед китайських росіян Савченків, Сидоренків, Бойків,

тощо. До того ж, багато хто з нас з різних міркувань намагається спростити свої прізвища на англійський лад. Замість Москалюк тепер ми маємо **Moss** чи замість Борисоглебського маємо **Boris**. Як колись в Україні один Цибулька переписався на Лукіна (лук – це по-російськи цибуля). Змінити прізвище тут дуже просто – зайшов у відповідну організацію (її назва у різних штатах Австралії відрізняється), заплатив до 100 долярів і через 20 хвилин виходиш «новою людиною». Один з австралійських політиків, якого потім вбили бандити в районі Сіднея Кабраматі, так свого часу і зробив: переписався з Науменка на **Newman** (що означає «нова людина»). Одна з моїх постійних лікарських розваг – намагатися вгадати звідки приїхали до Австралії мої пацієнти, прислухаючись до їх акценту та прізвища. Досить часто мої хворі так само намагаються вгадати по моєму акценту моє походження і буває, що вгадують! Проте іноді, деякі люди просто не хочуть, щоб інші люди знали про їх походження. Тому тут люди вибачаються і обережно задають питання про етнічне походження свого співбесідника. Мені, як лікарю, така інформація потрібна, бо ймовірність захворіти на різні хвороби у різних рас та народів відрізняється (наприклад, австралійські аборигени часто хворіють на сечокам'яну хворобу та цукровий діябет).

Деякі австралійці просто закохуються в культуру інших народів. Одним з яскравих прикладів цього явища є успішний австралійський бізнесмен Брет Коміно. Він народився в грецькій родині в Сіднеї, шанує культуру своїх батьків, але ходить до Православної української церкви в Гренвілі, де бере участь у церковному хорі, танцює в українському ансамблі і краще володіє українською мовою, ніж деякі народжені на Україні українці.

З іншого боку, під впливом засобів масової інформації, австралійська культура та мова переважно англійська за походженням, все більше ***американізується***. Американізується і свідомість молодих австралійців – вони втрачають частину ура-патріотизму і все більше поглядають навколо, куди б поїхати заробити. Місцеві соціологи зтурбовані тим, що серед молоді зростає «***індівідуалізм***», і вона втрачає почуття ***взаємної підтримки***. В австралійській мові для цього почуття навіть існує унікальне слово, яке Ви не знайдете в словниках інших англомовних країн, – **mateship**, що походить від поширенного тут звертання – **mate** або **matie** – ***товариш***. Певно, що втраті австралійського патріотизму молоді сприяють процеси ***глобалізації*** економіки, загальнолюдських цінностей, зменшується значення географічних перепон для мандрування по світу. За вісім років перебування в Австралії я помітив також, що австралійці стали менше говорити про своє ***почуття провини, що в інших країнах люди живуть гірше ніж в Австралії***.

В той же час австралійський новітній досвід показує, що австралійські бізнесмени, які володіють різними мовами і не втратили зв'язків зі своїми етнічними батьківщинами, успішно сприяють розвитку взаємовигідної міжнародньої торгівлі, насамперед, в Південно-Тихоокеанському регіоні. Австралія також дуже зацікавлена у підтримці ***міжнародного іміджу багатокультурної країни***, щоб привернути максимальну кількість туристів та іноземних студентів. У 1997 році країну відвідало понад 2,8 мільйони закордонних туристів, які витратили в Австралії майже 10 мільярдів американських долярів. Окрім того, в Австралії навчається 68 з половиною тисяч іноземних студентів переважно з азіятських країн (Південна

Корея, Індонезія, Японія, Малайзія, Сінгапур, тощо). З'явилися платні студенти з України та Росії. Дипломи австралійських університетів поважають у всьому світі. ***В той же час платня за навчання для іноземних студентів в Австралії значно менша ніж в США чи Англії. На відміну від інших англомовних країн, іноземні випускники австралійських вузів мають право подавати на постійне проживання в Австралії по категорії незалежної імміграції фахівців та їм забезпечені майже стопроцентні шанси отримати статус постійного мешканця Країни Кенгуру.***

Якщо ж спитати про багатокультурність не дуже освіченого австралійця, то для нього насамперед це ***політичне*** поняття буде позитивно асоціюватися з різними національними кухнями (тобто, є поняттям ***гастрономічним***), бо австралійці дуже люблять смачно попоїсти у екзотичних ресторанах. Дехто ж розуміє багатокультурність просто як ***демографічний*** феномен. У великих космополітичних містах більшість молодих буде вважати Вас за «свого» якщо Ви білий і розмовляєте з таким самим як вони австралійським акцентом. У маленьких же містечках навіть народжені в Австралії діти білих іммігрантів з неанглійськими прізвищами будуть відчувати себе іноді трохи чужими, не кажучи вже про дітей азіятів. Та й не всім подобається ідея багатокультурності і продовження притоку іммігрантів до Австралії. При наявності від 650 до 800 тисяч безробітних і негативних явищ, які певною мірою пов'язані з імміграцією (скажімо, наркоманія), находять підтримку праві угрупування і політичні партії, що відверто виступають проти багатокультурності та продовження імміграції. Тут і расисти, і Партія Проти Подальшої Імміграції до Австралії, і Партія Єдиної Нації.

Феномен Партії Єдиної нації (**One Nation**) заслуговує на більш детальніше висвітлення. Цю партію створила у 1997 році незалежна депутатка федерального Парляменту Австралії пані Полін Генсон (**Mrs Pauline Hanson**), яка до приходу в велику політику була простою 44-річною розлученою жінкою, матір'ю трьох дітей і володаркою невеличкої крамнички-їдальні, де продавала смажену рибу зі смаженими картопляними шматочками (**fish and chips**). (Пам'ятаєте, що товариш Владімір Лєнін казав про те, що кухарка може керувати державою?). Після свого першого виступу в Парляменті Полін Генсон стала відомою на весь світ, бо вона відверто сказала, що потрібно призупинити подальшу імміграцію до Австралії, допоки в Австралії не буде усунено безробіття, і про необхідність обмежити в'їзд до країни іммігрантів азіятського походження, бо в інакшому випадку «азіяти заполонять Австралію», і що азіяти культурологічно не змішуються з іншими австралійцями. Ясно, що такі твердження викликали шалений опір представників азіятських спільнот Австралії, насамперед найсильнішої – китайської. Її засудили представники основних політичних партій, а в азіятських країнах (які, доречі, самі відомі своїми абсолютно недемократичними законодавствами стосовно національних меншин та імміграції) вона стала справжнім «опудалом» для залякування своїх людей проявами «білого расизму» і спровокувала ворожнечу проти багатонаціональної Австралії.

Пані Генсон також «зачепила» проблему тубільного населення Австралії – аборигенів, стверджуючи, що вони не хочуть інтегруватися з рештою населення країни, і що уряд має припинити фінансування особливих соціяльних програм та самоуправління тубільців Австралії, а давати допомогу окремим аборигенам, не тому, що вони

аборигени, а тому, що вони її потребують на рівних засадах з іншими австралійцями (дивись також главу «**Нариси про австралійське суспільство**»).

Австралійський уряд досить серйозно реагує на міжнародню критику, бо країна бачить своє майбутнє у максимальній економічній інтеграції з Азіятсько-Тихоокеанським регіоном, який посідає перше місце у світі за темпами економічного розвитку. Закордонні, переважно азіятські, студенти, що навчаються в австралійських вузах, принесли країні 3,1 млрд долярів прибутку (що склало 2,3 млрд американських долярів) у 1997 році. Кожний двадцятий австралієць народився в Азії, а з урахуванням дітей, народжених в Австралії за останню чверть століття, ця цифра буде набагато вагомішою. Звичайно, багатьом не подобаються національні гето (арабські, в'єтнамські, китайські, тощо), що створилися у великих містах, зі своїми клюбами, магазинами, церквами, пресою, надписами переважно невідомими пересічному австралійцю мовами, зі своїми злочинами (рекет, наркотики, тощо) та круговою порукою. Також не всім подобається, що діти іммігрантів часто-густо старанніше вчаться у школах і тому відносно частіше поступають на навчання до престижних факультетів австралійських університетів ніж «звичайні» австралійські діти.

Першопочаткова негативна реакція уряду на нового політичного супротивника та широке освітлення пресою галасливих протестів (які не завжди були дуже мирними) тільки збільшили кількість прихильників Полін Генсон (від 6-7% виборців у цілому по країні до понад 20% виборців у штаті Квінсленд). Потім, уряд та преса змінили тактику. З одного боку, вони намагалися показувати пересічному австралійцю, що популістська політика партії Єдиної нації шкодила міжнароднім економічним інтересам Австралії, з другого боку, уряд почав скорочувати програми родинної категорії імміграції і зменшувати соціяльне забезпечення новноприбулих (звичайно, заперечуючи, що це робилося під тиском консервативних виборців). Австралійська преса почала замовчувати про цю консервативну партію, в самій же партії розпочалися чвари, не все виявилося законним з регістрацією партії та фінансовими справами, словом, партія Єдиної нації втратила велику частину електорату. Проте головним позитивним результатом явища Єдиної нації стало те, що в Австралії перестали соромливо замовчувати про наявність проблем з імміграцією та жалюгідним положенням частини аборигенського населення, яке живе по своїх селах.

Проте, пересічні австралійці з симпатією ставляться до новоприбулих іммігрантів. Мій друг вчений-фізіолог Євген Наливайко прожив сім років у Франції до своєї імміграції в Австралію. Через три роки життя в Австралії він стверджує, що набагато більше почуває себе «своїм» в Австралії ніж у Франції.

До того ж так звана «незалежна» австралійська преса вміє час від часу розчулити сентиментальних простих австралійців «звірствами сербів» у Косово чи проіндонезійської міліції на Східному Тиморі.

Австралійці завжди спитають Вас про життя-буття у Вас на батьківщині, проте, в той же час, рідко хто з них буде слухати Вашу детальну відповідь ***більш ніж п'ять хвилин***. Австралійці також не люблять, коли іноземці критикують їхню ***Щасливу країну*** (**Lucky country**). Пам'ятаю, якось в університеті Гоубарт'у в Тасманії я зауважив місцевому співробітнику, що недоцільним є в громадських ту-

алетах мати два окремих крани у рукомийнику – з гарячою та холодною водою. На це він не знайшов нічого кращого ніж відповісти, перепитавши про моє походження, що в Югославії погані туалети (про Україну він певно нічого погано не чув). Хоча австралійці поступово відкривають для себе факт існування України – вона з'явилася на географічних картах (доречі, з українською, а не російською транскрипцією географічних назв) і деякі продукти та товари, що надходять з европейських країн, містять інформацію в тому числі і українською мовою. Про Україну час від часу згадують у місцевих засобах масової інформації. Найбільш відомою частиною України є місто Чорнобиль. Навіть у приморському парку міста Редкліф, де я проживаю і де немає української громади, росте дерево, яке посадили чорнобильські діти у 1992 році.

Місцеві українці називають себе «**Uks**» або «**Ukies**», росіян тут іноді називають «**Ruskies**», хоча це слово подібне до англійського «**rusky**» – сухарний».

Якщо ж узяти ставлення «старих іммігрантів» до «нових шукачів щастя» то воно, звичайно, буває різним у кожній етнічній громаді, включаючи українську. Одні – проти імміграції з політичних міркувань (хто ж буде розбудовувати Україну, якщо всі виїдуть?), другі – байдужі, треті кажуть, що краще, коли їдете Ви, ніж представники інших рас чи народів, четверті обурюються: «Тут і нашим дітям роботи бракує». У 1994 році одне подружжя з Києва приїхало до Сіднею. Вони нікого не знали і таксист відвіз їх у «російський квартал» – у район Бондаю (**Bondi**). Наступного ранку на бондаївському пляжі вони почули російську мову і пішли знайомитися. Люди, з якими вони познайомилися, коли взнали, що ці кияни щойно приїхали, відповіли: Только Вас здесь не хватало! (Тільки Вас тут бракує).

Проте більшість іммігрантів «зі стажем» ***щиро раді і якомога допомагають новоприбулим***. Мені ж особисто і в Україні і в Австралії завжди таланило на добрих та чуйних людей. Не слід забувати і ту сумну обставину, що ті українці, які приїхали у молодому віці на початку п'ятидесятих років, вже стали старенькими, а їх вирощені в Австралії діти хоч і намагаються дотримуватися українських традицій, проте у більшості своїй не мають можливості багато часу проводити в українському середовищі. Без постійного підживлення новими іммігрантами будь-який новоприбулий народ поступово асимілюється.

Однак, на мою думку, новоприбулі іммігранти з України чи Росії не мають права звинувачувати у всіх непорозуміннях стару хвилю імміграції чи щось від неї «вимагати». Скоріше навпаки, новоприбулі іммігранти є часто продуктом радянського молоха, яких за радянських часів залякували «буржуазними націоналістами», а за часів незалежності України багато людей встигло розчаруватися у національній ідеї через економічні негаразди та корупцію. Спілкуванню зі старою хвилею імміграції не допомагає і погане знання деякими приїжджими з України рідної мови і ставлення до Бога. Ну і найстрашніше – в Радянському Союзі нас не привчали насправді ***щось давати, дарувати іншим***, а тільки виживати за принципами подвійної моралі. Тому частина новоприбулих, не отримавши від української громади ***матеріяльної допомоги*** (а у більшості пенсіонерів доходи на рівні безробітніх), одразу розчаровується і припиняє контакти. Одного разу я опинився у кумедній ситуації: декілька родин (в тому числі ми з дружиною) зібралися у подружжя новітніх іммігрантів на квартирі. Господарі нас пригощали, було на

столі і вино. Раптом хтось подзвонив у двері і господар попросив всіх сховити вино та каву. Вони з дружиною, виявляється, встигли за пару місяців їх життя в Австралії вступити (похрестилися) до однієї з релігій, і їм тепер було не можна пити вино чи каву... Певно, що нічого страшного не сталося б, коли б колишній київський комсомольський ватажок щиро прийшов до релігії, проте він не приховував серед своїх, що спонукало його на таке хрещення тільки те, що ці щиро релігійні люди пообіцяли йому якусь ***фінансову допомогу***. Я хотів би підкреслити, що ці новоприбулі «неофіти (новонавернені)» не вмирали з голоду, щоб так кривити душею.

Мої особисті ранні емігрантські почуття до України я висловив у 1993 році у досить песимістичному вірші «Моя Україна», присвяченному австралійському лікареві та українському патріоту Ігореві Коцюмбасу:

Моя Україна – суцільна руїна,
Знедолені люди й пробудження мить
Моя Україна – то гілка калини,
І братняя мова й прихована лють

Моя Україна – довічний Чорнобиль,
Зарослі могили й продажні сини.
Моя Україна – то матері стогін,
Обпльовані ліфти й розбратні Церкви

Постійні прогнози, набридлі розмови....
І «цей» – ні до чого, і «той» – ні про що ....
Осінніі грози, зимові дороги,,,
І де ж тая віра? Надія на що?

Моя Україна – то страчені сили,
То очі дитини, що знає про смерть.
Моя Україно...
Моя Ти єдина
Бездонна пучина і сущності твердь!

Іммігрантом бути тяжко, особливо коли доля змушує їхати за світ очі у літньому віці. Як каже моя мама, – старе дерево не можна пересадити на новий грунт. І це не тільки проблема відсутньості англійської мови чи залежність від своїх дорослих дітей і не бажання бути додатковим економічним тягарем для їх іммігрантських плечей. З віком просто стає все тяжче адаптуватися до нового у житті. Клясичний приклад цього – англійці похилого віку, діти яких перебралися до Австралії. Далеко не всі з них погоджуються поміняти своє розмірене життя у матінці Англії на новий світ у теплішій Австралії. У цій країні трохи інша історія, інші сусіди на вулиці, інші клюби і навіть інші, незнайомі, продавці у крамничках, з якими не об'єднує тривалий період особистого знайомства.

Імміграція для багатьох означає знову «вчитися ходити», вчитися говорити, вчитися посміхатися, вчитися місцевим традиціям, економічним засадам суспільства. Навіть високоосвічений іммігрант іноді має починати з чорної роботи, чи зі значно нижчого щаблю соціяльної драбини, ніж на Батьківщині. Уявіть собі кандидатів наук лікаря-окуліста Ольги, яка починає з роботи прибиральниці, чи хірурга Сашка, який водить таксі. В Австралії начебто була ситуація, коли одного німець-

кого лікаря-іммігранта під час іспитів підтвердження його закордонних кваліфікацій спитали, чи він читав якийсь европейський медичний підручник. На що німець відповів, що він той підручник сам написав.....Або візьміть історію життя професора Ніколая Телесніцкого з Брізбену. Напівукраїнець, народжений в Україні, від попав маленьким хлопчиком з білою імміграцією до Китаю, потім до Кореї та Японії, де і здобув університетську освіту. Після прибуття в Австралію він мав відпрацювати рік чорноробочим, перед тим як стати викладачем азіятських мов і автором наукових монографій по китайській лінгвістиці.

Звичайно, в австралійській новітній історії Ви знайдете чимало прикладів успішних «професійних кар'єр» іммігрантів різного походження. Якщо говорити про вихідців зі Східної Европи, то слід згадати Соломона Майера з Білорусії, який започаткував ще до Другої світової війни свій торгівельний бізнес. Великі універсальні магазини у багатьох містах Австралії продовжують носити його ім'я. Багато сучасних іммігрантів з колишнього СРСР займають провідні позиції в інформаційних технологіях Австралії, викладають у місцевих університетах та працюють у наукових ляборатоpіях, стали австралійськими бізнесменами, або підтвердили свої українські чи російські лікарські дипломи і працюють лікарями. Якось у Мельбурні я зайшов з приятелькою Олею Тройниковою до російського продуктового магазину у районі **St Kilda**. Продавець магазину (певно колишній одесит) зробив комплімент стосовно моєї супутниці, і я сам раптово мимоволі захопився нею. Оля, кандидат технічних наук з Києва, привезла мене до магазину на блискучій машині своєї міжнародньої фірми, де вона працює завідуючою великим відділом. Я знаю Олю вже сім років і хотів би підкреслити, що вона досягла свого становища не завдяки своїй природній слав'янській красі, а через тяжку цілеспрямовану працю та опанування англійської мови.

Я усвідомлюю, що масовий виїзд до Західних країн фахівців та науковців є великою втратою для країн Східної Европи чи Азії і безкоштовним цінним надбанням для багатих Західних країн, в тому числі і моєї Австралії. Цей болісний процес буде тривати допоки рівень життя в бідних країнах не зрівняється з багатими. Та і чи є нормальним чи моральним з точки зору всього людства, коли представники інтелектуальної еліти нації стають продавцями на Бесарабському ринку в Києві? З іншого боку, надбання українських вчених у Західних країнах рано чи пізно повернуться користю до Батьківщини. Мені здається, що Україна могла б більше заохочувати українських вчених-втікачів до співпраці, якби було створено «Закордонну Академію Наук України». Тим більше, що сучасні засоби комунікацій дозволяють миттєво передавати з країни в країну великі обсяги інформації.

Проте, ***кожен з іммігрантів*** тужить за своєю батьківщиною. Можна ненавидіти своє жебрацтво на батьківщині, своїх сусідів, чи боятися їсти місцеві продукти, проте хіба можна забути своїх рідних, друзів, своє перше кохання, свої нездійсненні творчі задуми, чи просто своє дитинство серед свого народу?! Ностальгія підступає зненацька. Я, наприклад, рідко бачу моїх земляків, але коли прийду до Церкви чи до вечірки, у мене починає стискатися серце. З тої ж причини я стараюся не слухати часто українських пісень. А чи хто знає про жахливе мистецтво скінчити телефонну розмову з матір'ю на Україні до того моменту як вона заплаче?

Під час Другої світової війни молода студентка фізико-математичного факультету Київського державного Університету Боженна Коваленко попала до Німеч-

чини, а звідти в повоєнний час до Австралії. Через пару десятиліть на чужині з-під її пера вийде вірш-туга за Батьківщиною – ***Напиши мені лист***...

Напиши мені лист на сторінці безмежного степу,
Засиніє чебрець по лінійкам доріг,
Напиши на блакитному аркуші рідного неба,
Де стежками доріг буйний вітер побіг...

Напиши мені лист на шматочку дніпрової кручі,
Розіллються слова, наче хвилі Дніпра,
Утоплю у них тугу, думи давні болючі,
І журба попливе за водою стара....

Марійка Галабурда-Чигрин народилася і виросла у Бельгії, вчилася співати в Італії, проте вийшла заміж в Австралії. Тільки у дуже дорослому віці їй вдалося потрапити на омріяну землю своїх батьків. Про відвідання України вона написала книжку «Україно, моя Україно...Україна-Австралія 1990-1991». Можна не погоджуватися з деякими політичними поглядами авторки (її ставленням до росіян), проте вся книжка написана з великою любов'ю до України.

Деякі родини доля розкидала по багатьом країнам світу. Якось у російськомовній сіднейській газеті «**Горизонт**» я прочитав поздоровлення з днем народження одному ювілярові від «одесько-американсько-німецько-ізраїльсько-австралійської родини». Один з моїх друзів, колишніх киян Віля, живе в Австралії, його брат з родиною – в Німеччині, його син від першого шлюбу – в США, а родина його жінки – в Ізраїлі. Безумовно, це дуже сумно, що рідні люди так далеко одне від одного, але, з іншого боку, завдяки цьому, ми починаємо все більше подорожувати і усвідомлювати, що ***наш світ – це єдина родина***, в якій ми маємо «жити дружньо», згідно з заповітом кота Леопольда з відомого російського мультфільму мого дитинства.

Іммігранти в Австралії мають більш ***глобальне уявлення про час***, ніж інші австралійці. Вони завжди свідомо чи підсвідомо відчувають, котра година зараз в Европі, Сполучених Штатах Америки чи Новій Зеляндії. Завдяки сучасним засобам зв'язку (телефону, відеокасетам, супутниковому телебаченню, швидкій міжнародній пошті та електронній пошті) та етнічним органцізаціям, іммігранти створюють свій ***духовний*** чи ***спіритуальний простір***, в якому вони живуть у вільний від роботи час. Консервативний автор, звичайно, не вірить у повідомлення про парапсихічні явища, проте неодноразово пересвідчувався у існуванні телепатії. Нещедавно я подзвонив своєму колезі Володимиру до Торонто, коли він саме знаходився у «нашому» делікатесному магазині під назвою «Гастроном» (ця назва магазину явно запозичена з української чи російської мови). Розмовляємо про те, про се. Я його раптом питаю, чи там сало в магазині є, на що він мені відповідає, що зараз він на нього дивиться... До речі, хвилина розмови з Австралії до Канади чи Америки коштує всього 10-15 американських центів, а в Україну чи Росію вона є приблизно в три рази дорожчою. З абсолютно незрозумілих для мене причин, ціна розмови з України до Австралії коштує ще в десять разів дорожче (!) – три-чотири американських доляри за хвилину.

Друг мого дитинства програміст Алік Бонфельд розшукав мене через Інтернет (**www.russiansinaustralia.com**). Він надіслав мені з Німеччини зворушливі

фотографії нашого рідного Кіровограду і поздоровив моїх жінок зі святом Восьмого березня. Між іншим, багато моїх друзів-євреїв вміхало до Німеччини, а дуже багато німців переїхало з Німеччини до Австралії (як австралійський лікар, я маю стільки ж пацієнтів-німців, як і росіян).

Попри ностальгію, Австралія, безумовно, є країною, де дуже ***затишно жити*** і де ***багато приємних людей***. Коли дивишся в Австралії світові новини, іноді навіть страшно подумати про закордонні мандрівки. Російські новини (НТВ Новости), які транслюють в Австралії телекомпанії **SBS** та **TARBS**, я просто сприймаю як **Russian western** – російський фільм-бойовик!

Більшість іммігрантів люблять Австралію (певно так само як іммігранти в США та Канаді люблять свої країни). Ідея дуалістичності (подвійності) внутрішнього світу іммігранта відзеркалюється у вірші нашого видатного земляка повоєнного іммігранта до Австралії поета Василя Онуфрієнка:

Може й гарне це все: евкаліпти, човни, паруси,
Кукабар торохтіння дзвінке на світанні,
Дальніх гір синюваті важкі мовчазні пояси,
І сади помаранч у блакитнім тумані.

Може, й гарний цей вітер, що спекою віє з пустель,
Може, й гарні удари південного грому
Для людей з цих містечок, із міст і далеких осель,
Хто пізнав лише світ свого власного дому.

Я ж порівнюю вітер до давніх знайомих вітрів,
Я порівнюю квіти до давнього квіття,
Так усе розділяю я простором часу й морів,
Все, що згадую, – радощі і лихоліття.

Переділені надвоє дні мої давнішні й ці,
Пролягла поміж ними невидна загата.
І не зітруть її ні зароблені гроші в руці,
Ані друзі нові, ані затишна хата.

Діти іммігрантів, що виростають вже на чужині, іноді не можуть опанувати мови своїх батьків, а останні на старість починають забувати англійську мову. Іноді старенькі бабусі-іммігрантки мають проблеми порозумітися зі своїми дорослими дітьми, не кажучи вже про онуків....Під час мого побуту у Франції мені довелося зустріти народженого у Франції доктора Клода Печінку, батьки якого виїхали на заробітки перед Другою світовою війною. Перед цим вони залишили в Україні свою донечку. Війна, а потім холодна війна не дали можливості батькам побачити її протягом десятків років. Коли вона приїхала до Франції і познайомилася зі своїм молодшим братом, то мала розмовляти через перекладача, бо брат хіба що трохи розуміє українську.

Проте в цілому можна стверджувати, що, Австралія в умовах економічного достатку досить успішно справляється з імміграцією, і діти та внуки різних народів мирно співіснують на П'ятому континенті. Але неможливо передбачити як буде розвиватися дружба австралійських народів, якщо економічна ситуація в країні погіршиться.

Жахливий напад навіжених самогубців-терористів на США 11 вересня 2001 року призвів до певного етнічного напруження і в Австралії, де мешкає певний прошарок мусульманського населення. У Брізбені хтось навіть підпалив одну з місцевих мечетей. Австралійські спецслужби стверджують, шо і до нас попадають відомі терористи.

Деякі новоспечені австралійці ведуть себе як-то кажуть – тихіше води нижче трави в Австралії, проте після повернення на батьківщину починають бунтувати. Наприклад, заколот на острові Фіджі у 2000 році очолив фіджійський туземець з домішками англійської крові Джордж Спіт (**George Speight**), який тривалий час жив у Брізбені і був одружений на білій австралійській громадянці. За час життя в Австралії він займався комерцією і був функціонером у фіджійській громаді Австралії, де більшість належить до етнічних індусів (проти яких він власне і очолив переворот). Його австралійські сусіди вважали його за спокійну і дуже дружню людину і ніхто його в Австралії не притискав як людину другого сорту. По поверненні до Фіджі він захопив з поплічниками парлямент і почав вимагати особливих політичних прав для туземців. Заколот провалився, і Спіт попав до в'язниці.

В Австралії, як і в будь-якій іншій англомовній країні, є свій колоритний акцент і свої діялектичні вирази, які іноді запозичені з інших мов мігрантів чи австралійських тубільців. Про особливості австралійського варіанту англійської мови, жаргон та словосполучення можна дізнатися у популярній тут книжці Лені Джогансен'а («**The Dinkum Dictionary – a ripper guide to Aussie English» by Lenie (Midge) Johansen, Penguin Books Australia, 1994**).

Так само географічні назви в Австралії та назви вулиць часто бувають запозичені з туземських культур чи відомих географічних назв. Сама вища гора Австралії носить ім'я поляка Костюшка, є національний парк імені гетьмана Мазепи у шаті Квінсленд та «італійська» річка Рубікон (**Rubicon**) в Тасманії. Є в Австралії дві гори з назвою Єрусалим (**Jerusalem**), одна – в штаті Вікторія, інша – в штаті Тасманія. Остання розташована в національному парку під назвою «**Walls of Jerusalem** – Стіни Єрусалима». Австралійська українська поетеса Таня Волошка навіть написала вірш під назвою «Моя гора Єрусалим»:

Моя гора Єрусалим.
До тебе йду відпочивати,
Бо життєвої ватри дим
Снує біля моєї хати.

Мені снаги дай! Дай надій!
Бажання дай, щоб далі жити,
Бо у душі забракло мрій,
А ти їх можеш розпалити.

Ти – брила дужих Божих сил,
Що у безмежність зором лине,
Що чує щастя голоси
І горя людського глибини...

Коли моя київська колега Тет'яна Барабаш прислала мені свою фотографію на фоні Йордан-річки з Ізраїлю я одразу пригадав невеличку річку Йордан (**Jordan**) на півночі Тасманії. Тут є багато англійських назв-запозичень (наприклад, Ліверпуль, Маргейт і Брайтон), і просто містечка Аркадія (**Arcadia**), Багдад (**Bagdad**), Дублін (**Dublin**), Гавана (**Habana**), Майамі (**Miami**), Торонто (**Toronto**), Рим (**Roma**), Сорренто (**Sorrento**), Женева (**Geneva**), Краків (**Cracow**), Даллас (**Dallas**), Гейдельберг (**Heidelberg**), Олександрія (**Alexandria**), Конго (**Congo**), Болівія (**Bolivia**), Ліма (**Lima**), «Голандський Парк» (**Holland park**), «Сади Флоріди» (**Florida Gardens**), «Каліфорнійський Яр» (**California Gully**) та «Данія» (**Denmark**). Тут є Французький острів (**French Island**) і передмістья Сіднею, що називається Французький ліс (**French Forrest**). На мапі півночі штату Квінсленд можна знайти Китайську Стіну (**China Wall**), яка є природнім кордоном між двома аборигенськими резерваціями. Маємо навіть селища під назвами Рай (**Paradise**), Ельдорадо (**Eldorado**) та Утопія (**Utopia**). Про пов'язану з Кримом історію назв містечок Балаклава (**Balaklava**) та приморське село Козак (**Cossack**) і мої пригоди в австралійському Техасі (**Texas**) оповідається в главі «**Нариси про австралійське суспільство**»). Є вулиця Мазепи в Сіднеї і вулиця Карпати в Лонсестоні.

Я вже не кажу про назви ресторанів, нічних барів (Москва), клюбів (Київ) чи окремих будинків (на кшалт «**Babushka**»). Багато австралійців, які навіть не мають слав'янських коренів у своїх родоводах, називають своїх дочок Наташами, Сонями, Танями та Лорами (останнє ім'я запозичене з «Доктора Жеваго» Бориса Пастернака). Я навіть зустрічав двох дівчаток з ім'ям Самара (**Samara**). Можливо, їх батькам сподобалась однойменне найдешевше в Австралії авто Волзького автозаводу? Доречі, сестра «Самари» – «Ніва» – тут дуже популярна.

Мабуть у кожному супермаркеті Ви можете придбати напівфабрикати котлет по-києвськи (**Chicken Kiev**), чи австралійський торт-бізе **Pavlova**, названий на честь відомої російської балерини Анни Павлової, що гастролювала тут на початку двадцятого століття. Ну а по численним російським назвам горілки, що імпортують до Австралії з різних країн, можна вивчати історію Росії.

Австралія є країною іммігрантів і для представників світової флори та фауни. Деякі з них виявилися іммігрантами «прошеними» і добре тут прижилися. Другі виявилися «непрошеними» гостями, яких не вдалося попросити додому (дивись також главу «**Австралія екологічна**»).

Мій садок також може служити прикладом ***інтернаціоналізації флори***. Я маю ***храмове дерево*** (**frangipani** або **temple tree** – *Plumeria*) з ніжними біло-кремовими запашними квітками, що родом з Центральної Америки. У Будійській релігії його вважають символом вічности, бо зрізанні гілочки продовжують цвісти. Великі жовтогарячі ***журавлині квітки або райський птах*** (**crane flower або bird of paradise** – *Strelitzia reginae*) попали до Зеленого континенту з Південної Африки. За моїм парканом росте ***вогняно-червоне палаюче дерево*** (**flamboyant tree** або **royal Poinciana** – *Delonix regia*), завезене з Мадагаскару. Це дерево насправді «палає» великими червоними квітами декілька місяців на рік. Біля медичного центру, де я працюю, росте прекрасне високе ***орхідейне дерево*** (**orchid tree** – ***Bauhinia variegata***) родом із Індії та Китаю. Воно дійсно має великі п'ятипелюсткові рожевопурпурні пахучі квітки, які по формі нагадують орхідеї.

Музика в Австралії теж досить різнобарвна та багатонаціональна. В численних етнічних клюбах Ви можете почути самі різні національні пісні. В російських та єврейських клюбах – українські, чи навпаки. Не забувають про Австралію і сучасні зірки української та російської естради. Російські Пушкінські бали у місті Брізбен відбувалися за мою пам'ять в грецьких та німецьких клюбах.

У червні-серпні 2001 року у великих містах Австралії відбулися гастрольні виступи відомого композитора з Дніпропетровська Владіміра Ярцева. Українська та російська аудиторія у захваті слухала його пісні та фортеп'янні п'єси. За радянських часів Україна постійно втрачала свої таланти, які пребиралися до Росії, якій і віддавали свої творчі сили. Владімір Ярцев є дуже незвичайним феноменом для обох культур. Він народився і виріс на Уралі, переїхав до України тридцять років назад. Він полюбив українську культуру, досконало вивчив українську мову, написав багато відомих українських ліричних та патріотичних пісень. Досить назвати деякі з них: «Збудись, могутня Україно», «Козацькому роду нема переводу» і весь цикл з 26 козацьких пісень, «Гімн українському Тризубові», «Знову цвітуть матіоли» та «Хатина». В той же час він є автором багатьох російських пісень і війшов до книги світових рекордів Гінеса як композитор, що написав найбільше у світі пісень про спорт. Він також має унікальний талант імітації звучання духових інструментів носом.

Австралійський уряд також проводить щорічні фестивалі багатокультурної музики. Проте відмінністю психології пересічного австралійця від нашої буде те, що йому буте нецікаво слухати пісні іноземними мовами, через нерозуміння змісту цих музичних пісенних творів. Пам'ятаю, що у нас на Батьківщині ми любили і французьких співаків, і італійських, і польських, не кажучи вже про англомовних виконавців, хоча далеко не все ми розуміли, про що вони співали. Якось у середній школі мене досить збентежив представник райкому комсомолу, задавши питання, як я ставлюся до того, що в деяких закордонних піснях можуть бути антикомуністичні ідеї. Тепер я слухаю і ***навіть розумію*** ці пісні, і, чесно кажучи, не пригадую в них ніякої політики. Любов та й годі! Приємна щира музика щиросердого народу. Переважна більшість англомовних пісень прилітає до Австралії з Америки, хоча тут лунають і англійські, і австралійські пісні. Є в Австралії і свої відомі виконавці та естрадні групи (**Kylie Minogue, Natalie Imbruglia, Silver Shair, Savage Garden** та **Powder Finger**).

Клясична музика в Австралії дуже інтернаціональна. Існують постійнодіючі канали радіо, де лунає музика зі всього світу різних епох та жанрів. Якось я слухав арію Лєнського з опери «Євгеній Онегін» російською мовою у виконанні... мексіканського співака, симфонію Калінникова у виконанні Національного Оркестру України. У 1996 році компактні диски з записами творів українського композитора Лятошинського отримали першу нагороду австралійського радіо (**ABC**). Їх записали в Австралії, диригентом був Теодор Кучер – американець українського походження. В Австралії постійно виконуються твори російських композиторів. З дуже особливим почуттям я дивився балет Петра Чайковського «Лебидине Озеро» у всесвітньо відомому курортному місті Австралії Гоулд Коуст (**Gold Cost**), куди приїхав кіровський балет з Санкт-Петербургу. Моє дитинство пройш-

ло у селі Красносіллі (Княжі) за тридцять кілометрів від міста Кам'янки, де народився дід композитора – Чайка, і де сам Чайковський писав багато своїх творів. Тепер люди у всьому світі платять за досить дорогі квитки, що почути ці чарівні мелодії. Може ще доживемо до того моменту, коли англійський Королівський балет буде вважажати за честь виконувати цей балет у Кам'янці на Черкащині, чи у місті Воткінську в Росії, де народився композитор?

Найбільш престижним в Австралії став національний фортепіяновий конкурс імені Лева Власенка, названий так на честь професора Московської консерваторії, який наприкінці життя працював в Австралії. Професор Власенко доклав багато зусиль, щоб підвищити популярність фортепіянових конкурсів в Австралії. Австралійські консерваторії та оркестри безумовно збагатилися вихідцями зі Східної Европи. Всесвітньовідомим став народжений в Казахстані гітарист Слава Грігорян.

На початку 2000 року по містах Австралії з успіхом відбулися концерти видатного сучасного українського композитора Мирослава Скорика. Окрім його відомих творів вперше прозвучала симфонія «Українці в Австралії», написана до 50-ти річчя перебування українських поселенців на Зеленому континенті. У концертах брала участь молода солістка Київської філармонії Наталія Ніколаїшин. Її прекрасний голос і природня врода просто зачаровували авдиторію.

Велику добірку оригінальних оркестрових та ліричних композицій має також композитор Анатолій Мірошник, який мешкає в Австралії з 1949 року. Він має декілька компактних дисків творчих доробок. Остання – компактний диск «***Нам в Австралії – 50***». Для мене було несподіванкою почути українську музику (***Реве та стогне Дніпр широкий, Щедрик***) в реклямних роликах приватних фірм по австралійському телебаченню.

Катедральним хором Греко-католицької Церкви у Мельбурні диригує маестро Володимир Головко, він же є водночас і автором книжок «Благовіст. Українські церковні композиції для чоловічого хору» та «Церковні наспіви», надрукованих у Львові.

Народжений в австралійському місті Сіднеї бандурист Віктор Мішалов (**Victor Mishalow**) створив школу сучасної гри на бандурі в канадійському місті Торонто і Ви можете послухати його твори через Інтернет (**victormishalow@globalserve.net**)

На постійне проживання до Австралії з України переїхала талановита бандуристка Лариса Буряк (з дому Ковальчук). Співачка Оксана Рогатин-Василик народилася і стала оперною співачкою в Канаді, але вийшла заміж в Австралії, де продовжує свою велику творчу дійльність з хором «Суцвіття». Співачка Марічка Чигрин (з дому Галабурда) народилася в Бельгії, музичну освіту здобула в Італії, вийшла заміж в Австралії, де бере активну участь в хорі імені Володимира Івасюка. У великих містах Австралії функціюнують українські («Боян», «Сурма», «Гомін», «Каштани») та російські хори, ансамблі («Ластівка», «Кольорит») та танцювальні колективи («Веселка», «Кубанські козаки», «Калина»). Безумовно, участь у цих колективах забирає часу і ніким не оплачуються. Українські національні костюми коштують чималі гроші, щоб поїхати кудись на гастролі (а ансамблі неодноразово бували в Україні та Америці), учасники самодіяльності беруть відпустки за свій рахунок на роботах.

Великою культурною подією стало створення у 1996 році сіднейського Русского театра драмы. Його заснувала група ентзузіястів під керівництвом заслуженої

артистики Росії Валентини Устіновіч, яка виросла у Львові и починала свою театральну діяльність в Ужгороді.

Українці Австралії постійно відстоювали себе як окрему націю на чужині і з великою радістю зустріли новину про незалежність України. Багато з них залюбки б прийняли українське громадянство, але при цьому вони б позбулися австралійського (і відповідно, права на практично безкоштовну австралійську медичну допомогу – дивись главу «**Скільки коштує лікування в Австралії**»).

В одному з найпрекрасніших міст планети у столиці Олімпійських Ігор – Сіднеї – у 2000 році розпочало роботу ***Генеральне консульство України***. Австралійські організації Сіднею радісно привітали високоповажного посланця Батьківщини. На честь прибуття Генерального консула пана Василя Корзаченка австралійський український поет Микола Євсеєвський навіть написав великий вірш.

Консульство розташувалося у мальовничому районі з напівфранцузькою назвою Бельвю Гіл (**Bellevue Hill**), що перекладається як «пагорб з гарними краєвидами». Це дійсно пагорб, який знаходиться між відомим австралійським пляжем Бондай (**Bondi**) біля якого живуть багато вихідців з української Одеси та затокою Дабл Бей (**Double Bay**), де живуть австралійські мільйонери. За декілька кілометрів від цього місця проживав свого часу відомий український етнограф-дослідник Микола Миклуха-Маклай, багато нащадків якого (він мав п'ять синів!) тепер проживає в Австралії (дивись книжку – **Лідія Ростек та Пилип Вакуленко. «Микола Миклуха-Маклай. 150 років з дня народження.» – Музей Українського мистецтва в Аделіаїді, Південна Австралія, 1996 рік**).

Телефон українського консульства у Сіднеї (02) 93285429 факс (02) 93285164. Нова адреса: **Consulate-General of Ukraine in Sydney, Suite 3.06&3.07, level 3, Edgecliff Centre 203-233, New South Head Road, Edgecliff, NSW, 2027.**

До відкриття Консульства у Сіднеї інтереси України в Австралії представляло Почесне консульство України у Мельбурні, помешкання для якого надала місцева українська громада. На жаль, перший почесний консул – пані Зіна Ботте дуже передчасно пішла з життя, проте її справу продовжує її чоловік – пан Валерій Ботте (телефон у Мельбурні – (03) 9326 0135).

Інтереси Австралії в Україні представляє Австралійське Консульство, яке розмістилося за алресою: Київ 252032, вул. Комінтерна 18, кв. 11. Телефон – (044) 225 7586, Факс (044) 244 3597. Адреса Австралійського Посольства у Москві: Москва, 119034, Кропоткинский переулок, 13 (станція Метро «Парк Культуры»). Телефон: (095) 9566070, Факс: (095) 9566170.

На відміну від штатів Нової Південної Валії, Вікторії та Південного Квінсленду штат Південної Австралії (столиця – Аделаїда) вважається малозаселеним і тому намагається залучити на постійне проживання більше іммігрантів-професіоналів. Міністерство імміграції штату може допомогти Вам знайти житло та сприяти в пошуках праці (після приїзду до Австралії). Для цього слід звертатися англійською мовою на адресу: **Immigration SA Dept. of Industry and Trade Terrace Towers 178 North Terrace ADELAIDE South Australia 5000 AUSTRALIA.** Теле-

фон – 61 (це код Австралії незалежно з якої країни світу Ви дзвоните) – 8 – 8303 2265, Факс: 61-8-8303 2255, електронна пошта: **immigration.sa@saugov.sa.gov.au.**

Останні роки до Аделаїди перебралася досить суттєва кількість іммігрантів з колишнього СРСР. Українська громада штату дуже доброзичливо ставиться і посильно допомагає новоприбулим: представники громади зустрічають новоприбулих у аеропорту (якщо іммігрант завчасно повідомить про свої прибуття), відвозять до місця проживання і надають інформацію про життя у новій країні. Українські громади Австралії не в змозі надавати житло чи будь-яку значну фінансову допомогу, проте недаремно ж українська народна мудрість стверджує, що дружба та братство – дорожче багатства! Адреса Суспільної Опіки Української громади Південної Австралії: **Ukrainian Social Services PO Box 42 HINDMARSH South Australia 5007 AUSTRALIA**. Її очолює пані Марія Дністрянська. Телефон: 61-8-8260 2294 (дзвонити з 16.30 до 20.00 за місцевим часом), Факс: 61-8-83379010. Якщо Ви хочете приїхати до Австралії і отримати австралійське визнання Ваших професійних кваліфікацій, то слід звертатися до відповідної австралійської організаціїї (**National Office of Overseas Skills Recognition – NOOSR**), чи звернутися на вищевказану адресу української Суспільної Опіки до секретаря українського імміграційного комітета (**Secretary Migration Committee**), який вишле Вам копії відповідних брошур (англійською мовою). Проте порядок визнання закордонних кваліфікацій може мінятися, і тому слід звертатися до найближчого австралійського посольства чи прочитати найновішу інформацію на вищевказаній Інтернетівській сторінці Департамента Імміграції Австралії.

У Сіднеї, Мельбурні та Аделаїді є україномовні «соціяльні співробітники» (**social workers**), які надають детальну інформацію про роботу державних установ та українських етнічних організацій, організовують цікаві зустрічі та лекції і повідомляють про можливі програми допомоги та стипендій для новоприбулих людей, курси англійської мови. Вони мають свої корисні бібліотечки. В той же час, вони можуть дати пораду куди звернутися вразі смерті рідних, родинних негараздів, алькоголізму, депресії чи самотності. Доречі, в Австралії існує дуже багато видів державної чи благочинної допомоги людям, що її потребують, проте далеко не всі знають до кого і за чим звертатися....

Я хотів би також підкреслити, що, скажімо, в Аделаїді, суспільний (соціяльний) співробітник (пан Валентин Шиманюк) працює зараз на громадських засадах, бо австралійський уряд не виділяє більше грошей на українські проєкти. Комітет в справах імміграції має 16 постійних добровольців, які находять час на цю безкорисливу працю. Окрім роботи з новоприбулими, цей комітет допомагає самотнім старшим людям (закупка їжі, виповнення документів, надання транспорту, переклади листів, тощо). У 1994 році мені довелося брати участь у роботі аналогічного Комітету Української суспільної служби у Сіднеї, і навіть зараз я чую постійні позитивні відгуки про роботу сіднейського суспільного працівника на протягом багатьох років – панни Ольги Барановської (**Ms Olga Baranowska**). В Сіднеї також випускається бюлетень Української суспільної служби, де дається інформація про поточні проєкти і державні програми, про зміни в державних законах, тощо. Адреса Суспільної служби в Сіднеї: **Ukrainian Welfare Association,**

11-15 Church Street, LIDCOMBE, NSW 2141, поштова адреса: **P.O. Box 51, LIDCOMBE, NSW, 2141**, телефон: (02) 9649 9704, факс: (02) 96498615).

У Мельбурні функціонує «Український дім старших» (**nursing home** -старечий дім), де проживають люди похилого віку, і де співробітники володіють українською мовою. Українська громада штату Вікторія є найбільшою серед українських громад Австралії. В Мельбурні розташована штаб-квартира Союзу Українських Організацій в Австралії (СОУА), її адреса: **Ukrainian Association 3-11 Russell Street, Essendon;** поштова адреса – **P.O.Box 251, Essendon, Vic 3040, Australia,** телефон (03) 93751781; факс (03) 93353180. У тому ж приміщенні розташована Українська Суспільна Опіка Мельбурну (поштова адреса – **P.O.Box 78, Essendon, Vic. 3040**, телефон – (03) 93705961, факс – (03) 93261065). Соціяльний робітник пані Текля Яворська (**Mrs Theresa Jaworska**) за 1999 рік прийняла 589 людей для полагодження різних справ і відвідала 461 чоловік по хатах, шпиталях та старчих домах, брала участь у числених нарадах української Громади Мельбурну та австралійських державних організацій.

Про поточне життя українців Австралії можна довідатися тепер користуючись Інтернетівською сторінкою Союзу Українських Організацій Австралії **http://www.home/aone.net.au/mandycza** або **www.ozeukes.com** Адреси та телефони українських суспільних організацій Австралії можна знайти також у телефонних довідниках всієї Австралії, які є у кожному поштовому відділенні цієї безмежної країни або через Інтернет **www.whitepages.com.au**

В Енциклопедичному Довіднику «**Українці Австралії**», яку видали сувмісно редакція газети «Вільної Думки» та Товариство Збереження Української Спадщини в Австралії у 2001 році, згадується приблизно 16 тисяч осіб. В книжці майже 2000 особових знимок. В книжці описується діяльність українських організацій Австралії – церкви, шкільництво, Союз Українок, хорова пісня, мистецтво, кредитові кооперативи.

Більші фінансові можливості ніж українські суспільні служби мають єврейські суспільні служби (**Jewish Care**), які допомагають євреям-іммігрантам (та змішаним подружжям) зі всього світу прижитися в Австралії. Цю організацію, яку вихідці з колишнього СРСР називають «єврейським Велфер'ом», було створено ще у 1936 році, щоб допомогти євреям-біженцям з нацистської Німеччини. Адреса у Сіднеї: **Russian Project Jewish Care PO Box 647 Bondi Junction 1355 NSW 2022 Australia**, телефон (02) 93691400, електронна пошта – **jcssyd@tmx.com.au.**

Російська суспільна служба побудована подібно до української. Її адреса у Сіднеї – **Social Welfare Services, Russian Ethnic Community Council , Level 3, 6-8 Holden St, Ashfield, NSW 2131**, поштова адреса – **P.O.Box 157, North Strathfield, NSW, 2137**, телефон/факс – (02) 97971007 (електронна пошта – **www.russiansinaustralia.org.au**).

Звичайно, у кожного – своя Австралія. Про ставлення росіян 19-того століття до Австралії оповідається у ще одній книжці Єлени Говор (**Elena Govor. Australia in the Russian Mirrow. Melbourne University Press**). Частини книжки публікувалися в російськомовному журналі **Моя Австралия** у 1998-1999 роках. За допомогою Єлени Говор геолог із Перт'у Владімір Крупнік створив велику російськомов-

ну сторінку на Інтернеті, присвячену російсько-австралійським військовим відносинам (**http://web.argo.net.au/andre/**).

Враження про сучасну Австралію висловив у своїй книжці і недавній іммігрант з Москви пан Міхаіл Свірідов (Свиридов, Михаил, Ангелуца, Павло «Австралийские ветры. Из Австралии с любовью»).

На початку нового тисячоліття ми маємо цікавий політичний феномен. Створилося два основних типа націй – ***багатокультурні*** (Канада, США, Австралія, Европейські країни), де щасливо співіснують діти та онуки різних народів, та ***монокультурні нації*** (Японія, деякі інші країни Сходу). Нелегко прогнозувати, що станеться з людством навіть завтра, не кажучи вже про більш далеке майбутнє. Який тип культури стане панівним. Хотілося б вірити, що замість нових воїн ми доживемо до ***духовної єдності світу через розквіт окремих культур, розквіту – через єдність!***

Я хотів би закінчити цю главу неперевершеним віршем Фрідріх'а Шіллер'а (Friedrich Schiller) «An Die Freude – *До радості*», який увіковічив у фіналі своєї Дев'ятої симфонії Людвіг ван Бетховен:

Freude, shцner Gцtterfцnken,
Tochter aus Elysium,
Wir betreten feuertrunken,
Himmlische, dein Heiligtum.

Deine Zauber binden wieder,
Was die Mode streng geteilt;
Alle Menschen werden Brьder,
Wo dein sanfter Flьgel weilt.

Seid umschlungen, Millionen!
Diesen KuЯ der ganzen Welt!
Brьder — ьberm Sternenzelt
MuЯ ein lieber Vater wohnen.

Радість, гарна іскро Божа!
Несказанно любо нам
Увійти, царице гожа,
В твій пресвітлий дивний храм.

Все, що строго ділить мода,
В'яжеш ти одним вузлом,
Розцвітає братня згода
Під благим твоїм крилом.

Обнімітесь, міліони,
Поцілуйтесь, мов брати!
Вічний Отче доброти,
Дай нам ласки й охорони!....

(український переклад Миколи Лукаша)

Нариси про австралійське суспільство

La grandeur d'un mйtier est, peut-кtre, avant tout, d'unir des hommes: il n'кst qu'un luxe vйritable, et c'кst celui des relations humaines.

Antoine de Saint-Exupery

Велич будь-якої професії є, можливо, насамперед в тому, що вона єднає людей: бо немає більшого багатства ніж розкіш людської спорідненості (стосунків)

«Планета людей»
французький письменник
Антуан де Сент-Єкзюпери
(укр. переклад – П.Ангелуци)

Ми всі іммігранти або нащадки іммігрантів в Австралії (включаючи аборигенів). Проте більшість австралійців пишаються своєю приналежністю до єдиної австралійської нації і називатимуть себе «з гордістю австралійцями **(proudly Australians)**».

Першого січня 2001 року виповнилося сто років з момента проголошення Австралійської Співдружності (**Commonwealth of Australia** – така повна назва Австралії). В цей день шість англійських колоній, розташованих на території Австралійського континенту – Нова Південна Валія, Тасманія, Квінсленд, Південна Австралія, Вікторія та Західна Австралія – об'єдналися в одну країну з єдиною зовнішньою та імміграційною політикою, захистом, митнею, поштою, вільною торгівлею між окремими штатами, уніфікованими законами про шлюб та розлучення. Окремі штати залишили за собою керування освітою, охороною здоров'я, соціяльним законодавством, юриспруденцією та громадським транспортом. Було створено Федеральний двохпалатний парлямент, нижня палата якого – Палата Представників обиралася з рівних за населенням округів, а верхня палата – Сенат мала однакову кількість представників від окремих штатів, незалежно від кількості населення в останніх. До речі, Верховна Рада колишнього Радянського Союзу мала подібну двохпалатну структуру. Чи не запозичили свого часу більшовики форму урядування в Австралії?

Свій суверенітет у зовнішній політиці австралійці почали здобувати під час Першої Світової війни. Одним з національних символів Австралії, її становлення як нової нації є ***День Австралійсько-Новозеляндського Армійського Корпуса*** **(ANZAC-Day),** який відзначають в Австралії 25 квітня. На світанку того дня у 1915 році війська корпусу разом з французьськими та британськими підрозділами висадилися на півострові Галіполі **(Gallipoli)** у Туреччині. Цими діями вони підтримали операції країн Антанти у Европі. «Хрещеним батьком» цієї операції був перший лорд Адміралтейства Уінстон Черчіль, який сподівався, що таким чином вдасть-

ся змусити Туреччину відмовитися від підтримки Німеччини. Це була перша військова операція Австралійських та Новозеляндських Збройних сил. Запеклі бої тривали півроку. Близько п'ятдесяти тисяч австралійських вояків загинуло та понад вісім тисяч було поранено. Новозеляндці втратили 7600 чоловік, французи – 27000, англійці – 120000 чоловік вбитими та пораненими. Завдяки чималим помилкам союзники в кінець-кінцем програли цю операцію, зробивши ряд помилок, і мали евакуювати свої війська з цього невеличкого клаптика турецької землі, але цей день увійшов до історії Австралії як символ формування австралійської нації та мужньості австралійців (усі солдати були добровільцями).

Щороку в цей день австралійці шанують хвилиною мовчання своїх земляків та землячок, що загинули, захищаючи інтереси Австралії не тільки в першій світовій війні, але в усіх війнах, що в них країна брала участь. У парадах ветеранів, поруч зі справжніми ветеранами Ензака (їх лишалося у 2000 році троє чоловік – наймолодшому 101 років), марширують учасники Другої світової війни, ветерани корейської, в'єтнамської воєн, та учасники інших військових конфліктів (в Малайзії та Індонезії). Останніми роками у Сіднеї та Мельбурні крокують також невеличкі колони іммігрантів-учасників Другої світової війни, серед них є і ветерани Радянської армії, котрі воювали з фашизмом. Відбуваються поминальні церковні служби, в яких беруть участь члени уряду та опозиції, школярі кладуть квіти до військових обелісків, вся Австралія вшановує пам'ять загиблих хвилиною мовчання.

Цікаво, що у Першу світову війну двоє австралійських вояків було нагороджено вищою нагородою Англії – Хрестом Вікторії – за їх участь у бойових діях союзників Антанти проти більшовиків у Мурманську. У центральному парку міста Лонсестона (що у Тасманії) стоїть старовинна російська гармата, яку англійці взяли у полон під Севастополем під час Російсько-турецької війни дев'ятнадцятого століття за панування Кримом. Добре зберіглася табличка російською мовою, що цю гармату вилито у Санкт-Петербурзі, та стільки пудів вона важить. Цю гармату англійський уряд подарував місту Лонсестону на початку двадцятого століття. На честь доблесті англійців під час бою з царськими військами під містом Балаклавою назву цього міста запозичили передмістя Мельбурну, де нині живе багато вихідців з України та Росії і є українська Православна церква. Ще є невеличке містечко з такою ж назвою – Балаклава **(Balaklava)** у штаті Південної Австралії. В штаті Західна Австралія є приморське село **Cossack** (Козак), яке отримало свою назву від однойменного англійського військового корабля наприкінці 19 століття.

Австралія піклується про своїх ветеранів, надаючи їм, окрім пошани, всілякі пільги та військові пенсії, які після їх смерті переходять до їх вдів (дивись також главу **«Скільки коштує лікування в Австралії»**).

Протягом останніх ста років населення країни збільшилося в п'ять разів – з 3,8 млн чоловік у 1901 році до 19 млн чоловік у 2000 році. Майже одну чвертину сучасного австралійського населення складають іммігранти. Відбулися великі інтеграційні процеси в австралійському суспільстві, значно зросла міграція населення між окремими штатами та зменшилася роль окремих штатів. За своїм промисловим потенціалом Австралія лишається однією з найсильніших країн в Південному Тихоокеанському регіоні. Проте, Австралія, як відомо, залишається

конституційною монархією. Серед багаторічних дебатів про майбутне країни точилися дискусії про доцільність формального проголошення незалежної Австралії. І нарешті шостого листопада 1999 року тут відбувся загальноавстралійський референдум про формальну незалежність Австралії від Англійської Корони, про який так довго говорили (дев'ять років) місцеві політики. Більшість з 12,3 млн австралійських виборців (а в Австралії голосують всі, бо ***участь у виборах обов'язкова*** – за неявку – штраф!) не підтримало запропоновану політиками модель незалежної республіки і сказало «Ні!» скасуванню «посади» Королеви Австралії та впровадженню поста Президента республіки Австралія, якого б обирав двохпалатний австралійський Парлямент. Політична кампанія, яку місцеві республіканці проводили на протязі останніх дев'яти років провалилася на цей раз на користь роялістів. Після виборів ми в родині підняли тост за здоров'я Її Величності: ***«Хай живе Королева Австралії!»*** На проведення референдуму було затрачено не менше ніж 100 млн австралійських долярів. У кожну австралійську оселю листоноша заніс випушену за державні кошти книжечку, де ***на 70-ти сторінках*** тексту пояснювалися запропоновані зміни до Конституції, та позиції прихильників та противників відлучення Королеви від влади. Цікаво, що, згідно опитувань громадської думки, більшість австралійців хотіли б мати республіканське правління, проте вони не довіряють місцевим політикам і хотіли б, щоб президент країни обирався всенародним голосуванням, а не двома третинами голосів членів парляменту. Та частина республіканців, яка виступала саме за таку модель республіки, закликала своїх прихильників голосувати за Королеву, просто ***щоб не допустити обрання президента-маріонетки*** у руках Парлямента.

На виборчій дільниці, де я голосував, мені дали типову агітаційну брошюрку – «Якщо Ви хочите, щоб народ обирав президента, голосуйте «ні» республіці політиків». Інша поширена серед австралійців думка – ***навіщо руйнувати політичну систему, яка допоки працювала непогано***? Для частини австралійців Англійська Корона є просто ***символом єднання австралійців з Европою***, звідки походять корені поки що більшої частини австралійського населення. До речі, не було єдності з цього питання і серед правлячої Ліберальної партії: Прем'єр-міністер Австралії пан Джон Гауард **(John Howard),** виступав за збереження монархії, а його Скарбник (міністр фінансів) – за республіку.

Про те, як австралійці ставляться до політиків, свідчать результати опутування 1000 австралійців, проведеного журналом **Reader's Digest** у 2001 році. За ступенем довіри з боку населення перше місце посідали пожежники, за якими йшли пілоти, медсестри, військові, фармацевти, поліція, лікарі, вчителі, сантехніки, архітектори, священики, бухгалтери, автомеханіки, робітники телевізійних та телефонних компаній, соціяльні співробітники, таксисти, будівельники, психологи, юристи, журналісти, банкіри, профспілки, продавці автомашин. Найменше люди довіряли ... політикам! Ще одне опитування громадської думки показало, що місцевим політикам довіряли тільки 9% австралійців, хоча в країні була дуже стабільна економічна ситуація і низький рівень інфляції протягом останніх десяти років.

Ще одна цікава деталь – це намагання деяких вчителів та засобів масової інформації розігравати ***«школярську карту»*** під час різних політичних кампаній, в тому числі республіканської. Мені, як громадянинові Австралії та батькові ав-

стралійських дітей, не подобається коли до серйозних політичних дебатів навмисне залучають ***неповнолітніх*** і ***політично незрілих*** дітей, коли 16-ти річні юнаки починають виходити на демонстрації з гаслами, змісту яких вони не розуміють. Іронія полягає в тому, що ***політично ліві*** у своїй більшості вчителі намагаються прищепити ***свої*** політичні переконання австралійських дітям, ***за виховання яких платять австралійські платники податків з різними політичними поглядами***. Програми навчання історії у школах Квінсленду згадують таких переважно ***лівих*** видатних осіб, як китайський комуніст Мао Цзе Дун. Чи не нагадує Вам це трохи про радянського наркома освіти Надежду Крупскую, яка викреслювала імена «політично-шкідливих письменників» з переліку дозволеної літератури для шкіл?

Вибори в Австралії завжди проходять дуже спокійно і мирно. На виборчих дільницях, які дуже нагадують мені своїм інтер'єром українські, не побачиш навіть поліцейського. Вони часто розташовані у школах, лікарнях та урядових приміщеннях. Виборці підходять до столів, називають своє прізвище та адресу (паспортів з пропискою тут немає), і їх знаходять у списках. Беруть виборчі бюлетені і йдуть до кабінок, які тут відкриті. До речі, це вже четверті за моє австралійське життя вибори, і в мене ще жодного разу не попросили ніякого посвідчення особи, попри мій помітний «український акцент». Голосувати можна у будь-якій виборчій дільниці Вашого виборчого округу. Біля входу до дільниць стоять представники різних політичних партій і пропонують Вам взяти саме їхній аркуш з інформацією ***за кого*** голосувати. Ви маєте право взяти цей аркуш до виборчої кабінки, щоб там ним скористатися.

Взагалі, австралійці не люблять сперечатися про політичні події і уникають тривалих розмов про політику підчас неформальних зустрічей чи на роботі. Навіть депутати від різних політичних партій після своїх галасливих політичних баталій у Парляменті країни можуть разом пити пиво. ***Я хотів би також підкреслити особливу толерантність австралійців до людей з іншими політичними поглядами.*** Пересічний австралієць вислухає якесь політичне твердження свого співбесідника і просто скаже «**Fair enough** – слушна думка».

Проте попри формальну свободу слова в Австралії тут, на жаль, стає вигідним бути ***«політично коректним»***. Створилося ряд ***політичних кліше*** та ***політичних табу***, яких мають дотримуватися австралійські політики та урядовці. Наприклад, не можна мати дуже радикальних політичних поглядів (лівих чи правих), чи критикувати туземне населення, висловлювати вголос своє невдоволення імміграційною політикою Австралії чи жартувати стосовно жінок, виступати проти пропагандистських рухів сексуальних меншин Австралії.

Австралійська преса, ***яка належить приватним компаніям та особам (в тому числі іноземним)***, далеко не завжди є об'єктивною, бо як кажуть, хто платить той і замовляє музику. Типовими прикладами є ставлення преси до партії Єдиної нації Австралії, про яке оповідається в главі **«Австралія – країна іммігрантів»**, або необ'єктивне освітлення агресивної війни НАТО проти Югославії за домінування у провінції Косово, в тому числі свідомо (?) перебільшені повідомлення про жорстокості сербів проти албанців (хоча навіть ***мінімальним жорстокостям з обох боків не може бути виправдання***), або історія з засудженням в

Югославії двох австралійських громадян за шпигунську діяльність, яких в Австралії намагаються зробити національними героями. В той же час, попри мою особисту приналежність до славянства та Православної релігії та вельми космополітичні погляди, я завжди підтримую ***абсолютне та беззастережне право*** будь-якого народу на незалежність, включаючи албанський чи чеченський.

Австралійська пошта теж вирішила «політично коректно» увіковічити початок ювілейного 2000 року випуском 25 поштових марок з фотографіями самих різних мешканців Австралії. Був проведений конкурс фотографій, в якому брали участь «тисячі австралійців». І нарешті, зображення марок та невеличкі історії про кожен персонаж було надруковано у Австралійському поштовому бюлетені. На марках було надруковано портрети немовлят-близнюків, аборигенської дитини і ще трьох дітей різного етнічного походження, жінки з дитиною («щасливе материнство»), пастуха, дівчини-представниці руху зелених, жінки-льотного інструктора, сільського родинного лікаря, ветеранки Другої світової війни, ветерана війни у В'єтнамі, військового матроса, «безтурботної» молодої австралійки, відставного мисливця на ненависних австралійцям кроликів, матері двох дітей, старенького вчителя та ветерана Армії Порятунку **(Salvation Army)**.

В Австралії, за винятком зображення Королеви Австралії Єлизавети Другої, досить рідко випускають поштові марки з зображенням живих сучасників, або, як тут їх називають, «живих легенд **(life legends)**». До них відносять переважно спортсменів чи митців. Політиків, як правило, за «живі легенди» тут не вважають.

Австралійська пошта почала також друкувати перші в світі «персоналізовані» марки. За помірну платню кожен в Австралії може замовити австралійські марки певних дизайнів, на перфорованому додатку яких будуть друкувати непідписану фотографію замовника.

Декілька років назад тоді ще державна телефонна компанія **Telecom** випустила серію телефонних карточок з зображенням простих людей, що активно брали участь у громадському житті різних штатів так званих «місцевих легенд **(local legends)**».

У радянській школі нас вчили, що ***«родина є осередком суспільства»***. На Зеленому континенті таке ствердження набуло реальних ознак.Великі соціяльні зміни, які відбуваються в Австралії, безумовно находять своє відзеркалення у австралійському родинному житті. На сьогодні, тільки 40% австралійських родин можна назвати клясичними, які складаються з батьків у законному шлюбі, що живуть разом зі своїми дітьми. Понад 8% родин живуть у незареєстрованному шлюбі, 13 % родин складаються з самотньої матері (рідко батька) з дітьми, тридцять процентів родин дітей не мають взагалі.

У двадцятому сторіччі пересічна австралійська родина скоротилася майже вдвоє: з 4,6 чоловік у середньому у 1911 році до 2,7 чоловік у 1992 році. На це є декілька причин: жінки стали менше народжувати дітей, австралійці пізніше одружуються чи виходять заміж, частіше розлучаються, зросла кількість престарілих самотніх людей. Сучасні молоді австралійці часто ставлять на перше місце кар'єру, а на друге – родинне життя. Багато з них вважають необхідним спочатку отримати післяшкільну освіту, потім, за можливістю, помандрувати Божим світом,

потім заробити гроші, щоб придбати в розстрочку будинок, і тільки потім офіційно виходити заміж і заводити діточок. До того ж австралійські дівчата «тримають під контролем» процес дітородіння завдяки надійним сучасним протизаплідним засобам, та й аборти в Австралії практично легалізовані. В середньому, жінки мають первістків у 28 років, в одночас є багато сорокалітніх та, на жаль, шістнадцятилітніх породіль. Згідно з результатами досліджень Лятробського Університету (штат Вікторія), 20% п'ятнадцятирічних та 48% сімнадцятирічних учнів та учениць австралійських шкіл вже мають досвід статевого життя. З них – двадцять процентів не застосовували презервативи, бо просто були п'яні, чи інтоксиковані наркотиками, а ще одна чвертина опитаних мала небажані статеві стосунки через зп'яніння. Тільки половина сексуально активних учнів користувалася презервативами. В результаті буває, що, скажімо, 37-річна мати та її 16- чи 17-річна донька народжують дітей одночасно... (До речі, австралійський карний закон забороняє статеві стосунки для ***дорослої*** людини з неповнолітніми). З іншого боку, мені доводиться лікувати жінок, які починають плянувати заводити дітей тільки тоді, коли в них уже розвиваються передклімактеричні зміни і вони прагнуть встигнути завагітніти до клімаксу! Таке враження, наче вони поспішають вскочити до останнього вагону потягу плідності. Зараз доведено, що час наступлення клімаксу (плиноспину) на 85% визначається спадковістю.

Кількість дітей у пересічній австралійській родині з 1961 року ***скоротилася вдвоє*** – з 3,5 до 1,8 дитини, в той час як для підтримання народонаселення країни має бути у середньому 2,7 дитини на родину. Тому населення Австралії зростає тільки за рахунок імміграції (до того ж іммігрантки у середньому більше народжують дітей ніж корінні австралійки).

На жаль, в Австралії стали поширюватися родини, в яких і чоловік і жінка працюють та знаходять час для насолоди життям і які ***свідомо*** не хочуть мати дітей. Навіть маємо спеціяльну абревіатуру для таких людей «**DINK – double income no kids**» – «ПЗБД – подвійний заробіток без дітей». Горе від розуму та й годі... (на противагу, з'явився трохи принизливий і дратуючий термін «**breeders** – плідники» про людей, які мають багато дітей). Проте, ми вже дійшли до парадоксу, коли в Австралії ***кількість родин без дітей перевищила кількість родин з дітьми*** і 30% австралійських жінок є бездітними (патологічне безпліддя вражає біля 10–15% родин, причому в одній третині випадків безплідним є чоловік).

У випадку безпліддя **(infertility)** обстеження пари починає родинний лікар **(general practitioner)**, який клінічно обстежує жінку та чоловіка і призначає низку тестів (сюди як мінімум входять рівні пролактину, фолікулостимулюючого та лютеїнизуючого гормонів, прогестогену на 21-й день циклу; визначення функції щитовидної залози та аналіз чоловічого сімені) і направляє на подальше обстеження і лікування до спеціяліста-гінеколога **(Gynaecologist)**. Якщо звичайний гінеколог не може допомогти подружжю, то вони направляються далі до «спеціяліста з репродуктивної технології», як тут іноді називають спеціялістів по безпліддю. При цьому уряд бере на себе більшу частину витрат (близько 135 млн американських долярів починаючи з 1990 року), але спеціяліст має право відмовити тим парам, які на його думку не зможуть дати ради дитині (закони про це в різних штатах Австралії відрізняються).

Серед найбільш поширених операцій – фертилізація «у пробірці – **in vitro (IVF)**», пересадка ооцитів та сперматозоїдів до фалопієвої труби **(GIFT)**, поміщення зігот до фалопієвої труби **(ZIFT)** та інші. В наслідок цих технологій в Австралії (разом з Новою Зеляндією) накопичилося біля 25 тисяч заморожених ембріонів і постало нелегке деонтологічне питання, що робити з зайвими ембріонами і коли їх можна ліквідувати.

Насьогодні один процент австралійських дітей народжується завдяки репродуктивним технологіям. Процент успіху під час проведення одного «сеансу» штучного запліднення в Австралії складає біля 23%. Тому велике значення приділяється психологчній консультації подружжів.

Бувають і кумедні випадки. Одна моя 35-річна пацієнтка заплатила у цілому понад 16 тисяч австралійських долярів приватним «репродутивним технологам» і не змогла завагітніти. Через декілька місяців після того, як вона перестала до них ходити вона завагітніла цілком безкоштовно...

Особливостями ***контрацепції*** в Австралії є поширенність використання пероральних контрацептивних засобів **(the Pill)**, які вживають 27% жінок плідного віку (від 18 до 49 років). Особливо популярними є ці ліки серед молодих жінок (18-24 роки). У цій віковій групі на них покладається майже кожна друга жінка (43%). В той же час, 22,3% молодих австралійок не ведуть статеве життя.

У старших вікових групах, які не плянують мати більше дітей, дуже популярним методом запобігання вагітності є жіноча стерілізація (перев'язка фалопієвих труб або накладання на них кліпсів **(tubal sterilisation)**. Згідно з результатами вищевказаного опитування, трубну стерілізацію чи гістеректомію (видалення матки) мала кожна п'ята австралійська жінка віком від 35 до 44 років (20,5%) і кожна третя жінка (33,6%) віком від 45 до 49 років. Проте основними показаннями для гістеректомії були маткові кровотечі. До того ж, кожна третя австралійська жінка віком понад 35 років має доброякісні пухлини матки **(fibroids)**. Це є причиною (а часто приводом) щоб позбутися своєї матки для 6000 австралійських жінок щорічно. Можна стверджувати, що в Австралії стає «модним» видаляти матку і жінки охоче погоджуються на цю операцію або навіть просять її.

В загалом, значно рідше використовуються в Австралії чоловічі презервативи (11,7%), внутрішньоматочні пристрої **(intrauterine contraceptive device – IUD)** – «спіралі»(2%) та цервікальні діафрагми (0,3%). Природні методи контрацепції та перерваний статевий акт **(coitus interruptus)** застосовують 3% опитаних австралійок.

Цікаво, що дуже поширеним методом запобігання вагітності стає чоловіча стерилізація (перев'язка сім'яних канатиків – **vasectomy**) яку мали 10% сексуальних партнерів (як тут прийнято називати чоловіків) австралійських жінок віком від 18 до 49 років, але найчастіше партнери жінок віком від 35 років (понад 17% чоловіків відповідно). Як іноді образно, з особливим блиском в очах змальовують цю подію мої англомовні пацієнтки: **«My hubby had a chop, chop!»**. На кшалт – моєму чоловіку зробили чик-чик!.

В той час, коли жінки з кар'єрними амбіціями народжують мало дітей, існує протилежна категорія жінок – самотніх безробітніх матерів, які народжують п'ять

і більше дітей (часом від різних випадкових чоловіків) і є великим тягарем для австралійської системи соціяльного забезпечення. Згідно з австралійським законодавством, самотня матір має право на повне соціяльне забезпечення і незобов'язана вчитися, працювати чи шукати роботу. То ж не дивно, що самотні матері (рідко – батьки), які складають тільки 13% від кількості родин з дітьми, мають на утриманні 25% австралійських дітей. Тобто, кожна четверта австралійська дитина виростає безбатченком і часто у родині, що живе в австралійському понятті за межею бідності. А між тим, бездітні та самотні австралійці чекають в черзі до семи років, щоб усиновити дитину **(adoption)** або привозять дітей з-за кордону. Наприклад, у 1998 році таких закордонних дітей було 42 проценти з загальної кількості всиновлених 577 дітей. Найчастіше закордонні діти прибували із Колумбії, Індії, Кореї, Філіппін, Шрі Ланки та Таїланду. Вважають, що кількість таких дітей буде зростати завдяки участі Австралії у Гаазькій Конвенції по Захисту дітей та співпраці у міждержавному усиновленню дітей. Такі діти вирішують питання про своє громадянство по досягненні повноліття.

Одною з разючих перемін в австралійському родинному житті стало різке зростання відсотку заміжніх жінок, що працюють. Він збільшився за останні тридцять років майже у чотири рази (з 17% у 1961 році, до 63% у 1994 році). Це пов'язано не тільки з підвищенням соціяльного статусу та амбіцій сучасних жінок, а й у багатьох випадках і через неспроможність чоловіків забезпечити родинний бюджет. Проте з народженням дитини багато жінок переходять на неповний робочий день. Як працючі так і непрацюючі матері в Австралії все частіше доручають виховувати своїх дітей дошкільного віку дитячим закладам, родичам чи друзям. Тільки кожна друга дитина на сьогодні повністю доглядається своїми батьками. Австралійські батьки щороку платять дитячим садочкам та приватним вихователькам 2,4 млрд австралійських долярів (це дорівнювало близько 1,4 млрд американських долярів у 1997 році). За утримання дітей з бідних родин доплачує держава, а батьки тільки вносять символічну платню.

За даними наукових досліджень, проведених в Австралії у 1998 році, виховання дитини до 14-річного віку коштує батькам біля 130 тисяч австралійських долярів (біля 80 тис американських долярів) у вигляді безпосередніх витрат. До того ж, батьки (переважно матері) потенційно втрачають до 570 тисяч долярів у зв'язку з необхідністю кинути роботу щоб доглядати за дітьми вдома. Виховання двох дітей коштує на 55% дорожче, а трьох дітей – вдвічі дорожче ніж однієї дитини. «Найдорожчими» виявилися діточки віком до двох років та 11-13-літні підлітки. Основні витрати складають перевезення дітей (приватним чи громадським транспортом) – до 25% від всіх витрат; харчування – 15-20%; розваги (іграшки, спорт, гральні автомати) – 13-18%; одяг – до 8%; інші витрати (насамперед пов'язані з освітою) – до 35%.

Хоча освіта в австралійських державних школах формально безкоштовна (за винятком постійних кишенькових витрат на кіно, подорожі, тощо), багато батьків віддають перевагу приватним школам, де потрібно платити декілька тисяч долярів на рік. У приватній школі одна тільки форма коштуватиме понад сто долярів. Проте, у саму престижну приватну школу міста Брізбена дитину записують з момента її народження, як свого часу дворянських дітей в елітарні полки в царській

Росії! (Інформацію про державні школи Нової Південної Валії можна знайти російською мовою на Інтернеті **www.schools.nsw.edu.au/stand.cgi/community/C1.0/index.htm**)

На сьогодні саме фінансові обставини родини з ***відповідальними батьками*** найчастіше визначають стільки в ній буде дітей.

Проблема батьків та дітей існує мабуть у будь-якому суспільстві. Мені здається, що австралійці в цілому досить ліберально ставляться до виховання своїх дітей і дають їм максимальну незалежність ще змалку. В Австралії дуже легко позбутися батьківських прав за брутальне обходження з дітьми (про це дивись главу **«Стосунки між лікарем та хворим в Австралії»**), і австралійським школярам вчителі намагаються прищепити почуття самоповаги та гідності.

Наведу без коментарів «табель» з австралійської школи мого сина по закінченню підготовчого відділення (де вчаться діти віком п'яти років). В ньому є шість пунктів характеристики учня:

Соціяльно-емоційний розвиток. Почуває себе впевнено у групі учнів та з дорослими, виконує завдання в класі, прощається без проблем з батьками, кладе все на місце після користування, добре взаємодіє з іншими школярами, доглядає за своїми речами, ділиться з іншими і чекає своєї черги, питає по допомогу.

Розумовий розвиток. Розрізняє кольори та геометричні форми, частини тіла людини, самостійно розгадує загадки, дотримується вказівок, має добру концентрацію, закінчує все почате з великою старанністю.

Рухомий розвиток (дрібні вправи). Малює, користується ножицями, просовує нитку, тримає олівець, пише своє ім'я.

Рухомий розвиток (фізичні вправи). Ловить великий м'яч, б'є по м'ячу, добре лазить по драбині, стрибає на двох ногах (приземляється спочатку на одну), ходить по ожередині (трохи непевний), бере участь в іграх на майданчику.

Мовний розвиток. Виступає перед товаришами, має багато чого цікаво їм розповісти, вимовляє слова чітко, називає своє повне ім'я та вік, знає всі літери в алфавіті.

Лічильний розвиток. Добре рахує до десяти.

Загальний коментар: Роман розвивається добре у всіх галузях. Його впевненість значно зросла на протязі року і він добре находить контакт з іншими дітьми. Він є «перфекційоністом» (тобто все робить дуже досконало), через це він іноді не встигає вчасно зробити справи. Він має високий рівень розумових здібностей і він має бути гарним учнем в наступному році. Молодець, Романе.

Батьки значно менше допомагають своїм дорослим дітям, ніж в Україні. Діти навіть з багатих родин часто починають підпрацьовувати з 14-16-річного віку. Відома в минулому тенденція, коли діти ще в підлітковому віці ішли від батьків «в люди» сповільнилося і багато неодружених двадцяти – тридцятирічних дітей лишаються жити з батьками: так зручніше і дешевше. В той же час, батьки «з розумінням» ставляться до сексуальних потреб своїх дітей і не заперечують, щоб у них іноді хтось «ночував».

Стосунки з літніми батьками та дідусями та бабусями в австралійській родині часто не такі близькі, як, приміром, в українців. Наприклад, одна моя колега,

дуже освідчена австралійська лікарка, просто не знала скільки років її матері... Так само, як у будь-якій іншій західній країні тривалість життя в Австралії зростає (в середньому, 75 років для чоловіків та 80 років для жінок) і відповідно збільшується прошарок людей похилого віку (12% австралійців мають вік 65 років та вище). Як не прикро, але в Австралії не дуже прийнято доглядати за своїми немічними батьками, і навіть заможні діти досить легко віддають своїх стареньких батьків у будинки для престарілих, яких стає все більше. ***Самотність стала однією з серйозних соціяльних проблем австралійського суспільства***, яка сприяє розвитку депресії та самогубствам. Кожен шостий австралієць чи австралійка живе насамоті, кожен третій австралієць немає своєї пари. З'явився навіть вираз «**nation of loners** – нація самотніх». Окрім вдів та вдовців сюди все більше входить просто самотніх людей.

Австралійці також виявилися схильними до донжуанства. Половина одружених чоловіків та від двадцяти до сорока процентів заміжніх жінок визнавали в анонімних опитуваннях, що вони мали позашлюбні стосунки. У 2001 році один мельбурнський мільйонер змусів свою дружину пройти тест на поліграфі (детекторі брехні) і коли вони таким чином «довела» йому свою вірність, тоді він виписав їй чек на 1 млн долярів.

В австралійському суспільстві стало поширеним та суспільноприйнятним жити декілька років разом з нареченим до оформлення шлюбу (у понад половині випадків), свідомо чи несвідомо перевіряючи серйозність своїх намірів. А третина дорослого населення Австралії взагалі ніколи не обтяжувала себе путами Гіменею.

На зміну традиційному церковному шлюбу все частіше приходить «менш серйозна» державна реєстрація шлюбу (43% молодят минулого року), яка часом відбувається просто на природі (в Австралії церковний та державний шлюб мають однакову законну силу). До того ж, загальна кількість шлюбів постійно скорочується, а число ***розлучень*** неуклінно повзе вгору. На сьогодні на два нових шлюби приходиться одне розлучення. До речі, за оформлення розлучення через суд доводиться платити біля десяти тисяч австралійських долярів. Середній час від моменту «відокремлення **(separation)**», тобто оголошення про роздільне життя подружжя (це є першим офіційним кроком) до закінчення всіх формальностей **(date of divorce)** займає понад три роки! Жінки з дітьми частіше подають на розлучення ніж їх чоловіки. У зв'язку з недостатньою кількістю суддів в Родинному Суді Австралії **(Family Court)** люди мають чекати до двох років, щоб визначити свої батьківські права. Якщо батьки не мають злагоди у питаннях поділу майна чи дітей, ціна судового процесу може коштувати десятки тисяч долярів, що може суттєво перевищувати річні заробітки небагатих людей!

Безумовно, австралійське суспільство зацікавлене в тому, щоб зберегти родини. В країні існують різні організації та приватні психологи, які можуть допомогти порадою **(family counselling)**. Деякі установи роблять це безкоштовно, якщо в родині є діти.

В Австралії розлучені батьки теж платять аліменти на дітей **(child support)**. Для цього потрібно звертатися до Управління по підтримці дітей (**Child Support Agency**, телефон 131 272 з будь-якого куточка Австралії), який є відділом Австралійського податкового управління. Сума аліментів для одного з батьків, що не

живе з дитиною, розраховується за формулою: ***Від всієї суми прибутків за фінансовий рік***, що обкладається податком, слід відрахувати ***суму індивідуального посіб'я по безробіттю*** (у 2000 році вона складала 9043 австралійських доляра), і цю решту помножити на процент аліментів і поділити на сто. Для однієї дитини цей процент складає 18%, для двох – 27%, для п'ятьох і більше дітей – 36%. Для тих людей, що багато заробляють **(high-incomer)**, максимальна сума з якої розраховують аліменти буде 101153 австралійських доляри. Якщо жінка належить до «супервумен **(superwoman)**» і заробляє більше ніж чоловік з яким вона розходиться, то на неї в більшій мірі падає фінансовий тягар розлучення. У 1998 році аліментщики виплатили біля 1,3 млрд долярів (причому у 91% випадків це були чоловіки). За той же час держава сплатила 3,3 млрд долярів самотнім батькам (переважно жінкам), що доглядали своїх дітей **(parenting payments).**

Родини іммігрантів є дуже цікавим соціяльним феноменом в країні, де вони складають понад одну п'яту частину населення. Безумовно, новоспечені австралійці намагаються зберегти свої традиційні родинні уклади, що іноді суперечить нормам австралійського суспільства. Великого розголосу набули випадки традиційного обрізання дівчаток у мусульманських родинах африканського походження, чи намагання батьків з дуже консервативними поглядами перешкодити їх дітям вибирати собі супутника життя на свій розсуд. Декілька років тому одне арабське подружжя потрапило до в'язниці за намагання найти та найняти вбивць для своєї непокірної доньки, що збиралася вийти заміж за «невірного» австралійця. Діти іммігрантів, які миттєво починають щебетати англійською мовою, часом соромляться своїх «неавстралійських» батьків, які роками вчать англійську мову, проте говорити «по-людському» не вміють, і часто мають порівняно низькі заробітки та суспільне положення.

Ще одна специфічна категорія родин – ***шлюби австралійців з іноземними дівчатами*** (чи навпаки). Досить часто це нерівний шлюб, в якому дружина – молода дівчина з азіятської країни, а чоловік – понад середнього віку австралієць середніх чи нижче середніх достатків, у якого перший шлюб розпався, а діти вже виросли. Один із яскравих спогадів мого сіднейського життя: щовечора, наш огрядний сусіда – чоловік-австралієць сідав на стілець посеред двору, а його філіппінська дружина навпочіпки мила йому ноги у мисці (дивись також глави: **«Австралія – країна іммігрантів»** та **«Хай живе австралійський закон!»**).

На жаль, зростає ще одна дуже своєрідна і галаслива в Австралії група населення – так звані ***сексуальні меншини*** (насамперед, гомосексуалісти та лесбіянки). Вони теж живуть дуже своєрідним родинним життям, і вимагають зараз від австралійського уряду визнати їх право усиновлювати дітей та право на практично безкоштовне штучне запліднення (лесбіянки). Якщо лесбіянки здобудуть серед жіноцтва «політичну більшість», то прекрасна польська комедія про **«Нових Амазонок»** може стати реалією, і жінки будуть вирощувати «у пробірках» дівчаток, а залишки нас, безталанних чоловіків, викинуть, як казали більшовики про буржуїв, «на смітник історії». Провідні австралійські дослідники безпліддя з Університету Монаш **(Monash University)** уже заявили, що вони розробили тех-

нології за допомогою яких яйцеклітину жінки можна запліднювати будь-якими клітинами людини, в тому числі клітинами іншої жінки.

Якщо ж говорити серйозно, то таке «виробництво дітей» буде порушувати міжнародню Конвенцію про Права Дитини (**Convention of the Rights of the Child, 1989**), де прямо говориться про ***право дитини*** бути народженим у родині і виховуватися матір'ю та батьком, чи, принаймі, мати доступ до них. В той же час, австралійські лесбіянки стверджують, що якщо їм не забезпечать безкоштовного (тобто за рахунок платників податків) штучного запліднення, то вони все одно будуть заводити собі дітей, проте за більш небезпечних умов (бо їх «донори чоловічої сперми» можуть виявитися хворими). До речі, деякі чоловіки – донори сперми – дарують свій «сік життя» за умовою, що ним не скористуються лесбіянки, а тільки безплідні родини.

Цікаво, що до 1997 року біля 10 тисяч австралійців мали завдячувати своє народження ***донорському оплідненню*** (інсемінації). Згідно австралійським дослідженням біля 95% таких австралійців не знали таємницю свого народження. Крім того, тільки у 1995 році 87 дітей було народжено завдяки оплідненню і подальшій імплянтації донорських яйцеклітин та 14 дітей від донорських ембріонів. І знову ж виникло питання прав людини – знати свого справжнього біологічного батька (іноді - матері). Допоки ім'я донора є таємницею, проте в штаті Вікторія (столиця – Мельбурн) у 1996 році прийнято закон, що народжені від донорів діти будуть мати право знати ім'я свого батька по досягненні 18 років. І там одразу ж різко скоротилася кількість донорів...

Багато кривд робилося проти гомосексуальних людей у світі у минулі роки. До 1861 року в «цивілізованній» Англії за цей «злочин» карали на горло. І на сьогодні в штаті Тасманія чоловічий гомосексуалізм поза законом (хоча там нікого не садять до в'язниці за це). Слава Богу, у більшості країн вже ніхто не зазирає у спальні до дорослих людей. Тепер австралійські гомосексуалісти, бісексуалісти та транссексуали мають свої газети (які вільно можуть читати навіть діти!) та суспільні організації, вивішують свої веселкові прапори на будинках. Скандально відомими на весь світ стали щорічні свята сексуальних меншин у Сіднеї **«Mardi Gras»**, коли там відбувається грандійозна міжнародна демонстрація-карнавал з величезними «дирижаблями»-презервативами. В цьому карнавалі беруть участь строкато одягнені (і не дуже одягнені) представники (і представниці) будь-яких сексуальних напрямів, окрім нецікавого та старомодного – ***гетеросексуального*** (уявіть собі, щоб серед тих борців за свої сексуальні права була просто колона щасливих жінок під руками своїх законних чоловіків зі своїми «біологічними дітьми»!). Попри свою скандальність, цей парад для Сіднея став джерелом прибутків та реклями, а гроші, як ще казали у стародавньому Римі, не смердять (*Non olet*).... Сідней, начебто тепер столиця гомосексуалістів Південної півкулі! Свого роду святе місто...

Австралійці стали більш толерантно сприймати факт існування гомосексуальних стосунків. Згідно публікації у журналі Університету Мельбурну **Australian Social Monitor**, 28 відсотків опитаних у міжнародному дослідженні (**International Social Science Survey**) австралійців вважає, що «нічого поганого» у цьому немає.

Найгіріше до гомосексуалізму в Австралії ставилися чоловіки, менш освічені та релігійні люди. У цілому, гірше ніж австралійці, до гомосексуалізму ставилися чілійці, філіппінці, ірляндці, американці та італійці. Краще ніж австралійці це явище сприймали голяндці, французи, німці, чехи, норвежці та іспанці.

Враховуючи «масовість» сексуальних меншин, представники політичних партій також намагаються дипломатично ***маневрувати*** між ортодоксальними гетеросексуалами, та більш «сучасними» сексуальними течіями австралійського суспільства, які вимагають всі більше прав ***у вихованні (!)*** підростаючого покоління. Щоб там не казали гомосексуалісти чоловічої чи жіночої статі про те, що вони не будуть впливати на сексуальну орієнтацію їх дітей, але діти мають великі очі, і вони переймають поведінку дорослих, наприклад, ***як*** «батько» залицяється до «матері». В народі не даремно кажуть: старий собака гавкає, а молодий вчиться...

Ніколи не забуду напис на капелюхах учасників карнавалу **Mardi Gras -1993** та гасел на кшалт **«Out is in!»**, що на людській мові означає «вихід (задній прохід) є входом (для статевого органа)». Чи саме цій псевдоідеї хочуть навчати наших дітей? У сучасній Західній медицині домінує теорія, що гомосексуальність – це нормальне фізіологічне відхилення від гетеросексуальності. Ця теорія базується на тому, що статистика (яка, як відомо, часом бреше) свідчить про масовість гомосексуалізму (навіть у тварин). Проте, існує думка, що не все, що є масовим, є обов'язково нормальним. Наприклад, психічна депресія чи шизофренія... Чи мають лікарі вважати нормальним депресійний чи манікальний стан людини тільки тому, що він трапляється у значного прошарку населення Австралії?

Звичайно, не можна глузувати з людини чи дискримінувати людину через те, що вона має депресію чи має незвичайну «сексуальну орієнтацію», проте було б неприроднім, якби хтось вихвалявся, що він має депресію чи манію. А от гомосексуалісти в Австралії часто вихваляються й говорять про свої особливі сексуальні стосунки до людей, яким неприємно про це явище слухати. В той же час, гетеросексуальні люди, які навіть просто роблять критичні зауваження на їх адресу, одразу тавруються «гомофобами **(homophobic)**», що є політично некоректним в Австралії.

Цікаве етичне питання виникне у найближчому майбутньому, коли наука знайде генетичні важелі гомосексуальності. Як поставляться до можливості лікування представники сексуальних меншин?

Проте, маю запевнити шановного читача, що допоки в Австралії все ще домінує ***гетеросексуальний секс*** (тобто чоловіки кохаються з жінками). В Австралії досить часто почуєш вираз «хлопець-друг **(boy-friend)**» чи «дівчина-подруга **(girl-friend)**». Під цим виразом досить часто розуміється коханець чи коханка. Тут стало суспільно прийнятним відверто визнавати наявність чи навіть жити разом з «хлопцем-другом». Цей вираз використовують не тільки молоді люди. Я був вражений, коли, по приїзду до Австралії, я працював у науковому відділі однієї з лікарень Сіднея, і одна наша дуже інтелігентна (ми з нею навіть пробували говорити по-французьки) місцева дама з науковим ступенем, якій було ***за п'ятдесят років***, розказувала всім під час перерви, що минулий вечір вона провела зі своїм «хлопцем-другом». Тепер, я вже до всього звик. Коли вже свого «хлопця-друга» нази-

вають нареченним (**fiance(e)**, то це вже дуже і дуже серйозно і майже завжди кінчається шлюбом. Бувають в Австралії і позашлюбні стосунки. Одне з анонімних опитувань 1997 року показало, що своїй «другій половині» зраджував кожен другий чоловік і кожна п'ята дружина. В Австралії досить часто після таких зрад люди приходять до лікаря, щоб перевіритись на венеричні хвороби (**sexually transmitted diseases – STD**).

У надрукованій у 2000 році в США книжці про секс (**Dr Judith Mackay *The Penguin Atlas of Human Sexual Behaviour***) навіть стверджується, що ***австралійські чоловіки серед найкращих самців у світі***, бо займаються «цим» тричі на тиждень (у віковій групі від 16 до 45 років), і тривалість статевого акту складає 23 хвилини... Звичайно, я маю підстави не дуже вірити таким дослідженням. Це все одно, що опитувати рибалок якої довжини вони піймали рибку... Можу тільки сказати, що найчеснішими виявилися чоловіки у Королівстві Таїланд, які визнали, що їх «вистачає» тільки на десять хвилин.

Австралійський журнал **FHM** також провів своє опитування 11000 мешканців країни. Десять відсотків опитаних хвалилися, що мали сексуальні стосунки щодня, два відсотки стверджували, що мали понад 100 секусальних партнерів, 94 відсотки чоловіків та 66 відсотки жінок жадали більше плотських втіх.

Як австралійський родинний лікар до того ж чоловічої статі і навіть з козацькими вусами, я консультую багато хворих чоловіків. У мене в кабінеті висить стандартна табличка англійською мовою, що я «готовий обсудити Ваші сексуальні проблеми». Серйозна статистика свідчить, що імпотенція трапляється в Австралії досить часто (як мінімум у кожного десятого чоловіка), проте лікувати імпотенцію мені доводиться дуже рідко. Відомий на весь світ препарат сілденафіл (**Sildenafil**) – «Віагра», який є безумовно ефективним засобом відновлення впевненості у своїх чоловічих силах, поки що не став таким популярним в Австралії, як скажімо, в США. Принаймі, австралійські чоловіки не вишикувалися у чергу до мене за рецептами...Може ми, австралійці, і дійсно «козаки хоть куди»!? Чи може, просто ми, хлопці, не хочемо визнавати, що з нами може бути щось не так?

З іншого боку, представники «сексуальної індустрії» стверджують, що у 1999 році австралійці придбали один мільйон вібраторів. Іншими словами, кожна десята жінка і чоловік мають додаткову потребу у штучних «сексуальних іграшках», бо природнього партнера бракує чи замало... Звичайно, цифри можуть бути завищеними, проте, як казав «товариш» Сталін: «факти – штука вперта».

На українському сайті в Інтернеті я знайшов сексуальний жарт про дорослу доньку, що принесла додому вібратор, і пояснила батькові, що вона має ним користуватися, бо втратила надію знайти собі чоловіка. Через тиждень вона вертається додому, а батько сидить за столом, на якому лежить вібратор, і п'є горілку. На її здивований погляд батько відповідає: «Ось п'ю горілку разом з «зятьком». Якщо вдуматися, то це дуже сумний жарт. Вчені, до речі, вже винайшли, як можна через шкіру людини у ділянці попереку стимулювати центр сексуального задоволення. Уявляєте собі, через декілька років людина (будь-якої статі) лежить собі у ліжечку і тільки кнопочку натисне (не треба навіть працювати рукою) ...і в оргазмі! Додайте сюди пару роботів, один з яких приносить пережовану їжу, а інший відно-

сить «продукти перетравлення», і картина щасливого життя ідійота майбутнього буде повною!

У сучасному світі ми спостерігаємо суперечні соціяльно-сексуальні тенденції. Спочатку ми відокремили секс від дітородіння (стверджують, що тільки у дуже малому відсотку випадків сексом займаються, щоб завагітнити). Тепер ми відокремлюємо секс від, як кажуть французи, ***«la lutte d'amoureux*** – боротьби закоханних (чоловіка і жінки)». ***Невже унаслідок розвитку механічних та електронних «іграшок» чоловіки і жінки втратять довічну взаємну потребу одне в одному та жагу нормального кохання?***

В одному з міжнародних досліджень пару років назад у чоловіків і жінок питали, що їм приносить найбільше задоволення у житті. Австралійські чоловіки поставили перед спортом та пивом втіхи сексу, а на другому місці – слухання музики. Пріоритети жінок були трохи іншими – музика, секс, кава, купувати речі для себе та їсти шоколяду. Сумісне життя, як відомо, – то є постійний ко...мпроміс (сподіваюсь, що Ви не подумали, що ко...шмар!). Думаю, що австралійські жінки погоджуються мати секс з чоловіками, але... тільки під музику!

Опитування 500 австралійських жінок віком від 18 до 29 років, проведене журналом ***B* magazine**, показало, що половина з них хотіли б зустрічатися з чоловіками **(date a man),** тільки тому що останні добре виглядали, або були «гарними у ліжку», майже 20 відсотків визнавали можливим для себе зустрічатися з чоловіком віку їхнього батька, десять відсотків – з чоловіком, інфікованим на ВІЛ (вірус імунодефіциту людини). Етнічне походження не було перешкодою для стосунків для більшості австралійських молодичок.

Майже половина опитаних віддавала перевагу активній сексуальній позиції «зверху **(on top)**» і любила займатися коханням у незвичних місцях: у судових приміщеннях, у приміщеннях лікарських кабінетів, на автостоянках, в супермаркетах і навіть на даху Парляменту країни (на який тут можна вільно підійматися як на пагорб, бо з боків на нього насипали землю і посіяли травичку)!

Більшість жінок стверджували, що вони хотіли б зустрічатися принаймі місяць перед тим як розпочинати сексуальні стосунки, проте половина визнала, що вони розпочинали сексуальні стосунки у перший же вечер їхнього нового знайомства **(to have a one night stand),** яке на цьому могло і закінчитися. Точнісінько як у тому старому жарті, коли після п'янки переспав чоловік з жінкою, і вранці він її питає:»Слухай, як же Тебе звати,». А вона йому у відповідь:»Ти що вважаеш, що «це» є приводом для знайомства?!».

До речі, декілька раз до мене приходили мої пацієнтки на венерологічну перевірку, бо вони під час гулянок так напивалися, що не знали, чи вони з кимось мали секс чи ні!

Одна авторка в газеті Асоціяції російськомовних жінок Австралії «Голос» стверджувала, що для дівчатам з СНД, що виходять заміж за австралійців, неприємно те, що їхні австралійські чоловіки вимагають від них «неприродніх видів» сексуальних стосунків. Я не знаю чи відбуваються сексуальні революції у ліжках України, чи ні, проте на Заході домінує думка, що цілком нормально мати будь-які статеві стосунки між чоловіком і жінкою, ***якщо це їм обопільно приємно***. Мені

доводиться лікувати жінок з інфекціями сечового міхура (**cystitis**) чи тріщинами заднього проходу (**anal fissure**) через те, що вони практикують анальний секс (**anal sex**), або жінок з герпетичними ураженнями піхви (**sexual herpes**) через те, що їх сексуальні партнери цілують у інтимні місця (**oral sex**), маючи герпетичну інфекцію на губах (**cold sore**).

Якщо такі стосунки комусь неприйнятні, то вони повинні пам'ятати, що вони мають законне право відмовлятися від таких «сексуальних збочень», бо в Австралії примущування навіть своєї законної дружини кохатися вважається згвалтуванням (**rape**) і карається тюремним ув'язненням (дивись главу **«Хай живе австралійський закон!»**).

Так що в Австралії секс Є! Пам'ятаєте, як у Радянській Росії прославилася одна пані, яка під час телемосту з Америкою сказала, що у Радянському Союзі немає сексу?

По безмежній Австралії зі швидкістю світла проноситься і сучасний ***кібернетичний чи електронний секс*** (**cybersex**), який приніс з собою безсоромний всесвітній павук-Інтернет. Люди в умовах анонімності спілкування (деякі використовують підпільні клички на кшалт Сексуальний Гігант) стають розкутими в своїх сексуальних мріях і переговорах, що потім може закінчитися справжнім фізичним зв'язком. Вже один австралійський «Отелло» ледь не зарізав свою «Дездомону» через її інтернетівського залицяльника, якого вона і в очі не бачила...- Стверджують, що таким «сексом» займається кожна десята людина... В австралійських журналах навіть наводяться «закони кібернетичного кохання». Ці правила зводяться зокерма до того, що слід бути дуже обережним і стриманим, бо на іншому кінці дрота може бути дитина, маньяк чи злочинець.

Проте, частині австралійців непотрібно багато клопотів з інтернетівськими знайомствами, і вони використовують Інтернет, щоб просто «подивитися». Згідно з даними Асоціяції Інтернетівської Індустрії (**Internet Industry Association**) найбільш часто австралійці та австралійки вивчають не наукові, бізнесові чи художні сайти на Інтернеті, а насолоджуються порнографічними картинками. Описані випадки, коли комп'ютери у державних чи приватних установах виходили з ладу через перенавантаження їх пам'яті звичайною «порнухою». Стверджують також, що на протязі року кожний четвертий австралієць придбав еротичні чи порнографічні фільми чи брав їх напрокат у відеосалонах.

В Австралії щороку проводиться і користується жвавим інтересом «виставка сексуальної індустрії (**Sexpo**)». Це свого роду, «виставка досягнень народнього господарства».

Детальні поради стосовно безпечного сексу та венеричних хвороб (**sexually transmitted diseases**) в Австралії можна знайти на сторінці Інтернету **www.fpa.asn.au**

Але є в Австралії і просто **ЛЮБОВ!** Перепрошую, що пишу про неї після сексу. Почуття старе як світ, але завжди хвилююче та романтичне. Деякі люди навіть кінчають життя самогубством через нього... Як лікар, я бачу багато щасливих родин (до лікаря тут часто приходять з чоловіками чи дітьми) і подружжів різного віку, очі яких світяться одне від одного. В українського австралійського поета та перекладача Григорія Вишневого (**Grygoriy Vyshnevy**) є такий ліричний вірш:

«...Люблю я Вас, як музику світання,
Як подих вітру в райдужнім саду,
Як потиск рук у час спіткання,
Як відблиск сонця в золотім меду.

Люблю Ваш погляд – мавки лісової -
І голос Ваш бархатний і живий,
І порух рук, що рани серця гоїть,
І усміх Ваш неземно-чарівний ..»

Сьогоднішня австралійська жінка, як правило, віддасть перевагу щасливому шлюбу над мільйонним достатком. Принаймі до такого висновку прийшли автори опитування 2000 жінок, проведенному у 1997 році. Вісімдесят шість відсотків жінок вважали життєвим досягненням мати родинне щастя і тільки кожна четверта жінка віддала б перевагу мільйону долярів. Австралійки надають більше значення мати свій будинок, насолоджуватися своєю роботою та бути шанованою людиною у суспільстві, ніж розкошувати чи часто мандрувати. На думку соціологів, у суспільстві відбувається перехід від жадібності, притаманній вісімдесятим рокам двадцятого століття, до більшого пошуку сенсу життя. Дев'яносто чотири відсотки опитаних жінок погодилися з твердженням, що настав час повернутися до таких засновних вартостей як чесність, серйозна праця та родинне життя. Тільки кожна четверта жінка рахує, що задля щастя дітей слід триматися нещасливого шлюбу.

Одне з телефонних опитувань 1200 австралійців та австралійок про їх уявлення щодо ***«ідеального партнера»*** показало, що найважливішими обидві половини (статі) вважали наявність почуття гумору, дбайливу та чутливу вдачу та чудову посмішку. За якими трохи менше значення мали сексуальна привабливість (яку визнали важливою 74% чоловіків та 58% опитаних жінок), бадьорий фізичний стан (56% та 42% відповідно), розумові здібності (55% та 48% відповідно), привабливе або прекрасне обличчя (53% та 30%), високе струнке тіло (25% та 20%).

Як український козак, дозволю собі висловити моє особисте враження. Як правило, австралійські дівчата зовні поступаються українським красуням, проте вони поводять себе значно природніше і простіше, ніж дівчата на Україні, і тому вони здаються привабливішими. Моя приятелька Інна, що займається матримоніяльним бізнесом, показувала фотокартку одної високоосвітченої та інтелігентної українки багатьом австралійським чоловікам, проте жоден з них не висловив бажання познайомитися особисто з українською красунею (яка вже була в Австралії). Вона їм здавалася надто «зарозумілою».

В Австралії, як і в багатьох інших країнах, 14 лютого святкують день закоханних – ***День святого Валентина,*** заступника закоханних. В цей день тут прийнято дарувати квіти та подарунки своїм коханим чоловікам та жінкам. У 1998 році в цей день у 19-мільйонній Австралії було продано 3 млн квіток, переважно червоних троянд, після яких за популярністю йшли гербери, лілії, іриси та гвоздики. Ціна гарної рози в цей день зростає до трьох американських долярів. Окрім місцевих квітів тут продаються рози з Індії та Зімбабве. До цього дня австралійська пошта випускає щороку поштову марку з зображенням гарної квітки.

Любов, як відомо, – справа солодка. В цей самий день окрім квітів, було продано цукерок на суму біля 50 млн американських долярів. В цілому, за рік, в Австралії продається солодощів на суму до 1 млрд американських долярів.

Опитування австралійців свідчать про те, що багато з них знаходять собі супутника життя саме на робочому місці (до однієї четвертої від всіх австралійських шлюбів). Цікаво, що кожен десятий австралієць (чи австралійка) також стверджував, що займався коханням на робочому місці... У 2001 році австралійський жіночий журнал **New Woman** провів опитування жінок, яке показало, що 23 проценти жінок мали сексуальні стосунки на роботі, 12 процентів – зі своїм босом, і в деяких випадках це сприяло їх службовим кар'єрам.

Про проблему небажаних сексуальних зазіхань на роботі оповідається в главі **«Хай живе австралійський закон!»**.

Проте, у сучасному світі, де люди бачаться ***фізично*** між собою все рідше, для високоосвічених і вибагливих жінок дуже тяжко найти собі пару. До того ж, часто-густо австралійські чоловіки уникають розвитку стосунків з більш освіченими чим вони жінками. І тепер у Західному світі ми маємо феномен самотніх інтелектуалок віком «за тридцять», які просто ***жадають*** мати дитину і чоловіка! Цікаво, що в кожній п'ятій австралійській родині (21%) жінка є старшою більше, ніж на два роки за чоловіка.

З іншого боку, соціологи б'ють на сполох, що багато людей зараз не бажають вкладати багато емоцій і часу на залицяння і ***поступове духовне зближення***, а переходять до фізіологічної сторони кохання. Проте, в цілому, звичайні австралійці надзвичайно щирі і сентиментальні люди, які, як казали колись в Україні, люблять кіно «про любов». Ще у Стародавньому Римі говорили: «*Omnia vincit amor et nos cedamus amori* – Любов все перемагає, і ми їй підкоряємося...»

Ще одна деталь, певно враховуючи зміни у суспільній свідомості про прийнятність різних варіянтів статевих та соціяльних стосунків між людьми тепер навіть у офіційних запрошеннях на вечері у державних та приватних установах замість старомодного вислову «запрошуємо з дружиною» часто-густо використовується вираз ***«запрошуємо з партнером*** **(partner)»**. До категорії партнерів можна віднести і гетеросексуалів, і будь-які варіянти гомосексуальних подружь. І ніхто не може поскаржитися на дискримінацію. Як кажуть, і вовки ситі, і вівці цілі...

Підсумовуючи, можна сказати, що для сучасної Австралії притаманна більша різноманітність форм родинного життя, більша толерантність суспільства до «неклясичних» сімейних стосунків і більша залежність австралійців від системи соціяльного забезпечення. В той же час зростає процент самотніх людей та зменшується близькість внутрішньородинних стосунків.

Рівні політичні права австралійських жінок також були закріплені у «глухій Австралії» значно раніше ніж у багатьох европейських країнах, і жінки в Австралії отримують однакову зарплатню з чоловіками за однакову роботу. Інше питання, що жінки, як правило, працюють менше робочих годин на тиждень (у середньому, австралійські жінки заробляють на одну третину менше за чоловіків), щоб займатися хатньою роботою, де рівноправ'я жінок часто закінчується. Та і чи може батько повністю замінити матір для грудної дитини? Австралійські чо-

ловіки, як правило, вдома ледачкуваті, і все тягне на своїх плечах жінка. Унаслідок модернізації австралійського побуту та все більшого покладання австралійців на «сферу комунального обслуговування» відбувається певне вивільнення австралійських жінок від хатніх обов'язків. Значно менше часу австралійки витрачають тепер на кухню, на прання та на прасування. На сьогодні, хатні обов'язки займають у пересічної австралійської жінки у середньому 33 години на тиждень (майже п'ять годин щодня), в той час як у австралійського чоловіка – всього 15 годин. Проте жінки все частіше беруть у руки молоток і заглядають під капот своїх автомобілів. Наведу для прикладу розпорядок дня пересічної австралійки, що працює (за даними одного з досліджень за 1997 рік). Сон – вісім годин, робота – шість годин, вживання їжі – 53 хвилини, особиста гігієна – 53 хвилини, читання – 17 хвилин, телевізор – 73 хвилини, розмови (в тому числі по телефону) і час на розслаблення та роздуми – 30 хвилин, догляд за дітьми – 43 хвилини, домашня робота – дві з половиною години, купівля товарів у магазинах – 52 хвилини.

Жінки з дітьми шкільного віку в Австралії найчастіше працюють на «півставки (**part time**)», поки діти в школі. Міжнародне опитування показало, що австралійці у своїй більшості проти того, щоб жінки працювали допоки дітки підуть до школи. Тільки 35% опитаних вважали, що це «морально правильно». З цим твердженням погоджувався ще менший процент західних німців, поляків та новозеляндців. Проте більшість громадян Ізраїлю (80%), шведів (70%), італійців (60%) та понад половина канадійців були протилежної думки, що жінка все одно має працювати.

Найбільша дискримінація проти жінок в Австралії спостерігається у цінах та послугах. Найдешевша зачіска для жінки обійдеться мінімум в 15 австралійських долярів, тоді як чоловік може підстригтися за 10 долярів. Австралійські правники визнали дискримінаційною проти жінок наявність дуже різних цін за однакові види зачісок для чоловіків та жінок у одній із мельбурнських перукарень для обох статей (тут їх називають – **unisex**). Тепер, під страхом дорогих судових позовів і грошових компенсацій, багатьом видам комерції та службам послуг прийдеться переглянути наявність окремих цін для чоловіків і жінок. Це і магазини одягу, і косметичні магазини, і перукарні, і навіть хемчистки...

Чоловік, як жартують в Україні, має бути трохи привабливішим за мавпу. Стосовно ж жінок, то, на жаль, завжди існувала ***дискримінація проти старих та негарних жінок***. У багатьох спеціяльностях (наприклад, торгівля чи засоби масової інформації), щоб збільшити прибутки фірми жінка повинна бути не тільки вискокваліфікованою, але й привабливою. Підтвердженням цього стало дослідження соціологів у місті Брізбені, яке показало, що майже половина опитаних жінок, що зробили собі пластичні операції, пішли на цю коштовну процедуру, щоб продовжити свою професійну кар'єру (дивись главу «**Скільки коштує лікування в Австралії**»). Щоб не казали політики та правці, проте всесильна рекляма та жіночі журнали створюють «образ успішної жінки», під який має «підлаштовуватись» решта жінок, щоб мати грубу копійку.

Проте, згідно результатів міжнародного дослідження про здоров'я та благополуччя жінок та дітей у суспільстві, здійсненного організацією «***Врятуймо дітей*** (**Save the Children**)», Австралія посіла почесне третє місце серед 106 країн, в яких проводилося це дослідження. Її випередили тільки Норвегія та Канада. За Авст-

ралією слідують Швейцарія, Сполучені Штати Америки, Голяндія, Велика Британія, Фінляндія та Франція. До інтегрального показника здоров'я увійшли такі параметри: материнська смертність, частота вживання сучасних методів запобігання вагітності, у якому проценті випадків пологи приймали кваліфіковані акушерки, процент вагітних жінок з анемією, рівень жіночої письменності в країні, і який відсоток жінок займає урядові позиції.

Австралійські політики також ставлять на впливову «жіночу карту». Ліва лейбористська партія навіть почала вести розмови про необхідність упровадження «33% квоти для жінок» у австралійському парляменті та уряді (чи не нагадує це шановному читачеві колишні радянські «найдемократичніші вибори» з 30-33% представництвом жінок?!).

На відміну від України в Австралії ***Восьме березня*** не є офіційним державним чи родинним святом (тут святкують День Матері у другу неділю травня). Проте Восьме березня святкують активісти феміністських та правозахистних організацій. Наприклад, у 1998 році у Сіднеї відбувся урочистий сніданок на якому виступив прем'єр-міністр Австралії Джон Гаувард **(Mr John Howard).** Він виступив з пропозиціями про поліпшення соціяльного положення жінок в Австралії. Зокрема, він оголосив про плян зміни законодавства про розлучення, згідно з яким при розлученні непрацюча дружина (а половина жінок в Австралії є домогосподарками) матиме право на частину пенсійних фондів **(superannuation funds)** чоловіка. В Австралії пенсійні фонди формуються з обов'язкового щомісячного внеску працедавця і добровільної додаткової частки яку при бажанні сплачує працівник. Ці гроші людина не може отримати на руки по досягненню як мінімум 55-річного віку, хоча повний пенсійний вік для обох статей є 65 років.

Паралельно слід відзначити, що є в Австралії і День Батька, який святкують у першу неділю вересня. Мій син-школярик запросив мене до своєї школи, де з цього приводу відбувся невеличкий концерт власними силами школярів. Я отримав у подарунок портрет мого п'ятирічного хлопця у дорослому костюмі і підписану ним картку. Всіх чоловіків на роботі у вищезгаданий День пам'яті військових ветеранів **(ANZAC)** тут не вітають, як у нас колись на день Червоної Армії.

У зв'язку з набуттям жінками рівних прав з чоловіками (навіть служити на підводних човнах – дивись главу **«Хай живе австралійський закон!»**) фемінізм як політична сила в Австралії практично зник. Проте поширеним лишилося одне з політичних звинувачень-кліше **«You are a sexist! (*Ти – сексіст!)»*** Таке звинувачення я неодноразово чув на свою адресу, коли дозволяв собі жарти про жінок в австралійських компаніях, відповідно, я платив тією самою монетою, коли мої співробітниці починали казати, що всі чоловіки – нікчеми, тощо. Це слово начебто видумали феміністки, щоб затаврувати патріярхальне розуміння про так звану другорядну та раз і назавжди визначену роль жінки у суспільстві, проте австралійські чоловіки іноді мають підстави називати так своїх зверхніх жінок.

Щоб підкреслити свою незалежність від чоловіків, австралійські жінки все частіше стали використовувати новий тітул «**Ms** (міз)» перед своїм прізвищем замість традиційних «**Miss** (місс)» для незаміжніх чи «**Mrs** (місіс)» для заміжніх жінок.

А майбутнє в Австралії належить жінкам! Мало того, що вони довше живуть і менше народжують дітей, останні одинадцять років підряд кількість австралійсь-

ких дівчат в австралійських університетах перевищує число хлопців, тобто, скоро жінки будуть ***керувати*** в Австралії. У 1999 році в австралійських університетах вчилося дівчат на 10% більше ніж юнаків. Проте чоловіки продовжують домінувати у середньотехнічних закладах та післяуніверситетській освіті (за кількістю дипломів мастера та доктора філософії – кандидата наук, по-нашому).

Найпопулярнішими жіночими факультетами виявилися мистецтва, бізнес та медицина. У чоловіків перші місця посідали бізнес, наука та мистецтва.

Цікаво, що кожна третя австралійська студентка поєднує навчання в університеті з якоюсь роботою, тоді як тільки кожен четвертий студент десь підпрацьовує під час навчання.

Звичайно, роботи бувають різні. ***Проституція*** **(prostitution)** в Австралії є легальним бізнесом, який в країні, де люблять евфемізми (слова, що заміняють брутальні вирази) ще називають «***сексуальною індустрією*** **(sex industry)»**, а проституток відповідно називають «***сексуальними робітницями чи робітниками*** **(sex workers)»**. У спеціяльній доповіді фахівців для австралійського уряду («**A Review of HIV/AIDS and Related Diseases Education Which Target Sex Workers in Australia, 2000»**) повідомляється, що в країні зареєстровано 800 легальних будинків розпути **(brothels)**, де працюють біля 16 тисяч сексуальних робітниць (10% з них належать до чоловічої статі), які обслуговують 12,5 млн клієнтів на рік. Тобто, у середньому, один пересічний австралієць відповідного віку обслуговується двічі на рік. Фінансовий оборот цієї галузі австралійської економіки складає 1,25 млрд австралійських долярів на рік.

Закони різних штатів, що регулюють працю представниць найстародавнішої професії, дуже відрізняються. Скажімо, у штаті Вікторія (столиця – Мельбурн) дозволені публічні будинки і можна навіть купити їх акції (тобто отримувати дохід від спеціфічної роботи статевих робітниць). В штаті Квінсленд (столиця – Брізбен) до недавнього часу борделі були заборонені, проте проститутки могли приймати клієнтів у себе вдома, і вони, так само як і всі інші австралійці, мали платити податки зі своїх трудових доходів. Щоб отримати ліцензію працювати проституткою слід звернутися до відповідної урядової установи **(Prostitution Licensing Authority)**. Проститутки Австралії мають свої сторінки на Інтернеті, де детально описуються всі існуючи нічні клюби, сексуальні крамниці, будинки розпусти, медичні заклади, що займаються охороною їх здоров'я, тощо.

Після брутального вбивства однієї з повій та нападу на іншу, путани Брізбену почали вимагати дозволу відкрити публічні будинки стверджуючи, що за ступенем особистої небезпеки їх фах можна зрівняти хіба що з шахтарським. До речі, згідно з соціологічним опитуванням, дві третини мешканців Квінсленду підтримали вимогу повій. В результаті, так звані кооперативні борделі було дозволено, проте вони мали бути розташованими як мінімум за 100 метрів від житлових районів та за 200 метрів від храмових споруд, лікарень та шкіл. Противники легалізації проституції задають риторичне запитання: «Як Ви можите пояснити своїм дітям, що проституція – це непристойно, якщо уряд це підтримує?»

Повії бувають різні: молоді і не дуже, симпатичні і страхополохи (якщо не вірите, пройдіться по «славетній» вулиці Кінгс Крос **(Kings Cross)** у Сіднеї і подивіться

на беззубих невмитих «дівчаток»). Як лікареві, мені доводиться час від часу лікувати жінок, частина з яких відверто визнає, що вони заробляють проституцією. Судити про поширеність цього сумного явища тяжко, бо не всі проститутки визнають свою професію, а «підозрювати» що хтось із моїх хворих цим займається тільки тому, що вони приходять перевірятися на венеричні хвороби не можна, бо в Австралії люди це часто роблять, коли плянують починати стосунки з новим «статевим партнером», або коли їх партнер чи партнерка визнає, що «стрибав у гречку». Одною з причин проституції в Австралії є наркоманія, бо допомоги по безробіттю недостатньо для купівлі наркотиків.

Окрім легальних проституток, за даними Федерального уряду в Австралії, у 1998 році знаходилося до 300 ***закордонних проституток*** (перепрошую, «міжнародних сексуальних співробітниць»). Переважна більшість з них – з азіятських країн і вони є абсолютно беззахисними від сваволі їх кримінальних босів, і за австралійськими законами, мають висилатися з країни ***за нелегальну трудову діяльність***. У вищезгаданій доповіді стверджується, що у Сідней «зальотні жриці кохання» складають 10% від місцевої кількості платних повій. Ці туристки-заробітчанки платять злочинним бандам до 40 тисяч долярів за «позику» подорожі в Австралію. Офіційно було зареєстровано 14 таких випадків, коли закордонні жінки заманювалися в Австралію під приводом якоїсь пристойної роботи, а потім примушувалися працювати проститутками, щоб «повернути борг». В розробленому Федеральним урядом законі пропонується карати мафіозі за примушення працювати проституткою силою тюремним ув'язненням від 15 до 19 років.

Попит завжди породжує пропозицію. В Австралії, де постійно йде боротьба за рівноправ'я жінок і чоловіків, чоловіче тіло стало також предметом комерції. Проте це сталося тільки в останнє десятиріччя двадцятого століття одночасно з масовим виходом з підпілля представників «сексуальних меншин». Цікавими виявилися результати соціологічного обстеження 192 ***чоловіків-проституток*** Австралії (у 1998 році). Пересічним «жрецем кохання» виявився освічений чоловік (кожний третій з університетським дипломом) віком 27 років, який мав «обслужити» одинадцять клієнтів за два тижні, отримуючі за кожну послугу порядка 200 австралійських долярів (порядка 125 долярів американських). Половина з чоловіків-проституток виявилося гомосексуалістами і одна третина – бісексуалами (у останніх – найкраще з клієнтурою, бо вони можуть обслуговувати і чоловіків, і жінок). Більшість їх клієнтів були люди, кому вже за сорок, переважно заможні в австралійському понятті. Тільки одна четвертина австралійських сексуальних робітників-чоловіків продавала свої статеві послуги (як тепер потрібно політично-коректно називати чоловічу ласку) клієнткам жіночої статі.

А чи знаєте Ви скільки коштує ***«секс по телефону»***? Один австралійський пілот був дуже неприємно здивований отримавши місячний рахунок від австралійської телефонної компанії на суму в 4500 австралійських долярів (це біля 3000 американських долярів у 1997 році). Унаслідок швидкого домашнього розслідування винуватцем виявився дванадцятирічний син пілота, який за тиждень встиг таким чином за допомогою платної телефонної лінії поспілкуватися про секс з дівчатами (чи, може, бабусями) відповідної компанії. Скільки часу провів допитливий підліток «на сексуальному дроті» досить легко підрахувати, виходячи з того,

що хвилина такої «філософської розмови» коштує 5 австралійських долярів (між іншим, це значно дорожче, ніж поспілкуватися хвилину з лікарем). Хлопчина знав про тариф, проте «забув про час», розмовляючи з професіоналками.

Звичайна міська телефонна розмова в Австралії коштує 17-25 центів незалежно від її тривалості, проте існують численні платні «інформаційні послуги», які, переважно за 75 центів на хвилину, можуть розказувати Вам новини, результати австралійських лото, жарти, надавати Вам юридичні та фінансові поради, грати з Вами в ігри по телефону, розбудити Вас вранці, надавати інформацію про час та прогноз погоди. Існує також дванадцять ліній гороскопу (відповідно до дванадцяти знаків Зодіяку). При бажанні Ви можете знайти собі навіть коханця не відриваючись від трубки Вашого телефону.

Австралійці люблять ***спорт***. Дехто навіть стверджує, що місцеві спортсмени впливають на громадську думку в Австралії в більшій мірі ніж політики чи інтелектуали. У 1997 році австралійське Бюро статистики стверджувало, що 4,7 млн дорослих австралійців мали хоч якесь відношення до спорту, з них безпосередньо займалися спортом 4,1 млн чоловік, а діяльність ще 550 тисяч чоловік була пов'язана зі спортом: це тренери (серед них багато фахівців з колишнього СРСР), арбітри, адміністратори, масажисти, лікарі, тощо. Проте тільки 142 600 австралійських спортсменів отримували хоч яку-небудь фінансову винагороду. Найбільш популярними видами спорту в Австралії є футбол (який тут називають **soccer**), регбі (яку тут називають футболом **football**), крікет, кеглі, гольф та водні види спорту. На спортивних майданчиках можна зустрітити більше чоловіків ніж жінок. Цікаво, що люди, які працюють на повну ставку, приділяють більше уваги своїй спортивній формі, ніж ті, що працюють на півставки чи є безробітними. Населення маленьких містечок та сіл виявилося більш спортивним, ніж мешканці великих міст – столиць австралійських штатів. З віком, участь у спортивних змаганнях зменшується, проте 17% населення віком 65 років чи старше продовжує вести активний спосіб життя.

Цікаво, що шахи в Австралії не дуже популярні і мій товариш кандидат фізичних наук Павєл Саков, який у Москві був членом «дворової команди», поділив перше-друге місце на чемпіонаті штату Тасманії, а колишня львів'янка чарівна дівчина Вероніка Кліменко репрезентує Австралію у міжнародних шахових змаганнях. До речі, в Сіднеї вже багато років існує Український шаховий клюб.

Австралійці дуже пишаються своїми успіхами в Олімпійських Іграх 2000 року (команда цієї 19-мільйонної країни посіла четверте місце за кількістю медалів), проте мені було ще приємніше від того, що австралійські інваліди-параолімпійці виявилися найкращими у світі. Це підтверджує той факт, що тут дійсно піклуються про добробут хворих людей.

А ще австралійці виявилися мабуть ***найазартнишими гравцями в світі.*** І чим старіша людина, тим більше вона грає на гроші. Якщо вірити результатам соціологічного опитування (у 1997 році) мешканців штату Вікторія віком понад 55 років, то 86% з них проводять у середньому шість годин щотижня, граючи у різні азартні ігри та льотореї. Особливо захоплюються цим жінки віком від 55 до 59 років, які витрачають на це аж 25 годин на тиждень. Цікаво, що у бідних районах штату

Вікторії кількість гральних автоматів на душу населення (для гри в покер) перевищує в два рази аналогічний показник для багатих районів.

Найпопулярнішими виявилися різні види льотерей та розиграшів (частина виграшу з останніх часто направляється на різні благочинні цілі), гральні автомати, миттєві льотореї, ставки на кінських скачках та лото. Австралійські казино теж посвоєму готувалися до Олімпіяди-2000. Вони сподівалися, що азартні австралійці будуть робити ставки на тих, хто виграє під час Олімпійських Ігор. У 2001 році плянується спеціяльний іподром для кінських перегонів, де не буде глядачів, а бажаючі стати мільйонерами будуть робити ставки на окремих коней через Інтернет.

Хоча тільки один процент опитаних визнав, що вони мають згубну звичку грати і не можуть зупинитися вчасно, проте кожний п'ятий іноді витрачає на гру гроші, що мали йти за оплату житла чи їжу. Понад 330 тисяч австралійців мають хворобливу звичку грати в азартні ігри і у середньому вони програють 12 тисяч австралійських долярів щороку (це понад сім тисяч американських долярів). Ця хвороба має спеціяльну назву в англомовній медичній літературі – ***примусова гра в азартні ігри*** **(compulsary gambling)** і лікується психіятрами. У найгірших випадках вона призводить до руйнування родинного життя та самогубств (я раз зашивав руку у одного такого невдахи-гравця, після того як він намагався порізати собі жили). Ця хвороба виявилася особливо поширеною у китайських та в'єтнамських меншинах Австралії і тому їх представники виступили за закриття чи обмеження діяльності казино та гральних клюбів у Мельбурні. Існує спеціяльна телефонна лінія допомоги таким хворим **(G-line)**, куди можна цілодобово звертатися за допомогою. В Австралії навіть були випадки, коли патологічно азартні гравці судилися з казино, що їх вчасно не зупинили від програшу, чи дозволяли їм продовжувати гру, коли вони зп'яніли....

У цілому, в 1997 році австралійці програли понад 10 млрд долярів підчас різних азартних ігор (загальний оборот індустрії – 80 млрд долярів). Це складає приблизно три проценти від загальних прибутків австралійців, що в два рази вище аналогічної цифри двадцять років назад і в півтора рази більше, ніж австралійці витрачають за електрику, паливо та газ.

Офіційні дані уряду Квінсленду свідчать, що обіг грошей, пов'язаний тільки з гральними автоматами («однорукими бандитами») у цьому штаті з населенням понад 4 млн чоловік, зріс у 1997 році на 14,6% і склав три з половиною мільйони австралійських долярів. Тільки в цьому штаті зареєстровано 21 042 гральних автоматів – вони стоять у багатьох клюбах та казино.

Згідно опитування 600 австралійців все більше число громадян, які завжди були відомі своєю дуже дружелюбною вдачою, готові ***скаржитися у випадку поганого обслуговування***. 42% з них визнають, що їхні сподівання на краще обслуговування суттєво зросли за останні два роки, 69% опитаних повідомили, що вони міняли через це компанії, що їх обслуговували. Кожний шостий австралієць готовий поскаржитися на погане обслуговування, хоча австралійцям невластиво скаржитися чи лаятися. В бюрократичній Австралії розроблені детальні процедури куди і як скаржитися. В державних організаціях вам навіть дадуть надруковану інформацію про систему оскарження рішень чи якості обслуговування. В Департаменті імміграції навіть

надрукували спеціяльні брошури багатьма національними мовами включаючи російську (Есть ли у Вас жалоба? та Правила обслуживания клиентов). Про роботу приватних компаній ви можете поскаржитися до місцевих муніціпалітетів, спеціяльного Департаменту по справам споживачів або навіть до суду. Цікаво, що найбільші компенсації за погане обслуговування своїх клієнтів платять австралійські лікарі (дивись главу: **«Стосунки між лікарем та хворим в Австралії»**).

В ресторанах, наприклад, найбільші нарікання будуть не на ціну чи якість страв, а на те, ***як їх подають***. Найкращої думки австралійці були на обслуговування у аптеках та перукарнях, найгіршої – про те як з ними поводяться у державних установах.

В той же час, австралійські офіціянти ***теж люди,*** і вони не будуть терпіти принизливе ставлення з боку своїх клієнтів. Думаю, що в Австралії була б неможлива ситуація, яку я особисто спостерігав у Франції. Там мене запросили в гості на вечерю до лікаря-спеціяліста провінційної лікарні, який жив у старовинному замку (в якому бували Наполеон та дюк Рішельє). Під час обіду дружині господаря замку допомагала служниця і ця пані на служницю декілька раз ***підвищувала голос***.

На щастя, в Австралії обопільно важливою є не тільки якість обслуговування, але й ***обопільне бажання*** (клієнта та надавача послуги) ***отримати задоволення від спілкування***. Поширена громадська думка в Австралії – ***Ви повинні заробляти собі на хліб у приємному для Вас (*comfortable*) робочому оточенні.*** Я вже звик до того, що, скажімо, ***незнайома мені*** докорінна австралійка на пошті може сказати мені «**Thank you, love** (Дякую, коханий)» після того, як прийме у мене посилку. І це досить типове явище.

Порівняно рідко в Австралії доводиться бачити вияви роздратування та злості. Тут це вважається майже хворобою (або виявом якоїсь іншої хвороби), і таким нещасливим людям радять пройти лікування у психотерапевта для ***навчання контролю агресивних імпульсів*** (**anger management**).

Одне з громадських опитувань показало, що, в цілому, три чверті австралійських робітників мали велике задоволення, або були цілком задоволеними своєю працею. Найбільше раділи своїй праці керівники чи менеджери та конторські співробітники, найменше – робітники.

Взагалі, простим австралійцям властиве ***унікальне мистецтво бути безжурними, щасливими і радіти своїму життю.*** Один з дуже часто вживаних виразів в Австралії – «**No worries (mate)!** – не турбуйся (друже)!» Його тут вживають на кожному кроці і коли Ви просите щось Вам зробити і коли, як лікар, я даю поради моїм австралійським хворим.

Під час моєї першої роботи лікарем в Тасманії мене пару разів зупиняли медсестри у коридорах лікарні питаючи, чи все у мене гаразд, бо я йшов і не посміхався. І навпаки, ще кумедніша ситуація сталася з нашою приятелькою, австралійкою Капітоліною, коли вона, етнічна росіянка, поїхала вперше в своєму житті до Росії пару років назад. Вона запитала у жінки в московському метро, чому там ніхто не посміхався. І та їй пояснила: Только дураки улыбаются (тільки дурні посміхаються).

До речі, одною з ***серйозних причин***, чому деякі народжені в Австралії австралійці не полюбляють іноді новоприбулих іммігрантів з певних країн (в тому числі і нас – ***серйозних*** пост-радянських людей) є ***відсутність посмішок*** у іммігрантів

при спілкуванні з незнайомими людьми. Проте, живучи у цій веселій країні, ми всі мимоволі змінюємося і звикаємо до ***дружелюбних*** стосунків між ***незнайомими*** людьми, перестаємо мати внутрішнє напруження при відвіданні державних установ чи організацій, вже не чекаємо, що нас на вході зупинять грізні охоронці з кам'янними обличчями і вимагатимуть показати «пашпорт», який тут взагалі отримують тільки для закордонних мандрівок. Документів не перевіряють навіть при відвіданні Федерального Парляменту країни, проте Ви маєте пройти через металодетектор. Ще одна кумедна вимога, написана на дверях до вищого законодавчого органу країни: мінімальна форма одягу для відвідувачів – «**top, shorts and thongs** (майка чи бюстгалтер, шорти та в'єтнамки)».

Пам'ятаєте прекрасні слова російського поета-барда осетинського походження Булата Окуджави:

.....Давайте восклицать, друг другом восхищаться,
Высокопарных слов не надо нам бояться
Давайте говорить друг другу комплименты,
Ведь это все любви счастливые моменты...
(Давайте вигукувати та одне одним захоплюватися,
Пишномовних слів нам не варто боятися,
Давайте говорити одне одному компліменти –
Бо це все кохання щасливі моменти..– у моєму перекладі)

Проте з вигуками захоплення іноді деякі австралійки переборщують. Якщо Ви покажете їм фотокартку малої дитини, вони одразу (іноді до того, як зможуть щось роздивитися) вигукнуть на кшалт «**She is gorgeous, is not she!** (Вона прекрасна, чи не так!)».

Стрес для австралійців – як червона ганчірка для бика. Всі австралійці на нього скаржаться, хоча живуть порівняно з іншими народами у значно кращих ***безстресових*** умовах (в тому числі соціяльних та психологічних). Австралійці скаржаться, що вони «під стресом» коли їм бракує грошей, немає роботи, приходиться довго працювати, жити з батьками, виникають непорозуміння з керівництвом, тощо.

На Заході велику увагу приділяють ***запобіганню стресових ситуацій*** на роботі. У частини робітників відсутність впевненості у завтрашньому дні пов'язана зі скороченнями та постійними реорганізаціями сучасного виробництва, все більша частина людей наймається на тимчасову роботу. Опитування п'яти тисяч робітників, проведене місцевими профспілками у 1996 році, показало, що кожний четвертий австралієць не виходив на роботу на протязі року через недуги, що можуть бути пов'язаними зі стресовими ситуаціями на роботі: біль голови, втома, безсоння, розлади травлення та судоми м'язів. Стрес є поважною причиною для виписання лікарнянного листка чи «робочої компенсації» (дивись також главу **«Скільки коштує лікування в Австралії»**). Тут, навіть іноді через суд, вимагають грошові компенсації через те, що працедавці невиправдано присікувалися до своїх підлеглих. У 1997 році в Австралії проводився ***Національний безстресовий день***. Пам'ятаєте старий анекдот-питання, чи може бути у собаки інфаркт міокарду? Відповідь: може, якщо собаці створити людські умови! Як на роботі,

так і в побуті австралійці свідомо чи підсвідомо дотримуються вказівки українського академіка Олександра Олександровича Богомольця про те, що «взаємна вічливість у травмаях продовжує тривалість життя». Переважна більшість австралійців будь-якого віку просто розсміються і скажуть **«Bumps!»**, якщо вони випадково наштовхнуться одне на одного.

До речі, про ***лікарняні листки*** в Австралії. На роботі у штаті Квінсленд на протязі одного року Ви можете брати до десяти днів лікарняного листку ***без лікарської довідки*** (проте кожного разу не більше двох днів підряд) і ще, як мінімум, шість днів лікарняного з лікарською довідкою. За ці дні зарплатня зберігається. Якщо Вам цього замало для поліпшення Вашого здоров'я, то за фінансовою допомогою Ви можете звертатися до відділа соціяльного забезпечення.

Ви думаєте, що для більшості австралійських працівників на роботі найважливіша сума заробітку та безпека праці? Так гадали і австралійські працедавці. Виявляється, що – ні. Принаймі так стверджує одна фірма по працевлаштуванню **(Recruitment firm Morgan and Banks)**, яка провела відповідне опитування робітників. Найбільш важливими для робітників виявилися ***визнання результатів їх роботи і ролі***, почуття причетності та співчутливе керівництво, яке розуміє їх особисті проблеми. Цікава і стимулююча праця була поставлена робітниками на шосте місце, а добрі робочі умови – аж на дев'яте. Та ж фірма показала, що «зіткнення характерів» було одною з основних причин для звільнення робітників за власним бажанням. До речі, повірите Ви мені, чи ні, проте в Австралії дуже популярний «колективний підряд», чи як його тут називають **«team approach»**. Австралійські робітники (чи, скажімо, медсестри) люблять працювати групами і при необхідності допомагати одне одному. Старшого групи називають **«team-leader»** – ватажок чи лідер колективу.

Австралійський уряд неодноразово звертався до питання про поліпшення Трудового законодавства, щоб запобігти випадкам ***перевтоми на робочих місцях***. Між іншим, австралійські профспілки добилися закону про 8-ми годинний робочий день ще у 1902 році без особливих соціяльних потрясінь. Одне з соціяльних досліджень 2000 року показало, що тільки 21% австралійських працівників працював 40 годин на тиждень чи більше (п'ять років перед тим ця цифра була 30 відсотків). В країні, де ніхто не голодує, люди намагаються знайти ***компроміс*** між необхідністю заробляти гроші (яких все одно ніде, ніколи і нікому не вистачає) та бажанням мати гарне дозвілля з родиною чи присвятити вільний час своїм захопленням. Для таких людей навіть існує спеціяльний термін – **«lifestyle workers»** – люди, праця яких гармонує з їхнім дозвіллям чи родинними обов'язками, тобто ***«стилем життя»***. Щоб привабити потрібних фахівців австралійські фірми почали пропонувати скорочені та «гнучкі» години праці (вибирай для роботи час, коли Тобі довподоби), а також роботу вдома.

З іншого боку, в англомовній соціології все частіше застосовують поняття «працеголіків – **workaholic**», для людей, які працюють надто тяжко. В іншому соціологічному обстеженні було показано, що одна третина працівників приїздить на роботу передчасно, залищається на роботі зайвий час і продовжує працювати під час перерви на обід. Одні роблять це, бо не встигають вчасно впоратися зі своїми обов'язками, інші – щоб «вислужитися чи просунутися по службовій драбині». У деяких це просто стає ***патологічною пристрастю до праці.***

Як і раніше довго затримуються на роботі керівники, співробітники відділів «людських ресурсів» (як тут називають відділи кадрів) та лікарі. Проте, багато австралійських фінансистів скоротило свої робочі дні.

За деякими підрахунками, перевтома на роботі призводить до аварій, каліцтв та смертельних нещасних випадків, які коштують країні біля 1,7 млрд австралійських долярів (це біля 1,1 млрд американських долярів). Ця біда насамперед стосується водіїв вантажних автомобілів (дивись також главу **«Хай живе австралійський закон!»**), проте навіть лікарі державних лікарень часто мають дуже тривалий робочий день, що не поліпшує здоров'я їх самих та їх пацієнтів.

Якщо Ви дасте відповідь «Так» на три чи більше з поставлених нижче десяти питань – то Ви один з цих австралійських працеголіків.

1. Ви завжди думаєте про Вашу роботу, навіть коли відпочиваєте.
2. Ви продовжуєте працювати, щоб уникнути проблем у особистому житті.
3. Чи є робота основним задоволенням у Вашому житті?
4. Чи страждає Ваше особисте життя через Вашу роботу?
5. Чи Ви відчуваєте свою провину, коли маєте взяти додатковий вихідний день?
6. Чи Ви втрачаєте сон через проблеми, пов'язані з виконанням Ваших службових обов'язків?
7. Чи Ви беретеся за виконання більшої кількості завдань, ніж Ви можете впоратися?
8. Чи Ви втратили своє дозвілля через роботу?
9. Чи Вам здається невиносною думка, що Вам немає чого робити?
10. Чи Ви працюєте сім днів на тиждень?

В той же час в Австралії, окрім «суботників» по прибиранню сміття (дивись главу **«Австралійське довкілля»**), ми маємо багато прикладів, коли люди виконують свою працю безкоштовно-добровільно **(volunteer work).** За деякими підрахунками таких добровольців в Австралії нараховується 2,6 млн чоловік.

За даними опитування 2000 австралійців 85 відсотків дорослого населення країни займається ***благочинністю*** **(charity)**. Навіть такі найбідніші верстви населення як студенти і безробітні намагається внести свою частку, переважно у вигляді безкоштовної благодійної праці (догляд за хворими, допомога іммігрантам, прибирання вулиць, парків та пляжів, збори коштів на благочинні цілі, тощо). До речі, в одному з медичних досліджень було показано, що люди похилого віку, що займаються добровільною працею, живуть довше за інших.

У середньому, кожен австралієць жертвує 210 австралійських долярів на рік (це дорівнює платні за два дні пересічного австралійця) на різні шляхетні цілі (допомога хворим та ветеранам, на медичні наукові дослідження, на допомогу країнам третього світу і тому подібне). Найбільший внесок роблять багаті та люди похилого віку. Половина благочинців свідомо фінансує якісь певні цілі, інші ж є так званими «пасивними донорами», що відгукуються на заклики різних благочинних організацій. Проте одно з опитувань громадської думки показало, що 65% австралійців віком до 30 років вважають, що вони не мають моральної відповідальності підтримувати роботу таких організацій.

В Австралії по-різному збирають благочинні гроші, від безпосередніх фінансових пожертв до різних лотерей, продажу з додатковою ціною поштових карток, нагрудних значків з гербами відповідних благочинних організацій чи звірятками. Деякі люди, щоб привернути увагу до збирання грошей, носять незвичний для ситуації одяг чи голять собі голови «під нульовку» (***навіть жінки***), наприклад, при зборі грошей у фонд вивчення лейкозів. На гроші, що йдуть на благочинні цілі, розповсюджуються податкові пільги.

Проте багатьох здивувала щедрість 30-річної самотньої австралійки-бізнесмена, яка виграла у 1997 році у льотерею 7,1 млн австралійських долярів (це близько 4 млн американських долярів), з яких вона мільйон долярів віддала своїй приятельці літнього віку (що подарувала їй під Різдво щасливий льотерейний квиточок), решта ж грошей пішла на благочинні цілі.

В одночас, створилася справжня «індустрія благочинності». В Австралії нараховують біля 50 тисяч різних добродійних та благочинних організацій, які іноді просто надокучають багатим та відомим людям своїми закликами про допомогу. Переконаний, що деякі благочинні організації, скажімо, просто беруть довідник лікарів Австралії і обдзвонюють всіх лікарів. Відомі австралійські спортсмени отримують щотижня від 30 до 40 прохань від таких організацій по допомогу.

В той же час ми в Австралії з ***нормального світу*** швидко перебираємося...-але не подумайте, що на «Той світ». Ми перебираємося на ***світ віртуальний*** **(virtual world)**, або, ще гірше, – у ***цифровий бездротовий простір*** **(digital wireless space)**. Пояснити що це таке одним словом просто неможливо. Якийсь ***наче*** реальний світ в якому ми ***наче*** живемо. Цесь щось подібне до ***«віртуального сала»***, про яке згадується в главі **«Австралія харчова»**.

Наші оселі та хатки перетворюються у музеї наукової фантастики, де окрім звичайних телефонів, телевізорів та відеомагнітофонів на кожному кроці стоять якісь **laptops, desktops, CD burners, digital cameras, DVDs** і тому подібне. Мій п'ятирічний син вже грає в комп'ютерні ігри на трьох мовах (англійською, українською та російською). Так звані цифрові мобільні телефони вже сьогодні зв'язуються з Інтернетом через мікробраузер **(microbrowser)**. В той же час, я ще пам'ятаю, як у 1965 році моя бабуся Василина Ангелуца вперше побачила у нас телевізор і коли вона дізналася, що він коштував 300 крб, вигукнула: «То це ж ціла корова!».

У найближчому майбутньому світом почнуть керувати ***мікрочіпи*** **(microchips)** – такі собі маленькі жучки, які будуть влаштовані у всі наші мікрохвильові печі, замки, холодильники і навіть лямпочки. Ними можна буде керувати зі свого мобільного телефона, і вони самі у випадку поломки речей будуть викликати відповідного майстра! Вчені навіть планують їх вживляти у людське тіло, щоб подружжя краще «відчувало» одне одного.

На травень 2000 року майже кожна друга австралійська родина приєдналася до всесвітньої павутини Інтернету (що перевищує аналогічні показники для США, Німеччини та Японії). Цікаво, що австралійські чоловіки використують Інтернет частіше для вирішення ділових питань та комерції. А жінки (які складають 45% споживачів послуг Інтернету) більше цікавляться медичною інформацією, пошуком роботи та комп'ютерними іграми. Велика частина абонентів Інтернету ствер-

джує, що Інтернет допомагає їм підтримувати сімейні контакти і навіть розшукувати їх генеалогічне дерево. При цьому виявився цікавий психологічний феномен: багато людей вважають, що їм простіше сказати одне одному чесні і неприємні речі через Інтернет, чим особисто. Інші публіцисти стверджують, що, навпаки, Інтернет роз'єднує людей. Батьки з дітьми спілкуються (навіть якщо живуть під одним дахом) в ***уявному*** (перепрошую віртуальному) просторі. А бабусі, які живуть десь окремо, перетворюються поступово в ***електронних бабусь***, або, ще краще, в ***е-бабусь***, яким сучасні ***е-Червоні капелюшки*** через Інтернет шлють ***е-поштові картки*** та ***е-листи***, чи замовляють їм продукти харчування.

На відміну від Америки, купівля товарів через Інтернет так звана ***«е-купівля*** **(e-shopping)»** не знайшла поки великої підтримки у австралійців. Згідно з опитуваннями, 60 % покупців боїться передавати через Інтернет деталі своїх кредитних карток, 55% – вважає за краще особисто «помацати» товари перед купівлею та особистий контакт з продавцем. У 1999 році майже 750 тисяч австралійців скористалася цією послугою мережі Інтернету. Найчастіше через Інтернет купляли книжки, журнали та комп'ютерні програми (про купівлю ліків через Інтернет дивись в главі **«Скільки коштує лікування в Австралії»**). В австралійських телефонних довідниках вже містять електронні адреси та сторінки Інтернету. Якщо Ви хочете, скажімо, щоб Вашій улюбленій кішечці якісно наклали гарний педікюр на кігтики, то варто подивитися електронну сторінку – **www.gotcha.citysearch.com.au**

Австралійській комп'ютерній фірмі **Network33** вдалося розробити нову технологію передачі відеофільмів через Інтернет. Тепер в Австралії можна дивитися високої якості телевізійні передачі за допомогою Інтернету. Компанія сподівається зацікавити американські телевізійні корпорації у співпраці.

З іншого боку, австралійські телеглядачі зможуть дивитися програми Інтернету через австралійське телебачення. Австралійський Федеральний уряд прийняв закон про дозвіл Інтернетівським компаніям транслювати певні типи програм з першого січня 2001 року, за винятком фільмів, новин, спортивних та музичних програм. Для цього австралійським глядачам потрібно придбати цифровий телевізор (ціною від 3 до 12 тисяч австралійських долярів) чи трансформаторну приставку (ціною від 500 до 800 долярів) для «нормального» телевізора. Через Інтернет дозволяється транслювати сесії парляменту та судових засідань, освітні програми, новини на іноземних мовах (окрім англійської), рекляму та комп'ютерні ігри.

Взагалі, сучасні засоби комунікацій призвели до пересичення Західного світа інформацією та реклямою, яку просто ніколи «перетравлювати», і яка певною мірою призводить до браку особистого спілкування людей. Окрім того, задовільнення інформативних потреб відбувається часом за рахунок незадовільнених духовних потреб.

Про проблеми злочинності у віртуальному світі дивись главу **«Хай живе австралійський закон!»**.

Австралійцям все частіше доводиться спілкуватися по телефону з комп'ютерами, мовними роботами, чи як їх більш коректно називають: взаємодіючими мовними відповідачами **(interactive voice response – IVR).** Ви дзвоните у банк, державну чи приватну установу, а у відповідь чуєте чоловічий чи жіночий комп'ю-

терний голос, який дає Вам варіянти відповіді чи радить яку натиснути кнопку, щоб отримати потрібну Вам інформацію, замовити собі квитки чи переказати гроші по телефону. Якщо всі перераховані Вам варіянти Вас не задовільняють, то тоді комп'ютер з'єднає Вас з оператором. Проте, часто-густо доводиться довго чекати на телефоні, допоки Ви почуєте голос справжньої людини.

Використання таких мовних роботів з одного боку дозволяє забезпечити цілодобову службу, з іншого боку – при цьому вдається зощадити гроші на утримання телефоністів. Такий мовний робот може коштувати від 50 тисяч до 1 млн долярів, а загальна вартість роботомовної індустрії в Австралії складає біля 6,5 млрд долярів.

Проте в Америці мовні роботи прозвали ворогом народу номер два (ворог номер один – реклямні листівки). Ненавидять їх і в Австралії. Опитування Австралійської асоціяції споживачів показало, що 4,5% людей коли чують голос робота, одразу кладуть трубку. Окрім небажання витрачувати свій час на вислуховування комп'ютеру, австралійці віддають перевагу приємному спілкуванню з людьми, що їх обслуговують, а старші люди просто губляться від сучасної техніки. Психологи також вважають, що при контакті з роботами люди втрачають контроль над ситуацією і починають відчувати своє безсилля.

Мобільні телефони **(mobile phone)** стали також докучливим фактором для австралійського суспільства **(public annoyance factor).** Про це все частіше почали стверджувати австралійські журналісти, а двадцять процентів опитаних австралійців визнали, що життя стало гірше з широким упровадженням мобільних телефонів.

На травень 2000 року у 19-мільйонній Австралії було зареєстровано майже 8 млн мобільних телефонів. Півмільйона з них було продано за попередні чотири місяці.Тобто, майже кожний другий австралієць (немовлята та бабусі включно) має мобільного телефона. До мене, як австралійського лікаря, часом на прийом заходять босоногі і надто по-літньому вдягнені австралійські школярки з мобільним телефоном (і часом пачкою цигарок) в руках. Іноді до них дзвонять, і вони починають вести «дуже важливу розмову» не чекаючи, поки скінчиться консультація. Часто можна побачити на вулицях людей, які йдуть, розмовляючи по телефону.

Через підвищену загрозу дорожньо-транспортних пригод в Австралії заборонили користуватися мобільними телефонами водіям, проте це правило часто порушується (дивись також главу **«Хай живе австралійський закон!»**).

При вході до лікарень Ви завжди зустрінете табличку-прохання вимкнути мобільні телефони, бо це може порушити роботу електронного обладнання лікарні. Подібні прохання Ви почуєте в літаках, кінотеатрах і навіть ресторанах.

Про можливу канцерогенну дію (сприяння виникненню ракових пухлин) мобільних телефонів остаточних даних немає, проте вчені Австралії беруть участь у дослідженні цього питання Всесвітньою Організацією Охорони Здоров'я.

Багато австралійців протестують проти розміщення антен телефонних компаній біля їх помешкань. Тільки в одномільйонному Брізбені таких антен вже біля двадцяти...Їх інженери-басурмани поміщають навіть у хрести на церквах.

Австралійці помалу починають усвідомлювати, що постійно ввімкнений телефон на паску просто не дає розслабитися і може задзвонити зненацька у самий неслушний момент. Замість зручності для володаря терміново кудись подзвонити такий те-

лефон робить його ***заручником*** дзвінків від його колег чи друзів. Але серед австралійців є і старомодні начальники, які більше покладаються на свою секретарку.

Все частіше телефони носять у вимкненому режимі і періодично перевіряють, чи не лишив хто послання у відповідній службі записаних послань **(message services)**. Звичайно, професійна діяльність певної частини людей вимагає постійного надійного зв'язку. Дуже добре мати такий телефон і при мандрівках по пустельній та малозаселеній Австралії (хоча він і не всюди працює). До речі, можна легко прослідкувати пересування людини з увімкненим мобільним телефоном (що іноді поліція і робить).

Використовувати мобільний телефон можна по-різному. Один мій колега, звичайнісінький родинний лікар, під час нашої вечері в ресторані зробив багато електронних фотографій своїм цифровим фотоапаратом **(digital camera)**, які одразу переслав своїм мобільним телефоном на свій домашній комп'ютер. Як співає російська співачка Алла Пугачёва – ... то ли ещё будет, ой-ой-ой!

Проте повернемося з віртуальних світів до землі. З часів перших поселенців з Европи ***фермерство*** було хребтом австралійської нації. Сільський сектор, до якого входять сільське господарство, лісництво та рибальство, забезпечив 4% валового національного продукту Австралії у 1996-1997 фінансовому році. Майже всі 115 368 ферми в Австралії є родинним бізнесом. В сільськогосподарському секторі працює одна п'ята робочої сили Австралії. На експорт відправляється 80% сільськогосподарської продукції. Найважливішими галузями є вовна, пшениця, яловичина, молочні продукти та цукор. За цей самий рік вищезгаданих продуктів було експортовано на суму майже 14 мільярдів австралійських долярів (близько 9 млрд американських долярів на той час).

В той же час, ростуть борги австралійських фермерів. У 1998 році вони зросли на 4% і досягли астрономічної суми у 21 млрд австралійських долярів (це 13 млрд американських долярів). У середньому, кожна фермерська родина має повертати понад 200 тисяч австралійських долярів. На кожен доляр в обороті у сільському господарстві приходиться 79 центів боргу. Деякі ферми просто замалі, щоб бути життєздатними. Рівень освіти більшості фермерів недостатній. Тільки 10% фермерів-чоловіків мають спеціяльну освіту. Так само як в Україні фермери в Австралії старіють. Середній вік фермера у 1997 році був 57 років.

Через падіння світових цін на пшеницю прибуток з урожаїв зернових культур скоротився у 1997 році на 3%. Ще більші втрати (12% прибутків) зазнали вирощувачі овочів.

Проте зросли прибутки тваринників (на 7% до 5,8 млрд долярів), бавовноробів (на 12% до 1,6 млрд долярів) та цукровиків (на 10%).

На допомогу сільським господарствам у 1997-2000 роках федеральний уряд Австралії виділив понад півмільярда долярів. Нові заходи включають податкові знижки, спрощується процес передачі господарства дітям та отримання пенсії по старості, будуть даватися рекомендації як правильно вести господарство, основи маркетінгу та оцінка життєздатності фермерських господарств і можливості альтернативного працевлаштування фермерам-невдахам. Таким чином уряд також сподівається поліпшити ефективність використання грунтів.

Великій частині австралійських селян притаманна психологія «аграрного фундаменталізму» – вони вважають себе хребтом нації, вірять, що ведуть найкращий спосіб життя, готові дуже тяжко працювати і залишатися на своїй землі «до кінця».

У автора є невеликий особистий досвід проживання у австралійському селі. Мені довелося нетривалий час пожити у трохи віддаленій сільській місцевості Австралії. У 1998 році, під час моєї роботи у Редкліф'івській лікарні **(Redcliffe Hospital),** що розташована на півночі Брізбену, виявилося, що в Австралії, так само як і в Україні є глухі села, куди тяжко заманити працювати лікарів, і тому Міністерство охорони здоров'я штату Квінсленд зобов'язує міські лікарні посилати туди на тимчасову працю своїх лікарів. Річний контракт лікарів містить положення про п'ять тижнів праці у сільській місцевості. Наша лікарня допомагала південнозахідній частині штату Квінсленд, а саме, трьом населенним пунктам – Техас **(Texas),** Стенторп **(Stanthorpe)** та Гандівінді **(Goondiwindi),** розташованим близько 300 кілометрів на захід від Брізбену, де я мав відбувати мою «трудову повинність».

Вже під'їзджаючи до Техас'у (десь кілометрів за тридцять) я почав підсвідомо згадувати Україну, коли на зміну звичайному австралійському асфальтові прийшов гравій з вибоїнами, який декілька разів перетинали струмки води з навколишніх невисоких гір. До речі, за 100 кілометрів дороги від найближчого цивілізованого містечка Стенторп мені зустрілося тільки три зустрічні авто і трохи більша кількість баранів, що десь поперелазили через придорожній колючий дріт. На пісчаному покритті мою службову машину понесло юзом, і я мав зменшити швидкість до 60 кілометрів на годину.

Наступного ранку, сидячи на ганку мого маленького шпиталю, де я мав виконувати обов'язки головного лікаря, мені знову виділося українське село. Неподалік від шпиталю були луки, за якими стояло декілька осель під евкаліптами, які чомісь здалеку нагадували осокори та верби. Паслося декілька коней, вкритих попонами (австралійці вважають, що їх коням холодно коли температура падає до +15 градусів тепла), і зовсім «не по-англійськи» співали техаські півні та цвірінькали горобці. На трохи занедбаних вулицях Техасу ріс звичайнісінький «український бур'ян». Проте мої українські мрії перебила своїм колоритним регітом дуже австралійська птаха – кукабара (рибалочка-реготуха). Звичайно, була і ціла низка відмінностей від українського пейзажу, до яких око просто звикає після прожиття певного часу на п'ятому континенті. Це і пальми, і латиноамериканські кактуси, і дорожні знаки з профілем кенгуру – «Обережно – кенгуру», і численні різнокольорові папуги на автошляхах, які, на мою думку, навмисне сідають на дорогу, щоб в останню мить вискочити з під колес шалених авто (мабуть, папугам на австралійській периферії бракує інших розваг).

Австралійський Техас – маленьке містечко, розшташоване на кордоні зі штатом Нової Південної Валії. Тут мешкає всього біля 900 чоловік. На короткій центральній вулиці втиснулася дюжина крамниць, пошта, готель з відповідною назвою – «Далас», техаська поліція (!). китайський ресторан (як же без китайців в Техасі?!) і заправочна станція (прямо на тротуарі). Дуже швидко на обидва боки ця вулиця закінчується безмежними полями з поодинокими евкаліптами та садибами фермерів. Про що ще казати, якщо тут не було навіть МакДональдс'у і не працював мобільний телефон!

Свою назву Техас запозичив від однойменного північноамериканського стейту (штату) ще у 1845 році, через те, що тут, як і в Америці, була територіальна суперечка між сусідніми штатами Квінсленд та Нової Південної Валії. Певно як кожне поважне австралійське село (перепрошую, містечко!) Техас має свою писану історію, своє Техаське історичне товариство і свій краєзнавський музей. Цей музей розташований у старій хаті, біля якої стоять старі проїдені ржою «Фордзони» – певно брати тих тракторів, що борознили українські лани у тридцятих роках.

До появи білої людини ця місцевість була на кордоні між сферами впливу двох аборигенських племен. Після дослідження її у двадцятих роках минулого століття ботаніком Ален Канінгем'ом (**Allen Cunningham**), на честь якого названо відому шосейну дорогу), білі колоністи почали витісняти туземців з родючих земель «техащини», і заселяти місцевість кіньми, коровами та вівцями. Слід зазначити, що на відміну від України під родючими землями в Австралії розуміють досить посередні грунти, де хоть щось росте.

Проте окрім опору туземців, білим селянам треба було боронити свою худобу і від місцевих тварин. Так, у 1877 році під час засухи за одинадцять тижнів було знищено 66000 кенгуру, які посміли наближуватися до лук та пасовищ. Окрім м'яса, молока та вовни Техас був також відомим австралійським центром по вирощуванню тютюну, чим тут займалися іммігранти з США, Китаю та «прості» австралійці.

Австралійський Техас виявився також багатим на природні копалини. Тут видобували срібну руду, золото, цинк та мідь. Підчас Великої депресії тридцятих років «техащани» рятувалися полюванням на диких кроликів та вичиненням їх шкірок.

Місцевий шпиталь виявився невеличкою одноповерховою спорудою на 22 ліжка, які переважно займали старенькі жіночки, що чекали своєї черги до старечого дому. Проте тут про всяк випадок була готова для роботи операційна та пологова палата. На зміні у лікарні працювало дві медичні сестри, одна з яких забезпечувала при необхідності першу медичну допомогу амбулаторним хворим. В лікарні був тільки один телефон та рація для зв'язку з зовнішнім світом. Із обладнання тут була тільки стара рентгенівська установка, якій намагалися давати раду чергові медсестри, бо посади рентгентехніка тут не було. Установка була розсфокусована, і, скажімо, я не міг би по таким знімкам діягнозувати набряк легень. Всі аналізи відсилалися щоранку до ляборатoрії за 200 кілометрів до міста Тувумба. На моє здивування, в лікарні бракувало деяких широковживаних в Австралії ліків, що, звичайно, відзеркалювало клінічні міркування місцевого лікаря.

Більшість медсестер лікарні були люди сімейні і мешкали у Техасі через те, що їх чоловіки мали там також працю. Проте двоє медсестер виявилися самотніми жінками, які «пересиджували» у Техасі, «зализуючи душевні рани» від їх попереднього нещасливого особистого життя, накопичуючи гроші на своє майбутнє життя (бо в Техасі просто гроші не було де витрачати) і активно шукаючи працю у більш пристойних куточках Австралії.

Я виявився самотнім лікарем (як тут кажуть **solo-practitioner**) десь на 100 кілометрів навкруги. Мені дали рацію, щоб можна було зв'язатися зі мною у випадку невідкладних ситуацій з хворими. Рація працювала погано, хрипіла про щось час від часу, іноді на цій же частоті матюкалися по-австралійськи місцеві водії. Мене досить рідко викликали після роботи до лікарні (бо медсестри намагалися

полагодити нетермінові випадки самі), проте я постійно відчував внутрішнє напруження, як «міліціонер на посту». Звичайно, я не міг навіть дозволити собі випити повну склянку вина.

Окрім шпиталю, місцевий лікар мав свій приватний кабінет, або, точніше сказати, «приватну хату», де я теж мав його заміщати. Робочий день місцевого ескулапа починався о восьмій годині оглядом хворих в лікарні. З дев'ятої години він уже мав приймати хворих приватно у себе в кабінеті. В перший же день роботи я проконсультував там багато хворих і двох з них направив на госпіталізацію знову ж таки до своєї лікарні. У випадку виникнення невідкладної ситуації в лікарні лікар мав призупиняти приватний прийом хворих і туди повернутися. Після робочих годин його знову могли викликати у будь-який момент до лікарні. За таке «ішаче життя» він отримував щедру фінансову винагороду. За роботу в лікарні він отримував зарплатню порядка 80 тисяч австралійських долярів на рік, державну автомашину у приватне користування (правда, в Австралії не дають до неї водія), щорічно повністю оплачувані державою курси підвищення кваліфікації, безкоштовне житло та безкоштовний приватний кабінет. Окрім того, він заробляв «повну ставку» як приватний лікар, що було не менше ста тисяч долярів на рік. До речі, місцевий лікар мав дуже кумедне німецьке призвище **Sondergeld**, що по нашому означає «особливі гроші».

Попри всі ці «фінансові медяники», у такого типу лікарнях Австралії бракує біля 1000 лікарів (в той час коли в Сіднеї та Мельбурні вже лікарів начебто забагато). В штаті Нової Південної Валії у деяких відчайдушних місцях навіть дозволили медсестрам виконувати обмежені функції лікаря (що, звичайно, не сподобалося лікарським організаціям). Чому ж австралійські лікарі не поспішають на село (так само як їх колеги в Україні в радянські часи)? По-перше, гроші – це ще не все в австралійському житті. Австралійці дуже люблять компанійське життя та розваги, яких на селах їм бракує. Часто лікарі одружені на жінках з кар'єрними амбіціями, які в селах типу «техас» задовольнити дуже тяжко. По-друге, майбутнє дітей в Австралії також у великій мірі залежить від школи, яку вони закінчують. Так, щоб потрапити у самі престижні школи в Брізбені, в чергу записуються з дня народження дитини, а сільським лікарям приходиться віддавати своїх дітей у приватні школи-інтернати **(boarding schools).**

Територіальна ізольованність «техаської медицини» підсилювалася дощами, які могли відрізати у будь-який момент п'ять доріг, що з'єднували містечко з зовнішнім світом. Це призводило, з одного боку, до того, що деякі з моїх пацієнтів могли потрапити до мене тільки через день після того, як вони занедужали, а іноді могли тільки дзвонити до лікарні за порадою. З іншого боку, потенційно я міг опинитися в ситуації, коли мені прийшлося б викликати санітарну авіяцію, щоб відправити тяжкого хворого до «справжньої лікарні». Так, однієї дощової ночі мені було необхідно терміново відправити за 200 кілометрів до лікарні в Тувумб'у **(Toowoomba)** вагітну жінку з прееклампсією (високим тиском крові), проте швидка допомога дуже неохоче погодилася її перевезти, бо водій боявся, що дощі можуть відрізати йому шлях додому, а спати на «чужих подушках» він не хотів. На щастя, телефон дощу не боявся, то ж я мав можливість декілька разів проконсультуватися про ведення моїх хворих з спеціялістами, розташованими за 200 чи 300 кілометрів від Техасу.

За п'ятдесят метрів від лікарні знаходився також спеціяльний вертолітний майданчик. (Найближчий аеродром, що можна було вживати для санітарних літаків, був десь за чотири кілометри)

У сусідніх будинках розміщувалися амбулаторне (відділення швидкої допомоги) та фізіотерапевтичне відділення.

Ще одна деталь. На дворі панувала глуха ніч, техаська лікарня була за 300 метрів від найближчого житла, проте всі двері (як мінімум – п'ять) незамкнені. Окрім двох медсестер більш нікого з персоналу не було, від деяких дверей до сестринського посту було метрів тридцять, і їх з посту не видно, проте ніхто не боявся пограбування...

Поселили мене десь за двадцять метрів від лікарні у збудованому з дошок (в 1913 році) корпусі лікарні, який останні чотири роки використовують як гуртожиток для співробітників. Гуртожиток мав шість кімнат для помешкання, досить пристойну вітальну і кухню. Проте виявився тільки один туалет, сувмісний з душем. На дверях того закладу не було навіть замка. Фанерні, покриті грибком, стіни його мабуть тільки посилювали звуки «фізіологічних людських відправ», які було чутно у всіх жилих кімнатах, особливо вночі. Коридори гуртожитку були заставлені хатніми рослинами, всяким лахміттям, скринями, одягом, що висів прямо на мотузках, тут же стояло декілька банок з фарбою і навіть коробка з отрутою для пацюків **«Ratsak».** Одна з медсестер, що жила в гуртожитку, постійно палила цигарки у всіх приміщеннях і тримала у себе в кімнаті песика (який повсюду бігав). Двері в гуртожиток (а потім далі на кухню), попри застереження на табличці, завжди були відчинені, і туди поважно заходив кіт старшої медсестри. Дивлячись на це безладдя я ще раз переконався у своєму враженні, що у багатьох австралійців справжня циганська вдача.

Поруч з цим колоритним гуртожитком стояв будинок, де мешкала старша медсестра. Окрім кота, вона тримала двох собачок, і на траві біля будинку (в двадцяти метрах від лікарні) лежали недоїдки та кістки для «чотирьохногих друзів людини». Сподіваюсь, що в Україні до такого ще не дійшли....

З іншого боку гуртожитку стояла велика клітина, в якій жили дві папуги. Неподалік росли два високих кактуси, ніби підкреслюючи духовний зв'язок нашого Техасу з американським....

Моє обурення умовами життя в гуртожитку не знайшло людського співчуття чи потреби вибачитися у місцевої старшої сестри (яка була досить високомірною і мала, відповідно, гучну назву для своєї посади – «**Director of Nursing** – Директор медсестер»). Проте мене переселили у місцевий цивілізований мотель, або як його назвала господарка «**Guest House – Yellow Rose** – «Дім для гостей – Жовта Роза». На відміну від гуртожитку він склав на мене позитивне враження. Господаркою виявилася кавалер Ордену Австралії письменниця та художниця пані Дженей Апджон **(Gene Upjohn).** Попри свій літній вік, вона мала невтомну вдачу і продовжувала малювати та писати книжки про історію Австралії. Гадаю, що її готельний бізнес насамперед надавав їй можливість спілкуватися з дуже різними людьми, котрих справи закидали у забутий Богом Техас. Вона оповідала мені біля каміна про свою участь у Другій Світовій війні та про свою колишню журналістську роботу. У нас виявилися досить подібні консервативні погляди на життя, і я зустрів багато знайомих назв на її численних книжкових полицях.

Так само як в Україні, через декілька днів роботи у Техасі мене вже пізнавали люди на вулицях. Всі місцеві хворі та співробітники лікарні виявилися пов'язані якимись родинними зв'язками. Як і в українських селах, незнайомі люди вітали одне одного при зустрічі на дорогах, тільки чомусь не українською, а ледачою англійською мовою. До того ж засмаглі риси обличчя сільських техасьців нічим не відрізнялися від облич українських механізаторів.

Розваг у Техас'і було небагато. Дві корчми, гольфовий клюб, бібліотека, яка завжди була зачинена, місцевий краєзнавчий музей, який працював чотири години на тиждень. Це, мабуть, і все. Приємною несподіванкою для мене стали «Великі Парашутні Дебати», що відбулися під час мого напівдобровільного заслання до Техасу. Там якраз проходила науково-практична конференція медсестер регіону (деякі медсестри приїхали для цього за 200 кілометрів). По закінченні її, під час дружньої вечері у муніціпальній залі були проведені вищевказані дебати за запропонованим заздалегідь сценарієм. Ситуація була «критична». У літаку, на борту якого знаходилися медсестра лікарні, лікар, медбрат швидкої допомоги (в машинах швидкої допомоги в Австралії працює тільки середній медперсонал), священик, сільська жінка та сільська вчителька, сталася пожежа. І був тільки один парашут (про долю екіпажу ніхто наче й не згадував). Постало принципове питання – кому цей парашут віддати. Обгрунтовувати своє право на парашути взялися відповідні місцеві «авторитети», тільки сільську жінку грав якийсь чоловік, бо вона сама захворіла. Медсестра емоційно аргументувала своє право на парашут тим, що на її плечі падає основний тягар роботи в лікарні і підкреслювала нікчемність лікаря. Лікар склав пародійні вірші на популярні мелодії і, прекрасно акомпонуючи собі на піяніно, трохи познущався над кожним іншим учасником дебатів. Католицький священик використовуючи гру слів, яку неможливо передати в українській мові, майже відверто доводив, що парашут має належати йому згідно з волею Господнею, і, якщо він долетить до землі живим, то він краще ніж будь-хто інший дасть раду родичам загинулих товаришів по польоту, бо він має професійні навички того, як втішати людей. Молодий чоловік, який чомусь грав сільську жінку і нагадував її тільки зав'язаною на голові хустиною, на мене ніякого враження не склав. Огрядна моложава сільська вчителька, для початку одяглася у лаштунки літака, потім доводила свою «всесвітньо-історичну ролю» (як комуністи говорять про пролетаріят та його партію) у навчанні молодого покоління, а під кінець навіть зтанцювала трохи непристойний танок, просовуючи рожеве манто між своїх фундаментальних ніг. Водій швидкої допомоги (як потім виявилося – колишній солдат Південно-родезійської армії расиста Яна Сміта) у досить дотепній формі стверджував, що любий порятунок починається зі швидкої допомоги. Проте місцеве жюрі присудило перше місце священикові. Основні аргументи – він не відійшов від сюжету і не намагався образити нікого з конкурентів за парашут, тобто, як тут кажуть, він був найбільш «політично-коректним».

Ще одною з моїх техаських розваг було гасати вранці перед роботою на швидкості до 170 кілометрів на годину на прямих ділянках доріг, що з'єднували Техас з рештою Австралії. Звичайно, це було злочином, бо тільки в Північній Території Австралії немає обмеження швидкості на дорогах. Але це допомагало мені розслабитися і відчути справжню радість життя, радість польоту. До речі, я щоденно

перетинав кордон, що розділяв «наш» Квінсленд від «їхньої» Нової Південної Валії. Кордони між австралійськими штатами аналогічні кордонам між областями на Україні. Біля дороги буде весіти гасло на кшалт «Ласкаво просимо до Нової Південної Валії!», дорожній знак вказуватиме, що тепер Ви можите їхати зі швидкістю 110 км/год, а не 100 як у Квінсленді. Кордони грають певну карантинну функцію на випадок якоїсь саранчі....Певно одна третина моїх хворих приїздила з-за кордону, або, як вони казали, «з того боку мосту» (кордон проходив через річечку завширшки з річечку Інгул у моєму рідному Кіровограді).

Після славетного Техас'у один тиждень я мав також відпрацювати у містечку з романтичною назвою Гандівінді (**Goondiwindi**). Одною з версій перекладу цього слова з численних аборигенських діялектів є «Качиний Послід». Це п'ятитисячне містечко було також далеко від решти цивілізованого світу.

Попри свою веселу назву, містечко було дуже чепурненьке і мало пару досить пристойних вулиць з кав'ярнями та ресторанчиками. Економіка містечка міцно стояла на ногах завдяки вирощуванню бавовни, що давало гарні прибутки місцевим фермерам. Щоб задовільнити їх потреби, частина магазинчиків типу «Союздруку» та хлібних відкривалися о п'ятій годині ранку.

Місцева лікарня мала сорок ліжок і навіть справжню операційну. Робити операції приїжджали чи прилітали лікарі з міста Роума (**Roma**) ще з більшої глибинки десь за 350 кілометрів на південно-захід. В лікарні мало працювати за штатом два постійних лікаря, проте знайти бажаючих було непросто. І лікарня практично трималася на молодих лікарях з Брізбену, яких примусово посилали на декілька тижнів на порятунок сільської медицини. Ці двадцятип'ятирічні хлопці та дівчата з гідністю починали виконувати роль великих місцевих начальничків від медицини.

Майже половину амбулаторних хворих в Гандівінді складали місцеві аборигени (біля 20% від місцевого населення). На відміну від аборигенів Північного Квінсленду вони всі добре володіли мовою «міжнаціонального спілкування» (себто англійською) і не відрізнялися за своєю дружньою поведінкою від білих австралійців, хоча любителів грогу (алкоголиків) серед туземців було чимало.

Мене також вразило, що як мінімум половина амбулаторних хворих зверталася до лікарні зі скаргами, які легко могли б полагодити місцеві дільничні лікарі. На моє запитання, місцеві медсестри пояснили, що з трьох місцевих лікарів тільки один дивиться австралійських бідаків «безкоштовно» (**bulk billing**), проте до нього ніхто не хоче йти. Все ж таки, я не можу збагнути філософію тих бідних людей, які, щоб заощадити дванадцять долярів (а це приблизно коштує дві пачки цигарок), ходять до лікарні до менш кваліфікованих лікарів, які до того ж майже кожного тижня змінюються. Хіба дванадцять заощаджених долярів в Австралії вже дорожчі за здоров'я?! (Про ціну лікування дивись у главі **«Скільки коштує лікування в Австралії»**).

Містечко Стенторп (**Stanthorpe**) виявилося справжньою перлиною Південного Квінсленду. Розташоване серед невисоких гір у самому центрі «Гранітного поясу» на висоті біля 800 метрів над рівнем моря, воно відрізнялося дуже помірним лагідним кліматом, що сприяло розвитку садівництва. Тут вирощували виноград, яблука, суниці, агрус, тощо. Навколо містечка було 25 невеличких підприємств.

Мало того, що містечко «зверхньо» дивилося на решту Квінсленду, воно ще й до того саме було оточене невеличкими горами чи скелями. На одній з таких скель

під назвою Марлей (**Marlay**) був оглядовий майданчик, з якого можна було ще раз пересвідчитись про велич дикої природи і нікчемність комашиного метушіння людства у долині. Завдяки цим горам схід та захід сонця у Стенторп'і просто вражали палітрою своїх фарб.

У самому містечку граніт був повсюди. Скелястими берегами він тримав у полоні річечку, що перебігала через центр міста. Кам'яні глиби стирчали прямо на вулицях. У приватних помістях вони складали частину садків. Часом майже прямо на граніті цвіли дерева австралійської національної квітки – мімози (**wattle tree**), або проростали високі кактуси. Це мені нагадувало пейзажі Південної Америки, про які я знав, звичайно, тільки з кінофільмів про ковбоїв.

Центр містечка був типовим для Австралії дев'ятнадцятого століття з вежовим годинником поштової станції, старовинними церквами, пам'ятниками місцевим діячам початку цього століття та обелісками австралійцям, що загинули, захищаючи «Короля і Країну» далеко «за морями» під час Першої Світової війни у Туреччині, у Другій Світовій війні, у Кореї, В'єтнамі та Малайзії.

Маючи мобільний телефон, я мав можливість відірватися від лікарні та проїхатися більшістю вулиць Стенторп'у і можу стверджувати, що містечко не поступається своєю охайністю найдорожчим районам Сіднею. Навіть всі скромні хатки та паркани були свіжопофарбованими з чистими подвір'ями, підстриженою травою та обрізаними деревами. Моя трохи зачухана «приморська та пристолична» Редкліфівка дуже поступалася цьому периферійному містечкові. Мабуть у Стенторп'і ще панувала «філософія совісті», притамана колись українському сільскому мешканцеві, або, як казала моя бабуся Санюша Хорунженко, ***а що скажуть люди*** про мою садибу чи поведінку? Це моє спостереження підтвердилося під час професійної розмови з соціяльним співробітником місцевої школи про одну з моїх «нервових» шістнадцятирічних пацієнток. Вона трошки випивала, підкурювала маріхуану та погано вчилася і вчителі їй майже відверто казали, щоб краще вона взагалі зі школи пішла, щоб не псувала інших дітей. Мати цієї пацієнтки (яка сама хворіла на алькоголізм) мені теж сказала, що майбутнього для її доньки тут вже немає і треба їхати кудись до моря (ще, може, побачу цих невдах у нашій Редкліфівці, яка всіх радо пригортає....).

Я відносно новий мешканець Австралії, але мені здається, що Стенторп є одним з тих «законсервованих містечок» Австралії десь тридцятирічної давнини, яке зараз привертає увагу багатьох людей, що втомилися від «культурної революції вседозволеності» великих міст, і хочуть спокійного життя для своїх родин. До речі, ціни на будинки там виявилися не меншими ніж у моїй півострівній Редкліфівці, формально розташованій на теплому Кораловому морі.

Місцева лікарня за своїми розмірами та завданнями, поставленими перед нею, мало відрізнялася від своєї «гандівідської сестри». Перший тиждень я працював разом з місцевим головним лікарем. Другий тиждень я лишився сам «на господарстві». Звичайна рутинна робота: огляд хворих в лікарні, амбулаторні хворі по всім можливим питанням, починаючи з жіночої консультації, невідкладна допомога у вечірній та нічний час. Я також прийняв двоє пологів і відправив декілька хворих до лікарні у місто Тувумб'у.

Медсестринський колектив виявився непоганим і досить веселим. Серед медсестер були і народжені в Австралії полячка, мальтійка, італієць та приїжджа ар-

гентинка з американським акцентом. Але основною групою хворих неангломовного походження виявилися італійці. Їх було в цьому містечкові так багато, що всі надписи у лікарні були виконані двома мовами – англійською та італійською (між іншим, у ***Королівській лікарні Брізбен'у*** **(Royal Brisbane Hospital)** зараз пишуть таблички тільки англійською та декількома азіятськими мовами). Деякі старенькі італійки, яких я оглядав, користувалися перекладацькою допомогою своїх чоловіків чи дітей, хоча, певно прожили тут більшу частину свого життя!

Лікарів у містечку було семеро: три «процедурні»**(procedual)** родинні лікарі, що могли робити невеличкі операції, аборти, цісареві розтини, давати наркоз і три «непроцедурні» (прохання не читати як «не про це, дурні»), які, однак, погоджувалися асистувати під час операцій. Ці лікарі мали розклад, коли їх могли, за потребою, викликати до лікарні допомагати штатному державному лікарю при потребі на випадок катастроф і термінових операцій. А сьомим лікарем був справжній хірург (член Королівського Коледжу Хірургів) і на всі руки майстер доктор Ма **(Dr Ma).** Він був китайського походження, перебрався до Австралії понад двадцять років назад, говорив з помітним китайським акцентом, але, саме головне, що уособлював в одній особі хірурга, оперуючого гінеколога (цісареві розтини, стерилізації та ляпароскопії), а у вільний від операційної час він працював звичайним дільничним лікарем.

Ще одна особливість «стенторпської» медицини – більше половини хворих у лікарні були приватними, тобто поступали не під опіку штатного державного лікаря, а лікувалися їхніми дільничними лікарями. Це свідчило про те, що у Стенторп'і більшість населення ще покладалося на приватне страхування, що було притаманним для Австралії двадцять-тридцять років назад.

Якщо відверто, то я хотів би жити у такому містечку як Стенторп, але якби його Господь поміняв місцем з моєю трохи занедбаною Редкліфівкою, що з трьох боків омивається теплою морською водичкою. Так якби ще там жив наш народ!

Попри дуже урбаністичну структуру австралійського населення (90% австралійців живе у містах) та компанійську австралійську вдачу, майже три чверті австралійських родин (82,2% населення) живуть і ставлять на ноги своїх дітей у окремих будинках серед дуже унікальної австралійської флори та фауни (про житло австралійців дивись у главі **«Австралійське довкілля»**). Хоча полярізація між бідними та багатими районами постійно зростає, проте в малонаселеній Австралії більш ніж достатньо простору для життя та дозвілля, причому на останнє пересічна австралійська родина витрачає майже 8000 австралійських долярів щорічно. У цілому, Австралія мені бачиться, як ***«велике цивілізоване і переважно тихе субтропічне приморське село».*** Чи як ще колись казали з іншим підтекстом в Україні, ***колгосп «Тихе Життя».***

Саме болюче питання в Австралії – це ***жалюгідне положення частини місцевих туземців,*** які продовжують жити у своїх поселеннях. У січні 2001 року, коли Австралія святкувала сторіччя з моменту проголошення Федерації, не відбулося обіцяного офіційного примирення з австралійськими аборигенами, які зазнали багато кривд (відверто скажемо – геноциду) від білих поселенців у вісімнадцятому та дев'ятнадцятому століттях.

У теперішній Австралії аборигени формально мають рівні права з іншими громадянами країни, проте далеко відстають від них за рівнем життя та станом здоров'я. Вони вмирають в середньому на 19 років раніше за інших австралійців, набагато більше хворіють на спадкові та інфекційні хвороби, відносно частіше попадають до в'язниць через алькоголізм та злочинність, частіше кінчають життя самогубством. Діти аборигенів часто-густо відстають від інших дітей у навчанні. Найбільше страждають аборигенські жінки, які до того ж часто терплять жорстокості від своїх чоловіків. В деяких аборигенських селещах п'яні бесчинства настільки погані, що у більшості будинків просто не лишилося невибитих шибок, діти мріють поспати на нормальному ліжкові, а деякі молоді аборигени стверджують зі власного досвіду, що в австралійських в'язницях кращі умови, ніж у них вдома. В одному аборигенському містечку на Крайній Півночі Австралії населенням в 600 чоловік за рік продали алькоголю на суму 1,2 млн долярів, тобто у середньому кожен абориген, включаючи маленьких діточок, витратив 2 тисячі долярів на алькогольні напої. Додайте до цієї суми самогонку **(sly grog),** яку тут теж нелегально «варять», і картина буде зовсім пригнічуючою.

Недавнє представницьке опитування громадської думки в Австралії показало, що більшість населення підтримує ідею абстрактного примирення з аборигенами, проте виступає проти офіційного визнання особливих прав аборигенів на частини території Австралії, заперечує необхідність грошової компенсації за попередні кривди тубільному населенню країни і навіть необхідність формального вибачення перед ними теперішнім урядом Австралії. Між іншим, багато кривд в Австралії було і проти інших народів, наприклад, ірляндців чи перших китайців.

Австралійський суд поки що відмовляє у праві на фінансову компенсацію представникам так званого ***вкраденного покоління*** **(Stolen generation)** – напівкровкам аборигенів та білих людей, яких забирали від аборигенів і виховували у дитячих будинках. Це дуже складне і болюче питання. Бо, з одного боку, завдяки цій практиці багато з таких дітей вижили (у аборигенських племенах часом вороже ставилися до полукровок), з іншого боку, ці діти виросли у відриві від культури їх матерів і без материнського тепла.

Деякі ватажки аборигенів також визнають, що щедра система соціяльного забезпечення Австралії тільки розбещує їх співплемінників, які більше не мають причини щось самим робити для себе.

В Австралії існує так звана система «позитивної дискримінації». Аборигенські діти приймаються до університетів поза конкурсом. На різні програми по поліпшенню життя аборигенів витрачаються досить великі гроші, проте часом без яких-небудь суттєвих результатів.

Про самобутні традиції австралійських туземців написано в книгах, дві з яких є і в російському варіянті. (Владимир Кабо. «Дорога в Австралию», **New York, Effect Publishing Inc.,** 1995, 334 стр.; Мирче Элиаде «Религии Австралии мифы. религии, культура» (перевод с английского) – «Университетская книга» Санкт-Петербург, 1998).

Проте за винятком неповторного образотворчого мистецтва аборигенів, їх усномовної творчості (дивись книжку Кудинова В.М. и Кудиновой М.В. «Сумка кенгуру. Мифы и легенды Австралии») та музики, в сучасній Західній країні дуже

тяжко відстоювати цінності та закони Кам'яного віку при наявності надбань, вимог та спокус сучасної цивілізації. Частина лівих публіцистів можливо з гуманістичних міркувань намагається підтримати ілюзійну ідею втраченого австралійськими туземцями раю через жорстокості білих колонізаторів. Одна з австралійських дослідниць злочинності серед аборигенів навіть приховувала результати своїх досліджень через те, що ними могла б скористатися права партія Єдиної нації перед виборами! Страшні жорстокості проти аборигенів ***були***, але не було ***ніякого раю*** до приходу білих колонізаторів. Була повсякденна боротьба за фізичне виживання (без кондиціонерів повітря, ліків чи достатніх харчів) у тяжких кліматичних умовах (дивись главу **«Природні катаклізми на П'ятому континенті»**), і були війни між окремими племенами.

Будь-яке суспільство Кам'яного віку – це є ***пройдений тяжкий щабель цивілізації***, і було б безглуздо закликати нас повернутися до нього. Сучасне австралійське суспільство є інтегральною культурою, і у місцевих аборигенів, на жаль, є тільки два шляхи – прийняти сучасну цивілізацію чи повністю відокремитися від світу, створивши свою незалежну країну. Як казали у стародавньому Римі, «*Tertium non datur* – третього (шляху) немає».

На сьогодні ж до аборигенів «записано» 3% населення країни. До речі, щоб Вас офіційно визнали аборигеном в Австралії, повинно бути просто ***рішення*** про це одного з визнаних аборигенських племен. Тобто, формально, до аборигенів можуть прийняти будь-яку людину іншої раси. Багато людей, які себе відносять до аборигенів, насправді мають тільки незначну частину аборигенської крові (одну восьму чи ще менше). До того ж, дві третини шлюбів, що беруть сучасні аборигени, є міжрасовими. Один із австралійських демографів підрахував, що якщо ця тенденція буде продовжуватися, то через 150 років всі австралійці зможуть відносити себе до аборигенів! Про історію однієї аборигенсько-російської родини оповідається в нещодавно надрукованій англійською мовою книжці австралійської російської дослідниці доктора філософії Єлени Говор (**«My Dark Brother»**). На сьогодні майже три чвертини аборигенів живуть у містах і втратили традиційний кочівний спосіб життя.

І останнє, чим би я хотів закінчити цю саму довгу главу в книжці, – це ***гроші***. Окрім проституції та азартних ігор в Австралії існує ще багато чесних способів, як їх можна заробляти. Середній річний заробіток в Австралії у 1998 році складав 37160 австралійських долярів (біля 25 тисяч американських долярів на той час). Проте більше ніж одну четверту від цієї суми пересічний австралієць мав віддати державі у вигляді податку. Двадцять директорів великих австралійських компаній отримували зарплатню понад один мільйон австралійських долярів на рік. В той же час, премє'р-міністер країни отримував 231632 доляри на рік (спеціяліст-кардіолог чи хірург може заробляти у півтора-два рази більше), члени федерального парляменту – 122136 долярів (проте вони ще мали багато привілеїв та великий пенсійний фонд), член федерального (верховного) суду – 177558 долярів, вчитель – 31039 долярів, водій електрокари – 22680, продавець магазину – 21784 доляри на рік. Випускники вищих навчальних закладів отримували біля 31 тисячі долярів.

За даними 1993 року найбагатший 1% населення Австралії володіє 10% національного багатства країни, в той час як найбідніша половина населення володіє

5% національного багатства. Найбагатші десять процентів населення заробляють приблизно **в п'ять разів більше** ніж найбідніші десять процентів населення.

В Австралії проживає понад ***188 тисяч чоловік***, власний достаток яких перевершує 1 млн австралійських долярів (це близько 600 тис американських долярів). І, взагалі, в Австралії – ***найбільша кількість капіталістів на душу населення...*** Ну просто кожен другий австралієць – такий собі пихатий товстун у циліндрі та з цигарою! Так можна стверджувати, виходячи з тієї обставини, що на початок 2000 року понад половина дорослого населення країни (53,7%) мала акції приватних компаній. Це значно більше ніж в США (32%), Новій Зеляндії (31%) чи Канаді (26%).

Різке зростання проценту «капіталістиків» на П'ятому континенті відбулося в останні два роки минулого тисячоліття через роздержавлення телефонної компанії Телстра (**Telstra**). Проте майже половина володарів акцій мала капітал менше 10 тисяч долярів.

Бути багатим в Австралії означає, насамперед, що Ви маєте ***свободу від дрібних речей***. Вам не потрібно витрачати час на пошук дешевших речей: Ви йдете одразу у великий і дорогий магазин, бо Ваш час дорожчий. Ви дзвоните закордон не тоді коли працює знижка, а саме тоді коли Вам потрібно. Ви не проїдете через три автозаправки, щоб знайти найдешевшу. Вам не потрібно постійно витрачати гроші і час на ремонт Вашого старенького авто – Ви купуєте нову машину і їздите на ній тільки ті роки, кола вона на гарантії. Будучи багатим, Ви маєте можливості створювати собі комфорт удома чи користуватися дорогими послугами інших: літати у першому клясі, зупинятися у дорогих готелях, ходити до дорогих ресторанів, мати регулярно масаж, носити дорогі речі, купувати витвори мистецтва, робити пластичні операції, ходити у театри, тощо. Якщо Ви багатий то, Ви можете купити собі житло у самих прекрасних куточках Австралії і дати дуже гарну освіту Вашим дітям. Звичайно, деякі капіталісти просто «бісяться з жиру». Наприклад, один чоловічок, який розбагатів на продажу «природніх ліків», побудував собі два багатоповерхових будинки на березі моря. Один – для себе, інший – для дружини з її котиками...

Парадоксально, але багаті часто платять менше за свої будинки ніж бідні, якщо платять готівкою за купівлю своїх будинків. Бідні ж не можуть заплатити 100 чи 200 тисяч за будинок одразу і тому беруть позику в банках, за яку на протязі наступних 15-25 років вони виплатять майже в два рази більше, бо на позику набігає банківський процент, який в деякі роки перевищує 15 відсотків.

Але, водночас, ***багатство – це і стан душі***. Австралійці люблять жити на широку ногу і трохи в борг. Як сказала одна з наших сіднейських приятельок – кандидат наук Аня Баутіна: «австралієць живе як мільйонер, але помирає жебраком. Іммігрант живе як жебрак, але помирає мільйонером.» Від себе додам, що австралієць є ***щасливішим***. До речі, клінічні спостереження на протязі 30 років, проведені у всісвітньовідомій американській клініці (**The Mayo Clinics**) показали, що оптимісти живуть значно довше ніж песимісти. Недаремно у стародавньому Римі бажали: «*Sis felix!* – Будь щасливим!». Якось, мій товариш Євген Гориченко мене спитав як я ставлюся до того, що мені деякі люди заздрять, на що я йому відповів, що я щасливий, бо я сам нікому не заздрю.

Проте гроші далеко не обов'язково псують людину. Свого часу мені довелося працювати з одною дуже приємною і скромною медсестрою, що виграла в лоте-

рею понад мільйон долярів. Вона не кинула після цього роботу, і одного разу я попросив її накласти пов'язку на руку однієї хворої людини з «самого австралійського дна». Щоб виконати моє доручення, ця медсестра-мільйонерка стала навколішки перед своєю брудною пацієнткою...

Про австралійську національну вдачу та ставлення до грошей прекрасно сказано у книжці Кен'а Хант'а «Эти странные австралийцы»: «Якщо Ви отримали гроші у спадщину, то вам просто поталанило. Якщо Ви їх самі заробили, то Ви пройдисвіт. Проте якщо Ви виграли їх у льотерею, то Ви національний герой!»

Ми всі «у середньому» багатіємо. За підрахунками Державної Скарбниці Австралії, загальний добробут австралійців збільшився у 1998 році на 9,8% завдяки зростанню вартості акцій та цін на будинки в країні і оцінюється у 2566 трільйонів австралійських долярів (це близько 1642 трільйонів американських долярів на той час). Іншими словами, у середньому на кожного австралійця перепадає біля 135 тисяч австралійських долярів. Проте, трохи більше половини цієї суми складає вартість житла австралійців.

В той же час, австралійські компанії беруть багато в борг закордоном, загальна сума якого складає 546 трильйонів австралійських долярів. В свою чергу, ***австралійці живуть у борг.*** Резервний банк Австралії повідомив у 1999 році, що загальна сума боргу 19 млн австралійців австралійським банкам складала 238 млрд австралійських долярів (це 150 млрд американських долярів). З них 143 млрд – це банківські позички на купівлю будинків. Процент під позичку може мінятися щотри місяці і коливається від 6 до 15 процентів в залежності від процентних ставок Резервного банку Австралії.

Через кредитові карточки австралійці щомісяця купують товарів та сплачують послуги на суму майже 10 млрд австралійських долярів (це понад 6 млрд американських долярів). Одна третина австралійців у містах здійснює свої банківські операції просто з домашнього телефону у будь-який час за допомогою банківських комп'ютерів, які можуть «розмовляти» з клієнтом. За той же рік загальний борг австралійців банкам по кредитним карткам зріс на 22% і складав 14,05 млрд долярів. Багато австралійців потрапляють ***у пастку кредитівок.*** Деякі мають до ста кредитних банківських карток і заводять нові кредитівки, щоб платити борги по старим... Кмітливі діти взнають номери кредитних карток батьків і замовляють собі товари через Інтернет...Про шахрайство, пов'язане з кредитними картками, читай в главі **«Хай живе австралійський закон!».**

Проте не всі в Австралії живуть у борг, у декого приємно «бринять грошики у калитці». При цьому виявилося, що тільки кожен дев'ятий австралієць вважає за найкраще тримати гроші «на ощадній книжці». Банківські внески дають на сьогодні тільки біля 5% процентів прибутку на рік (на який, до того ж, в Австралії потрібно платити податок). У 1998 році вперше в історії подібних соціологічних досліджень, найбільшою популярністю стали користуватися акції приватних компаній. В країні зі стабільною прибутковою економікою та низьким рівнем інфляції вони на сьогодні дають найбільше прибутку. Другим за популярністю засобом зберігання та накопичення грошей є купівля нерухомого майна – будинків та ділянок землі, які потім здаються у піднайом чи перепродуються через декілька років з прибутком (ціни на землю в більшості місць та міст Австралії постійно зростають).

Українці Австралії мають свої банки-кооперативи з україномовними співробітниками (банки **Карпати, Єдність, Говерла** та інші). В них банківські операції можна здійснювати також 24 години на добу по телефону українською мовою за допомогою електронного автовідповідача. Пластикова картка банку Карпати є синє-жовтою з тризубом у центрі і він має свою сторінку на Інтернеті – **www.karpaty.com.au**

У 1999 році, згідно австралійському Бюро статистики, пересічна австралійська родина (а це 2,6 чоловіка) витрачала щотижня на їжу (без алькоголю) – 127 долярів, на транспорт – 118 долярів, за житло – біля 100 долярів, на відпочинок – 89 долярів, на лікування – 32 долярів, на одяг та взуття – 32 доляри.

В той же час, згідно надрукованій в Австралії книжки ***«Бідність в Австралії Тоді та Тепер*** **(Australian Poverty, Then and Now, 1998)»**, кількість людей в Австралії, що ***живуть на межі чи за межею бідності***, збільшилася в півтора рази за останні двадцять років і складала на 1998 рік ***понад 30% населення країни***. За іншими даними 2000 року до бідних відносять кожного сьомого мешканця «Щасливої країни **(Lucky country)**».

До бідних в Австралії відносили родину з двох дорослих та двох дітей, які отримували менше ніж 452 австралійських доляри на тиждень (це біля 300 американських долярів). Вартість житла складатиме як мінімум третину від цієї суми (за винятком субсідованих державних квартир, яких бракує). Самотня непрацююча матір з одною дитиною отримувала посіб'я у сумі біля 240 австралійських долярів на тиждень. Бідні в Австралії не голодують і їздять на своїх машинах, проте мають зводити кінці з кінцями, і, скажімо, затятим курцям доводиться платити як мінімум 7 долярів за пачку цигарок, що за тиждень набігає у півсотні долярів, а літрова пляшка російської «Столичной» коштує 30 долярів.

Бідні в Австралії в пошуках дешевшого житла концентруються в бідних районах міст, де ще тяжче знайти роботу. Гльобалізація боляче вдарила не тільки по сільській Австралії, але і по деяким міським районам та містечкам, економіка яких базувалася тільки на традиційному виробництві без сучасних «інформаційних технологій». В країні продовжує зростати соціяльний контраст між бідними та багатими районами. Сказати комусь, що Ви живете у бідному районі, це як дати на себе погану візитну карточку. Деякі з новоприбулих іммігрантів у Сіднеї при прошуках роботи спеціяльно селилися у багатому районі, або давали у заявах на роботу адресу своїх друзів з багатого району, щоб поліпшити свої шанси на працевлаштування.

На відміну від попереднього дослідження двадцять років назад більшість бідних тепер складають не люди похилого віку, а ***безробітні***. У 1997 році в країні офіційно біля 8,5% працездатного населення не могло знайти собі праці (у 2000 році число безробітних скоротилося до 7%), майже 250 тисяч чоловік лишалися безробітними більше одного року. Теоретично Ви можете лишатися безробітним все Ваше життя, і Вам будуть регулярно платити фінансову допомогу. Австралійські журналісти стверджують, що вже є родини, де зареєстровано три покоління безробітних! Австралійський уряд досить щедро підтримує своїх «непотрібних людей» – за рік служба соціяльного забезпечення (сюди входять не тільки виплати безробітним, але й пільгові послуги) обходиться австралійським платникам податків у 50 млрд долярів. Процент людей, що отримують ***хоч якусь*** фінан-

сову допомогу в Австралії з 1965 року виріс з 5 до 22% процентів. Найчастіше люди отримують невеличкі доплати на дітей, якщо у них сукупні родинні прибутки не перевищують певну суму.

Один з парадоксів соціяльного забезпечення в Австралії допоки є те, що в родині з двома дорослими людьми і дітьми іноді ***фінансово вигідніше*** отримувати пенсію по безробіттю ніж одному з членів родини працювати на низькому окладі. Та і є час рибалити! Друге питання – на ***що*** витрачають гроші безробітні батьки, чи на виховання своїх дітей чи на цигарки, наркотики та постійні відносно дорогі розмови на мобільних телефонах. Дехто навіть стверджує, що бідність в Австралії це не фінансова проблема, а проблема неправильної поведінки чи слабкості характера безробітних людей (невміння полагоджувати свої фінансові справи, відсутність мотивації, небажання вчитися чи погоджуватися на непрестижну працю).

Проте найтяжче знайти працю людям зрілого віку, яким за сорок чи п'ятдесят років. Особисто я знаю приклади, коли люди роками зверталися до різних установ (в Австралії безробітний повинний написати як мінімум дві заяви на роботу щодватижня), і жодного разу їх не було запрошено навіть на співбесіду. З іншого боку, деякі молоді ледарі не можуть себе примусити відкрити газету, щоб знайти оголошення на роботу, а потім приходять до мене, щоб отримати лікарську довідку заднім числом, що вони були «в депресії» чи у них тижнями «боліла голова», і тому вони не могли шукати собі роботу.

Деякі спеціялісти з проблем безробіття рекомендують запозичити американську систему соціяльного забезпечення і давати замість грошей – талони на їжу, платити їх рахунки, тощо. В Австралії поступово починають ***примусово*** залучати безробітних до громадських робіт, що раніше не практикувалося. Скажімо, прибирати чи підстригати траву на вулицях.

Дуже тяжко доводиться і новітнім іммігрантам у зв'язку з рішенням уряду не давати допомоги новоприбулим в перші два роки їхнього перебування в Австралії.

На початку травня 2000 року уряд Австралії прийняв постанову про збільшення мінімальної зарплатні в Австралії з 385,40 до 400,40 австралійських долярів за 38 годинний робочий тиждень (це приблизно 236 американських долярів або 6,2 американських доляра за годину). Цю добавку до зарплатні отримали 1,7 мільйона робітників.

На державній Інтернетівській сторінці **http://www.centrelink.gov.au** можна дізнатися про різні австралійські програми допомоги безробітним людям в Австралії. На цій же сторінці можна знайти багато інформації, яку вже перекладено на багато етнічних мов Австралії (українську та російську, включно). Служба **Centrelink** видає також газету **Age Pension News** ***(Новини пенсіонерів похилого віку),*** в якій друкується аналогічна інформація. Ця газета також випускається багатьма мовами – у тому числі, українською та російською. Якщо Ви хочете знайти більше інформації Вашою мовою, то Ви також можете подзвонити у робочі години до спеціяльної багатомовної служби **(Centrelink Multilingual Service)** по телефону 13 12 02 і попросити з'єднати Вас з українським **(Ukrainian Interpreter)** чи іншим перекладачем.

Є ще в Австралії особлива категорія «бідних», які приховують свої реальні заробітки і зловживають щедрою австралійською системою соціяльної опіки. Як

лікарю, мені доводиться бачити хворих, що мають «Картку медичної опіки», яку тут видають малозабезпеченим австралійцям (більш детально дивись про це в главі: «**Скільки коштує лікування в Австралії**»). Одним з таких «бідних» виявився місцевий юрист, який так вкладає свої гроші у різні компанії, що йому, бачите, і на життя не вистачає. Інший «бідний», комп'ютерний інженер, живе у престижному мікрорайоні на березі океану і щотижня літає на роботу за тисячу кілометрів до Сіднею. А ми, решта не таких «кмітливих», платимо за цих пройдисвітів податки.

В Австралії, як і в іншому Західному світі, нарешті стали визнавати і ***вивчати взаємозв'язок між здоров'ям та соціяльним положенням людей***. На цю обставину свого часу постійно наголошувала офіційна радянська медицина, коли обливала брудом «капіталістичні країни», але в той же час вона під великим секретом тримала статистику захворюваності у першій країні соціялізму, бо і там далеко не все було так добре, як проголошувалося.

Виявилося, що люди, що належать до найбільш знедолених прошарків Західного суспільства (**low socioeconomic group**), набагато частіше хворіють на серцевосудинні хвороби, ніж заможні люди. У австралійських селах (де люди небагаті також) захворюваність на серцево-судинні хвороби на 30 процентів вище, ніж в містах. Може бути декілька пояснень цьому фактові. По-перше, це, звичайно, гірше харчування (через недбальство та низький рівень культури, бо грошей на здорову їжу має вистачати у всіх). По-друге, нездоровий спосіб життя у цілому (бідні більше курять цигарки, надмірно вживають алькоголь, менше займаються фізичними вправами). По-третє, припускають, що відчуття безсилля, розпачу та краху плянів та амбіцій призводять до небажаних гормональних та психічних розладів, які, в свою чергу, можуть сприяти розвитку ожиріння та депресії. Кожний п'ятий безробітний чоловік зловживає наркотиками, кожні п'ята безробітня жінка хворіє на психічні хвороби (стани надмірної тривожності чи депресії).

Не маючи економічної освіти, я не претендую на вирішення проблеми безробіття. Як лікар та громадянин світу, я вважаю, що ми повинні зробити ***все можливе і неможливе***, щоб кожна людина світу Божого відчувала себе корисною суспільству і мала можливість втілювати себе у щось прекрасне. Хіба краще скажеш за українського поета Максима Рильського:

«У щастя людського два рівних є крила –
Троянди й виноград
Красиве і корисне!»

Але мені хотілося б закінчити словами ще одного мого улюбленого французького письменника-гуманіста Антуана де Сент Екзюпері: ***«C'est un peu, dans chacun de ces hommes, Mozart assassine».*** (У кожному з цих людей, можливо, вбито Моцарта). До речі, ці слова він сказав про польських робітників, яких висилали з Франції перед Другою світовою війною. Дуже ймовірно, що серед них були і західні українці...

Тож давайте будемо плекати Моцарта у наших душах!

Хай живе австралійський закон!

...Вони лицемірять:»Спокутуй гріха!»
В самих же – як темінь минуле.
Здається, не маєш душі, та глуха
Вона в глибині лиш заснула.
Ти йтимеш з горба у старім сіряці,
Ти можеш блукать старцювати,
Та вийди на вулицю з грішми в руці –
І завтра всі будуть вітати...

(Вірш «Завтра») Австралійський поет
Henry A. Lawson *(Генрі Лоусон)*
Переклад австралійського українського поета
Василя Онуфрієнка **(Wasyl Onufrienko)**

Чи були проблеми зі злочинністю в Австралії до заселення її білими колоністами ми не знаємо, бо туземці не вели протоколи кримінальних розслідувань чи судових засідань. Проте достеменно відомо, що білому заселенню Австралії ми маємо завдячувати потребі матінки-Англії кудись прилаштувати своїх каторжан, насамперед ірляндців після погіршення її стосунків з американським дядьком Семом. Двадцятого січня 1788 приблизно 750 перших каторжан на восьми вітрильниках припливли до (**Botany Bay** – Ботанічної Затоки) на території сучасного міста Сіднею. З тих пір географічна назва **Botany Bay** в англійській мові має таке ж переносне значення, як Соловки в українській мові. У наступні 80 років до Австралії «по етапу» припливло ще понад 160 тисяч каторжан.

Каторжан в тогачасних колоніях Австралії дуже жорстоко перевиховували, вони втікали, ставали розбійниками, їх ловили і вішали...Поступово все вгамувалося, і, з невідомих причин, правнуки каторжан побудували цивілізоване Західне суспільство з порівняно невисокою злочинністю.

Проте, австралійці, які в п'ятдесяті роки двадцятого століття навіть не потребували зачиняти свої домівки, тепер все більше грошей платять за подвійні двері, наймудріші сигналізаційні пристрої та заводять гавкучих собачок. У громадських місцях та навіть у невеличких магазинчиках установлюють приховані відеокамери. Між іншим виявилося, що молоді австралійці ще більше бояться злочинців ніж старенькі, які частіше сидять вдома.

Деякі науковці намагаються пояснити зріст злочинності впливом насильницьких фільмів на екранах Австралії, зростанням кількості розлучень та дітей-безбатченків (кожна четверта австралійська дитина живе у «неповній родині»), урбанізацією, високом процентом безробіття та збільшенням кількості наркоманів. В країні, де нікому не дають загинути від голоду (дивись главу **«Нариси про австралійське суспільство»**), великою проблемою стає просто ***бездуховність*** частини людей і ***байдужість решти суспільства*** до них. Мабуть, людству ніколи не вдасться знайти золоту середину між дотриманням принципів свободи людського вибору та необхідностю індивідіумів жити за законами цивілізованого суспільства, поважаючи права інших. А як можна зарадити людям, котрі народжені з

низькими розумовими здібностями та агресивною вдачою і ростуть у родинах, де ніхто про них не дбає? Сучасному виробництву вже непотрібна некваліфікована робоча сила. А де таким людям втілювати себе, знайти вихід їхній демонській енергії? До речі, психологи вважають, що цьому можна допомогти, максимально залучаючи молодь до активного спорту.

Вбивств в Австралії у десяток разів менше на душу населення ніж в Америці, проте постріли на австралійських вулицях лунають все частіше і все частіше в австралійських засобах масової інформації повторюються слова «організована злочинність» та «наркоділери». Австралійська поліція також стверджує, що протягом останніх десяти років в Австралії наша доморощена австралійська мафія вбила сім чоловік серед членів місцевої італійської громади, нещодавно було розстріляно російського бізнесмена...(Про окремі судові справи та австралійські закони можна знайти інформацію на сторінці Інтернету – **www.austlii.edu.au**).

Впродовж минулих тридцяти п'яти років загалом кількість вбивств в Австралії зросла на одну третину. Проте, згідно доповіді австралійського Інститута Кримінології, питома кількість вбивств в Австралії не змінилася останніми вісімдесятьма роками і складає 2,2 випадки на сто тисяч душ щорічно. Це значно менше ніж кількісті австралійців, котрі гинуть у автомобільних катастрофах чи забирають у себе життя самогубством. У семи з десяти випадків вбивці і їх жертви були знайомі, у 55% випадків вбивство відбувалося у домівці. У 80% випадків людей в Австралії вбивають через помсту (а не щоб забрати їх гаманець). Найчастіше вбивають молодих неодружених безробітних чоловіків. Жінок найчастіше вбивають їх колишні чоловіки чи коханці. Австралійські аборигени, які складають тільки 3% населення країни, становлять 14% од загальної кількості вбитих австралійців.

Трапляються просто жахливі випадки. У 2000 році вбивця розстріляв двох моїх пацієнтів на очах їх семи дітей! Це була дужа приємна, вихована і красива пара, він – виходець з Ірану, вона – гарна блондинка англосаксонського походження. Разом з моїми пацієнтами вбивця розстріляв частину моєї душі. Після таких випадків починаєш сумніватися чи добре, що в Австралії не існує смертної кари...

Ще один сумний та іронічний випадок. У 2001 році навіжений «борець за життя» – противник абортів **(termination)** – застрелив приватного охоронника одного з мельбурнських абортарієв. До речі, у останнього було семеро дітей... Як австралійський родинний лікар я теж проти абортів і ніколи не даю направлень на них (за винятком ситуацій, коли у цьому є медична необхідність). Проте хіба можна вбивати людину для запобігання вбивства ненароджених дітей? В Австралії щорічно лікарі виконують цей смертний вирок у 100 тисяч жінок. Формально аборт вважається злочином в Австралії. Його можна здійснювати тільки тоді, коли народження дитини «поставить під загрозу фізичний чи психічний стан жінки **(mother's wellbeing is under threat)**», проте трактування психічної депресії в Австралії дуже ліберальне, і тому лікарі часто записують для протоколу, що народження дитини могло б призвести до тяжкої депресії у матері. Згдіно з результатами одного з опитувань, 46% австралійців виступають за право жінки вирішувати (вони себе називають «**pro-choice** – за вибір»), чи вбивати ненароджену здо-

рову дитину чи ні, і тільки 31 відсоток проти абортів (вони себе називають «**pro-life** – за життя»). Навіть якщо ми не будемо враховувати негативне ставлення до абортів усіх основних релігій світу, як можна підтримувати в Австралії знищення ненароджених дітей за рахунок платників податків, коли бесплідні австралійці чекають у черзі по сім років на дитину, щоб її усиновити (дивись главу **«Нариси про австралійське суспільство»**)?

За даними австралійського Бюро Статистики за 1997 рік, у 18 мільйонній Австралії (зараз населення країни зросло до 19 млн) було вбито 318 чоловік (причому, чоловіків в два рази більше ніж жінок), а у 1999 році – 342 людини. Тут поки що знаходять час, відвертість та сміливість, щоб повідомити по телебаченню практично про кожне вбивство. Жінки стають вбивцями в Австралії в десять разів рідше чоловіків. Щоб жінка вбила людину її, як то кажуть, потрібно довести до ручки. Жінки майже завжди вбивають своїх знайомих, 40% з них – їх чоловіки чи сексуальні партнери. Проте тільки 14 відсотків вбивств жінками коїться через ревнощі. Улюблена зброя австралійських жінок – ніж, яким здійснюється майже половина таких страшних злочинів.

На відміну від США, в Австралії існують великі обмеження на право володіння вогнепальною зброєю населенням. У 1997 році в Австралії було змінено законодавство **(Weapons Act)** і проведено здавання напівавтоматичної вогнепальної зброї цивільним населенням. До прийняття закону спонукала страшна трагедія, що трапилася у маленькому туристичному містечку Тасманії Порт-Артур'і **(Port-Arthur)**, де у 1996 році озброєний автоматичною гвинтівкою маньяк застрелив 35 чоловік та поранив ще сімнадцять осіб. Тоді вбивцею виявився 28 річний соціопат, який жив-байдикував на залишену йому понад мільйонну спадщину і чомусь зненавидів людство (я спеціяльно не називаю ім'я цього сучасного герострата, щоб він якнайшвидше полинув до забуття людсбкого). У великих містах Австралії тоді відбулися багатотисячні демонстрації з вимогою заборони вільного володіння зброєю.

Щоб запобігти повторенню подібного лиха було вирішено вилучити напівавтоматичну вогнепальну зброю у населення з фінансовим відшкодуванням власникам зброї. Для покриття видатків (у сумі 500 млн австралійських долярів) на один рік уряд збільшив відсоток обов'язкового медичного податку, яким обкладається працездатне населення країни. Люди добровільно здали понад 600 тисяч одиниць зброї, включаючи напівавтоматичні гвинтівки і навіть кулемети. Власникам зброї було відшкодовано понад 270 млн долярів у вигляді компенсації за повернені «стволи».

Невдоволені представники збройного «лобі» стверджують, що від цього заходу життя австралійців не стане безпечніше, а лише прогресуватиме чорний ринок зброї, бо той, хто має автомат Калашнікова, його не віддасть. Проте допоки австралійська кримінальна статистика свідчить, що кількість вбивств вогнепальною зброєю в Австралії продовжує скорочуватись (з 99 випадків у 1996 році до 54 випадків у 1998 році) і складає 0,28 на сто тисяч населення в рік (для порівняння: в США ця жахлива цифра складає 4,0 вбивства, що у 12 разів більше). Але тільки у штаті Квінсленд у приватних руках лишилося понад 525000 стволів, на які мали

ліцензію 185 тисяч чоловік, включаючи 600 неповнолітніх підлітків. Деякі кримінологи вважають, що підліткам неможна доручати зброю, бо вони надто молоді, щоб збагнути значення смерті людини і в них буде розвиватися хибне уявлення, що зброя допомагатиме розв'язати їх проблеми.

Щоб отримати ліцензію на право володіння зброєю в Австралії слід звернутися до поліції, яка перевірить чи мала людина судимості **(criminal check)** та пройти огляд у психіятра **(mental health check).** Проте ці перевірки не дають ніякої гарантії, що зброю не буде застосовано для вбивства людської душі.

Холодну зброю в Австралії також носити не можна (хоча можна тримати вдома), бо 36 процентів вбивств в Австралії у 1997 році було здійснено ножами чи кінжалами. До речі, мені довелося пару разів зашивати рани від мечів, якими гралися молоді хлопці. Заборонили навіть балончики з гірким перцем **(capsicum spray).**

Тут сталася ще одна страшна трагедія, завдяки якій невеличке селище цього штату Сноутаун **(Snowtown)** увійшло до історії криміналістики Австралії. Там, у приміщені колишнього офісу банку, у 1999 році знайшли залишки дев'яти чоловік, які почали «зникати» починаючи з кінця 1993 року. Частини тіл були загорнуті у целофанові мішки і оброблені кислотою. Заарештовано троє підозрілих. За одною з версій ці вбивства було вчинено, щоб отримувати пенсії жертв.

Попри порівняно високий рівень життя та розвинуту систему соціяльного забезпечення Австралія належить до країн з великою кількістю ***самогубств*** **(suicide).** Це роблять понад 2500 австралійців щорічно (близько 14 осіб на сто тисяч населення), або так закінчує своє життя кожен 50-тий австралієць. Серед них, на жаль, багато молодих австралійських чоловіків, вдвічі більше на душу населення ніж, наприклад, в Англії. Молоді хлопці роблять це в сім разів частіше ніж дівчата. Особливо поширена ця біда серед аборигенів віком від 15 до 30 років (ушестеро частіше, ніж у не-аборигенів) та сільських безробітних хлопців. Самогубство лишається основною причиною смерті і в австралійських в'язницях. З 1990 по 1997 роки там повісилося 160 чоловік, а всього померло 530 чоловік. Взагалі, популярними методами зведення рахунків з життям в Австралії є повішання, застосування вогнепальної зброї, чадного газу та передозування ліків. У 1998 році понад 600 чоловік розпрощалися з життям, учадівши у власній машині. Як це не парадоксально, проте кількість самогубств у цій економічно благополучній країні зростає (знову ж таки чоловіки накладають на себе руки у чотири рази частіше ніж жінки, хоча жінки частіше приймають надмірну кількість ліків), і вживання антидепресантів у 1997 році збільшилося у два з половиною рази порівняно з 1990 роком. Інформацію про запобігання самогубствам можна знайти на Інтернетівській сторінці австралійського Міністерства охорони здоров'я – **www.healthinsite.gov.au**). Уряд також субсідує так звані «Лінії життя – **Lifeline.** Якщо ви відчуваєте себе у дуже пригніченому настрої або стані, тоді з будь-якого куточку Австралії можна зателефонувати 131114 та зажадати допомоги та підримки протягом 24 годин на добу. Можна також зателефонувати у психіятричне віділення при місцевій лікарні (**Mental Health Unit**) чи звернутися до родинного лікаря, який в Австралії надає і первинну психіятричну допомогу.

Невдах-самогубців в Австралії не судять, проте є карним злочином допомагати людям підти на Той світ (дивись главу **«Стосунки між лікарем та хворим в Австралії»**).

Порівняно з 1964 роком, 1998 року в ***чотири рази*** збільшилася кількість пограбувань. Злочини проти приватної власності, включаючи незаконий прохід на чиюсь приватну територію, протягом 1999 року складали 87 відсотків від усіх злочинів.

За даними однієї зі страхових компаній **(RACQ-GIO)** в штаті Квінсленд грабують 2,3 з кожних ста будинків. Найбільш часто у 1999 році злодії «відвідували» будинки на Золотому Узбережжі **(Gold Coast).** Найчастіше це відбувалося у п'ятниці (коли австралійці ходять у гості чи до корчми), найрідше це траплялося по неділях, коли навіть австралійські злодії відпочивають після трудового тижня. У середньому, після такого відвідування господарі втрачали майна на 2,3 тисячі австралійських долярів.

Будинки (багатих людей) з ефективними системами захисту та сигналізації грабували удесятеро разів рідше. Допомагають системи сигналізації (звукові та з освітленням), відеокамери (навіть несправжні-удавані), додаткові засуви на дверях, замки замість засувів на вікнах, металеве риштування, тощо. Багато детальних порад щодо поліпшення Вашої особистої безпеки можна знайти у книжці **Richard Upton – Safe and Secure. A Guide to Household and Car Security. – A Choice Book. 1997.** Слід також раз до разу переоцінювати вартість Вашого майна під час переукладання страхової угоди.

Одна з порад людям похилого віку: якщо до Вас завітає хтось незнайомий та запропонує щось зробити чи продати, то зажадайте від такого гостя показати професійну картку або якесь посвідчення особи **(identification card).** Професійні пластикові картки мають в Австралії всі, навіть лікарі. Звичайно, їх теж можна підробити, але це складніше зробити.

Сідней є найбільш небезпечним місцем для помешкання в Австралії, де у 1995 році було пограбовано 154,40 чоловіка на кожні сто тисяч мешканців (для порівняння у Нью Йорку того самого року ця цифра дорівнювала 809,89). У маленьких містечках Австралії ситуація значно спокійніша. Більше року мені довелося працювати лікарем приймального відділення у тасманському місті Лонсестон'і **(Lanceston),** куди привозили постраждалих з однієї третини території Тасманії. Як правило, жертви знали особисто своїх злочинців. Як сумно жартують австралійці: «**To be at the wrong place at the wrong time** – (Бути у поганому місці у поганий час)».

В Австралії вважається злочином, якщо хтось починає Вас ***переслідувати*** чи навіть просто Вам надокучати **(stalking).** Найбільш типова ситуація: чоловік починає переслідувати свою колишню дружину після розлучення. В таких випадках можна звернутися до поліції і оформити спеціяльний документ **(domestic violence order – DVO),** що заборонятиме переслідувачеві наближатися до Вас чи Вашої домівки на певну відстань (скажімо, 500 метрів). Цим законом користуються багато жінок в Австралії.

Один із таких варіянтів переслідування є так звані ***небажані сексуальні зазіхання*** **(sexual harassment)** ***на роботі***. Це в Австралії – поза законом, проте трапляється десь у від 7 до 25 відсотків австралійських підприємств. Вважають, що цього лиха найбільше на робочих місцях у засобах масової інформації, урядових організаціях, туристичних та юридичних (!) фірмах, у медичних закладах (дивись також главу **«Стосунки між лікарем та хворим в Австралії»**) та у харчовій промисловості. Частіше це трапляється на великих підприємствах (де працює понад 200 співробітників). Цікаво, що австралійки у віці від 35-ти до 45-ти років стверджують частіше про такі зазіхання на них ніж молоденькі дівчатка віком від 19-ти до 24-х років.

До видів небажаних сексуальних зазіхань у Австралії відносять непристойні жарти, (електронні) листи з порнографічними зображеннями чи жартами, будь-які зауваження на сексуальні теми, плотолюбні хтиві погляди, непристойні жести (які в різних культурах різняться. Скажімо, в Австралії неможна показувати піднятий середній палець), показувати комусь свою нижню білизну чи статеві органи, ***вимагати*** секс, невиправдані робочою ситуацію небажані для «другої сторони» дотики і, звичайно, намагання поцілувати, притиснути, тощо. Про це написані чисельні брошурки, які друкують великими тиражами і безкоштовно розповсюджують на підприємствах. У багатьох компаніях проводяться спеціяльні навчання співробітників по «боротьбі з дискримінацією» на робочих місцях та з небажаними сексуальними зазіханнями.

За такі негідні вчинки тут розплачуються гаманцем та репутацією, в тому числі і ***працедавці*** за те, ***що не захистили своїх підлеглих*** від такого неподобства. Найбільша сума компенсації в Австралії, виплачена за такі залицяння, склала 125 тисяч австралійських долярів. Скаржитися про такі зазіхання можна до спеціяльної антидискримінаційної комісії **(Anti-Discrimination Commisioner,** Інтернетівська сторінка у Квінсленді – **http://www.adcq.gld.gov.au).** Іноді офіційними жертвами сексуальних зазіхань (в тому числі гомосексуальних) стають і чоловіки.

Проте більшість австралійців вважає, що неможна очікувати, щоб самотні люди перестали запрошувати на побачення чи закохуватися у своїх співробітників чи співробітниць, ***проте слід бути чемними і знати межу виявам своїх статевих почуттів на робочому місті.*** Про любов, секс та родинне життя в Австралії описується також у главі **«Нариси про австралійське суспільство».**

Трапляються в Австралії і випадки сексуального насильства, наруги **(sexual assault)** та згвалтування **(rape).** Вважається, що тільки одна з десяти жертв сексуального насильства заявляє про такий злочин до поліції. У 90% жертвою наруги стає жінка (переважно молода дівчина, яка стає жити окремо від своїх батьків). У двох третинах випадків австралійські жінки знали свого нападника. Під час згвалтування половина жінок була напідпитку. До того ж, в Австралії почастішали випадки, коли сексуальні маньяки непомітно додають жінкам до їх напоїв спеціяльні медикаментозні засоби, щоб останні знепритомніли і потім цим зловживають **(date rape).** Якщо в колишньому СРСР для цього використовували один з антигіпертонічних та антиглаукомних засобів, то в Австралії зловмисники часто вживають препарат бензодіазепинового ряду – флюнітразепам **(Rohypnol).**

Проте англійські фахівці стверджують, що вже існує понад 45 таких препаратів, частину з яких не можна визначити в крові людини лябораторними методами. При негативних результатах таких досліджень частина жертв відмовляється від своїх заяв до поліції.

Стверджують, шо в австралійських нічних клюбах досить легко купити такі «ліки», і що на кожні вихідні тільки в штаті Квінсленд жертвами такого «лікування» стає понад десяток жінок. Знаючи довірливість австралійців, я цьому вірю.

У 15% жертвами сексуального насильства стають дружини чи колишні сексуальні партнери.

Люди (незалежно від статі), що стали жертвами сексуальних злочинів чи зазіхань, можуть звертатися за допомогою до поліції, відділень швидкої допомоги лікарень **(Accident and Emergency Department)** чи відповідних державних служб **(sexual assault services),** номери телефонів яких можна знайти на першій сторінці **(emergency numbers)** місцевого телефонного довідника **(White pages).**

До проведення судово-медичного огляду слід не митися, не переодягатися, нічого не їсти, не чистити зуби, якщо можливо не мочитися і не вживати ліки.

Жертвам сексуальних злочинів насамперед надають максимальну емоційну підтримку, а також пояснюють їх юридичні права. Пропонується превентативне (запобіжне) лікування венеричних хвороб **(STD)** та вживання ліків, щоб запобігти вагітності **(morning after pill).**

За мої перші 34 роки життя в Україні я рідко чув про ***педофілію*** **(paedophilia),** коли здійснюються сексуальні злочини чи розтління малолітніх. В Австралії про це багато говорять, бо це певно один із найогидніших злочинів, що здійснюють люди зі збоченою психікою. Достеменної статистики звичайно немає, проте деякі дослідження стверджують **(Project AXIS Report by QCC and Queensland Police Service),** що ***сексуальна наруга*** **(sexual abuse)** відбувається по відношенню до від 7 до 45 відсотків дівчаток та від 3 до 19 відсотків хлопчиків. Звичайно, поняття сексуальної наруги значно ширше за статевий акт, бо сюди входить ***будь-яка негідна сексуальна поведінка*** по відношенню до дітей. Найчастіше це трапляється у родинах з вітчимом, при відсутньості матері та близьких контактів з однолітками, у родинах з низькими прибутками та у маленьких містечках. Часто педофілами виявляються одружені чоловіки (а одна третина їх здійснюють такі злочини проти членів їх власних родин), бувають серед них гомосексуалісти, вчителі і навіть деякі священики. Пересічний австралійський педофіл спаплюжує життя семи дітям. Тільки у трьох процентах випадків «педофілками» виявилися жінки. У 2000 році австралійський суд присудив виплатити штату Вікторії 490 тисяч долярів компенсації дівчині за сексуальну наругу над нею її вітчимом. Суд визнав її ***шкільних вчителів винними*** у тому, що вони не повідомили поліції чи організаціям, що займаються захистом дітей **(child protection)** ***про свої підозри,*** коли вони побачили малюнки статевого члена у стані ерекції у зошиті цієї дев'ятирічної дівчини.

В Австралії існують ***обмеження на показ насильства, сексуальних та нудистських сцен по телебаченню.*** Фільми та програми з елементами жорсто-

кості транслюють у ефір після півдесятої вечора. У програмах передач фільми відповідно мають позначатися літерами – **h – horror** (жахливі сцени), **d – drug use** (наркотики), **l – language** (грубі вирази), **s – sexual scenes** (статеві стосунки), **n – nudity** (зображення голого тіла), **a – adult themes** (дорослі теми), **v – violence** (сцени з насильством), **MA – mature audience only** (тільки для дорослих), **AV – extreme adult violance** (тільки для дорослих – надзвичайне насильство), **P – pre-school** (для дітей дошкільного віку), **C – children** (фільм для дітей), **PG – parental guidance recommended** (рекомендовано дивитися з батьками). Є також обмеження на інформацію про жертви вбивств, самовбивств та насильства. Сексуальні сцени чи зображення голого тіла в телефільмах повинні бути обгунтованими сюжетом передачі, в іншому разі вони «вирізаються». Забороняється давати рекляму сексуальних послуг (в тому числі по телефону) до 11 години вечора та підчас спортивних та релігійних передач.

До речі, для тих австралійців та закордонних туристів, які ***самі люблять ходити голими,*** виділяють окремі пляжі з відповідними табличками-застереженнями. Купатися голими в Австралії дозволяється тільки у спеціяльно відведених місцях, проте, як і в інших Західних країнах, на звичайних пляжах жінкам не забороняється знімати свої ліфчики. Місцеві нудисти у 1999-му році навіть мали свої «Олімпійські ігри» ...Під такою назвою пройшов річний фестиваль 400 австралійських нудистів, які зібралися у відомій «Затоці Олександри» **(Alexandra Bay)** на прекрасному австралійському Сонячному узбережжі **(Sunshine Coast).** Учасники події приїхали туди зі всієї Австралії зі своїми дітьми. Пляжі в Австралії безкоштовні з безкоштовними туалетами та душевими, за якими доглядають місцеві сільські ради (перепрошую, мерії).

Австралійський уряд також намагається ввести цензуру на сексуальну інформацію (насамперед порнографію) комп'ютерної мережі Інтернету і з першого січня 2000 року австралійське радіомовне управління **(Australian Broadcasting Authority)** має право забороняти існування «недоречних» сайтів, проте місцеві «бізнесмени від порнографії» просто переводять свої штаб-квартири у інші більш «ліберальні» країни. До речі, штат Квінсленд є австралійською столицею порнографії на Інтернеті **(cyberporn),** де 20-30-річні дільці заробляють мільйони долярів на рік, намагаючись правдами і неправдами знайти електронні адреси людей і зробити їх своїми «передплатниками». Про нашу розпутню людську вдачу свідчить той факт, що серед 1000 найбільш популярних сайтів для австралійців (і австралійок) на Інтернеті 250 були «сайтами для дорослих».

Всі комп'ютерні ігри, що продаються в Австралії, мають бути клясифікованими аналогічно кінофільмам. Згідно з австралійським законом **(Classification of Computer Games and Images Act),** карним злочином в Австралії є володіння (навіть переписати з Інтернету) дитячої порнографії чи тримання таких фотографій **(possessing tainted property).** Так, у лютому 2000 року поліції якось вдалося виявити тих, хто переписував таку інформацію з Інтернету у місті Кернс'і **(Cairns),** після чого поліцейські конфіскували домашні комп'ютери і пред'явили карні звинувачення 10 чоловікам.

В Австралії також почали боротися з «комп'ютерною жорстокістю». Тут було вилучено з продажу комп'ютерну гру, де псих-убивця, подібний до недавнього

тасманського маньяка-»рекордсмена», стріляє всіх підряд. Злочином є навіть переписати цю гру з Інтернету.

Мешканці Австралії досить часто знаходять свою пару за межами Австралії. За рахунок таких шлюбів населення Австралії збільшується приблизно на 25 тисяч чоловік щорічно. Проте далеко не завжди все обходиться добре у таких подружжях. За три останні роки двадцятого століття 53 «виписаних» з-за кордону женихів звернулися за захистом до поліції від їхніх прекрасних австралійських половин, які їх лупцювали або влаштовували їм «веселе життя». В той же час, з аналогічними скаргами звернулося 248 закордонних наречених на своїх австралійських женихів. До речі, якщо такий шлюб розпадається з причини кримінально жорстокої поведінки «австралійської половини» до отримання візи на постійне проживання в Австралії «закордонною половиною», то останній (останньому) можуть надати статус постійного проживання в Австралії попри розлучення з австралійцем.

Проте інколи «наші» дівчата можуть «заткнути за пазуху» будь-якого австралійця. Моя знайома іммігрантка з Росії, пані Люсі (Людмила) Д., стала у 1999 році жінкою номер один, яку розшукували в Австралії. Переглянувши американський бойовик «Прорив **(Breakout)**», вона здійснила його сюжет, сівши у трьохмісний прогулянковий вертоліт і наказавши льотчику під дулом пістолета летіти до Сіднейської в'язниці Сільвавотер **(Silverwater)**, де знаходився в ув'язненні її коханець, грабіжник-рецидивіст пан Джон Кілік **(John Killik)**. На очах у збентежених охоронців вертоліт приземлився на подвір'ї в'язниці, де Джон якраз був на прогулянці з іншими в'язнями. Зухвала дівчина підібрала свого дружка, і вертоліт полетів геть. Охорона вогню не відкривала, побоюючись за життя інших в'язнів. Після посадки вертольота пара відчайдухів взяла таксі і зникла. Їм вдалося ховатися від правосуддя понад місяць, пограбувати ще одну машину, допоки їх не впізнали і заарештували в одному з караван-парків. На момент втечі злочинця пані Люсі було 41 рік, і вона мала семирічну доньку. Цікаво, що любов до вертольотів у неї була спадкова – її батько російський військовий вертольотчик. Вона перебралася до Австралії у 1993 році зі своїм тодішнім чоловіком – російським вченим, з яким розлучилася у 1997 року після знайомства з 59-річним Кілік'ом. Людмила має ступінь радянського кандидата історичних наук – спеціяліста з проблем історії науки.

Я навчався з нею на курсах англійської мови у Сіднеї в 1994 році. Мені вона тоді здалася дуже амбітною жінкою з розсудливим та холодним розумом. Чесно кажучи, тяжко повірити, щоб ця струнка блакитноока блондинка з довгим та завжди розпущеним золотистим волоссям могла через кохання зробити такий тяжкий вчинок. Як кажуть у російській приказці «Любовь зла – полюбишь и козла»(кохання зле – покохаєш навіть і козла).

Попри порівняно невеликий з іншими країнами процент убивств, кількість пограбувань в Австралії постійно зростає. В 1998 році їх було здійснено на 20% більше ніж у попередньому 1997 році і загальна цифра складала 10850 випадків. Іноді при спробі пограбування злочинців вбивають чи калічать. Австралійський закон вимагає від громадян не перевищувати межу необхідного захисту.

Банки в Австралії грабують досить регулярно, проте рекордне за історію Австралії пограбування на 2,7 млн австралійських долярів (це 1,7 млн американських долярів) мало місце в Брізбені 9 березня 1999 року. О другій годині ночі броньований інкасаторський автомобіль міжнародньої фірми Брінкс (**Brinks**) під'їхав до магазинного комплексу у районі Санібенк Гілс (**Sunnybank Hills**). Це було останнім пунктом збору грошей інкасаторами. Троє інкасаторів пішли у велике приміщення комплексів магазинів, а четвертий, водій, лишився у зачиненій машині з рацією. Його кабіну миттєво оточило четверо озброєних (двоє з довгими рушницями і двоє з пістолетами) зловмисників, які були у чорному вбранні, балаклавах та білих рукавичках. Водій сам відчинив їм кабіну, бо боявся, що вони могли прострелити своїми довгими рушницями його броньоване лобове скло. Розбійники наказали йому від'їхати на три кілометри, а потім примусили перенести двадцять клунків з грішми до їх авта, далі прив'язали водія кайданами до машини і зникли.

Свідків злочину не було. Попри інтенсивні пошуки водія з машиною знайшли за 3 км від пограбування випадково тільки через шість годин після крадіжки. Решта інкасаторів були у магазинному комплексі тільки шість хвилин і активізували систему тривоги одразу ж, коли не почули по рації відповіді невдахи-водія. Цікаво, що водій-інкасатор нещодавно переїхав до Брізбену з Сіднею, бо у столиці Олімпіади-2000 «було надто багато злочинів». Як виявилося, на інкасаторському автомобілі не було радіобуя для супутників, який зараз встановляють навіть на машинах-таксі в Австралії. Звичайно, винуватців не знайшли...

Грабіжники і грабіжниці теж бувають різні. Так, у 1999 році поліцейські міста Перт'у, які приїхали рятувати зачинений банк після того як там спрацювала система сигналізації, були досить здивованими, коли знайшли там під прилавком двох дівчаток-сестричок 7 та 11 років. Відчайдухи-дівчатка у пошуках легкого щастя розбили вікно банку шматком асфальту.

Взагалі, наші австралійські діти – тропічні квіти життя, опутані павутинням Інтернету, – йдуть «славетними стежками своїх батьків» коли це стосується старих, як світ, злочинів. Згідно даним Наукового Бюро кримінальної статистики штату Нової Південної Валії (**NSW Bureau of Criminal Statistics and Research**) за 1996 рік, майже кожен другий учень цього штату у віці 14-16 років здійснював, як мінімум, один протиправний вчинок. Дослідження показало, що 29% школярів на когось нападали фізично, 27% – руйнували якусь приватну власність, 15% – купували чи перепродували крадені речі, а 9% – крали у магазинах. Поліція «піймала» аж один процент таких правопорушників. Не викликає здивування, що найбільше правопорушень коїли юні прогульники, наркомани і випивохи, проте цікавим виявися той факт, що діти іммігрантів з неангломовних країн поводилися чемніше, ніж їхні ровесники англомовного походження. Все більше занепокоєння дитячих психологів викликає популярність жорстоких кінофільмів та іграшок, які поширюють стереотипи агресивної поведінки у дітей.

Поки що в Австралії заборонено розголошувати імена неповнолітніх злочинців, проте частина суддів виступає за більш індівідуальний підхід у вирішенні цього питання, бо сором за свої вчинки теж має виховну роль.

З іншого боку, брутальне ставлення до своїх дітей з боку батьків (**child abuse**) є кримінальним злочином в Австралії (дивись також главу **«Стосунки між ліка-**

рем та хворим в Австралії»), за яке іноді дають довший термін ув'язнення ніж за ненавмисне вбивство.

Взагалі, прояви жорстокості є дуже протиприродним явищем для звичайних австралійців. Навіть до тварин (про що існує відповідний карний закон). Нещодавно, справедливий австралійський суд оштрафував одного жорстокого чоловіка на 4000 австралійських долярів за вбивство трьох цуценят. Він викинув їх з балкона, щоб помститися своєму сусідові. Зачитуючи вирок, суддя зазначив, що від в'язниці підсудного врятувала тільки відсутність попередніх судимостей. Іншу жінку з міста Брізбена оштрафували на 20 тисяч долярів за те, що вона погано доглядала за своїми собачками та котиками, не надавала їм нормального харчування та не забезпечила ветеринарного огляду.

Свого часу один із відомих російських персонажів дуже лаконічно окреслив ситуацію в царській Росії одним словом – ***Крадуть...*** Крадуть (та ще й як!) і в Австралії. Особливо ***автомобілі***. У 1998 році по всій країні було зареєстровано 131572 крадіжки автомобілів. Для порівнянно маленької країни ця цифра досить вражає, і по краджікам авто на душу населення Австралія вже практично не поступається старшому братові – Сполученим Штатам Америки! Проте втішає та обставина, що три з чотирьох вкрадених машин повертається до господарів. Їх «просто» беруть покататися, доїхати до потрібного місця чи «просто» трошки побити. Вночі найчастіше крадуть машини, залишені на вулиці біля подвір'я, вдень – зі стоянок біля торговельних центрів. Професійні злодії крадуть тільки четверту частину машин, проте саме ці машини практично ніколи не повертаються до їх законних володарів. Іноді володарі просто просять «вкрасти» своє заржавіле авто друзів, щоб отримати завищений страховий поліс.

Найчастіше крадуть старі (десятирічні) машини, які просто легше вкрасти (старі **Ford Falcons** та **Holden Commodores** були найбільш популярними серед злочинців). В той же час, навіть самі сучасні дорогі марки машин не завжди відповідають найкращим стандартам, коли мова йде про протиугонні системи захисту чи захисту пасажирів під час аварій. Найкращими пристроями вважають ***бльокіратори на двигунах*** **(engine immobiliser),** які є обв'язковими в Західній Европі. За ціну в один доляр щодня, Ви можете також приєднатися до супутникової системи спостереження за розташуванням Вашого автомобіля (сторінка фірми на Інтернеті – **www.quicktrak.com.au).** До речі, при виборі автомобіля порівняльні характеристики різних моделей можна знайти у відповідних журналах (**«Which car»** і тому подібне).

Цікаво, що в Австралії ще не придумали закон про необхідність «доручення для керування (чужою) машиною». Я можу дати ключі моєї машини кому я хочу, і допоки я не заявлю у поліцію, що у мене цю машину вкрали, то поліції буде абсолютно байдуже хто водить мою машину, тільки щоб та людина мала водійські права і не порушувала правила дорожнього руху.

З іншого боку, саме на дорогах Австралії відбувається найбільше правопорушень. Біля 11 мільйонів транспортних засобів (з них три чверті – це легкові автомобілі) подорожують понад 800 тисячами кілометрів австралійських доріг. На більшості міжміських трас дозволяється максимальна швидкість – 100-110 кіло-

метрів на годину. Під час Різдва у розпалі австралійського літа багато людей подорожують сотні кілометрів удень та вночі, іноді напідпитку чи після вживання наркотиків. Щорічно святковий настрій Різдвяних та Пасхальних канікул в Австралії регулярно перебивається оперативними зведеннями про жертви дорожньо-транспортних пригод. У телевізійних та радіоновинах згадуються практично всі смертельні випадки. У 1997 році за дванадцять святкових днів на австралійських дорогах було вбито 75 осіб, а в цілому, загинула рекордно мала кількість людей – 1763 чоловік, але за останні десять років – понад 32 тисячі. Так само як на Батьківщині, коли їдеш по австралійським трасам, час від часу бачиш невеличкі хрестики з віночками на місцях де безглуздо обірвалося чиєсь неповторне людське життя...

В Австралії виділяють чотири головні причини-вбивці на шляхах країни-континента: втома, перевищення швидкості, алькоголь та наркотики. Через втому звинувачують у 25% аварій. Майже 40% австралійців визнають, що вони продовжують керувати машиною, попри почуття втоми (та і сам я, грішний, декілька разів вночі майже не заснув за кермом). Зупинка на лише 15 хвилин може врятувати життя Вам та Вашим пасажирам.

До того ж, в Австралії дуже багато водіїв-пенсіонерів. Майже 400 тисяч чоловік та жінок віком понад 70 років мають водійські права. Австралійські медики вважають, що біля 10 відсотків з них (тобто 40 тисяч чоловік) мають певні прояви старечої деменції (слабоумства) і є потенційно небезпечними учасниками дорожнього руху. Проте, згідно з австралійськими правилами, тільки особи, починаючи з 75-річного віку, мають проходити щорічно медичний огляд для керування автомобілем. Діягнозування слабоумства не означає автоматичного скасування водійських прав. Проте, якщо лікар має сумніви стосовно спроможності його пацієнта безпечно водити автомобіль, він має повідомити про це дорожньо-транспортну поліцію **(Driver Licensing Authority)** і попросити перевірити такого учасника дорожнього руху «на дорозі» з досвідченим поліцейським та спеціялістом з працетерапії **(occupational therapist)**, який спеціялізується у цьому питанні. Для австралійських лікарів видається спеціяльний документ-керівництво (**Assessing Fitness To Drive,** сторінка на Інтернеті – **www.austroads.com.au**), де надається детальний перелік хвороб, за нявності яких водіння автомобілів забороняється чи обмежується певними умовами. Лікар має сказати хворому діягноз, через який пацієнт не повинний водити автомобіль, проте водій сам має повідомити про це дорожньо-транспортну поліцію і «здати» права. Якщо хворий відмовляється це зробити і продовжує водити машину, то лікар змушений буде повідомити дорожню поліцію без згоди на це з боку його пацієнта (Дивись також главу **«Стосунки між лікарем та хворим в Австралії»**). Мені одного разу довелося повідомити поліцію про такого хворого, молодого епілептика, який продовжував водити автомобіль, бо інакше не міг дістатися до свого місця роботи.

Проте, навіть цілком нормальні веселі і доброзичливі австралійці з невідомих причин іноді починають шаленіти на дорогах Австралії і, певною мірою, перетворюються на дорожніх злочинців. Як вчив колись мене чоловік моєї мами, професійний український водій Олександер Микитович Зімін, – трагедія відбувається, коли на трасі ***зустрічаються два «барани»,*** і один одному не хоче дати дорогу...Під час керування автом я неодноразово ловив себе, що я починаю «доводити» іншим

водіям, що вони «неправі», або жену машину за якимось іншим відчайдухом. Психологи пояснюють це явище як суб'єктивне сприймання поведінки інших водіїв, як ***зазіхання на особистий простір*** **(space invasion)** і намагання цей простір «відвоювати». Мене дивує, як люди не бояться висіти у одне одного «на хвості» на відстані 5-10 метрів коли вони мають швидкість понад 100 кілометрів на годину! Під час подорожі, я ставлю собі якусь клясичну музику і намагаюся розслабитися та давати дорогу всим, хто поспішають ....Недаремно у стародавньому Римі говорили: «*Festina lente* – Поспішай поволі»...

Загальновідомо, що найбільш агресивними водіями, які, до того ж, часто зловживають алькоголем та наркотиками, є хлопці віком від 18 до 24 років. Проте дослідження однієї із страхових австралійських компаній показало, що молоді австралійські жінки віком від 18 до 34 років за кермом перестали «відставати» від чоловіків своїм агресивним стилем керування автом. Вони так само часто беруть участь у небезпечних обгонах на шляхах країни, так само раптово «підрізають» інших водіїв, все частіше ображають інших учасників дорожнього руху піднятим догори пальцем (цей жест більш вульгарний ніж традиційна українська дуля).

Ще одне опитування показало, що 41 відсоток водіїв від 17 до 19 років керували автом чи були пасажирами машин, які розвивали швидкість понад 160 кілометрів. Сорок процентів молодиків стверджували, що з такою ж швидкістю водили машини їх батьки. Як колись казали у нас: «Виховуємо собі надійну зміну...».

Дані Австралійського бюро безпеки транспорту **(Australian Transport Safety Bureau)** за 2001 рік свідчать, що у перший рік після отримання водійських прав новоспечені водії потрапляють у дорожньо-транспортні пригоди втричі частіше, і гинуть майже вдвічі частіше, ніж решта водіїв. У розроблених для новачків рекомендаціях (дивись сторінку Інтернета – **www.atsb.gov.au/drivers**) радять навчатися з інструктором як мінімум 120 годин, перед тим як складати іспит на права.

На жаль, серед австралійської молоді поширюється ще одна «розвага» – розганятися на машинах і потім натискати на гальма та газ одночасно, підіймаючи галас **(hooning).** Це є порушенням правил дорожнього руху, за яке карають штрафними очками і навіть забирають водійські права.

Додатковою небезпекою австралійських доріг для новоприбулих з більшості країн світу є ***лівосторонній дорожній рух***. З жовтеняцького віку ми завчили, що при перетинанні дороги слід дивитися ліворуч, а потім праворуч. В Австралії ж – навпаки. І цю звичку досить нелегко поміняти. Доповідь Австралійського бюро безпеки транспорту за 2001 рік свідчить, що австралійські пішоходи, які народилися закордоном, мають в п'ять разів більший шанс бути вбитими на австралійських дорогах, ніж народжені в Австралії австралійці. Великих зусиль мені, як новоспеченому австралійському водієві, доводилося прикладати також щоб не виїздити на смугу зустрічного руху.

До речі, в Австралії дозволяють користуватися «закордонними» правами перші три місяці по приїзді, незалежно від того, чи Ви прибули з «лівосторонньої» чи «правосторонньої» країни.

Австралійці – дуже недбалі пішоходи. На жаль, вони часто не дивляться чи їдуть автомашини, коли перетинають пішоходну зебру чи йдуть на зелене світло. Автомобілісти в Австралії дотримуються правил щодо пільг пішоходів, але не

завжди. Нещодавно одного з моїх брізбенських колег-лікарів було вбито за таких обставин.

Ще однією небезпекою австралійських доріг є ***безпечні місцеві звірята***, що раптово перебігають Вам дорогу, та павуки, які можуть залазити до Вашого авта у Вашу відсутність, а потім під час подорожі на Вас несподівано стрибнути (дивись також главу **«Небезпечна фауна та флора Зеленого континенту»**).

Про небезпеки, пов'язані з поганою якістю повітря у кабінах автомобілів та «екологічним тероризмом» дивись главу **«Австралійське довкілля».**

Щорічно біля 400 австралійських дітей попадають до лікарні, а біля 20 – гине після дорожньо-транспортних пригод, коли вони йдуть до школи чи вертаються додому зі школи. Найнебезпечнішими виявилися дороги у сільській місцевості та проїзди поміж будинками. Найнебезпечнішими видами автомобілів є всюдиходи **(four-wheel-drive)** та невеличкі напіввантажні автомобілі, у яких погано видно проїздну частину дороги при задньому ході.

Як правило, на ділянках під'їздів до шкіл швидкість руху обмежується до 40 км/год, там стоять добровільні регулювальники (з батьківських комітетів) зі знаком **«Stop»,** часто вартує поліція з радарами для визначення швидкості руху автомобілів. Але діти є діти – вони раптово вибігають з-за автобусу на проїжджу частину дороги, чи виїжджають на неї на своїх велосипедах... Дітям до 10 років не дозволяють самим керувати велосипедом на дорогах. Вони мають обов'язково носити ***захисний шлем*** **(crash helmet),** який повинний відповідати австралійським стандартам **(Standards Association of Australia).**

Під час подорожей в автомобілях маленькі діти мають сидіти у спеціяльних кріслах **(child seat),** а немовлята – у спеціяльних колисках **(baby capsule),** які наполовину зменшують смертність дітей під час дорожньо-транспортних пригод. Ніколи не тримайте на колінах дитину і не пристібайте її тим самим ремнем безпеки **(seatbelt),** що і Ви самі. У випадку швидкого гальмування вага Вашого тіла збільшується у декілька разів і Ви просто розчавите власну дитину. Якщо у Вас немає спеціяльного сидіння для дитини віком понад один рік, то її можна посадити на задньому сидінні і пристібнути дорослим ремнем безпеки. Проте останні американські дослідження свідчать, що діти вагою до 18 кілограмів мають сидіти у спеціяльних дитячих кріслах, а з більшою вагою діти віком до 9 років повинні сидіти на спеціяльних підкладках **(booster seat).** Ці заходи зменшують ризик черепномозкової травми у чотири рази.

Дослідження вчених Австралійського бюро безпеки транспорту (сторінка на Інтернеті – **www.atsb.gov.au**) показало, що при дорожньо-транспортних пригодах наявність у водія захисного повітряного мішку **(airbag)** зменшує вдвічі ризик травм голови, шиї та грудної клітини.

Найпопулярнішим кольором автомобілів в Австралії є білий, який є в той же час і найбезпечнішим в австралійському довкіллі. Навіть австралійські урядовці, починаючи з Прем'єр-міністра країни, останні 25 років їздять на білих лімузинах-»бугровозах». До безпечних кольорів відносять також оранжевий, світло-зелений, жовтий, світло-блакитний та червоний. Флюоресцентні кольори допомагають здалека помітити машину, проте вони поступаються білому кольору, коли мова стосується нагрівання машини під нещадним австралійським сонечком. Чорні маши-

ни на шляхах Австралії трапляються дуже рідко, бо їх погано видно уночі, до того ж улітку температура повітря у чорних авто нагрівається до 64 градусів Цельсію. В умовах Австралії також вважаються небезпечними кольорами темно-синій, коричневий та сірий.

Зменшення кількості трагедій на австралійських дорогах (на 61% для чоловіків-водіїв з 1954 року до 1992 року) вдалося досягти за рахунок ***обов'язкового користування поясами безпеки всіма пасажирами***, навіть у автобусах; поліпшенням конструкції автомобільних шляхів (часто зустрічні потоки розділені лісосмугою); виробництвом більш безпечних автомобілів; постійним контролем за швидкістю руху та фотокамерами на перехрестях доріг.

В Австралії дуже рідко побачиш на дорозі поліцейського, хіба що під час перевірки водіїв на вміст алькоголю в крові. Але сховані пересувні радари підстерігають нетерплячих водіїв на кожному кроці. Досить неприємною несподіванкою для мене одного разу було отримати лист від місцевого «ДАІ » зі штрафом у 110 долярів за перевищення швидкості і пропозицією купити при бажанні за додаткові 10 долярів свою фотографію у машині під час порушення. Я тоді їхав по дорозі малонаселеної Тасманії, і того хутора (та і дорожнього знаку) просто не помітив. У містах швидкість руху обмежена до 60 км на годину, а у деяких житлових районах впроваджено навіть 50-кілометрове обмеження. Щоб запобігти порушенням, у багатьох небезпечних місцях на дорогах насипаються невеличкі пагорбки (**road humps**), які швидко не проскочеш.

Поліцейські радари винахідливі охоронці нашої безпеки на дорогах приховують у самих звичайних машинах. Цікаво, що, згідно австралійській пресі, і в Австралії бували випадки, коли дорожнім поліцейським давалися «пляни», стільки вони повинні впіймати порушників дорожнього руху за день. На деяких перехрестях встановлюють відеокамери, що постійно записують рух транспорту через небезпечні місця.

Анонімне опитування понад тисячі австралійських водіїв в 1999 році показало, що вони часто відвертають свою увагу від керування машиною. Шістьдесят два проценти опитаних визнало, що вони під час їзди налагоджували радіо, 57% – щось їли, 56% – поверталися до співбесідників, 32% – щось записували, 29% – розмовляли по мобільному телефону (що в Австралії заборонено), 23% – колупалися у носі, 11% дозволяло своєму собаці чи котові вільно пересуватися по салону. Цікаво, що австралійські жінки-водії колупалися у носі вдвічі рідше, ніж чоловіки. Найбільше відвертає уваги від керування автомобілем мобільний телефон. Одна із страшних трагедій 2000 року: один чоловік повідомляв під час керування автомобілем про смерть своєї матері своєму братові по мобільному телефону і при цьому зіткнувся насмерть з іншою машиною. Його брат продовжував чути по телефону скрегіт металу, потім страшну тишу, а потім сирени швидкої допомоги.

Тут не проколюють Ваші пластикові права, але штрафні бали теж зараховуються. Дуже непривабливою перспективою є втратити на рік права, бо у більшості міст, за винятком Сіднею та Мельбурну (де розвинутий міський транспорт), без машини обійтися тяжко.

Поліцію в Австралії викликають на місце дорожньо-транспортної пригоди тільки якщо когось буде поранено чи вбито, у випадку якщо пошкодження автомобілів перевищують три тисячі долярів, якщо водії не можуть прийти до одно-

стайної думки з чиєї вини сталося зіткнення, чи коли через аварію порушується рух інших автомобілів. В протилежному випадку, водії обмінюються своїми адресами та назвами своїх страхових компаній і роз'їжжаються без лайки чи взаємних образ, чи викликають ремонтну машину на місце пригоди (переважна більшість австралійських водіїв є членами відповідних клюбів: **NRMA** в Новій Південній Валії, **RACQ** в Квінсленді, тощо).

Якщо когось поранено, то викликають карету швидкої допомоги **(ambulance)**, набравши номер 000. Тяжкопоранених радять не переносити (може бути травма хребта) і не давати їм їсти чи пити (на випадок, якщо їм буде потрібна невідкладна операція). Їх слід «підтримувати морально» і, при потребі, зігріти та огородити спеціяльними знаками, щоб ніхто інший на них не наїхав. Ціна лікування поранених покривається спеціяльним страховим полісом, який мають всі австралійські учасники дорожнього руху (дивись також главу **«Стільки коштує лікування в Австралії»**). Проте це страхування не покриє Ваші видатки, якщо аварія сталася з Вашої вини (для цього потрібно страхуватися окремо).

Під час допиту дорожньою поліцією Ви маєте право відмовитися давати деталі Вашої швидкості, і коли Ви побачили іншу машину....Іноді краще робити свою заяву **(statement)** після консультації з Вашим юристом **(solicitor).**

Якось до приватної медичної практики в Брізбені, де я працюю по суботам, подзвонила старенька жінка і почала скаржитися моїй секретарці, що вона попала в аварію. Її машина зіткнулася з іншою, де було чотири ***російські хлопці***, у яких, звичайно, не було страховки, і термін їх австралійських віз скінчився. Жінка не дуже постраждала фізично, проте дуже переживала чи їй вдасться отримати гроші на ремонт автомобіля. На це моя секретарка її запитала, чи не хоче вона прийти до нашої медичного центру, щоб її оглянув «російський лікар **(Russian doctor)**». Старенька, як не дивно, на огляд не з'явилася...

В Австралії дозволяють водити приватний автомобіль після вживання алькоголю, проте концентрація алькоголю в крові при проведенні дихального тесту з «трубочкою» **(breathalyser test)** не повинна перевищувати 0,05 умовних одиниць. Для цього бажано не перевищувати вживання «одного стандартного напою (порції) **(one standard drink)**» на протязі години. Один ***стандартний напій в Австралії*** складає 10 грамів чистого алькоголю – це приблизно 30 мл **(nip)** горілки, чи 60 мл міцного вина (портвейну чи шері), чи 120 мл столового вина, чи 285 мл **(middy** або **pot)** міцного пива, чи 425 мл **(schooner)** легкого пива. На пляшках алькогольних напоїв в Австралії має вказуватися, скільки вони містять стандартних порцій. Поліція регулярно проводить перевірки водіїв на дорогах, особливо під час вихідних та свят.

П'яні пішоходи теж бувають причиною дорожніх аварій та катастроф. Австралійські ресторани, готелі та кафе, де продають спиртні напої, занепокоєні нещодавнім (у 1997 році) судовим рішенням при виплату одному австралійцю готелем, де він випивав, 126 тисяч австралійських долярів компенсації за те, що йому там наливали надто багато алькоголю, після чого він вийшов на вулицю, потрапив під автомобіль і втратив працездатність через травми. Згідно з австралійським законодавством, не можна продавати алькогольні напої особам, що вже проявляють ознаки алькогольної інтоксикації (тобто напідпитку), проте за цим тяжко

прослідкувати. Особливо в заповнених протягом днів відпочинку австралійських корчмах.

Мають свої проблеми і австралійські професійні водії великих вантажок та трейлерів, які під тиском своїх працедавців, вимушені працювати до 100 робочих годин на тиждень, що призводить до хронічного перевтомлення та ризику автокатастроф. В Австралії, де відстань між основними містами-столицями штатів складає, як правило, тисячі кілометрів, офіційно водії мають право бути за кермом до 12 годин на день, з, як мінімум, двома півгодинними перервами і мати, щонайменше, один 24-годинний вихідний щотижня. Проте насправді ці правила за твердженнями анонімних водіїв нерідко порушуються і в подорожні листи пишиться «липа». Ті водії, які незадоволені таким розкладом, ризикують бути звільненими з роботи.

Щоб подолати втому, деякі водії вживають амфетамінові препарати, віддаючи за них від 100 до 300 американських долярів щотижня.

Цікаво, що основною причиною загибелі австралійських поліцейських виявилася не зброя у руках злочинців, а дорожньо-транспортні пригоди, насамперед пов'язані з переслідуванням злочинців. Згідно статистиці штату Нової Південної Валії (столиця – Сідней) з 1803 по 1996 рік на автошляхах загинуло 88 поліцейських, а від вогнепальної зброї – всього 49.

Австралійський уряд вивчає пропозицію правців зробити загальноавстралійську базу даних генетичного коду ДНК (дезоксирибонуклеїнової кислоти – **DNA**) у всіх засуджених за серйозні крімінальні дії злочинців (як це, скажімо, робиться у Великобританії). Як відомо, код ДНК є унікальним у кожної людини і буває однаковим тільки у однояйцевих близнюків. Щоб визначити код ДНК, достатньо взяти у людини невеличку кількість слини чи волосину. Цей аналіз вже на сьогодні допомагає розкрити частину тяжких злочинів. Нещодавно завдяки аналізу залишків слини з заклеїного поштового конверту було затримано стару жінку, яка за твердженнями поліції писала анонімні листи, що відоме печиво австралійської фірми було отруєно (це призвело до мільйонних збитків для компанії).

Після брутального згвалтування літньої жінки у містечку Уі Уа (**Wee Waa**) на південному заході Нової Південної Валії майже всі 600 чоловіків мешканців містечка добровільно погодилися здати на аналіз ДНК. Деякі австралійські правозахисники вважають такі дії поліції неприпустимими, бо це порушує принцип презумпції невинності великого кола людей. Мені, як лікарю, доводиться мати справу з людьми (не тільки жінками), психічне здоров'я яких є назавжди пошкодженим внаслідок сексуальних злочинів. Особисто я вважаю, що суспільство повинне робити все можливе, щоб таке більше не траплялося. В той же час не можна не погодитися із доведеннями правозахисників з того приводу, що повинні бути дуже суворі гарантії того, що поліція не буде зловживати такою дуже приватною людською інформацією.

Проте вже на сьогодні криміналістичні лабораторії не можуть впоратися зі своїм завданням. Австралійські поліцейські іноді чекають до 18 місяців, щоб отримати результати аналізу ДНК та вмісту наркотиків у крові підозрілих.

Як і в інших західних країнах, ***наркоманія в Австралії*** є справжнім національним лихом. Я не маю можливості у цій книзі вдаватися у детальний аналіз, чому

майже сорок процентів австралійців віком 14 років і вище хоч б раз у житті вживали наркотики. Виявилося, що австралійці витрачають більше грошей на наркотики ніж на ліки та тютюн, але менше ніж на алькогольні напої. За рік ця цифра складала у 1997 році 7 млрд австралійських долярів (це близько 4,76 млрд американських долярів) або 1,4 % всіх витрат австралійців. І це тоді, коли за ліки вони сплачують 4,2 млрд долярів, за тютюнові вироби – 6,2 млрд долярів, а за алькогольні напої – 13,2 млрд долярів. Такі неприємні відкриття наводяться у доповіді, надрукованій у журналі бізнесових кіл Економікс Монітор **(Economics Monitor).** На відміну од продажу тютюну та алькоголю, за реалізацію яких австралійська податкова служба отримує суттєві долярові находження (4,3 та 1,6 млрд долярів відповідно), ділки ж наркобізнесу, само собою зрозуміло, податків не платять. До того ж загальні збитки від злочинів, скоєних наркоманами тільки у штаті Вікторія у 1997 році вживачами наркотиків для підтримання своєї згубної звички, оцінювались у 1,5 млрд долярів. А у штаті Нової Південної Валії вони є причиною 80% злочинів проти приватної власності (крадіжки та пограбування). Взагалі, в Австралії витрачають до 1 млрд долярів щороку щоб протидіяти наркобізнесу. Страшно спостерігати криву лінію графіку зростання смертей молодих австралійців (від 15 до 44 років) від передозування опіоїдними нарктотиками. З 1991 до 1997 року вона зросла з 31 до 70 чоловік на кожний мільйон мешканців Австралії. В останні три роки минулого століття понад дві з половиною тисячі австралійців загинули від передозування наркотиків, що у п'ять разів перевищує бойові втрати Австралії під час війни у В'єтнамі. Тільки у Сіднеї щодня швидку допомогу викликають на 60 випадків передозування наркотиками.

Найпопулярнішою є маріхуана **(marijuana),** яка за вартістю складає 70% австралійського ринку наркотиків, за якою йдуть амфетаміни, ЛСД, ектазі, кокаїн та героїн. Автори доповіді вважають, що заборона вживання наркотиків в Австралії не дала позитивних наслідків і тільки сприяла створенню злочинної індустрії, яка неодноразово намагалася підкупити поліцію (іноді досить успішно). Це і не дивно, враховуючи, що ціна одного кілограму опіуму, наприклад, зростає від 90 американських долярів для виробника до 290 тисяч американських долярів для споживача.

Згідно з даними австралійського Національного центру по вивченню алькоголізму та наркоманії **(National Drug and Research Centre)** у 1999 року понад 2,7 млн австралійців принаймі раз курили коноплю, а це 18% дорослого населення країни. Для порівняння, цей показник в США складав 9% , а в Іспанії – 8% дорослого населення. Сорок чотири проценти австралійців та тридцять п'ять процентів австралійок хоча б раз в житті куштували цю отруту. За це «зелене зілля» вони сплачують щороку наркоділерам майже 5 млрд австралійських долярів (це – понад 3 млрд американських долярів). Близько 200 тисяч чоловік мають тяжку форму наркотичної залежності.

Один процент австралійців на протязі цього ж року «колався», тобто уводив собі наркотики внутрішньосудинно. Легалізація та контроль особистого вживання маріхуани, на думку авторів доповіді, призвела б до великих фінансових прибутків уряду і підірвала б панування злочинного світу. Проте у недавньому минулому пропозиції узаконити особисте вживання маріхуани у штаті Вікторія не знайшли необхідної законодавчої підтримки; уряд також відмовився від обмеженого клінічно-

го експерименту вживання героїну під контролем лікарів та комплексного лікування наркотичної залежності через протести деяких громадських організацій. В результаті гострих суперечок, в Сіднеї було дозволено, як експеримент, створення спеціяльних «кімнат для ін'єкцій» **(injecting rooms)**, де дорослі наркомани зможуть уводити собі «зілля» під медичним наглядом, дотримуючись правил асептики і не даючи своїх шприців іншим.

Найнебезпечнішим серед наркотиків є героїн. Кількість людей, що вживає його подвоюється в Австралії кожні десять років, починаючи з 1960-х років. Героїн став своєрідною гільотиною уповільненої дії для наркоманів. На ньому лежить вина за більшість смертей наркоманів, та за понад 8 тисяч щорічних нових випадків інфікування гепатітом С (через поширену звичку наркоманів «поділяти» одну й ту саму голку чи шприц). Смертність серед таких наркоманів в 15 разів вища за середню смертність у людей тієї самої вікової групи. Прихильники лікування героїном героїнової залежності під контролем стверджують, що хворий на таку залежність обходиться державній скарбниці у 75–100 тисяч австралійських долярів щорічно (враховуючи пов'язану з наркоманією злочинність і кошти утримання в'язнів), і тому 15 тисячів долярів на таке лікування значно дешевше. Противники такого лікування зауважують, що це мало кому допоможе, до того ж наркоділери будуть продавати ще більш очищений героїн чи його комбінації з іншими наркотиками, щоб привернути назад покупців.

На сьогодні в Австралії застосовують «метадонову програму» допомоги наркоманам позбутися залежності від героїну, коли замість героїну призначають синтетичний опіоїдний анальгетик метадон **(Methadone)**. На жаль, він допомагає далеко не всім (більше половини наркоманів продовжує вживати героїн), частина наркоманів його просто перепродує, а у іншої частини пацієнтів розвивається залежність до самого метадону. За останні 16 років в Австралії кількість наркоманів, яким виписують майже безкоштовно метадон, зросла з 500 до 35 тисяч чоловік. Останнім часом почали застосовувати антагоніст опіоїдів – налтрексон **(naltrexone)**.

В той же час, австралійські медики дискутують, чи дозволити медичне використання коноплі як знеболюючого засобу для термінально хворих людей, яким інші засоби вже не допомагають.

Австралійське правосуддя занепокоєне відмиванням грошей місцевими наркоділерами. З мільярдної суми минулого року в штаті Квінсленд було конфісковано аж... 650 тис американських долярів! Тепер розглядається пропозиція переглянути положення про презумпцію невинності і примусити «нових австралійців» пояснювати в австралійському суді звідки грошики, як це робиться в штаті Нової Південної Валії. За умов відсутності вірогідного пояснення держава відбиратиме капітали...

Більша частина наркотиків надходить до Австралії з країн Східної Азії, і контрабанда наркотиків стала невід'ємною частиною так званої «азіятської злочинності», насамперед в'єтнамської та китайської, з якою поліції, враховуючи мовний бар'єр та кругову поруку, дуже важко боротися. Через це переважно заселений в'єтнамськими іммігрантами район Сіднею Кабрамата **(Cabramatta)** користується дуже дурною славою, де часто знаходять собі смерть від передозу-

вання наркотиків переважно молоді люди. Зі вживанням одного тільки героїну пов'язують 634 смертельні випадки у 1996 році, причому, у середньому ці люди вмирали на 36 років раніше ніж інші австралійці. У 1997 році у Сіднеї наркомани провели 40 000 ліжкоднів у державних лікарнях, де лікування оплачується державою і обходиться як мінімум 400 австралійських долярів за одного хворого на день. Наркоманія також сприяє поширенню СНІДу і таких потенційно небезпечних для життя інфекцій як гепатити В та С. Причому це загрожує не тільки тим, хто свідомо поділяє з кимось шприци та голки. Доходить до того, що у деяких парках Сіднею просто небезпечно ходити босоніж, щоб не наколотися на викинуту наркоманами голку. Щоб запобігти цьому у місцях, де звичайно збираються наркомани, встановлено спеціяльні контейнери для вживаних шприців та голок та спеціяльні пункти по безкоштовному їх обміну на нові. Проте далеко не всі наркомани проявляють свідомість і лишають голки в контейнерах...

Ця біда підступає дуже рано. Так, опитування 3600 учнів останніх клясів державних та приватних шкіл штату Квінсленд показало, що половина з них пробували маріхуану, а кожний п'ятий учень її вживає регулярно. Понад десять процентів опитаних учнів вживали галюциногени (ліки, що викликають галюцинації, – ЛСД); а 90% учнів – пробували алькогольні напої. Кожний третій учень палить цигарки, причому це більше поширено серед дівчат ніж серед хлопців. У зв'язку з цим в 400 школах цього штату проводяться спеціяльні заняття по роз'ясненню побічної дії алькоголю та наркотиків, і школи намагаються координувати свою роботу разом з батьківськими комітетами та громадськими організаціями. Міністерство освіти Квінсленду закликало всі школи штату ввести таку освіту як обов'язковий навчальний предмет. Проте результати деяких американських досліджень свідчать, що після таких занять процент наркоманів серед школярів зростає. Вчимо, як то кажуть, на свою голову...Цікаво, що опитування понад 2500 учнів старших клясів австралійських школ показало, діти англомовних батьків майже вдвічі частіше випивали та вживали наркотики, ніж діти, батьки яких приїхали до Австралії з неангломовних країн світу.

Ще одне загальноавстралійське дослідження 1999 року показало, що понад 70% школярів віком від 15-ти до 17-ти років протягом року вживало алькоголь маючи на меті максимально напитися. Якщо дорослі австралійці п'ють регулярніше, то молодь частіше розважається запоями. Навіть деякі з однокурсників моєї дружини по медичному університету люблять іноді похвалитися серед своїх, як вони напилися до «поросячого вереску».

Боротьба з наркотиками, на яку Австралія виділяє мільйони долярів, виявилася допоки неефективною, за винятком скорочення захворюваності на СНІД. Це вдалося досягти завдяки компанії по навчанню вживачів наркотиків не ділитися своїми голками з товаришами та відкриттям спеціяльних пунктів, де можна безкоштовно обмінювати вживані голки на нові. Проте, профспілка австралійських поліцейських стверджує, що через скорочення фінансування поліції, яке відбувалося останніми роками, неможливо перемогти справжніх босів організованої злочинності. В той же час, у Сіднейському морському порту, через який надходить, як вважають, близько 80% закордонного героїну в країну, працює тільки 20 митників.

Окрім «нормальної» наркоманії в Австралії все більше поширюється токсикоманія. Опитування 30000 австралійських школярів виявило, що кожен четвертий учень починаючи з 12-ти річного віку принаймі раз «нюхав» органічні клеї, бензин, газ бутан або лак для волосся.

Частина австралійців починають зловживати чи перепродувати лікарські засоби (дивись главу **«Стосунки між лікарем та хворим в Австралії»**).

Деякі скептики стверджують, що допоки не буде нейтралізовано «привабливість» наркотиків, насамперед серед молоді, ніякі додаткові кошти не перекриють повністю каналів наркобізнесу. Австралійський уряд створив спеціяльну сторінку на Інтернеті, на якій детально описуються типи наркотиків та їх шкідлива дія, наводяться їх вуличні назви, куди звертатися по допомогу і як батьки наркоманів можуть допомогти своїм хворим дітям. Є також російськомовний варіянт сторінки **(www.drugs.health.gov.au/lote/russian).**

А ще виявилося, що австралійці люблять «пожартувати». Скажімо, викликати для сміху пожежну бригаду до сусіда. Наприклад, у штаті Квінсленд у 1997 році так пожартували біля 20 тисяч раз, що завдало збитків на 4 млн долярів. Тобто, кожен з мешканців Квінсленду (включаючи мого сина, якому тоді було два роки) заплатив за це по одному доляру. Під час мого чергування по пологовому будинку у Редкліф'і **(Redcliffe)** я особисто був свідком подібного жарту, коли якийсь чоловік подзвонив нам і почав розказувати, що його жінка народжує дитину. Він дав «свою» адресу черговій акушерці і вона миттєво викликала туди карету швидкої допомоги. Акушерка продовжувала давати йому по телефону інструкції (за цей час начебто народилася дитина), коли з машини швидкої допомоги нам повідомили по іншому телефону, що такого номеру будинку на вказаній вулиці просто не було. Акушерка перепитала у чоловіка номер його будинку, і він повісив трубку. Звичайно, з такими жартами в Австралії намагаються боротися. За це можуть оштрафувати на суму 3750 австралійських долярів, плюс примусити оплатити виїзд пожежної машини чи карети швидкої допомоги (порядка двохсот -трьохсот долярів) плюс судові витрати, а іноді можуть просто посадити до в'язниці на шість місяців.

Попри зовнішню респектабільність австралійського бізнесу до 12% валового національного продукту Австралії (це майже 10 млрд американських долярів щорічно) «крутиться» у ***тіньовій економіці П'ятого континенту***. Кожного разу коли навіть законослухняний австралієць платить готівкою прибиральниці, електрику, сантехніку, садівнику, вигулювачу його собачки, таксистові чи перукарці, він живить тіньову економіку. Іншими словами, він сплачує податки (на яких тримається австралійське суспільство), а інші – від них ухиляються. Тому слід не соромитися просити квитанцію **(receipt)** за надані Вам послуги. Ця квитанція, між іншим, Вам може стати у пригоді при сплаті податків. Австралійці, які вважають цілком природнім, як тут кажуть, «свистіти **(whistleblow)**» до поліції, коли вони підозрюють якийсь кримінальній злочин, у більшості своїй закривають очі на готівкові розрахунки і часто користуються дешевшими послугами за готівку. До речі, якщо Ви захочите повідомити австралійській поліції про будь-який злочин

чи негідну поведінку сусідів, то Ви можете подзвонити на гарячу лінію (**Crime Stoppers hotline 1800333000**).

В Австралії офіційно будь-які розрахунки мають проводитися через касові апарати чи бухгалтерські книги, проте, це положення часто-густо порушується. Наприклад, щоб утримати гарного шефа-кухаря у п'ятизірочному готелі йому виплачують другу зарплатню готівкою. Біля 80 млн американських долярів недодають державній скарбниці австралійські таксисти, а багатим австралійцям вдається скоротити процент податку через створення напівфіктивних компаній чи родинних трастів. У податковій службі Австралії є навіть спеціяльний відділ по роботі з заможними особами. В австралійській податковій службі працює 13 тисяч чоловік, з них понад тисячу чоловік бореться з тіньовою економікою. У 1998 році вони відвідали і перевірили понад 100 тисяч австралійських фірм.

Австралійський консервативний уряд сподівається, що тіньову економіку в країні вдасться приборкати за допомогою зміни податкової системи і впровадження «податку на товари та послуги», який вступив у дію з 1 липня 2000 року. Згідно цієї системи, податкові знижки можна отримувати після офіційних розрахунків. Кажуть, що існують тільки дві певні речі у житті – це смерть та податки. Але певно ще й намагання уникнути податків (дивись також главу **«Нариси про австралійське суспільство»**).

В капіталістичній Австралії є ще один тип протиправної діяльності, з яким бориться Австралійська комісія з питань конкуренції та прав споживачів (**Australian Competition and Consumer Commision**) – це випадки, коли приватні компанії (чи окремі виробники та люди, що надають Вам різні послуги) домовляються між собою тримати одну й ту саму завищену ціну на свій товар чи послуги (**price fixing**). Як відомо, вільна конкуренція є одною з економічних засад капіталізму. Для прикладу, після продажу половини акцій державної телефонної компанії Телстра (**Telstra**) та дерегуляції телефонного зв'язку в Австралії різко впали ціни на міжнародні сполучення. Якщо у 1993 році одна хвилина розмови по домашньому телефону з Україною коштувала 2 австралійських доляри та 40 центів (у американських долярах це було приблизно 1 доляр та 40 центів), а по телефону-автомату – 4 австралійських доляри, то тепер деякі з телефонних компаній надають хвилину розмови з Україною за 53 австралійські центи (це близько 30 американських центів). Ціни на розмову з Америкою чи Канадою ще в два-три рази дешевші. Справжня війна за клієнтів розгорнулася також між різними приватними пасажирськими авіакомпаніями Австралії напередодні Олімпійських Ігор в Сиднеї 2000 року. До недавнього часу небо на П'ятим континентом буле поділеним між двома великими компаніями **Qantas** та **Ansett**. Вони підтримували приблизно однакові ціни на авіяквитки. Після появи на обрії ще однієї приватної компанії – **Impulse** – ціни на квитки почали катастрофічно падати. Ціна на квиток від Брізбену до Сіднею (відстань – майже 1000 кілометрів) падає іноді з 280 австралійських долярів до 33 долярів (це приблизно 20 американських долярів). Звичайно, такі дешеві квитки не можна повертати назад і при цьому за годину польоту не буде подаватися їжа. Але, що не кажи, проте конкуренція між авіякомпаніями дала можливість літати по необмеженим австралійським територіям навіть найбіднішим людям. В той же час, у листопаді 2000 року Федеральний суд Австралії присудив сплатити 26 млн

долярів штрафу трьом фармацевтичним компаніям, які продавали за завищеними цінами полівітаміни для австралійських тваринників. На цьому кара порушникам не закінчується, бо тепер тваринники наймають юристів і вимагатимуть компанії заплатити за їх збитки.

Люди в Австралії завжди славилися своєю чесністю, і за шахрайство тут Вам можуть винести довший вирок ніж за ненавмисне вбивство. Наприклад, одному моєму австралійському колезі довилося проводити медичний огляд австралійських допризовників під час війни у В'єтнамі. Він особисто, як і більшість австралійців, виступав тоді проти цієї безглуздої війни (Австралія тоді підтримала Америку), і він натякав допризивникам які б вони могли придумати собі хвороби, щоб їх «забракували». Проте ні один з його молодих пацієнтів цим не скористався...

Проте зараз у зовні респектабільній Австралії поширюються ***епідемія шахрайства***. Згідно даних Інститута Кримінології Австралії (**Australian Institute of Criminology**), у 1995-1996 році через різні види шахрайства країна втратила три з половиною мільярди австралійських долярів. Як це не парадоксально здається, проте за злочинців має платити кожний австралієць. Через те, що шахраї незаконно отримують страховки за автомобілі чи за підпалене ними власне майно, страхові компанії змушені збільшувати ціну страховок, щоб покривати свої видатки (біля 900 млн долярів щороку). В середньому, за кожен страховий поліс ми доплачуємо 70 додаткових долярів «за того (шахрайського) парня»....Один із клясичних випадків, коли людина попадає в аварію на незастрахованому автомобілі, нікому про це не повідомляє, оформлює на начебто непошкоджену машину страховку, а через декілька днів після цього заявляє про аварію....Часом жертви крадіжок дописують щось у перелік вкрадених речей. Один чоловік заявив страховій компанії, що у нього через вікно було витягнено великий телевізор. Проте виявилося, що розміри, начебто вкраденого телевізора більші, ніж саме вікно...

Повідомляється про багато ***зловживань зі страхуванням нещасних випадків на роботі***. Всі австралійські підприємці платять внески до спеціяльної страхової організації – **WorkCover** (дивись також главу **«Скільки коштує лікування в Австралії»**). У випадку, якщо робітник компанії (державної чи приватної) захворіє чи отримає травму на роботі, то ця страхова компанія буде платити йому компенсацію за збитки, повністю оплачувати його приватне лікування і пенсію. Ця система страхування є великим соціяльним надбанням австралійських трудящих, проте, на жаль, деякі з бідолах навмисне перебільшують свої страждання або навіть прикидаються хворими, щоб зтягнути більше грошей. Клясичним прикладом є радикуліт поперекового відділу хребта, діягноз якого до недавнього часу базувався переважно на скаргах хворого (сучасна магнітно-резонасна томографія (**MRI**) краще допомагає розібратися у правдивості скарг). До офіційного проголошення багатокультурності в Австралії частина шовіністично настроєних австралійців навіть цей діягноз трактувала по-своєму як «середземноморська спина» (**Mediterranean back**), натякаючи на те, що новітні іммігранти з середземноморського регіону частіше удавали, що у них «прострілило у попереку», коли вони підіймали щось тяжке на роботі. Тепер, попри медичні довідки, стра-

хові компанії самі перевіряють, чи дійсно робітник втратив працездатність на роботі. Вони наймають приватних детективів, щоб знімати потаємною камерою покаліченого робітника вдома (який іноді перебудовує свою хату чи підіймає тяжкі речі в той час, коли він офіційно знаходиться на лікарняному через хворий поперек). Детективи слідкують, чи фінансове положення робітника поліпшується, тобто, чи купляє він нову машину, власність, тощо (це може свідчити, що він насправді ще десь працює, в той час коли мав лежати хворий вдома).

Протягом останніх десяти років понад сто тисяч австралійців втратили свої гроші через місцевих шахраїв, які створювали числені «трасти», «лотереї» та різні нелегальні схеми для вкладень капіталу. Пірамідні схеми в Австралії є поза законом **(Trade Practice Act).** Будь-яка торгівельна організація в Австралії буде оголошена незаконною, якщо більша частина прибутків здобувається не через продаж товарів, а через наймання нових продавців....

З 1991 року австралійський уряд безуспішно домагається повернути до Австралії для суду австралійського мільйонера Крістофера Скейз **(Christopher Skase),** який втік до Іспанії після того, як збанкрутіла створена ним корпорація, яка заборгувала півтора мільярда австралійських долярів, з них, 172 мільйони винний особисто мільйонер-втікач. У 1997 році Іспанія відмовилася видати його для правосуддя в Австралії на підставі його буцімто тяжкого стану здоров'я (він буцімто не може летіти на літаку через слабкі легені). Хоча мільйонер-шахрай стверджує про своє банкрутство і не збирається повертати свої борги австралійським кредиторам, він продовжує жити у своїй віллі на острові Майорка, яка обійшлася йому в 6 млн долярів, і де він наймає слуг та приватних охоронців. Проте з'явилася надія повернути його після того, як австралійський уряд скасував його паспорт.

В 1999 році в Австралії заарештовано 17 чоловік за ***шахрайство з кредитними картками***, що завдало збитків на близько 50 млн австралійських долярів. Довірливі австралійці досить часто віддають свої кредитні картки продавцям та офіціянтам для оплати і не дивляться, які «операції» проводяться з тими карточками. За лічені секунди шахраї встигали «пропустити» кредитну картку через спеціяльний пристрій, який «переписував» з неї електронну інформацію і потім робили собі дублі справжніх кредитних карток, якими щедро розплачувалися за товари чи послуги.

Прославився також і 34-річний колишній московський бухгалтер О.К., що проживав нелегально в Австралії з 1995 року і встиг завести 116 кредитних карток на різні імена, з яких отримав понад 280 тисяч австралійських долярів. Його вже засуджено на 5 років ув'язнення.

Увійшов в історію і одни з австралійських лікарів угандійського походження, якого було засуджено на вісім років ув'язнення за те, що він отримав від державного медичного страхування **Medicare** понад 1 млн долярів за свої, начебто, послуги хворим, яких він насправді не бачив.

Цікаво, що сучасні шахраї не цураються реклямувати свої послуги і через комп'ютерну мережу Інтернету. Саму кумедну з таких пропозицій я отримав від одного незнайомого добродія через Інтернет, що пропонував вислати йому десять долярів і найти п'ять чоловік, що зголосилися вислати такі ж самі гроші мені. Як-то кажуть, ми це вже в школі проходили.... На жаль, мережа Інтернету заповнена, перепрошую

за мій неологізм, «електронним сміттям **(e-rubbish)**». Хто тільки і що тільки туди не пише... І як робити вдома наркотики, і як розбагатіти, і як лікуватися (дивись главу **«Стосунки між лікарем та хворим в Австралії»**). Як писали колись у громадських туалетах на Україні:» Хто писав – не знаю, а я, дурний, читаю!». Певно, у свідомості багатьох людей не вкладається, що Інтернет, як ***новітній поважний технічний засіб передачі інформації***, може використовуватися злочинцями та блазнями і тому містити дуже ***неправдиву або неперевірену інформацію***.

Взагалі, мережа Інтернету стає благодатним полем **(cyberplace)** для різних злочинів. В англійській мові вже з'явилося поняття ***електронного злочину*** **(cybercrime).** Часом, люди отримують на свою електронну адресу різні погрози (це є кримінальним злочином в Австралії), або порнографічні фотографії, людей лякають уявними комп'ютерними вірусами, тощо. В Австралії вже були випадки, коли люди судилися зі своїми колегами за погрозливі чи образливі електронні листи. Іноді бувають і кумедні ситуації. Одна жінка послала через Інтернет своєму колезі по роботі свою фотографію, де вона позувала голою, з підписом « Це чекає на Тебе, якщо Ти прийдеш до готелю», проте вона натиснула «не на ту кнопку», і це інтимне послання отримали всі її співробітники.

Іноді злочинці «ламають» бази даних чи рекламні сторінки на Інтернеті, або засилають справжні комп'ютерні віруси, завдаючи великих збитків компаніям чи державним установам. Деякі австралійські компанії спілкуються зі своїми філіями та іншими організаціями переважно електронною поштою. Постійно посилаючи одне й те саме послання можна вивести з ладу електронну пошту через створення «інформаційної дорожньої пробки». У 1999 році через таку електронно-кібернетичну атаку **(cyber attack)** на 36 годин вийшли з ладу електронні щоденники багатьох членів федерального парляменту Австралії. У 1998 році гакери **(hackers),** або як ще їх називають, кібернетичні саботажники **(cybersaboteurs),** завдали певну шкоду одній третині австралійських компаній, проте тільки в 40% випадків про це було повідомлено поліції.

В Австралії очікують на повторення злочинів, що вже були виявлені в США, коли злочинці (часом – співробітники цих компаній) викрадали електронні та дігітальні (цифрові) підписи багатих людей і їх персональні дані, щоб використовувати їх кредитні картки та рахунки – так звані крадіжки особистості **(identity theft).** В країні Олімпіяди 2000 року серйозно готувалися до небезпеки так званого інформаційного тероризму **(information terrorism),** коли терористи могли намагатися порушити роботу комп'ютерів, відповідальних за розклад літаків, електричне чи газове постачання, тощо.

З іншого боку, в австралійські засоби масової інформації просочилися дані про те, що програмісти австралійських органів безпеки, електронні шпигуни **(cyberspies),** матимуть право «ламати коди» і проникати будь-яким чином до приватних баз даних підозрілих осіб, модифікувати властивості їх електронних програм, щоб перетворювати домашні комп'ютери на підслуховуючі засоби, тощо. Практично реальністю може стати ідея «Великого брата **(Big brother)**» з відомої пророчої книжки англійського письменника Джордж'а Оруел'а «1984» **(«Nineteen Eighty Four» by George Orwell),** проте втілюється вона чомусь не в Радянському Союзі...

Вірите чи ні, але в Австралії теж є своє «КГБ» – **ASIS – Australian Secret Intelligence Service**. Австралійські газети стверджують, що Австралія має також біля 200 шпигунів, з них – біля 100 чоловік працюють під дипломатичними парасольками. Додайте до цього 1400 співробітників Розвідки Мінестерства оборони Австралії **(DSD – Defence Signals Directorate)**. До того ж ще є австралійська контррозвідка **(ASIO – Australian Security Intelligence Organisation)**. Проте, як дехто стверджує, у австралійського Парляменту немає достатньо повноважень, щоб контролювати дії розвідників за межами країни. У 2001 році було прийнято законодавство, яким заборонили австралійським шпигунам брати участь у операціях з застосуванням зброї.

Радянське КГБ також залишило свій слід в історії Австралії двадцятого століття. У 1954-му році завдяки втечі перебіжчика, співробітника Радянського Посольства в Канбері Владіміра Петрова, і його твердженням про зв'язки з КГБ багатьох лівих австралійців (ці звинувачення ніколи не були підтверджені офіційно) тодішньому уряду консерваторів вдалося утриматися при владі ще на один термін. За Радянським Посольством в Канбері постійно велося спостереження. Начебто, одного разу, співробітник Радянського Посольства, за яким йшло по п'ятам два австралійських агенти, зайшов до корчми і замовив агентам, що зайняли сусідній з ним столик, два пива.....

Австралійська преса стверджує, що радянські шпигуни приїзджали до Австралії та Нової Зеляндії щоб «потренуватися» в цих англомовних країнах перед початком їх роботи в Америці чи Англії.

Секретна австралійська контрозвідка тепер має свою сторінку на Інтернеті **www.asio.gov.au** і тепер кожен, хто цікавиться роботою австралійських лицарів плаща та кинджала, може прочитати про це. Одним з завдань австралійських спецслужб було забезпечення безпеки проведення Олімпійських Ігор у Сіднеї.

Серед австралійської громадськості зростає також занепокоєння через пляни однієї сумісної австралійсько-американської компанії створити «профіль споживача» – комп'ютерну базу даних на кожного австралійця (яку б купляли банки та рекламні компанії, щоб більш ефективно «проштовхувати» свої послуги чи товари австралійським споживачам). Стверджували, що до кінця 2000 року одна з американських інформаційних компаній **(Acxiom)** буде пропонувати через Інтернет інформацію про прибутки, родинний стан та споживацькі інтереси понад 95% американців. Це призведе до ще більш прискіпливої реклями і вторгнення у приватне життя людей (чи кожен з нас захоче, щоб, скажімо, його сусіди знали про його попередні шлюби, заробітки, чи він купує еротичні відеофільми та журнали, чи він вживає певні ліки, і тому подібне).

Таку базу даних досить легко зібрати і в Австралії, використовуючи списки виборців та інформацію магазинів, продавців нерухомості, кредитних компаній, тощо. У будь-якій виборчій дільниці **(Australian Electoral Commission office)** чи державній бібліотеці Ви можете знайти ім'я та адресу будь-якого австралійського виборця (проте австралійці мають право на **«silent listing»**, коли їх адресу у списку виборців не вказують). В іншій австралійській державній установі **(Australian Securities Commission)** Вам скажуть чи має та чи інша особа свою

компанію, в третій австралійській організації **(Land and Titles Office)** Вам повідомлять, чи купляв ім'ярек шматочок австралійської земельки (з хаткою чи без). В приватній австралійській компанії **CrimeNet** через Інтернет за шість долярів можна отримати інформацію про будь-який злочин чи злочинця.

Деякі австралійські експерти у галузі медичного права занепокоєні також плянами уряду провести через Парлямент закон, який би дозволяв отримувати без згоди хворого інформацію про його стан здоров'я у випадках, коли таку згоду отримати «не практично». Лікарі також вимагають обмежити доступ до приватної генетичної інформації на хворих **(genetic privacy)** для страхових компаній. Про конфіденційність стосунків між хворим та лікарем детально описується в окремій главі (дивись главу **«Стосунки між лікарем та хворим в Австралії»**).

Австралійський уряд також намагається зібрати максимальну інформацію про своїх громадян, в тому числі за допомогою переписів населення, участь у яких є обов'язковою (за відмову – штраф 100 долярів). Останній такий перепис відбувся 7 серпня 2001 року. До кожної оселі принесли книжечку з 51 питанням і ще одну книжечку з поясненнями чому уряд задає ці питання і як на них відповідати. Окрім особистих питань слід повідомити про своє житло, свої прибутки, освіту, знання мов, сферу діяльності, де і стільки працюєте, що виробляєте, як добираєтеся до роботи, чи шукаєте роботу, чи маєте вдома комп'ютер і чи вживаєте Інтернет у своїй праці.

Ваш комп'ютер теж може статити цінним джерелом інформації про Вас для зацікавлених осіб. Якщо Ви не заблькуєте Ваш комп'ютер від так званих «кукі» **(cookie)** або шпигунських програм **(spyware),** то при відвіданні певних сторінок **(site)** на Інтернеті вони можуть бути заслані як лазутчики у пам'ять Вашого комп'ютера **(hard drive),** де вони будуть мовчки сидіти і реєструвати всі сторінки Інтернету, які ви переглядаєте, при повторному відвіданні тої сторінки Інтернету, яка підсадила вам кукі, вся ця інформація туди повернеться. Якщо Ви повідомляєте цій сторінці Інтернету Вашу електронну адресу чи іншу приватну інформацію, то оператор тієї сторінки також може проаналізувати що Ви шукаєте на Інтернеті і знайти Ваше ім'я, тобто намалювати Ваш «комп'ютерний портрет **(cyber-portrait)**».

Якщо Ви дзвоните в якусь контору по телефону, то за допомогою спеціяльного ідентифікаторного пристрою **(caller ID** або **calling number display (CND)** звідти можуть встановити Ваш номер телефону і з'ясувати Вашу адресу, використовуючи, наприклад, спеціяльні джерела інформації **(Dependable Data's Green Pages).** Щоб перешкодити цьому за даними 1998 року, 4% австралійських телефонних абонентів вже мали спеціяльні блокуючі пристрої **(CND block),** а ще 11% австралійців взагалі мали таємні номери телефонів **(silent numbers),** номери яких не з'являються на ідентифікаторі номерів телефонів. Ви можете перевірити чи Вам встановили бльокуючий пристрій, передзвонивши по телефону 127 220. Якщо Ви маєте мобільний телефон, то легко прослідкувати Ваші пересування на протязі дня принаймі підчас Ваших дзвінків. Якщо Ви не задоволені тим, як Ваша телефонна компанія зберігає Вашу приватність, то Ви можете передзвонити до державного урядовця **(Telecommunications Industry Ombudsman),** який слідкує за роботою телефонних компаній (на число 1800 062 058).

Час від часу я отримую опитники від рекламних фірм, де задається дуже багато приватних питань, (деякі люди відповідають на такі опитники, бо їх обіцяють за це включити в розиграш автомобіля, тощо). Мінімум два рази на місяць мені дзвонять додому (десь же знаходять мій телефон, басурмани!), щоб продати щось, чи намагаються мене опитати по телефону. Практично щодня я отримую якусь неждану (і часто сумнівну) рекляму на мою електронну адресу. В Австралії набув розголосу випадок, коли одна з приватних компаній, що продає засоби особистого захисту, розіслала свою рекляму самотнім стареньким жінкам. Австралійські бабусі цілком слушно поскаржилися, що якщо приватна компанія може дізнатися, хто живе самотньо в Австралії, то такою ж інформацією можуть заволодіти і місцеві злочинці. Настільки серьйозно це втручання в особисте життя турбує австралійців свідчить опитування 1500 австралійців, проведене австралійською державною організацією, яка відповідає за оберігання приватності Вашого життя **(Privacy Comission,** сторінка Інтернету – **www.privacy.gov.au), (Privacy Comission),** яке показало, що при заповненні різних анкет половина австралійців не відповідає на деякі питання, а 40% навіть навіть дають про себе неправдиву інформацію.

Ця комісія радить споживачам давати якомога менше інформації про себе, коли вони заповнюють різні опитники для різних організацій (навіть деякі австралійські перукарки пропонуватимуть Вам заповнити для них анкетки!). При цьому, ***Ви маєте право вимагати, щоб ці організації не передавали (а, вірніше, не продавали) приватну інформацію про Вас нікому іншому.*** Ви також маєте можливість подзвонити до відповідної рекламної австралійської організації **(Australian Direct Marketing Association),** щоб Ваше число телефону та адресу було виключено з їхнього списку розсилок.

Не всім представникам правозахисних організацій Австралії подобається повсюдне встановлення ***телекамер безпеки*** **(security cameras)** в країні. Їх тут чіпляють на кожному другому стовпі: у місцях скопичень народу, лікарнях, школах, супермаркетах, автостоянках, установах, автобусах та електричках, на залізничних станціях, парках відпочинку, незаконних звалищах, ліфтах і навіть у роздягалках та громадських туалетах. За даними однієї з австралійських телевізійних асоціяцій **(Australian Closed Circuit TV Association),** в Австралії, де на кінець 1999 року проживало 19 млн чоловік, вже розташовано біля 700 тисяч таких камер. Тобто, вже маємо одну камеру безпеки на кожні 27 чоловік.

Камери, безумовно, допомагають боротися зі злочинністю і є певною засторогою лиходіям, проте австралійські правозахисники занепокоєні двома обставинами: по-перше, що люди часто-густо не знають, що їх «знімають у кіно», і ніхто не питає їх згоди на це, і, по-друге, немає гарантій, що цими відеоплівками не будуть зловживати.

До речі, якщо Ви хочете налякати потенційних злодіїв, Ви можете купити і почепити у своїй садибі іграшку, яка зовні буде імітувати справжню телекамеру (щось на зразок опудала для горобців).

Конфіденційність будь-якої приватної інформації про австралійських громадян, що надходить до державних установ, оберігається відповідним законом **(Commonwealth Privacy Act 1988),** згідно з яким регулюються ситуації, при яких інші державні установи можуть отримати цю інформацію. Проте, спеціяльна неза-

лежна комісія по боротьбі з корупцією штата Нової Південної Валії (**NSW Independent Commision Against Corruption**) виявила випадки, коли інформація відділів соціяльного забезпечення, бази даних поліції та інших державних установ незаконно продавалася зацікавленим приватним організаціям. Іноді в житті буває ще цікавіше ніж в кіно. На одній з поліцейських дільниць штату Квінсленд працювала прибиральниця, яка виявилася приватним детективом «на півставки». Спеціяльна урядова організація, яка слідкує за роботою поліції (**Criminal Justice Commission**), виявила, що 34 поліцейські дільниці передали цій прибиральниці службову інформацію на 564 чоловік. Трапляються і такі собі «комп'ютерні помилки». У січні 2000 року служба соціяльного забезпечення Австралії (**Centrelink**) помилково розіслала 8 тисяч листів, у яких містилася приватна інформація на прибутки громадян, «не на ту адресу».

До того ж в Австралії поки що тільки розробляється закон, який би регулював використання приватними компаніями приватної інформації про окремих людей.

В Австралії поширене політичне гасло, що це країна «рівних можливостей (**equal opportunities** або **egalitarian society**»). Формально Вам не можуть відмовити у прийомі на роботу чи у медичному лікуванні через Вашу стать, вік, расову приналежність, сексуальну орієнтацію, віросповідання, політичні переконання, фізичні каліцтва чи шлюбний стан. Про це дбає спеціяльний ***антидискримінаційний комісар*** (**Anti-Discrimination Commisioner,** Інтернетівська сторінка у Квінсленді – **http://www.adcq.gld.gov.au**). Це призводить, наприклад, до того, що у медичних університетах вчаться люди, якім за п'ятдесят років чи які хворі на тяжкі невиліковні хвороби. Одна з елітарних приватних шкіл міста Мельбурну мала сплатити чималу грошову компенсацію дівчинці за те, що її не прийняли до школи, бо вона могла пересуватися тільки у кріслі-каталці. Тому, у всіх державних установах робиться все можливе, щоб австралійські каліки могли скорстатися ліфтами та мали спеціяльні туалети, куди можна в'їхати на кріслі-каталці. Проте, попри постійні твердження, що в Австралії кожному надається рівний шанс (**a fair go**), тут також бувають випадки протекційонізму та сімейності. Наприклад, в дуже престижні коледжі лікарів-окулістів та хірургів чомусь дуже часто попадають діти членів коледжу, або державні урядовці часом незаконно повідомляють своїм родичам про майбутні державні економічні рішення, щоб останні могли завчасно придбати вигідні акції компаній чи купити перспективну ділянку землі.

Австралійський інститут кримінології підрахував ***ціну злочинів в країні*** за 1996 рік. Злочинність нанесла Австралії збитків на суму біля 20 млрд австралійських долярів, що складає понад 4% валового національного продукту країни. Убивства коштували за рік 323 млн долярів (якщо тільки можна повністю оцінити грошима втрачені людські життя!). Проте найбільші втрати були пов'язані з різними видами фінансового шахрайства та неплатежами податків (3,5 млрд долярів). Наркоманія та пов'язані з нею злочини обійшлися Австралії у 2 млрд долярів, утримання в'язниць – 750 млн долярів. В той час, коли всі в'язниці мають централізовані кондиціонери повітря, їх ще бракує у деяких австралійських школах.

Смертну кару в Австралії скасували понад тридцять років назад (останнього засудженого вбивцю повісили у 1968 році), проте кількість ув'язнених австралійців постійно зростає і складає порядка 160 в'язнів на сто тисяч чоловік. У 1991 році в Австралії знаходилося за гратами 12429 чоловіків та 607 жінок, в 1999 році – 17208 чоловіків та 1124 жінок. Майже половина з них «сидить» за ненасильницькі злочини (переважно крадіжки). Якщо перераховувати на душу населення, то аборигени сидять у в'язницях у 15 разів частіше, ніж решта населення Австралії.

Утримання одного в'язня обходиться австралійським платникам податків у понад 30 тисяч американських долярів на рік, що ***в п'ять разів дорожче ніж річні сплати одному безробітньому***. Тому, за порівнянно незначні злочини тут все частіше засуджують умовно на «суспільну» працю **(community work).** Проте, у австралійській Північній Території та у штаті Західної Австралії введено дуже жорсткий кримінальний закон, згідно з яким за перший карний злочин карають ***обов'язковим*** 14-ти денним ув'язненням **(mandatory sentencing).** За другий злочин – 90 днів, за послідуючі – 1 рік в'язниці. Одною з арештанток стала 27-літня аборигенка, студентка педагогічного вузу, що вкрала пляшку пива. За час її ув'язнення її грудна дитина, що була вдома, відвикла від материнського молока. За два роки з моменту введення закону було ув'язнено 215 неповнолітніх злочинців, один з них, 15-річний абориген, просто повісився у в'язниці, що викликало нову хвилю занепокоєння серед частини австралійської та міжнародньої громадськості, проте, згідно з опитуваннями громадської думки, понад 60% австралійців на території дії закону про обов'язкове ув'язнення підтримують цей закон. Серед ув'язнених молодих людей у штаті Західна Австралія 60% складали аборигени. Частина з цих аборигенів має дуже низьку освіту чи навіть не навчилася говорити англійською мовою (і їм потрібний перекладач під час судового процесу). Життя у деяких віддалених аборигенських селах є настільки брутальним та безнадійним через альколізм та хуліганство, що деякі малолітні злочинці знаходять собі кращі умови існування в австралійських в'язницях! Для інших ув'язнення стає «школою злодійства» (дивись також главу **«Нариси про австралійське суспільство»**).

Кримінологи та політики ще довго будуть вивчати і сперечатися, наскільки суворими мають бути покарання та наскільки довгими мають бути терміни ув'язнення, проте всі визнають, що ***австралійське суспільство стає все більше заляканим*** небезпекою злочинів, не дуже вірить у теорії реабілітації злочинців, тому багато простих людей хочуть бачити злодіїв за гратами якнайдовше. Деякі праві політики виступають за проведення референдуму про повернення смертної кари.

Звичайно, австралійські в'язниці є курортом порівняно, скажімо, з в'язницями Таїланду чи Росії, телерепортажи з яких нам регулярно показує «буржуазна пропаганда». Проте, через досить ліберальний режим у в'язницях, там теж трапляються вбивства тагомосексуальні гвалтування. Частішають і самогубства. Інші в'язні ненавидять своїх сокамерників – педофілів та насильників. Вищезгаданого тасманського ман'яка-вбивцю теж дуже охороняють від інших в'язнів.

Сидіти у в'язниці в Австралії є «чоловічим бізнесом». У штаті Квісленд (де населення біля 4,5 млн чоловік) наприкінці 1999 року за гратами було 4200 чоловіків і тільки 289 жінок. Причинами ув'язнення слабкої половини людства у даному куточку земної кулі були крадіжки (24%), порушення громадського порядку (14,5%),

вбивства (13%), напади (13%), злочини, пов'язані з наркотиками (11,3%), пограбування (10,5%), дорожньо-транспортні злочини (6%).

Мені поки що не довелося побувати в австралійських в'язницях, проте під час моєї роботи у сільській місцевості я мав нагоду відвідати місцеву КПЗ (камеру попереднього затримання) місцевої поліцейської дільниці. Про це мене попросили поліцейські, які побоялися привезти на психічний огляд до мене в лікарню одну затриману людину аборигенського походження. Перед оглядом підозрюваного (у підпалені будинку своєї подруги) я мав коротку зустріч з адвокатом аборигенів (ним виявився африканський негр) та ватажком місцевих аборигенів. Вони майже не приховували своєї мети: необхідно довести, що затриманий абориген психічно хворий, що дасть можливість перевезти його до психіятричного відділення і «зам'яти» карну справу.

Ця камера виявилася дерев'яним сараєм на задньому подвір'ї будинку поліції, який було добре видно з розташованого за сто метрів місцевого супермаркету. В цьому старовинному сараї не було ніяких вікон і був тільки проріз для дверей, перед яким за густими металевими гратами була невеличка веранда. У середині цієї пофарбованої чорною фарбою безвіконної камери (в цивілізованій державі, де так піклуються про права людей!) був брудний матрас, і в кутку стояв, нічим не прихований від поліцейського ока (з-за грат) унітаз. Ні стільців, ні столів, нічого більше. Серед цього інтер'єру я побачив жалюгідного коричневого чоловіка років п'ятдесяти на вік, у коротких кайданах, у брудному вбранні і з трясучимися руками алькоголіка. Мене пустили в середину, поліцейський лишився на подвір'ї. Після двох хвилин розмови я зрозумів, що не було ніякої необхідності тримати цю людину в кайданах, і на моє прохання їх зняли. Туземець був дуже емоційним, ледь не плакав, заперечував свою причетність до підпалення будинку і під час психіятричного опитування стверджував, що «чує голоси», тощо. Не знаю, чи він це удавав навмисне, чи справді був хворим: цим мали далі розбиратися фахівці-психіятри. Для мене ж основна мораль цієї зустрічі була в тому, що в Австралії ще можуть так принижувати людську гідність.

Права австралійців у випадку затримання, арешту чи виклику на допит в Австралії детально описані у невеличкій книжці, яка так і називається – «**Your Rights 1999** (Ваші права)». Вона видається щороку і продається у всіх газетних кіосках. За цю книжку варто віддати п'ять долярів, бо вона не тільки має главу «Поліція і громадяни», а ще й до того – додасть досить професійних уявлень про права споживачів, права орендарів квартир, як роблять заповіти в Австралії, стосунки з сусідами, адреси та телефони державних організацій, які захищають інтереси громадян, і багато інших корисних порад.

Поліцейські Австралії (майже третина з них – жінки) при арешті дуже ввічливі з затриманими, у порівнянні, скажімо, зі сценами жахливих арештів бандитів чи неплатників податків у Росії, які тут показують по телебаченню. Згідно з австралійськими офіційними джерелами **(Criminal Justice Comission)**, у 1999 році при арештах прийшлося застосовувати силу у 20 процентах випадків. Причому, у більшості з цих випадків, поліцейські хапали людей за одяг чи вивертали їм руки, надіваючи наручники, чи використовували надто тісні наручники. Тільки в окремих випадках затримані скаржилися, що їх штовхали, били кулаком чи поліцейсь-

ким кийком. Однак, і австралійські поліцейські іноді витягають пістолети і навіть вбивають агресивних людей з гострими психічними розладами. Найчастіше чомусь це трапляється у штаті Вікторія.

Проте я (як і більшість австралійців) ставлюся з симпатією до австралійських поліцейських. Мені доводилося багато разів спостерігати за ними, коли вони привозили до відділення швидкої допомоги в'язнів чи затриманих з різних причин людей. Жодного разу я не почув від них брутального слова або ж не побачив грубого поведення із залежними від них людьми.

Ось, для прикладу, одна досить кумедна історія. Вулицями невеличкого північно-австралійського містечка Кен (Coen) прогарцював на коні ***абсолютно голий*** поліцейський. Місцеві мешканці поскаржилися, але у їх скарзі було сказано, що того поліцейского вони поважають, проте вони були незадоволені, що коли він їхав у формі пращура Адама на коні, то його супроводжували чотири поліцейські автомашини з увімкнутими сиренами, які й не сподобалися громадськості містечка. Поліцейські влаштували цей «парад», бо побилися об заклад у місцевій корчмі.

Мені також доводиться лікувати поліцейських, і вони ні чим не відрізняються від інших «нормальних» австралійців. Їхня праця відносно непогано оплачується австралійською державою, і випадки хабарництва серед них не є поширеними (хоча відомі випадки зв'язків з організованою злочинністю). Але по приїзді до Австралії на курсах англійської мови у Сіднеї викладач моєї дружини так жартівливо «обгрунтував» чому не слід пропонувати хабаря дорожній поліції: справа в тім, що та сума грошей, яку новоприжджий іммігрант може запропонувати поліцейському, останього може просто образити....

Вимоги до поліцейських та професійний ризик (бути вбитим чи заразитися на СНІД від хворих злочинців) постійно зростають, що призводить до постійного відтоку поліцейських до інших державних організацій. У вересні 1999 року у пресі повідомлялося, що понад половина полійцейських Федеральної поліції Австралії шукала собі роботу у Податковому управлінні, Міністерстві Імміграції, тощо. До речі, в Австралії намагаються вербувати до поліції багато жінок та чоловіків, що володіють іноземними мовами (навіть серед відносно новоприбулих іммігрантів). Як я згадував раніше, «білій» поліції дуже тяжко боротися з «етнічними» організованими злочинцями. На жаль, в деяких етнічних меншинах Австралії жертви злочинів просто не звертаються по допомогу до правоохоронців через страх помсти від своїх ***«рідних» бандитів...***

Жінки, що служать в австралійській поліції, мають однакові оперативні обов'язки з поліцейськими чоловічої статі. Вони також служать у дорожній поліції чи навіть беруть участь у приборканні безчинств на вулицях. Якось, коли я працював у швидкому відділенні лікарні, один з моїх молодих австралійських колег почав захоплюватися дівчиною з поліції. Я дозволив собі зробити йому цинічне зауваження, що у випадку їх одруження жінка-поліцайка буде примушувати його мити руки перед обідом «під дулом пістолета». Але, якщо серйозно, іноді дивуєшся, як такі тендітні і скромні дівчатка впоруються з такою нежіночою справою.

Юриспруденція в Австралії є великим бізнесом (професія юриста є однією з найбільш прибуткових в Австралії) і, відповідно, великими збитками для простих

австралійців, з якої б причини вони не звертаталися до суду. Проте, тільки у 1996 році в Австралії було розглянуто два з половиною мільйони судових справ, за ведення яких люди платили свої гроші. З 1996 по 1999 рік кількість юридичних контор в Австралії збільшилася на 11 відсотків, а загальні заробітки юристів за той самий проміжок часу зросли на 21 відсоток і склали 7 млрд австралійських долярів. Середня зарплатня адвоката в Австралії була 150 тисяч долярів. За годину своєї праці юристи виставляють рахунок порядка 300 долярів своїм клієнтам, що дорівнює сумі грошової допомоги безробітньому за два тижні.

Великі суми грошей австралійських платників податків витрачаються і на численні юридичні організації та комісії. Одним із таких прикладів є створення спеціяльної комісії по запобіганню самовбивств аборигенів у в'язницях. За вісім років її існування вона обійшлася у понад 400 млн долярів, проте це ніяк не вплинуло на число аборигенів, які вішаються у австралійських тюрмах (до речі, аборигени потрапляють до в'язниць у п'ять разів частіше, ніж інші громадяни Австралії). Ще більш іронічна ситуація склалася навколо одного з фондів, який мав платити компенсації клієнтам, яких обдурили їх адвокати у штаті Квінсленд **(Queensland Law Society Fidelity Fund).** За вісім років його існування він сплатив клієнтам 8,4 млн долярів, а на зарплатню керівництва фонду (знову ж таки адвокатам) та інші видатки (оплата за приміщення, тощо) потратив у двічі більшу – 17,2 млн долярів. Коментарі, як то кажуть, зайві.... До речі, в Австралії постраждалі від злочинів мають право на компенсацію (від злочинця чи від держави). Закони різних штатів можуть, щоправда, незначною мірою, але все ж – різнитися, проте, при нагоді, до суду слід звернутися протягом певного часу після злочину. Додаткову інформацію про Ваші права у таких випадках Ви можете отримати від поліції та спеціяльних організацій **(Victims of Crime Assistance League Inc.).** Мають право на компенсацію і люди, котрі постраждали унаслідок лікарської помилки (дивись главу **«Стосунки між лікарем та хворим в Австралії»**).

В Австралії існує також посада незалежного урядовця – Федерального Омбудсмана **(Commonwealth Ombudsman, сторінка на Інтернеті – www.comb.gov.au),** якому можна скаржитися на рішення інших урядовців країни. Омбудсман має свої представництва у всіх штатах країни.

Ще одна специфічна риса життя в Австралії: ***Ваша юридична та фінансова відповідальність за здоров'я Ваших гостей.*** Якщо, скажімо, на Вашого гостя впаде дерево чи цеглина з даху на Вашому подвір'ї, чи навіть випадковий перехожий перечепиться і зламає собі руку через вириту Вами ямку біля Вашого двору, то Ви матимете повністю відшкодовувати завдані збитки здоров'ю постраждалої людині. Тому, переважна більшість маєтків в Австралії застраховані (чи як тут кажуть українці: «заіншуровані») і на випадок пошкоджень інших людей на Вашій території **(third party injury).** Проте у 2000 році у австралійському курортному місті-велетні Гоулд Коуст **(Gold Coast)** стався нечуваний навіть для Австралії вирок суду – володарям маєтку, з паркану якого плигнув у воду штучного каналу ***дорослий*** чоловік і зламав собі шию, присудили виплатити потерпілому 2 млн австралійських долярів! Австралійський суд визнав, що володарі будинку (які на той час взагалі були у Новій Зеляндії) порушили свої ***зобов'язання опіки*** перед гостем їх сина **(breached their duty of care),** бо мали та-

кий низький паркан, що наче запрощував залізти на нього та стрибнути у воду. Їх також було визнано винними у тому, що на паркані не було таблички з попереджувальним малюнком чи надписом, що стрибати у воду небезпечно. Якщо це рішення суду не буде скасовано вищим судом, то внаслідок цього прецеденту ціни на страхування маєтків (а в Австралії живуть у своєму житлі 71% населення) зростуть. Володарі почнуть обклеювати свої паркани, стовпи та дерева розумними надписами, на кшалт відомого українського «***Не залазь – уб'є!***» під черепом з кістками. І головне – гостинні австралійці перестануть запрошувати до себе в гості. На жаль, Австралія перейняла американську культуру сутяжництва, гаслом якої є «**If anything goes wrong, sue** – Якщо щось трапляється зле – позивай до суду». Одна баскетбольна суддя під час матчу зламала обидві руки. Суд присудив їй 80 тисяч долярів компенсації від місцевої баскетбольної асоціяції через те, що асоціяція не попередила її, що не можна бігати задки. У 1997 році у штаті Нової Південної Валії сума вимог про компенсації через особисті пошкодження при дорожньо-транспортних пригодах збільшилася у 200 разів, порівнюючи з 1990 роком, і досягла астрономічної суми в 900 млн австралійських долярів. З 1994 року юристам дозволили домовлятися зі своїми клієнтами, що вони беруть з них гонорари тільки у випадку виграшу справи у суді (**no win, no fee deal**). Це, безумовно, дуже сприяло збільшенню кількості позовів. Одна жінка виграла справу проти овочевого магазина, де вона посковзнулася на листочку салату і сильно забилася. Суд присудив володарям магазину виплатити 95 тися долярів компенсації. Все частіше мешканці Австралії починають позивати місцеві мерії у випадках, коли вони отримують травми (**personal injury**), скажімо, перечепляться на тротуарах, упадуть з велосипедів чи отримають пошкодження під час поїздок на громадському транспорті. З одного боку, це призводить до того, що місцеві мерії підвищують місцеві податки (**council rates**), щоб покрити зростаючий кошт страхування на випадок позовів постраждалих громадян. З другого боку, деякі мерії не мають достатньо грошей для страхування і вимушені закривати свої об'єкти, скажімо басейни.

В англомовному світі використовується вираз «**Kangaroo court** – кенгурячий суд», під яким розуміють відверто несправедливий суд чи пародію на справедливість. Проте, був в Австралії і справжній «Кенгурячий процес». П'ятнадцятирічний Стівен Ш. зі штату Нової Південної Валії програв процес проти кенгуру (вірніше проти гольфового клубу). Він позивав місцевий гольфовий клуб на 750 тисяч австралійських долярів (це майже 500 тисяч американських долярів) за тілесні пошкодження, які виникли унаслідок нападу кенгуру на гольфовому полі. Кенгуру звалив його з ніг, зламав йому щелепу і подряпав йому живіт, ноги та спину. Суддя зазначив, що гольфовий клуб не зобов'язаний охороняти своїх гравців, чи виставляти попереджувальні знаки про можливість нападу кенгуру.

Окрім державних органів правопорядку, в Австралії зареєстровано біля ста тисяч ***приватних охоронців***, які охороняють фірми та багатих австралійців. Вони мають свою асоціяцію (**Australian Security Industry Association**) і діють згідно відповідного закону (**Security Industry Act 1985**). Плата за цю додаткову армію охоронців (яка втричі перевищує кількість австралійських вояків!) обходиться ав-

стралійцям у півмільярда австралійських долярів на рік. Звичайно, бувають випадки, коли ці охоронці стають злочинцями або «наводять останніх на об'єкт». Частина з них має право носити зброю. Вони (як і кожен інший мешканець Австралії) мають право затримати злодія до приходу поліції, проте якщо виявиться, що людина невинна, то на них можуть подати за це до суду (**wrongful imprisonment** або **deprivation of liberty**).

Павло Тичина свого часу казав «Наша армія Червона береже свого кордона...» Є така армія і в Австралії. Проте вона поступово втрачає свою боєздатність. Про це дав зрозуміти у 1998 році американський Секретар Оборони (Міністер оборони) пан Уільям Коен (**Mr William Cohen**). Він застережив Австралію, що якщо країна не буде інвестувати достатньо в розвиток своїх Збройних сил, то американськім військовим буде важко проводити суспільні військові операції на випадок кризової ситуації. Попри те, що прості австралійці часто недолюблюють янкі, у випадок війни Австралія найбільше сподівається на американську допомогу.

Проблема полягає в тім, що потрібно інвестувати значно більше грошей у сучасні військові комп'ютерні технології. Теперішній військовий бюджет Австралії досягає приблизно 11 млрд австралійських долярів (це близько 6 млрд американських долярів).

Загальна кількість військових у 19-мільйонній країні складає всього біля 55000 чоловік (двадцять років назад – понад 70 тисяч чоловік), тому «людей у формі» рідко побачиш на австралійських вулицях. Армія стверджує, що під рушницею утримує 32 тисячі вояків, проте 17 тисяч з них – резервісти. Військово-морські сили країни з 30 тисячами кілометрів побережжя мають на озброєнні аж 13 військових кораблів та 15 патрульних катерів. Проте військово-повітряні сили складаються з 71 винищувачів Горнет (**Hornet**) та 41 Фантома **F-111**. Австралійські жінки мають право служити у всіх родах військ. У 1997 році було прийнято рішення зарахувати 83 жінки на службу у підводних човнах. Їх відбиратимуть до служби враховуючи фізичні розміри (щоб вони могли протискатися через перелази у підводних човнах) та психологічні якості (не боялися закритих приміщень та не мали приступів роздратування). Житимуть вони кожна у своїй каютці на 6 підводних човнах місцевого виробництва клясу Колінз (**Collins**).

З часів В'єтнамської війни, в якій Австралія воювала на боці Америки, служба у Збройних силах Австралії є добровільно-професійною. Хоча відставні військовослужбовці та ветерани всіх воєн, де брала участь Австралія (Друга Світова війна, Корея, В'єтнам, тощо), користуються пошаною та великими фінансовими пільгами, проте зарплатня військовослужбовців порівнянно невелика, що разом з дисципліною не приваблює австралійську молодь. На рекляму служби у збройних силах у 2000 році Австралія витратила 41 млн долярів (понад 20 млн американських долярів). З іншого боку, з тих хлопців та дівчат, що звертаються до приймальних пунктів, до збройних лав відбирають тільки двадцять процентів. Решту доводиться відсилати додому через те, що вони мають надмірну вагу, недостатню освіту (солдати повинні мати принаймі 9 класів школи), мали злочинне минуле чи вживали наркотики, не пройшли 30-хвилинне психологічне тестування чи медичну комісію. Окрім медичного огляду слід віджатися від підлоги 15 разів (для дівчат – 8 разів) і

45 разів присісти.... Один із моїх молодих знайомих рекрутів Роман В. (родом з Львівщини) розповів, що зустрів серед молодих вояків декілька українських хлопців. Козацькому роду – нема переводу...

В Австралії, де відсутня радянська система прописки (і внутрішніх паспортів) і немає такої фінансової залежності дорослих дітей від батьків (яка була колись в СРСР), кожного року понад 30 тисяч чоловік оголошуються пропалими без вісті (**missing**). Родини розпадаються з різних причин (іноді навіть через гострі психічні розлади). Як-то кажуть, 99,5% з зниклих людей кінець кінцем знаходять, проте іноді це буває зробити дуже тяжко. Для координації зусиль правоохоронних органів та громадських організацій (Червоний Хрест, Армія Спасіння, тощо) існує спеціяльний підрозділ поліції (**Australian Bureau of Criminal Intelligence National Missing Persons Unit**), який має свою сторінку на Інтернеті (**www.missingpersons.info.au**) **чи телефон 1800 017 744.**

Виїхати з Австралії дуже просто – купив квиток на літак і заповнив коротеньку анкетку в аеропорту (австралійці просто не розуміють, що таке «виїздна віза»). Для оформлення паспорта (в Австралії немає внутрішнього паспорта) потрібно принести до відділу імміграції чи просто поштового відділення у Вашому селі своє свідоцтво про австралійське громадянство, свої фотографії, завірені особою, що Вас знає (скажімо, Вашим лікарем), водійські права чи інші особисті документи, заплатити 50-100 долярів (ціна залежить від терміну дії паспорта) і максимум через тиждень Вам пришлють паспорт поштою додому.

Разом з паспортом при виїзді з Австралії видається невеличка книжечка таких самих розмірів з інформацією про візи, консульські служби Австралії «за морями» та порадами австралійцям про заходи особистої безпеки.

В деяких країнах Африки та Норвегії консульські інтереси Австралії представляють канадські дипломатичні місії.

Австралійське Міністерство Закордонних Справ та Торгівлі (**Department of Foreign Affairs and Trade**) дає пораду громадянам Австралії стосовно можливих подорожей у закордонні країни. У ряд африканських та азіятських країн рекомендують «відкласти свої подорожі» допоки там припиняться війни. До Албанії не радять їхати, бо там є «злочинні кримінальні банди». В той же час Росія та Грузія у 2000 році попали до списку країн, де «потрібно пильнувати і бути обережними» через прояви тероризму, шахрайства з банкоматами та випадків викрадання людей (біля Чечні).

Таку інформацію можно прочитати на Інтернетівській сторінці міністерства – **www.dfat.gov.au**.

Підсумовуючи, в країні колишніх каторжан та вигнанців, а тепер країні розвитого «капіталізму» з «людським обличчям» для переважної більшості населення стало просто ***вигідніше і зручніше бути чесною людиною***. Звичайно, і тут є лихі люди та люди з патологічною жадібністю, про яких огидно навіть писати. Проте, порівнянно з іншим світом, Австралія вважається дуже безпечним місцем для проживання чи відвідин іноземними туристами. На жаль тільки, частина людей по приїзді в цю країну забуває про пильність. Недарма ж українці кажуть: ***береженого й Бог береже!***

Австралійське довкілля

Тривожними уважними очима
Моя душа подивиться на все
Які фатальні наслідки й причини
Великий світ над прірвою пасе!

*Українська поетеса **Ліна Костенко***

Коли я збирав матеріяли для написання цієї глави я відвідав книжкову лавку Міністерства охорони довкілля штату Кінсленд **(Environmental Protection Agency)**, яке розташоване на вулиці Ен **(Ann St)** у діловому центрі Брізбена. Набравши тоді велику купу паперів, я вийшов на вулицю. Була 12-та година дня, сонце пекло у тім'ячко, ніякого вітерцю, висока вологість, словом, було справжнє брізбенське пекло. Поруч добудовували ще один містечковий хмарочосик, у повітрі стояв гул і сморід від будівництва і постійного потоку машин, які поволі рухалися у три смуги по вулиці Ен. Був час обідньої перерви, і на вулиці чимчикувало чимало клерків. Я звернув увагу на одного молодого чоловіка, який йшов майже по краю дороги, розмовляючи по мобільному телефону і тримаючи у іншій руці недоїдений пончик. Він був одягнений як типовий офісний службовець з тісно пригнаною краваткою і неприкритою головою. І мені ... стало соромно за нашу цивілізацію! Все, що я бачив, було нездоровим і протиприродним по своїй суті. Починаючи від екології та пончика і закінчуючи стилем життя цього молодика.

Як би не били себе в груди сучасні політики всіх країн, стаючи у позу захисників довкілля, людство продовжує жити за принципом французького короля Людовика Чотирнадцятого : ***Apres moi (nous) le deluge!*** (Після мене (нас) хоч потоп!).

Проте руйнування довкілля в Австралії почали не білі колоністи, а пращури місцевих туземців, які тепер живуть у більшій гармонії з природою та наносять менше шкоди ніж «цивілізовані» австралійці. Як відомо, аборигени теж не «зародилися» в Австралії, а заселили П'ятий континент близько 60 тисяч років тому, припливши з островів Тихого Океану. Вчені Австралійського Національного Університету **(Australian National University)** дійшли до сенсаційного висновку, що саме аборигени знищили «супертварин Австралії». (Проте з цим не всі погоджуються).

Вчені вважають, що багато видів тварин загинуло внаслідок відомої практики австралійських аборигенів підпалювати рослинність, що в умовах жаркого австралійського клімату може призвести до катастрофічних лісових пожеж (Дивись також главу **«Природні катаклізми на П'ятому континенті»**).

В той час в Австралії вимерли гігантські хижі м'ясоїдні кенгуру (*Procoptodon*), семиметрова хижа ящірка варан, змія товщиною в один метр, вомбат завбільшки з бегемота (*Diprotodon optatum*) та рогата черепаха, розмірами з популярний автомобіль «Фольксваген». У 2000 році австралійські вчені описали ще одну доісторичну тварину – величезну хижу качку, яка важила до 300 кілограмів, була заввишки 3 метри і полювала на великих ссавців. Уявіть собі, що за Вами женеться така мила качечка! Певно, і крякала вона дуже мелодійно...

Звичайно, на сьогодні, та частина туземців Австралії, що живе у селах, завдає значно менше шкоди довкіллю, ніж «цивілізована» решта населення. За винятком сміття та розбитих пляшок з-під пива (дивись главу **«Нариси про австралійське суспільство»**).

Загальновідомо, що якби у всіх країнах світу мали стільки машин на душу населення як в США чи Австралії, то світ давно б учадів від ***забруднення повітря*** **(air pollution).** Навіть у такій країні як Таїланд пересічний мешканець Бангкоку витрачає 46 днів щороку на дорозі! Один з моїх друзів-лікарів якось добирався 2 години до свого кабінету на вулиці Макворі **(Macquarie St)** у Сіднеї. А проїхав він аж 16 кілометрів від Стратфілду **(Strathfield)!**

За підрахунками, пересічний автомобіль на бензиновому двигуні в Австралії щорічно викидає в атмосферу до 6 тонн вуглексилоти та 265 кг токсичних газів. А всього у 19-мільйонній Австралії зареєстровано 11,5 млн автомобілів, які пробігли за 1999 рік 178 млрд кілометрів. Машини мають 90% австралійських родин, причому майже кожна друга (48% родин) має два чи більше «залізних коня». До того ж у великій та малонаселеній країні люди часто мусять покривати великі відстані, щоб, скажімо, потрапити до лікаря (іноді, це сто-двісті кілометрів в один бік). Досить часто люди їздять за 30-60 кілометрів через все місто (де буває багато світлофорів), щоб потрапити до якогось магазину, де гарний асортимент продуктів, риби чи меблів. Один мій знайомий, народжений в Китаї етнічний росіянин Тарас, оповідав мені, як в молодості він часто їздив на вихідні з міста Рокгамптон'а **(Rockhampton)** до Брізбена, щоб парубкувати з російськомовними товаришами. Для невтаємничених маю повідомити, що відстань між цими містами, це – як від Києва до прикарпатського Івано-Франківська – більше 700 кілометрів. Це, мабуть, є особливим парадоксом Австралії – додаткове забруднення атмосфери автомобільними та авіяційними вихлопними викидами через низьку щільність населення країни.

У великих містах необхідність «накручувати» на спідометрі великі кілометри пов'язана також із тим, що так само як і в Сполучених Штатах Америки, австралійські міста – це дуже великі села, посередині яких є багатоповерхові «бізнесові» центри **(Central Business District – CBD)** з офісами, готелями, супермаркетами, тощо. Це дуже добре видно коли підлітаєш до австралійських міст – неосяжні села, через які проросли численні асфальтні шляхи і декілька «гірських масивів» хмарочосів. Зменшити «кілометри» вдається і при раціональному плянуванні Вашої подорожжі, і при використанні спеціяльних бортових комп'ютерів, які підкажуть Вам, як найшвидше дістатися до певної точки у місті, і при вживанні супутникових локаційних систем **(satelite navigators).**

Вихлопні емісії автомобілів складають понад 70 відсотків від загального забруднення повітря в Австралії. Особливо негативною є їх роль у викидах чадного газу (83%), окису азоту (75%) та вугеводнів (52%).

Машини в Австралії є найбільшим джерелом так званого ***фотохемічного смогу*** **(photochemical smog).** Він утворюється внаслідок хемічних реакцій між вихлопними газами, окисами азоту та вуглеводними сполуками у присутності сильного сонячного опромінення. Цей смог складається з активної форми кисню – озону та

інших високореактивних сполук. Вони є небезпечними для очей, сприяють розвитку хронічних неспецифічних хвороб легень та ринітів, токсично впливають на рослини і навіть руйнують потихеньку вироби з гуми.

Найгірші рівні фотохемічного смогу реєструють улітку (коли найбільше сонячної радіяції) і за умов безвітряної погоди. Поки що цим екологічним явищем Сідней та Мельбурн уражаються більше ніж Брізбен. Проте на Брізбен падає більше сонячного світла, бо він значно ближче до екватора. Якщо популяційні прогнози здійсняться, то Брізбен через двадцять – тридцять років перетвориться на найбільший мегаполіс довжиною в двісті кілометрів від міста Гоулд Коуст **(Gold Coast)** до міста Нюса **(Noosa)**, і тут стане важче дихати ніж в Сіднеї....

Меншою мірою ніж автомобілі відповідальність за фотохемічний смог несуть індустріяльні та комерційні викиди в атмосферу.

Цікаво, що у вихідні дні у Сіднеї до 10 % забруднення повітря складають викиди двигунів човнів з підвісними моторами та так званих реактивних водяних лиж, яких у 2000 році там нараховували понад дві з половиною тисячі.

Машини в Австралії продовжують бути і суттєвим джерелом викидів сполук свинцю у атмосферу, проте з упровадженням у 1986 році безсвинцевого бензину **(unleaded petrol)** та поступовим зменшенням вмісту свинцю у звичайний бензин **(leaded petrol)** концентрація свинцю в атмосфері Австралії постійно понижується.

Свинець, як відомо, вражає центральну нервову систему людини. Особливо він небезпечний для дітей. Першими ознаками свинцевої енцефалопатії (ураження мозку) в дитячому віці можуть бути коліки в животі, порушення поведінки дитини, яка погано концентрується, дуже непосидюча (гіперактивна) дитина, що відстає у психічному розвитку від інших дітей. У дорослих людей клінічна картина трохи відрізняється. У них часто бувають периферічні нейропатії (ураження нервів). Отруїтися свинцем можна і більш оригінальним чином. Один австралієць середземноморського походження захворів на тяжке отруєння свинцем через те, що споживав саморобне вино, яке він виробляв у старій емальованій ванні (та емаль містила 6% свинцю). Концентрація свинцю у його крові перевищувала у сімдесят разів гранично припустиму норму.

У 1993 році, коли я тільки приїхав до Австралії, медики цієї країни вивчали концентрацію свинцю у крові іммігрантів зі Східної Европи. Тоді у середовищі найновітніших іммігрантів точилися дебати, чи здавати кров чи ні (не дай Бог, ще назад вишлють, якщо щось не так!). Я не знаю результатів досліджень, проте дехто з моїх друзів осмілився здати кров і отримав за це 20 долярів!

Токсичні викиди автомобілів (насамперед окис вуглецю) було зменшено в Австралії за рахунок обов'язкового впровадження каталітичних конверторів **(catalytic convertors)** і завдяки регулярним техоглядам. Щоб зменшити викиди вихлопних газів рекомендують також не розганяти машину надто швидко і не возити в багажнику зайві важкі речі. Тут існує навіть телефонна «димова гаряча лінія – **Smoky Vehicle Hotline**», куди можна повідомити (телефон 13 20 19), якщо чиясь машина надто вже димить на автошляхах Австралії.

Порох з горищів також вважають небезпечним для здоров'я в країні, де кількість автомобілів мабуть скоро буде дорівнювати чисельності населення. Насамперед, через накопичення там свинцевих сполук. Цей порох мають приби-

рати відповідні фахівці (їх можна знайти через **Lead Advisory Service**), а якщо Ви хочете зробити це самі, то одягайте протигаз та переселіть свою родину в інше місце на час ремонту. На горищах також накопичуються частки асбесту, фарби, шиферу, скловолокна та пестицидів.

Дизельне паливо колись вважали менш шкідливим для довкілля, але тепер в США ставлять за мету до 2007 року зменшити вміст сірчастих сполук у дизельному паливі, бо, як виявилося, автобуси та вантажки своїми викидами підвищують частоту раку легень... В Австралії діє закон, що регулює якість вихлопних викидів в атмосферу як дизельних так і бензинових двигунів **(Motor Vehicle Standards Act).**

Зворотною стороною медалі є якість повітря у середині автомобілів. Сучасні дослідження (зокрема в Австралії) показали, що використання режиму «рециркуляції – **recirculation function**» у вентиляційних системах автомобілів протягом 20 хвилин може привести до суттєвого падіння концентрації кисню і збільшення концентрацій вуглекислоти та чадного газу (моноксиду азоту) у кабіні автомобіля. Це, в свою чергу, може призвести до головного болю, сонливості, втоми та падіння концентрації уваги водіїв. Щоб запобігти цьому небезпечному явищу зараз розробляються спеціяльні монітори якості повітря в кабінах автомобілів. Вони підкажуть водію, коли потрібно вимкнути мотор, чи просто відчинити вікна та переключити систему вентиляції на режим «свіже повітря – **fresh air**». Іронія ситуації полягає в тому, що на режим рециркуляції, як правило переводять в умовах перенасиченого дорожнього руху **(heavy traffic),** коли повітря за бортом просто смердить вихлопними газами.

В той же час, в англійській мові з'явилося нове поняття – ***екологічного транспорту*** – еко-транспорту **(eco-motoring).** В найближчі роки очікується початок випуску електромобілів, уже з'явилися автомобілі-гібриди, які мають бензиновий двигун та електричний двигун. Перший експериментальний автомобіль на водневому паливі **(hydrogen-powered)** було розроблено у Сіднеї у 1974 році. Цей автомобіль користувався енергією від реакції між воднем та киснем, а вихлопним газом була звичайна водяна пара. Проте масовий випуск сучасних автомобілів на водневому паливі американська компанія **General Motors** плянує розпочати біля 2010 року.

Так само як і інженери інших країн, австралійські вчені активно розробляють сонячні автомобілі, міжнародні змагання яких відбулися у 1997 році в Австралії. Проте, до масового випуску електромобілів чи сонячних автомобілів справа ще не дійшла. Але все більшою популярністю в Австралії користуються автомобілі на ***газовому паливі*** – на скомпресованому природньому газі **(compressed natural gas – CNG)** та на скрапленому газі нафти **(autogas** або **liquefied petroleum gas – LPG).** На відміну від бензинових двигунів ці автомобілі не забруднють атмосферу окисами сірки, викиди чадного газу **(carbon monoxide)** наполовину менші, а вуглекислоти – на 15–20 відсотків менші.

Більшість сучасних марок автомобілів можна вибрати в обох модифікаціях (на бензиновому чи газовому паливі). Можна також за один день переладнати **(conversion)** Ваш бензиновий двигун на газовий за півтори-дві тисячі австралійських долярів. Враховуючи що ціна на газ значно дешевша ніж за бензин, ці

гроші Ви заощадите після перших 40 тисяч кілометрів. На 2000 рік в Австралії було біля трьох з половиною тисяч газових автозаправок. На сторінках Інтернету **www.greenhouse.gov.au/transport/alternative_fuel.html.** та – **www.autogaschallenge.com.au** можна знайти детальну інформацію про використання газового палива в Австралії. За допомогою податкових знижок уряд також заохочує користуватися природнім газом замість бензину.

У червні 1999 року Всесвітня Організація Охорони Здоров'я провела у Лондоні конференцію про Довкілля та Здоров'я. В матеріалах конференції підкреслюються всі вади сучасного транспорту (дорожньо-транспортні пригоди, забруднення довкілля, шум та психосоціяльну шкоду). До того ж, медична наука вже накопичила достатньо свідчень про необхідність принаймі тридцяти хвилин активних фізичних вправ щодня. Фізично активні люди живуть довше, менше хворіють на рак (особливо, кишечника), рідше товстіють, пізніше починають хворіти на діябет та остеопороз, довше зберігають свою мобільність. Фізична активність допомагає боротися з депресією та почуттям тривоги. У моєму маленькому містечку **(Redcliffe)** багато людей ходить над берегом моря на світанку чи після роботи. Одного ранку я вирішив поставити експеримент і пройшовся пішки понад три кілометри від своєї садиби до роботи. Попри прекрасну сонячну зимову погоду (температура повітря була біля 20 градусів тепла), за час моєї подорожі по нашому невеличкому містечкові, яке з трьох боків оточене затокою Моретон **(Moreton Bay),** я зустрів тільки десять пішоходів та декілька велосипедистів. Понад половину шляху взагалі не було ніякого тротуару, і я мав іти по траві (в якій не було стежок) чи по краю дороги.

У Західному світі тепер пропагандується ідея так званого «активного транспорту» **(active transport),** коли людей заохочують ходити, користуватися велосипедами чи громадським транспортом. Науковці стверджують, що автомобіль за один кілометр пробігу викидає у атмосферу 0,2 – 0,3 літри тепличних газів **(greenhouse gas emmisions).** Невеличка прогулянка до станції електрички і можливе стояче положення у поїзді може забезпечити половину необхідного щоденного фізичного навантаження. (Я гадаю що у вісімдесяті роки двадцятого століття у Києві я мав достатньо фізичних вправ, коли згадую мій п'ятий травмайний маршрут, де потрібно було ще і проштовхатися на вхід і вихід, і тяжкого портфеля з книжками не загубити). В Австралії багато людей їздять до поїздів електрички на своїх автомобілях, які потім лишають на весь день на спеціяльних ***безкоштовних*** автостоянках при станціях. Ці стоянки зачиняють з 9 ранку до 3 години дня (щоб машини не покрали). Якщо Ви вертаєтеся з роботи раніше, то маєте заплатити гроші, щоб Вам дали можливість виїхати зі стоянки.

З іншого боку, платня за стоянки у перенасичених транспортом центральних частинах австралійських міст постійно зростає, що заохочує австралійців використовувати громадський транспорт (автобуси та електрички). Він допомагає також скоротити шкідливі викиди автомобілів. Робота громадського транспорту досить добре налагоджена. Міські автобуси тут ходять за розкладом (іноді запізнюються на п'ять-десять хвилин), і більшу частину дня вони напівпорожні. У Сіднеї іноді швидше можна дістатися з однієї до іншої частини міста, користуючись транзитною електричкою, ніж своєю автомашиною. Це коштує дешевше, і можна розслабитися і почитати газету в умовах сучасного поїзда електрички з

м'якою підвіскою та кондиціонером повітря. Про тролейбуси в Австралії я не чув, проте невелика кількість «екологічно чистих» травмайчиків бігає по шляхам Сіднею, Мельбурну та Аделаїди. Але за даними Австралійського бюро статистики у 1999 році тільки 18 процентів мешканців штату Нової Південної Валії та 13 процентів мешканців штату Вікторії користувалися громадським транспортом.

Деякі автомобілісти яким «по дорозі», домовляються і підвозять один іншого по черзі **(car pooling).** Але, на жаль, на сьогодні в більшій частині автомобілів в Австралії Ви рідко побачите пасажира поруч з водієм.

Ще один шлях зощаджувати пальне та зменшувати викиди в атмосферу – купувати малолітражні автомобілі. Вони досить популярні в Австралії через їхню доступну ціну та необхідність меншого місця для паркування ніж для великогабаритних побратимів. В той же час, у випадку дорожньо-транспортних пригод малолітражні автомобілі менше захищають Вас своїм «тілом». З'явилося також поняття ***машини, що ефективно використовує паливо*** **(fuel-efficient car),** під якою розуміють сучасну аеродинамічну машину з легкою вагою, правильно підібраним двигуном, з необхідною для Вас кількістю місць.

Теплові електростанції вносять свій «посильний внесок» у забруднення атмосфери за рахунок ***викидів двоокису сірки та окису азоту***. Кислотні дощі вже стали «природнім» явищем у старенькій Европі і я пам'ятаю про посохлі огірочки моєї бабусі Санюші Хорунженко у селі Красносіллі. На щастя, в малонаселеній Австралії електростанції розташовані не так щільно як у Старому Світі, і місцеве вугілля містить значно менше сполук сірки ніж европейське, тому кислотних дощів тут поки що не зареєстровано. Максимальна гранична концентрація шкідливих газів у викидах електростанцій контролюється 24 години на добу.

Якщо влітку на австралійські міста наступає фотохемічний смог, то взимку за умов сухої безвітряної погоди австралійські міста бере в облогу ***температурна інверсія***. Тоді викиди підприємств та автомобілів утворюють «теплий капелюх» над містом під який заповзає холодне повітря з гір, яке затримується разом з атмосферними забрудненнями під шаром теплого повітря допоки не зміняться погодні умови.

Внаслідок промислової діяльності (процеси спалення, гірничі роботи, очистки грунтів та роботи дизельних двигунів) в атмосфері накопичуються і частки пилу **(soiling particulates),** які викликають подразнення очей та хвороби легень.

Знання рози вітрів теж може трошки допомогти при вирішенні питання, коли відкривати вікна у хаті. Наприклад, у Брізбені, за умов безвітря вранці, тихесенький вітерець буде тягти за собою забруднене повітря у бік моря, а після обіду, – навпаки, буде легенький бриз з моря.

Окрім забруднення, пов'язаного з людською «діяльністю», існують ще так звані «природні забрудники» **(natural pollutants),** до яких відносять куряву, природні гази, дим і попіл від пожеж, пилок рослин та пташиний послід, тощо. (Дивись також главу **«Природні катаклізми на П'ятому континенті»**).

Незалежно від того, які саме чинники призводять до підвищення забруднення повітря, загальновідомо, що у «найбрудніші» дні загальна смертність населення

зростає на 5-10 відсотків. Все більше підтверджень набуває теорія американських вчених (**«Harvard six cities» study**) про шкідливу дію на організм людини вдихання мікроскопічних часток пороху (**PM 10 particles**), яких багато в індустріяльних містах. В нещодавно опублікованих у журналі Лансет (**Lancet**, 2000; 356:791-801) результатах дослідження смертності в Австрії, Франції та Швейцарії стверджується, що забруднення повітря в Европі винне у 6% загальної смертності і є одною з важливих причин виникнення бронхіту та астми. Витрати на здоров'я унаслідок забруднення вихлопними газами у трьох вищезгаданих країнах склали 1,7 % від їх валового національного продукту.

Проте, я не думаю, що ми повинні підміняти поняття ***чистого повітря*** пошуком допустимих рівнів ***забруднення***. Для мене чисте повітря – це повітря на нецивілізованому березі моря, де навіть після проїзду однієї машини відчувається сморід цивілізації! Я навіть не уявляю як бідні міські собаки з їх гострим нюхом виживають з нами, нерозумними!

Про ***потоншання озонового шару атмосфери*** (**ozone depletion**), яке у нас відоме під трохи науково-неточною назвою «озонова дірка», писалося багато. Це природнє явище, яке спостерігають у найбільшій мірі над сусіднім з Австралією континентом – Антарктидою, є потенційно дуже небезпечним для всього біологічного життя на Землі, бо верхній шар озону атмосфери захищає життя від згубної дії надмірного опромінення ультрафіолетовим промінням (дивись главу **«Природні катаклізми на П'ятому континенті»**). Надмірна кількість цього проміння небезпечна також для рослин та тварин. Основною причиною потоншення озонового шару вважають забруднення атмосфери хлорофторовуглецевими сполуками (**chlorofluorocarbons – CFCs**) та галогенами, які вступають у хемічні реакції з озоном атмосфери. Починаючи з 1996 року, в Австралії припинено використання хлорофторовуглецевих сполук у нових холодильниках, вогнегасниках, побутових аерозолях та кондиціонерах повітря відповідно до Віденської Конвенції про Захист Озонового Шару. На нових виробах тепер стало навіть модно писати **«CFC-free»**, тобто, що вони не містять вищевказаних небезпечних хемічних сполук. Проте у старих холодильниках та кондиціонерах повітря ці сполуки лишаються. Тому перед тим, як викидати такі речі до металобрухту, слід звернутися до майстра по ремонту холодильників, щоб він «забрав» ці гази до спеціяльного сховища. Щоб запобігти витоку цих хемічних сполук з кондиціонерів повітря у старих автомобілях, радять навіть у зимовий час їх вмикати хоча б раз на тиждень. Старі вогнегасники з жовтим кодом, який свідчить, що вони містять оті **«CFC»**, слід віддавати у місцеву пожежну станцію (**fire station**).

З 2000 року австралійські ліки у вигляді дозованих аерозолів (такі як засоби для лікування бронхіальної астми, наприклад, сальбутамол) теж стали **«CFC-free»**.

Звичайно, австралійські державні служби спостерігають за станом забруднення повітря за допомогою різних методів. Останнім часом для цього, зокрема, застосовують диференційну оптичну абсорбційну спектроскопію, яка дозволяє вимірювати на різній відстані концентрації у повітрі озону, двоокису сірки, окисів азоту, бензену, ксілену, тощо. Місячні бюлетені рівня забруднення повітря (**Air Quality Bulletins**) «публікують» на Інтернеті, наприклад, – **www.env.qld.gov.au** для шта-

ту Квінсленд. Міністерство охорони довкілля щоденно дає прогноз забруднення повітря на наступну добу **(Air Pollution Forecast)** з урахуванням прогнозу погоди. Цей прогноз повідомляють у випусках новин разом з погодою.

В останні десятиліття двадцятого сторіччя людство почало усвідомлювати небезпеку так званого ***тепличного ефекту*** **(greenhouse effect)** в атмосфері планети, з яким пов'язують останнє глобальне потепління клімату. Тепличний ефект пояснюють тим, що сонячне інфрачервоне проміння, яке відзеркалюється від поверхні Землі, затримується певними тепличними газами у атмосфері планети. Рівні тепличних газів зростають завдяки промисловій та сільськогосподарській діяльності людини. До них відносять ***вуглекислоту*** (яка утворюється внаслідок спалювання деревини та нафтопродуктів), вищезгадані ***хлорофторовуглецеві сполуки***, ***закис азоту*** (спалювання нафтопродуктів та обробка грунтів) та газ-***метан*** (виходить до атмосфери підчас лісових пожеж, здобуття вугілля, при гнитті сміття та перетравленні тварин). До речі, тільки одна австралійська корова виробляє щоденно біля 280 літрів метану. Протидіяти цьому тепличному ефекту можна двома шляхами. Насамперед, зменшувати викиди тепличних газів у атмосферу, і, по-друге, садити більше дерев, щоб поглинали вуглекислоту (хоча найбільшу ролю у цьому грають водорості океанів та морів планети).

Ще одним парадоксом Австралії є і те, що вона, як відомо, найбільше страждає від спеки та потепління клімату (дивись главу **«Природні катаклізми на П'ятому континенті»**). В той же час, у 1990 році Австралія посідала ганебне третє місце по викидам тепличних газів на душу населення і чотирнадцяте місце в світі за загальною кількістю викинутих до атмосфери тепличних газів. Австралія, населення якої складає тільки 0,3 відсотки від населення світу, викидає в атмосферу 1,4 відсотки від загальних об'ємів тепличних газів. Рубаємо гілку, на якій сидимо...

Австралійська «академія наук **(CSIRO)**» прогнозує, що у 2030 році температура повітря на південному узбережжі Австралії (де живе більша частина населення країни) зросте на 0,5-2,5 градуси.

При вирішенні питань забруднення навколишнього середовища австралійський уряд у 1998 році вважав, що слід бути реалістичними і враховувати особливу структуру економіки кожної країни, зокрема Австралія не може скоротити свої викиди, бо це потенційно могло б поставити під загрозу біля 68 млрд долярів інвестицій в її економіку та десятки тисяч робочих місць.

На 1998 рік 80% австралійського експорту складали продукти нафтопереробки, металургії, хемічної промисловості та сільського господарства. Всі вони пов'язані з великими енерговитратами та промисловими викидами. Важають, що у разі прийняття радикальних пропозицій Европейського Союзу по скороченню викидів тепличних газів насамперед постраждали б алюмінієва та вугільна промисловість Австралії, удвічі зросли б ціни на бензин та електроенергію, а деякі промислові підприємства просто могли б перебратися до країн Третього світу. Проте деякі представники зелених та економісти стверджують, що можна було б скоротити промислові викиди навіть на 20% без особливих збитків для економіки Австралії.

Дуже занепокоєні позицією Австралії маленькі острівні Тихоокеанські країни, що особливо бояться можливого потепління клімату та розтоплення Антарктич-

ної криги, бо це призвело б до підняття рівня світового океану і затоплення частин їх територій (Соломонови острови, Фіджі, Вануату, острова Кука, Тонга, тощо). В той же час вони великою мірою покладаються на економічну допомогу Австралії, і тому під час Південно-Тихоокеанського Форуму (вересень 1998 року) на островах Кука у Раротонзі **(Rarotonga)** під тиском австралійської делегації 16 країн цього регіону не прийняли ніякої заяви з цього питання.

Водночас, під впливом міжнародного руху зелених та внаслідок засудження на міжнародній конференції по зміні клімату у Кіото (в 1998 році) плянів Австралії збільшити свої промислові викиди в атмосферу, в Австралії все більше уваги звертають на розвиток ***альтернативних екологічно чистих джерел електроенергії***. До них, як відомо, належить енергія сонця, вітру та води. Чого-чого, а сонця в Австралії навіть більш ніж достатньо – тільки те й робиш, що намагаєшся від нього сховатися. В деяких частинах Австралії у хатах потрібно не нагрівати воду, а охолоджувати – така вона поступає знадвору гаряча. Наприклад, сонячної енергії, що падає на найбільш економічно розвинутий австралійський штат Нової Південної Валії, достатньо щоб задовольнити потреби двох тисяч подібних за розвитком штатів. Або сонячної енергії, яка падає на 70 квадратних кілометрів штата Квінсленд, достатньо щоб задовольнити всі енергетичні потреби цього штату. У штаті Нової Південної Валії та у сусідній Вікторії розпочато проект Зелена Енергія **(Green Power)**, у якому зголосилися брати участь біля 15000 домашніх споживачів та 800 фірм, які погодилися щоб частина електроенергії надходила до них з сонячних фотоелектричних батарей за додаткову плату. До кінця 1998 року в Австралії мало вироблятися 600 кіловат сонячної енергії та 5 мегават вітрової енергії. Звичайно, австралійські компанії, які погоджуються приєднатися до проекту, тим самим також реклямують їхню «свідомість», привертаючи до себе додаткових споживачів. Уряд Австралії також обіцяв виділити у наступні п'ять років біля 180 мільйонів долярів на розвиток сонячної енергетики. Проте, якби замість висадки австралійських військ у Східному Тиморі у 1999 році півтора мільярда долярів пішли на альтернативну енергетику, то це сприяло би і поліпшенню екологічної ситуації в Австралії і зменшило б залежність австралійської економіки від закордонної нафти. До речі, основною економічною причиною австралійського миротворення в цьому регіоні є великі запаси нафти у Тиморському морі.

Нова «сонячна ферма» біля містечка Сінглтон **(Singleton)** буде складатися з 3500 сонячних панелей розміщених на одному гектарі землі, і вироблятиме 200 кіловат електроенергії, якої буде досить для потреб 3000 споживачів. Сонячні батареї були розміщені і біля Олімпійського села у 2000 році у Сіднеї, де вони давали 635 кіловат, що покривало 10 відсотків потреб Олімпіяди-2000. Застосування сонячної електроенергії має найбільші перспективи у дуже віддалених районах Австралії, проте вже на сьогодні деякі заможні австралійці витрачають три тисячі долярів на встановлення сонячних батарей на своїх будинках, а через п'ять років ці сонячні батареї мають стати значно дешевшими. Ціна одного «звичайного» кіловата електроенергії на годину складала у 1998 році 12 центів, а «сонячного» кіловата – від 27 до 45 центів на годину.

На дахах багатьох австралійських будинків (у майже десяти відсотків населення) можна бачити спеціяльні сонячні пристрої для нагріву теплої води **(solar-**

powered hot water systems), які коштують від 1500 австралійських долярів, проте заощаджують електроенергії на 300-400 долярів щороку (в Австралії до будинків постачається тільки холодна вода, а гаряча вода нагрівається у хатніх газових чи електричних нагрівачах). Вже побудовано перші експериментальні сонячні будинки, потреби в енергії яких повністю задовольняються сонячною енергією. Для темних кімнат також застосовуються спеціяльні світлопровідні труби, по яких сонячне світло попадає з даху через стелю.

Сподіваюся, що скоро має збутися зоряна мрія Володимира Винниченка про «сонячну машину», що принесе економічний достаток та розкріпостить людство.

Енергія вітру вже давно використовується австралійськими фермерами. У 1999 році стала до ладу потужня 600 кіловатна турбінна електростанція біля міста Ньюкасл **(Newcastle).**

Окрім вітру та сонця, приливи води є потенційним бездонним колодязем енергії для країни-континента, яку омивають води трьох океанів. У двохтисячному році в Австралії мало бути закінчено будівництво першої австралійської приливної електростанції біля містечка Дербі **(Derby)** на Індійському Океані, яка вироблятиме 48 мегават і по потужності посяде друге місце у світі після французької станції у Ла Ранс **(La Rance),** яка генерує 240 мегават електроенергії. Проте австралійська – буде першою в світі постійнодіючою (24 години на добу) приливною станцією, турбіни якої крутитимуть два щоденні дев'ятиметрові океанські приливи. Будівництво станції обійдеться в 150 мільйонів долярів, проте за проектом вона буде функціювати наступні 120 років і даватиме дешеву та екологічно чисту електроенергію.

Переважно пустельна Австралія не може похвалитися повноводдям своїх річок, проте півмільйонна за населенням Тасманія споживає тільки електроенергію місцевих гідроелектростанцій. Відомий також каскад семи гідроелектростанцій на Сніжних горах **(Snowy Mountains Hydroelectric Scheme),** який виробляє 3 млн 740 тисяч кіловат енергії. У будівництві цього каскаду в повоєнний час брало участь багато іммігрантів зі Східної Европи , включаючи українців.

Попри великі копалини урану, який Австралія продає закордон незбагаченим, ***тут не плянують будувати атомні електростанції***, і на всю країну функціонує тільки один дослідницький малопотужний атомний реактор (у передмісті Сіднею – **Lucas Heights**). Все ж таки, незважаючи на триваючі протести зелених та аборигенів, уряд Австралії схвалив будівництво четвертої австралійської уранової шахти в районі Джабілюка **(Jabiluka),** яка розташована в національному природньому парку Какаду. Згідно з даними геологічної розвідцки, у цій місцевості знаходяться найбільші у світі нерозроблені копалини урану – біля 19,5 млн тонн руди, що містить біля 90 400 тонн оксиду урану. Розробку буде вести компанія **Energy Resources of Australia**, яка сподівається заробити протягом наступних 30 років біля 6,2 млрд австралійських долярів (біля 4 млрд американських долярів), з яких аборигенам буде сплачено 210 млн австралійських долярів орендної плати. Буде створено також 380 робочих місць. Видубуток урану мав вестися шахтним способом (а не у кар'єрі, як напочатку плянувалося) і мав початися у 1999 році. Компанію зобов'язали доповідати уряду про вплив робіт на стан довкілля двічі на рік. Проте деякі групи борців за охорону оточуючого се-

редовища та аборигенські племена висловилися за бльокування будівництва шахти.

В двадцять першому столітті Австралія плянує стати одним з основних постачальників уранової руди на світовому ринку і збільшити теперішній експорт понад три рази до 17 000 тонн (урану **U308**). В країні, під тиском борців за охорону довкілля, з 1983 року діяло обмеження на кількість діючих уранових шахт (не більше трьох), яке тепер скасовано. Розглядається можливість відкриття ще восьми уранових шахт, але це буде, насамперед, залежати від потреб міжнародного ринку. Уран експортується незбагаченим. Основними ринками є Японія, яка купляла 37% австралійського урану, за якою йдуть слідом США (18%), Південна Корея (11%), Велика Британія (9%), Іспанія (7,5%), Франція (7%) та Швеція (6%).

Австралійські збройні сили не мають у своєму смертоносному арсеналі ядерної зброї. Проте в Південно-австралійській пустельній місцевості Маралінга (**Maralinga**) у п'ятдесяті роки двадцятого століття проводилися випробовування англійської ядерної зброї. Роботи по очищенню забруднених ядерними вибухами територій закінчилися тільки через сорок років. На глибину 15 метрів було зсунуто 2,7 млн квадратних метрів забрудненого радіаційними викидами грунту. Нарешті місцеве аборигенське племя змогло повернутися до землі своїх пращурів. Після понад десять років переговорів з австралійським урядом місцеве аборигенське плем'я в Маралінзі отримало також 13,5 млн австралійських долярів.

Австралійська громадськість стурбована результатами досліджень за станом здоров'я нащадків 2300 ветеранів англійських збройних сил, які брали участь у випробовуваннях ядерної та водневої зброї у Південній Австралії. Дослідники з шотландського університету Данді (**Dundee**) показали, що понад 400 нащадків (дітей та онуків) цих військовослужбовців мають вади розвитку або хронічні захворювання. Також було помічено високий процент мертвонароджених та викидів у цих родинах на початку шістдясятих років. Усього у ядерних випробовуваннях та ліквідаціях їх наслідків брало участь біля 20 тисяч чоловік, включаючи біля 15000 австралійців. Частину з них використовували наче морських свинок – їм було наказано вишикуватися на відкритому просторі та повернутися спинами до ядерного вибуху.

Представник австралійського уряду заявив, що результати цих досліджень будуть вивчатися. Проте дотепер тільки одному з багатьох колишніх австралійських військовослужбовців вдалося добитися компенсації за втрачене здоров'я.

Пам'ятають в Австралії і про Чорнобиль. В країні існують Чорнобильські фонди допомоги, посильну допомогу надає Українське лікарське товариство в Австралії, австралійці різного етнічного походження приймали у себе дітей з Чорнобильської зони. І в моєму маленькому містечку Редкліф посаджено дерево з меморіальною дошкою на пам'ять про перебування там дітей Чорнобилю у 1992 році.

В той же час в австралійській пресі були повідомлення, що урядовці Сполучених Штатів Америки зверталися до Австралії з проханням виділити ділянку австралійської малозаселеної території для кладовища радіоактивних відходів зі старих плутонієвих боєголовок. Враховуючи те, якою була яка хвиля протесту була у дев'яності роки в Австралії проти підземного випробовування Францією своїх

ядерних боєголовок у Південно-Тихоокеанському регіоні, я не думаю, що австралійська громадськість погодилася б з такими ідеями, хоча у випадку несприятливого розвитку подій в Азії, Австралія буде сподіватися саме на американську військову допомогу, включаючи ядерну зброю. В житті завжди багато іронії... На відміну од інших країн, австралійський уряд запрошує американських вояків на свою територію для проведення спільних навчань, обговорюється ідея про створення в Австралії американської військової бази.

Інший підхід до зменшення тепличного ефекту – це ***економія електроенергії***. Пам'ятаєте один із історичних висловів незабутнього Генерального секретаря Комуністичної партії Радянського Союзу «дорогого товариша» Леоніда Ільича Брєжнєва, що ***економіка має бути економною***!? Заощаджувати електроенергію можна за рахунок використання електротоварів з високим коефіцієнтом ефективності **(energy-efficient goods).** На них, як колись на радянському коньяку: чим більше «зірочок», тим краще! (найбільше – шість). Детальну інформацію про цю клясифікацію електротоварів **(Energy Star)** можна знайти на відповідній сторінці Інтернету **(www.energystar.gov.au).**

Енергоефективнішим є флюоресцентне світло. Проте не менш важливо ввимикати непотрібні більше лямпочки. Допомагають цьому і спеціяльні реле часу **(timer),** які автоматично ввимикають електричні прилади у нічний час (наприклад, нагрівач гарячої води чи фільтр води у басейні). Австралійські вчені також підрахували, що біля 10% електроенергії у приватному житлі витрачається на всілякі електроприлади, що не використовуються, а тільки чекають свого часу **(standby wastage).** В цілому по країні це обходиться в 400 млн австралійських долярів щорічно. Сюди відносять постійно увімкнені автовідповідачі телефонів, факсові машини, відеомагнітофони, системи автоматичного вмикання світла, сигналізації, відеокамери безпеки та телевізори. Мені здається, що потрібно призвачаїтися перед сном постійно перевіряти, щоб можна було відімкнути у Вашому житлі.

Парадоксально, але якщо Ви придбаєте надто слабенький для Вашої кімнати кондиціонер повітря, то він буде споживати більше енергії, ніж більш потужний кондиціонер. Багато грошей можна заощаджити за рахунок ***теплоізоляції*** Вашого житла (дивись главу **«Природні катаклізми на П'ятому континенті»**).

Ще один природній і корисний для здоров'я шлях заощадження електроенергії – максимально використовувати природнє світло сонця, тобто вставати на світанку. Мої українські діди і прадіди вставали і лягали спати разом з «курьми». Медична наука стверджує, що люди-»сови» є насправді зіпсованими «жайворонками». До речі, світловий день у тропіках довший ніж в Україні взимку, але коротшій влітку.

Хоча основним джерелом забруднення довкілля є промислова діяльність, проте окремі австралійці вносять свій «посильний внесок» у забруднення австралійських доріг, парків, пляжів, тощо. На жаль, Австралія «славиться» у Західному світі не тільки своїми викидами вуглексилоти у атмосферу, але й ***за кількістю сміття на душу населення***. Ця пересічна австралійська «душа» викидає щорічно 776 кг всіляких відходів (для порівняння – у США – 730 кг, у Канаді – 660 кг). Починаючи з моєї маленької донечки з її важкими одноразовими пелюшками (памперсами)

і закінчуючи лікарями та іншими бюрократами. У мене вдома є справжній плетений кошик, куди я викидаю різні папери, переглянуті журнали та рекляму. Цей кошик стає повним за 2-3 дні. Мабуть немає жодного дня, щоб у нашу поштову скриньку не кинули якісь рекламні матеріали, на вихідні це буде мінімум пару десятків сторінок. Деякі австралійці над своїми поштовими скриньками чіпляють спеціяльне оголошення – «**No junk mail, please** – ніякої реклями, будь ласка». Хоча буквально **junk mail** перекладається як «пошта-непотріб чи сміття». Газети у Західному світі теж досить важкі. Суботні чи недільні видання важать 300-400 грамів, знову ж таки через надокучливу рекляму. Слава Богу, ***реклама поступово переходить на Інтернет***. Чим мені особисто подобається реклама в «кібернитичному просторі – **cyberspace**», що її можна знищити без забруднення довкілля і навіть не відкриваючи файла! З метою економії простору я так само почав купувати медичні підручники, атласи та Британську Енциклопедію на компактних дисках замість тисячосторінкових книжок. Згідно з одним з американських досліджень (**Boston Consulting Group**), завдяки Інтернету до 2003 року потреба у папері скоротиться на 2,7 млн тонн щорічно.

На роботі я заповнюю кошик для сміття щоденно: це і одноразові паперові серветки, якими я витираю руки після миття рук (після кожного оглянутого хворого, а хворих може бути понад сорок-п'ятдесят щодня), і численні паперові обгортки від ліків, одноразових шприців, реклама, тощо. Небезпечні відходи (забруднені кров'ю речі та ліки) викидаються у окремі жовті контейнери (**contaminated waste**).

У Західних країнах використують дуже багато обгорток чи упаковок. Або отримуєш іноді чималу за розмірами посилку, розгортаєш, розгортаєш, розгортаєш її, а в середині – тільки якась маленька «цяця». В Австралії є навіть популярна гра – маленький сувенір загортають багато разів у різні упаковки. А потім його пускають по колу, кожен учасник має право розгорнути тільки раз, виграє той, хто розірве останню упаковку....Популярну в Австралії піцу продають в одноразових картонних коробках вагою з півкіло. Якщо кожний австралієць з'їдає щороку п'ять піц, то це 50 млн кілограмів витраченого паперу.

Багато речей в Австралії є одноразовими, починаючи з кулькових ручок (яких я особисто використав понад 30 штук за останній рік) та пляшок, і закінчуючи великими пластиковими каністрами для питної води. Вся ця пластмаса, папір, скло та кольорові метали осідають потім на звалищах Австралії. Економічна вигідність одноразових речей на сьогодні збільшує забруднення довкілля і є колосальною розтратою природних ресурсів! В той же час, Захід вже достатньо багатий, щоб почати думати про майбутнє.

Ще одна біда Західного суспільства – ***накопичення великої кількості мотлоху по хатам***. Австралійські крамниці буквально завалені дешевими товарами з азіятських країн. З одного боку, це призводить до того, що навіть незаможні австралійці іноді як навіжені починають купляти товари ціною від одного до п'яти долярів (між іншим, це може бути проявом психологічної хвороби (**compulsary shopping**), яку описав Микола Гоголь на прикладі пані Коробочки, хвороби, яку погіршує набридлива і нахабна реклама і наявність «зайвих» грошей). З іншого боку, у дешевих речей є одна дуже погана риса – низька якість. Через це такі речі швидко ламаються чи псуються і заповнюють наші підвали чи звалища. Мені осо-

бисто неодноразово доводилося переконатися у мудрості виразу, що ми не настільки багаті, щоб купувати дешеві речі! Моя дружина сім років тому назад привезла з собою не дуже нову радянську парасольку, на якій не було навіть «Знаку якості». Ця парасолька пережила не одну австралійську бурю. За той самий час я змінив з півдесятка парасольок, зроблених в одній з азіятських країн (самі знаєте в якій..).

До речі, ремонт багатьох речей (в тому числі багатьох електротоварів) коштує більше ніж їх первинна ціна. Тому в Австралії ремонтом займаються тільки окремі ентузіясти для розваги. Хоча іноді викидають на смітник, скажімо, телевізор, в якому потрібно замінити тільки дешеву детальку, або справну електричну плиту «зі стажем роботи» п'ять років. Місцеві мерії оголошують пару раз на рік так званий день збирання сміття **(rubbish collection day),** коли окрім звичайних баків для сміття можна викидати на тротуар біля подвір'їв великогабаритні речі – холодильники, обігрівальні прилади, меблі, тощо. Деякі австралійці в такі дні встигають об'їхати багато вулиць (особливо в багатих районах) в пошуках потрібних речей (для деяких це стає прибутковим бізнесом). Англійською мовою так і кажуть: «**One person's garbage is another's treasure** – те, що для одного є сміттям, то для іншого є скарбом».

Досить подивитися скільки всякого мотлоху прибирають, скажімо, під час традиційного австралійського «суботника» – ***Дня Прибирання Австралії*** **(Clean Up Australia Day)!** Окрім збирання сміття на австралійських пляжах чи парках, в цей день проводиться підводне очищення австралійських водойм, витягання корпусів залишків автомобілів з гірських ущелин вертольотами, тощо. У цей день у 1998 році було зібрано 15 тисяч тонн сміття. Цей суботник та інші заходи по захисту довкілля проводить однойменна організація ***Прибирання Австралії*** – **Clean Up Australia,** яку заснував у 1989 року австралійський мореплавець Іен Кірнен **(Ian Kiernan).** Тоді, на його заклик на очищення Сіднейської бухти, вийшло понад 40 тисяч мешканців Сіднею. У наступні роки це починання поширилося на 850 міст Австралії, а з 1993 року при підтримці Програми по Довкіллю Організації Об'єднаних Націй **(United Nations Environment Programme)** було започатковано ***День Прибирання Світу*** **(Clean Up the World).** У 1998 році в цей день 40 млн чоловік в 120 країнах світу прибирало свої засмічені країни.

Організація ***Прибирання Австралії*** не приносить нікому прибутку і спонсорується австралійськими приватними компаніями (яким вигідно виглядати екологічно свідомими у очах покупців). Вона також проводить велику пошукову роботу (джерел забруднення) та пропаганду серед населення країни ідей раціонального вживання природніх ресурсів та повторного вживання матеріялів – ***рецикляції*** **(recycling).** Зокрема, в Австралії заохочують торгівельні організації зменшувати кількість упаковок та целофанових торбинок **(plastic bags).** В ідеальному випадку покупець має приходити до супермаркету зі своїми непластиковими торбинками... Целофанові торбинки недаремно вважають небезпечним сміттям. Вони є небезпечними для маленьких діточок (які можуть одягти їх на голову та задихнутися) і є причиною загибелі у світі біля ста тисяч морських тварин та черепах щороку. До двадцяти років займає процес їх руйнування на океанському дні. Інший приклад повторного використання сировини – переплавка алюмінієвих бляшанок (з-під пива чи напоїв), завдяки чому заощаджується 95 процентів електроенергії.

Відходи бувають різні. Частина з них є токсичною. Проте навіть з нетоксичного сміття може вироблятися газ-метан, який має у 21 раз сильніший тепличний ефект на атмосферу ніж двуокис вуглецю.

Про шкоду паління цигарок для здоров'я знають всі. ***Паління цигарок в Австралії приносить більше біди, ніж будь-яка інша вадлива звичка.*** Далеко неповна австралійська статистика стверджує, що тютюн є безпосередньою причиною 18 тисяч смертей в Австралії щороку. Проте народ «куре»... Кожен четвертий австралієць смердить цигарками і слабка половина людства стрімко наздоганяє сильну половину. У 1996 році Австралія посідала 17 місце в світі за кількістю цигарок на душу населення. Курці читають написані великими літерами правдиві вирази на цигарках («Паління викликає рак», тощо), дивляться страшні анти-реклями цигарок по телебаченню, активно обсуджують зі своїми друзями та лікарями, як кинути палити і ...продовжують себе труїти. Мені, як лікарю з двадцятирічним стажем роботи, доводилося бачити багато смертей, проте люди, які смалять цигарки, страждають певно не менше за хворих на рак – останні місяці чи роки свого життя вони проводять буквально задихаючись від емфіземи легень. Ще гірше, що від курців має страждати і невинна більшість населення. У доповіді 2000 року уряду Сполучених Штатів Америки про канцерогенні сполуки (речовини, що викликають рак) серед останніх називають ***пассивне паління цигарок*** **(second hand smoke).** Доведено, що дружини курильщиків та їх співробітники частіше хворіють на рак легенів. Діти тих, хто палять у приміщеннях, значно частіше хворіють також на бронхіальну астму та гострі респіраторні (дихальних шляхів) інфекції.

В більшості установ Австралії палити можна тільки в установлених місцях. В штаті Південної Австралії (столиця Аделаїда) введено заборону на паління цигарок у їдальнях та ресторанах (в інших штатах для курців виділяють частини ресторанних приміщень). За порушення – штраф 1000 австралійських долярів з ... володаря ресторану. В столиці Австралії Канбері взагалі заборонили паління у громадських місцях.

Окрім шкоди для здоров'я паління цигарок, вірніше недопалки, наносять шкоди довкіллю. Сигаретні недокурки складають майже половину від всього сміття, що австралійці просто «гублять на дорозі». Вони містять у собі майже чотири тисячі різних хемічних сполук і процес їх руйнування займає три роки. Ці недопалки кидають як несвідомі чи недоумкуваті курці, так і дуже освітчені люди. Нещодавно, під час вечері у друзів мені довелося познайомитися з одним хірургом, який потім викинув свій недопалок з балкона у самому центрі Брізбена біля набережної річки Брізбен. Цей маленький епізод зіпсував все моє позитивне враження про колегу.

Багато австралійців свідомо ставляться до проблеми ***вторинного використання природніх ресурсів*** і сортують свої відходи у різні баки взалежності від типу сміття. Але Австралійське бюро статистики стверджує, що у 1999 році тільки 6% австралійських родин повністю рециркулювали свої відходи, а 85% родин викидали небезпечні відходи через загальну систему сміттєзбирання. Окремо можуть збиратися: скло, алюмінієві та залізні пляшки, пластикові пляшки, паперові

пакунки з-під молока та соків, газети, листя та гілки дерев, харчові відходи для компосту, тощо. Інформацію про те, які саме види сміття можна рециклювати у Вашому містечку, можна отримати у місцевій мерії **(local council).** Місцева влада може Вам поставити і необхідні баки і продати (дешевше ніж в магазинах) спеціяльні баки для компостування **(compost bin).** Мені особливо імпонує ідея компостування, бо грунти в Австралії дуже поганенькі, і без компосту чи міндобрив тут не можна обійтися. Звичайно, компост є «хемічно незабрудненим продуктом», з міндобривами ж іноді бувають проблеми (дивись також главу **«Австралія харчова»**). Звичайно, в Австралії немає проблеми з «діставанням» будь-яких органічних добрив чи їх ціною, проте багато австралійців компостують свої відходи, бо просто хочуть бути ***причетними до поліпшення своєї землі.***

Австралійські грунти в цілому дуже бідні. Слід зазначити, що на відміну од України під родючими землями в Австралії розуміють досить посередні грунти, де хоч щось росте. До того, ж за сто-двісті років европейської колонізації Австралії їх якість значно погіршилася. У багатьох частинах Зеленого континенту спостерігається водна ерозія грунтів, внаслідок інтенсивного поливання ланів зростає їх соленість. Під «тиском» високоінтенсивного тваринництва падає якість австралійських пасовиськ. Наприклад, у штаті Квінсленд визнано у задовільному стані тільки 42% пасовиськ.

Австралійський уряд звичайно занепокоєний становищем грунтів і намагається цьому протидіяти. Тут так само як в колишньому Радянському Союзі люблять приймати «програми» Пригадуєте брєжнєвську Програму мира чи горбачовську Продовольчу програму?. Австралійська програма називається так: Національна програма догляду за грунтами **(National Landcare Program),** або скорочено **Landcare**. Тут навіть випустили спеціяльну ювілейну однодолярову монету з емблемою **Landcare,** щоб увіковічити цю подію!

Завезені свого часу з Европи і здичавілі кролики, кози, свині, коні, олені та місцеві кенгуру теж люблять зелену травичку... Деякий час мені довелося працювати лікарем у глухому австралійському селі з гучною назвою Техас **(Texas).** Свого часу тамтешнім місцевим білим селянам треба було боронити свою худобу і від місцевих тварин. Підчас Великої депресії тридцятих років «техащани» рятувалися полюванням на диких кроликів та вичинкою їх шкірок. Слід зазначити одну кумедну обставину. У зв'язку з тим, що кролики в Австралії офіційно належать до шкідників **(«pest»),** бо вони з'їдають багато трави з пасовищь, їх тут щиро ненавидять, і ніхто, крім іммігрантів з певних країн, їх в їжу не вживає. Тільки в окремих м'ясних крамницях їх можна купити. Багато австралійських кроликів з'їли свого часу (після Другої Світової війни) деякі новоприбулі іммігранти з европейських країн. Про «пригоди кроликів в Австралії» писалося багато літератури. Завезення европейських кроликів до Австралії у 1859 році стало клясичним прикладом недалекоглядного і небезпечного втручання людини в екосистему країни-континенту. Кролики швидко завоювали Австралію і буквально перетворювали у пустелі місцеві пасовиська. У двадцяті роки двадцятого століття щорічно в країні винищували біля дев'яти мільйонів кроликів. Приборкати европейського «агресора» вдалося тільки вірусною зброєю – розповсюдженням серед них смертельно

небезпечного віруса миксоматоза. Мені пощастило познайомитися у 1993 році з одним з найавторитетніших австралійських дослідників кроликів, доктором ветеринарних наук Романом Микитовичем **(Dr Roman Mykytowycz),** праці якого над миксоматозом кроликів принесли йому міжнародне визнання. Він народився у Львові, де співав у оперному хорі і де почав свої студії ветеринарії, які закінчив вже у Німеччині. Там же, у Мюнхені, він захистив свій докторат у 1948 році. Наступного року він переїхав до Австралії, де і пропрацював все своє подальше життя у місцевій «академії наук – **Commonwealth Scientific and Industrial Research Organisation**», був активним членом українських громадських та наукових організацій і просто дуже приємною людиною.

Про саму новітню «сарану», що пролізла через митні кордони Австралії, – червоних мурахів – оповідається у главі **«Австралія природня».**

Нарешті, в Австралію іноді потрапляють рослини, які небезпечні для землеробства. Клясичним прикладом є завезення в Австралію у дев'ятнадцятому столітті кактусів ***опунція*** **(Prickly pear** – *gen. Opuntia*) з Південної Америки. Ці кактуси поширилися на площу 23 млн акрів сільськогосподарських угідь і стали справжнім національним лихом. Для боротьби з ними було створено спеціяльний державний комітет **(Commonwealth Prickly Pear Board).** Прийшлося завезти з тої ж Південної Америки їх природнього ворога – міль ***кактобластіс*** (*Cactoblastis cactorum*), якій, нащастя, і вдалося з'їсти агресора у тридцяті роки двадцятого століття. Деякі види завезених рослин розрослися у прісноводних водоймах Австралії і заважають іригаційним системам, річковій навігації та просто відпочинку на пляжах. До таких рослин, наприклад, належать алігаторська трава **(alligator weed** – *Alternathera philoxeroides*) яку по-російськи називають очереднопыльник филоксеровый, плавуча сальвінія **(floating moss** – *Salvinia*) та водяний гіацинт **(water hyacinth** – *Eichhornia*).

Родючість грунтів падає, і, щоб боротися з цим, австралійські селяни використовують все більше хемікатів. В главі **«Австралія харчова»** висвітлюється зокрема проблема накопичення металу кадмію. ***Інші хемікати,*** що використовують у сільському господарстві, теж викликають забруднення грунтів Австралії. Зокрема пестициди для боротьби зі шкідниками кущів бавовни, яка дає гарні прибутки австралійським селянам (півтора мільярда австралійських долярів щороку). Попри запевнення хемічних компаній, деякі вчені стурбовані можливою мутагенною дією пестицида ендосульфана **(endosulfan).** Домішки цього хеміката знаходять у м'ясі тварин. Через цю прикру обставину уже двічі австралійську яловичину вертали закордонні покупці. Знову ж таки через це понад півтори тисячі тваринників Австралії судяться з хемічними компаніями. Є надія, що інтереси тваринництва, яке приносить Австралії прибутку на понад 3,5 млрд австралійських долярів, переможать інтереси бавовноробів, що заробляють всього півтора мільярди долярів щорічно. А поки...тисячі порожніх бочок з-під ендосульфану валяються на сміттєзвалищах Австралії.

Контроль за застосуванням хемікатів у тваринництві та рослинництві Австралії здійснює відповідна установа **(National Registration Authority for Agricultural and Veterinary Chemicals).**

Якщо говорити у світовому масштабі, то, за твердженнями журналу **Time** (**Earth Day 2000**), понад 40% сільськогосподарських земель у світі вже деградувало унаслідок ерозій, виснаження грунтів та неправильної іригації.

Про ***екологчні небезпеки генетично-модифікованих рослин*** оповідається в главі «**Австралія харчова**».

Як і в інших частинах світу, в Австралії існує проблема ***зменшення біологічного різноманіття*** **(biodiversity).** Основна причина – господарча діяльність людини та збільшення щільності населення, що призводить до скорочення площі природнього середовища для неповторної австралійської флори та фауни.

Тут проживають понад 1200 різних видів павуків, біля 400 видів жаб, 550 видів птахів, 18 видів прісноводних черепах, 650 видів ящірок та змій, два види унікальних яйцеродних ссавців (качконіс та єхидна), понад п'ятьдесят видів кажанів, 130 видів торбинчастих (сумчастих) тварин, серед яких найбільшої популярності за межами Австралії набули кенгуру та ведмедик-коала. Так само різноманітною є австралійська флора, яка нараховує тільки понад 250 тисяч покритонасінних рослин (*Angiospermae*), кожна з яких має свою квітку – свою поезію життя. Додайте сюди ще біля ста мільйонів птахів з Сибіру, які прилітають сюди на зимівлю.

Але людство майже буквально на танках продовжує свій «переможний» наступ на природу. За двісті років вдвічі скоротилася площа лісів у штаті Квінсленд. «Очищення – **clearing**» грунтів продовжується зі швидкістю майже 300 тисяч гектарів щороку. У доповіді американського уряду за 2000 рік стверджується, що кількість коал (**koala** – *Phascolarctos cinereus*) скорочується щорічно на 1000 голів. Завезені ***дикі коти та лисиці*** полюють на місцевих звіряток. Здичілі ***свині*** (а їх тут до п'яти мільйонів) переривають все, що можуть (на то вони і свині!). ***Европейські коропи*** каламутять воду у австралійських озерах та річках, а це не любить місцевий лосось. В Тасманії коропів в магазинах не продають, а як піймають то одразу викидають. В Сіднеї коропів почали продавати для іммігрантів зі Східної Европи, проте для інших австралійців вони смердять мулом. Поруч з місцевими кенгуру по пустелям Австралії бігають здичілі ***афганські верблюди*** (понад сорок тисяч голів). На початку дев'ятнадцятого століття на північ Австралії завезли ***водяного буйвола*** (**water buffalo** – *Bubalus bubalus*), який став справжнім екологічним лихом для місцевих грунтів та річок (їх було до 300 тисяч голів) і двадцять років тому було прийнято радикальну програму скорочення чисельності буйволів. А ще в Австралії нараховують понад півмільйона диких коней (**brumbies**), до двох мільйонів козлів, стада віслюків, тощо. Про пригоди бридкої південно-американської очеретяної чи тростинної жаби (**cane toad** – *Bufo marinus*) в Австралії описується в главі **«Небезпечна фауна та флора Зеленого континенту»**.

Домашня худоба також витоптує степові рослини. В той же час, у штаті Квінсленд проходять дебати, чи не пересилити до Австралії африканського носорога, який під загрозою винищення в Африці. Всього понад сорок видів хребтових тварин-іммігрантів, тридцять видів заморських риб та понад 1100 рослин-чужаків прижилися з нашої ласки в Австралії.

Вважають, що тільки у штаті Квінсленд вимерло шість видів тварин та 21 вид рослин, 51 вид тварин та 81 вид рослин знаходяться під загрозою (**endangered**), до вразливих (**vulnerable**) відносять 75 видів тварин та 243 види рослин (дивись

доповідь – **State of the Environment Queensland 1999, Executive Summary. Environmental Protection Agency**). Як то кажуть – ***шкода всіх*** : і маленьку жабку, і пацюка, і павучка, і непомітну рослину. Навіть хижака – тасманського тигра. А про різнокольорових австралійських пташок – годі й говорити.

В світі постійно зникають (вимирають) різні біологічні види, проте з приходом на планету Земля «розумної людини» (так ми себе називаємо на Латині – *homo sapiens*) швидкість зникнення рослин чи тварин збільшилася принаймі в сто разів!

Міжнародна контрабанда дикими тваринами є третьою за прибутковістю після торгівлі наркотиками та зброєю. За деякими оцінками з Австралії щорічно нелегально вивозять різних рослин, птахів та звірів на суму до 400 млн австралійських долярів. Наприклад, ціна на чорному ринку за одну гарну австралійську папугу – ***золотисто-чубкового какаду*** (**sulphur-crested cockatoo** – *Kakatoe galerita*) складає понад 2 тисячі австралійських долярів, а за ***чорного питона*** (**black python snake** – *Aspedites melanocephalus*) дають вдвічі більше. Австралія підтримує міжнародню конвенцію, яка обмежує торгівлю дикими тваринами та рослинами, що вимирають (**Conventionon International Trade in Endangered Species of Wild Flora and Fauna).** Якщо Ви хочете вивезти з країни, скажімо, шкуру крокодила, рідкого метелика чи коральові прикраси, то Вам потрібно взяти дозвіл у відповідній австралійській організації (**Australian Nature Conservation Agency**, телефон – (026) 250 0300).

Ми часто недалекоглядно знищуємо наших «ворогів», а потім намагаємося їх відтворити. Австралійські генетики, наприклад, вирішили оживити ***тасманського тигра*** (**tasmanian tiger** – *Thylacinus cyncephalus*). Цього сумчатого хижака було повністю винищено на початку 20 століття. Остання тварина померла у звіринцю міста Гоубарт (**Hobart**) у 1924 році. Проте збереглося декілька заспиртованих тварин, з яких і намагатимуться зібрати повну генетичну інформацію про тигра і потім її відтворити.

У північній Тасманії і сьогодні ходять чутки, що тигр ховається у хащах. Автору довелося провести два з половиною роки на батьківщині тасманського тигра і чути такі чутки, що хтось десь бачив хижака. Володарка місцевого магазину для туристів (яку мені довелося лікувати) навіть випустила картку з опудалом тигра на лоні тасманської природи. Так що скоро треба буде ховатися і від іклів тасманського тигра....

Було б великою неправдою промовчати про багаторічні зусилля австралійських урядів зберегти природу Австралії. У кожному штаті та території Австралії існують так звані національні парки (**national parks),** загальна площа яких складає понад 50 млн гектарів. Великі ділянки прибрежних частин океанів (загальною площею біля 40 млн гектарів) Австралії також вважаються заповідними морськими зонами (**marine protected areas).** Сільськогосподарська активність та полювання чи рибальство у національних парках заборонені, навіть в'їзд у ці зони може бути обмеженим (особливо під час пожежонебезпечного періоду). У 2000 році в Австралії було прийнято новий закон про охорону довкілля та біологічного різноманіття (**Environment Protection and Biodiversity Conservation Act),** який надає

право федеральному міністру екології Австралії накладати вето на будь-які пляни господарської діяльності, якщо вони виявляться небезпечними для збереження австралійської природи. Цей закон було прийнято після тривалої боротьби у парляменті і з понад 400 поправками!

Піклуються в Австралії і про свійських тварин. Як згадувалося у главі **«Хай живе австралійський закон!»**, в країні існує відповідний карний закон, що охороняє тварин від «людського» знущання. Тут також не дозволяється зарізати курку чи качку, що живуть на Вашому подвір'ї. Це дозволяють робити тільки офіційно зареєстрованим фермерам. Взагалі, навіть курки-несучки тут мають свої права! В результаті переговорів між товариством по захисту тварин та тваринниками Австралії, розмір клітин в яких «живуть і працюють» курки має бути збільшено з 420 до 550 квадратних сантиметрів.

Австралія стоїть на роздоріжжі перед дилемою – чи збільшувати свій людський та економіний потенціал за рахунок збільшення імміграції, чи намагатися обмежити подальшу імміграцію та господарчу діяльність. Перший варіянт вважається дуже важливим через темпи зростання населення та військового потенціалу у сусідніх (і не зовсім дружніх) азіятських країнах. Другий варіянт є більш прийнятним для унікальної австралійської природи, проте що з нею станеться у випадку завоювання ненаселеної країни голодними сусідами з Півночі?

Рекомендації як себе поводити у пустелях та диких хащах Австралії даються у главі **«Природні катаклізми на П'ятому континенті»**. В контексті зберігання довкілля хотілося б тільки додати, що після Вашого пікніку і відпочинку на лоні природи це місце Ви повинні залишити чистішим ніж воно було до Ваших відвідин, якщо Ви буквально не дотримуєтесь відомого російського гасла: «После нас – хоть трава не расти».

Слід також обережно переймати австралійську звичку всюди ходити ***босим***. Справа в тім, що австралійські наркомани (серед яких поширені СНІД (**AIDS**) та гепатити **B** та **C** (**Hepatitis B and C**) залишають у траві австралійських парків багато вживаних голок. Наприклад, в парку **Inala** (передмістя Брізбену) одного разу знайшли понад три тисячі вживаних голок! Або ще один приклад: у місті Мельбурн наркоманам щорічно видають безкоштовно два мільйони одноразових шприців з голками для уведення наркотиків (щоб вони не користувалися вживаними голками і не заразилися одне від одного). Але «несвідомі» наркомани вертають тільки половину з цих голок. Другий мільйон голок у кращому випадку іде на смітник, а у гіршому – чекає на нові невинні жертви у траві парків чи у пісочку на пляжах та майданчиках для дітей (детальніше про проблеми наркоманії дивись в главі **«Хай живе австралійський закон!»**). Хоча в Австралії продовжується тенденція зменшення кількості смертельних випадків від СНІД'у (за останні п'ять років вона знизилась на 70% (від 764 у 1994 році до 187 у 1998 році). Падає кількість нових випадків інфекування ВІЛ (вірусом імунодефіциту людини – **HIV – human immunodeficiency virus**). Однак, в країні нараховують 11800 безсимптомних носіїв інфекції. Основний шлях передачі СНІДу в Австралії – через гомосексуальні статеві стосунки. Проте одночасно росте кількість випадків небезпечного гепатиту С

(зареєстровано понад 200 тисяч випадків до яких щороку додається 11 тисяч нових), який передається такими же шляхами як СНІД.

Щоб запобігти цим інфекціям, слід не тільки одягати черевики коли Ви чимчикуєте по прекрасним австралійським паркам (де можуть «причаїтися» вживані хворими наркоманами голки), але й не вводити собі наркотики чужими голками та уникати випадкових статевих стосунків чи, принаймі, користуватися презервативами (**condoms**), які частково захищають від більшості венеричних хвороб. Проти гепатиту В існує ефективна сучасна вакцина, яку рекомендують прищеплювати особам підвищеного ризику (сексуальним робітницям та робітникам, медикам, військовим та спортсменам). Загальновідомо, що австралійські підлітки люблять «експериментувати з наркотиками». Тому тут заохочують всіх 13-літніх дітей мати прищеплення проти гепатиту В (яке в цьому віці проводиться державою безкоштовано). Діти ж, народжені після 30 квітня 2000 року, отримують це прищеплення у перший рік життя.

Попри суворі митні правила, які забороняють увозити в Австралію тварин, рослин чи їх насіння, до автора доходять чутки, що до Австралії продовжують нелегально завозити з інших країн світу хто насіння смачних огірочків, хто помідорчиків...І хто знає, який новий «бур'ян чи паразит» приїде разом з ними... На щастя, на варті екологічних інтересів Зеленого континенту стоять австралійські митники. Якщо Ви не знаєте, чи можна якісь речі ввозити до Австралії, зверніться до Австралійської митної служби – **Australian Customs (www.customs.gov.au).**

Попри той факт, що австралійський континент є найсухішим на Землі, ***австралійці використовують дуже багато води порівняно з іншими країнами***. Пересічний австралієць витрачає 350 літрів води щодня. З цієї кількості половина об'єму води йде на поливання садочків, 20 процентів – на промивання туалетів, 20 процентів – на прийняття ванн та умивання, а решта (10%) використовується на кухні.

Кожна восьма австралійська родина має свій домашній басейн, на заповнення якого йде 55 – 80 тонн води. Загальновідомий факт, що навіть помірна втрата води через кран, що постійно крапає, за день доходить від 200 до 600 літрів!

У сучасних екологічних будинках споживання води вдається скоротити наполовину. Для цього у душах використовують спеціяльні лійки, що більше розпорошують воду (**low flow head**), а туалетні бачки можна спорожнювати при потребі тільки наполовину (**dual-flush cystern**). Найекономніше сантехнічне обладнання в Австралії позначають **AAA (water efficiency rating).**

Екологічні будинки мають дві системи каналізації, і вода з ванних та пральних кімнат через окремі труби іде на поливку садочку (**grey water**), дощову воду з дахів збирають у спеціяльні баки, які чомусь англійською мовою називають «танками» (**rainwater tank**), і вона потім використовується для поливання садків. Ці баки тут випускають самих різних розмірів і форм. Слід тільки попередити, що якість води у баках залежить не тільки від вживання пестицидів у даній місцевості, але й від того, з чого зроблено дах Вашого будинку. На жаль, на деяких старих будинках вживалася свинцева фарба чи свинцеві труби, і тому така вода є непри-

датною для вживання чи вирощування їстивних рослин. Баки, звичайно, мають бути щільно зачиненими, бо інакше вони стануть маленьким куточком раю для розмноження місцевих москітів. Детальну інформацію про використання баків можна знайти у книжці **«Guidance on the use of Rainwater Tanks» from Public and Environmental Health Service, South Australian Health Commission. PO Box 6, Rundle Mail, SA,5000.**

Але найбільші втрати води в Австралії виникають через любов австралійців до зелених «англійських» галявинок. Вони виглядають досить привабливо, але я їх особисто не люблю, бо на них не співають австралійські птахи. Один з моїх літніх та самотніх сусідів так доглядає за своєю галявинкою, як мати за дитиною...Він щотижня підстригає травичку і наче виміряє лінійкою довжину кожної травинки.. Там не побачиш жодного листочка... В умовах австралійської літньої спеки зелені галявинки доводиться часто поливати, бо інакше трава на них швидко жовтіє і висихає. На жаль, австралійці часто-густо починають їх поливати щовечора (частково і тому, щоб було свіжіше дихати на подвір'ї). Між іншим, за одну годину зі шланга витікає біля тонни води... Проте вчені-садівники довели, що достатньо і краще для рослин поливати галявинки раз на тиждень і використовувати спеціяльні економні установки для поливання **(garden irrigation systems).** Дуже детальні практичні поради про те, як заощадити витрати води на домашніх галявинках та у садках Австралії можна знайти у місцевій мерії, управлінні з постачання води **(water board)** та у Міністерстві природніх ресурсів **(Department of Natural Resources,** Інтернетівська сторінка у штаті Квінсленд – **www.dnr.qld.gov.au).** Існує навіть відповідна державна пропагандистська програма заощадження води – **Waterwise** (телефон у Квінсленді – 07 3224 2718). Все більшої популярності в Австралії набуває повторне використання каналізаційної води **(wastewater recycling),** яку попередньо очищають. Таку очищену воду використовують у деяких школах, гольфових майданчиках та у сільському господарстві. На жаль, ця очистка іноді буває неповною, і у воду можуть потрапляти каналізаційні змиви (різні шкідливі мікроорганізми та хемікалії).

Серед різноманіття квітів в Австралії у спекотливих регіонах країни рекомендують вибирати такі, які б були невибагливими до води. Такі квіти тут називають сухою науковою мовою «водоефективні квіти **(water efficient flowers)**»! До речі, вважають, що тільки в садках штату Квінсленд люди щодня витрачають 465 000 000 літрів води. Допомагають заощаджувати воду і обкладання землі в садку соломою чи скошеною травою **(mulching)** і обрізання дерев на початку літа.

Якщо міркувати глобально, то брак прісної води буде найбільш дошкульною екологічною проблемою двадцять першого століття. У минулому двадцятому столітті споживання води людством збільшилося у шість разів, що в два рази перевищує швидкість приросту населення планети.

У зв'язку з тим що в Австралії існують дві системи водостоку: одна для каналізації **(sewerage system),** а друга – для стоку дощової води **(stormwater system),** тут великого значення надають очистці водосточних канав та решіток, щоб запобігти потраплянню сміття, поліетиленових пакуночків, собачих кавеликів, листя та засобів побутової хемії до річок та океанів. Тут також рекомендують мити автомобілі на траві, яка поглине небажані для океану хемікати. В Австралії реко-

мендують дуже серйозно підходити до питання про те, як позбуватися відпрацьованого машинного масла чи різних хемічних розчинників. Відомо, що один літер машинного масла може забруднити понад 9 тисяч літрів води! Небезпечні відходи не можна зливати до систем каналізації. Слід подзвонити до місцевої мерії, де Вам порадять як можна позбутися небезпечних відходів (**hazardous waste**). Найбільш небезпечним забруднювачем водойм в Австралії виявилися так звані реактивні водяні лижі (**jet skis**), які ще називають особистими водяними суднами (**personal watercraft – PWC**). Дві години вершки на таких «лижах» потужністю 100 кінських сил забруднює довкілля так само як пересічний автомобіль за 223 тисячі кілометрів! Проблема в тім, що до 30 процентів палива у таких двигунах викидається у повітря чи воду неспаленими.

На початок двадцять першого століття тільки біля 500 з 970 річкових систем Австралії зберегли свій первісний екологічний стан. Найбільше чистих річок у малонаселеній Північній території, найгірше засмічені річки у штатах Нової Південної Валії та Вікторії. Річки забруднюються через виробничу діяльність людини, застосування мінеральних добрив та ерозію грунтів.

Австралія, казкова за своєю красою країна-континент, оточена морями-океанами. Більша частина берегової лінії (а її довжина – понад 37 тисяч кілометрів) досить мальовнича, особливо на світанку та коли заходить сонце. Фарби тропічного неба та кольори моря є завжди різні і неповторні. В Австралії є два типа пляжів: одні -дуже цивілізовані у великих містах, де залишилися тільки море та пісок, та інші – нецивілізовані пляжі, де ще лишилося природнє життя і де можна побачити як рідкісні види черепах кладуть яйця, чи морські птахи доглядають своє потомство.

На нецивілізованих пляжах дуже важливо ***нічого не чіпати***, навіть колоди чи каміння, бо під ними можуть знайти собі притулок численні представники австралійської фауни. На пляжах слід дивитися під ноги, бо яйця деяких птахів досить тяжко помітити через їх забарвлення серед пісків та рослин. Австралійські дюни теж легко руйнуються – їх слід обминати, особливо такі, де ростуть рослини. Небезпечні частини пляжів та скель обносяться парканами, проте іноді тільки після того, як хтось з них впаде....

На будь-яких пляжах просять, насамперед, ***не смітити***. Якщо навколо немає смітників – заберіть краще Ваше сміття додому. Так само як і в лісі, слід ніколи ***не годувати диких тварин чи птахів***. Одні з них (наприклад, собаки динго) стають від цього зухвалішими і небезпечнішими, інші (наприклад, чайки) – просто безконтрольно розмножуються.

Не можна вживати різні миючі засоби, мило та зубну пасту на відстані до 50 метрів від струмків прісної води. Якщо поблизу немає туалетів (а вони зустрічаються навіть у віддалених закутках Тасманії і до того ж безкоштовні), то рекомендують слідувати прикладу охайних котів: виривати ямку глибиною як мінімум 15 см і не ближче ніж 100 метрів від струмків чи озер.

Внаслідок сільськогосподарської діяльності та збільшення щільності населення у прибрежних районах Австралії відбувається поступове зменшення площі місцевих плавнів (**wetlands**), де також мешкає багато властивих тільки для цієї країни птахів та комах.

Одно з найбільших див світу, ***Великий Бар'єрний Риф*** **(Great Barrier Reef)**, теж в Австралії. Принаймі я, особисто, нічого подібного до цього яскраво-строкатого витвору Природи не бачив (дивись також видану на Україні книжку австралійського українця Пилипа Вакуленка – **Мореплавці і відкривачі Терра Австраліс**. Холодний Яр, Черкаси. 1993). На жаль, цей риф в Австралії знаходиться під загрозою знищення внаслідок тепличного ефекту в атмосфері Землі і потепління води. І це може статися в найближчі тридцять років. До таких невтішних прогнозів прийшли вчені, що підготували доповідь для міжнародньої організації по захисту довкілля «Грінпіс» **(Greenpeace)**. Протягом останнього сторіччя температура тропічних вод, що омивають риф, зросла на один градус і продовжує підвищуватися, що веде до загибелі мікророслин, які з сонячного світла створюють хлорофіл для харчування коралів. До того ж прибережні води австралійського континенту забруднюються в результаті сільськогосподарської діяльності (зерноводство, виробництво цукрової тростини). Річки Австралії виносять у океан до 15 млн тонн осадів щорічно. Уражені участки рифу просто «вицвітають», що добре видно з літаків.

Великий Бар'єрний Риф Австралії є найбільшим у світі морським заповідником, і складається з 2500 окремих підводних рифів та 71 коралового острова. Він тягнеться понад 2000 км від країни Миклухо-Маклая (Папуа-Нової Гвінеї) до південної частини узбережжя австралійського штату Квінсленд. Загальна площа його майже 350 тисяч квадратних кілометрів. За своєю суттю рифи є гігантськими акваріюмами. Мені поталанило занурюватися у кришталево-чисті води на двох різних ділянках рифу, і можу підтвердити, що немає нічого в природньому світі прекраснішого ніж підводні садки різнокольорових коралів: білих, пурпурових, рожевих, лавандових, зелених, блактиних, темно-синіх та інших кольорів. Довелося бачити під водою і червоні корали, подібні до тих, що носили мої покійні бабусі в Україні. Корали мають форми гілля, квітів, листя, грибів, тощо – всього біля 400 різних видів. Серед коралів плаває понад півтори тисячі різновидів екзотичних тропічних риб, теж розмальованих Творцем у просто неповторні гами кольорів.

Безумовно, Великий Бар'єрний Риф є джерелом вагомих прибутків для Австралії і охороняється законом. Щорічно туристи витрачають біля 1 мільярда американських долярів на поїздки та проживання біля цього восьмого дива світу. Ціна проживання у деяких фешенебельних готелях на коралових островах складає до 300 американських долярів за ніч.

В Австралії є ще один унікальний екологічно чистий бізнес. Тут все більшого розмаху набуває новий вид туризму – милування чи спостерігання за китами, які підходять дуже близько до австралійських берегів. Цим у 1998 році займалася понад 91 тисяча туристів зі спеціяльних туристських кораблів. За таку насолоду вони платили до 1 тисячі американських долярів в день. У тому ж році тихоокеанські кити принесли на своїх спинах економіці Австралії двадцять мільйонів долярів. Часто китами можна милуватися просто з берега. Спокусися на таку подорож і автор. На тридцятиметровому катамарині я декілька годин спостерігав як кити-горбачі (**humpback whale** – *Megaptera novaeangliae*) раптово показували на декілька секунд своє довге тіло, а іноді навіть привітно махали хвостами. Попри

свої вражаючі розміри, ці кити виглядали дс сить граціозно і я не можу зрозуміти, чому товстих людей англійською мовою називають китами, а не, скажімо, коровами, як українською мовою. Часом ці багатотонні морські тварини (вагою до 40 тонн), заохочені аплодисментами та вигуками, вистрибують з води чи махають своїми довгими боковими ластами. Кити-горбачі щороку пропливають до 12 тисяч кілометрів з холодних Антарктичних морів до теплих вод Великого Бар'єрного Рифу, де вони паруються. В австралійських водах зустрічається 44 види з відомих 80 видів китів у світі. В цілому, понад 4 млн туристів відвідує Австралію щорічно, а оборот австралійської «індустрії туризму» складає біля 40 млрд американських долярів.

Під час морських подорожей просять ***нічого не викидати за борт***. Риболовецькі снасті та целофанові кульки можуть привабити птахів, черепах, дюгонів та риб і призвести до їх хвороб чи загибелі. На яхтах слід мати спеціяльний каналізаційний бак. Під час плавання у мілких водах слід максимально знижувати швидкість, щоб не зіткунитися з черепахами та морськими коровами (дюгонями). Останні досить часто стають жертвами гвинтів пароходів та моторних човнів.

Австралійці дбають про стан місцевих водойм, проте і тут іноді виникають забруднення води, які призводять до масової загибелі риби **(fish kill)**. В таких випадках рекомендують якомога швидше повідомити до Мінестерства довкілля **(Environmental Protection Agency)** чи Міністерство первинної індустрії **(Department of Primary Industries – Fisheries)**, щоб можна було оперативно виявити джерело забруднення і його знешкодити.

Так само як і на Батьківщині в Австралії існує рибна інспекція, яка слідкує, щоб австралійські рибалки-аматори **(recreational fishers)** не перевищували дозволену кількість улову **(bag or catch limit)**. Про деталі можна дізнатися у місцевій мерії чи у місцевій конторі Міністерства первинної індустрії, лісництва та рибальства **(Department of Primary Industries, Forestry and Fisheries)**. Я особисто взяв таку детальну таблицю в одному місцевому магазині. В ній детально описано скільки якої риби можна піймати, яких вона має бути розмірів, як міряти її довжину (загальновідомо, що рибалки всього світу показують друзям розміри пійманої риби розведеними руками). Також попереджається, що до повернення на берег ні в якому разі не можна знімати з риби луску чи шкіру.

Для прикладу приведу назви деяких екзотичних риб, які ловлять у затоці Моретон **(Moreton Bay)**, біля берега якої я живу: золотоплямистий губань **(Gold-Spot Wrasse)**, помідорна тріска **(Tomato Cod)**, риба-кравець **(Tailor)**, жовті солодкі губи **(Yellow Sweetlip)**, коралова тріска **(Coral Cod)**, золотистий окунь **(Golden Perch)**, срібний лящ **(Silver Bream)**, веселковий бігунець **(Rainbow Runner)**, хек-пірнальник **(Diver Whiting)**, червоний морський окунь **(Red Bass)**, веселкова форель (струг) **(Rainbow Trout)**, окунь Моїсея **(Moses Perch)**, коронована форель **(Coronation Trout)**, тигрова форель **(Tiger Trout)**, риба-дельфін **(Dolphin Fish)**, червоний імператор **(Red Emperor)**, перлинний окунь **(Pearl Pearch)**, риба-вітрильник **(Sailfish)**, солодкогуба червона горлянка **(Sweetlip Red-Throat)** та прибійна риба-папуга **(Surf Parrot-Fish)**.

Деякі тварини та риби при близькому контакті можуть бути небезпечними (дивись главу **«Небезпечна фауна та флора Зеленого континенту»**). Про

небезпеки австралійських океанів дивись також главу **«Природні катаклізми на П'ятому континенті»**.

Одною з проблем, пов'язаних з екологією, є так звана ***«екологія Вашого житла»***. Воно повинно бути безпечним для Вас самих і особливо для маленьких діточок. Насамперед, всі ліки у хаті мають бути захованими і закритими на ключ (дивись також додаток **«Ваша австралійська домашня аптечка»**).

По-друге, максимально обмежуйте доступ для дітей на кухню у Вашу відсутність. На плиті тримайте ручки сковороди чи кастрюлі в сторону стіни, витягайте з розетки нагрівальні прилади (чайники, тощо) і виливайте залишки гарячої води одразу після використання. Ховайте сірники та запальнички від дітей, купляйте для дітей одяг зі стійкої до вогню тканини **(flame resistant clothing)**, не пошкодуйте тридцять долярів на придбання вогнегасника **(fire extinguisher)** і детектора диму **(smoke detector)**. Установіть Ваш домашній нагрівач води на температуру гарячої води біля 50 градусів Цельсія. При наповнені ванни спочатку наливайте холодну воду. Не накривайте скатертиною обідній стіл, щоб діти не стягнули його на себе разом з гарячою їжою. Всі миючі засоби та їдкі хемічні сполуки слід тримати недосяжними чи замкненими від дітей. Не утримуйте небезпечні хемічні сполуки у пляшках з-під солодких напоїв. Не лишайте маленьких дітей без нагляду коли вони їдять чи п'ють: вони можуть поперхнутися і задихнутися у лічені хвилини.

По-третє, встановіть спеціяльний автоматичний вимикач електроенергії на випадок замикання **(safety switch)**, купіть спеціяльні кришечки для електричних розеток **(safety plugs)**, тримайте недосяжними для дітей всі шнури (особливо електричні).

Самі різні побутові прилади (насамперед, електричні) та інші товари персонального вжитку можуть бути небезпечними в користуванні, стати причиною каліцтва, чи, навіть наглої смерті людини. За даними Австралійського Управління по Нагляду **(Australian National Audit Office)** у 1996 році лікування таких каліцтв та пошкоджень в Австралії коштувало від 194 до 238 млн долярів. Тільки частина електричних приладів (праски, вентилятори, тостери та радіятори) має відповідати австралійським стандартам безпеки і мати відповідне посвідчення **(Certificate of Approval)**. Але в Австралії були випадки пожеж від вживання ялинкових лямпочок, тощо.

У випадку, коли той чи інший товар виявляється небезпечним у користуванні, австралійські компанії, як правило, добровільно і швидко відкликають товар з прилавків магазинів (за останні десять років минулого століття таке траплялося понад дві з половиною тисячі разів). Компаніям значно дешевше залагодити справу полюбовно і не доводити справу до суду. Якщо у Вас є сумніви у безпеці того чи іншого товару, Ви завжди можете звернутися до представництва компанії. Дуже бажано про це повідомити і відповідне австралійське міністерство **(State Fair Trading or Consumer Affairs Department)**.

По-четверте, якщо у Вас в хаті є сходини, то встановіть на них з обох боків хвірточки від дітей **(toddler safety gates)**. Слідкуйте, щоб на підлозі і на невисоких столиках не було ніяких дрібних предметів, які б діти могли проковтнути. Мені

як лікарю, не одноразово доводилося оглядати дітей, що ковтали п'яти- та десятицентові монети чи гудзики. Ще страшніше, якщо дитина вдихне маленьку частинку земляного горішка чи натягне на голову целофанову (пластикову) торбинку. Тому, у всіх пластикових торбинках потрібно протикати дірочку і зав'язувати їх вузлом. Не лишайте досяжною для дітей холодну чи вогнепальну зброю у домівках. Мій чотирирічний син, коли бабуся подарувала йому пістолет з іграшковими кульками, одразу спитав, чи вони справжні...

По-п'яте, існує проблема так званого хатнього екологічного забруднення **(indoor pollution).** Окрім звичайної пилюки повітря в приміщеннях забруднюють газові прилади, куріння цигарок, хемічні засоби для миття посуду чи приміщень, хемічні сполуки (наприклад, лаки), які випаровуються з дерев'яних меблів, тощо. Дослідження, проведенні на протязі семи років у Тасманії (на 863 дітях), виявили три «хатні» суттєві фактори ризику виникнення астми – куріння цигарок, використання відкритих газових камінів та використання лаку для волосся (батьками хворої дитини). Авторка дослідження **(Dr Anne-Loise Ponsonby)** рекомендує відкривати частіше вікна, бо іноді надворі буває чистіше ніж у приміщенні...

Хай простять мені чоловіки, але я мушу відкрити для читачок цієї книжки страшну істину: в науковій літературі з'явилися повідомлення про можливість певного взаємозв'язку між часом, проведеним китайськими жінками на кухні над плитами, де смажилися продукти, та виникненням раку легень. Ризик захворіти на цю смертельну недугу збільшувався у тих випадках, коли не було активної витяжки на кухні **(extractor fan).**

Взагалі, слід завжди користуватися вентиляцією при роботі з хемікатами, клеями, фарбами та розпильними сполуками **(sprays).**

В Австралії неможливо уявити собі життя без кондиціонерів повітря **(air conditioning).** Частина австралійців відчуває на своїй шкірі гаряче дихання тропіків тільки перебігаючи від дверей приміщень до своїх автомашин. В тропічній частині Австралії кондиціонери виглядають з усіх приміщень. Горе тим, у кого вони псуються (як правило, коли найбільше пече). Проте через кондиціонери можуть розповсюджувати інфекційні хвороби. У квітні 2000 року п'ятдесят вісім випадків небезпечної для життя інфекційної ***хвороби легіонерів*** **(legionnaire's disease)** було підтвержено австралійськими лікарями внаслідок забруднення бактеріями системи охолодження кондиціонерів повітря у новому Мельбурнському океанаріюмі. Двоє з хворих померло. За клінічною картиною хвороба нагадує грип (проте іноді буває пронос та ниркова недостатність). Хвороба передається через грунтові суміші для вирощування рослин **(potting mix)** та дрібні крапельки води (аерозолі) з заражених бактерією систем кондиціонування повітря, гідромасажні ванни **(spa)** та душеві системи. Найгірша попередня епідемія хвороби легіонерів була у 1987 році, коли захворіло 44 чоловіки. При використанні сумішів для вирощування рослин тут радять носити респіраторні маски та захисні рукавички.

Двадцять років назад, коли кондиціонери повітря тільки з'явилися в Україні, один з моїх дуже добре інформованих товаришів по медичному інституту оповідав мені побрехеньку, що в одному з обкомів комуністичної патрії було розбито вікна у першого та другого секретаря. «Славетний» КГБ звичайно знайшов винуватця. Ним виявився підліток. Під час допиту він заявив, що розбив вікна у цих

приміщеннях, бо його мама сказала, що ті люди не хочуть дихати з нами одним повітрям...

Проведений в Австралії аналіз травм на дитячих майданчиках показав, що найбезпечнішим покриттям є гумове, вдвічі частіше травми бувають при падінні на подрібленну кору дерев і в п'ять разів частіше діти отримують пошкодження при падінні на асфальт. Найнебезпечнішим спортивним снарядом виявилася подвійна перекладина (**monkey bar** – мавп'яча перекладина), вдічі менше діти падали зі шведської стінки (**climbing frame**) і в сім разів менше діти випадали з гойдалок та з гірок.

Комп'ютери, як і електрика, стають невід'ємною частиною наших домівок та робочих місць (дивись також глави **«Нариси про австралійське суспільство»** та **«Хай живе австралійський закон!»**). Слід пам'ятати про правила роботи з комп'ютерними дисплеями (**visual display unit – VDU**). Тривала робота з комп'ютерами втомлює очі, з'являються головні болі, людина надмірно втомлюється, її стає нудити. У таких випадках слід переконатися, що Ви займаєте оптимальну дистанцію щодо комп'ютера (мінімум 46 см), і що верхівка комп'ютерного екрана трохи нижче рівня очей. Варто перевіритися у окуліста, бо причиною підвищеної втоми може бути і приховані порушення гостроти зору. Якщо комп'ютер знаходиться у кімнаті з природнім освітленням, то екран дісплею слід тримати під кутом 90 градусів по відношенню до вікна і прикривати вікна гардинами в залежності від інтенсивності освітлення. У кімнатах зі штучним світлом слід також розміщувати комп'ютер таким чином, щоб штучне світло не відзеркалювалось з екрану дісплея. Електрична лямпа має бути збоку, а не прямо над головою. Екран можна трохи нахилити вниз, щоб лямпове світло в ньому не відзеркалювалося. Також не радять носити світлу сорочку, бо вона може відзеркалювати світло назад на екран. Екранні фільтри можуть бути корисними, проте через них доводиться більше напружувати очі щоб читати. Для відпочинку очей рекомендують проводити легкий масаж закритих очей та періодично дивитися убік (на відстань 6 метрів чи далі).

Щоб у комп'ютерщиків менше боліла спина крісло повинно мати зручну спинку і підганятися під зріст людини (щоб лікті знаходилися у горизонтальному положенні на рівні талії). Інший сучасний варіянт крісла – так зване ергономічне крісло (**stress chair**), у якому сидіння трохи нахилене уперед, і є дошечка під коліна.

Радять також мати спеціяльні підкладки під кисті рук та стопи ніг і щогодини робити перерви у роботі для фізичних вправ. На жаль, наші діти можуть просто приростати до екранів, від яких їх потрібно майже фізично відривати. Для дітей до десяти років слід обмежувати час роботи з комп'ютером до двох годин. Деякі експерти вважають (хоча цю точку зору не всі поділяють), що надмірне захоплення комп'ютерами у дитячому віці призводить до соціяльної ізоляції, ожиріння та пошкодження зору.

Психологи стверджують, що у деяких дорослих людей розвивається ***патологічна залежність від Інтернету*** (**Internet addiction**), ознаками якої є тривала «мандрівка по Інтернету» (до 10-12 годин підряд), фантазування в інтернетівських «кімнатах для балачок (**chat rooms**)» и втягнення в сексуальні інтернетівські пристрасті, про які говорилося в главі **«Нариси про австралійське суспільство»**.

З'явилися повідомлення про можливу негативну роль електромагнітного опромінювання від комп'ютерів та мобільних телефонів. З цим опроміненням пов'язують так звану – електромагнітну дистімію: головні болі, тривожність, відсутність концентрації, бессоння і депресію (про вживання мобільних телефонів в Австралії дивись також главу **«Нариси про австралійське суспільство»**).

Ще одна додаткова медична проблема вживання комп'ютерів – їх вплив на біологічні ритми людини. Всі розважальні, торгівельні та наукові сторінки Інтернету працюють ціледобово. Окрім того, у нічний час ціна за вживання Інтернету може бути дешевшою. Все це сприяє роботі з комп'ютерами у пізній час, що приводить до порушення функціювання біологічних ритмів людини. Це, в свою чергу, може призводити до синдрому хронічної втоми **(chronic fatigue syndrome)** та захворювань серця.

Формально, біля 90 відсотків населення Австралії живе у містах і Австралія належить до найурбаністичніших країн світу. Проте у багатоповерхових будинках живуть переважно малозабезпечені громадяни Австралії, яким надається дешеве державне житло **(housing commission).** У Сіднеї ходив жарт, що у декількох багатоповерхових будинках жили дві категорії громадян – туземці та «русскіє». До останньої категорії відносилася переважно російськомовні громадяни з України, що приїхали до Австралії у сімдесятих та вісімдесятих роках двадцятого століття. У одному такому багатоквартирному будинку жила родина наших друзів – колишніх киян. При будинку був клюб, у якому показували старі радянські кінофільми і проводила збори єврейська суспільна служба **(Jewish Welfare).**

Автор підтримує точку зору, що однією з причин, чому колишні радянські люди селилися у великих будинках була у ***більшій мірі традиція ніж бідність***. Автор сам жив у шістнадцятиповерховому будику на вулиці Урицького у Києві, з вікон якого було видно ще п'ять інших таких будинків – «бджолиних вуликів».

Останніми роками спостерігається невеличка тенденція заселення центральних частин великих міст людьми, які люблять жити напруженим «соціяльним життям», тобто студентами та відносно молодими людьми, котрі не мають дітей.

Звичайно, в Австралії ще є багато готелів і, так званих, пентгаузів **(pent-houses)** для заможніх австралійців. Для мене пентгаузи з їх садками на дахах будинків здаються жалюгідними пародіями на справжню природу. Мені було неприємно провести навіть одну ніч у готелі-казіно в Гоулд-Коуст, де не можна було відкривати вікна. Мав дивитися на величний берег океану через вікно-»ілюмінатор».

Окрім екологічних проблем багатоповерхові міста мають ще одну ваду – вони приховують від нас велику частину прекрасного австралійського неба та краєвидів. Тому, переважна більшість австралійців живе у своїх маєточках, часом з досить великим садочком. Іноді цей садок безпосередньо переходить у природній ліс **(bush),** чи має види на море або річку. В Австралії по-своєму виконали наказ комуністичних ідеологів про «усування відмінностей між селом та містом»: люди тут живуть у ***містах сільського типу***.

На деяких приморських ділянках землі (наприклад у місті Гоулд Коуст та у Редкліфі) прорізають штучні канали, біля яких заможні австралійці будують собі палаци з приватними причалами для своїх човнів чи розкішних катерів (тільки

останні можуть коштувати до мільйона долярів). Мені доводилося бувати у таких будинках і щоранку я проїзджаю повз такі канали по дорозі до моєї поліклініки. Ці будинки дійсно чудові, проте у мене (з моїм українським сільським менталітетом) складається враження, що їх мешканцям психологічно бракує землі, і вони бігають вранці чи вигулюють своїх собак уздовж основної дороги. Про вплив таких штучних каналів на екологію поки мало відомо, і тому деякі «зелені» виступають за тимчасовий мораторій на подальше будівництво.

Провідний австралійський демограф **Mr Bernard Salt** стверджує, що в Австралії розпочинається нова демографічна хвиля – австралійці починають перебиратися до моря **(coastal surge).** Вони готові платити великі гроші за житло на самому березі моря і витрачати години на щоденні подорожі на роботу.

Про ***екологію свого садочка*** теж слід не забувати. На своїх «присадибних ділянках» австралійці мають право садити будь-які екзотичні рослини чи фруктові дерева, проте з точки зору охорони австралійського довкілля, бажано садити природні австралійські рослини **(native plants),** які є найкращим джерелом їжі та притулком для місцевих тварин.

Чим більше Ви вживаєте пестицидів, тим більше ймовірність загибелі місцевих птахів та рептилій, які живляться комахами. В Австралії також є популярними робити «шпаківниці», в яких мешкають місцеві птахи та кумедні опосуми з виряченими очима.

З іншого боку, тут не рекомендують підгодовувати бездомних котів (про них слід повідомити у відповідну організацію – **Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals – RSPCA**). Бездомні коти можуть здичіти і почати знищувати велику кількість маленьких австралійських тваринок. Своїх домашніх котів та собак слід ***тримати замкненими у хаті вночі,*** бо в них тоді проявляється інстинкт мисливця...У межах великого Брізбену проживає чимало неповоротких коал, на яких вночі нападають наші чотириногі друзі коли ми з Вами спимо...До речі, у деяких частинах Брізбену на шляхах стоять знаки «Обережно – коала!» і швидкість руху автомобілів обмежується під час шлюбного сезону коал, які теж закохуються «без тями»! Поранених чи хворих тварин слід віднести до найближчого ветеренара – лікаря Айболить.

Колись, один видатний комуністичний поет стверджував:

Нам світла не треба –
Нам партія світить!
Нам хліба не треба –
Роботу давай!

Проте ситі австралійські робітники справедливо вимагають людських умов праці на державних та приватних підприємствах країни. Я не маю сміливості писати детально про гігієну праці та професійні хвороби в Австралії, проте хотів би підкреслити, що тут до цього ставляться серйозно, бо за каліцтва на підприємствах держава та працедавці несуть повну фінансову відповідальність (дивись також главу **«Скільки коштує лікування в Австралії»**). На відміну від дикого капіталізму дев'ятнадцятого та першої середини двадцятого століття, на сьогодні авст-

ралійські державні установи та задиркуваті австралійські профспілки стоять на варті інтересів працівників. Одним з професійних захворювань в Австралії, що набув розголосу, став асбестоз **(asbestosis)**, який викликає тяжкі хронічні хвороби легень і рідку форму раку плеври (мезотелійому). ***Тисячі австралійських робітників*** (чи їх родин після їх смерті) отримали мільйонні компенсації за завдану непоправну шкоду їх здоров'ю тридцять-сорок років тому. До речі, асбест широки використовувся в Австралії і при будівництві приватних будинків. Стверджують, що кожний третій будинок в Австралії, побудований до 1982 року, містить асбест у ізоляційних прокладках стін та стелі, у вінілових кахлях та фіброцементних листах. У 2000 році 57-річна австралійка отримала через суд велику грошову компенсацію (півмільйона американських долярів) від будівельної компанії, що побудовала її будинок, яка не попередила її, що при проведенні ремонтних робіт вона має носити захисну маску. Жінка захворіла на мезотелійому... Австралійські медики прогнозують, що захворювання на мезотелійому буде зростати, бо від моменту контакту з асбестозом до розвитку раку проходить декілька десятиріч. Щороку в Австралії діягностують біля 600 нових випадків цієї смертельно небезпечної хвороби.

Охорона праці вважається актуальною і на сьогодні. Кожного дня у штаті Квінсленд хтось втрачає пальця чи руку. За даними Австралійського центру сільськогосподарського здоров'я та безпеки праці **(Australian Centre for Agricultural Health and Safety)** кожного другого дня в Австралії гине один австралійський фермер, особливо коли фермер працює на самоті на вигоні. Цікаво, що найнебезпечнішим часом є понеділок вранці та одразу після обіду. Небезпека пошкодити себе посилюється при користуванні транспортом (включаючи вертольоти). Проте обов'язкове упровадження захисних кабін на тракторах призвело до припинення загибелі трактористів від перевертання їхніх «залізних коней». Найнебезпечнішими галузями виробництва в Австралії є: лісозаготівля, рибальство, гірнича промисловість та транспорт, за якими слідує сільське господарство. (Про небезпеки австралійського транспорту дивись у главі **«Хай живе австралійський закон!»**).

Окрім загальновідомих шкідливих виробництв на Заході ще переймаються проблемою так званого ***синдрому хворого будинку*** **(sick building syndrome).** Так називають ситуацію, коли співробітники, що працюють в одному будинку, починають надто часто хворіти на різні хвороби. Цей синдром частіше розвивається у конторських робітників (перепрошую, клерків), там, де понад половина співробітників сидять за екранами комп'ютерів понад п'ять годин щодня, де низькі стелі (нижче за 2,4 метри), де тримають багато паперів і де площа поверху перевищує 2000 метрів. Звичайно, ситуацію погіршують низька вологість повітря, пліснява, курява, хемічні розчинники, низькочастотні флюоресцентні лямпи, висока температура повітря, низькочастотний шум. Один із цікавих виходів з цього становища – багато компаній дозволяють своїм співробітникам працювати не залишаючи своїх домівок. Вони працюють за екранами своїх комп'ютерів вдома чи обдзвонюють клієнтів з домашнього телефону. У компанію вони їздять тільки час від часу на різні наради. Така організація праці вигідна компанії (економія на приміщеннях, тощо) і зручна робітникам (не потрібно втрачати час та гроші на поїздки до роботи, можна

приглядати за дітьми вдома). У місті Гоулд Коуст (**Gold Coast**) мені показували розкішну вілу на березі моря, яка начебто належить одному із босів німецького автомобілебудування. Він керує своїми німецькими справами через Інтернет, дивлячись з вікна на прекрасний Золотий Берег. Така сама тенденція спостерігається також у США, де в останні три роки двадцятого століття кількість людей, що працюють вдома (**home-run business**) збільшилася на 12 відсотків.

Про проблему ***стресових ситуацій на роботі*** в австралійців оповідається у главі **«Нариси про австралійське суспільство»**.

Людина, як відомо, є суспільною твариною. Можна стверджувати, що ***сучасна екологія – це екологія добросусідства*** як на рівні окремо взятої вулиці, так і на рівні всієї планети. Українці недаремно кажуть, що добрий сусід – дорожчий від брата. Проте щороку, тільки в штаті Квінсленд, де проживає чотири з половиною мільйони чоловік, реєструють понад 13 тисяч скарг на галасливих сусідів. На них скаржитись можна у місцевий виконком (**local council**), а на комерційні підприємства – у місцевий офіс Міністерства Захисту Довкілля (**Environmental Protection Agency**, сторінка Інтернету якого у Квінсленді **www.env.qld.gov.au**). Уряди австралійських штатів намагаються знайти компроміс між потребою австралійців насолоджуватися своїм життям не надокучаючи при цьому своїм сусідам. Для тих же, хто не вважає на скарги своїх сусідів, розроблена детальна система покарання у вигляді штрафів. Штрафи загрожують тим, хто здіймає галас чи включає помпунасос у своїх басейнах після десятої вечора, хто працює з шумними інструментами після сьомої вечора, у кого смердить сусідам компостна яма, хто палить багаття у себе на подвір'ї (за винятком приготування шашликів) чи здіймає куряву, яка доходить до сусідів. Будівельні роботи дозволено проводити будь-якого дня окрім неділі з шостої тридцяти ранку до шостої тридцяти вечора. Навіть детально регулюється скільки разів можна гавкнути австралійському міському собаці! Згідно з новим квінслендським законом, це залежатиме від години дня. З сьомої ранку до десятої вечера можна гавкати шість хвилин кожні тридцять хвилин, а з десятої вечора до сьомої ранку – тільки три хвилини у кожний півгодинний інтервал. Мінімальний штраф володарю друга людини за порушення – 240 австралійських долярів. Міська рада Брізбену також рекомендує купувати спеціяльні ошийники для собак, що виділяють запах лимону (який собакам чомусь не подобається) щоразу коли собака гавкне. Між іншим, собак тут люблять більш ніж людей в деяких інших країнах. Собаки цим, безумовно, користуються і паскудять на кожному кроці. Собачі кавелики також є екологічною проблемою. Під час мого першого року перебування у Сіднеї, коли я не мав машини і зношував мої перші черевики на чужині, я іноді натрапляв на квартали, де собачі кавелики лежали майже на кожному кроці – не вулиця, а щось подібне до великого громадського собачого нужника (перепрошую, туалету). На жаль, я тільки бачив у «европейському кіно», щоб такі кавелики володар собаки одразу ж ховав у пластикову торбинку... (Про інші «собачі проблеми» дивись також в главі **«Небезпечна фауна та флора Зеленого континенту»**).

Проте, звичайно, краще мати поганий мир з галасливими сусідами, ніж добру війну. З більшістю людей (за винятком соціопатів та ідіотів, які трапляються і тут)

завжди можна домовитися по-лагідному, якщо обрати слушний момент для переговорів. З іншого боку, в Австралії прийнято попереджувати сусідів про плянування пізніх вечірок (щоб сусіди могли теж кудись поїхати на той час). Тут також рекомендують не розміщувати кондиціонери повітря напроти кімнат сусідів, встановлювати на кухні спеціяльні кахлі, що приглушують звук **(sound absorbing tiles)**, підкладати спеціяльні противібраційні підкладки **(anti-vibration mounts)** під пральною машиною та машиною для миття посуду.

Часом в Австралії, як у Кайдашевій сім'ї, трапляються суперечки через гілки дерев, що перехиляються на територію сусіда чи ламаються і падають на сусідські машини. Ви маєте право вимагати від Вашого сусіда зрізати такі гілки. Висота паркану теж регулюється. У штаті Квінсленд Ви маєте просити дозвіл у міській раді, якщо Ви хочете побудувати паркан понад 1,8 метра заввишки. Тут досить часто будують високі металеві паркани, через які нічого не видно. З одного боку, це забезпечує Вам приватність від сусідських очей, проте, з іншого боку, сусідам не видно, чи якийсь злодій «господарює» у Вас на подвір'ячку, коли Ви на роботі. Один з моїх сусідів порубав всі дерева, поставив суцільний металевий паркан навколо своєї садиби і живе тепер, як оселедець у металевій банці. Якось він виліз на драбину зі свого боку паркану з пляшкою пива, а інший сусід зробив те саме зі свого боку і почалася тривала бесіда «про життя».

Ще одна специфічна проблема екології в Австралії. Виявилося, що австралійці люблять малювати на парканах, скелях та у громадському транспорті. Такі «наскельні» малюнки тут називаються графіті **(graffiti)**. Вони завдають ***великої фінансової шкоди*** власникам парканів. У місцевих електричках через цих «писунів» поставили телекамери у вагонах....Більшість таких малюнків – якісь різнокольорові хвилясті лінії чи кабалістичні знаки. Брутальна лайка, як засіб самовисловлення на парканах, тут непопулярна (хоча усно матюкаються «представники» всіх вікових категорій, включаючи австралійських «піонерів»).

На превелике щастя, в Західному світі стає ***модним бути зеленим,*** чи як тут ще кажуть бути енвайроменталістом **(environmentalist)**. А все те, що стає модним і на що з'являється попит стає прибутковим. Дасть Бог і теорія Пол'а Гаукен'а **(Paul Hawken)** про «природній капіталізм» **(natural capitalism)** стане реальністю. Уряди окремих австралійських штатів почали давати фінансові знижки **(rebate)** за встановлення сонячних батарей, один з банків **(the Macquarie Bank Morgages)** почав давати знижку на виплати за дім тим, хто купує «екологічно дружні» будинки **(eco-friendly houses)**, тощо.

В той же час, Західні країни часто-густо несуть відповідальність за свою промислову діяльність у країнах що розвиваються. Ми постійно купуємо дешеві товари з азіятських країн, іноді зроблені на шкідливих виробництвах, які забруднюють довкілля. Будівництво таких виробництв нерідко інвестується Західними країнами. Під час мого перебування у Франції для мене було несподіванкою дізнатися, що у місті Ліоні **(Lyon)** вже немає «революційно-свідомих» ліонських шовкоткачів – все виробництво переїхало до Південно-Східної Азії. Саме страшне у цьому явищі те, що якщо величезні за своїм людським потенціалом країни Сходу будуть копіювати західний капіталістичний розвиток і стануть викидати ***на душу населення*** стільких

ж шкідливих газів скільки це робимо ми у «цивілізованих» країнах, то ми просто задихнемося.

Певно у будь-якій країні світу існує проблема ***«екологічного тероризму»***. Сюди можна віднести людей, які навмисне підпалюють ділянки лісу для розваги, чи щоб розчистити грунти для сільськогосподарської діяльності і тих, що забруднюють повітря чи воду промисловими викидами. Більш сучасні екологічні терористи-маніяки користуються навіть Інтернетом. У 2000 році в Австралії відбувся судовий процес над однією людиною, що навмисне спричинила викиди каналізаційних вод у море. Для цього вона «зламала» комп'ютерні коди місцевої мерії і рацією викликала надмірний викид змивних вод....Як-то кажуть, ***озброєний Інтернетом дикун набагато страшніший за дикуна, озброєного списом.*** Недаремно спеціялісти американського ЦРУ так заклопотані проблемою комп'ютерних гакерів. Або візьміть проблему біологічної чи генетичної зброї. На сьогодні вже можливо розробити таку зброю, що буде вражати окремі людські раси. В той же час на світі багато релігійних каст, для яких люди, що не поділяють їх релігійних поглядів, взагалі нелюди, яких можна труїти як тарганів...

Мені здається що людство, якщо воно хоче вижити в буквальному розумінні цього слова, має розробити ***систему глобального захисту проти зловмисників та ідіотів***. Так само як п'ятирічному хлопцю не можна давати в руки сірники чи автомат Калашникова, не можна допускати поганих, психічнохворих чи недостатньо освітчених людей до управління атомними електростанціями чи хемічними заводами. Наразі, ***технологічний розвиток людства набагато випереджує наш моральний розвиток.*** Людство стоїть перед філософською ділемою – чи намагатися підтримати і зберегти той прекрасний і неповторний Світ, створений Творцем (чи, якщо хочете, Природою), чи продовжувати переробляти його, прийнявши карколомну відповідальність за можливі катастрофічні наслідки. Проте, як казали стародавні римляни: «*Dum spiro – spero*» – «Доки дихаю – сподіваюсь!», що і нашим дітям буде чим дихати і вистачатиме води з чистого джерела.

Як один з перших членів Партії Зелених України (партійний квиток № 4931 від 6.3.1991) автор бере на себе політичну сміливість перефразувати незабутнього Карла Маркса і закликає : ***«Зелені усіх країн – єднаймося!»***.

Природні катаклізми на П'ятому континенті

...But when the planets
In evil mixture to disorder wander,
What plagues and what portents, what mutiny?
What raging of the sea, shaking of earth?
Commotion in the winds, frights, changes, horrors
Divert and crack, rend and deracinate
The unity and married calm of states
Quite from the fixture....

Англійський поет Уїльям Шекспір
(William Shakespeare)
З п'єси ***Troilus and Cressida***

Якби ж планети із орбіт зірвались
І шкеребеть пішли – то скільки лих
І знамень в світі сталось би, які б
Пішли бунти, потопи, землетруси,
Які жахи й страхіття, урагани,
Гвалтовні переміни й потрясіння
Основ ладу і спокою в державах!

У перекладі Миколи Лукаша

Людині властиво шукати стабільності, затишку та спокою, особливо у похилому віці. Проте світ не стає більш лагідним для людства і кількість стихійних лих постійно зростає. Згідно з даними досліджень німецької страхової компанії **«Munich Re»**, у другій половині двадцятого століття сталося біля 250 великих «природніх катастроф», у яких загинуло 1,4 млн чоловік. Найнеприємніше у цьому, що протягом останніх п'ятнадцяти років руйнівні стихійні лиха траплялися у чотири рази частіше ніж у п'ятдесяті роки двадцятого сторіччя.

В такій розвинутій країні як Австралія люди, звичайно, гинуть від стихійних лих порівняно рідко, проте австралійська економіка щороку втрачає біля 1 млрд долярів (це приблизно 650 млн американських долярів за курсом на січень 2000 року) від паводів, засух, лісових пожеж, циклонів, тощо.

Вчені вважають, що потепління клімату призводить до зростання сили вітрів та циклонів, підйому рівня світового океану та виникненню гігантських хвиль. В той же час, частота землетрусів та вибухів вулканів лишається сталою.

Передрікають, що урбанізація та зростання населення планети (а ці обидва тенденції спостерігаються і в Австралії) будуть сприяти збільшенню кількості людських жертв.

Першою небезпекою, якої неможливо уникнути в Австралії, – є ***пекуче австралійське сонце***. Навіть у найближчій до Антарктиди австралійській території – острові Тасманії (яка, до речі, на широті Ташкенту), сонце може швидко ***припали-***

ти кожу «блідолицим» европейцям. Що вже казати про жаркий австралійський континент., особливо про «Крайню Північ», чи, якще тут кажуть, – «Верхній Кінец» **(Top End),** розташованний неподалік від екватору. Скажімо, другого дня після мого прильоту до Сіднею з України мої руки «згоріли» за 30 хвилин блукань по місцевому ринку. До речі, навіть у хмарну погоду рівень ультрафіолетового опромінення значно вищий в Австралії ніж на Україні (про взаємозв'язок між ультрафіолетовим опроміненням та потоншанням озонового шару в атмосфері дивись в главі «**Австралійське довкілля**»).

Популярне австралійське гасло «**Slip (on a shirt), Slop (on sunscreen), Slap (on a hat)!**» є результатом сумного досвіду сотень тисяч обпалених сонцем австралійців. На українську мову я довільно переклав би цей вираз як «***Накинь*** (сорочку), ***Намаж*** (захисний крем), ***Натягни*** (капелюха).

Навіть у зимовий час не завадить носити ширококрилі капелюшки чи брилі, парасольки від сонця. Ще краще носити капелюхи, що прикривають шию та вуха. Цікаво, що темні невідзеркалюючі сонце тканини (тісної чи подвійної в'язки) більше захищають від ультрафіолетового опромінення, ніж легке біле вбрання (хоча теплові інфрачервоні промені навпаки, більше затримуються у темних тканинах і нагрівають їх). Добре мати темні кольори під козирком капелюха, бо вони не відзеркалюють сонце на обличчя. Природні бавовняні та льонові тканини дають, як правило, більше прохолоди ніж синтетичні тканини.

У 1996 році, вперше в світі, в Австралії та Новій Зеляндії було запроваджено клясифікацію тканин за ступенем їх захисту тіла від ультрафіолетового випромінювання сонця, так званий **UPV**-фактор **(Ultra-Violet Protection Factor – UPV).** Для прикладу, **UPV**-20 для якоїсь тканини означає, що людська шкіра під цією тканиною може перебувати під сонцем на двадцять порядків довше, ніж голе тіло до появи опіків. Вважається, що тканини добре захищають від сонця, якщо **UPV**-фактор складає від 15 до 24 умовних одиниць, найкращий захист дають тканини з **UPV**-фактором від 40 та вище. За допомогою спеціяльних технологій по хемічній обробці тканин цей фактор може зростати. Австралійська компанія **Austrim Textiles** проводить тестування тканин і забезпечує їх бирками з указанням показника **UPV**-фактора **(CoveredgeR).**

Не радять загоряти від десятої години ранку до третьої години дня. На пляжі бажано ховатися у затінку від сонця, а ще краще придбати спеціяльні сонцезахисні намети **(beach sun shelters or tents),** які також дають затишок від вітру з піском. Детальна порівняльна характеристика наметів, що продавались в Австралії наприкінці 1999 року наведена у журналі **CHOICE** (дивись «**Beating the sun and sand...**»), серед кращих були визнаними намети **Sportiva Beach Dome Tent, Cougar BCSEF, Shelta Beach Shelter** та інші. Особисто я плаваю у морі у будь-який час, коли можу вирватися з роботи, проте завжди одягаю спеціяльну сорочку з довгими рукавами, шорти, капелюшок та темні окуляри. Про те, що я «український шпигун», свідчать мої синьо-жовті ласти (малайзійського виробництва) та український Тризуб на вітровому склі моєї японської машини. Одразу після плавання я миюсь під душем та тікаю додому чи до праці, ні на хвилину не залишаючись під сонцем.

Перед виходом у «відкритий австралійський космос» рекомендується також наносити на шкіру спеціяльні засоби від сонця **(sunscreens),** ***з захисним факто-***

ром від ультрафіолетового опромінювання **(Sun Protection Factor – SPF)** 15+ та вище (чим більше номер, тим краще захист). Їх випускають у виді кремів, лосьйонів, аерозолів з алкогольною основою та желе, які накладають на вимиту і суху шкіру. За механізмом дії вони поділяються на абсорбенти **(absorbers)**, які поглинають ультрафіолетову радіяцію), та бльокатори **(blockers)**, що механічно бльокують проникнення опромінення на поверхню шкіри. Найсильніші засоби є комбінацією абсорбентів та бльокаторів (наприклад, **No Frills Sun Protection Cream, Maxi-Block, Sun Save**). Ці засоби можна дешевше придбати у супермаркетах, ніж у аптеках. Особливо, коли купуєте у об'ємних упаковках (1-2 літри). Для тих, хто купається у басейнах чи в морі, розроблені спеціяльні ***стійкі до води креми*** **(water resistant sunscreens)**, які, так само як і інші креми потрібно накладати на шкіру кожні дві години. До речі, більшість людей вживають недостатню кількість крему – для дорослої середніх розмірів людини слід накладати щоразу біля 30 мілілітрів захисного засобу (це біля 6 чайних ложок). Доведено, що ці засоби зменшують ризик виникнення опіків шкіри та шкіряних раків, за винятком найстрашнішого раку – меланоми. Існує навіть думка, що завдяки цим засобам люди тепер довше можуть знаходитися під сонцем, тим самим збільшуючи ризик розвитку меланоми. До того ж, ці креми можуть зпричиняти подразнення шкіри або алергічні реакції, і тоді варто проконсультуватися з лікарем чи косметологом (Для більш детальної інформації про захист від сонця і про порівняльні характеристики захисних кремів дивись **«Safe in the sun?»**). У той же час, деякі австралійці надто вже довірливо покладаються на свої захисні креми і починають більше проводити часу під пекучим сонцем. Це може призводити до додаткового ризику виникнення раку шкіри на тих ділянках, куди крему накладається недостатньо.

Малюки найбільш чутливі до сонячного опромінення. Хоча немає даних про шкідливу дію сонцезахисних кремів на немовлят, проте рекомендують обмежувати поверхню вживання кремів руками, а решту шкіри захищати затінком та одягом. Єдина гарна новина для австралійських малюків: їм не призначають «гидкого» риб'ячого жиру чи вітаміну **D**, бо вони отримують достатньо сонячного опромінення, щоб виробляти свій природній варіянт вітаміну **D**.

Максимально можливих засобів захисту проти сонця повинні дотримуватися люди, які мають депігментовані ділянки шкіри (вітіліго – **vitiligo**), а також страждають на хвороби, що загострюються під дією сонця: системний червоний вовчак **(systemic lupus erythromatosis)**, поліморфні світлові шкіряні висипки **(polymorphic light eruption)**, порфірія **(porphyria)**, герепетичні висипки **(Herpes simplex)**, прищі **(acne vulgaris)**, атопічний дерматит чи екзема **(atopic dermatitis)** та грибкові лишаї **(lichen planus actinicus)**.

У випадку ***опіків шкіри*** **(sunburns)** допомагають холодні примочки з водою, молоком чи крижаними грудочками, а якщо цього недостатньо, то лікар може приписати обпеченій людині кортикостероїдні мазі **(steroid ointments)** чи креми. У тяжких випадках потрібно лежати у ліжку, пити багато рідини і вживати знеболюючі засоби **(Analgesics)**.

Яскраве австралійське сонце при одночасному вживанні деяких рослин збільшує ризик виникнення шкіряних висипок, а пізніше гіперпігментації, – так званого ***фітофотодерматиту*** **(дивись главу «Австралія природня»)**. Хво-

рим, які приймають ряд лікарських засобів (тетрацікліни, сульфаніламідні антибіотики та протидіябетичні засоби – похідні сульфасечовини, фуросемід та тіазидові діуретики, аміодарон, хлопромазин, ретіноїдні креми та деякі протипухлинні засоби), слід пам'ятати, що вони підвищують чутливість шкіри до сонячних променів **(photosensitivity skin reactions).**

Через те що ультрафіолетове опромінення вільно проходить через скло, старші люди в Австралії, які люблять сидіти біля вікна, також мають підвищений ризик фотосенситивних реакцій на ліки.

Від безжалісного австралійського сонця ***шкіра*** також ***швидко старіє***. Цей факт, а також виникнення раку шкіри, пояснюють шкідливою дією ультрафіолетового опромінення, ***яке вражає шкіру людини навіть при відстуності опіків шкіри.*** Цей негативний ефект сонячних променів накопичується все життя. Тому мої тридцятирічні пацієнтки, що недавно переїхали на постійне місце проживання до Австралії з Европи, мають молодшу і ніжнішу шкіру ніж покриті ластовинням та родимками народжені в Австралії п'ятнадцятирічні дівчата. До речі, австралійські косметологи радять жінкам використовувати сонцезахисні креми навіть у хмарну погоду. На жаль, використання пероральних контрацептивних (протизаплідних) препаратів та надлишок сонячної радіяції може призводити до відкладення темного пігменту на шкірі обличчя жінок **(melasma),** лікувати яке доводиться вітаміном А та вживанням спеціяльних відбілюючих кремів **(lightening products).**

Віддаленими наслідками зловживання австралійським сонцем є розвиток ***раку шкіри*** **(skin cancer)**, особливо його найнебезпечнішої форми – ***меланоми*** **(melanoma),** за частотою виникнення якої Австралія займає ганебне перше місце в світі і ця кількість продовжує зростати останні п'ятнадцять років. Її діягностують у кожного 26-го австралійця та кожної 36-ї австралійки, вісімсот австралійців щорічно помирають від внутрішніх метастазів меланоми. Такі ж відносно безпечні раки шкіри як базаліома **(basal cell carcinoma – BCC)** та плоскоклітинна форми раку шкіри **(squamous cell carcinoma – SCC)** уражають кожних ***двох з трьох пересічних австралійців.*** Ризик виникнення раку шкіри зростає у австралійців по мірі наближення до екватору. Чим ближче люди мешкають від екватору, тим реальнішим стає ризик виникнення раку шкіри. Найбільший ризик набути рак шкіри (іноді через двадцять – тридцять років) мають люди, що провели перші п'ятнадцять років свого життя в Австралії, особливо білошкірі блондини. На жаль, до початку вісімдесятих років двадцятого століття в Австралії був популярним образ «бронзовошкірого» австралійця, за що зараз доводиться платити високу ціну. Я щодня бачу у себе на прийомі хворих з сонячними ураженнями шкіри, досить часто вирізаю раки шкіри. Огляд шкіри в Австралії є невід'ємною частиною роботи родинних лікарів. Часто хворі просто приходять для профілактичного огляду шкіри, який бажано робити щорічно.

У зв'язку з усвідомленням австралійцями ризику сонячної засмаги в Австралії стає популярним отримувати штучну засмагу у соляріях **(solarium)** чи «салонах засмаги» **(indoor tanning salons)**. Попри комерційну рекляму про безпечність таких салонів, австралійські медики вважають, що ультрафіолетове опромінення може навіть бути небезпечнішим (через свій спектр та інтенсивність) ніж природні про-

мені сонця, і сприяє розвитку раків шкіри, гіперпігментації та постарінню шкіри. У 2000 році американський уряд серед 218 чинників, що можуть спричинити рак (канцерогенів), назвав сонячну радіяцію **(solar radiation)** та сонячні лямпи **(sun lamps).**

Яскраве австралійське сонце може бути ***небезпечним і для Ваших очей***. Ультрафіолетове опромінення, якщо його надто багато, сприяє розвитку катаракт, незворотньому ураженню сітківки ока, опікам та дегенеративним змінам рогової оболонки ока та розвитку раку шкіри на віках. Чим темніші окуляри, тим більше вони захищають від блискучого світла, яке призводить до втоми очей, проте саме по собі блискуче світло не є небезпечним. В той же час, не всі темні окуляри, що продаються в Австралії, зменшують проникнення ультрафіолетових променів. Тому коли ви купуєте окуляри, то маєте пересвідчитися, що вони відповідають австралійському стандарту **(Australian Standard 1067)** і мають спеціяльний захист від ультрафіолетових променів (**SPF 15+** або **Eye Protection Factor – EPF** від **1** до **10.** Чим більший номер тим краще захист). Окуляри з поляризованими лінзами **(polarising lenses)** особливо корисні рибалкам, бо вони захищають від горизонтальних відблисків світла. Проте деякі захисні окуляри можуть погіршувати кольоровий зір у людей з порушеним сприйняттям кольорів (їм слід уважно читати анотацію на окулярах і можливо перевірити ці окуляри в окуліста). Дорогі окуляри часом кращі від недорогих тільки через їх модний дізайн і те, що вони зроблені з більш якісних і стійких матеріалів (тобто служитимуть Вам значно довше). Краще купувати окуляри, що прикривають велику поверхність шкіри та скроневі (бокові) поверхні, і не відстають далеко від тіла. Коли Ви вибираєте окуляри, то маєте пересвідчитися, що вони не відзеркалюють світло зсередини, коли Ви повернетеся спиною до джерела світла (лямпи чи вікна), і що вони не викривлють прямі лінії при горизонтальних та вертикальних рухах. Австралійське Товариство по боротьбі з Раком **(Australian Cancer Society)** рекомендує окуляри, розроблені компанією **Polaroid**, які можна також одягати на звичайні окуляри для корекції зору.

Австралійські офтальмологи радять носити темні окуляри постійно протягом року, починаючи з малолітнього віку. Справа в тім, що ультрафіолетові промені мають кумулятивну дію на очі: тобто пошкодження очей накопичуються все життя (аналогічно до радіяційного опромінення).

Не зважаючи на те, що найбільші рівні сонячного проміння реєструють близько півдня, проте його забагато навіть у хмарний день. Цікаво, що під час австралійської «зими», коли ультрафіолетовий потік зменшується, сонце все ж лишається небезпечним для очей, бо воно низько стоїть над обрієм і тому під прямішим кутом попадає у вічі. (для більш детальної інформації про захисні окуляри дивись **«Sunglasses»**).

Проте ми є «дітьми Сонця» і, завдяки Сонцеві, в Австралії люди не страждають від своєрідного депресивного стану – ***полярної депресії*** **(seasonal affective disorder),** яку мій товариш доктор Ігор Швецов спостерігав у Сибіру. Вона виникає через брак сонячного світла, як це спостерігається у зимовий час у країнах, розташованих біля Полярного кола. Сонячне світло стимулює вироблення мозком медіяторів сератоніну та меланіну, які і підвищують наш настрій, навіть якщо людина «не в дусі».

В залишених на австралійському сонці автомашинах неодноразово ***задихалися від спеки австралійські немовлята*** (та й песики), «забуті» безвідповідальними батьками на декілька годин. Не можна також лишати відкритим багажник авто, бо малі діти туди можуть залізти і захлопнути за собою кришку. Доведено, що температура в машині під сонцем може зростати на 15 градусів за годину і, в кінцевому випадку, перевищувати п'ятдесятиградусну позначку. Не знаю, чи є спеціяльна стаття карного кодексу, яка залучає до відповідольності за забутих у машині дітей, проте якщо Ви ненароком залишити Вашого песика чи кішечку у зачиненій машині під нелагідним австралійським сонцем, то скажімо, у штаті Квінсленд Вам загрожує штраф у 3 тисячі австралійських долярів.

Не можна лишати в автомобілі (так само як у будь-якому жаркому приміщенні) Ваші ліки, бо більшість ліків має зберігатися за певних умов (скажімо, при температурі нижчій за 30 градусів і у темному місці). Умови зберігання будь-яких ліків легко перевірити, прочитавши відповідний параграф **(storage conditions)** інформаційного листочка для споживача **(Product Information),** який має бути у кожній упаковці з ліками (дивись також додаток **«Ваша австралійська домашня аптечка»**).

Безпечні іноземці та австралійці також гинуть, подорожуючи через ***ненаселені пекельно-жаркі австралійські пустелі***, які займають біля 90% австралійської території. Однією з нещодавніх жертв стала 28-річна австрійська лікарка, яка залишила свій зламаний автомобіль і пішла через пустелю пішки. Щоб запобігти таким трагедіям, краще подорожувати на декількох щойно перевірених автомобілях, мати з собою мобільний телефон та декількаденний запас води та продуктів, повідомляти місцеву поліцію та близьких друзів про початок (та кінець) подорожі. Влітку краще взагалі через пустелі не подорожувати.

У жаркому австралійському кліматі потрібно ***пити багато води*** чи напоїв, щоб запобігти обезводнюванню **(dehydration)** організму. Одна з моїх пацієнток, яка тоді щойно прилетіла з Батьківщини, скаржилася на головний біль. При розпитуванні виявилося, що вона намагалася обмежити вживання рідини, щоб... «менше потіти!». Звичайно, головний біль від такої «тактики» тільки посилювався.

Проте найстрашнім стихійним лихом за кількістю людських жертв в Австралії є теплові хвилі, або ***періоди сильної спеки*** **(heatwaves).** Ці періоди характеризуються сукупною негативною дією високої температури (включаючи у нічний час), високої вологості та відсутності вітру. І найгріше у цьому всьому це тривалість такого пекла....Уявіть собі, що Вам потрібно провести без передиху у сауні декілька днів і ночей або навіть тижнів! Як відомо, людський організм має складну систему терморегуляції, що допомагає нам пристосуватися до різних погодніх умов, проте наші компенсаційні можливості не є безмежними, і за умов тривалої дії теплової хвилі може наступити ***тепловий удар*** **(heat stroke)** або гіпертермія – по-науковому. Найбільш уразливими до тривалої спеки є маленькі діточки, літні люди, хворі на ожиріння та на інші хронічні хвороби, а також люди що приймають за будь-яких причин ліки, які зменшують потовиділення. Слід пам'ятати, що вживання алкоголю та наркотиків зменшує потовиділення, тобто сприяє перегріванню організму.

Вчені вважають, що велика частина смертей, спричинених насправді тепловими хвилями, лишаються невідомими для статистики. Найгірші відомі теплові

хвилі в Австралії мали місце у 1896 та 1939 роках. Тоді в обох випадках від надмірної спеки померло понад 850 чоловік. У новітній історії людства ще гіршу теплову хвилю було зареєстровано у США у серпні 1995 року: вона принесла смерть для близько 800 чоловік. У січні 2000 року три дні діяла теплова хвиля. Тільки у Брізбені вона офіційно стала причиною смерті шести чоловік, а ще 60 чоловік зазнали теплових ударів, місцева служба швидкої допомоги була «перенавантажена як ніколи за останні двадцять років», на основній магістралі Квінсленду **(Pacific Motorway)** розплавився асфальт, і його довелося терміново «латати», а з неба іноді падали мертвими літаючі лисиці...

Щоб запобігти тепловому удару радять, звісно, уникати сонця і носити вищеописаний одяг. Слід вести ледачий спосіб (у чому досягла успіхів чимала частина австралійців!) – менше рухатися, менше фізично працювати і більше пити (2-3 літри рідини на добу), навіть якщо Ви не відчуваєте спраги. Не рекомендують вживати алкогольні та газовані напої. Високобілкові продукти харчування (м'ясні та молочні) збільшують теплопродукцію та втрату рідини у організмом і тому їх слід обмежувати на час спеки.

У помешканнях найкраще мати кондиціонер, або, принаймі, вентилятор, накривати себе мокрими рушниками і приймати часто холодний душ. Збільшити теплоізоляцію **(insulation)** Вашого житла (а в Австралії чомусь будують часто-густо дуже тоненькі коробочки замість фундаментальних стелі та стін) можна за допомогою прокладення шару з поліестерових волокнин, целюльози, скловати чи вовни на даху. Під черепицю можна також прокласти спеціяльну алюміневу фольгу **(roof sarking)** і встановити механічні вентилятори на даху (для більш детальної інформації дивись **«Roof ventilations – spinning a lot of hot air?»**). Допомагають також закриті гардини, жалюзі та віконниці. Вікна рекомендують відчиняти тільки уночі. На вікна можна нанести спеціяльні відзеркалюючі світло плівки **(reflective window films)**.

Проте, для теплоізольованого житла влітку існує додаткова небезпека так званого синдрому «гарячої коробки», якщо в такий будинок надто багато тепла потрапляє через вікна або через вживання електронагрівальних приладів. Взимку теплоізоляція допоможе заощадити на обігріванні житла.

Всі державні установи та великі торгівельні центри в Австралії мають кондиціонери повітря. Тому і не дивно, що під час австралійської спеки навіть у робочі години в супермаркетах повно народу. Дехто справді скупляється, дехто дивиться на безкоштовні розваги, а дехто просто тиняється і рятується від спеки. Під час теплової хвилі у січні 1993 року у Сіднеї щойноприбулий з України автор ховався годинами у відділі соціяльного забезпечення **(Centrelink)**. Крім мене там завжди просто сиділо багато людей.

Ця глава писалася під час Різдва 2000 року. Під час служби Божої в українській Православній церкві святого Миколая у Брізбені було жарко, і я знову звернув увагу на працюючі вентилятори, невеличкі вікна та великий піддашок (з Біблійськими розписами) на церковному ганку – все зроблено архітектором, щоб зменшити прогрівання церкви. До речі, наша церква мабуть найтропічніша українська церква світу, бо Брізбен розташований на 27-градусі південної широти, що відповідає широті пустелі Сахара у північній півкулі!

Австралійські медики виділяють ***три стадії перегрівання.***

Симптомами ***першої стадії*** (***теплового стресу***) є сильне потовиділення, втома, спрага, відсутність апетиту, нудота, роздратованість, холодна волога шкіра та судоми м'язів кінцівок та живота. Для протидії такому перегріванню радять більше пити, приймати холодні ванни чи душ, маскимально роздягтися і лягти у прохолодому місці з припіднятими ногами, робити легкий масаж м'язів (якщо судоми – то слід просити жінку про справжній масаж), прикладати грудочки криги і вживати холодні солодкі напої (негазовані), які слід вживати невеликими ковточками (а не пити склянками як деякі несвідомі слов'яни горілку). Сольові таблетки чи надмірно солона їжа протипоказані.

У другій стадії (***теплового виснаження***) уражена людина стає блідою та просто мокрою від холодного поту, головні болі наростають, починається блювота, втрачається координація, пульс стає дуже частим. Якщо при цьому вищевказані заходи не допомагають, і людині не стає легше від прикладання мокрих рушників та знаходження у кімнаті з кондиціонованим повітрям, то слід звернутися по медичну допомогу.

У третій стадії (***теплового удару***) окрім головних болів з'являється запаморочення голови, дезорієнтація, і людина може знепритомніти. Шкіра червоніє, стає гарячою та надзвичайно сухою, темпаратура тіла зростає до 40 градусів і вище. У таких випадках слід викликати карету швидкої допомоги **(ambulance)** і максимально швидко охолодити хворого. Температуру тіла слід міряти під пахвою кожні п'ять хвилин. Слід припинити подальше охолодження шкіри як тільки вона стане холодною. Якщо людина знепритомніла, то потрібно пересвідчитися, що вона дихає, і що немає сторонніх предметів у її роті чи горлянці. Детальну інформацію про медичні проблеми спеки можна знайти у статї **«Barnes S.B. and Walker J.S. Summertime Emergenies: How to Stay Cool as Summer Heats Up».** *Consultant*, 1999, July: 2011-2018. Її було перекладено на українську мову і надруковано у львівському журналі ***Медицина Світу*** у травні 2000 року.

Тепер науково доведено відомий факт, що спека також негативно впливає на розумові здібності та процес навчання, що може частково пояснити чому частина дітей та дорослих в Австралії досить ледачкуваті...

Стверджують, що тривалі періоди спеки призводять до зменшення чоловічої плідності (сперматозоїди стають «ледачими» також і поволі рухаються), але при цьому народжується відносно більше хлопчиків....

Австралійські вчені зараз намагаються розгадати біохемічні таїни унікальної австралійської тваринки – ***єхидни*** (**echidna** – *Tachyglossus aculeatus*), яка може понижувати свою температуру тіла і через це вже вижила понад 120 млн років австралійської спеки.

У вологому тропічному кліматі у немовлят (та і у багатьох дорослих людей) у місцях природніх складок шкіри (під пахвами, під грудьми та у паху) часто виникає ***пітниця*** (**prickly heat** – *Milliaria Rubra*) – численні маленькі червоні виступаючі сверблячі висипки, які самі поволі проходять через декілька місяців. Для запобігання пітниці рекомендують проводити якомога більше часу в приміщеннях з кондиціонерами повітря, ходити максимально роздягнутим (у приміщеннях), уникати синтетичних тканин (а для немовлят – пластикових пелюшок) та подражню-

ючих шкіру дезодорантів. Слід застосовувати лосьони на основі каламіну **(Calamine)** та вживати 1 грам вітаміну С **(Vitamin C)** на день.

Від сильної спеки (особливо при дефіциті питної води) гинуть також свійські тварини та худоба, врожаї сільськогосподарських культур та місцеві рослини. При тривалій температурі понад 40 градусів тепла і сухому вітрі насамперед засихають дерева та інші рослини, завезені до Австралії з більш помірного клімату. Розжарені залізничні рейки розширюються і встають дибки, поїзди сходять з рейок, плавиться і тріскається асфальт на автошляхах, перегріваються кондиціонери. У лютому 1997 року під час тижневої теплової хвилі у Аделаїді почалися збої у роботі комп'ютерів у лікарнях міста та у банкоматах на вулицях міста.

В принципі, в Австралії буває і зима. В деяких гірських поселеннях штатів Вікторії, Нової Південої Валії та Тасманії навіть випадає сніг і є свої снігові курорти для катання на лижах. Пригадую, свою радість, коли ми вперше за наш час перебування в Австралії піднялися на таку круту гору **(Ben Lomond)** у Тасманії, верхівка якої була запорошена гарним шаром снігу, і як я радісно побіг ло купи снігу, щоб доторктнутися до нього руками. В той же час, у великих містах Австралії, які знаходяться біля моря, температура повітря практично ніколи не буває мінусовою...Тому велика частина австралійських будинків за своєю теплоізоляцією нагадують літні фанерні будиночки чи дачі в Україні з великими шпаринами під дверима (під які взимку прокладають спеціяльні матерчаті валоки). Взимку у таких будиночках австралійці трясуться від холоду як цуцики. Але, на запитання, чому в Австралії не будують справжні будинки, вони відповідають реторично:»А скільки тої зими?!» Це мені нагадує старий російський жарт про село де не було лазні. На запитання туриста у місцевого мешканця, де люди там миються, місцевий старожил відповів, що у річці. А на запитання, де ж митися узимку, турист отримав відповідь:»А скільки тої зими?»

Поняття холоду у австралійців різниться від европейців. Моя кума Наталка, яка народилася в Австралії, не захотіла плавати у моєму басейні при температурі води плюс 25 градусів. Мій сусід Джон одягає «піджачки» на своїх песиків при температурі повітря плюс 16-18 градусів. При температурі плюс 10 градусів австралійці носять рукавички та теплі зимові чобітки. Пиво, правда, всі п'ють холодне....

Жарка та суха погода закономірно призводить і до ***лісових пожеж*** **(bushfires)**, які трапляються в Австралії щороку, проте австралійський «буш» швидко самовідновлюється. Мені довелося бути свідком пожеж навколо Сіднею у січні 1994 року, коли місто було буквально оточене з трьох боків поволокою імли вдень та загравами уночі. Перший тиждень літа 1998 року в Австралії був також дуже жарким і супроводжувався численними лісовими пожежами у більшості штатів країни. Згоріло біля 250 тисяч гектарів лісу, загинуло два добровільних пожежники. Вогонь упритул підступав до південних передмість Сіднею, де було тимчасово евакуйовано 2000 мешканців, і де згоріло 40 приватних будинків. На всяк випадок було зупинено єдиний на всю країну дослідницький ядерний реактор (у предмісті **Lucas Heights**), який знаходився дуже близько від погорілих районів. У гасінні пожеж брало участь біля 6000 австралійських пожежників. Проте вони часто не

контролювали ситуацію, бо в умовах жаркого клімату та сухого австралійського лісу ***смуга вогню може рухатися зі швидкістю автомобілю***, причому її не зупинити ні дорогам, ні невеличким австралійським річкам та струмочкам, і вона міняє напрям разом з непокірним вітром. Під час пожеж стіна вогню може підійматися на десять метрів. Припускають, що однією з можливих причин пожеж стають навмисні підпали.

За часів білого поселення Австралії сотні людей загинули від лісових пожеж. Найгіршою за новітню історію Австралії стала так звана Попільна Середа (**Ash Wednesday**) 1983 року, під час якої в штатах Вікторії та Південної Австралії у вогненому пеклі згоріла 71 людина, вогняним смерчем було зруйновано 2100 осель та 300 000 гектарів лісу. Але навіть у холодний зимовий час і при відсутності вітру трапляються трагедії. У травні 2000 року при холодній та безвітряній природі на північній околиці Сіднею три лісничих загинуло і четверо отримало тяжкі опіки шкіри при пляновому профілактичному підпалюванні лісу.

Можливість лісових пожеж потрібно брати до уваги при купівлі своєї хатки біля лісу (і купляти відповідний страховий поліс).

При зростанні ризику пожеж у пожежо-небезпечних районах рекомендують постійно слідкувати, щоб у Вас на подвір'ї не накопичувалося сміття та сухе листя, коротко стригти траву, максимально обрізати дерева біля Вашого житла, зберігати дрова, газ, пальне та фарби подалі від домівки. Перевірте також чи шланги досягають будь-якої частини будівлі, і майте під рукою драбину.

При наближенні пожежі слід подзвонити до пожежної станції (набрати **000**), вимкнути газ, забрати придверні килимки знадвору, покласти мокрі рушники у всі шпарини під дверима, наповнити ванну та всі ємкості водою, зняти всі гардини, заклеїти стрічкою вікна, та відсунути від вікон меблі. Одягніть довге вовняне або товсте бавовняне вбрання, чоботи, капелюха або вовняну балаклаву, рукавички. Поливайте водою ту сторону домівки, звідки наближується пожежа, слідкуйте, чи не падають «полум'яні привіти» на подвір'я і намагайтеся одразу ж їх приборкати.

Якщо в таких районах поліція оголошує евакуацію через наближення пожежі, то слід уважно слухати, в якому напрямі потрібно від'їжджати і не чекати другого запрошення. Його просто може не бути через брак часу...

Якщо хата зайнялася, і її вже не можна врятувати, то радять тікати в тому напрямку звідки прийшов вогонь, і де вже все згоріло. Втікати у напрямку руху вогню доцільно лише тоді, коли неподалік є безпечне місце (скажімо, річка чи рілля, куди вогонь не перекинеться).

Людям, яких лісова пожежа застане у машині, рекомендують з машини не вилазити, а постаратися від'їхати до частини дороги подалі від великих дерев, зачинити вікна, поставити кондиціонер на ***рецікляцію*** (**recycle**) і лягти під ковдрою чи чохлами. Якщо машина займеться, то тікайте, прикрившись ковдрою у вже вигорівшу ділянку дороги. У задимлених ділянках (якщо у Вас немає противогазу) дихати радять через намочену ковдру. Одного разу нам з дружиною довелося проїхати повз невеличке вогнище біля автомагістралі Брізбен – Гоулд Коуст. Попри безхмарну погоду на дорозі стало досить темно та душно. В машині відчувалася спека, хоча пожежа була на відстані як мінімум 200 метрів від дорожньої смуги.

Навіть за сприятливих погодніх умов австралійці та іноземні туристи щороку гинуть не тільки в неосяжних австралійських пустелях, але й у густих лісових хащах та скелях П'ятого континенту. При в'їзді у природні заповідники **(national parks)** в Австралії ставлять спеціяльні попереджувальні знаки, де, окрім мапи заповідника, шукачів пригод просять мати з собою справжню мапу, компас, аптечку, намет, радіопередавач, ліхтарик, дзеркальце, теплий одяг, плащ, ковдру, чималі запаси їжі та води і дають самоопитник, щоб визначити досвід у таких мандрівках **(bushwalking).** Краще за все – мати з собою місцевого провідника, який, якщо пощастить, не виявиться Іваном Сусаніним з однойменної опери Михайла Глінки.

Туристів також просять заповнити спеціяльну реєстраційну форму, де вказати деталі їх мандрівки та час запланованого повернення з природнього заповідника. Для менш досвідчених відчайдухів у багатьох природніх заповідниках прокладено стежки та поставлено спеціяльні дороговкази. Можна орендувати також спеціяльні радіомаяки **(EPIRB – emergency position indicating radio Beacon).**

Дуже важливо не переоцінити свої сили, бо в австралійських хащах є багато хитких валунів та прихованих проваль, а також забутих вироблених шахт, де колись здобували золото та олово. Пам'ятайте: якщо Ви навіть просто підвернете ногу, то Ваша пішохідна швидкість зменшиться в три рази.

Про небезпечні рослини безмежного австралійського лісу та як харчуватися «підніжним кормом» у лісі написано в главі **«Небезпечна фауна та флора Зеленого континенту».**

Знайти заблудлих туристів у тропічному лісі досить нелегко. Навіть спеціяльні вертольоти з інфрачервоними локаторами не можуть пробитися через густу тропічну рослинність.

У заповідниках південосхідного Квінсленду заблукавшим мандрівникам радять спускатися за течією лісових струмків, які, як правило, приведуть їх до людського житла, або не відходити від прокладеної стежки. Радять також не продовжувати блукати, а чекати допомоги на одному місці. В інших частинах континенту краще розташуватися на великій галявині або піднятися на найвищу точку місцевості, де розмістити предмети, що відзеркалюють світло (дзеркальця чи металеві ковдри), які б було легше помітити з рятувального літака. З тої ж причини у густому тропічному (вологому) лісі найкраще розвести багаття.

Проте, взагалі, з багаттям треба бути особливо обережним під час спекотливого австралійського літа. В багатьох частинах Австралії більшу частину року розводити багаття у лісах забороняється (а ще краще туди взагалі не ходити) через небезпеку пожеж. Мандрівники по Австралії можуть знайти багато цікавої інформації в книжці **Sorrel Wilby «Surviving Australia – A survivor's guide to travelling through the Australian wilderness».**

Австралійський континент лишається найсухішим на Землі за середньою кількістю опадів і, відповідно, дуже уразливим до **засух (drought).** Для австралійських метеорологів майже брудною лайкою є «феномен Ель Ніньо **(El Nino)**» – надзвичайно тепла океанська течія від берегів Латинської Америки через Тихий океан до східного узбережжя Австралії, яка виникає час від часу. Цю течію звинувачують майже у всіх австралійських засухах. Якщо не враховувати засухи «місцевого

значення», то у найновішій австралійській історії було дві тяжкі засухи. Найгіршу за часів европейської колонізації засуху Австралії довелося пережити у 1982-1983 роках, коли мінімально низька кількість опадів у центральних та східних районах країни призвела до неврожаїв зернових, цукрової тростини та бавовни, загибелі мільйонів голів худоби та пилових (курних) бурь. Загальна сума збитків для австралійської економіки склала біля 7 млрд австралійських долярів. Засуха першої половини дев'яностих років двадцятого століття у штаті Квінсленд завдала збитків на суму біля 5 млрд долярів. У деякі містечка місяцями завозили навіть питну воду.

Засухи наносять шкоду людству також через ерозії грунтів та розмноження синє-зелених водоростей у водоймах (дивись главу **«Австралійське довкілля»**).

Під час засух страждають і горожани, бо доводиться обмежувати постачання води і у містах. Як відомо, австралійці люблять свої домашні садки, і понад половину води з водогонів вони витрачають на поливання своїх садків та газонів. Як співається у відомій російській пісні «Сама садик я садила, сама буду поливать...». Під час засухи можна обмежити потребу Вашого садка у воді за рахунок скорочення площі під травою, покриття садкової поверхні тирсою та засадженням садку стійкими до засух рослинами. Багато австралійців мають великі баки для збору дощової води. Радять також заощаджувати воду за рахунок скорочення часу прийняття душів, використання спеціяльних пристроїв, що зберігають воду, та своєчасним полагодженням водогонної системи.

У жаркій Австралії всіх, звичайно, турбує потепління клімату, проте астрономи, базуючись на статистиці падіння метеоритів, стверджують, що на нашу планету вже давно має упасти якийсь величезний метеорит, що здійме таку куряву, від якої закриється сонце і повсюдно наступить космічна зима (так сталося останній раз 65 млн років назад коли загинули динозаври). Правда ніхто не може сказати, чи це станеться завтра чи через 1000 років. Як то кажуть, поживемо-побачимо.... Вчені також стверджують, що в середньому два метеорити приземлюються щодня на території малонаселеної Австралії, проте абсолютна більшість з них лишається непоміченою.

Так, у дамбу біля невеличкого австралійського містечка Гайра **(Guyra)** напочатку грудня 1999 року врізався метеорит розмірами з м'ячик для настільного тенісу. За підрахунками, він рухався зі швидкістю 36 тисяч кілометрів на годину, мав щільність у втричі вищу ніж скеля і занурився на чотири метри у гранитну брилу. На жаль, його неможливо було вилучити звідти. У тому ж самому місяці ще один метеорит розмірами з ніготь залетів у вікно спальні, де спала жінка в місті Мельбурні. Подібних розмірів «подарунок з неба» пробив дах будинку у містечку Данбоган **(Dunbogan)** у штаті Нової Південної Валії. Австралійські вчені вважають, що падіння цих метеоритів не пов'язане зі щорічним грудневим метеоритним дощем під назвою **Geminid**. Щиро кажучи, метеорити є найменшою з небезпек, що можуть очікувати новоприбулого іммігранта. Допоки в Австралії вони ще не забрали жодного людського життя, проте за припущеннями австралійських вчених, 300 років назад унаслідок падіння великого метеорита у море гігантська хвиля цунамі заввишки 100 метрів завдала нищівного удару південній частині узбережжя штату Нової Південної Валії (це було 100 років до поселення білих колоністів в Австралії). На території Австралії знайдено також двадцять два кратери від падіння чималого небесного каміння.

У тропічній Австралії трапляються справжні ***циклони*** **(cyclones)**, до яких треба бути підготовленими. Кожні п'ять-десять років вони призводять до людських жертв. Вони несуть у собі величезну кількість енергії, яку можна порівняти з сотнями 20-мегатонних атомних бомб. За їх руйнівною силою виділяють п'ять категорій циклонів, де категорія п'ять є найгіршою з поривами вітру понад 280 кілометрів на годину. Циклони приходять з моря, приносячи з собою справжні зливи, шалений вітер і іноді величезні морські хвилі. Причинами загибелі людей стають утоплення, руйнування будинків та поранення уламками дерев (тощо), які вітер несе з шаленою швидкістю.

Найбільш відомим був циклон Трейсі **(Tracy)**, який у Різдв'яну ніч 1974 року призвів до загибелі 65 чоловік і зруйнував 90% будинків у місті Дарвін. Швидкість вітру досягала 250 кілометрів на годину і за чотири години місту було завдано збитків на 1 млрд австралійських долярів.Тридцять п'ять тисяч чоловік довелося тоді евакуювати, через те, що всі інфрастуктури міста було зруйновано (водогін, каналізацію, електромережу та телефонні лінії). Рівно за три роки до циклону Трейсі циклон Елсіа **(Althea)** зруйнував, знову ж таки на Різдво, понад 1000 будинків у Таунсвілі **(Townsville).** Загинуло три чоловіки. Один із останніх випадків відбувся 21 березня 1999 року: п'ятибальний циклон (по п'ятибальній шкалі) спричинив великої шкоди містечку з трохи кумедною назвою Мура **(Moora)** у штаті Західної Австралії. Понад 1800 чоловік опинилися без даху над головами. На щастя, повідомлень про жертви не було.

Сезоном циклонів в Австралії вважають місяці, починаючи з листопада до квітня. В середньому, тут реєструють біля шести циклонів на рік. Найчастіше вони трапляються на північ від тропику Козерога: узбережжя Західної Австралії на північ від Перт'у **(Perth),** Північну Територію та Квінсленд.

Циклони можуть тривати від декількох днів до трьох тижнів, робити дивовижні мандрівки по суші і вертатися на ті самі місця. Нащастя, вони поволі рухаються (15-25 км/годину) і до них можна встигнути приготуватися. Місцеві радіостанції будуть постійно передавати новітню ***інформацію про пересування циклону*** **(cyclone watch).** Ви також завжди можете подзвонити до місцевого метеорологічного бюра **(Bureau of Meteorology),** телефон якого можна знайти у Вашому телефонному довіднику чи поліцейської дільниці, або слідкуйте за інформацією Бюра метеорології через Інтернет **(http://www.bom.gov.au).**

Як приготуватися до нападу циклона? Насамперед, чим надійніший Ваш будинок (починаючи з даху), тим краще. Важливо максимально обрізати дерева навколо будинку і прибрати знадвору всі предмети, які сильний вітер може перетворити у снаряди чи тарани (стільці, столи, баки для сміття, велосипеди, тощо). Потрібно також знати муніціпальний плян заходів у Вашій місцевості на випадок циклонів та детальну мапу Вашого району. Мати вдома портативний радіоприймач з запасними батарейками та ліхтариками, свічки, сірники, керосинову лямпу, трохи грошей, запас консервованої їжі та води, портативний керогаз (типу «Примус»), намет, ключ-відкривач консервних бляшок, домашню аптечку (дивись до-

даток **«Ваша домашня австралійська аптечка»**), клейку смужку та пластикові торби. Тримайте на видному місці (більшість австралійців прикріплюють все на своєму холодильнику) телефони Вашого лікаря, місцевої лікарні, електричної та газової компанії, служби водогону, поліції та Ваших сусідів. При наближенні циклона рекомендують заклеїти вікна стрічками або зачинити їх віконницями чи металевими решітками, замкнути всередині Ваших домашніх звірят чи пташок, приготувати у пластикових торбах найважливіші речі, родинні реліквії, коштовності та документи (не забудьте про партійний квиток!), з якими Ви хотіли б евакуюватися. У випадку евакуяції слід вимкнути електрику та газ, тепло одягтися, взути найміцніші черевики та захопити шкіряні чи гумові рукавички. Якщо Ви прямуєте до державного «бомбосховища» **(public shelter)**, то захопіть з собою постільну білизну, іграшки та книжки для дітей.

Під час циклону слід ховатися у найміцнішій частині Вашого будинку чи підвалі (у кутку) якмога від вікон, люстр, підвісних рослин, нестійких високих меблів, накритися матрасом чи прив'язати себе до самої стабільної частини Вашого будинку чи схованки. Можна залізти під міцний стіл чи ліжко. Необхідно відключити електрику та газ. Найтяжчі, токсичні речовини (розчинники, фарби, пестициди) та крихкі речі краще тримати на підлозі чи якомога нижче на полицях.

Якщо циклон застане Вас на дорозі, то найбезпечніше лишатися у машині, проте слід від'їхати від великих дерев і не паркувати машину на низині, яку може затопити.

Дуже підступним є так зване «спокійне око циклону» – центральна частина циклону розмірами у декілька десятків кілометрів з низьким атмосферним тиском. Після стіни дощу та ураганного вітру раптом наступає повна тиша, і з-за хмар може навіть з'являтися сонечко. Але виходити з укриття дуже небезпечно, бо через декілька хвилин чи годин циклон може вдарити з іншого боку. Завжди потрібно дочекатися офіційного повідомлення про закінчення небезпеки циклону. Після закінчення циклону потрібно вертатися додому «з евакуяції» рекомендованими поліцією шляхами. Будьте дуже обережними біля повалених на землю стовпів електричної мережі (у штаті Квінсленд у 1998 році від цього загинуло в одному випадку одразу три чоловіки), перевірити, чи немає витоків газу і чи все гаразд у сусідів. Якщо Ви побачите тяжко поранену людину, то Ви можете зупинити їй кровотечу і викликати медичну допомогу, але старайтеся її взагалі не пересувати, бо в неї може бути зламаний хребет.

Циклони можуть призвести і до ***великих паводків*** **(floods)**. В тому ж злополучному 1974 році на місто Брізбен вилилося з неба 635 мм дощу і однойменна річка залила на 2 метри центральні квартали міста. У третини примішень вода піднялася до рівня другого поверха. Загинуло шістнадцять чоловік.

«Потоп у штаті Квінсленд» – приблизно під такими заголовками вийшли місцеві австралійські газети у березні 1999 року. Внаслідок сильних проливних злив, що тривали понад три доби у південно-західній частині Квінсленду, тут виник паводок, який приніс смерть семи місцевим мешканцям, було припинено рух на понад 150 автошляхах, включаючи національні автомагістралі. У епіцентрі паводку, місті Гімпі (**Gympie**), рівень води у місцевій річечці піднявся на 22 метри. Газети помістили фотографію місцевої корчми, де відвідувачі мали піднятися на другий

поверх, щоб пити пиво з сухими ногами. Майже 18 тисяч споживачів електроенергії сиділи без світла протягом ночі.

Так що, якщо живете на пагорбі то Вас може знести вітром, якщо живете у долині – то може затопити. Тому, автор припускає, що найкраще жити десь на пагорбі, але дуже не «висовуватися».....

Якщо ж говорити серйозно, то виділяють три типи паводків в Австралії. Насамперед ті, що починаються повільно **(slow-onset floods)** у долинах степових річок. Вони можуть тривати декілька тижнів чи навіть пару місяців. Хоча вони великої загрози для життя людей не складають, проте можуть завдати великих фінансових збитків. Відомий так званий Великий Паводок 1990 року **(1990 Great Floods)**, який затопив площу у мільйон квадратних кілометрів у трьох східних штатах Австралії. Для порівняння: це в півтора рази більше, ніж вся територія України. Тоді пропало понад 1 млн голів худоби.

Більш серйозну небезпеку складають паводки, що виникають порівняно швидко **(rapid-onset floods)**, як це сталося у вищевказаному випадку у Брізбені 1974 року. Такі паводки бувають у містечках, розташованих біля гірських річок. Клясичним прикладом може бути паводок на північному сході штату Вікторія у 1993 році, коли одночасно вийшли зі своїх берегів 12 гірських річок, що призвело до евакуяції 5500 чоловік та завдало великих матеріяльних збитків. Проте, паводки трапляються і в самих несподіваних місцях. У 1998 році після тропічної зливи великий паводок залив містечко Кетерин **(Katherine)** у пустельній Північній території, де навіть ніхто не був застрахований проти такого природнього лиха.

Найбезпечнішими для людей є так звані блискавичні паводки **(flash floods)**, що затоплюють місцевість після сильних злив. У 1971 році такий паводок підняв рівень води на один метр на відомій вулиці Єлизавети у Мельбурні **(Elizabeth St)**, де вода гралася з автомашинами, як іграшками, а в Канбері того ж року сім чоловік загинуло у машинах, які потік води зніс з дороги до невеликої річечки. Ще сумніше читати щороку повідомлення про смерть дітей чи молодих людей, які купалися чи плили за течією бурхливих струмків для розваги під час паводків і гинули у коловоротах чи від травм.

Принципи «підготовки» до паводків майже такі самі як і до циклонів. Проте рекомендують максимально високо підіймати Ваші імпортні меблі та електричне приладдя. Те ж стосується сміття, хемікатів, отрут та пального. Речі, які будуть плавати, радять прив'язати до чогось стаціонарного. У випадку евакуяції рекомендують також помістити лантухи з піском на унітаз, стік у ванній та рукомийники, щоб їх вміст не поплив по хаті. Слід також бути дуже обережним, якщо доведеться йти по такій воді, бо вона може бути забрудненою хемікатами та нечистотами і приховувати у собі несподівані підводні ями.

Ще краще перед вирішенням питання, де Вам поселитися, пересвідчитися у місцевій службі з невідкладних ситуацій **(State Emergency Service)**, на стільки метрів над рівнем місцевої річки чи моря розташоване житло, де Ви збираєтеся мешкати, при якому рівні паводку Ваше житло перетвориться на ізольований острів чи плавучий корабель і де найближча безпечна точка у випадку такого лиха. Не завадить заскочити на хвилинку до місцевої бібліотеки чи музею, щоб дізнатися, які паводі тут вже були та які передмістя від цього постраждали.

Ще одне потенційне природнє лихо, яке, на щастя, досить рідко трапляється в Австралії, – це комбінація циклонного вітру з максимальним океанським приливом, що може призвести до ***швидкого підняття рівня води в океані*** на 2-5 метрів вище нормального – так звані ***великі штормові хвилі*** **(storm surge or tide).** Про це, зокрема, слід пам'ятати «новым русским», які купляють престижні будинки, розташовані майже на рівні моря біля штучних каналів у штаті Квінсленд. У випадку попередження про ці хвилі потрібно максимально швидко від'їхати до найвищої частини Вашого приморського передмістя.

Набагато страшнішим природнім феноменом являються гігантські океанські хвилі – ***цунамі*** **(tsunami),** які виникають унаслідок землетрусів за тисячі кілометрів від узбережжя, непомітно проходять по глибокій частині океану і підіймають хвилі до 40 метрів біля берегів континентів. Найчастіше вони трапляються у Тихоокеанському регіоні (острови Тихого океану, Японія, Індонезія, Гаваї, Нова Зеляндія та Камчатка). Найгірший відомий випадок цунамі трапився у 1883 році в Індонезії, коли хвилі вбили чи потопили понад 34 тисячі чоловік на островах Ява та Суматра. З 1970 до 1997 року у світі від цунамі загинуло понад 9000 чоловік, з них – 2700 чоловік на індонезійському острові Флорес **(Flores)** у грудні 1992 року. У 1998 році у сусідеій до Австралії Папуа-Новій Гвінеї підводний землетрус спричинив виникнення трьох 10-15 метрових хвиль, які буквально змили і зруйнували приморські селеща, де проживало біля 10 тисяч чоловік. За попередніми підрахунками загинуло до трьох тисяч папуасів, насамперед дітей, які не могли протистояти водяному валу. Рятувальники виловлювали рибацькими сітками з місцевої лагуни сотні тіл загиблих яких одразу ховали через небезпеку епідемій. Австралійський уряд надіслав термінову допомогу та розгорнув у своїй колишній колонії військовопольовий госпіталь, якому доводилося займатися не тільки хірургічною допомогою покаліченим людям, але й намагатися приборкати поширені у цьому районі гепатит, тиф та резистентну до ліків малярію. Напоготові прийняти хворих були два північних австралійських госпіталя у містах **Cairns** та **Townsville**, розташованих у Великому Барьєрному кораловому рифі.

До берегів Австралії цунамі приходять в середньому кожні два роки, проте більшість з них є дуже незначними і, головне, вони підходять переважно до пустельного північного узбережжя Західної Австралії. Найвищі хвилі, допоки зареєстровані в Австралії були у 1997 році. Вони сягали 6 метрів заввишки біля миса Левек **(Cape Leveque),** що у Західній Австралії.

У Тихоокеанському регіоні діє спеціяльний науковий центр по дослідженню сейсмологічних поштовхів в країнах регіону та попередженню про наближення цунамі **(Pacific Tsunami Warning Center.)** Він розташований на Гаваях і забезпечує оперативні попередження у різні країни регіону.

Проте в Австралії бувають і «сухопутні» ***землетруси*** **(earthquakes).** Вчені поки що можуть тільки висловлювати цікаві гіпотези чому це відбувається, але передбачити коли і де саме «трусоне» ніхто окрім віщунів не береться (читай повідомлення Лєва Натапова). В будь-якому випадку приємно усвідомлювати, що Австралія не розташована над так званою зоною субдукції, де найчастіше відбу-

ваються землетруси. Проте сусідам Австралії – Новій Зеляндії та Філіппінам не так затишно, як Австралії: їх трясе значно частіше! Найстрашній австралійський землетрус з епіцентром у місті Ньюкасл (**Newcastle**) звичайно не можна порівнювати з найгіршими землетрусами в історії людства з численними жертвами. Проте 28 грудня 1989 року у Ньюкаслі загинуло «всього» тринадцять чоловік, 150 чоловік було поранено, і до 70 тисяч будівель було пошкоджено. Це завдало загальних збитків на суму понад 4 млрд австралійських долярів. Подібні за силою землетруси (5,6 балів за шкалою Ріхтера) трапляються в Австралії кожні 13 місяців, проте переважно в дуже малозаселених районах Центральної та Східної Австралії. Найновітніший – у березні 1999 року, коли трохи «трусонуло» (4,7 балів) Нову Південну Валію з епіцентром у п'ятдесяти кілометрах на південний захід від Сіднею. Обійшлося без людських жертв.

Землетруси призводять до руйнування будинків, витоків газу, пошкодження електричної мережі, пожеж, зсування грунтів, цунамі, тощо. Люди отримують травми не тільки від падіння стель чи сволоків, але й від розбитого скла, штукатурки, пожеж, оголеного електричного дроту. Краще зберігаються сейсмостійкі будинки, і, як це не дивно, деякі дерев'яні будиночки (які легко руйнуються циклонами).

Як підготуватися до землетрусів? По-перше, якщо у Вас є вибір де Вам оселятися у Австралії, то вивчіть мапу відносного ризику землетрусів, яку намальовано з урахуванням всіх відомих землетрусів у Австралії. По-друге, спитайте інженера Вашого муніціпалітету (**local council engineer**) який розроблено плян дій та евакуяції на випадок землетрусу. По-третє, перевірте Ваш будинок на наявність шпарин і міцність даху, стін, та інших споруд. Будинок має бути пригвинченим до фундаменту гайками. Вчетверте, врахуйте всі вищесказані поради по підготовці до циклонів. І безумовно застрахуйте Ваше майно від землетрусів.

Звичайно, ніхто не знає, коли може статися землетрус. Іноді за декілька годин до такої події починають незвичайно поводитися домашні тварини та птахи, іноді бувають перепади у рівні артезіянських вод. Часом, безпосередньо перед поштовхами, люди чують шум, подібний до гулу швидкого поїзду.

Під час землетрусу радять лишатися в середині будинку і шукати надійне місце (як при циклонах). У багатоповерховому будинку – найкраще сидіти під столом подалі від зовнішньої стіни чи вікон, подалі від шаф, що можуть на Вас обвалитися. Не користуйтеся ескалаторами. У громадських місцях, де багато народу, не піддавайтеся паніці і не біжіть до дверей. Якщо ж Вас ця біда застане на вулиці, то старайтеся сховатися під аркадою будинка чи у отворі дверей.

Після землетрусу рекомендують себе поводити так само як і після циклону.

Зсування або обвал грунтів (**landslides**) буває не тільки після землетрусів. За останні 150 років це явище зареєстровано в Австралії у декількох сотнях випадків. Порівняно з іншими країнами (візьміть для прикладу зсування грунтів у Венесуелі у грудні 1999 року, де загинуло до 50 тисяч чоловік), Бог милував Австралію. Найгірша австралійська трагедія сталося у 1997 році у гірськолижному курортному містечку Тредбо (**Thredbo**), де зсування грунту на схилі гори зруйнувало декілька будинків. Після 65 годин цілодобової роботи близько 500 добровільцями вдалося врятувати тільки одного чоловіка з дев'ятнадцяти, що опинилися під землею. Двадцята жінка,

яку вважали заваленою також, через три дні знайшлася далеко від містечка... у себе вдома. Зруйновані будинки було споруджено у 50-роки (двадцятого століття), попри попередження фахівців про потенційну небезпеку.

Звичайно, продавці землі та маєтків в Австралії, беруть до уваги уроки минулого і укріплюють ділянки землі у потенційно небезпечних місцях. Проте далеко не всім продавцям землі в Австралії можна довіряти та і людська діяльність сама по собі посилює ризик зсування землі (скажімо, каналізація, що проривається, знищення дерев на пагорбах, будівництво доріг чи будинків на природніх схилах, вібрація від посиленного дорожнього руху, тощо). Тому рекомендують перед купівлею хатки спитати про можливість зсування грунтів у місцевому муніціпалітеті, і чи таке вже відбувалося у минулому. Ви можете також подзвонити, або звернутися через Інтернету до відповідної австралійської установи (**Australian Landslide Database**, телефон у Сіднеї (02) 62499111, електронна адреса – **landslides@agso.gov.au.**)

На похилих ділянках про нестабільність грунтів будуть свідчити похилені вниз дерева, просочування грунтових вод та тріщини у стінах будинків, на дорогах та землі.

Якщо ж у Вас трапиться зсування грунту (і Ви встигните оговтатися і щось зробити), то біжіть до найменш зруйнованої частини Вашого будинку, накрийтися матрасом чи залізьте під стіл. Після зсування грунту радять робити ті самі заходи, як і після циклонів.

Не забувають про Австралію і грозові дощі з блискавками, бурі та ***торнадо*** **(tornado).** В країні розмірами з Европу постійно чуєш повідомлення про погодні катаклізми. Так, торнадо, що пронеслося наприкінці липня 2000 року над штатом Вікторія, зірвало дах та стіни будинку, в якому збиралася обідати родина з п'яти чоловік. Півторарічну дитину разом з кріслом, до якого вона була прив'язана **(highchair),** шалений порив вітра підняв у повітря і опустив на ніжки крісла за двадцять метрів...Всі члени родини були закривавлені від порізів склом, але були раді залишитися живими. Швидкість вітру досягала 200 км на годину, торнадо лишило про себе пам'ятку (руйнувань) протягом 30 кілометрів.

Грозові дощі в Австралії завдають шкоди на десятки та сотні мільйонів долярів через паводки, сильні пориви вітру (швидкість найсильнішого зареєстрованого вітру – 193 км./год), град та торнадо. Часом при цьому гинуть люди. Статистичні дані австралійських метеорологів свідчать, що найчастіше сильні пориви вітру трапляються на півдні Тасманії та у штаті Південної Австралії (на захід від Аделаїди), грозових дощів з блискавками найбільше падає на південно-східний Квінсленд (міста Гоулд Коуст та Брізбен) та центральне узбережжя Нової Південної Валії.

За вісім років життя у різних штатах Австралії мені неодноразово доводилося спостерігати ***градові дощі*** **(hailstorm).** Град в Австралії падає більший, ніж в Україні, і нищить не тільки місцеві зелені насадження, але й завдає великих збитків міським мешканцям. Так, 14 квітня 1999 року ввечері на місто Сідней впав просто страшний град. Одна людина загинула. Град завдав шкоди на 1 млрд австралійських долярів (біля 650 млн американських долярів). За десять хвилин три райони

Сіднею було вкрито величезними градинами (розмірами з дитячий кулак). Градини розбили багато автомашин (які виглядали наче пробиті кулями) і навіть пробивали черепичні дахи. Було пошкоджено 18000 дахів будинків (в Австралії покривають переважно черепицею). У ліквідації наслідків природнього лиха брали участь понад 6000 чоловік. Цей град визнано найгіршим за всю сучасну двохсотрічну історію Австралії. До того ж, австралійські метеорологи цей град просто прогавили.

Великої шкоди австралійцям час від часу завдають ***поривчасті вітри*** **(land gales)**. У 1994 році понад 500 тисяч домівок у передмістях Мельбурну залишилися без світла на декілька днів через пошкодження ліній електропередач, тоді ж ***пилові (курні) бурі*** **(duststorms)** зняли з місця мільйони тон грунту.

До цих природніх явищ треба готуватися так само як і до циклонів.

Дуже небезпечним природним явищем є ***блискавки*** **(lightning)**, які вбивають від 5 до 10 австралійців і травмують понад 100 чоловік щороку. Прогнозують, що кількість жертв від блискавок в Австралії буде зростати через збільшення проценту літніх людей в країні, які проводять багато часу на лоні природи та спортивних майданчиках. Проте, допоки 80% уражених блискавками розмовляли по телефону під час грози, не враховуючи, що блискавка може розряджати через телефонну мережу свою колосальну електричну енергію в сотні мегават. Це, в кращому випадку, приводить до пошкодження слуху чи опіків, у гіршому – закінчується справжнім «електричним стільцем».

Набутий людством досвід свідчить, що під час грози краще знаходитися у будинку чи у закритому автомобілі і уникати маленьких брезентових наметів чи поодиноких дерев. Якщо гроза застане Вас простонеба, то бажано знайти якусь западину чи ямку, в якій присісти, і старатися не бути найвищою точкою довкілля. Рекомендують також знімати з тіла будь-які металеві прикраси і тримати стопи разом. Якщо раптом Ваше волосся стане дибки, чи Ви почуєте дзижчання чи гудіння каміння чи паркану біля Вас, то Вам слід якнайшвидше тікати від такого місця. Слід також уникати сусідства з будь-якими металевими предметами (навіть парасольок з металевими ручками) та ліній електропередач.

Під час грози не можна купатися у відкритих водоймах і краще сховати свою яхту десь під мостом. Переконайтеся також, що щогли Вашого човна мають «заземлення» на воду.

Якщо гроза трапиться, коли Ви маєте щастя бути у приміщенні, то слід знаходитися подалі від електричних приладів, металевих труб та вікон і не розмовляти по телефону (за винятком невідкладних ситуацій). Перед початком грози рекомендують відключити зовнішню антену телевізора та Ваш комп'ютер.

Уражених блискавкою людей можуть врятувати серцево-легеневі реанімаційні заходи, які потрібно проводити до приїзду карети швидкої допомоги. Проте, уражених людей тут у землю не закопують («заземляють»), як це колись робили в Україні.

Ще підступнішою небезпекою ніж сонце та суша є ***води трьох океанів***, які омивають 30 тисяч кілометрів узбережжя Австралії. Як казали одесити Ільф та Петров: «Статистика знає все...». Навіть австралійська.... Нещодавно були опуб-

ліковані дані утоплень, що сталися на П'ятому континенті у 1992-1997 роках. Всього загинуло 2673 чоловік. Правда, 390 з них було визнано самогубцями (як співає Андрій Миколайчук: «Піду втоплюся я в річці глибокій...»), 28 чоловікам «помогли втопитися», а 36 чоловік втопилися, намагаючись врятувати інших.... Ще 292 чоловіки пішли на дно разом зі своїми човнами чи катерами. Звичайно, у воді трапляються і інфаркти міокарда, і крововиливи у мозок, і досить часто припадки епілепсії (під час останніх втопилося 46 чоловік).

До так званих «груп підвищеного ризику» належать чоловіки (77% утоплеників), аборигени, закордонні туристи (88 чоловік за 6 років аналізу), діти віком до чотирьох років (до 22 % від всіх утоплеників), новоприбулі австралійці (були серед них і двоє росіян) та люди літнього віку (ті, кому за 65...).

Від 25 до 50 відсотків дорослих, що топляться або врятовуються на воді, виявляються напідпитку. Тому було б дуже добре, якби в Австралії прийняли закон про заборону біля «води» продажу алькоголю чи його вживання, як це зробили в США. Дуже детальна інформація про проблему утоплення наводиться у науковому огляді австралійського лікаря **Peter Fenner (Drowning awareness: Prevention and Treatment. Australian Family Physician, 2000, Vol. 29, No.11, pp. 1044-1049).**

У цілому (на морських пляжах, річках, ставках та запрудах), тільки за 1997 рік в Австралії втопилося 326 чоловік (для порівняння: за цей же час було вбито тільки 318 австралійців). Передріздвяний тиждень 1998 року «увійшов в історію» рекордною кількістю утоплеників: сім чоловік знайшли свою смерть на прекрасних австралійських пляжах. Найбільше людей (22% від загальної сіми утоплеників) топилося на пляжах, де в принципі чергували рятувальники **(lifesavers)**, які мають спеціяльну форму, проте ці люди купалися за межами ***контрольованої безпечної зони*** (яку позначають спеціяльними червоними та жовтими прапорцями біля води і за яку запливати не слід). Справа в тім, що біля океанських пляжів існує дуже підступна швидка ***зворотня від берега течія*** **(rip)**. Ці частини пляжів виглядають дуже привабливо: на них немає великих хвиль. Людина може раптом відчути, що її відносить від берега з великою швидкістю (подолати яку не може навіть тренований плавець). І, хоча ця течія відносить тільки на 50 – 100 метрів у відкрите море, цього часу цілком достатньо щоб не дуже сильний плавець перелякався та вибився з сил, намагаючись пливти наперекір течії. Я пам'ятаю, який жах охопив мене, коли в мій перший австралійський купальний сезон мене просто «понесло» в море усього в 10 метрах від північного берега відомого сіднейського пляжу на Бондаї **(Bondi Beach)**. На щастя, неподалік плавав на дощечці мій товариш Альоша Ерінбург, який і врятував мене.

В принципі, якщо ви потрапите у цей «**rip**», то головне – не піддаватися паніці і просто триматися на воді, бо через декілька десятків метрів ця течія згасне, і ви зможете поплисти до берега, або Вас підберуть на човен рятувальники. Інший «шлях до спасіння» – ***пливти не супроти, а поперек цій течії***, бо вона може бути завширшки всього 10-20 метрів. Це буде третя порада. До речі, за кількістю утоплеників погану славу мають такі австралійські пляжі – **Tamarama, North Avoca, Tuggerah/North Entrance** (у Новій Південній Валії), **Woolamai, Gunnamatta, Portsea** (у штаті Вікторія), **Sunshine Beach, Perglan, Coolum** (у Квінсленді).

Трагікомічна ситуація сталося з моєю знайомою україночкою Світланою, що купалася на «Золотому Березі» **(Gold Coast):** вона стала тонути на очах у рятувальників, проте окрім її російського чоловіка Васі ніхто не кинувся їй на допомогу. Коли вони, обурені, пішли з'ясовувати стосунки з рятувальниками, то останні відповіли: «Ми думали, що у Вас все гаразд, бо ви не підіймали руку». Тож, третя порада: ***підіймайте руку*** і кричіть «**Help!** (рятуйте!)». Не завадить також мати рятувальні жилети, яскраву сорочку та ласти. До речі, як правило, люди, що тонуть, не можуть голосно кричати через брак сил, перед потопленням їх ноги приймають вертикальне положення у воді, вони закидають голову назад і глибоко дихають перед остаточним зануренням з бульбашками....

Проте ми всі повинні схилити голову перед австралійськими рятувальниками – вони щорічно відвертають трагедії від сотень австралійських родин.

І, звичайно, ніколи не піддавайтеся спокусі купатися на неконтрольованому рятувальниками безлюдному узбережжі, бо може статися як у тій російській пісні: «И никто не узнает где могилка твоя... – і ніхто не дізнається де могила твоя...». У лютому 2000 року пара молодих англійських лікарів, які приїхали попрацювати до Австралії, втопилися під час своєї першої вилазки на дикий острівний пляж біля міста Брізбена **(North Stradbroke Island).** Тож, ще одна порада: ***не плавайте самі.***

Окрему групу відчайдухів, що топляться досить часто, складають любителі серфінгу **(surfing),** підводного плавання з аквалангом **(scuba diving)** і навіть пірнальщики з ротовою трубкою **(snorkelling).**

Серфінг на величезних океанських хвилях є одним з найулюбленіших видів спорту австралійської молоді та численних закордонних туристів. Для прикладу чоловік нашої російської знайомої Марини, Кім, у свій холостяцький час встиг насолодитися цим надзвичайним спортом не тільки в різних штатах Австралії (зокрема в Південній Австралії), але й в Південній Америці, Новій Зеляндії та на Гавайських островах, де серфенгісти можуть осідлати гігантські п'ятнадцятиметові хвилі. Іноді в цих хвилях утворюється повітряна труба, в якій серфенгісти на своїх дощечках розвивають швидкість до 80 кілометрів на годину. До речі, серед моїх знайомих серфінгом займаються не тільки молоді шибайголови, але й п'ядисятирічні поважні бізнесмени чи багатодітні батьки з науковими ступенями. Так в Аделаїді катається на своїй дощечці мій співкурсник по Київському медичному інституту кандидат медичних наук Євген Наливайко, який до того був таким собі мирним нейрофізіологом у Франції. В Австралії регулярно проводять змагання серфінгістів, які показують по телебаченню, досить часто серфінгові дощечки можна побачити на дахах австралійських автомашин. Серфінгістам спеціяльно виділяють відповідні ділянки пляжів, а біля одного з найвідоміших курортних місць Австралії, Гоулд Коуст **(Gold Coast),** у 1999 році було навіть вирішено намити перший у світі штучний риф у формі бумеранга. Його форма, змодельована на комп'ютері, має сприяти перебігу довгих океанських хвиль. На цей проєкт знайшлося 2 млн австралійських долярів (це близько 1,3 млн американських долярів). Проте цим захоплючим, але небезпечним спортом займаються не тільки професіонали... І, в наслідок цього, 162 загублених молодих життя за 6 років! Серфінгісти гинуть у великих хвилях, іноді від травм, спричинених своїми ж дошками, і на них частіше нападають акули (дивись також главу «**Небезпечна фауна та флора Зеленого континенту**»).

Понад десять чоловік гине щорічно з аквалангом на спині. Пірнання з аквалангом вимагає відповідного попереднього тренування, хоча під час моїх подорожей на Великий Бар'єрний Риф на катерах, там пропонувався годинний (!) курс навчання для новачків. Перед таким кроком необхідно пройти медичний огляд у родинного лікаря, що має відповідний досвід роботи. В Австралії існують спеціяльні стандарти на тренування і медичну придатність пірнальщиків-аматорів **(recreational divers) – «Training and certification of recreational divers – minimum entry-level SCUBA diving (AS 4005.1 -1992)». Sydney: Standards Australia, 1992.**

Не тільки аквалангісти, а навіть і «мирні пірнальники» з ротовими трубками стають жертвами своєї естетичної потреби подивитися на чарівний підводний світ Австралії. Шістдесят чоловік загинуло за десять років – шістдесят трагедій. З них тільки у 18 чоловік було посмертно діягностовано серцеву хворобу, як причину смерті (середній вік серед останніх був 56 років). Автор, як колишній радянський кардіолог і теперішній родинний лікар в Австралії, рекомендує всім, кому вже за сорок, перевірити у лікаря своє серце перед такими начебто безпечними зануреннями у воду. Це особливо бажано людям з підвищеним ризиком захворіти на ішемічну хворобу серця (людям, що палять цигарки, мають гіпертонічну хворобу серця, цукровий діябет, ожиріння, підвищені рівні «поганих» ліпідів у крові, а також найблищі родичі яких захворіли на ішемічну хворобу серця у віці до 60 років). Найчастішою причиною смерті серед пірнальщиків (27 чоловік) було утоплення насамперед через відсутність належного досвіду (понад половину з них складали закордонні туристи). Третью групу утоплеників (12 чоловік) складали молоді досвідчені пірнальники (серед них не було закордонних туристів), причиною смерті яких вважають хибні дихальні вправи. Вони всі перед трагічним зануренням глибоко і часто дихали (гіпервентиляція), щоб довше протриматися під водою. Насправді ж гіпервентиляція не призводить до підвищеного насичення киснем крові, проте від цих вправ виводиться вуглекислота і зменшується чутливість дихального центру до гіпоксії. При цьому людина може легко і ***раптово знепритомніти***, що дуже небезпечно під водою....Ще рекомендується пірнати групами і слідкувати за станом одне одного. Дуже важливо мати ласти, які прискорять Ваш терміновий підйом на поверхню води. (дивись **C.Edmonds and D.Walker, 1999**).

Про можливі неприємні зустрічі з небезпечними мешканцями океану детально йдеться в главі **«Небезпечна фауна та флора Зеленого континенту»**.

Для рибалок потрібно дати ще одне особливе застереження. Якщо Ви ловите рибу в океані з берега чи скелі, то пам'ятайте, що тут іноді бувають раптові високі океанські «хвилі-вбивці», що змивають рибалок в море (54 чоловіки за вищезгадані шість років аналізу). За той самий час ще 36 чоловік, які ловили рибу стоячи у воді, не змогли врятуватися під час швидкого припливу води.

Як відомо, утопитися можна навіть у ночвах (вибачте, у ваннах). З 112 таких утоплень понад половину складали дорослі люди, і тільки 14% з останніх мали алкоголь у крові. До речі, тільки у ваннах австралійські жінки тонуть частіше, ніж чоловіки. Кожна така смерть в Австралії перевіряється судовими медиками та спеціяльною розслідувальною службою **(coroners).** Маленькі діти іноді топлять-

ся у басейні чи ванній, де був тільки 5-ти сантиметровий шар води або у повному відрі води. Дітей у ванній кімнаті не можна лишати навіть на хвилину... Якщо Вам подзвонили у двері, то потрібно дитину загорнути у рушника і взяти з собою. Дітей в Австралії рекомендують вчити безпеці на воді і плавати змалечку, проте ***за екстремальних умов діти, що добре плавають, можуть розгубитися.***

Хоча тільки кожна восьма австралійська родина має домашній басейн, проте австралійці топляться там досить часто (265 утоплень за десять років), особливо діти віком «від двох до п'яти років». В цілому, в 1999 році в Австралії втопилося 63 дитини віком до п'яти років. Це попри обов'язкову високу огорожу навколо домашніх басейнів та спеціяльні затвори, щоб діти не могли потрапити до басейну самі. Порада дуже проста: ***ні на секунду не залишайте дітей без догляду біля води***, бо чи знаєте Ви яку-небудь перешкоду, яку б не міг подолати п'ятирічний відчайдух! Він найде драбину, стілець чи шашличницю, щоб дістатися до басейну. Австралійські діти дуже люблять воду. Моя півторарічна донька Марійка починає роздягатися у машині, як тільки побачить біля дороги якусь річку чи берег моря. Саме через цю небезпеку деякі заможні австралійці з маленькими австралійчиками віддають перевагу будинкам без басейнів.

На жаль, тільки 3 проценти австралійців володіють методами серцево-легеневої реанімації. Цьому можна навчитися на безкоштовних курсах, які проводить Королівське товариство рятування життя **(Royal Life Saving Society).**

Якими безпечними не здавалися б на перший погляд австралійці, проте в Австралії серйозно готуються на випадок стихійних лих. В країні існує численна кількість добровільних організацій (Червоний Хрест, Армія Спасіння, добровільна швидка допомога **(St John Ambulance Service)** та інші), які об'єднують у своїх лавах понад півмільйона добровольців. Під час мого першого року проживання в Австралії (у Сіднеї), ми з дружиною часто спостерігали у недільний час тренування таких безкорисливих добровольців у сусідньому парку **(Cooper Park).** Велике їм спасибі!

Окрім поліції, служби швидкої допомоги та пожежних бригад існує ще спеціяльна урядова організація цивільної оборони чи свого роду «міністерство з надзвичайних ситуацій» – **Emergency Management Australia** – яке координує зусилля різних державних та добровільних організацій і розробляє пляни дій на випадок природніх (та індустріяльних) катастроф. Це Міністерство розташоване при Міністерстві збройних сил **(Department of Defence).** Воно має свою сторінку на Інтернеті **(http://www.ema.gov.au)**, де є навіть спеціяльний розділ для австралійських школярів. Звичайно, у ліквідації наслідків будь-яких серйозних стихійних лих бере участь і крихітна професійна австралійська армія (32 тисячи чоловік з резервістами).

Під егідою Міністерства з надзвичайних ситуацій працює спеціяльний науковий інститут **(Australian Emergency Management Institute, Mount Macedon, Victoria)**, який також є навчальним закладом і друкує численні матеріяли для австралійського населення (через газети і неприбуткові самостійні видання), що слід робити на випадок різних стихійних лих. Частину цих матеріялів (про циклони, пожежі, блискавки, теплові хвилі, паводі, тощо) надруковано на сторінках невеличкого формату з магнітом, щоб їх було легко помістити, скажімо, на стінці холодиль-

ника, де австралійці часто-густо тримають важливу інформацію. Застереження також даються через поштові марки, телефоні картки, плакати, тощо.

В Австралії щорічно проводять громадські кампанії по підготовці на випадок стихійних лих, Австралія бере участь у міжнародній програмі по зниженню шкоди від стихійних лих **(International World Disaster Reduction Day).** Гаслом австралійських рятувальників є слова **Don't de scared, be prepared!** (Не лякайся, але будь напоготові). А я сказав би ще стисліше, по-піонерські «Будь напоготові!».

PS. Мій товариш кандидат медичних наук Володимир Скляренко **(Dr Volodymyr Sklyarenko)** з Києва, який тепер проживає у Канаді, начитавшись моїх статей про жахи Австралії, надіслав мені на перше квітня 1999 року такого листа: Привіт, Павле!!! Після уважного багаторазового перегляду 11-разового Оскар-переможця «Титанік», американські вчені (та не вчені) дійшли до абсолютно наукового (та не наукового) висновку щодо Австралії. Австралія, насправді, не є континент, а є АЙСБЕРГ, одним словом – уламок криги, або тепер уламок історії, бо з огляду на глобальне потепління та власний гарячий клімат на самій Айсбергалії (як тепер правильно іменувати це утворення), айсбергу загрожує швидке танення – на протязі 1 СЕРПНЯ!!! SOS!!!, всі на допомогу Австралії, перепрошую Айсбергалії!!! Павле, я вже почав рубати дерево у садку, але боюся, що не встигну. Отже, друже, не барися, хапай сокиру і до найбільшого евкаліпта! Рубай, роби човен і гайда у Канаду!!! У нас тут усім місця вистачить – і китайцям, і айсбергалійцям, і чухраїнцям!!! Ти ж, певно, на мапу канадійську періодично поглядаєш, отже свідомий, що ми маємо величезні, майже незаймані, Північно-Західні Території, золота, звірини – повно!!! 200% гарантія, що глобальне потепління там нікого не хвилює. А лікарі там вельми потрібні, бо своїх чи білі ведмеді з'їли, чи вони самі до Сполучених Штатів Америки дременули: там теж суша і платять добряче. Є, правда, там свої «дрібні» проблеми. Але це не у нас, а у них! Так що, ЛАСКАВО ПРОСИМО!!!

Привіт родині та всім знайомим і незнайомим айсбергалійцям, а особливо прегарненьким айсбергалійкам (ми тут всі готові їх врятувати від того стихійного лиха, що на Вас насувається!) До речі, хлопці, не забудьте, що жінок і дітей у човни треба садити у першу чергу!!! А ви вже позаду плисти будете, хто вміє.

Небезпечна фауна та флора Зеленого континенту

Моїм словам повірить кожен може,
Хто австралійський ранок вперше стрів.
Усе було тут ні на що не схоже:
Похмурі юрби чорних стовбурів,
І крик такий, що мертвих розтривоже,
Якихось дивних голосних птахів...

Австралійський український поет
Василь Онуфрієнко
(Wasyl Onufrienko)

Загалом, на мою усталену думку, - Австралія – найнебезпечніша країна світу. Як не дивно, але це правда. У цій казковій країні на Вас чатує дуже багато природніх небезпек, про яких слід постійно пам'ятати, особливо новоприїжджим з України чи інших частин світу. На жаль, люди, які приїжджають у цю незвичайну країну, часто «розлабляюються» і втрачають пильність. Важко повірити, що тут іноді можна наражатись на якесь лихо чи навіть зухвалу смерть.

Однією з основних причин все більшої популярності Австралії серед закордонних туристів є неповторність її фауни та флори. До ендемічних (тобто притаманих тільки Австралії) належать 82% австралійських ссавців, 90% жаб та рептилій (до речі, найотруйніших у світі) та 45% птахів. Ця унікальність австралійської природи відзеркалюється і в місцевих географічних назвах. Тут є острови: Акул **(Shark Island)**, Крокодилів **(Crocodile Island)**, Кенгуру **(Kangaroo Island)**, Змій **(Snake Island)**, Диких Качок **(Wild Duck Island)**, Тюленів **(Seal Island)** та Великих Пальм **(Great Palm Island)**; села: Пінгвінів **(Penguin)**, Верблюжий Струмок **(Camel Creek)**, Кокаду **(Coockatoo)**, Пальмовий Пляж **(Palm Beach)**, затоки Лебедів **(Swan Bay)**, Опосумів **(Opossum Bay)**, Тюленів **(Seal Bay)**, Тріски **(Cod Bay)** та Морських Слонів **(Sea Elephant Bay)**; гора Емю **(Mount Emu)**; річка Лебедів **(Swan River)**; миси Черепахи **(Turtle Point)** та Москитів **(Mosquito Point)**.

Про колорит австралійського життя на лоні екзотичної австралійської природи написано у книжці видатного українського австралійського письменника Дмитра Чуба ***(Стежками пригод. Оповідання для середнього шкільного віку*** (про австралійське життя та природу). Київ «Веселка», 1993. – 61 сторінка). В Росії також надруковано кольорове видання – Животный мир Австралии (перевод с английского языка). – Москва «Росмєн», 1998. Зображення багатьох видів австралійських тварин можна знайти на переважно російськомовній сторінці Інтернету **www.australia.ru**

Проте, навіть такі дружні австралійські тварини як ***кенгуру*** **(kangaroo)** іноді можуть надавати добрячих стусанів людині своїми задніми лапами. Тут не рекомендують дітям гладити великих кенгуру чи їх дітей у присутності дорослого самця. Якщо Ви маєте з собою собаку, то він має бути прив'язаним. Кенгуру не люблять собак і можуть напасти навіть на самих Вас, якщо Ви будете захищати

собаку. Письменник Дмитро Чуб розповів в одному зі своїх оповідань, як кенгуру намагалося втопити собаку в річці. Про «Кенгурячий процес» оповідається в главі **«Хай живе австралійський закон!».**

В той же час безпечні кенгуру та інші австралійські звірята (вомбати, єхидни, опосуми, тощо) можуть раптово перебігати дорогу (насамперед уночі) перед Вашим автом і попадати під колеса, попри колючий дріт, яким часто відгорожують дороги в Австралії. Особливо багато вбитих тварин я бачив на краю доріг у Тасманії, де машини проїздять порівняно рідко, і тварини їх не бояться. Така «зустріч» з тваринами може бути небезпечною і для людей. Мені довелося надавати медичну допомогу вісімнадцятирічному хлопцеві, машина якого перевернулася, коли він намагався об'їхати кролика, що вибіг на дорогу. Нелегко про це писати, але за межами міст, де максимальна швидкість автомобілів 100 чи навіть 110 км на годину, при раптовому появленні невеличких тварин на Вашій дорозі для Вашої безпеки краще взагалі не звертати з Вашого шляху чи раптово гальмувати, коли це може бути небезпечним для Вас та Ваших пасажирів.

Більша частина екзотичних австралійських тварин не боїться людей і часом дає себе погладити, проте всі вони, ***вомбат*** (**wombat** – *Vombatus ursinus*) включно, можуть Вас покусати чи подряпати. Навіть така дружелюбна істота як австралійський ведмедик ***коала*** (**koala** – *Phascolarctus cinereus*) може запустити у Вас свої кігті, що вони і роблять, вилазячи на дерева. Проте автор цієї книжки не зміг собі відмовити у насолоді сфотографуватися з цією безжурно-ледачою та кумедною твариною, яку австралійці безумовно люблять більше ніж кенгуру.

Самець миролюбного австралійського ***качконоса*** (**platypus** – *Ornithorhynchus anatinus*) теж виявився озброєним отруйним шипом, який він ховає на внутрішній поверхні своїх задніх лап. При уколі цей шип може спричинити незносний біль та місцевий набряк. На вражену кінцівку слід накласти шину на декілька днів.

В Австралії живуть гігантські птахи ***казуари*** (**cassowary** – *Casuarius casuarius*), які за розмірами поступаються тільки африканському страусу і важать до 60 кілограмів. Вони живуть у тропічних лісах на Півночі Квінсленду і нікого не зачіпають, проте якщо їх «загнати у куток», то вони можуть розірвати Вам одяг та шкіру своїми десятисантиметровими кігтями.

Австралійські сороки (**magpie** – *Gymnorhina tibicen*), які не є близькими родичами европейським сорокам, майже завжди мирно співіснують з людською цивілізацією. Але іноді вони стають терористами і безпричинно нападають на людей. Найчастіше їх жертвами стають діти та велосипедисти. Сороки рідко клюють, проте раптове наближення з криком іноді лякає велосипедиста, і він може впасти з велосипеда. Якщо ж сорока наважиться Вас клюнути, то вона буде мітити у тім'ячко чи шию, рідко – в око.

Граціозний символ Західної Австралії, ***чорний лебідь*** (**black swan** – *Cygnus atratus*), може нападати на людей, коли вони випадково наближаться до гнізда. Лебідь-гусак не кусає, але він б'є своїми потужними крилами і може звалити людину з ніг.

Нещодавно моя машина стала жертвою поширеного в Австралії птаха – пелікана. Пелікани живуть у приморських районах Австралії і часто сидять на сто-

впах електромережі як лелеки в Україні. Один з цих великих птахів просто зробив, як кажуть, «по-великому» на мою машину. Моє бокове скло наче стало пофарбованним екзотичною сіро-білою фарбою. Я одразу пригадав український вираз: «Слава Богу, що корови не літають!». Проте уявіть, настільки це може бути небезпечно, якщо така «фарба» закриє Ваше лобове скло, коли Ви перетинаєте міст, на стовпах над яким сидять ці величні птахи.

Сотні тисяч ***здичілих вепрів*** гасають по країні! Вони не нападають на людей, але полювати на них потрібно тільки після відповідної «військової підготовки», бо недобиті тварини у кращому випадку Вас можуть загнати на дерево! М'ясо диких свиней в самій Австралії продавати заборонено, бо воно вважається небезпечним (лептоспіроз, бруцельоз, тощо), але закордон його продають (особливо в Німеччину)!

Останнім часом в Австралії зареєстровано збільшення випадків нападу ***дикого собаки динго*** **(dingo)** на людей (переважно дітей). У 2001 році зграя динго загризла дев'ятирічного хлопчика і добряче покусала його семирічного брата. Цього собаку звинувачують (хоча це не доведено) у ще одному випадку зникнення дитини понад двадцять років тому. Вважають, що цей представник роду собачих потрапив до Австралії з Азії близько 3000 років тому назад і походить від домашнього собаки, якого аборигени Австралії використовували на полюваннях. Поступово собака динго здичавів і наносить велику шкоду сільському господарству Австралії, нападаючи на вівців. Саме через це в Австралії було збудовано найдовший паркан у світі. Він тягнеться на 8 тисяч кілометрів через штати Квінсленду, Нової Південної Валії та Південної Австралії. Фермери при нагоді безжалісно розстрілюють цих собак, проте в австралійських заповідниках (як-то, на острові Фрайзера **(Fraser Island),** де на них полювання заборонене, їх кількість суттєво збільшилася. Динго може виглядати оманливо дружньою істотою, яка досить часто наближується до людей. Багато туристів його підгодовують, наражаючись на серйозну потенційну небезпеку. Деякі молоді динго (6-9 місячні) можуть нападати на людей, щоб «довести свої значимість». Радять також не відпускати з поля зору дітей (на яких найчастіше нападають дикі собаки), прогулюватися невеличкими групками і при зустрічі з динго лишатися спокійними і не дратувати собак. Слід також тримати недосяжними для собак Ваші харчові продукти та недоїдки, бо будь-який собака має дуже гарний нюх. Одного разу до контори місцевого курорту прийшов абсолютно голий чоловік, який загоряв на природі, коли його кульок з одягом вкрав динго, бо у той самий кульок він поклав і бутерброд. За порушення заборони годування собак динго на острові Фрайзер'а навіть встановлено штраф – п'ятдесят австралійських долярів.

Деякі породи ***свійських собак*** також відомі своєю ***агресивною вдачою***. Деякі з них оголошені персоною нон грата у різних містах. Скажімо, у Брізбені заборонені американські пітбулі **(American pitbulls),** японські този **(Japanese toza),** аргентинські дого **(Argentine dogo)** та бразильські філо **(filo brazilia).** Кількість собак та, відповідно, скарг на їх напади постійно зростає. В Австралії ведеться статистика нападів собак на людину (до речі, авторові неодноразово доводилося зашивати рани покусаних австралійців). Перше місце в цьому ганебному списку посідає

австралійський худобовий собака **(Australian Cattle Dog)**, за яким слідують ***німецька вівчарка*** **(German Shepherd)**, ***ротвейлер*** **(Rottweiler)**, ***бультерьєр*** **(Bull Terrier)**, ***стафордши-рський бультерьєр*** **(Staffordshire Bull Terrier)** та ***кельпі*** **(Kelpie)**. Проте, іноді і вуличні дворняжки можуть загризти маленьку дитину. Слід ніколи не лишати малу дитину на самоті навіть з найнадійнишим песиком, а ще краще – зачекати з купівлею тварини допоки дитина здорослішає! Наприклад, тільки у штаті Квінсленд з 1998 по 2000 рік зареєстровано 634 випадки нападів свійських собак на дітей, з них у 38% випадків це були діти віком до 5 років. У 79% випадків напади собак відбувалися у домівках і тільки 10% на вулицях. У половині випадків собаки кусали дітей у обличчя чи голову, що часто призводило до виникнення спотворюючих обличчя шрамів.

Здичавілих собак тут намагаються знищувати за допомогою отруєної принади (яку іноді споживають і свійські собаки).

В деяких містах є навіть спеціяльні ціледобові телефонічні служби, куди можна поскаржитися на неправильну поведінку четвероногих друзів людини – Вам цей телефон дадуть у місцевій поліції (дивись також главу **«Австралійське довкілля»**).

В Австралії люди несуть карну відповідальність за агресивну поведінку їхніх домашніх тварин.

У цілому, в Австралії мешкає близько **4 млн** свійських собак та 3 млн котів, біля 80 відсотків яких мають ***глисти*** **(helminths or worms)**, більшість з яких може передаватися людині. Так що слід завжди мити руки після контакту з милими австралійськими песиками та кішечками (частина австралійців їх навіть цілує у всі можливі та неможливі місця), бо вони можуть бути червивими. Так, в одному з досліджень здорових школярів міста Брізбену у 48% дітей було виявлено яйця круглих глистів або гостриків **(pinworms or threadworms)**. Тримати котів у хатах також небажано, бо їх лупа **(dander** або **dandruff)** часто буває причиною загострення астми, особливо якщо Ви живите у вологій квартирі чи хтось палить цигарки у будинку. Окрім того, у котів та собак часто бувають блохи, тому тут рекомендують регулярно обробляти наших чотириногих друзів та їх житло відповідними препаратами **(insecticidal flea preparations)**.

Ще одна додаткова небезпека котів для вагітних жінок – коти в Австралії є головним джерелом ***токсоплазмозу*** **(toxoplasmosis)**. Ці одноклітинні паразити поширені серед багатьох видів тварин та птахів. Проте саме коти є основною загрозою – через їх близький контакт зі своїми господарями. Навіть котяче лайно лишається небезпечним протягом трьох місяців, що являється ще однією причиною, чому в Австралії слід працювати у садочку у рукавичках. Біля 30% австралійців є інфекованими цією заразою і вона себе практично ніяк не проявляє, проте ненароджені дітки є дуже уразливими (якщо мати заразиться ***під час вагітності***) і можуть народитися з тяжкими вадами розвитку чи ураженнями зору.

Поряд з всесвітньовідомими глистами в Австралії трапляються і екзотичні паразити, як-то лярви ***Angiostrongylus cantonensis*** – які за нормальних умов паразитують у легенях пацюків в Азіятських країнах і можуть передаватися людям при споживанні сирих слимаків чи земляних крабів. Вважають, що в Австралії зараження відбувається через споживання недостатньо помитих салатних овочів,

на яких слимаки залишають свій слиз. Описані окремі смертельні випадки, коли ці лярви проникали до дитячого мозку. Нещодавно один дорослий чоловік загинув, з'ївши сирого слимака, про що він побився об заклад....

Мені, онукові двох дідів-конюхів, приємно спостерігати, що в Австралії дуже люблять коней. Проте більшість коней належить не фермерам, а горожанам, які їздять на них вершки. За підрахунками, австралійське коневодство має біля 20 млрд австралійських долярів (це близько 12 млрд американських долярів) фінансового обороту щороку. Тут вирощують більше високопородних скакунів ніж в Англії, Франції та Ірляндії разом взятих. Австралія є найбільшим експортером коней у Тихоокеанському регіоні.

До того ж, австралійці дуже люблять кінські перегони, які є п'ятою за прибутковістю індустрією країни. Від неї податкові служби отримують щороку біля 600 млн австралійських долярів (360 млн американських) прибутку. Коні, звичайно, досить сильні тварини і можуть розбити Вам череп копитом. Проте, мені особисто, як лікарю, доводилося мати справу тільки з травмами, пов'язаними з падіннями з коней. Статистика Канберської лікарні **(Canberra Hospital)** наприкінці сімдесятих років двадцятого століття свідчила, що коні разом з віслюками та іншою худобою кусалися не частіше ніж люди.

У світі «проживає» біля 3000 видів ***змій*** **(snake)**, з них в Австралії – тільки 100 видів, проте десять з них належать до найотруйніших, причому австралійська ***дрібнолускова або люта змія*** **(small-scaled or fierce snake** – *Oxyuranus microlepidotus*) мість у собі найсильнішу отруту у світі. Ще 70 видів змій мають отруту, яка не вважається смертельною для дорослої здорової людини **(Struan Sutherland. Even the less virulent serpents pose danger).** Навіть у зимовий час, коли більшість зміїв впадає у сплячку (період так званої гібернації), вони можуть бути дуже агресивними. До того ж всі австралійські змії можуть плавати у місцевих річках. Отруйні зуби у багатьох австралійських змій дуже гострі та тоненькі, у зв'язку з цим, сліди укусів іноді тяжко помітити неозброєним оком. Гірше за те, укуси австралійських змій майже зовсім безболісні. Тому, якщо хтось мандрував у місцях де багато змій (особливо дитина) і має підозрілу клінічну картину зміїного отруєння, йому слід негайно звернутися до лікаря, навіть при відсутності типових зміїних «позначок» на тілі.

Ранніми ознаками отруєння будь-якою австралійською змією є нудота та блювання, біль у животі, надмірне потіння, тяжкий біль голови, затьмарення зору, труднощі говорити та ковтати, ознаки порушення зсідання крові (червона сеча, безпричинні синці по тілу), болі у лімфатичних вузлах.

На щастя, більша частина укусів отруйних змій «неефективна», тобто змія не вприскує достатньої кількості отрути, щоб убити людину, проте слід пам'ятати, що, наприклад, один ***тайпан*** **(taipan** – *Oxyuranus scutellatus*) у середньому зберігає у своїх залозах достатньо отрути, щоб вбити 12 тисяч морських свинок.

Основне правило запобігання зміїним укусам: слід спочатку дивитися у густу траву, природні шпарини чи дупла дерев, а вже потім сунути туди свою руку. У сільській місцевості, або на берегах річок, радять носити високі товсті черевики та джинсові брюки. У теплі літні ночі, виходячи з намета, потрібно користуватися

ліхтариком. Якщо побачите змію, то ні за яких обставин не слід її чіпати. Австралійські змії, якщо їх не провокувати, як правило, неагресивні і за межами довжини свого тіла досить поволі пересуваються. Хоча в межах однієї третини довжини свого тіла вони можуть кинутися на Вас зі швидкістю 3,5 метра на секунду. Змії найагресивніші під час періоду спарювання та зміни шкіри.

Якщо Ви проживаєте у австралійському передмісті чи селі, то, щоб відвадити змій, необхідно регулярно скошувати траву у Вас на подвір'ї та труїти пацюків та мишей, які є відомим делікатесом для змій. Змії також люблять заходити (вірніше, заповзати) у гості до людей. Для прикладу, понад десять процентів розповсюджених в Австралії коричневих змій, які забираються у людські садиби, знаходять у житлових приміщеннях. Одній змії (ціною свого життя) вдалося «вимкнути світло» у двадцяти тисячах домівок у штаті Квінсленд, коли вона залізла до високовольтної трансформаторної будки.

Правила першої допомоги після зміїних укусів в останні двадцять років повністю змінилися. Тепер в Австралії більше не рекомендують накладати артеріальні джгути, або намагатися вирізати ранку від зміїних зубів. Головне – максимально швидко туго забинтувати (як при розтягненні зв'язок) всю уражену кінцівку, починаючи з місця укусу і накласти на неї шину, щоб повністю іммобілізувати (знедвижити) кінцівку. Австралійські вчені в дослідах на мавпах довели, що цей метод досить ефективно перешкоджає просуванню отрути по тілу людини. Пов'язку можна безпечно лишати на декілька годин. Уражена людина повинна максимально обмежити будь-які рухи.

За винятком клясично смугастої ***тигрової змії*** **(tiger snake** – *Notechis scutatus*), визначити яка змія напала на Вас або на Вашого товариша досить важко. За ідеальних умов – тіло цієї вбитої змії має оглянути фахівець. Проте, на щастя, в певних частинах Австралії проживає тільки обмежена кількість видів змій. Знати про вид змії потрібно, бо проти різних змій в Австралії є відповідні різні протиотрути. У австралійських лікарнях тримають спеціяльний діягностичний набір для визначення типу зміїної отрути **(Venom Detection Kit)** за допомогою якого вивчають одяг, ранки, кров чи сечу потерпілого. Австралійські протиотрути дуже ефективні, проте, враховуючи можливість тяжких алергічних реакцій на них та їх високу вартість, вони застосовуються тільки за наявності клінічних ознак отруєння. Найчастіше людей кусають такі австралійські змії: вищезгадана ***тигрова змія***, а також ***коричнева змія*** **(common brown snake** – *Pseudonaja textis*), ***тайпан*** **(taipan** – *Oxyuranus scutellatus*), ***західна коричнева змія*** **(western brown snake or Gwardar** – *Pseudonaja nuchalis)*, ***змія-даджіт*** **(dudgite** – *Pseudonaja affinis)*, причому останні дві змії зустрічаються тільки у Західній Австралії.

На жаль, серед австралійської молоді стає популярним тримати вдома якусь змію, екзотичну ящірку чи пацюка. Мені довелося бачити в Тасманії хлопця, якого укусила «його» отруйна змія, коли він почав бавитися з нею після того, як він тримав у руці мишенятко. Мабуть, запах його руки був дуже апетитним для змії...

В Австралії є також ***неотруйні пітони*** **(pythons).** Деяких з них навіть продавали фермерам (наприклад, діямантового пітона – **diamond snake** – *Morelia spilotes*), щоб вони ловили пацюків, до того як їх взяли під захист держави

(protected species). Вони не можуть Вас задушити, бо значно менші за бразильську анаконду, проте укуси їх можуть занести Вам якусь інфекцію, особливо правець. Рептилії також є переносниками інших інфекцій. За американськими даними, понад 90 тисяч американців, насамперед дітей, хворіють щорічно на сальмонельозні інфекції через те, що вони граються зі своїми домашніми рептиліями **(pet reptiles)** і після того не миють руки. Так само небезпечним джерелом сальмонел стали тропічні акваріюми, бо багато екзотичних азіятських риб заражені цією інфекцією.

Ще одна дуже огидна рептилія, яку завезли до Австралії з Південної Америки у 1935 році для боротьби зі шкідниками цукрової тростини – ***очеретяна чи тростинна жаба*** **(cane toad** – *Bufo marinus*). Вона продовжує своє переможне завоювання території Австралії, витісняючи місцевих жабок. Спина жаби вкрита отруйними залозами. Отрута може проходити через непошкоджену шкіру людини і спричиняти посилені серцебиття і задуху. Жаба може стріляти своєю отруйною слиною на відстань до 1 метра і мітить в очі тварини, на що слід вважати маленьким діткам та допитливим домашнім песикам. Жабине м'ясо є досить токсичним і вбиває змій, котів та собак, які «ласують» тростинною жабою. До речі, токсичним важається і м'ясо більшої частини природніх австралійських жаб та маленьких жабок. А їх тут понад півтори сотні видів....

Австралія також відома своїми унікальними ***отруйними павуками***. Для прикладу, укуси павуків є найчастішою причиною телефонних запитів до Інформаційного центру отруєнь штату Вікторія **(Victorian Poisons Information Centre).** Тільки у 1997 році їх було понад 1300.

Найвідоміший із них, ***сіднейський лійкопавутинний павук*** **(Sydney funnel-web spider** родини *Atrax robustus et Hadronyche infensa*), який жив раніше виключно в столиці Олімпіади-2000 року Сіднеї, а зараз зустрічається у штаті Квінсленд між Брізбеном та містом Гімпі **(Gympie)** і навіть на острові Фрейзер'а **(Fraser Island).** Він належить до найнебезпечніших у світі. Описані випадки смерті дітей на протязі двох годин після укусу павуками-самцями цього виду (укус самки цього виду павука тяжкої хвороби не спричиняє). Ці великі (довжиною до 7 см «з ногами») чорні павуки мають дуже довгі парні прядильні органи на кінці черевця. Вони будують (як видно з їх назви) лійкоподібну або трубоподібну павутину і живуть у нірці глибиною до 40 см. Вони дуже агресивні і завжди готові до нападу. Їхні масивні ікла можуть прокусити навіть дитячі нігті. На жаль, статевозрілі самці покидають свої нірки і починають блукати, часто «заходячи у гості» до людських осель, особливо після літньої зливи. Ці павуки не можуть залізти до ліжка чи стільця по рівній металевій чи дерев'яній ніжці, але вони можуть «убратися» у Ваш одяг чи рушники, якщо Ви маєте звичку кидати їх на підлогу.

На щастя, у більшості випадків під час укусу ці павуки не виділяють достатньо отрути, щоб викликати тяжку недугу. Послідовними ознаками отруєння є місцеве посмикування м'язів, потім – всієї ураженої кінцівки, потім язика та губ; посилене слиновиділення та лякримація (сльозовиділення); пілоерекція (волосся стає дибки); задишка; людина втрачає орієнтацію і впадає в кому. Принципи першої допомоги такі самі як і при укусах змій. Австралійські вчені також винайшли

ефективну протиотруту, проте дуже важливо принести до лікарні «на допит» і самого винуватця. Близький родич цього павука, ***північний лійкопавутинний павук*** **(Nothern or tree-dwelling funnel-web spider** – *Hadronyche formidabilis*), має ще небезпечнішу отруту, проте дуже рідко кусає людей, бо живе на деревах у хащах північно-східної частини Нової Південної Валії та в південно-східній частині Квінсленду.

Проте найчастішим винуватцями серйозних павучиних укусів є самиці ***червоноспинного павука*** **(red-back spider** – *Latrodectus mactans hasseltii*). Сотні людей по всій Австралії знайомляться з їх «іклами» щорічно, особливо влітку. Самиці плетуть свою неошатну павутину у тихих темних закутках під будинками, у гаражах, садках та надвірних туалетах. Вона мають характерне сатиновочорне черевце діаметром біля 1 см з оранжево-червоною (іноді світлосірою) смужкою. На відміну від сіднейського лійкопавутинного родича, ці павучихи не мають агресивної поведінки і найчастіше кусають, коли люди одягають свій старий одяг, де вони можуть просто «відпочивати».

Одного чоловіка у місті Аліс Спрінг павучиха вкусила за сідниці понад 20 разів і він навіть не прокинувся. Йому довелося уводити 16 стандартних доз протиотрути! Перші декілька хвилин місце укусу пече, наче після звичайного укусу комахи, проте потім біль поступово наростає і поширюється на всі частини тіла, виникають нудота, блювання, головні болі та біль в животі. Смерть може настати внаслідок нервовопаралітичної дії отрути (перестають працювати дихальні м'язи). Патогноманічною (специфічною тільки для цього виду павуків) клінічною ознакою є профузне потовиділення ураженої кінцівки. На щастя, повна клінічна картина отруєння розвивається дуже поволі (протягом декількох годин або навіть днів) і завжди є достатньо часу для застосування специфічної протиотрути. На відміну од укусів сіднейського лійкопавутинного родича, місцеву пов'язку накладати не потрібно, проте пластикова торбинка з кригою може зменшити місцевий біль (звичайно не завадить застосувати і таблетки анальгетиків (знеболюючих засобів).

У австралійських передмістях також живуть десятки видів ***«павуків-вовків»*** **(wolf spiders** – родина *Lycosa*). Вони досить поширені у садках, де полюють на мух серед старого опалого листя. Ці павуки порівняно невеликих розмірів і неагресивні. Проте садівники часто на них натикаються. Їхні укуси можуть спричинити місцевий некроз (омертвіння) та набряк шкіри. На місцях укусів можуть виникнути дуже болючі виразки шкіри. Їх намагаються лікувати антибіотиками, судиннорозширюючими засобами місцевої та системної дії, та гіпербаричною оксигенацією, проте гояться такі рани дуже поволі. Подібні ж рани виникають від укусів маленьких (до півтора сантиметра довжиною) ***білохвостих павуків*** **(white-tailed spider** – *Lampona cylindrata*), які часто наносять візити до австралійських домівок.

Як відомо, не все, що надходить з Америки є найкращим чи життєвонеобхідним для інших країн. Яскравим прикладом цього є ***американські павуки – самітники*** **(recluse or fiddleback spider** – родина *Loxosceles*), яких знайшли в Австралії у 1976 році і з тих пір вони поширилися по всьому австралійському континенту. Вони теж викликають місцеві некрози шкіри, які тривалий час не гояться.

Ще одним дуже поширеним непроханим мешканцем є ***чорний будинковий павук*** **(black House spider** – *Badumа insignis*). Цей невеличкий коричнево-чорний або сірий павучок плете густу сіру павутину у кутках вікон. Його укуси теж можуть викликати тяжкий біль, потіння, загальну слабкість та іноді блювання. ***Мишачі павуки*** **(mouse spider** – рід *Missulena*), які дуже поширені в Австралії, бо можуть перелітати на павутинці, теж мають небезпечну отруту, принаймі для дітей.

Який би павук Вас не вкусив, його (чи її) бажано піймати, «заарештувати», посадити в баночку і звернутися до лікаря. При укусах будь-яких павуків часто призначають протибольові, протигістамінні засоби та прищеплення **(vaccination)** проти правцю **(tetanus).**

Будь-які великі павуки, навіть зовсім неотруйні, можуть залізти до Вашого не зовсім закритого автомобіля (або через систему вентиляції) і потім, під час Вашого керування автомобілем, раптово стрибнути на Вас чи почати бігати по Вашим ногам, шукаючи порятунку...Вважають, що саме ці павуки можливо ставали причинами деяких фатальних дорожніх катастроф, коли водії раптом виїжджали на великій швидкості на зустрічну частину дороги. Так, на східному узбережжі Австралії проживає зовсім нешкідливий, але великий і волохатий ***квапливий мисливець або гігантський крабовий павук*** **(scuttling huntsman** або **giant crab spider** – *Isopeda*), який любить ховатися у дощову погоду у хатах та автомашинах. Деякі люди його називають тарантулою **(tarantula),** хоча він не має нічого спільного з павуками, які носять таку назву в Америці чи Азії.

У лісах східного узбережжя австралійського материка поряд з численними неотруйними **кліщами (ticks)** зустрічається ***австралійський паралітичний або чагарниковий кліщ*** **(Australian paralysis tick** – *Ixodes holocyclus*). У двадцятому столітті від його укусів померло принаймі двадцять п'ять чоловік. Кліщ може паразитувати на багатьох тваринах, проте найчастіше на невеличких австралійських тваринках ***бандікут'ах*** **(bandicoots)** та собаках. Щоб впіймати собі господаря, кліщі заповзають на листя рослин, де вони можуть тривалий час очікувати на свою жертву. Коли кліщ (розмірами з булавочну голівку) доторкається до шкіри тварини чи людини, він миттєво починає занурюватися у шкіру жертви своїм досконалим (для цієї брудної справи) ротом і смоктати кров. За чотири дні кліщ може збільшитися у розмірах в 400 разів і перетворитися буквально на маленький кров'яний пузир. Після цього він (з «почуттям глибокого задоволення») відвалюється від тіла жертви щоб перетравити кров. Кліщів можна не помітити, бо вони часто ховаються у волоссі голови, під пахвами чи на промежині і їх укуси не дуже болючі. Проте через чотири дні починають з'являтися лихоманка, головні болі, плямисті висипки, ознаки слабкості у м'язах і поступово розвивається картина висхідного паралічу, який розповсюджується від ніг до м'язів тулуба. На початку людина може тільки відчувати слабкість у ногах та тяжкість вій. У тяжких випадках людина перестає ходити, в неї порушується мова, затруднюється ковтання та дихання. Найчастіше вражаються діти. Тому, повернувшись з прогулянки за місто, важливо прийняти душ і, якщо до Вас присмоктався кліщ, то його потрібно максимально швидко зняти (бо кліщ занурюється в шкіру поступово). Головне – витягти всього кліща, з його ротовою частиною, де може знаходитися отрута (дуже

тяжко розрізнити який кліщ належить до паралітичного виду, а який не є небезпечним). Для цього слід застосовувати тоненькі щипчики, які прикладають якомога ближче до голівки кліща, і які смикають у бік і повертають одночасно. Деякі лікарі рекомендують прикладати до кліща керосин на 3 хвилини, а потім захопити в зашморг тоненькою ниточкою його голівку і різко висмикнути кліща (інші лікарі проти цього, бо, на їх думку, у такий спосіб може вийти ще більше отрути). Якщо це не вдається, то лікар може кліща просто вирізати. У тяжких випадках застосовують спеціяльну протиотруту.

Запобігти укусам кліщів можна, якщо ви одягнете костюм космонавта, або, принаймі, довгі штани, заправлені у шкарпетки чи черевики, не забудете про сорочку з довгими рукавами та капелюх. Рекомендують оббризкувати одяг препаратами рослини пиретруму **(pyrethrum)** чи його синтетичними аналогами. Цими ж препаратами можна оббризкувати опале листя та дрова у Вашому садку.

Чагарниковий кліщ може також переносити рікетсію (*Rickettsia australis)* квінслендського кліщового тифу **(Queensland tick typhus),** який зустрічається практично на всьому східному узбережжі Австралії і проявляється лихоманкою, сильними головними болями та болями м'язів. Плямисті висипки з'являються тільки через декілька днів після початку хвороби.

Ще одна неприємна хвороба, ***чагарниковий тиф*** **(scrub typhus),** передається при укусах лярви маленького кліща (*Leptotrombidium deliense*), що зустрічається у чагарниках на півночі Квінсленду, у національному парку Літчфілд **(Litchfield)** біля Дарвіну та у Західній Австралії у районі Кімберлі **(Kimberley).** Хвороба спричиняється бактерією *Orientia tsutsugamushi* і проявляється лихоманкою, шкірними висипками, болями в горлі, нудотою, тощо.

У деяких людей на укуси будь-яких кліщів (не обов'язково паралітичних кліщів) розвивається тяжка алергічна реакція (сверблячі шкіряні висипки) – тоді слід звернутися до лікаря. Пам'ятайте, якщо після подорожі у когось з Вашої кампанії чи родини знайшли будь-якого кліща, ***то вся кампанія (чи родина) має бути оглянута щоденно на протязі шести днів*** на випадок, якщо кліщів занесли до домівки.

У вологих тропічних лісах на мандрівників також чатують і сухопутні п'явки **(leech)**. Одного разу автор знайшов чималих розмірів кровопивцю у себе на гомілці після повернення з лісу на півночі Тасманії.

Окрім змій, павуків та кліщів, Вас дуже болюче можуть кусати чи жалити австралійські ***багатоніжки*** **(centipedes** – роду *Scolopendromorpha*), які можуть досягати розмірів 10 см і мають іноді понад сто ніг (проте ще ні разу не знайшли багатоніжку зі 100 ногами!); ***гусінь***, що живе на евкаліптах (родини *Uraba* та *Doratifera*), ***скорпійони*** **(scorpions);** ***бджоли*** **(honey bees – Apis mellifera)** та ***оси*** **(wasps** та **hornets** – родини *Vespula, Polistes et Rhopalidia*), яких завезли до Австралії з Европи. До речі, у понад п'яти тисяч австралійців щороку спостерігають тяжкі алергічні реакції на укуси бджіл. Я виріс на українській пасіці і пригадую, як ще в ранньому дитинстві, одна з моїх двоюрідних сестер – Таня Мартинюк страждала на тяжкі реакції від бджолиних укусів і мала постійно одягати захісну сітку, коли проходила повз бабусині вулики. Деякі австралійці так люблять бджо-

ли, що навіть тримають їх у міських садибах. Через одного з таких бджолярів сіднейського медичного програміста і мого друга харківського доктора Олександра ледь не розпочалася українсько-кампучійська війна після того, як його бджола укусила в губу сусідку, яка була родом з Камбоджі!

Оси також часто жалять австралійців у губи і язик. Для цього оси залазять у відкриті металеві баньки з солодкими напоями (слід користуватися соломкою). При укусі у язик він може набрякнути за лічені секунди, і людина може померти від задухи. Іноді уражена людина не встигає нічого сказати, вона тільки раптово стає дуже збудженою і починає швидко тяжко дихати і хрипіти. Тому при таких укусах (навіть коли людина почуває себе відносно добре, тільки набряк язик) слід викликати карету швидкої допомоги **(ambulance).** Мені прийшлося надавати першу медичну допомогу такій хворій у Новорічну ніч 2000 року, і ця жінка практично не могла говорити. На щастя, стан хворої не погіршився за ті лічені сім хвилин, що я мав до приїзду карети швидкої допомоги. За той час я встиг зробити уколи адреналіну та антигістамінного препарату і накласти кисневу маску на обличчя хворої.

По всій Австралії розповсюджені також ***блакитні оси*** **(blue ants –** *Diamma bicolor***),** безкрилі самки яких теж люблять кусатися.

Австралія також «славиться» також своїми великими (до 3-х сантиметрів завдовжки) та ***агресивними мурахами*** **(ants).** Найнебезпечнішими серед них є ***мурахи-стрибуни*** **(jumper or Jack jumper ants –** *Myrmecia pilosula***)** та ***мурахи-бики*** **(bull ants –** *Myrmecia pyriformis***).** На жаль, останнім часом кількість цих комах зростає через зменшення популяції їх природнього ворога австралійського торбинчостого (сумчастого їжака) – єхидни. Мурахи нападають (а мурахи-стрибуни до того ж і підстрибують щоразу на декілька сантиметрів) на будь-кого, хто насмілиться з'явитися на їх території.

У лютому 2001 року австралійські біологи забили на сполох, коли знайшли «американський мурашиний десант», який «проскочив» через австралійську карантинну службу. У передмістях Брізбену було знайдено понад 30 гнізд небезпечних ***червоних або полум'яних мурахів*** **(fire or red ants –** *Solenopsis invicta s. Solenopsis saevissima richteri***).** Вважають, що вони потрапили як мінімум на рік раніше до Австралії разом з якимось закордонним вантажем. Ці зовсім невеличкі мурахи (розмірами від 2 до 6 мм) золотистого чи червоно-коричневого кольору походять з Південної Америки. Вони вже встигли завоювати Північну Америку та частину Азії. Мурахи трохи літають і можуть подорожувати приблизно на 20 км за рік. З одного гнізда за рік виходить біля 2000 маток, кожна з яких може відкладати до 1600 яєчок щодня. Попри свої нікчемні розміри ці мурахи дуже агресивні і завдають болісних укусів подібних до осиних. Американська статистика свідчить, що кожна двохсота жертва їх укусів може померти від тяжкої алергічної реакції. У США ці комахи завдають значних збитків сільському господарству, засліплюючи, а потім вбиваючи своїми укусами (нападають роями!) телят, курчат та поросят. На боротьбу з цією чумою американці витрачають біля 1 млрд долярів щорічно!

Перші австралійські спроби потруїти мурахів-десантників завершилися поразкою, проте вчені помітили, що наші місцеві чорні мурахи вступають у боротьбу з

американськими агресорами і, можливо, гальмують поширення «червоних вбивць» по Зеленому континентові. До речі, латинська назва мурахів «*invicta*» перекладається на нашу мову як «непереможні». Цікаво, чим закінчиться перша американсько-австралійська мурашина війна?

Якщо Ви побачите підозрілих мурахів (чи інших небажаних гостей), то повідомте, будь ласка, до Міністества Первинної Індустрії (**Department of Primary Industries;** загальноавстралійський номер телефону 13 25 23).

Мурахи мають подібне до ос жало, яким вони можуть багато разів жалити свою жертву. Ужалене місце дуже пече, причому біль (часом пульсуючого характеру) зростає на протязі п'яти хвилин, а потім поступово зменшується. Іноді хворих доводиться госпіталізувати з больовим шоком. Уражена ділянка шкіри може трохи набрякнути. Якщо у людській ранці залишилося жало, то його слід обережно вишкрябати нігтем, проте старатися не видавлювати. До рани прикладають крижану воду у пластиковій торбинці.

При повторних укусах комах (мурахів, бджіл та ос) досить часто виникають тяжкі алергічні реакції з системними шкіряними реакціями (анафілактичним шоком, розповсюдженою кропивкою, набряком язику чи шиї), ядухою та коляпсом. Відомі навіть смертельні випадки. Проте навіть при «несуттєвих» ознаках алергічної реакції – набряканні губ, вій чи незначних шкіряних висипках слід звернутися до Вашого лікаря.

При підозрі на тяжку підвищену чутливість до укусів, Ваш родиний лікар чи спеціяліст-алерголог (**Allergist**) може провести спеціяльні шкіряні тести з розбавленими отрутами або призначить Вам відповідний аналіз крові. При підтвердженні діягнозу спеціяліст-алерголог може визнати доцільним проведення спеціфічної десенситуючої терапії підшкірними введеннями алергену. При осиних укусах можливий розвиток так званої перехресної алергічної реакції – тобто, якщо людина мала алергічну реакцію на ужалення одного виду ос, то вона може також розвинути подібну реакцію на ужалення представницею іншого виду ос.

Людям з тяжкими алергічними реакціями на укуси комах рекомендують носити з собою про всяк випадок шприц з адреналіном, а на рану накладати пов'язку так само як при укусах змій. Навіть, якщо після ін'єкції адреналіну стане одразу краще, все одно слід негайно звернутися до лікарні (**accident and emergency department**), бо часто бувають двохфазні алергічні реакції протягом перших 24 годин після укусу. Кортикостероїдні препарати та антигістамінні засоби менш ефективні, але хворим з відносно нетяжкими алергічними реакціями (скажімо, кропивкою) лікарі рекомендують завжди мати при собі на випадок біди таблетки антигістамінних препаратів (дивись додаток «**Ваша австралійська домашня аптечка**»).

В такій теплій і вологій (у приморських районах) країні як Австралія звичайно не можна уникнути проблеми ***комарів або москітів*** (**mosquitoes**). Їх тут понад 275 видів і ці кляті комарики, а вірніше, комарихи, кусають усіх без розбору. Дослідження англійських вчених в Африці довели, що вагітних жінок комарі кусають удвічі частіше ніж решту населення. Вагітні жінки мають більш активний обмін речовин і більш приваблюють своїм запахом цих надокучливих комах. Австралійські дослідники також довели, що москітів приваблює запах окремих

людей, який визначається генетично. Відомий також жарт про «австралійське військове привітання» – згинаєш руку у лікті над головою як радянський піонер, але не замираєш, а продовжуєш махати долонею, відганяючи від обличчя мух та москітів.

Дві серйозні медичні проблеми, пов'язані з австралійськими комарами (їх жартівлива австралійська назва – **Aussie mossie**), – розвиток у частини австралійців тяжких алергічних реакцій та можливість зараження (передачі від хворої людини) через укуси москітів такими інфекційними (вірусними) хворобами, як три нижчезгадані ***лихоманки: денге*** **(Dengue fever),** ***річки Росс*** **(Ross River fever)** та ***лісу Барма*** **(Barmah Forest fever)** та ***енцефалит Долини Марей*** **(Murray Valley encephalitis).**

За повоєний час на тропічній півночі Австралії зареєстровано сім невеличких спалахів потенційно небезпечної для життя лихоманки денге, на яку щороку хворіють від 50 до 100 млн чоловік у інших тропічних країнах. Припускають, що цю інфекцію заносять до Австралії хворі мандрівники з-за кордону. Така сама ситуація з малярією. На щастя, природного резервуару малярії в Австралії немає.

Лихоманки річки Росс та ***лісу Барма*** уражають людей на більшій частині Австралії, попри льокальні назви місцевостей. Час від часу мені доводиться діягностувати нові випадки лихоманки річки Росс у північних передмістях Брізбену. За даними австралійського ревматолога доктора Александра Клестова (**Dr Alexandre Klestov),** у деяких районах Брізбену кожен четвертий мешканець має в крові антитіла до цієї лихоманки (тобто непомітно перехворів на неї). Завдяки тому, що в Австралії лікарі зобов'язані доповідати про випадки лихоманки річки Росс (вона належить до так званих хвороб, про які повідомляють уряд **(notifiable diseases),** ми знаємо, що у 1999 році в країні було зареєстровано 4404 випадків нових захворювань. Окрім самої лихоманки при цих хворобах часто спостерігаються гострі набрякання суглобів (артрит), болі у м'язах, збільшення лімфатичних вузлів, шкіряні висипки та тривала загальна млявість. На жаль, у багатьох випадках перебіг хвороби розтягується на довгі місяці чи навіть роки. Зараз вивчається взаємозв'язок лихоманки річки Росс із подальшим розвитком ревматоїдного артриту. Вважають, що у випадку, якщо погода влітку буде більш вологою, і умови для розмноження москітів поліпшаться, то захворюваність на лихоманку може різко підскочити. Мій товариш сіднейський вчений-мікробіолог Віталій Сінченко **(Dr Vitaly Sintchenko)** пояснив мені, що головним джерелом вірусу лихоманки для москитів є коні....

Енцефалит (запалення мозку) ***Долини Марей*** **(Murray Valley encephalitis)** спричиняється відповідним арбовірусом, який розповсюджений серед котів, собак, птахів та торбинчастих тварин Австралії (**marsupials**). Випадки цього смертельно небезпечного енцефаліту зареєстровані у всіх штатах Австралії, проте найбільше – у штаті Південної Австралії. Вірус енцефаліту передається через укуси комарів.

У 1995 році два австралійця на острові Торесової протоки **(Torres Strait Island)** загинули від японського енцефаліту **(Japanese encephalitis),** який є близьким родичем вірусу енцефаліту Долини Марей і теж передається через укуси комариків. На жаль, географія природнього резервуару цього тяжкого енцефаліту (вірус роз-

множується у організмах диких свиней та птахів) поволі посувається по Тихоокеанським країнам у бік австралійського континенту.

Тому проти москітів іде постійна тотальна війна з застосуванням хемічної зброї та авіації. Проте побороти їх у відвертих бойових діях неможливо. Вчені, однак, сподіваються, що приборкати це лихо вдасться за допомогою створення генетично-модифікованих (спадково змінених) москітів, які не зможуть передавати ці інфекційні хвороби.

На «особистому фронті» боротьби з москітами радять, по-перше, запобігати їх розплодженню на Вашому власному подвір'ї (прибирати всі ємкості, де може застоюватися на декілька днів вода і регулярно обробляти хлоркою Ваш басейн). По-друге, слід робити все можливе, щоб москіти Вас особисто не кусали. Пам'ятайте, що москіти, так само як і акули, найбільше виходять «на полювання» у сутінках та на світанку. Вони можуть кусати і через одяг, що надто щільно прилягає до шкіри. Якщо ж ви все таки ризикнете вийти надвір у місцях, де існує проблема москітів, застосовуйте, будь ласка, так звані ***репеленти*** **(repellents)** – креми, що викликають огиду (!) у москітів. В будинках рекомендують мати спеціяльні захисні протимоскітні решітки на вікнах та дверях, або, принаймі, розвішувати спеціяльну протимоскітну сітку над ліжком. Для тих комариків, що проскочать до хати, рекомендується застосовувати аерозольні розбризкувачі ***інсектицидів*** **(insecticides)** та висмоктувати агресорів пилососами. Успішній боротьбі допомагають також вентилятори під стелею та кондиціонери повітря. Один з останніх «революційних» засобів боротьби з москітами – спеціяльний електронний пристрій, що відтворює писк москітів-самців. І оті самці щось таке страшне говорять своїм москітам-самкам, що останні, згідно реклямі, не підходять на двадцять квадратних метрів!

Багато видів австралійських тварин, як свійських (козли, вівці, коти, собаки та рогата худоба), так і диких (кенгуру), можуть буди джерелом зараження людей ***ку-лихоманкою*** **(Q fever),** збудником якої є рикетсія (*Coxiella burnetii*). Хвороба передається при будь-якому контакті з тваринами чи їх м'ясом. Для захворювання властиві лихоманка, озноби, потіння, надзвичайне почуття втоми, біль у м'язах та суглобах, головні болі та фотофобія (коли у людини болять очі від світла). Є відповідна вакцина, яку радять прищеплювати людям, що працюють з тваринами в Австралії.

Серед інших поширених «тварин» Австралії слід виділити, кліща, що викликає ***коросту*** **(scabies),** якої тут багато серед школярів, ***пташині кліщі*** **(bird mites** – *Ornithonyssus bursa*), яких заносять до австралійських контор з паперами або вони залазять до житлових кімнат після того як птахи покидають свої гніздечка на даху. Ці кліщі кусають часто вночі і викликають сильну сверблячку. Є тут і звичайні ***блошиці*** **(bedbugs** – *Cimex lectularius*) і ***блохи*** **(fleas).** Серед останніх найчастіше на людей нападають котячі блохи (**cat flea** – *Ctenocephalidis felis*). Собачі (**dog flea** – *Ctenocephalidis canis*) та людські блохи (**human flea** – *Pulex irritans*) частіше починають кусати під час теплих та вологих місяців у прибережних районах з пісчаними грунтами.

Щурячі блохи **(rat flea),** заражені відповідними рікетсіями (*Rickettsia typhi*), передають ***висипний тиф*** **(murine typhus),** який вельми нелегко діягностувати, бо він тут буває дуже рідко.

Мені, як лікареві, майже щотижня доводиться бачити ***воші*** **(head lice** – *Pediculus capitis*), трапляються і ***лобикові воші*** **(pubic lice** – *Phthirus pubis*), які тут ще називають «крабами» **(crabs).**

Сама остання австралійська пошесть, про яку стало відомо у 1996 році, – це новий вірус – ***ліссавірус*** **(Lyssavirus),** який викликає енцефаліт. Вже загинуло дві австралійки. Вірус виявився широкорозповсюдженим серед всіх порід ***австралійських кажанів*** **(bats),** включаючи так званих ***літаючих лисиць*** **(flying foxes** – *Pteropus*) і передається людям при їх укусах чи подряпинах. У таких випадках радять негайно промити ранку водою з милом (на протязі 5 хвилин) і звернутися до лікаря. Щоб запобігти цій інфекції, слід ніколи не наближуватися до кажанів, навіть не намагатися звільнити їх, якщо вони зачепляться за паркан. Про хворих, на Вашу думку, тварин повідомляйте в австралійські державні організації (наприклад, **Parks and Wildlife**). Кажани найбільше наближуються до людей, коли в них з'являється приплід – у жовтні та листопаді.

Ліссавірус є близьким родичем вірусу сказу. Тому для лікування та вакцинації використовують протисказову вакцину та імуноглобулін. Самого ж клясичного сказу в Австралії немає. Карантинні служби Австралії роблять усе можливе, щоб не допустити на територію Австралії скажених домашніх песиків чи будь-яких інших тварин з-за кордону.

Ще одна категорія небезпечних постійних мешканців Австралії, про яку слід згадати – це ***терміти***, які просто можуть з'їсти дерев'яні частини будинків. Особливо небезпечним є двоюрідний брат садового терміта – ***гігантський північний термiт*** **(giant nothern termite** – *Mastotermes darwiniensis*), який має середню довжину 13 мм і може жувати навіть свинцеві та пластикові покриття і переповзати через спеціяльні захистні «перевернуті тарелі» на палях будинків, що захищають від звичайних термітів. На щастя, ці терміти живуть на північ від міста Рокгемптон'а **(Rockhampton),** проте з вантажами їх іноді перевозять по Австралії і їх іноді бачать навіть у північних передмістях Брізбену. Але їм тут надто холодно....До речі, в Австралії господарям будинків радять щорічно викликати для перевірки будинків та парканів відповідного спеціяліста по боротьбі з термітами та пацюками **(pest control).** На сторінці Інтернету **www.bsa.qld.gov.au** наводяться основні правила, як запобігти проникненню термітів у будинок.

А ще в Австралії живуть різні тварини, які просто можуть Вас налякати. Уявіть собі, що хтось уночі стукає Вам у двері. Переїхавши до Брізбена з Тасманії, ми з дружиною довго не могли зкумекати, хто б це міг бути, поки не знайши винуватців – ними виявилися маленькі (довжиною декілька сантиметрів) кумедні нічні ящірки ***гекони*** **(gecko** – *Gekkon*), які можуть повзати навіть по вікнам (по вертикальному склу). Вони голосно цокають язиками.

Коли ми жили у Сіднеї, у піддашші нашого будинку жили невеличкі (розмірами з кішку) опосуми **(possum),** які іноді уночі зазирали нам з високого дерева до ванної кімнати або, ще страшніше, здіймали уночі гвалт на горищі. Щоб їх вгамовувати ми тримали поруч з ліжком швабру, якою стукали у стелю. У Новій Зеландії, де кількість опосумів досягла 70 млн голів, вони стали справжнім національним

лихом. За підрахунками, вони з'їдають до 21 тисячи тонн природних насаджень щоночі.

Один з улюблених австралійських птахів – кукабара, якого науковий переклад на українську – ***зимородок-реготун*** або ***рибалочка-реготун*** (**kookaburra** – *Dacelo gigas*), має звичку реготати дурним чоловічим голосом на світанку та після заходу сонця. Через це її іноді ще називають «**bushman's clock** – будильником лісової людини.» В її виправдання слід зазначити, що вона полює на отруйних змій.

А ще помешканнями Австралії бігають величезні (декілька сантиметрів довжиною) крилаті таргани. Вони нікого не кусають, проте у нічний час можна чути як їх ноги «стукають» по лінолеуму чи паркету. Словом, маємо веселих сусідів...

Багато в Австралії і пацюків. Через пару тижнів після того, як ми перебралися до нової хати, я надибав у кладовому приміщенні на нахабного пацюка. Я довго ганявся за ним, але не міг вбити. Наступного ранку провід телевізійної антени був повністю перегризеним. У 2001 році лісові пацюки перегризли телефонний кабель, що з'єднував містечко шахтарів Маунт Айза з рештою світу.

Мій товариш, ялтинський стоматолог Олександер Коломієць стверджує, що колись серед студентів Сімферопольського медичного інституту був популярним вираз: «Життя дається тільки раз і прожити його слід на Південному Узбережжі Криму!». Приблизно 90 відсотків австралійського населення поділяє цю студенську думку і мешкає в приморських містах країни-континенту, радіючи теплим австралійським морям-океанам. Проте, блакитний океан може також «порадувати» несподіваними зустрічами з акулами, крокодилами, небезпечними для життя медузами, отруйними та колючими рибами та морськими зміями.

За 208 років білої колонізації Австралії зареєстровано 568 випадків ***нападу акул*** (**sharks**) на людину, у яких загинуло 185 чоловік. Проте, деякі дослідники стверджують, що акули з'їдають більшість з тих десятків плавців, аквалангістів, рибалок та серфінгістів, котрі зникають безслідно в океані. З вертольотів можна досить часто спостерігати великих акул неподалік від популярних австралійських пляжів.

Попри загальновідомий страх, який підігріли відомі фільми «Щелепи», за останні десять років від нападу акул в Австралії (з береговою лінією понад 37 тисяч кілометрів) офіційно загинуло всього 11 чоловік (для порівняння: за той же час 8 чоловік «з'їли» крокодили, 20 бідолах померло від укусів бджіл, 19 чоловік вбило блискавкою, 88 затонуло з аквалангами та 32 772 чоловіки спіткали свою смерть на австралійських дорогах). Проте, за підрахунками, в австралійських водах нишпорять біля 10 тисяч хижих ***великих білих акул*** (**great white shark** – *Carcharodon carcharias*), на що слід вважати і не хизуватися далекими запливами. До того ж, наприкінці 1997 року австралійський уряд прийняв закон про повну заборону полювання на два види акул – велику білу та сіру акули в австралійських територіальних водах та риболовних зонах над континентальним шельфом (через скорочення їх чисельності). Порушникам загрожує штраф від 10 до 50 тисяч австралійських долярів. Водночас, з 1989 по 1999 роки лише біля популярних пляжів штату Квінсленд з тенет було витягнуто 111 великих білих

акул (всього, щорічно витягають понад 1100 акул різних видів). Ці тенета спеціяльно закріплюють під водою, щоб захистити пляжі від нападу морських хижаків, які іноді важать 3 тонни.

На відміну від великих білих акул немає свідчень, що сірі акули були винуватцями нападу на людей, проте вони мають особливо хижий вигляд і тому прикрашають австралійські океанаріюми. До акул-людожерів належать також ***тигрові акули*** **(tiger shark** – *Caloeocerdo cuvieri*) та ***сіро-блакитні акули*** **(mako** – *Isurus*).

Акули можуть напасти коли завгодно і на кого завгодно. Можливо Ви мені не повірите, але один з австралійських прем'єр-міністрів зник під час морського запливу (була навіть гіпотеза, що його викрав радянський підводний човен)! Напади бувають навіть коли води всього по пояс. Але ризик акулячого укусу зростає, якщо Ви любите серфінг, бо серфінгісти, що лежать на дошках, знизу нагадують завжди голодним акулам смачних черепах. Не плавайте на світанку чи вночі, коли акули частіше припливають до берега. Не варто плавати у місцях, де багато риби чи морських котиків, куди скидають каналізаційні води, небезпечно мочитися у воду, носити під час плавання блискучі намиста чи ювелірні прикраси. Не радять також купатися зі своїми песиками. Жінкам не рекомендують залазити у воду під час менструацій, бо акули «чують» кров. Небезпечно купатися у каламутній воді (після дощу) чи у місцях, де різко збільшується глибина. Якщо Ви бачите, що до берега починає наближуватися сполохана риба, то найімовірніше за нею женеться акула...Пійману рибу потрібно миттєво витягати з води. Якщо ви чистите рибу на човні, то не можна викидати нутрощі коли човен знаходиться на якорі чи не рухається: акули мають гарний нюх на поживу.

Відомо також, що великі білі акули пропливають повз популярне «пляжне» південне узбережжя штату Квінсленд з березня до кінця вересня.

Під час зустрічі з акулою слід не спускати з неї очей і не робити різких рухів. Не намагайтеся відлякувати акулу до останнього моменту. Найкраще бити акулу по пиці, очам чи жабрам. Якщо ви шпигнете її ножем, то поласувати нею (і, можливо, Вами) припливуть її сестри. Якщо вже нічого не допомагає, то поясніть акулі, що у Вас радіоактивне м'ясо, бо Ви жили на Україні, або просто скажіть одне слово – Чорнобиль. Акули теж ковтають газети, в яких пишуть про Чорнобиль...

Деякі акули люблять запливати у гирла австралійських річок. На жаль, у прісній воді вони можуть ставати агресивнишими. Деякі австралійські фахівці навіть боялися, що акули могли зірвати Олімпійські змагання у річці Парамата **(Parramatta)** у Сіднеї.

Іноді акули по-дружньому можуть трохи штовхнути Вашого човна чи просто попробувати на зуб Ваш підвісний мотор. Буває, що вони з цікавості висовують голову з води, щоб розгледіти, що у Вас серверують на сніданок. При цьому вони Вам можуть подарувати свою неповторну акулячу «посмішку».

Іноді частини тіла людей знаходять і в інших видах океанської риби. У 2000 році голову одного рибалки було знайдено в середині гігантської тріски біля міста Кернс. Рибина важила 44 кілограми і мала довжину 160 см. Проте фахівці вважають, що людей роздирають акули, а інша риба тільки підбирає залишки...

Нащастя, ***австралійські крокодили*** **(crocodiles)** проживають тільки на півночі штату Квінсленд (починаючи від острова Фраїзер'а і вище до екватора) та в Північний Території Австралії **(Northern Territory).** За деякими підрахунками, в Північній Території на 200 тисяч населення приходиться біля 63 тисяч крокодилів, тобто майже кожен третій мешканець має «свого» крокодила! Обидва підвиди «крок'ів – **crocs**» – прісноводні та морські – агресивніші за американських алігаторів і можуть розігнатися на суходолі до швидкості 40 кілометрів на годину (від них не втік би навіть Борзов!). Проте вони звичайно чатують на свою жертву, «прикинувшись колодою» у воді. Статистика 16 нападів на людей у Північній Території за 1981–1991 роки свідчить, що 13 з них відбулися у воді у вечірній чи нічний час, причому, більшість жертв була напідпитку (певно крокодили, так само, як колись їх російський побратим – сатиричний журнал ***Крокодил,*** боряться з алькоголізмом в Австралії!).

У 2000 році один безпечний австралієць, прогулюючись у плавнях зі своїм песиком, не помітив двохметрового морського крокодила (**saltwater crocodile** або **«saltie»**), якому він наступив на кінчик хвоста. У відповідь ображена тварина вкусила австралійця за сідницю.

Мені довелося спостерігати у австралійських звіринцях вражаючу картину, як 500 кілограмові крокодили вистрибують з води на дресирувальника. До речі, австралійський морський крокодил – найбільший у світі (до 6,5 метрів в довжину і до однієї тонни вагою). До знака ***«Обережно – крокодили!»*** в Австралії потрібно ставитися серйозно. В таких місцевостях радять триматися на відстанні декількох метрів від берега, якщо Ви не хочете повторення сцени «з'явлення крокодилу» з відомого австралійського фільма «Крокодил Данді». В принципі, крокодили є дуже територіальними тваринами, які охороняють свою частину річки від інших крокодилів. Проте іноді вони починають мандрувати. У 2000 році на тиждень було закрито один з популярних пляжів біля міста Кернса, де почав постійно з'являтися крокодил, якого чомусь назвали Борисом. Насьогодні, полювання на крокодилів дозволяють тільки аборигенам. Кількість крокодилів в Австралії постійно зростає. Мандруючих крокодилів, що надто наближуються до людей, ловлять і відвозять назад у національні парки (в штаті Квінсленд) чи продають до крокодилячих ферм без права повернення на волю (у Північній Території).

На крокодилів трохи подібні величезні ящірки – ***варани*** **(goanna** – *Varanus giganteus*), які тут досягають півтораметрової довжини. Вони полюють на дрібних тварин, і людина, як продукт харчування, їх не цікавить. Вони часто повзають навколо наметів, у яких сплять відважні австралійські туристи, проте якщо їх перелякати, то варани можуть своїм хвостом збити з ніг дорослу людину. Менші за розмірами види ящірок можуть Вас покусати, якщо Ви на них самі нападете.

Попри численні анекдоти про повільність черепах, великі ***морські черепахи*** **(loggerhead turtle** – *Caretta caretta gigas*), які кадуть яйця на пляжах Австралії, можуть також Вас вкусити своїм великим беззубим ротом.

Але найчастіше на австралійських морських пляжах Вам прийдеться мати справу з медузами. Понад 9000 видів різних підводних істот самих дивовижних форм та кольорів об'єднуються у клясі так званих ***нематоцист*** або пекучих клітин

(Nematocysts – *Cnidaria*). Вони харчуються рибками, яких вони вбивають отрутою. Цю отруту вони вистрілюють із своїх клітин мікроскопічними гарпунами. Більшість із них належать до медуз, проте деякі маскуються (прикидаються) під каміння чи рослини.

Серед численних австралійських ***медуз*** **(jellyfish)** тільки дві можуть спричинити раптову та дуже болючу смерть. Це – ***медуза-коробочка або морська оса*** **(box jellyfish** or **sea wasp or Cubo** – *Chironex fleckeri*) та ***Chiropsalmus quadrigatus.*** Медуза-коробочка зустрічається у прибрежних водах та річках тропічного Квінсленду та Північної Території, починаючи з Тропіка Козерога (десь 400 кілометрів на північ від Брізбену). Місцеві мешканці завжди скажуть Вам про пору року та погодні умови, коли є ризик бути ужаленим цією медузою. У Північній Території вона, як правило, зустрічається з серпня по червень, у Кернс'і – з кінця жовтня до червня, у Рокгемптон'і **(Rockhampton)** – з грудня до березня. Медуза наближується до узбережжя (включаючи гирла річок) у жаркі пасмурні і спокійні дні, полюючи на дрібних креветок. Частіше – після дощів. Формою вона нагадує коробку розмірами 20 на 30 см і важить до 2 кілограмів, від неї відходять чотири пучки напівпрозорих щупальців довжиною до трьох метрів. У цих щупальцях заховані мільйони жалячих капсул, які при дотику вприскують отруту через шкіру будь-якої Божої тварі. Ця отрута може призвести до зупинки серця та дихання. Другий тип капсул виробляє липку речовину, завдяки якій щупальці міцно прилипають до жертви. Одна доросла пересічна медуза-коробочка має достатньо отрути, щоб вбити як мінімум три чоловіки. З початку двадцятого століття понад сімдесят австралійців загинули від смертельних дотиків цієї медузи. Клясична картина ужалення – дитина (а середній вік жертви – 14 років) з криком вискакує з води і падає на березі. На тілі можна помітити набряклі бурякові чи темнокоричневі смуги, наче людину відшмагали батогом (якщо людина виживе, то на все життя можуть лишитися депігментовані шрами). Чим більша площа ураження, тим тяжча клінічна картина отруєння. Людину слід тримати двом рятувальникам (може бути дуже сильне збудження, а потрібна іммобілізація). Якщо людина перестала дихати, то слід почати реанімаційні заходи (дихання рот-до-рота та зовнішній масаж серця) і кликати по медичну допомогу. Ні в якому разі не слід одразу відривати приклеєні щупальці або терти вжалені місця рушником (бо ще більше жалячих капсул розрядиться у шкіру жертви) і не лишати жертву на самоті. Спочатку слід на них лити протягом 30 секунд чи довше домашній оцет (до двох літрів оцту) або розведену оцтову кислоту. Якщо вражено більше ніж 50 відсотків площі кінцівки то радять застосовувати туге бинтування та іммобілізацію кінцівки (аналогічно як при зміїних укусах). Через п'ять хвилин щупальця можна забрати сухим рушником. Людину слід максимально швидко довезти до лікарні (для цього використовують навіть вертольоти), де застосують спеціяльну протиотруту.

Найближча родичка медузи-коробочки – **Chiropsalmus** – зустрічається тільки на крайній півночі Австралії у Тихому та Індійському океанах. Вона має прозоре тіло у формі дзвона (розмірами до 20 см) і дуже ламкі щупальці довжиною до півтора метра. Клінічна картина отруєння та принципи медичної допомоги аналогічні до отруєння медузою-коробочкою. Ще одна родичка – ***медуза-джімбл*** **(jimble** – *Carybdea rastoni*) широко розповсюджена у водах навколо всієї Австралії. Її ма-

леньке (до 2 см тіло) та чотири делікатні рожеві щупальці (довжиною до 30 см) дуже легко не помітити, особливо у пасмурний день, коли медузи часто наближуються до берега. Вони також люблять цілими «зграями» припливати у ранішні та вечірні часи. Після дотику щупальців виникає помірний льокальний біль, який триває до двох годин. Набряк, почервоніння, а іноді і пухирі, можуть спостерігатися декілька тижнів. Місце ужалення традиційно поливають оцтом (бо хто знає, чи то не була медуза-коробочка), проте зараз частіше рекомендують відмити уражене місце водою або 70% спиртом (тільки не терти!), потім можна зняти залишки щупальців медузи пальцями (на них достатньо товста шкіра, щоб захистити від ужалення) і прикласти до ураженого місця кригу чи пластикові пакунки з холодною водою щоб вгамувати біль.

Крихітна ***медуза – іраканджі*** **(irukandji** або **tamoya** – *Carukia barnesi*) була ідентифікована австралійськими вченими тільки у 1961 році, хоча про хворобливий стан, який вона спричиняє, було відомо значно раніше. На цю медузу натрапляють в місцях, починаючи від затоки Мортон **(Moreton Bay)** і далі на північ від Брізбену. Вона дуже маленька, має прозоре тіло розмірами до 1 сантиметра, від якого тягнуться чотири щупальці (довжиною до 1 метра). Отруйні капсули мають вигляд маленьких червоних крапок. Літом 2000 року ця медуза « ужалила» 17 чоловік. У більшості випадків ужалена людина саму медузу навіть не бачить. Уражене місце помірно болить і трохи набрякає, проте місцевий біль ущухає десь через півгодини. Приблизно в той самий час у людини починає боліти голова, з'являються нудота та блювання, біль у животі, суглобах, посилене потовиділення та загальне збудження, збентеження, іноді підіймається артеріальний тиск, описані випадки інфарктів міокарду та гострої серцевої слабкості. Спеціяльної протиотрути ще не розроблено, місцеве лікування – як при ужаленні медузоюджімбл, при потребі – знеболюючі засоби. Важливо постійно перевіряти пульс таких хворих, і якщо він стає прискореним (понад 100 на хвилину) чи не регулярним – негайно викликати медичну допомогу.

Зовсім відрізняється за своєю формою медуза – ***блакитна пляшка або португальский військовий корабель*** **(blue-bottle or Portuguese man-of-war or Pacific man-of-war** – *Physalia physalis*). Вона дуже поширена у теплих морях світу і зустрічається на всьому австралійському узбережжі. Ця медуза у воді виглядає як велика повітряна бульба чи риб'ячий пузир, до якого приєднана ціла низка грон на пучку коротких та одного довгого (до 10 метрів довжиною) щупальців. Насправді, медуза складається з багатьох підпорядкованих організмів. Один утворює поплавок, інші займаються розмноженням, третя група складає грона та щупальці, які відповідають за ужалення та діставання їжі. Довгий щупалець також може служити якорем. Медуза може плисти по морю як вітрильник. Контакт з цією медузою може бути смертельним, проте, на щастя, в Австралії поки ще ніхто від неї не загинув.Одразу ж наступає гострий біль, з'являються численні смуги ураженої шкіри, іноді у формі драбини. Тяжкий біль триває одну-дві години, часом поширюється на найближчі суглоби чи навіть пахву. Іноді місце ураження кровить і виникають виразки, які можуть перетворитися у шрами. При повторних ураженнях у деяких людей виникають також тяжкі алергічні реакції. Іноді доводиться призначати сильні знеболюючі засоби, деякі автори рекомендують прикладати

спочатку оцет до зняття щупальця. Як і інші медузи, викинута на берег медуза-блакитна пляшка продовжує бути небезпечною. Перед заходом у море завжди варто пересвідчитися, що цих медуз не викинуло на берег. Авторові довелося особисто «близько познайомитися» з медузою – блакитною пляшкою. На березі ці викинуті медузи мені нагадували риб'ячі повітряні пузирі з невеличких карасиків.

Дуже поширеною в Тихому та Атлантичному океанах є ***рожево-бузкова жаляча медуза*** **(mauve stinger or mauve blubber** – *Pelagia noctiluca*). Її багатокольорове тіло вкрите наростами. Дотик до неї (особливо щупальців) може бути болючим. Так само поширеними є різні види ***морської або волосистої жалячої медузи*** **(sea blubber or hairy stinger or snottie** – родина *Cyanea*). Їх тарельоподібні тіла мають вігнуті в середину краї та велику кількість тоненьких ворсистих щупальців (один вид навіть називається – ***левова мантія*** – **Lion's Mane**). Ужалення проявляється пекучим тяжким болем, який триває до однієї години. Іноди місцевий біль супроводжується нудотою, білю в животі, судомами м'язів, посиленим потовиділенням та задишкою. Лікування – симптоматичне. На відміну від попередньозгаданих медуз, місцеве застосування оцту при ужаленнях цими видами медуз не рекомендується, а прикладають алькоголь чи розчини бікарбонату натрію **(Sodium bicarbonate).**

Звичайна портова медуза **(common harbour jellyfish** – родина *Scyphozoa*) особливої загрози для здоров'я не уявляє, хіба що якщо доторкнеться до ока.

До нематоцист належать і так звані пекучі ***вогняні коралі*** **(fire corals** – кляса *Hydrozoa*) та ***вогняні водорості*** **(fire weeds),** які нагадують пальмове листя. До цих коралів свого часу доторкнувся відомий дослідник Чарльз Дарвін на Кокосових островах **(Cocos Islands).** Пальці дослідника коральової отрути не відчули, проте потім, коли він доторкнувся цими пальцями до обличчя, то ніжна шкіра обличчя почала пекти. Окрім «опіків» шкіри при великій площі контакту можуть виникати і системні прояви отруєння – млявість, нудота, нервове збудження та слабкість. Принципи лікування такі самі як при отруєнні медузами.

В Австралії є багато видів ***осьминогів*** **(octopus),** проте тільки один з них є небезпечним для життя. Це – невеличкий ***блакитно-кільцевий або смугастий осьминіг*** **(blue-ringed or banded octopus** – *Hapalochlaena maculosa*), дуже поширений в австралійських прибережних водах (зустрічається частіше ніж будь-який інший восьминіг). Він оригінально полює на крабів. Осьминіг запливає над крабом і пускає на нього свою отруйну слину, що паралізує м'язи жертви (отрута за своєю хемічною будовою подібна до відомої отрути – тетродотоксину). Осьминога можна розпізнати по його темнокоричневому забарвленню, на яке наче зверху накладаються блакитні кола. Коли осьминіг збуджується чи його витягають з води, то його кольори темніють, а блакитні смуги стають яскравими. ***Осьминіг не є небезпечним для людей у воді, проте коли його витягують з води, він може вкусити*** своїм гострим дзьобом, розташованим на місці сходження його восьми ніг. Укус його (відносно безболісний) викликає місцеве набрякання та яскраве почервоніння шкіри. Проте через декілька хвилин жертва починає відчувати поколювання у язиці та на губах, далі її зір затьмарюється, і їй стає тяжко говорити, може наступити коляпс та зупинка дихання (попри це, жертва свідомості

не втрачає). У таких випадках слід проводити реанімаційні заходи (штучне дихання) доки активність дихальних м'язів не відтвориться (це може зайняти години), накласти давлячу іммобілізуючу пов'язку на уражену кінцівку і захищати очі жертви від висихання (хворий не може навіть моргнути!). Описані смертельні випадки.

Деякі види чарівних австралійських ***конусних черепашок*** **(Cone shells)** теж мають отруту подібну до блакитно-кільцевого восьминога, яка теж може паралізувати людину. Найбільш отруйними вважаються такі: ***черепашка географа*** **(geographer cone** – *Conus geographus*), ***парчова черепашка*** **(cloth of gold cone** – *Conus textile*), ***тюльпанова черепашка*** **(tulip cone** – *Conus tulipa*), ***мармурова черепашка*** **(marble cone** – *Conus marmoreus*) та ***перлинна черепашка*** **(pearle cone** – *Conus omaria*).

За нормальних обставин цю отруту черепашки застосовують, щоб вбити, а потім з'їсти маленьку рибку. Для цього черепашки стріляють у рибу спеціяльними отруйними гарпунами або зубами (до 1 см завдовжки), які за формою нагадують кулю. Такі черепашки можуть вистрілити у їх збирача ***з будь-якого кута атаки*** (тобто, як би Ви їх не тримали) і спричинити клінічну картину отруєння, як при укусах блакитно-кільцевого восьминога. Навіть дуже дрібне таке безболісне «поранення» може бути смертельно небезпечним. Одного чоловіка на острові Геймен'а **(Hayman Island)** черепашка географа смертельно поранила, коли він засунув свою руку до кишені, де він тримав, як виявилося, ще живу черепашку. Принципи першої допомоги теж такі самі як при укусах блакитно-кільцевого восьминога.

Дітей слід попереджати про потужні клішні австралійських ***крабів та прісноводних раків*** **(crayfish),** тіло яких досягає 30 см довжиною. Один з тасманських крабів важив 15 кг!

Окрім «сухопутних» плазунів у воді біля берегів Австралії мешкає ще 30 видів ***отруйних морських змій*** **(sea snake** – родини *Hydrophiidae*). Вони прекрасно плавають і проводять все своє життя у морі, пірнаючи на глибину у пошуках поживи. Їх легко розпізнати по їх розплющеному веслоподібному хвосту та прикритим перетинками ніздрям. Іноді сотні тисяч морських змій збираються у морі в одне кишаче кубло довжиною у декілька кілометрів. На щастя, морські змії не агресивні, і самі на людей не нападають (хоча можуть проявити цікавість і наблизитися), проте вони часто попадаються у рибальскі сіті, або до них випадково торкаються уночі. Укус їх безболісний, проте поволі розвивається параліч та біль у м'язах, болі у голові та животі. Відомі смертельні випадки. Принципи першої допомоги аналогічні заходам при «нормальних» зміїних укусах. Є спеціяльна протиотрута.

Океани навколо Австралії (особливо на Великому Бар'єрному рифі) славляться ***унікальністю свого рибного світу***. Тут можна зустріти риб найрізноманітніших форм, «розмальованих» Творцем з використанням самої дивовижної палітри кольорів. Більшість цих риб дуже дружні (але не всі!) і дають себе розглядати зблизька. Проте частина з них мають непомітні ***гострі і часом отруйні шипи чи колючки***. Іноді навіть дрібна подряпина чи укол можуть викликати тяжку ***больову реакцію і навіть больовий шок.*** Хоча в більшості випадків біль

проходить без лікарського втручання протягом 5-10 хвилин. Але іноді доводиться застосовувати знеболюючі засоби, льокальне знеболення чи бльок регіонального нерву. ***Лікування при уколах чи порізах різними отруйними рибами, в принципі, одне й те саме.*** У зв'язку з тим, що отрути багатьох риб є нестійкими до температури, ***уражену кінцівку радять тримати у найгарячішій воді, яку людина тільки може витримати*** (проте будьте обережні, щоб не обваритися). Іммобілізаційну пов'язку не накладають.

Другою проблемою є можливість розвитку ***місцевої інфекції***. Цьому також сприяє та обставина, що під час уколів шипи іноді ламаються, і їх частини можуть лишатися непоміченими у ранках (їх безумовно має витягти лікар). Особливо небезпечним ускладненням є ***правець*** **(tetanus),** мікроб якого є дуже поширеним у природі. Тому, всім постійним мешканцям Австралії кожні десять років проводять прищеплення **(vaccination)** проти правцю. У випадку «риб'ячих уколів» (а також звіриних укусів чи просто забруднених ранок) через п'ять і більше років після останнього прищеплення необхідно робити додаткову ін'єкцію **(tetanus booster).** Щоб запобігти нещасним випадкам, ***радять не брати незнайому вам рибу голими руками (навіть мертву)***. Під час відвідин рифів слід нічого не чіпати, мати взуття з товстими підошвами і краще під водою не йти звичайною ходою, а «волочити» ноги. При пірнанні з аквалангом **(SCUBA-diving)** найкраще мати спеціяльний костюм **(wetsuit)**, який захистить Вас від багатьох несподіванок і може за смаком чи кольором не сподобатись місцевим акулам.

Найнебезпечнішою серед отруйних риб вважається ***риба-камінь або бородавчатий вовкулака*** **(stonefish or warty-ghoul** – *Synanceia trachynis*). Її знаходять на двох третинах берегової лінії Австралії від Брізбену на Тихому океані і на північ та навколо Австралії до середини австралійського узбережжя на Індійському океані (500 кілометрів північніше міста Перт). Ця потвора довжиною до півметра має незгарбні грубі форми і велику голову. Проте найважливіше те, що в неї на спині є ще і тринадцять гострих шпичок, кожна з яких має сполучення з двома отруйними залозами. Ці голки можуть глибоко ввіткнутися у стопу, якщо людина випадково стане на цю рибу. Вони навіть проходять через тоненькі гумові підошви. Враховуючи те, що риба більшу частину свого життя проводить на дні, де вона напівзанурена у мул та камуфльована у водорості, очікує на маленьку рибку (яку вона миттєво ковтає своїм великим ротом), то ненавмисне наступити на рибу-камінь дуже просто. Ці голки викликають нестерпний біль, що може тривати багато годин, а також задишку, марення, судоми, блювання та серцеву недостатність. Окрім вищезгаданих загальних принципів першої допомоги і лікування, у всіх серйозних випадках має також застосовуватися ***спеціяльно розроблена протиотрута***. Трохи подібною за формами до риби-каменя є ***риба-булраут*** **(bullrout or rroki or scorpionfish or wasp fish or rock cod** – *Notesthes robusta*), яка має п'ятнадцять отруйних шпичок на спині і є придонною рибою у гирлах приливних річок східного узбережжя Австралії.

Гострі (і отруйні) шпички біля хвоста має розфарбована у сині та жовті кольори ***риба-хірург*** **(surgeonfish or doctorfish or tang or spinetail** – *Acanthurus dussumieri*). Вона іноді нападає на пірнальників, якщо їй немає куди відступати. При цьому швидкими рухами свого хвоста вона може нанести глибокі порізи,

внаслідок чого окрім болю може бути і ***суттєва кровотеча***, яку слід якомога швидше припинити накладанням тугої пов'язки. Через отруту біль може тривати декілька годин чи навіть днів після «поранення».

Подібне синьо-жовте смугасте забарвлення має також невеличка (до 20 см) ***риба-кролик*** (**rabbit fish or black trevally** – *Siganus spinus*), зграйки якої плавають біля рифів північного Квінсленда. Вона має чортову дюжину отруйних шпичок на спині і декілька – на черевці.

На мілководді, особливо навколо скель та коралових рифів Австралії, часто можна зустріти красиво розфарбованих ***риб-метеликів*** (**butterfly cod** – *Pterois volitans*), які з допитливістю підпливають до пірнальників. Їх підвиди мають екзотичні назви: **zebra fish, firecod, lion fish and red-fire fish**, і вони все частіше прикрашають австралійські акваріюми. Риби-метелики мають дуже довгі отруйні шипи, які скеровують уперед себе для захисту. Їх уколи є надзвичайно болючими, іноді супроводжуються блюванням, лихоманкою та профузним потовиділенням. В інших країнах повідомлялося навіть про смертельні ужалення такими собі рибами-метеликами.

Часто, особливо під час нічної рибалки, в рибацькі тенета потрапляє вусата ***риба-кішка*** (**catfish or cattie** – родини *Plotosus, Cnidoglanis et Tachysurus*). Вона трохи подібна за формами до чорноморського бичка, має довжину від 5 см до 1 метра і дуже поширена в гирлах приливних річок та на коралових рифах. Риба-кішка має довгого шипа на спині і два шипи на боках. Ці шипи можуть ставати вертикально. При її «уколах» нестерпний біль може тривати декілька годин. Автору довелося одного разу вводити наркотичні анальгетики нічному рибалці, який взяв випадково голими руками таку невеличку рибку. Цей міцний чоловік приїхав до нашого медичного центру і, чекаючи на мою допомогу, просто ліг на підлогу, бо ні сідіти ні стояти він вже не міг – настільки сильним був біль у проколотому пальці.

Отруйні шпички має і невеличка (до 25 см) смугаста кирпатоноса ***риба-стара дружина*** (**old wife** – *Enoplosus armatus*). Свою кумедну «антижіночу» назву вона отримала через звичку скриготіти зубами та «бурчати».

Риба-жаба (**frogfish or bastard stonefish** – *Halophryne diemenses*) за нормальних умов живе у воді серед скель чи коралових рифів. Вона має два отруйні шипи на спині та два по бокам і не має луски. Ця риба може вижити декілька годин без води, повзаючи у мулі.

Риба-бородатий вовкулака (**bearded ghoul or demon stinger** – *Inimacus barbatus*) за своєю потворністю навіть перевищує рибу-камінь. Зовні вона трохи нагадує чорта і, не дивлячись на її відносно невеликі розміри (до 33 см), може напасти на підводних фотографів. Вона має аж сімнадцять гострих і дуже довгих шпичок на спині, після «знайомства» з якими іноді виникає навіть больовий шок.

Тринадцять гострих шпичок має у своєму арсеналі ***тріска-червоний камінь*** (**red rock cod or cardinal scorpionfish** – *Scorpaena cardinalis*), яка поширена біля східного узбережжя Австралії.

Австралійські рибалки-аматори досить часто мають справу з колючими ***рибами-плоскоголовцями*** (**flatheads** – родина *Platycephalidae*). Біля 30 видів цих придонних, плоских риб (іноді до одного метра завдовжки) проживає у гирлах річок,

затоках та континентальному шельфі Австралії. Слід вважати на гострі колючки на голові та на череві цих смачних риб.

У надрах південних вод Австралії проживає ***риба-пацюк*** (**rat fish** – *Hydrolagus lemures*). Зі справжнім пацюком її поріднює дуже довгий хвіст-колючка (до того ж отруйна) та зубата паща, яку ця рибка любить «пускати у діло» при нагоді. Ця риба іноді попадає у рибацькі трали.

Морські скати (**stingrays**) є найбільшими за розмірами отруйними рибами у світі. Вони часто лежать на дні моря і можуть вдарити своїм хвостом людину, якщо вона на них випадково наступить чи пропливе близько понад ними. У найбільшого ***чорного ската*** (**black stingray, smooth stingray or thorntail stingray** – *Dasyatis thetidis*) довжина хвоста може досягати понад два метри, а на кінці хвоста він має отруйний шип. При ударі хвостом шип може зламатися, і отрута може попасти в тіло людини. Проте значно серйозніші ускладнення ніж отрута скату причиняє сила удару його хвоста. Описані випадки розриву м'язів, сухожилків, печінки, і навіть декілька раз жало ската заходило у серце людини. До речі, один з цих випадків мав місце на відомому пляжі Куджі (**Coogee**) у Сіднеї, коли 33-річний чоловік пірнав з дихальною трубкою. Детальне описання лікування таких уражень приводиться в австралійській науковій літературі (**Weiss, Beatrix F. and Wolfenden, Hugh D Survivor of a stingray injury to the heart, Medical Journal of Australia, 2001, 2 July 2001, pp. 33-34**). Зокрема, рекомендують тримати уражену ділянку тіла у гарячій воді принаймі півгодини, уводити місцеві анастетики і проводити рентгенологічне дослідження, щоб пересвідчитися про відсутність частини колючки хвоста ската у тілі людини.

Багато ***морських безхребетних істот*** (**marine invertebrates**) мають гострі та іноді отруйні шипи. Найбільш відомими з них є ***морська зірка з короною із шипів*** (**crown-of-thorns starfish** – родина *Asteroidea*) та ***голко-шиповий морський їжак*** (**needle-spined sea urchin** – родина *Echinoidea*). Уколи цими шипами можуть бути дуже болючими. До того ж ці крихкі шипи при уколах легко ламаються, і їх частки можуть лишатися у тілі людини. Лікар мусить «попотіти» над витягненням таких часток.

У водах біля берегів Австралії потенційно небезпечними є ***гігантські двохстулкові молюски*** (**giant clam** родина *Tridacnidae*). Вони мають розміри понад один метр довжиною при вазі до чверті тонни. Якщо необачний пірнальник засуне поміж стулок свою руку, то останні можуть захлопнутися і намертво схопити руку людини. Проте цей процес займає певний час, якого достатньо щоб забрати руку неушкодженою.

Дуже легко впіймати на вудку ***смертельно-отруйні*** невеличкі, комічної форми рибки, яких називають **pufferfish** (риба, що надувається), або **toadoes** (назва певно походить від слова жаба – **toad**). У випадку небезпеки вони засмоктують багато повітря і нагадують надуті повітряні кульки з яких стирчать у всі боки голки. Вони мають незвичайний рот – чотири зуби, що стирчать як дзьоб (і можуть болюче вкусити). Такі собі рибки містять одну з найсильніших отрут в світі – ***тетродотоксин***, назва якого і походить від латинського *tetraodontidae* – чотири зуби! Ці риби є родичами небезпечної японської риби – ***голкопуза*** (**porcupine fish** або **puffer fish** – *Tetraodon*), про отруєння якою описується в главі «**Австралія**

харчова». Клінічна картина отруєння та правила допомоги аналогічні такими як при укусі блакитно-кільцевого або смугастого восьминога.

На жаль, вживання навіть їстивної риби може закінчитися незвичайним ***отруєнням***. Щорічно у світі реєструють від 10 до 50 тисяч випадків ***отруєння сігутерою*** **(ciguatera fish poisoning),** яке трапляється при вживанні переважно хижої риби, в тілі якої накопичився жаростійкий токсин – сігуатоксин **(ciguatoxin).** Цей токсин виробляється одноклітинними організмами (***dinoflagellate***), які живуть у водоростях у тропічних та субтропічних водах Тихого та Індійського океанів і в Карибському басейні. Ці водорості споживає травоїдна рибка, якою в свою чергу харчується велика хижа риба на підводних рифах. При цьому концентрація токсина у рибі зростає. Це, насамперед, ***морські вугрі*** **(moray eel, chinaman, paddletail, red bass),** різни види ***скумбрії*** **(mackerel** – *Scomberomorus gen.*), ***баракуда*** **(barracuda** - *Sphyraena jello*), ***коралова форель*** **(coral trout** – *Plectropomus spp.*) та ***квітчаста тріска*** **(flowery cod** – *Epinephelus fuscoguttatus*). Симптоми отруєння сігутерою спостерігаються через 2-12 годин після споживання отруєної риби, причому, вживання алькоголю погіршує клінічну картину інтоксикації. Найчастіше страждають молоді чоловіки. Отруєна людина скаржиться на пощипування шкіри (*paraesthesia*) навколо рота, пучок пальців та ніг; відчуття «горіння» шкіри при контакті з холодною водою; спостерігаються болі та слабкість у м'язах та суглобах; нудота, блювання, пронос та болі в животі; головний біль, млявість та запаморочення, падіння артеріяльного тиску; свербіння шкіри, яке збільшується від вживання алькоголю та шкіряні висипки; задишка у тяжких випадках. Для поліпшення стану хворого внутрішньовенно вводять розчин манітолу. Видуження наступає через 1-2 місяці. При повторних отруєннях сігутерою тяжкість отруєння зростає, і в прибережних районах Індії смертність складає до 80% випадків (від паралізу м'язів, дихальної недостатності та шоку). Вважають, що в штаті Квінсленд отруєною є одна на 5000 рифових риб. У січні 2000 року повідомлялося про отруєння двадцяти чоловік від споживання риби з Бар'єрного рифу, яку піймали у затоці Гарві **(Hervey Bay).** Проте найбільший спалах інтоксикації сігутерою спостерігався у 1987 році у Сіднеї, коли там захворіли 63 чоловіки (дивись **L. Lehane. «Ciguatera update»**).

Відоме також так зване ***отруєння скумбрією*** **(scombroid poisoning),** яке насправді, може виникати при вживанні різних видів риб родини скумбрії (*Scombridae*), у тілі яких може накопичуватися відома жаростійка хемічна сполука – гістамін **(histamine).** Проте, окрім представників цієї родини ***тунця*** **(tuna)** та ***скумбрії*** **(mackerel),** які вважаються найбільш частою причиною отруєння рибою у світі, подібне отруєння описане і при вживанні ***західно-австралійського лосося*** **(Western Australian salmon** – *Arripis truttaceus*), який в Новій Зеляндії ще називають ***кагавай*** **(kahavai)** та інших видів риб, навіть ***сардин*** **(sardines)** та ***оселедців*** **(herring).** Гістамін накопичується внаслідок «роботи бактерій» при тривалому розморожуванні риби перед її приготуванням, проте це відбувається і при гарячому коптінні риби. Клінічна картина отруєння (яке є клясичною псевдоалергічною рекацією) розвивається на протязі перших двох годин після вживання риби. Шкіра людини покривається на короткий час висипками або червоніє і людина скаржиться на серцебиття. Такі випадки лікують застосуванням антигістамінних препаратів та активованого вугілля. В серйозніших випадках починаються головні

болі та болі в животі, задуха, падіння артеріяльного тиску та набряк тіла, і тоді слід викликати карету швидкої допомоги (дивись **David Smart. «Scombroid poisoning». *Medical Journal of Australia*, 1992, Vol. 157, pp. 748–751**).

Вживання риби, впійманої ***у забруднених синьо-зеленими водоростями*** водоймах, може також спричинити тяжке отруєння (дивись главу **«Австралійське довкілля»**).

У теплому австралійському кліматі знайшли собі притулок ***різноманітні екзотичні рослини***, як місцеві (**native plants**), так і завезені білими колоністами з Европи, Африки, Індії, Південної Америки та інших частин світу (дивись також книжку Пилипа Вакуленка – **Романтика і дикі квіти**). Серед них, на жаль, трапляються і ***отруйні рослини***...

Вчені підрахували, що понад 2000 рослин, що зустрічаються в Австралії, є **токсичними** чи **отруйними**. На щастя, більшість австралійців ніколи в житті не мають контакту з отруйними рослинами і, тим більше, не мають звички жувати їх листя чи отруйні плоди. Знову ж таки на щастя, більшість токсичних рослин має неприємний смак, проте деякі діти, а іноді навіть дорослі, мають погану звичку куштувати невідомі їм частини рослин, ссати квітковий нектар чи варити «чай» з невідомих квітів чи рослин. На превеликий жаль така допитливість може коштувати їм життя, і тому в Австралії, як ніде у світі, слід привчати дітей до особливої обережності на лоні унікальної австралійської природи. До найбільшої групи ризику належать ті діти, що вже раніше намагалися брати до рота невідомі їм речі.

Одними з найстрашніших і в той же час дуже поширених австралійських декоративних рослин є ***олеандри*** (**oleander** – два види: середземноморський – *Nerium oleander* та латино-американський – *Thevetia peruviana*), високі квітучі кущі яких можна повсюдно зустріти у австралійських парках та садках. В Австралії описані смертельні випадки від вживання листя, плодів (найотруйніші) чи квіток цих рослин, що містять так звані серцеві глікозиди, які використовуються у сучасній медицині, проте у надмірній дозі вони викликають дрижання кінцівок і зупинку серця. Ознаки отруєння: відчуття «горіння» у роті, нудота, блювання, пронос, а пізніше – серцебиття та запаморочення, знепритомлення. На щастя, як сказано в одному з довідників австралійських садоводів, листя олеандру такі гіркі, що навіть козли їх не їдять.... В той же час був випадок, коли одну сіднейську родину було доставлено у непритомному стані до реанімаційного відділення після того, як вони палили гілки олеандру у своєму камині і надихалися його токсичного диму (інформація, що слід робити при підозрі на будь-яке отруєння дана в додатку **«Ваша австралійська домашня аптечка»** – Ви також можете подзвонити до австралійського Інформаційного центру по боротьбі з отруєннями (**Poisons Information Centre**) по телефону **13 11 26** з будь-якої точки Австралії).

Серцеві глікозиди містять також рослини ***наперснику*** (**foxglove** – *Digitalis purpurea*) та ***конвалії*** (**lily of the valley** – *Convallaria majalis*).

Кора та живиця дуже популярного в Австралії ***храмового дерева*** (**frangipani** або **temple tree** – *Plumeria*), яке цвіте біло-жовтими чи ніжно-рожевими соковитими пелюстками з дуже приємним запахом, теж містить серцеві глікозиди.

Описані смертельні випадки від серцевої недостатньості при вживанні квасолинок під романтичною назвою ***око краба*** (**Crab's eye** – *Abrus precatorius*), які зустрічаються у вологих лісах узбережжя Квінсленду та Західної Австралії. Трапляється тут і зовсім неромантичний рідний брат блекоти – ***сонник чи беладонна звичайна*** (**deadly nightshade** – *Atropa belladonna*), який теж може вбити людину своєю токсичною для серця отрутою. У менших дозах ягоди соннику викликають збудження, задишку, м'язову слабкість та тимчасове погіршення зору. Посиленні серцебиття, лихоманка та судоми виникають від вживання ягід чагарнику, що називається ***золоті краплі роси*** (**golden dewdrop** – *Duranta repens*).

Деякі з квітів при вживанні всередину можуть спричинити тяжкий розлад шлунку: ***арум зозулиний або кали*** (**arum lily** – *Zantedeschia aethiopica seu Arum maculatum*), ***прекрасна лілія*** (**glory lily** – *Gloriosa superba*), ***Різдв'яна роза*** (**Christmas rose** – *Helleborus niger*), ***сокирки або дельфіній*** (**larkspur** – *Consolida ambigua seu Delphinium gen.*), чагарники родин *Poinsettia, Daphne et Hydrangea*, тощо. Фізикам певно буде цікаво знати, що в Австралії культивують рослину під назвою **physic nut** (*Jatropha curcas*), проте я переклав би українською мовою як «послаблюючий горішок», використовуючи менш вживане англійське значення слова **«physic»**. При вживанні цього горішка виникає пронос та блювання. Аналогічні симптоми спостерігають при вживанні насінин касторового куща (**castor oil plant** – *Ricinus communis*) та содомських яблук (**apple of Sodom** – *Solanum hermannii*).

Інші рослини (і будь-які їх частини) можуть призвести до тяжкої задишки. Це – ***жовтий жасмин*** (**yellow or Carolina jasmine** – *Gelsemium sempervirens*), ***аконіт*** (**monkshood or wolfsbane** – *Aconitum napellus*), насіння та листя ***тисового дерева*** (**Common or English yew** – *Taxus baccata*), плоди квітки ***лантани*** (*Lantana camara*), тощо. Задишку, слабкість у м'язах та ступор (оціпеніння) описано при помилковому вживанні ***болиголова*** (**Hemlock** або **Carrot fern** – *Conium maculatum*) замість петрушки. Діти отруювалися навіть при використанні порожнистого стебла цієї рослини як свистка.

Вживання квітів, насіння чи листя ***ангельскої сурми*** (**angel's trumpet** – *Brugmansia candida*) та ***дурману*** (**thornapple** – *Datura stramonium*) може призвести до делірію (марення), судом та несамовитої шаленої поведінки.

Їдка живиця (сік) деяких рослин, якщо вона бодай потрапить до очей, то може викликати біль і навіть тимчасову сліпоту. Серед поширених в Австралії видів (маємо і ми у нашому саду!) так звана ***різдв'яна рослина*** (**Christmas plant** або **poinsettia** – *Euphorbia pulcherrima*), ***«гола пані»*** (**naked lady** – *Euphorbia tirucalli*) та ***молочне мангровне дерево*** (**Milky mangrove** – *Exoecaria agallocha*), яке ще має народну назву «засліплю твоє око» **(blind-your-eye)**. Ураження оптичного нерву і постійну сліпоту викликає токсин плодів ***пальчикової черешні*** (**finger cherry** або **native loquat** – *Rhodomyrtus macrocarpa*), яка росте на півночі штату Квінсленд.

Багато австралійців тримають у помешканнях гарні біло-зелені горщикові рослини під екзотичною латинською назвою діефенбахія (*Dieffenbachia)*, проте їх англійська назва **dumbcane** – ***німа палиця*** – більше відповідає їх токсичній сутті – вживання листя спричиняє «опік» та набрякання губ та язику, і людина втрачає дар мови на декілька діб. До речі, цю рослину застосовували жорстокі англійські колонізатори для покарання своїх рабів у карібських колоніях.

Мені довелося лікувати маленьку дівчинку, яка двічі надкусила ***гіркий перчик*** (**Chilli pepper** – *Capsicum*). Його саджають в австралійських садках як декоративну рослину. Дітям він певно нагадує маленький солодкий перець. Всі частини рослини містять пекучу сполуку (капсікаїн – **capsicaine**), яку застосовують у сучасній медицині. Різкий біль може виникнути, якщо доторкнутися руками до ніжної шкіри обличчя чи очей після контакту з рослиною.

Мандруючи австралійськими вологими лісами Нової Південної Валії та Квінсленду можна натрапити на ***ущипливі (жалючі) кущі чи дерева*** (**stinging trees**), при контакті шкіри з якими виникає раптовий ріжучий біль, який може тривати протягом днів та навіть тижнів і поширюватися на все тіло. Вчені ще не розібралися які саме токсини вивільняються у тіло людини при контакті з тоненькими жорсткими волосинками на кінцях листя цих рослин. Кінчики цих волосинок ламаються і лишаються у тілі людини. Уражена ділянка шкіри покривається маленькими червоними плямами, набрякає і починає надмірно потіти. Потирання враженої ділянки, холодний душ чи холодна погода можуть призвести до рецидиву симптомів протягом одного-двох місяців. Антидоту від цих уражень немає, хоча можуть допомогти антигістамінні препарати (дивись додаток «**Ваша австралійська домашня аптечка**»). На ділянках лісу, де розповсюджена ця рослина, австралійські лісоруби працюють у рукавицях та респіраторах і мають з собою антигістамінні препарати. До ущіпливих рослин належать ***блискуче-листе чи шовковицьо-листе ущіпливе дерево*** (**shining-leafed** або **mulberry-leafed stinging tree** – *Dendrocnide photinophylla*), ***гігантське ущіпливе дерево*** (**Giant stinging tree** – *Dendrocnide excelsa*), ***гімпійський чагарник*** (**Gympie bush** – *Dendrocnide moroides*), названий так в честь міста Гімпі (**Gympie**) у південносхідному Квінсленді, в районі якого він росте.

В Австралії поширилася і звичайна ***европейська кропива*** (**nettle** – *Urtica urens*), є в неї і близька за своєю підступною дією її австралійська сестра – ***ущіплива або чагарникова кропива*** (**stinging** або **scrub nettle** – *Urtica incisa*).

Якщо, не дай Господь, Ви заблукаєте десь у австралійському буш'і (лісі) і почнете відчувати нестерпний голод, то, щоб зменшити ризик отруєння незнайомими Вам рослинами, слід скористатися порадами австралійських природознавців. Насамперед, не їжте ті самі рослини, що і місцеві птахи, бо наш травний тракт відрізняється від пташиного. Розітріть м'які стебла чи листя рослин, що Вас оточують, і виберіть рослини з найменш їдким запахом. Потріть живицю цієї рослини на ніжну ділянку шкіри (скажімо, на згибі ліктя), і якщо шкіра не почне червоніти чи свербіти, то покуштуйте кінчиком язика, зачекайте декілька хвилин. Якщо Вам почне щипати чи пекти у роті, то виплюньте рослину, якщо ні, то пожуйте її і потім виплюньте. Якщо через декілька хвилин Ви все ще почуваєте себе добре, тоді можите починати їсти цю рослину. Її бажано зварити і вживати у мінімальній кількості, щоб вгамувати голод. Якщо через шість годин Ви не почули себе зле, то цю рослину можна їсти знову.

Для тих відчайдухів, які шукають романтики і бажають перевірити себе у ненаселених частинах Австралії, автор радить почитати книжку Лес Гідінс'а (**Les**

Hiddins) про всі можливі туземські делікатеси (**«Explore Wild Australia with the Bush Tucker Man»**). Про те як вибратися з австралійського «бушу» дивись також главу **«Природні катаклізми на П'ятому континенті»**.

Проте, як і в інших частинах світу, в екзотичній Австралії отруєння частіше виникають при вживанні самих їстівних і «неромантичних» продуктів, як, скажімо, ***позеленіла картопля***. До речі, завжди отруйними є інші частини рослини – пагони, ягоди та листя. Вони містять токсичний алкалоїд соланин. Багато інших рослин також містять ***природні токсини*** **(natural toxicants).** Болі в животі можуть спричинити і капуста **(cabbage),** і цвітна капуста **(cauliflower),** і броколі **(broccoli),** і селера **(celery),** якщо їх з'їсти у надмірній кількості.

При надмірному регулярному споживанні брюсельскої капусти **(brussels sprouts),** капусти, цвітної капусти та ріпи **(turnip)** може розвинутися струма або зоб **(goitre).** Найбільше нітратів можуть містити капуста, селера **(celery),** латук чи салат **(lettuce)** та шпинат **(spinach).**

Кісточки деяких фруктів (персики, вишні, абрикоси, яблука та сливи) містять трохи гідроціанистої кислоти. При вживанні їх у великій кількості може виникнути небезпечне для життя отруєння ***ціанідами*** **(cyanide poisoning).** В австралійських садках можна зустріти декілька видів ***мигдалевого дерева*** **(Almond tree** – *Amygdalis communis*), яке дуже гарно цвіте. Однак горішки тільки одного сорту мигдалю є їстівними, решта – гіркі і дуже отруйні (знову ж таки, через ціаніди). Тож, якщо маєте спокусу заощадити гроші на горішках, то перевірте спочатку на тещі (тільки не на моїй!)...

Для детальнішої інформації про природні токсини дивись **«Food and Nutrition. Australasia, Asia and the Pacific». Ed. By Mark L.Wahlqvist, 1997**.

Для людей, котрі мають ***схильність до алергічних реакцій*** (хворі на бронхіяльну астму, сінну лихоманку, харчові алергії та їх кровні родичі), додатковою небезпекою є можливість ***розвитку алергічних реакцій шкіри***, насамперед дерматиту чи екземи, при безпосередньому контакті з невідомими для европейців видами рослин. Серед них найчастіше спричиняють сверблячі шкірні висипки з пухирями такі поширені в Австралії рослини, як прекрасні ***гревілії*** **(grevillea),** ***сумах***, листя якого червоніють восени **(sumach** – *Rhus*), чарівні ***хризантеми*** **(chrysanthemum),** ***плющ звичайний*** **(English ivy** – *Hedera helix*), ***ромашки*** **(daisy),** ***кульбаби*** **(dandelion** – *Taraxacum gen.),* ***первоцвіт*** **(primrose** – *Prumula*) та різнокольорові ***перуанські лілії*** **(Peruvian lily** – *Alstroemeria*). Ці шкіряні реакції розвиваються через один-два дні після «тісного спілкування» з рослинами. Згідно з думкою сіднейського спеціяліста-алерголога доктора Олега Лозинського **(Dr A.O.Lozynsky),** найчастіше алергічні реакції спричиняє популярний культивований вид гревілії – Робін Гордон **(Robin Gordon).** В Квінслянді, де у багатьох приватних садках ростуть дерева ***манго*** **(mango** – *Mangifera gen.),* місцеві дітлахи часто залазять на ці дерева і, відповідно, страждають на алергічний дерматит. Цікаво, що при вживанні плоду манго харчова алергія трапляється відносно рідко. Живиця сосни **(pine dust** або **rosin)** та інших дерев також може бути причиною алергічного дерматиту.

Контактний дерматит може виникати і за умов дотику до цибулин тюльпанів, гіяцинтів и нарцисів. Слід попередити ентузіястів-садівників, що алергенний чинник перуанських лілей (ідентичний до алергена тюльпанових цибулин – туліпозид А – **tuliposide A**) просякає через вінилові та гумові рукавички. Якщо у шкіру ввійдуть шматочки голок ***терену*** (**common blackthorn** – *Prunus spinosa*), то теж може розвинутися алергічна реакція з утворенням гранульомних вузликів. При підозрі на такі колючки в Австралії прийнято проводити ультразвукове дослідження шкіри та їх вилучати.

До речі, окрім рукавичок, садівникам радять носити сорочки з довгими рукавами, бо, як свідчить досвід (автор цих рядків також пересвідчився на своїй власній шкірі), алергічні реакції виникають і на оголених частинах рук. Після роботи в садку не завадить одразу прийняти душ, щоб буквально змити з тіла частки рослин. Щоб максимально змити зі шкіри ефірні олії рослин (що дуже важливо людям, які вже страждають на алергічні реакції), радять намилювати тіло тричі звичайним милом, а ту ділянку шкіри, до якої доторкнулися рослини, протерти ваточкою зі спиртом. Рослинні ефірні олії, що викликають алергічні реакції, можуть потрапити на шкіру людини і при «фізичному контакті» з улюбленими домашніми котиками чи собачками, через брудний одяг і навіть під час горіння рослин.

В сільських районах описаний ще так званий ***австралійський лісний дерматит*** (**Australian bush dermatitis**) – варіянт алергічного дерматиту (з льокалізацією висипок на обличчі та руках) – унаслідок контакту з розпорошеними у сільському повітрі частками рослин родини *Compositae* (сюди входять хризантеми, ромашки, чорнобривці, кульбаби, тощо). За спостереженнями доктора Ігора Єремеєнка (**Dr Ihor Jeremejenko**), який тривалий час працював родинним лікарем у Брізбені, причиною місцевих алергічних реакцій часто буває і національна квітка Австралії – ***австралійська акація чи мімоза*** (**wattle tree** – *Acacia decurrens*), яку тут люблять «нюхати».

Алергічний риніт (нежить) чи сінна лихоманка (**allergic rhinitis** або **hay fever**) часто спричиняється внаслідок контакту з пилком (**pollens**) квітучих дерев (переважно у весняну пору року) та трав (переважно влітку). Проте будь-яка рослина може викликати цю недугу, навіть зрізані квіти, що стоять у вазі на Вашому столі. Іншими причинами недуги є домашній порох (**house dust**), побутові та промислові хемікалії, лупа тварин (**dander** або **dandruff**) та цвіль (**mould**), якої тяжко позбутися у теплих та вологих місцевостях Австралії. Тому тим особам (а це, насамперед, підлітки та молоді люди), що починають багато чхати «на Австралію», гугнявіти, сопіти, шмаркатися водянистими виділеннями, у яких починає свербіти у носі та в очах, чи загострюється астма, радять звернутися до лікарів за допомогою. Алергічний риніт дуже поширений в Австралії (його мають майже 30 % австралійців), проте, згідно з думкою доктора-алерголога Лозинського, майже в половині випадків алергічного риніту його помилково вважають за просту нежить. На більшій частині Австралійського континенту порою спалаху алергічних реакцій є жовтень та листопад, проте в Канбері, де багато насажено таких европейських дерев як ***клени*** (**maple** – *Acer gen.)* та ***берези*** (**birch** – *Betula alba*), частота алергічних реакцій зростає на початку вересня. Природні австралійські ***ев-***

каліпти **(eucalyptus)** квітнуть протягом всього року, а різні види ***кипарисових сосен*** **(Cypress pines** – *Cupressaceaue gen.*), включаючи природній австралійський вид (*Callitris glaucophylla*), квітнуть з липня по жовтень. Максимальна концентрація пилку різних трав у Сіднеї спостерігається з кінця вересня до кінця жовтня, другий, менший пік, вспостерігають наприкінці березня.

Існує ще однао цікава обставина: у деяких околицях міст стають популярними окремі нові види дерев. Іноді місцева влада пропагує їх садити і робить це безкоштовно біля Вашого будинку при дорозі (Якщо Ви погоджуєтесь). Скажімо, на півночі Бірзбена було багато посаджено ***африканських тюльпанових дерев*** **(African tulip tree** або **Baton du sorcier** – *Spathodea campanulata*), та ***вогняно-червоних палаючих дерев*** **(flamboyant tree** або **royal poinciana** – *Delonix regia*), завезених з осторова Мадагаскара. Ці дерева цвітуть у певні місяці року і хворі на риніт люди, які живуть у такій місцевості, повинні вести спостереження, чи співпадає загострення їх хвороби з порою цвітіння місцевих екзотичних рослин.

У людей, чутливих до цвілі та порохових кліщів **(dust mites),** алергічний риніт загострюється після тривалих дощів (дивись інтерв'ю доктора Олега Лозинського **by Tony Maguire – «Allergist fears bumper season for sufferers». Australian Doctor, 1991, September 13).**

Згідно з одним нідерляндським дослідженням, у дні, коли у повітрі була висока концентрація пилку, на 4% збільшувалася смертність від серцево-судинних та легеневих хвороб.

Австралійські лікарі можуть перевірити на наявність алергії до місцевих рослин за допомогою спеціяльних тестових алергенів, або просто прикладанням до шкіри пацієнта листочка рослини, що підозрюють у розвитку реакції. Інший (але не тотожний) шлях перевірки на підвищену чутливість полягає у лябораторній перевірці на наявність у крові людини патологічних антитіл до рослин, що ростуть в Австралії (так званий **RAST allergen test**). Для прикладу наведу перелік рослин, на наявність алергії до яких Вас може перевірити Ваш родинний лікар через одну з лябораторій Квінсленду.

Пилок трав пирію **(couch (Bermuda)** – *Agropyron repens)*, ***пшениці*** **(wheat** – *Triticum sp.)*, ***канаркової трави*** **(canary grass** – *Phalaris canariensis*), ***тимофіївки лугової*** **(Timothy** – *Phleum pratense)*, ***тонконогу лугового*** **(meadow** – *Poa pratensis)*, ***джонсонової трави*** **(Johnson** – *Sorghum halepensis*), ***жита*** **(rye** – *Secale cereale)*, ***паспалум*** **(paspalum)**, ***кульбаби*** **(dandelion** – *Taraxacum gen.)*, ***стокротки або маргаритки*** **(marguerite, daisy** – *Bellis gen.)*.

Пилок цвіту дерев ***мімози*** **(wattle** – *Acacia decurrens*), ***маслини*** чи оливки **(olive** – *Olea europaea*), ***верби*** **(willow** – *Salix gen.*), ***білої сосни*** **(white pine** – *Pinus*), ***евкаліпту*** **(eucalyptus** – *Eucalyptus gen.*), ***медового мирту*** **(honeymyrtle** – *Melaleuca*), ***кипарису*** **(Cypress** – *Cupressus gen.*).

Пилок бур'янів ***лугового жовтозілля або амброзії*** **(common ragweed** – *Ambrosia gen.*), ***полину*** **(mugwort** – *Artemisia*), ***кураю чи солонцю*** **(saltwart (pricky)** – *Salsola gen*), ***подорожнику*** **(plantain** – *Plantago gen.*), ***гусиної ніжки*** **(goosefoot** – *Chenopodium sp.*), тощо.

Детальне описання принципів лікування від сінної лихоманки можна знайти у медичних довідниках чи у науково-популярній літературі (дивись ***«Aaaaah-chooooo!***

***(Is hay fever making your life miserable?)» CHOICE, November 1999, pp. 18-23*)**, а ще краще – звернутися до родинного лікаря чи спеціяліста-алерголога **(Allergist)**. Автор хотів би підкреслити тільки два положення. По-перше, як відомо, найкраще лікування – це профілактика. Хоча повністю запобігти контакту з алергенами неможливо (бо пилок рослин переноситься вітром за сотні кілометрів), проте рекомендують проводити якнайменше часу надворі під час високої концентрації пилку у повітрі (інформацію про це друкують разом з погодою деякі австралійські газети), вживати кондиціонер повітря у машині замість відкритих вікон, і не вивішувати сушити білизну у такі дні, носити маску-респіратор під час підстригання трави і садити у Вашому садку рослини, що виділяють мало пилку (які запилюються комахами та птахами). З цвіллю теж слід активно боротися, бо вона часто-густо процвітає у вологій та теплій Австралії, особливо у темних закутках з поганою вентиляцією. Після мого переїзду до Квінсленду багато книжок з моєї бібліотеки вкрилося цвіллю за ті три місяці, які вони пролежали у ящиках у гаражі. Тут радять постійно провітрювати приміщення, обробляти покриті цвіллю стіни та підлоги спеціяльними препаратами **(anti-mould products)**, регулярно чистити Ваші кондиціонери повітря та зволожнювачі повітря. Громадянам, у яких діягностовано сінну лихоманку на цвіль, радять дбати, щоб на їхній садибі чи садку не було опалого листя, компосту, дерев'яної тирси чи подрібленої кори.

По-друге, не дуже покладайтеся на протинабрякові препарати **(decongestants)**, у вигляді таблеток **(pseudoephedrine)** чи носових крапель **(Otrivin, Nyal, Dimetapp,** тощо**)**, бо при їх частому і тривалому використанні може навіть настати погіршення стану (так званий «синдром рікошету»). За необхідністю - слід вживати антигістамінні препарати **(antihistamines)** краще наперед порадитися з Вашим лікарем.

В Австралії також трапляються смертельно отруйні гриби, насамперед ***бліда поганка*** **(angel of death** або **deathcap mushrooms** – ***Amanita phalloides*)** та її родичі – ***Lepiona helviola***, які зараз досить розповсюджені у південно-східних районах Австралії та, зокрема, в лісах і навіть на вулицях та садках «столицы нашей родины» – Канбери. Тут бліду поганку вперше ідентифікували у 1967 році. Кілька років тому одна семирічна дитина померла, з'ївши шматочок поганки на шкільному подвір'ї в Канбері. Вважають, що спори цього небезпечного гриба були випадково завезені з Европи. Ранні ознаки отруєння – нудота, криваве блювання та водянистий пронос, після яких може настати тимчасове покращення стану з подальшим розвитком (у більшості випадків) печінкової та ниркової недостатності і ураження центральної нервової системи. Смерть настає на протязі тижня. Зовні ці гриби нагадують поширені у південно-східній Азії їстівні ***солом'яні гриби*** **(Faddy straw mushrooms** – *Volvariella volvacea*) та ***польові гриби*** **(Field mushrooms** – *Psalliota campestris*), проте, згідно з думкою фахівців, вони трохи пахнуть сирою картоплею. Улюбленими місцями для проживання блідої поганки в Австралії є прохолоді місця, особливо під корінням завезених до Австралії дубів та інших дерев. Якщо Ви побачите підозрілі гриби у ботанічному саду чи просто на вулиці, то про це слід повідомити департамент охорони здоров'я Вашого штату **(Health Department)**.

До того як бліда поганка «нелегально іммігрувала» до Австралії, найстрашнішим грибом тут вважався всім добре відомий ***мухомор чи моримуха*** **(fly agaric** –

Amanita muscaria), який любить селитися під сосновими деревами. Хоча цей гриб рідко спричиняє смерть людини, проте може викликати тяжке шлунково-кишкове отруєння та інтоксікацію центральної нервової системи, клінічно подібну до дії «оковитої». До речі, в Австралії є і свої місцеві гриби цієї родини (*Amanita gen.*), яких краще уникати, хоча токсичність їх ще не з'ясовано. ***Будь-який гриб, що має кільце на ніжці чи червоне забарвлення, слід вважати отруйним.***

До речі, на відміну од новоприбулих іммігрантів, корінні австралійці цієї біди практично не зазнають, бо не мають звички збирати гриби, а купують у магазинах вирощені в теплицях гриби, що автор рекоменує робити і новим австралійцям. (Прикро, але, на Сході України, а мої батьки народилися біля Чорного лісу, у тридцяті роки двадцятого століття під час штучного сталінського голодомору багато людей потруїлося грибами, бо у них не було традиції вживати гриби).

На півночі штату Нової Південної Валії та у центральних та східних районах південного Квінсленду росте так званий ***скажений або золотоверхий гриб*** (**mad mushroom** або **golden Top** – *Psilocybe cubensis*), який дуже «поважає» частина місцевих наркоманів, бо клінічна картина інтоксикації цим грибом описується як «веселе сп'яніння». Після якого, правда, не тільки болить голова, але й починається блювання. Цей гриб має золотистий верх і трохи «розірвану» ніжку під шапкою. Якщо Ви не хочете нести кримінальної відповідальності, то маєте пересвідчитися, що такий гриб не росте у Вашому садочку.

Яскраве австралійське сонце збільшує ризик виникнення шкіряних висипок, а пізніше гіперпігментації, так званого ***фітофотодерматиту*** (**phytophotodermatitis**) у людей, що вирощують цілу низку рослин, багатих на псоралени (речовини, що можуть викликати у людей підвищену чутливість до сонячних променів). До них належать листя кущів ***лантани*** (**common lantana** – *Lantana comora*), дерева цитрусових (**citrus**), ***петрушка*** (**parsley**), ***селера чи селдерей*** (**celery**), ***фігове дерево*** (**fig tree**), ***морква*** (**carrot**), ***рута*** (**rue** – *Ruta graveolens*), ***пастернак*** (**parsnip**) та лікарська рослина – ***звіробій чи заяча крівця*** (**St John's wart або goldflower** – ***Hypericum perforatum***).

Надмірне розмноження синьо-зелених водоростей у водоймах також є дуже небезпечним для здоров'я (дивись главу **«Австралійське довкілля»**).

Рослини традиційно використовувалися у будь якій людській культурі (включаючи аборигенську) як джерело ліків (та отрут). Велику частину з цих народніх засобів запозичила і сучасна медицина. Проте, на жаль, є люди, які не маючи повноцінної медичної освіти, намагаються у третьому тисячолітті лікувати хвороби, про які вони мають примітивне уявлення на кшталт «відкладення солей», за допомогою трав (частину з яких ще до того ж не перевірено сучасними методами). Наприклад, більшість з понад 2000 китайських знахарів, що практикують в Австралії, не мають ніякої формальної освіти у сучасній «західній» медичній науці. Проте імпорт китайських лікувальних трав до Австралії щорічно подвоюється, починаючи з 1993 року. Так само як і в США, найтиповішим споживачем китайських ліків в Австралії вважаються жінки у віці між 30 та 50 років з вищою освітою та зарплатнею понад 50 тисяч долярів. Автор, який викладав клінічну фармакологію на Україні і також

закінчив відповідний дворічний курс навчання в Університеті Мельбурну **(Drug Evaluation and Pharmaceutical Sciences)**, має застерегти, що попри поширене уявлення про те, що трав'яні ліки не мають побічної дії (тобто не можуть нанести шкоди Вашому здоров'ю), це далеко не відповідає дійсності, особливо коли це стосується традиційних китайських травників. Деякі з китайських трав'яних ліків мають, скажімо, різні гормональні властивості і можуть бути токсичними при передозуванні (і такі випадки в Австралії бували). Проблема погіршується тим, що ці «ліки» не є стандартизованими, тобто одна «доза» у різних травників буде різною. Навіть широковживаний для лікування депресії звіробій **(St John's wart або Goldflower – *Hypericum perforatum*)**. виявився далеко не стандартизованим. В США було проведено дослідження, яке показало, що концентрація активних інгредієнтів у різних препаратах звіробою різнилася на 17 порядків!

Гірше за те, активні речовини трав (наприклад трава звіробою) можуть вступати у небажану взаємодію з «західними» ліками, які може одночасно приймати хвора людина. Нині Федеральний австралійський уряд намагається упорядкувати процес регістрації та стандартизації так званих ***додаткових лікувальних продуктів*** **(complementary medicinal products)**, проте вже на сьогодні в Австралії зареєстровано близько 15 тисяч таких препаратів, які Ви можете купити у «магазинах здоров'я» **(health, herbal or natural nutrition shops)**. Деякі лікарські рослини можуть бути шкідливимими під час вагітності чи годуванні дитини груддю (наприклад, ***женьшень*** – **Ginseng** – *Panax ginseng* чи ***гінгко*** – **gingko biloba**).

Проте одна справа, якщо такі ліки виробляються відомими західними фармацевтичними заводами (я сам призначаю, скажімо, препарати ***валеріяни*** **(valerian)** чи ***гінгко*** **(gingko biloba)**, інша справа, коли їх тягеуть торбинами з Китаю як «кота в мішку».

Один із нещодавних прикладів – в Англії сучасними методами перевірили 11 «травяних» китайських кремів, при цьому виявилося, що вісім з них містили у високих концентраціях сильний ***синтетичний*** (!) кортикостероїдний препарат – дексаметазон, що могло бути шкідливим для шкіри обличчя (дивись **«Analysis of Chinese herbal creams prescribed for dermatological conditions»**). Офіційна інформація австралійського Управління Медичних Препаратів **(Therapeutic Goods Administration)**, австралійського еквіваленту фармакологічного комітету України, стосовно китайських медичних трав та інших нетрадиційних методів лікування представлена на сторінці Інтернету **www.health.gov.au/tga**. Детальну інформацію про використання найпопулярніших лікарських трав в Австралії можна знайти зокрема в журналі **«CHOICE» (Herbal supplements: what's hype and what's herbs?)**.

Слід також звжди повідомляти Вашого лікаря про лікарські рослини, які Ви вживаєте одночасно з ліками, бо вони можуть вступати між собою у взаємодію. Наприклад, ***імбир*** **(Ginger** – *Zingibar officinalis*), ***корень женьшеню*** **(Korean Ginseng** – *Panax ginseng*) та ***трава звіробою*** **(St John's wort** – *Hypericum perforatum*) підсилюють дію непрямих антикоагулянтів, що може призвести до кровотеч.

Деякі рослини можуть спричинити «хворобу» Вашому автомобілю. На набережній тропічного міста Кернс'а височів так званий ***отруйний грецький горіх***

(**poisonous walnut** – *Jiglans*). Люди, які ставили під ним свої автомашини, звернули увагу, що від живиці дерева псується фарба на їх автомобілях. Дерево довелося зрубати.

У мене також росте велика королівська пальма, довжина листя якої досягає 6 метрів. Один з таких десятикілограмових листочків певно з десятиметрової висоти упав через паркан і подряпав сусідську машину.

В Австралії зустрічаються також дерева, які небезпечно садити біля будинків, бо вони мають сильну корінну систему, що може пошкодити фундамент та забетоноване подвір'я. Одним із них є поширене в Квінсленді прекрасне ***африканське тюльпанове дерево*** (**African tulip tree** або **baton du sorcier** – *Spathodea campanulata*), яке буває 19 метрів заввишки і цвіте більшу половину року великими оранжевими чи червоними квітками, які по формі нагадують чарівні гігантські тюльпани.

Про небезпеки, пов'язані з упровадженням в Австралії генетично-модифікованних рослин та інших продуктів харчування, дивись главу **«Австралія харчова».**

Тема ***інфекційних хвороб тропічної Австралії*** виходить за рамки цієї книги, але тим хто цікавиться, автор, зокрема, рекомендує прочитати статтю **Currie, Bart J. «Infectious diseases of tropical Australia.»** ***Medicine Today*****, 2000, Volume 1, No 3, pp. 71–81.**

Проте, в цілому, завдяки добре організованій державній системі медичної опіки, з 1979 по 1994 рік смертність від інфекційних хвороб в Австралії скоротилася на 17%, тоді як в США за приблизно такий самий проміжок часу така смертість збільшилася на 40%. Як настрій, панове американські українські читачі?!

P.S. Коли я перечитав щойно написану главу, то у мене самого залишки волосся на голові стали дибом, і я маю своїм обов'язком запевнити читача, що проживає за межами Зеленого континенту (так іноді також називають Австралію), що це дійсно прекрасна вічно квітуча країна-сад, де по черзі протягом року квітнуть різні екзотичні дерева та квіти і куди обов'язково слід навідатися.

Проте, не слід надмірно розслаблятися і втрачати пильність!

І ще, не забуваймо віршованого пісенного кінофолькльору прорадянських часів:

Там, де піхота не пройде,
Де бронепотяг не проскоче,
Максим на пузі проповзе
І навіть ліб не полоскоче...

То хай живе і пасеться український Максим у чарівній, хоча й витіюватій Австралії, разом з австралонародженими мужиками «озі - **Aussie**». Є їм чого повчитися і в людей з Шевченківських та Франкових країв... В українців.

Австралія харчова

«Ешь ананасы, рябчиков жуй –
День твой последний приходит, буржуй!»

Російський поет-футурист
Владімір Маяковскій

«Їж ананаси, рябчиків жуй-
День твій останній приходить, буржує!»

Чого-чого, а ананасів в Австралії багато. У штаті Квінсленд, де я живу, вони ростуть як буряки у полі на Україні. Їдеш по дорозі повз таку плянтацію – стоїть стара машина, в якій ящики з ананасами і записка-прохання класти доляри за ананаси у металеву бляшанку. І ніякого продавця поруч...І доляри у бляшанці лежать....

У садках можна часто побачити великі мангові дерева чи пахучі дерева цитрусових, а на парканах плететься пристрасний цвіт (**Passionfruit** – *Passiflora edulis*). Тут вирощують найекзотичніші тропічні фрукти та овочі. Проте, вишні в більшій частині Австралії ростуть погано. І мій товариш доктор Олександер Кошман, змальовуючи садибу автора, замість Шевченківського «Садок вишневий коло хати ...Хрущі над вишнями гудуть», правдиво продеклямував: «Садок пальмовий коло хати ... Москіти над пальмами гудуть...»

Екзотично-тропічних делікатесів тут дійсно чимало і австралійці, безумовно, люблять поїсти. В Австралії можна придбати м'ясо австралійського крокодила чи кенгуру, або поласувати надзвичайними аборигенськими делікатесами (дивись книжку – Лес Гіддінс'а **Les Hiddins. Explore Wild Australia with the Bush Tucker Man**). Нові іммігранти завозять з собою і нові «нетрадиційні овочі- **non-traditional vegetables**» . Наприклад, з островів Океанії було завезено корінь маніоку (**cassava root** – *Manihot utilissima*). Щоб запобігти можливим отруєнням новими продуктами харчування, з першого липня 2001 року в Австралії вступив у дію новий закон, що регулює використання нетрадиційних та нових продуктів харчування (**Novel Food Standards Code).**

Але австралійці переважно їдять самі звичайні продукти. Згідно з одним розрахунком (1985 року), за все своє життя пересічний австралієць з'їдав 17 биків, 92 вівці, 15 свиней, 1171 курчат, 4005 буханців хліба, 16,5 тисяч яєць, 500 кілограмів сира, 8 тонн фруктів, 10 тонн овочей, та випивав 10 тонн пива. Проте останні дані Австралійського Бюро Статистики (за 1999 рік) свідчать, що пересічний австралієць значно збільшив споживання свіжих фруктів (з 14,5 кг у 1939 році до 56,4 кг у 1999 році), овочів (162 кг на рік), але суттєво впало споживання вершкового масла (з 14,9 кг у 1939 році до 2,9 кг у 1999 році), змінилася структура споживаного м'яса. В Австралії стали значно менше їсти яловичину (36,4 кг в 1999 році), проте зростає споживання пташиного м'яса (30,8 кг), бекона та шинки (19 кг). Рибу австралійці люблять менше ніж м'ясо (3,1 кг), попри той факт, що 90 процентів населення живе у приморській місцевості.

Австралія також належить до тих казкових країн, де течуть молочні ріки (проте немає кисельних берегів). У 1999 році місцеві доярки надоїли 10,8 млн тонн молока. Пересічний австралієць випиває 103 літри молока щорічно.

До Другої світової війни австралійці дотримувалися традиційної англійської кухні зі смаженими яйцями, беконом, смаженим м'ясом та вареними овочами. Після Другої світової війни з притоком европейських іммігрантів (насамперед італійців та греків) в Австралії поступово стало модним ходити до ресторанів (**eating out**). Вони тут з'явилися на кожному кроці і у більшості з них можна скуштувати смачну і якісну їжу. Серед них багато так званих «етнічних» (тобто нетрадиційних австралійських) ресторанів – китайських, таїляндських, в'єтнамських, італійських, а останнім часом і російських. В деяких ресторанах подають екзотичну і смачну їжу, проте вона буває дуже жирною чи солоною. Частина австралійців досить часто відвідує ресторани через свою зайнятість (їх заробітки за годину праці можуть набагато перевищувати ресторанні розцінки), в цілому, 90 процентів австралійських родин їдять хоч раз на тиждень у ресторанах, клюбах чи кафе, або купують приготовлені в ресторанах страви додому.

Одне з досліджень того, як харчуються австралійці, показало, що 66% всіх страв, що споживаються в Австралії, належать до традиційних англійських (печене м'ясо з кісточкою, продукти з м'ясного фаршу). Інша третина – це страви «етнічної» кухні, серед якої ***італійські страви*** (насамперед спагетті та вареники), які споживають майже 80% австралійців, ***китайські страви*** (які описати двома словами неможливо) їдять у 71% родин, пекучі ***мексиканські страви*** у 40% родин, ***індійські та таїляндські страви*** – у кожній третій родині в Австралії. Цікаво, що в родинах іммігрантів продовжують харчуватися згідно з їх етнічними (національними) кухнями. Скажімо, в родинах з Узбекистану часто готують плов чи манти, у росіян – пельмені, українці Австралії їдять вареники, борщ, фарширований перець, тощо.

Потенційні небезпеки харчових продуктів в Австралії можна виставити по порядку за їх важливістю – поживність їжі (надто багато жиру, тощо), забруднення їжі пестицидами, тяжкими металами чи домішками антибіотиків, природні токсини їжі, харчові токсикоінфекції та проблеми, пов'язані зі вживанням харчових добавок.

У сучасному Західному суспільстві для більшості населення ***ціна перестала бути обмежуючим фактором надмірного вживання їжі*** (в середньому, австралійці витрачають 19% своїх доходів на харчування і не дуже себе обмежують). Тому ***боротися з ожирінням*** в Австралії дуже тяжко, і багато хто цю боротьбу програє. Згідно з даними опитування 1995 року **(National Health Survey, 1995)**, понад 10 тисяч австралійців: 64% дорослих чоловіків та 49% жінок мають зайву вагу. Бо, з одного боку, цілодобово за доступними цінами можна придбати висококальорійну жирну і насичену вуглеводами їжу. Різноманітна «легка закуска» **(snack foods)**, яку також називають «їжа-непотреб – **junk food**», продається на кожному кроці. До неї відносять картопляні пластівці **(chips)**, пироги з м'ясом, гарячі сосиски, різноманітні цукерки та солодкі напої. Завдяки сучасним харчовим технологіям ця їжа приваблює своїм різноманітним смаком. Та ще якщо її загорнути у яскраву обгортку! Проте не все те золото, що блищить!

Одне з психологічних досліджень Університету Сіднею **(University of Sydney)** показало, що австралійські чоловіки мають перекручене уявлення про свою вагу. Вони часто-густо вважають, що їм самим вагу слід збільшити, і, в той же час, віддають перевагу надто худим жінкам. Цікаво, що вперше в історії людства у Західному світі ***представники вищих клясів їдять менше і займаються більше фізичними вправами ніж робітничий кляс***. Якось на початку вісімдесятих років двадцятого століття у Київському музеї Російського мистецтва я був свідком такої розмови між маленьким хлопчиком та його татом. Вони милувалися картиною Бориса Кустодієва про огрядних купчих і хлопчик спитав, чому вони були такі товсті. На що йому тато відповів, що час тоді був тяжким і ***повні тіточки були символом достатку...*** Тепер символом достатку у капіталістичних країнах стають худі майже анорексичні жінки.

Якщо регулярно дивитися австралійське телебачення, то велика частина реклямних оголошень буде показувати Вам як комерційні актори майже отримують статевий оргазм, розгортаючи та жуючи «смачні» страви. Рекляма дешевих ресторанів, всіляких цукерок та перекусок особливо полює на дитячі душі, яких там задаровують копійчаними іграшками. Дослідження, проведене в Університеті Фліндера **(Flinders University, Adelaide),** показало, що тільки 20% телевізійної реклями для дітей присвячено фруктам та овочам, проте 30% реклямують дешеві ресторани, 19% солодощі та шоколяд, 8% різні солодкі тістечка. А, як відомо, стереотипи дорослої поведіки та харчових уподобань формуються самі в дитячому віці.

Пов'язаний з реклямою їжі її антипод – ***постійна рекляма як схуднути***. Австралійські дослідники стверджують, що 92% молодих жінок та 44% жінок середнього віку як мінімум один раз в житті «сиділи на дієті». В середньому (попри твердження реклямних роликів), вдається знизиту вагу тіла на 10%, причому, з цих десяти процентів від однієї до двох третин ваги вертається на протязі першого року. Іноді складається враження, що основним заняттям певної частини населення країни є переїдати, а потім піддавати себе тортурам численних дієт, фізичних вправ та ліків, щоб відвернути апетит **(anorectics and weight reducing agents).** Пару таких повненьких молодичок працюють секретарками у нашому медичному центрі. Я спостерігаю як вони спочатку лікуються дорогими таблетками проти ожиріння, а потім споживають повні висококальорійні обіди «від ресторанів клясу Макдональдс».

За підрахунками, австралійці щодня витрачають один мільйон долярів на боротьбу з ожирінням. Виник новий вид прибуткового бізнесу – ***«індустрія схуднення»***. Ця індустрія, а також численні жіночі журнали, намагаються закинути у свідомість жінок ідею, що успіх жінки залежить від її стрункості чи худоби. Хоча, слава Богу, сучасна мода потроху стала відходити від ідеї надто худих «концтаборних» (вибачте, анорексичних) дівчат. Проте багато австралійок страждають ***психологічним комплексом тривоги за свій тілесний вигляд*** **(social physique anxiety),** або, як по-науковому це явище називає мій товариш-психіятр Олесь Александер – ***дісморфофобією.*** Через цей психологічний комплекс товстенькі австралійки соромляться навіть ходити до гімнастичної зали, щоб робити фізичні вправи. На жаль, у масовій свідомості людей західного суспільства відсутнє ро-

зуміння, що ***здорове людське тіло може мати різні розміри та форми***, і що потрібно спрямовувати свої зусилля не на якісь конкретні кілограми та коефіцієнти ваги до висоти тіла **(body mass index)**, а на те, щоб ***насолоджуватися здоровим способом життя***. Як мінімум на 20%–50% вага нашого тіла обумовлена генетично (спадковістю). Ті, хто у цьому сумніваються, хай знайдуть хоча б одну худу самоанку чи маорійку!

Опитування 4500 австралійок показало, що якби косметична хірургія була безкоштовною, то три чверті жінок пішли б на операції по зменшенню жирового прошарку **(liposuction)**, по підтягненню шкіри обличчя **(facelift)** та по збільшенню розмірів грудей **(breast enlargement)**. Понад вісімдесят процентів жінок голодувало, щоб скинути вагу!

Сумною проблемою молодих жінок у Західному суспільстві є поширеність психічних розладів, які супроводжуються небезпечним для життя голодуванням. Так звана ***нервова анорексія*** – *anorexia nervosa* – вражає до 1% молодих австралійських дівчат, насамперед високоамбітних підлітків з багатих родин. Інший розлад – ***нервова булімія*** – *bulimia nervosa* – трапляється ще в три рази частіше. Боляче дивитися на тридцятикілограмових дорослих дівчат, які просто чахнуть через своє хибне хворобливе сприймання своєї ваги. Смертність при анорексії до 20 відсотків.

Сучасні дієтологи вважають, що не можна поділяти продукти на «шкідливі» чи «корисні», а просто слід знати межу їх споживання. Ще великий клясичний поет Горацій казав «*Est modus in rebus*» – ***Всьому своя міра***. Проте головним у запобіганні ожирінню вважають силу волі припинити вадливу звичку їсти коли людина не голодна **(non hungry eating)**. Люди на Заході часто забувають, що таке справжнє почуття голоду і вживають їжу з інших причин: 1/ їдять за розкладом; 2/ повністю з'їдають все, що їм подали на тарілці, бо їх так привчили з дитинства; 3/ їдять, коли не знають, що ще робити чи коли втомлені; 4/ їдять, коли в почувають себе «в депресії» чи пригніченому стані; 5/ їдять, бо їжа продається на кожному кроці; 6/ їдять, бо багато інших людей «апетитно плямкають» навколо прямо на вулицях чи в транспорті.

Наскільки мені відомо, сучасна дієтологія ще не підтвердила правильність теорії про роздільне харчування. З іншого боку, в Австралії люди часто їдять під час вечері надто багато різних продуктів (десятки), які теоретично можуть бути несувмісними одне з одним. Особливо в ресторанах типу шведського столу **(smorgasbord)**, де вибираєш і сам собі накладаєш необмежену кількість продуктів. А потім, всю ніч ці продукти проводять галасливі «сварки» у шлунку! Проте, мій друг, колишній киянин Віля, недаремно стверджує, що ***ми сюди приїхали, щоб все покоштувати...***

Час від часу на Заході стають популярними різні нові дієти, які обіцяють чудесне зцілення від ожиріння, і які, звичайно, у кращому випадку не приносять користі, а в гіршому – можуть Вам пошкодити. Наші брізбенські друзі – дві колишні киянки – піддавали себе тортурам японської дієти – їли багато вареної моркви... Для прикладу наведу і назви деяких нещодавно модних дієт – **Eight-Day Wonder Diet, Lose weight while you sleep, The Zone Diet, Sugar busters! Dr Atkins Super Energy Diet, Fit for life, The Liver Cleansing Diet.** Остання дієта

найближча до принципів раціонального харчування, проте теорія про «очищення печінки для схуднення» є ненауковим обгрунтуванням до непоганої дієти.

Цікаво, що популярними методами боротьби з зайвою вагою стає хірургічне зменшення розмірів шлунку (вибачте за грубе слово, щоб більше вже «не лізло») або призначення спеціяльних лікарських засобів, які бльокують всисання жирів у травному тракті і цим призводять до неприємного відчуття «здуття шлунку». Проте ефективність більшості «альтернативних таблеток» для лікування ожиріння ніколи не було доведено науково і вони можуть пошкодити Вашому здоров'ю (дивись **Diet pills & potions, CHOICE, October 2000, pp. 20–23**). До речі, у вищезгаданому опитуванні понад половина австралійських жінок визнала, що вони приймали «дієтичні таблетки».

З іншого боку, однією зі специфічних проблем Західного суспільства є ***гіподинамія*** внаслідок впровадження різних автоматичних побутових пристроїв, які заощаджують нашу фізичну енергію (**labour-saving devices**), – електронна пошта, прилади дистанційного контролю, ескалатори, ліфти, мікрохвильові печі та інші харчові «процесори» на кухні, автоматичні пилососи та пристрої для миття домашніх басейнів, мобільні телефони. Всі ці пристрої, створені для нашого комфорту, а також автомашини в одночас ***обмежують нашу рухливість і потурають нашій ледачкуватості.*** Вчені стверджують, що ми повинні ходити щодня зайвих 19 кілометрів, щоб мати той самий рівень фізичних витрат як наші пращури. Як жартують дієтологи – від користування електронною поштою Ви набираєте більше ваги ніж від споживання морозива. До того ж приблизно 31 відсоток австралійців не займаються ніякою фізкультурою. Додайте до цього нераціональне харчування і тоді стане зрозумілим, чому ожиріння стає глобальною епідемією, і чому в Австралії процент жінок з зайвою вагою тіла зріс за останні двадцять років з 27% до 43%-49%, а чоловіків з такою вагою – до 64%. За процентом населення з надмірною вагою Австралія посідає друге місце в світі після «зовсім ожирілих» Сполучених Штатів Америки.

Згідно з даними за 1990 рік (**National Health and Nutrition Examination Survey**), 22% австралійських дітей також мали зайву вагу. Було доведено прямопропорційну залежність між часом, який діти проводять за екраном телевізора, та їх вагою тіла. Вивчення ваги тіла дітей у Сіднеї у 1999 році показало, що 19 процентів дітей віком від 5 до 13 років мали зайву вагу, а 7 процентів – страждали від ожиріння. Цікаво, що діти з бідних родин частіше мають зайву вагу, менше займаються спортом і довше дивляться телевізор (ніж діти багатих). У кожній другій австралійській родині батьки не усвідомлюють, що їх дитина має зайву вагу. За даними 1999 року біля двох третин австралійських дітей споживають надто багато жирів і це, можливо, є однією з причин високої захворюваності на бронхіальну астму в Австралії.

Стосовно ж рекомендацій по здоровому раціональному харчуванню, то вони є надрукованими у численних брошурках (наприклад, **Eat Well for Life** з версією на Інтернеті – **http://www.nhmrc.health.gov.au** або інформація австралійського Міністерства охорони здоров'я – **www.healthinsite.gov.au**) і навіть перекладені на різні етнічні мови, у тому числі і російською (дивись також сторінку Інтернету

Міністерства охорони здоров'я штату Нової Південної Валії – **http://mhcs.health.nsw.gov.au**).

Дієтологи рекомендують ***клясичну пірамідку харчових продуктів***, яка на маленькій верхівці містить цукор та тваринні жири – це продукти, які тут рекомендують вживати мінімально. Краще вживати рослинні олії та авокадо. Нижче на піраміді розташовані нежирні молочні продукти, нежирне м'ясо та риба, горох, бобові та горішки, які треба їсти у помірній кількості. Рибу радять вживати два-чотири рази на тиждень (насамперед, лосося, скумбрію, сардини та форель), м'ясні продукти – два-три рази на тиждень. В основі піраміди розташовані зернові продукти (хліб, рис та макаронні вироби), свіжі овочі та фрукти, якими можна ласувати без обмежень. Фрукти та овочі тут рекомендують вживати п'ять разів на день, кожного разу **(one serve)** не менше півчашки овочів чи фрукт розмірами з велике яблуко. Ви повинні поставити собі за мету наповнювати свою тарілку на три чверті об'єму за рахунок овочів, фруктів чи каш і тільки на одну чвертину за рахунок білкових чи жирних продуктів.

Так само як колись численні медичні поради у радянських їдальнях «Общепіта», мені довелося бачити вищевказану продуктову піраміду приклеєною на стіні в їдальні лікарні Святого Вінсента **(St Vincent's Hospital)** у Сіднеї!

Американські спостереження, проведені протягом 1987-1995 років у Нью-Йорку на 42000 жінках, довели, що вживання вищевказаної дієти зменшує ризик смерті від раку чи серцевої хвороби на 30 відсотків, тобто продовжує життя. Щось подібне стверджував легендарний Остап Бендер: «Хорошо пережевывая пищу, ты укрепляешь общество».

Коли двадцять років назад я закінчив Київський медичний інститут, а потім проходив клінічну орденатуру по кардіології, наші професори не дуже наголошували на лікування ***підвищеного холестерину крові*** **(cholesterol)**, бо тоді не було ефективних препаратів, щоб цьому запобігти. Останні роки ми маємо дуже ефективні і відносно безпечні препарати для лікування і призначаємо їх деяким категоріям хворих на серце (які вже мали прояви ішемічної хвороби серця) навіть при нормальних рівнях холестерину крові. Проте, дотримуватися дієти, використовуючи вищевказану піраміду продуктів теж дуже важливо. Слід пам'ятати, що багато продуктів харчування містять ***прихований жир*** – шкіра курчат, паштети, ковбаси, м'ясні пироги, морозива, сметана, вершки, молочні коктейлі, хліб з домішками сира та бекона, багато видів печива, різні чіпси, соуси, кокосова та пальмова олія, так звана вегетаріянська олія **(unspecified vegetable oil)**, шоколяда, тощо.

На сьогодні в Австралії тільки 55% молока споживають у його первинному вигляді. Вважається, що збиране молоко **(skim milk)** значно краще для Вашого холестерину (та інших ліпідів крові), проте воно, не дуже смачне порівняно з природнім. Безумовно воно поступається за смаком природньому продукту і дехто з моїх родичів стверджує, що я п'ю замість молока «помиї». Справа звички...

До речі, тепер виходить, що в колишньому СРСР даремно судили працівників молокозаводів та доярок за розбавлення молока водою – вони ж намагалися врятувати народ від атеросклеротичних захворювань судин! Якщо колись в СРСР на пакунках з молоком писали про гарантовану «мінімальну жирність» продукта, то тут пишуть про «максимальну жирність».

Між іншим, Західні розвідки рознюхали про всепоглинаючу любов українських та російських козаків до свиного сала (в тому числі і автора цієї книги), і як діверсійну зброю винайшли ще один препарат, що знижує холестерин крові, який назвали **Kazak** (фірма **BASF Pharma**, міжнародна назва препарату – **cervistatin**).

Завдяки іммігрантам в австралійських пекарнях печуть самий ***різноманітний хліб*** (в тому числі Ризький), але австралійці споживають його переважно у бутербродах. Не тільки в ресторанах, а навіть у лікарнях під час обідніх лекцій чи презентацій лікарських засобів фармацевтичними фірмами, коли накривають стіл для лікарів, часто забувають подати хліб. Мій тасманський колега Йосип З. родом з Житомира просто приносив з собою на тарілочці хліб під час таких обідів! До речі, через брак клітковини (якої багато міститься у хлібі та овочах) у харчуванні західного обивателя, тут дуже поширена хвороба, яку рідко діягностували колись у нас на Батьківщині – так званий ***дівертикульоз*** **(diverticular disease),** при якій відбуваються морфологічні зміни, а іноді і небезпечне запалення у товстому кишечнику. Кожна третя людина Західного світу у віці понад 60 років має такі зміни. Щоб запобігти хворобі, слід їсти багаті на клітковину продукти -хлібні вироби з висівками **(bran),** грубого помолу **(wholemeal),** борошна з різних видів зерна **(multigrain),** вівсянку, мушлі **(muesli),** а також свіжі та варені овочі та фрукти.

Окрім того, хліб та продукти з інших зернових культур мають низький глікемічний індекс **(glycaemic index)** і тому допомагають запобігти розвитку діябету та серцево-судинних хвороб. Недаремно ж мене мати з дитинства привчала їсти хліб!

Всесвітня організація по дослідженню ***раку*** **(World Cancer Research Fund)** стверджує, що від 30 до 40% всіх випадків раку можна запобігти при здоровому харчуванні та здоровому способі життя. Австралійська та Новозеляндська наукова рада по харчуванню **(Australasian Nutrition Advisory Council)** підрахувала, що біля 30 тисячів випадків захворювань на рак **(cancer)** в Австралії та п'ять тисяч випадків в Новій Зеляндії можна було б уникнути щорічно за умов дотримання низки харчових рекомендацій. Основу харчування (45-60% енергетичних потреб) мають складати багаті на крохмаль продукти рослинного походження, а очищений цукор має забезпечувати не більше 10% енергетичних потреб. Будь-які продукти бажано їсти сирими або мінімально переробленими (звареними, посмаженими, тощо). Щодня слід вживати від 600 до 800 грамів різних каш та рослин і від 400 до 800 грамів фруктів та овочів. Слід підкреслити, що фруктові соки не замінюють свіжі фрукти, бо при їх приготуванні губляться антиоксидантні сполуки, які сприяють запобіганню раку. Сучасна наука накопичила достатньо наукових доказів, що при вживанні раціональної кількості овочів та фруктів суттєво знижується частота виникнення раків ротової порожнини, стравоходу, легень, шлунку, кишечнику і можливо зменшуються захворюваність на рак молочної залози, підшлункової залози та сечового міхура.

Споживання м'яса має забезпечувати не більше 10% енергетичних потреб організму людини (не більше 80 грамів на день). Вчені не виключають можливу ролю червоного м'яса у виникненні раку кишечнику, захворюваність на який зростає у Західному світі (деякі лікарі навіть рекомендують всим людям віком понад

50 років проходити обстеження товстого кишечнику кожні п'ять років (**colonoscopy** – кольоноскопію). Найбільше ***канцерогенних сполук*** (які сприяють виникненню раку) виникає при смаженні м'яса чи приготуванні шашликів. Найкраще для приготування м'яса використовувати маринади, готувати м'ясо у мікрохвильових печах чи запікати, варити м'ясо на повільному вогні. Взагалі, м'ясо краще вживати не частіше ніж два – три рази на тиждень. Проте повним вегетаріянцям радять додатково вживати соєві напої з підвищеним вмістом заліза, кальція, вітаміна **B12** та цинка (**fortified soy beverage**).

При неправильному зберіганні продуктів вони покриваються цвіллю, яка теж сприяє виникненню раку (більш детально дивись у книжці «**Food for Cancer – Australasian Nutrition Advisory Council Publication, August 2000**»)

Недостатність заліза (**iron deficiency**) є найчастішою формою харчової недостатньості в Австралії. Вона може виникати внаслідок різних хвороб, що супроводжуються кровотечами чи пониженим засвоєнням заліза (розповідь про які не є предметом даної книжки). В той же час, недостатність заліза спостерігається і у цілком здорових людей, які займаються активними видами спорту (наприклад, плаванням чи бігом) чи вживають недостатньо заліза в харчових продуктах. До групи підвищеного ризику зокрема належать австралійські дівчата підліткового віку, тільки одна третина з яких вживає рекомендовану для них дієтологами дозу заліза в харчових продуктах (10-13 мг заліза). На жаль, велика частина дівчат просто мордує себе різними дієтами. Інша частина просто вживає «нездорову» їжу (**junk food**). Десять процентів австралійських дівчат, у яких почалися менструації, мають ознаки прихованої недостатньості заліза. Навіть при відстутньості залізодефіцитного малокрів'я (анемії) це може призводити до тимчасового погіршення розумових здібностей, відставання у навчанні, підвищеної втоми, головного болю, порушення смакосприйняття, тощо. Запобігти цьому можна раціональним харчуванням, призначенням препаратів заліза та протизаплідних (контрацептивних) препаратів, які зменшують об'єм менструальних кровотеч. Це є однією з причин чому протизаплідні таблетки (**the Pill**) користуються великою популярністю серед дівчат-підлітків та їх батьків.

Більшість продуктів харчування містить в собі залізо, проте найкраще засвоюються розчинні форми заліза у сполуках з гемом (**haem iron**). Серед цих продуктів: печінка, нирки, яловичина, курчата, риба (насамперед, тунець та лосось), свинина, тощо. Їх найкраще вживати разом з багатими на вітамін С (**vitamin C**) продуктами (овочі та фруктові соки) та цукром. З іншого боку, деякі харчові продукти гальмують всмоктування заліза (червоне вино, чай, кава, каші, яйця, салатні овочі, тощо) і не повинні вживатися одночасно з продуктами, багатими на залізо, у осіб з недостатністю заліза. В Австралії рекомендують перевіряти аналіз крові у всіх дівчат-підлітків, що займаються активним фізичним спортом. В одному з досліджень сіднейських дітей 2000 року недостатність заліза було виявлено у однієї третини обстежених. До так званих груп ризику віднесли щоденне вживання понад 600 мл коров'ячого молока, дітей, що народилися у матерів, які прожили в Австралії менше ніж вісім з половиною років, недоношених дітей та дітей в арабських родинах.

На превеликий жаль, фрукти і овочі тут вживають також недостатньо, особливо діти. В їх виправдання можу тільки запевнити читача в Україні, що частина фруктів зривається недоспілими і поступається ароматом та смаком справжнім домашнім помидорам, огіркам чи диням. Проте результати численних епідеміологічних досліджень свідчать, що помірне чи збільшене вживання місцевих фруктів та овочів зменшує ризик розвитку серцево-судинних захворювань, раку, катаракт та макулярної дегенерації сітківки ока, старечої деменції та погіршення розумових здібностей. Австралійська «медична академія» **(National Health and Medical Research Council)** стверджує, що ***люди, які дотримуються нормальної здорової дієти в Австралії, не потребують ніяких додаткових вітамінів чи мінералів.***

Але, так само як і в Америці, в Австралії процвітає індустрія вітамінів. За твердженнями журналу **TIME,** американці щороку витрачають біля 1,7 млрд долярів на вітаміни, які споживає щомісяця біля 40% населення. Подібна тенденція спостерігається і в Австралії. Хоча ***немає остаточних доказів***, що здоровій людині потрібно вживати які-небудь додаткові вітаміни, антиоксиданти чи мікроелементи, проте пересічний австралієць «клює» на підступну рекляму натуропатів і любить «природні вітаміни» на противагу «хемії». Більш за те, незбалансоване чи надмірне вживання окремих вітамінів може бути небезпечним для здоров'я, як-то: зростання ризику виникнення пухлин при використанні вітаміну А чи вітаміну Е, пронос при вживанні вітаміну С, випадання волосся та пошкодження нігтів при вживанні мікроелемента селена **(selenium),** тощо (дивись стат'ю **Mark L. Wahlqvist Antioxidant nutrients**).

А ще мені трохи смішно, коли люди вживають ***таблетки*** з часником чи хріном. Звичайно, запах природнього часнику не завжди можна придушити, проте чим таблетки з хріном краще за свіжоперетертий хрін з буряком!?

Звичайно, не всі науковці погоджуються з твердженнями про те, що немає потреби вживати певні мікроелементи. Деякі стверджують, зокрема, що в Австралії та Новій Зеляндії значно більш поширена захворюваність на бронхіальну астму через те, що місцеві грунти (і, відповідно, продукти) містять недостатню концентрацію магнію, цинку та селена.

Деякі дієтологи стверджують також, що ми даремно вживаємо багато молочних продуктів, як джерело кальцію (для профілактики остеопорозу), бо через великий вміст фосфатів у молоці цей кальцій все одно не всмоктується. На їх думку як джерело кальцію краще вживати рибу (в тому числі консервовану з їстивними кістками), горіхи, морські овочі, насіння та різні види капусти (**brassicas** – родина *Brassicaceae*). Ці продукти також багаті на вищезгадані мікроелементи – цинк та селен. Американські дослідження також показали що солодкі напої, які містять надмірну кількість фосфорних сполук, сприяють переломам кісток у молодих дівчат.

Австралійські діти часто-густо не їдять фруктів чи овочів (біля сорока процентів дітей у початкових клясах). Попри наші постійні вмовляння наш син відмовлявся їсти фрукти протягом двох років (овочі, слава Богу, їв). Багато австралійських батьків дають полівітамінні препарати **(multivitamins)** дітям, бо не можуть переконати дітей їсти здорову їжу. Згідно з одним австралійським дослідженням 46% дітей

отримували полівітаміни. Передозування вітамінів у дітей є ще небезпечнишим ніж для дорослих. Симптоми передозування вітаміну **A** проявляються болем голови, збільшенням печінки, підвищеною концентрацією кальцію в крові, описані смертельні випадки. При передозуванні вітаміну **D** виникають болі в животі та кістках, діти стають подразливими і збільшується концентрація кальцію в крові.

Фармацевтичні компанії зі свого боку виробляють вітамини у привабливій для дітей формі і зі смаком справжніх фруктів. Іронія полягає у тому, що це відбувається у країні, де цілий рік на кожному кроці продаються за доступними цінами ці самі свіжі овочі та фрукти!

Протягом першого року мого австралійського життя, коли я шукав будь-яку можливість заробити гроші, я знайшов на стовпі у центрі Сіднею оголошення, що потрібні «консультанти (з питань) здоров'я – **health consultants**», і, звичайно, поїхав на «інтерв'ю». Виявилося, що були потрібні комівояжери, щоб агітувати людей купувати полівітаміни. На вербування прибула дуже строката публіка, яку зібрали у середній за розмірами залі. Почали з того, що декілька співробітників фірми вийшли на сцену і розказали свої «щасливі історії» про те, як вони розбагатіли, реклямуючи вітаміни. Один навіть для наочності показав свою кулькову ручку, за яку він начебто віддав сто долярів...Потім нас розбили на маленькі групки і ми почали знайомитися. Виявилося, що крім мене ніхто не мав ніякої медичної освіти. Нас завірили, що нам прочитають необхідні лекції і запропонували заплатити задаток і купити (!) продукти фірми, щоб їх потім розповсюджувати серед клієнтів... Почувши це, я поїхав додому, лаючись у душі, що я змарнував вечір та п'ять долярів на дорогу. Однак, цей бізнес триває, і деякі компанії навіть спеціяльно «полюють» на новоприбулих іммігрантів – шукачів мільйонів...

Попри вищевказане різноманіття харчових продуктів, частина австралійського населення традиційно смажить на лоні природи жирні ковбаски чи м'ясо (**barbecue**). Це навіть називають тут національною традицією. Повсюдно, у спеціяльно відведених зонах відпочинку у національних парках та на березі моря за рахунок муніціпалітетів встановлено електричні, газові чи звичайні плити (з завезеними дровами), на яких можна безкоштовно смажити свої сосиски....На днях, катаючись з дружиною на велосипедах понад берегом моря, ми спостерігали групу огрядних австралійців, які зустрічали світанок сонця з «підсмаженими ковбасками на зубах»!

Ковбаски, звичайно треба запивати пивом чи більш поважними алькогольними напоями. Австралійці люблять посидіти за кухлем пива....Згідно з даними Австралійського інституту здоров'я та добробуту (**Australian Institute of Health and Welfare**), австралійці посідають дев'яте місце в світі за вживанням пива, а за кількістю випитого спиртного у цілому – дев'ятнадцяте місце. Якщо припустити, що кожний австралієць п'є однаково, то кожний з нас (включаючи моїх маленьких діток і непитущу дружину) у 1999 році випив 93,2 літрів пива, 19,8 літрів вина та 1,3 літра міцних спиртних напоїв (**spirits**).

Проте австралійські лікарі рекомендують помірне вживання алькоголю. В результаті епідеміологічних досліджень, проведених в багатьох країнах, було

доведено, що вживання щодня до трьох стандартних алькогольних напоїв (визначення стандартного напою дивись в главі **«Хай живе австралійський закон!»**) для чоловіків і одного для жінок зменшує на 30 – 50% ризик захворювання на ішемічну хворобу серця **(ischaemic heart disease)** порівняно з непитущими. Поки що прояви цієї хвороби (інфаркт міокарда, стенокардія, аритмії серця та серцева недостатність) є основними причинами смерті у багатьох країнах світу. За підрахунками ця хвороба коштує Австралії 3,5 млрд долярів на рік.

Вважають, що алькоголь підвищує рівень «корисного» холестерину **(cholesterol)** високої питомої ваги та зменьшує ймовірність тромбоутворення (згустків крові). До того ж алькоголь сприяє зниженню кровяного тиску та запобігає утворенню каменів у жовчному міхурі. Починати таке «лікування» слід тільки після сорока років, коли зростає ризик захворювання на ішемічну хворобу серця.

На сьогодні в Австралії та в деяких інших країнах Заходу вдалося скоротити захворюваність та смертність від ішемічної хвороби серця насамперед завдяки зменшенню паління цигарок, збільшенню фізичної активності населення, споживанню здоровішої їжі (зокрема зі зниженим вмістом тугоплавких жирів) та використанню аспірину в малих дозах (100 – 300 мг на добу). Тривалість життя в Австралії постійно зростає і складає в середньому 75 років для чоловіків та 80 років для жінок.

З'явилися також наукові публікації, в яких стверджується, що склянка вина щодня зменшує ризик виникнення остеопорозу (підвищеної крихкості кісток), але завжди слід пам'ятати про небезпеку «надмірного лікування», бо можна перечипитися і зламати собі ногу... У 1996 році з «зеленим змієм» було пов'язано 3600 смертних випадків, спиртне вживала принаймі раз на тиждень половина населення країни, а 8% чоловіків та 4% жінок його вживали надмірно. Проте інша група дослідників стверджує, що у 1999 році 32 відсотки дорослого населення країни вживали алькоголь надмірно (38 відсотків чоловіків та 27 відсотків жінок). Причому, жінки з віком стають пити менше, а чоловіки – більше... В одному з останніх соціологічних досліджень стверджувалося, що кожна шоста австралійська дівчина віком від 18 до 23 років напивається щотиждня чи, навіть, частіше. Запоєм **(binge-drinking)** тут вважають коли людина вживає п'ять чи більше стандартних доз алькоголю за день. Як іноді кажуть тут місцеві студенти-медики: «Іду на вечірку, щоб напитися...»

В той же час, у доповіді уряду Сполучених Штатів Америки (2000 року) про канцерогенні сполуки (речовини, що викликають рак) серед останніх називають вживання алькоголю. З останнім пов'язують виникнення раків ротової порожнини, горлянки, голосових зв'язок, стравоходу і, можливо, раку печінки та грудей.

Австралія належить до виноробних країн. Тут цим промислово займаються з середини дев'ятнадцятого століття, насамперед іммігранти з Німеччини та Італії. Найкращі кліматичні зони для цього в штатах Південної Австралії, Вікторії та Новій Південній Валії. До 60 років двадцятого століття тут переважно виробляли погано сбалансоване дешеве червоне вино з високим вмістом спирту. З тих пір якість австралійського вина значно поліпшилася, і воно стало експортуватися до країн Европи (включаючи Францію!), Америки та Азії. Мій товариш колишній москвич кандидат фізико-матиматичних наук і письменник Євгеній після декількох років життя в Австралії поїхав працювати за контрактом до Великобританії.

В одному з перших електронних листів з матінки Англії до мене в «глуху» Австралію він так змалював своє життя: «Погода кепська, люди не такі дружні як в Австралії, і тільки вино австралійське втішає душу...» До речі, якісне австралійське вино захопило понад третину ринку збуту в Англії, а на престижному міжнародному конкурсі вин 2000 року **(International Wine Challenge)** австралійські вина отримали сорок золотих медалів (було нагороджено 75% з представлених на конкурс вин). Експерти вважають, що експорт австралійського вина до 2005 року збільшиться вдвічі і складатиме 68,2 млн декалітрів.

У 1999 році в Австралії було вироблено 110 млн декалітрів вина, більша частина якого є високої якості. Як правило, чим вищої якості вино, тим менше у ньому різних добавок, тим менше хемічних речовин застосовують у виробленні вина (любителям вина рекомендую придбати книжку **The Penguin Good Australian Wine Guide, 1999**). У квітні 2000 року піднявся невеличкий міжнародний скандал, коли пара американських студентів, яка працювала на канікулах на одному з австралійських виноградників, заявила, що там у експортне вино додавали барвник танін та нітрат срібла. Цікаво, що в Австралії цю сполуку не можна додавати тільки у експортне вино високої якості. А ті, хто п'ють дешевші вина, мають знати, що там може бути трохи срібла...До речі, австралійці пишаються своїм відкриттям оригінальної упаковки для вина так званого «барильця **(cask)**». Вино упаковують у дуже міцний поліетиленовий мішечок з краном. Цей поліетиленовий мішечок в свою чергу поміщають у картонну коробку. У такій упаковці буває від двох до п'яти літрів вина, але іноді і цього виявляється замало для веселої компанії. Такі барильця користувалися великим успіхом і серед нас, новоприбулих іммігрантів з країни Рад.

Алькоголиків тут лікують на загальних підставах, але примусового лікування, як це було на Україні, тут немає. Медичних витверезників тут теж немає, а мертвецьки п'яних громадян доставляє швидка допомога чи поліція до відділень швидкої допомоги, де за ними наглядають, допоки вони очухаються і підуть собі додому. За їх лікування в австралійських державних лікарнях платить щедрий австралійський платник податків.

Хворі на алькоголізм отримують пенсію за станом здоров'я, бо алькоголізм тут вважається хворобою. Офіційну «пропагандистську інформацію» Міністерства охорони здоров'я Австралії стосовно алькоголю можна знайти на сторінках Інтернету – **www.nationalalcoholcampain.health.gov.au** та **www.adin.com.au**

В Австралії існує ще одна велика армія наркоманів – любителів кави **(coffee)**. Австралійці споживають біля 43 тисяч тонн кави щороку, у середньому кожний з нас випиває два горнятка кави щодня. Цей духмяний напій містить ***кофеїн*** **(caffeine)**, до якого і розвивається патологічна пристрасть. В Австралії кава дуже дешева і тут прийнято, що працедавці постачають цей напій безкоштовно своїм працівникам у кімнати відпочинку – пий, як то кажуть, «від пуза». Окрім кави безкоштовно подається у необмеженій кількості цукор (який в Австралії дешевий також) та іноді печиво. Проте, фрукти, які, за твердженнями іммігранта зі стажем пана Томи Лозинського, пропонувалися у їдальнях безкоштовно після Другої світової війни, зі столів чомусь зникли, а шкода...

Перші двадцять три роки мого життя автор цієї книжки прожив собі безгрішно не вживаючи кави. Потім під час роботи над дисертацією я мав куточок кабінету, який займала моя чарівна колега Надія Володимірівна І. Вона постійно заварювала собі каву, і в решті решт вона мене «спокусила» цим запашним напоєм. Через 15 років, під час моїх дуже тяжких нічних змін у відділенні швидкої допомоги в австралійських лікарнях я почав вживати до 6 горняток кави за ніч, аж поки не почало пекти у грудях...

Попри той факт, що проводилося багато досліджень, вчені ще не прийшли до одностайної думки про безпечну дозу кофеїну. Автор, який постійно проводить екперимент на собі, може підтвердити думку експертів, що вживання до трьох чашечок розчинної кави на день збільшує життєві сили організму, підвищує жвавість, мотивацію та розумову концентрацію. У більших кількостях кофеїн призводить до почуття тривоги та надмірного психологічного збудження, гіпертонічної хвороби, ревматоїдного артриту, остеопорозу, хвороб сечового міхура, зростає частота викідів у вагітних жінок. Водночас, деякі сучасні дослідження заперечують шкідливу дію кофеїну у помірних дозах на серцево-судинну систему та артеріяльний тиск. Одна 250 мілілітрова чашка розчинної кави містить від 60 до 80 мг кофеїну, така ж чашка проціженої кави **(percolated coffee)** містить від 60 до 120 мг кофеїну, а чашка чаю – 10-50 мг кофеїну. Так звані енергетичні напої **(energy drinks)** містять таку ж концентрацію кофеїну як і розчинна кава, Кока-Кола містить приблизно вдвічі менше (36 мг кофеїну у 375 мл пляшці), а молочний шоколяд містить 20 мг кофеїну на 100 грамову плитку.

У Новій Зеляндії також дозволено додавати кофеїн в будь-які інші безалькогольні солодкі напої **(soft drinks)** в кількостях до 50 мг кофеїну на 250 мл напою. Дуже ймовірно, що таке рішення буде прийнято і в Австралії. Деякі дієтологи вважають, що дітям віком до 15 років не слід давати напої, що містять кофеїн, через небезпеку безсоння і синдрома психологічної та фізичної гіперактивності.

У відповідь на запит зростаючого ринку в Австралії, стають розповсюдженими різні види ***модифікованої їжі.*** Згідно з австралійським законодавством **(Industry Code of Practice on Nutritional Claims),** сюди входять продукти з низьким вмістом жирів, концентрація якого у них не перевищує 3 г на 100 г продукта **(low fat food);** продукти з пониженим (не менш ніж на 25%) вмістом жирів **(reduced in fat);** низькокальорійні продукти **(low energy foods),** які містять не більше 75% кальорійності від оригінального продукту; продукти що не містять глютену **(gluten-free foods)** для хворих, що не переносять білку-глютену з багатьох видів злакових рослин; продукти, які не містять цукор-лактозу **(lactose free foods);** пробіотичні продукти **(probiotic foods),** що містять, скажімо, живу ***молочну палочку*** (*Lactobacillus*), продукти з підвищеним вмістом, скажімо, вітамінів **(fortified foods),** тощо. До «легких продуктів – **light** або **lite**» відносять продукти з вмістом натрію менше, ніж 600 мг на 100 г продукту.

На зміну маслу та маргарину (тут маргарином називают продукти з вмістом жиру як мінімум 80 відсотків) поступово приходять нові помадки **(spread),** з концентрацією жиру 70-75 відсотків і помадки зі зниженою концентрацією жира (**reduced-fat spread,** 31-60% жира). Ці помадки можуть виробляти з сої, оливко-

вого масла та молочних продуктів. Найкращими вважаються помадки з низькою концентрацією жирів. Деякі з помадок містять багато ненасичених жирів, які мають певну захисну дію проти атеросклеротичних уражень судин (про детальне порівняння помадок дивись **How's your bread spread? CHOICE, August, 2001, pp. 13–17**).

Зростає і популярність так званих ***органічних продуктів*** (**organic** або **biodynamic** або **biological foods**), при вирощенні яких не вживають ніяких пестицідів чи хемдобрив. На поля, де вирощують ці продукти, додають органічний компост та оброблені каналізаційні води. Але ці води, як виявилося, теж містять сліди пестицидів і штучні жіночі гормони з контрацептивних таблеток! Сподіваюсь, що вони не вплинуть на кількість народжених австралійчиків... Якщо ж серйозно, то мені здається, що в сучасному світі просто не можна досягти абсолютно екологічно чистих продуктів. З точки зору харчових властивостей ці органічні продукти не мають доведених переваг над звичайними, проте вони можливо рідше спричиняють харчові алергії, не містять генетично-модифікованих компонентів і меншим є шанс, що внаслідок помилики чи недбальства фермера, у продукти попаде надто багато мінеральних добрив чи пестицидів. Та і ніхто достеменно не знає довгострокової побічної дії хемікатів. Але навіть органічні продукти можуть накопичувати природні пестициди та консерванти (особливо під шкуркою). Наприклад, природні саліцилати у фруктах чи овочах. Пліснява на земляних горішках (арахіс) є джерелом потужнього канцерогену афлатоксину (речовина, що сприяє виникненню раку). Таку ж дію має речовина фумінізин, що накопичується у плісняві на кукурудзі. Тому автор вважає, що краще не купувати закордонні продукти, які можуть місяцями доставлятися кораблями до Австралії. І ще важливо не втрачати почуття пильності і критичності при відвіданні «органічних магазинів».

Доказом високої якості органічних продуктів є їх сертифікація, про що буде свідчити відповідний знак (наприклад, **Biofarm, NASAA, Organic, TOP** або **Demeter**). Такі продукти розповсюджуються через мережу магазинів, що мають сертифікат **ORGAA (Organic Retailers' and Growers' Association of Australia).** Адреси магазинів можна знайти на сторінці Інтернету **www.ofa.org.au/orgaalist.html**.

Однією з головних переваг «органічного» фермерства є відсутність солевої ерозії та забруднення грунту пестицидами. Головним недоліком є їх порівняно висока ціна. Дослідження журналу **CHOICE (Organic Food – CHOICE, 2000, September, pp. 15-19)** у 2000 році свідчить, що в Австралії органічні фрукти та овочі коштують у середньому на 70 процентів дорожче ніж «звичайні» продукти (сподіваюсь, що Ви помітили іронію в тому що для нас стало «звичайним»).

Безумовно, харчова промисловість намагається задовольнити сучасну потребу споживача вживати якомога менше ***харчових добавок*** (**food additives**). Але у багатьох випадках їх застосування не можна уникнути. В Австралії дозволено використання 364 видів харчових добавок і значно більша кількість ***ароматів*** (**flavours**). Згідно з австралійським стандартом (**Food Standards Code**), кожна харчова добавка має свій кодовий номер (базується на кодовій системі Европейського Союзу), який має бути зазначеним на етикетці. Різниця з Европою тільки в

тім, що там перед кодовим номером стоїть латинська літера **E** (наприклад, **E102** для штучного барвника ***тартразина*** **(Tartrazine).** Харчові добавки несуть різні функції. Завдяки ним їжа здається смачнішою, краще виглядає і довше зберігається. Тим, хто не хоче вживати їх з принципових позицій, слід купувати тільки свіжі продукти та купити собі млин, щоб молоти борошно...Або, принаймі, купити собі автоматичну пічку для випічки хліба, як багато хто і робить в Австралії. Але готові суміші для випічки хліба вже містять чимало «інгредієнтів»!

Великим відкриттям по приїзді до Австралії для мене було те, що продукти в Австралії містять **«preservatives».** На відміну від французької та нашої мови, в англійській мові так називають ***консерванти***, які запобігають розмноженню бактерій у продуктах. Найчастіше вживають бензоїкову (код 210) та пропіонову кислоти, діоксид сірки (код 220) та інші сполуки сірки (коди 220-228). Взагалі, кодові номери консервантів мають числа від 200 до 300.

Їх дозволено додавати тільки у так звану ***стандартизовану їжу*** **(standardised food),** склад якої визначається законом. Сюди відносять хліб, безалькогольні солодкі напої **(soft drinks),** соки, сухофрукти та ковбаси. Консерванти не прийнято додавати до консервованої чи пастеризованої їжі.

На жаль, у багатьох випадках консерванти додають не для зберігання їжі, а для придання їй привабливого кольору чи смаку...

Тільки певні види ***вітамінів*** дозволено додавати в продукти: ***вітаміни A*** **(retinol),** ***C*** **(ascorbinic acid),** ***D*** **(ergocalciferol),** ***E*** **(tocoferol),** ***B1*** **(thiamin),** ***B2*** **(riboflavin),** ***B6*** **(pyridoxin),** ***B12*** **(cyanocobalamin)** та ***фолати*** **(folate).** Досить часто їх концентрація у продуктах перевищує вказану на етикетці. Справа в тім, що вказана на етикетці концентрація вітаміну, повинна зберігатися до кінця терміна вживання продукта **(shelf-life).** Щоб досягти цього, скажімо, для вітаміна *C*, його додають іноді у подвійній концентрації, бо він відносно швидко руйнується, особливо під дією світла. Тобто, в ідеальному випадку, якщо не хочете мати справу з «хемією», потрібно купувати соковижималку і робити натуральні свіжі соки вдома....До того ж, у натуральних продуктах ці вітаміни ***працюють у комплексах*** і рідко виникає ситуація, коли передозування одного вітаміна призводить до відносної недостатності іншого...

Також додаються у продукти і ***мінеральні солі.*** В Австралії дозволено додавати в певні продукти солі кальція, йоду, заліза, магнію, фосфору та цинку. Люди з підвищеною чутливістю на йод повинні перевіряти кухону сіль, бо тут часто до неї додають йод, щоб запобігти виникненню струми (зоба) у місцевостях з пониженим вмістом йоду у воді.

Цікаво, що пересічний австралієць вживає біля ***10 грамів кухонної солі щодня, що вдвічі вище за рекомендовану норму.*** Десять відсотків від цієї кількості солі має природнє походження, 15% додається людьми при приготуванні їжі, а решта попадає в продукти харчування у процесі промислової обробки їжі. Надмірне вживання солі сприяє розвитку гіпертонічної хвороби, крововиливам у мозок **(stroke)** та інфарктам міокарда **(heart attack).** Кожен четвертий дорослий австралієць має підвищений тиск крові **(hypertension).** Зменшити вживання солі

непросто, бо смак солі приваблює. Деякі дієтологи рекомендують зменшувати вживання солі поступово, інші – кидати раптово, так само як паління цигарок. Уникайте солених продуктів (копчені ковбаси та риба, бекон, шинка, солені горішки, мариновані продукти, оливи, анчоуси, каротпляні чіпси, тощо), не ставте сіль на стіл, щоб підсилити смак та запах страв додавайте замість солі спеції та трави. В магазинах можна знайти продукти з низьким вмістом солі **(low-salt food).** Вони містять менше ніж 120 мг солі на 100 г продукта. Різні соки, консервовані продукти, тощо, краще купляти, якщо вони марковані – **«no added salt»** – без додавання солі. Навіть австралійська армія перестала вживати солеві таблетки у спеку, коли солдати надмірно потіють і витрачають сіль з потом. Виявилося, що солеві таблетки не допомагають, а тільки викликають спрагу та блювання.

Окрім ароматів, консервантів, вітамінів та мінералів, сучасна їжа містить цілу купу інших різних клясів харчових добавок (понад двадцять клясів), які використовують для того, щоб не змінювалася кислотна реакція продукту **(acidity regulators),** і щоб продукт не спікався **(anti-caking agents),** і щоб продукт не пінився **(antifoaming agents),** і щоб продукт не піддавався закисненню (**antioxidants** кодові числа від 300 до 400), і щоб продукт здавався солодшим (**artificial sweetening substances** кодові числа від 900 до 1000), і щоб відбілювати продукт **(bleaching),** і щоб заповнити продукт **(bulking agents),** і щоб він мав гарний колір (**colours,** кодові числа від 100 до 200), і щоб продукт виглядав як желе (**foaming agents),** і щоб продукт був глазованим **(glazing agents),** і щоб продукт не пересихав **(humectants),** тощо. Для тих, хто має час, автор рекомендує порахувати кількість інгредієнтів у різних печивах та рулетах. Скажу одразу, що число різних інгредієнтів може перевищувати двадцять...

Водночас, я сподіваюся, що ми скоро будемо їсти і ***«віртуальне сало»***, тобто продукт буде виглядати як сало, блищати як сало, пахнути як сало, смакувати і танути у роті як сало, але не буде містити у собі ніякого жиру. Вже створено декілька безкальорійних сурогатів (замінників) жирів зі смаком жира (наприклад, **Olestra**). Проте ці замінники жирів мають побічну дію: вони можуть спричиняти здуття та коліки у животі, проноси, погіршують абсорбцію жиророзчинних вітамінів ***A, D, E,*** **K** та антиоксидантів. Вегетаріянці в Австралії вже ласують своє ***«вегетаріянське м'ясо*** – **vegeterian meats»,** яке складається з суміші соєвого білку, клейковини **(gluten),** земляних горішків, тощо. З нього, звичайно, роблять вегетаріянські ковбаски!

У деяких людей харчові добавки спричиняють алергії – харчові алергічні реакції (дивись нижче). У інших людей розвивається підвищена неалергічна чутливість до певних добавок **(intolerance to additives).** Клясичним прикладом є підсилювач аромату – (моно)натрія глютамат **(monosodium glutamate – MSG),** який має кодовий номер 621. Його додають до приготовлених у ресторанах м'ясних та рибних страв, у більшість супових сумішей та у велику кількість консервованих продуктів. Деякі продукти харчування містять високі концентрації природніх глутаматів (помидори, гриби, сири, соуси, тощо). Вживання таких продуктів у чутливих до цієї речовини людей спричиняє так званий ***«синдром китайського ресторану*** **(Chinese restaurant syndrome)»:** вони починають відчувати горіння, стискання та заціпеніння верхніх кінцівок, грудей, шиї та обличчя.

Ці симптоми можуть тривати до чотирьох годин. Мононатрія глютамат може спровокувати приступи астми та мігрені. До речі, мігрень виникає і при вживанні багатих на нітрати ковбасок (**«hot dog headache»**).

Окрім глютаматів існує ще приблизно 50 інших харчових добавок, які іноді звинувачують у можливій побічній дії на організм людини. Деякі алергологи стверджують, що харчові добавки можуть спричинити не тільки алергічні дерматити та загострення астми, але й змінити поведінку дітей – викликати поширений на ***Заході синдром дефіциту уваги та гіперактивності*** **(attention deficit hyperactivity disorder).** Результати деяких досліджень свідчать, що ***елімінаційна дієта*** **(elimination diet),** з якої виключають консерванти, синтетичні харчові барвники та природні саліцилати, поліпшує поведінку 30-75% надто активних дітей.

Сполуки сірки, насамперед метабісульфат (**metabisulphite** – кодове число 223), у хворих на астму можуть викликати приступи хвороби. Продукти, які містять велику концентрацію сірки (надмірна кількість м'яса, напівфабрикати, пиво, вино, сухофрукти), сприяють розвитку гнилісної мікрофлори у кишечнику і витісняють корисні мікроорганізми, що виробляють вітаміни. Припускають, що це може сприяти виникненню хвороб кишечника, включаючи рак. Ознаками цього є часте вздуття шлунку, і кишкові гази смердять тухлими яйцями. До речі, концепція дісбактерійозу кишечника, як причини передчасного старіння, була розроблена Іллею Мечниковим – українським вченим єврейського походження (який потім тривалий час працював у Інституті Пастера в Парижі).

Звичайно, будь-які харчові добавки ретельно перевіряються на токсичність на тваринах, проте повністю передбачити, як ці добавки впливатимуть на людський організм чи будуть взаємодіяти між собою при перемішуванні різних харчових продуктів у травному тракті, неможливо. Тобто, гарантії «як в аптеці» дати не можна, особливо про довготривалі наслідки вживання «коктейлів» харчових добавок (як розвиток раку чи лейкозів). До речі, подібну ситуацію ми маємо і з лікарськими засобами. До клінічних практичних закладів надходить ретельно перевірений на тваринах та добровільцях якийсь медичний препарат, а через п'ятьдесять років виявляється, що він, скажімо, спричиняє небезпечні порушення ритму серця чи ураження печінки.

Навряд чи багато хто пам'ятає, що у дев'ятнадцятому столітті до цукерок додавали соли свинцю, який тепер вважають *persona non grata* в продуктах через його токсичну дію на центральну нервову систему. Вже в дев'яності роки двадцятого століття в Австралії було заборонено жовтий барвник ***кантаксантин*** **(canthaxanthin)** через його токсичну дію на сітківку ока. Попри загальновідому властивість нітратів перетворюватися в організмі людини на канцерогенні нітрозаміни (сполуки, що сприяють виникненню раку), їх продовжують додавати у готові м'ясні продукти (у ковбаси, бекон, шинку, салямі, тощо), щоб запобігти розмноженню інфекційних мікроорганізмів. Тобто, щоб запобігти кишечним токсикоінфекціям, ми маємо підвищувати свій ризик захворіти на рак... Безпечніше, звичайно, взагалі ковбас та шинку не їсти, проте чи уявляє, шановний читач, свої життя без ковбаски?! Ми всі раби свого шлунку, вірніше смакових рецепторів на язиці. І не тільки сало, але і ковбаса, і шоколяда, і інші штучні продукти харчу-

вання є майже такими самими наркотиками, як і опіюмний мак...Особливо якщо їх загорнути у блискучу «буржуазну» упаковку.....Але не все те золото, що блищить...При всьому цьому, ***на жаль, ми відвикаємо відчувати насолоду од вживання природних свіжих овочів та фруктів.***

Ось уже понад вісім років я постійно працюю у неіммігрантському австралійському оточенні і спостерігаю, зокрема, як австралійці їдять. Проте, порівняно рідко я бачу, щоб австралійці переважно їли свіжі фрукти та пили мінеральну воду замість штучних безалькогольних підсолоджених напоїв **(soft drinks).**

Автор також підтримує ідею вирощення екологічно чистих овочів та фруктів у приватних садках. (Як це робити за австралійських природніх умов дивись книжку **French, Jackie «Backyard Self-sufficiency» – Aird Books, Melbourne, 1997 – 164 pages**). Хоча часом бувають невдачі з урожаєм, проте така активність є гарною формою дозвілля та фізичної активності і допомагає нашим «тропічним» дітям жити разом з природою. Я дуже вдячний моєму дідові Павлові Хорунженку та бабусі Санюші і моїм батькам за мої дитячі роки у мальовничому селі Красносілля (до більшовицької революції – Княжа) на Кіровоградщині, де мене та моїх сестер привчали вирощувати різні корисні рослини, і моя мама намагалася посадити все, що проростало у нашому помірному кліматі.

Деякі виробники чи продавці харчових продуктів користуються наявністю численних харчових добавок і ***підробляють продукти***. Скажімо, перефарбовують дешевого рожевого лосося у коштовнішого червоного лосося, чи додають діоксид сірки до фаршу, щоб він виглядав свіжим. Або добавляють у бекон надто багато мінеральних солей, щоб бекон більше важив, тощо. (Детальнішу інформацію про харчові добавки дивись – **«Food additives». CHOICE, July 1999**).

Склад, якість та безпека вживання харчових продуктів регулюється відповідним управлінням **(Australia New Zealand Food Authority,** сторінка на Інтернеті – **www.anzfa.gov.au),** яке видає Код Харчових Стандартів **(Food Standards Code).** Ці стандарти можуть переглядатися експертами на запит асоціяції споживачів чи представників харчової промисловості.

Правила маркування продуктів (яку інформацію давати на етикетках) передбачають повідомлення про всі харчові продукти та харчові добавки, які вміщують за порядком залежно від питомого вмісту окремих компонентів у виробленому продукті. Але, якщо кінцевий продукт містить у собі так звану ***складну добавку*** **(compound ingredient),** то про склад цієї добавки слід повідомляти тільки якщо вона складає понад 10 процентів кінцевого продукту. Тобто, люди з харчовими алергіями (дивись нижче) можуть не знати про небезпечні для них продукти, коли вони вживають такі харчі. До того ж, незапаковані продукти взагалі не маркують. А ковбаски, як відомо, начинені не тільки м'ясом, але й «сульфатами та нітратами...».

На етикетці мають також ставити термін та умови зберігання і країну-виробника продукту та його окремих інгредієнтів.

Проте австралійський закон забороняє давати неправдиву медичну рекляму на упаковках (на кшалт, наш кефір виліковує коліт, тощо). В той же час, етикетка продуктів, які корисні, наприклад, для людей з підвищеним холестерином крові,

може мати позначку: «**Approved National Heart Foundation** – схвалено Національною Асоціяцією Серця».

Кожні два роки австралійський уряд проводить дослідження загального споживання австралійським населенням різних ***пестицидів, тяжких металів та інших небажаних домішок*** **(National Market Basket Survey).** З цією метою аналізуються продукти, закуплені у різних частинах Австралії. Закон регулює максимальну допустиму концентрацію пестицидів та важких металів у продуктах харчування. ***Проблема отруєння свинцем*** **(lead poisoning)** успішно вирішується завдяки витісненню домішок свинцю з бензину в Австралії. Зараз переважна більшість автомобілів в Австралії їздить на безсвинцевому бензині **(unleaded petrol)** чи на дізельному пальному. Детальніше про проблеми свинцевої інтоксикації дивись у главі **«Австралійське довкілля».**

Проте в Австралії постає проблема накопичення в організмі людини іншого важкого металу – ***кадмію*** **(Cadmium).** Він надходить до організму людини з продуктами харчування, насамперед з картоплею. Концентрація цього важкого металу в австралійських грунтах постійно зростає через те, що австралійські селяни (перепрошую, фермери) вживають суперфосфатні мінеральні добрива, щоб покращити родючість австралійських грунтів, яким, як відомо, далеко до українських... Суперфосфатні добрива виробляли з фосфатних скель, на яких було багато гуано (пташиного та кажанового посліду). Цей гуано містив у собі підвищені концентрації кадмію. Тепер, компанії по виробництву міндобрив схаменулися і стали використовувати інші джерела для здобуття фосфатних добрив, проте пройдуть століття поки концентрація кадмію в забруднених грунтах повернеться до безпечного рівня. А на сьогодні медикам тільки доводиться констатувати, що тривале вживання низьких концентрацій кадмію у їжі спричиняє ураження нирок, підвищений артеріальний тиск, хронічні легеневі хвороби, рак легенів та простати, негативно впливає на сперматогенез (спадкові чоловічі клітини). Надходження кадмію в організм (через вживання картопляних виробів) у деяких вікових групах, насамперед хлопців-підлітків, вже наближується до небезпечного рівня. В той же час у 1997 році під натиском «картопляного лобі», виробників картоплі, максимально дозволену концентрацію кадмію в картоплі було збільшено вдвічі (з 0,05 до 0,1 мг/кг). Бо інакше, деякі виробники картоплі мали б припинити вирощувати картоплю...Отже, «експеримент» з кадмієм триватиме...

Останнім часом з'явилися повідомлення про небезпеку під час вагітності вживання продуктів з підвищеною концентрацією ***ртуті*** **(mercury** – *Hydrargyrum*). Цей метал може загальмувати подальший розумовий розвиток немовлят. Найбільше ртуті надходить до організму людини при харчуванні певними видами риби: акули **(shark/flake),** скати **(ray),** риба-меч **(swordfish),** барамунда **(barramundi),** риба-драгоцінний камінь **(gemfish),** оранжевий австралійський йорж **(orange roughy),** минь **(ling)** та південний синій тунець **(southern bluefin tuna).** Порівняно багато ртуті містить і риба, яку ловлять у гейзерах **(geothermal waters).** У зв'язку з цим Австралійсько-Новозеляндське управління харчування **(Australian New Zealand Food Authority)** у 2001 році випустило спеціяльні рекомендації для вагітних жінок і жінок, що плянують завагітніти, в яких радять обмежити споживання вищевказаних видів риби до чотирьох 150-грамових порцій на тиждень.

Порівняно з іншими країнами, в Австралії відносно не великий ризик захворіти на ***харчову токсикоінфекцію*** **(food poisoning).** Проте, на думку експертів, саме токсикоінфекції є тут головною загрозою, пов'язаною з вживанням їжі. Повної статистики харчових токсикоінфекцій в Австралії немає, бо приватні лікарі мають доповідати державні медичні управління тільки про певні види токсикоінфекцій, до того ж доведені мікробіологічними методами. У більшості випадків люди звертаються до лікаря з нетяжкими формами захворювання і тоді «аналіз калу на засів» не показаний. Австралійсько-Новозеляндське управління харчування **(Australian New Zealand Food Authority)** у 1999 році провело свою оцінку проблеми. Вважають, що біля 11500 австралійців хворіє на харчову токсикоінфекцію щоденно, а за рік загальні фінансові збитки від цієї хвороби складають 2,6 млрд австралійських долярів. На щастя, з 1980 по 1995 роки померло тільки шість чоловік. Статистика стверджує, що якщо Ви один раз пообідаєте в Австралії, то шанс захворіти на токсикоінфекцію складає один на п'ять тисяч. Переважна більшість випадків пов'язана з харчуванням у ресторанах, кафе, будинках для старших австралійців та лікарнях. Тільки двадцять процентів токсикоінфекцій трапляються внаслідок вживання домашньої їжі.

Причинами масового розмноження мікроорганізмів у стравах є погане зберігання продуктів, непрофесійне приготування чи повторне нагрівання, зараження продуктів через використання забрудненого посуду або через брудні руки. Переважна більшість австралійського населення живе в умовах підвищеної спеки та вологості повітря. Ці фактори сприяють особливо швидкому розвитку токсикоінфекцій у високобілкових продуктах тваринного походження з великим процентом вологи. Насамперед слід остерігатися м'яких сирів **(Brie, Camembert, Mozzarella, Gruyere, Ricotta, Cottage cheese)** та паштетів **(pate, liverwurst, terrine).** Їх краще не брати з собою на лоно природи, де вони стають небезпечними через декілька годин прогрівання під теплим австралійським сонечком. До речі, якщо цвіль з твердих сирів можна просто обрізати, то м'які сири з нашаруванням цвілі слід просто викидати. При закупівлі продуктів харчування та їх транспортуванні додому (в Австралії, особливо на периферії, люди можуть їздити за продуктами за десятки кілометрів) краще поміщати продукти в ***теплоізоляційні коробки чи торби*** **(insulated cooler bag),** бо у сонячний день температура у багажнику машини може перевищувати 60 градусів тепла, перетворюючи його в ідеальний парник для мікроорганізмів. Навіть ті бутерброди, що австралійці беруть з собою до школи чи на роботу, за 4-5 годин зберігання при кімнатній температурі можуть стати небезпечними для здоров'я. Тому їх теж рекомендують носити у теплоізоляційній торбинці чи коробочці. У деяких коробочках є спеціяльне відділення куди кладуть кубики криги **(freezer block).** Бутерброди слід загортати, щоб на них не потрапили збудники інфекцій з немитих фруктів.

Слід пам'ятати, що ***будь-який харчовий продукт може бути зараженим мікроорганізмами – збудниками інфекцій.*** Наприклад, у 1998 році 770 чоловік захворіли на сальмонельоз унаслідок споживання сандвічів зі свининою та салатом, спечених в одній з пекарень Мельбурну. Щоб відшкодувати заподіяні збитки

пекарню довелося продати, а страхова компанія виплатила біля 500 тисяч американських долярів компенсації жертвам харчового отруєння. На щастя ніхто не помер.

Ще один приклад, у 1995 році в Австралії була відома невеличка епідемія (захворіло 20 чоловік) гемолітично-уремічного синдрому. Вона забрала життя однієї дитини. Винуватцем виявилася напівкопчена ковбаса, виготовлена з порушенням технології виробництва.

Не дуже надійними і довговічними є ***готові овочеві салати*** **(ready-to-eat salads),** які продають у магазинах. Вони теж можуть бути забрудненими небезпечними мікроорганізмами, особливо, якщо овочі добре не вимивають. В Австралії досить популярно вживати у таких салатах паростки ***люцерни*** (**Alfalfa sprouts** – *Medicago*). На жаль, небезпечні бактерії сальмонели (*Salmonella*) можуть знаходитися у середині цих паростків. У дев'яності роки двадцятого століття біля 20 тисяч американців захворіли на сальмонельозну токсикоінфекцію через свою любов до молодої люцерни...

Австралійська організація, що займається проблемами безпеки харчування **(Food Safety Information Council),** провела опитування 500 австралійців, яке показало, що 76 відсотків з нас беруть додому недоїдені у ресторанах страви. Як тут кажуть: складають продукти у мішечки для собачки **(doggy bag).** Біда в тім, що більшість з нас забуває цю їжу прогрівати принаймі до 60 градусів перед вживанням (а холодні страви охолоджувати до плюс 5 градусів чи нижче).

Згідно з австралійською статистикою, найчастішими ***бактеріяльними*** шлунково-кишечними інфекціями в Австралії у дев'яності роки двадцятого століття були *Campylobacter jejuni*, різні види *Salmonella*, *Shigella* та *Yersinia enterocolitica*. Досить часто трапляється і протозойна інфекція – лямблійоз **(giardiasis).**

У 1998 році Австралія посідала ганебне трет'є місце в світі (після Нової Зеляндії та Великобританії) за частотою діягностики токсикоінфекції, викликаної *Campylobacter jejuni*. Клінічна картина захворювання: пронос, блювання та болі в животі на протязі декількох днів. Хвороба передається через сире м'ясо, непастеризоване молоко, забруднену воду та через домашні тварини.

Механізм передачі всіх бактеріальних кишкових інфекцій – фекально-оральний, чи як кажуть у нас – це є ***хвороба брудних рук***.

Проте до 80% всіх випадків проносу складали ***вірусні*** інфекції. Тому при неускладненому перебігу таких інфекцій в перші три дні тут не прийнято призначати антибіотиків. До того ж, однією з великих проблем в Австралії є швидке зростання кількості резистентних (стійких до антибіотиків) видів мікроорганізмів (частково через невиправдано широке призначення антибіотиків). Лишається проблемою і розповсюджене вживання антибіотиків у тваринництві. Внаслідок цього все більше патологічних мікроорганізмів людини стають нечутливими (резистентними) до сучасних антибіотиків, і тому в европейських країнах та США стає все тяжче лікувати навіть такі відносно помірні збудники хвороб, як кишечна палочка, сальмонелла чи кампілобактер. З 1992 по 1997 роки в Австралії щорічно вживалося понад 700 000 кг антибіотиків, з них біля 450 000 кг вживалося у тваринництві. В останньому випадку їх переважно додають до прикорму для збільшення приросту ваги чи зменшення вживання кормів,

тобто не для лікування хворих тварин (**Peter Collignon Antibiotic resistant bacteria: are they in the food we eat? Australian Medicine 1-15 January 2001, page 10**).

Інфекційна жовтяниця, або гепатит **А (Hepatitis A),** в Австралії теж буває. Ця ***вірусна хвороба*** передається через немиті руки, і іноді через вживання деяких «недоварених» продуктів харчування. Наприклад, у 1996 році у Сіднеї була невеличка епідемія цього гепатиту серед людей, що з'їли устриці **(oysters).** При розслідуванні виявилося, що устриці були доставлені з озера Уоліс **(Wallis Lake),** де був витік каналізаційних вод. Автор цієї книги захворів на гепатит А у Сіднеї (наймовірніше через купання на Бондаївському пляжі **(Bondi Beach),** де теж був витік у прибережні води каналізаційних викидів. Прищеплення проти гепатиту **А** в Австралії не є обов'язковим, бо він тут поки що не дуже поширений, проте за 6 місяців перед поїздками у країни з низьким рівнем санітарної культури австралійці проходять відповідний курс вакцинації.

Окрім устриць, на гепатит **А** можна заразитися при вживанні креветок **(prawns),** мідій **(mussels)** та їстівних молюсків **(clams).** У 1997 році чотирнадцять чоловік заразилися на гепатит **А** після вживання в китайському ресторані в Сіднеї креветок, завезених з Бірми. Недосмажена піцца з морськими продуктами **(seafood)** може також стати причиною біди. Мідії взагалі не рекомендують купляти з рук біля причалів, бо «незалежні» рибалки їх часто ловлять у забруднених каналізацією водах. Про небезпеку захворіти на інши хвороби після вживання морських продуктів детально описано у американському дослідженні **«The role of seafood in foodborne diseases in the United States of America».**

Ще одна інфекційна хвороба, про можливість якої слід пам'ятати вагітним жінкам, – ***лістерійоз*** **(listeria infection).** Ця інфекція теж може передаватися через продукти харчування, проте рідко викликає хворобу у здорових людей. Але підчас вагітності лістерії можуть потрапити до плоду і призвести до викидиша, передчастних пологів чи тяжкої хвороби новонародженої дитини. Перше правило запобігання виникненню інфекції – вживати тільки свіжоприготовлені продукти. Уникайте охолоджених готових закусок, а саме: м'яків сирів (наприклад, **Brie, Camembert, Ricotta**), охолодженого курячого м'яса у бутербродах, охолоджених м'ясних страв, паштетів **(pate),** приготовлених заздалегідь салатів, сирих морських продуктів (устриць та сашімі **(sashimi),** копченої риби та устриць (проте ці продукти можна вживати у консервах). Мікроорганізми лістерії розмножуються навіть у холодильниках. Тому не радять вживати будь-які продукти, що зберігалися у холодильниках понад 12 годин. Краще не вживати салати з ресторанів, супермаркетів чи делікатесних магазинів.

Можна також отруїтися внаслідок ***споживання природніх токсинів*** рослинних продуктів та отруєної риби (дивись главу **«Небезпечна фауна та флора Зеленого континенту»**). Бувають і екзотичні ситуації. Наприклад, в Австралії стають модними страви японської кухні, які готують з сирої риби. Був випадок завезення в Австралію свіжозамороженої риби з Японії, куди потрапила також ***риба голкопуз*** **(porcupine fish** або **puffer fish** – *Tetraodon*), токсин якої (тетродотоксин) може смертельно отруїти людину і аналогічний токсинові ***блакитно-кільцевого або смугастого осьминога,*** про якого оповідається у главі **«Небезпечна фауна та**

флора Зеленого континенту». В Японії ця риба вважається делікатесом, і там від її неправильного вживання гинуть десятки людей щороку.

Якщо Ви вважаєте, що Ви отруїлися внаслідок споживання продуктів, то дуже бажано звернутися до лікаря чи повідомити про це місцеве управління здоров'я **(public health unit),** телефонний номер якого можна знайти у телефонному довіднику. Компанії, що виробляють продукти, також дуже зацікавлені мати зворотний зв'язок з покупцем. Їм краще замінити Вам зіпсований продукт і заплатити грошову компенсацію, ніж чекати, поки Ви звернетися до суду і засобів масової інформації, бо то їм буде коштувати набагато дорожче. Адреси, телефони та електронні адреси компаній приводяться на етикетках продуктів. Проте австралійці часто лінуються і відмовляються повідомляти про свої харчові отруєння, особливо при «незначному» проносі. В той же час, австралійські лікарі зобов'язані повідомляти в управління здоров'я у випадку, якщо вони підозрюють, що на таку інфекційну хворобу **(food and water borne illness)** захворіли двоє чи більше пацієнтів. Ваш лікар, а також лабораторія **(pathology),** яка проводила аналізи, мають повідомляти управління здоров'я і при лабораторному виявленні певних шлунково-кишкових інфекцій **(notifiable diseases).**

Проте Австралії немає адекватної системи діягностики харчових токсикоінфекцій та обов'язкового навчання гігієні приготування їжі для професійних кухарів. Один з місцевих спеціялістів в галузі гігієни харчування доктор Пітер Дейві **(Dr Peter Davey)** так змалював становище: «Безпека харчування в Австралії нагадує російську рулетку». В країні дуже розвинутої бюрократії немає достатньо уніфікованих законів про гігієну харчування. Тут існує понад 120 актів та відповідних постанов та понад 90 окремих загальнонаціональних стандартів, за виконанням яких слідкують понад 40 федеральних, штатових та територіальних агенств і біля 700 муніціпальних управлінь. Але не дарма англійське прислів'я стверджує: **«Too many cooks spoil the broth** – надто багато кухарів можуть зіпсувати бульйон».

Правила особистої гігієни та гігієни проготування та зберігання їжі старі як світ, і, мабуть тому, про них часом забувають. Навіть в Австралії слід не забувати мити руки, боротися з нахабними австралійськими мухами та тарганами, тримати приготовану їжу окремо від сирих продуктів (де багато бактерій), мати окремий посуд та дощечки для розрізання сирих та приготованих продуктів. Хворі на токсикоінфекції, шкіряні інфекції і навіть на нежить не повинні готувати їжу іншим, тощо.

Один з нових видів знешкодження мікроорганізмів на продуктах – їх опромінення **(food irradiation).** В Австралії це робити заборонено, проте це положення зараз переглядається. Проте вже зараз деякі продукти, що поступають з-за кордону, є опроміненими (наприклад, деякі види спецій та креветки).

Ідея опромінення в принципі непогана, проте існує ряд застережень. По-перше, не всі мікроорганізми гинуть під дією опромінюючої радіяції. По-друге, під впливом опромінення руйнується ряд вітамінів (***C*** та ***B1***). По-третє, якщо люди почнуть надто покладатися на радіяцію, то вони можуть перестати дотримувати-

ся елементарних правил гігієни через хибне почуття безпеки. І нарешті, не всі люди будуть купляти продукти, позначені **«irradiated»**.

Детальну практичну інформацію для споживача про гігієну харчування в Австралії можна знайти, зокрема, в книжці **«Risky Foods, Safer Choices». By Peter Cerexne & John Ashton, UNSW, Sydney, 2000.**

Дуже поширеною в Австралії є і ***харчова алергія*** **(food allergy)**, на яку хворіють 8% дітлахів та 2 % дорослого населення. Найбільш уразливими до неї є люди, що страждають на інші алергічні недуги (астму, сінну лихоманку) чи мають кровних родичів з подібними симптомами.

Харчова алергія може виникнути після вживання практично будь-якого продукту харчування, проте, згідно з думкою алерголога доктора Олега Лозинського **(Dr A. Lozynsky)**, в Австралії найчастіше її спричиняють такі продукти: молочні вироби, горіхи, яйця, вироби з пшеничного борошна та сої.; трохи рідше – риба та інші морські продукти, шоколяда та фрукти. Серед фруктів – найчастіше помідори, виноград, банани та полуниці. Харчова алергія може проявлятися нудотою, блюванням, проносом, болями живота, втратою апетиту, алергічними шкіряними висипками та кропивкою, а у серйозніших випадках – свербінням та набряком губ, язика, приступами бронхіальної астми, головними болями, втомою, зміною поведінки, болями у суглобах, дзвіном у вухах, падінням артеріального тиску і смертю. Досить поширеним проявом харчової алергії у дитячому віці є екзема, значно рідше таке трапляється у дорослому віці.

Найнебезпечніші, іноді смертельні, реакції виникають у сенсібілізованих людей на вживання крабів та устриць **(shellfish)** і земляних горіхів чи арахісу **(peanut – *Arachis hypogaea*)**. Пересічний австралієць вживає півтора кілограма земляних горішків щороку, хоча для розвитку алергічної реакції у людини з підвищеною чутливістю до арахісу достатньо спожити навіть декілька міліграмів продукту. Навіть якщо таку людину поцілує в губи хтось інший, який щойно вживав ці смачні горішки! У деяких хворих смертельно небезпечні алергічні реакції виникають, якщо хтось поруч з ними їсть земляні горіхи. Через це британська авіакомпанія **British Airways** припинила подавати горішки своїм пасажирам підчас польотів. Інші авіакомпанії радять таким хворим брати з собою свою їжу, треті авіакомпанії відмовляються продавати квитки таким хворим.

Олія арахісу входить також у склад багатьох продуктів харчування. Згідно з австралійським законом **(Australian Food Standards Code)** всі інгредієнти будь-якого продукту харчування мають бути зазначені на упаковці, проте цей закон не поширюється на продукти, що для Вас готують у пекарнях, ресторанах чи ***магазинах напівфабрикатів*** **(fast-food stores)**. Деякі алергологи вважають, що дітям зі схильністю до алергічних реакцій (хворих на астму, сінну лихоманку чи екзему) краще взагалі арахіс не давати ні у якому виді. Так само не рекомендують вживати ці смачні горішки вагітним жінкам зі схильністю до алергій (чи навіть якщо батько їх ненародженої дитини має алергічні хвороби). Дітям, найближчі родичі яких мають алергічні реакції, краще не давати арахіс допоки їм не сповниться три рочки. І взагалі, у маленькому віці горішки часто потрапляють «не в те горло».

Проблема ускладнюється тією обставиною, що у частини хворих виникає так звана ***перехресна алергія*** **(cross reactivity),** коли людина з підвищеною чутливістю, скажімо до креветок, починає проявляти подібні клінічні симптоми після вживання інших подібних дарів моря: крабів, лобстерів чи раків.

Проте, на щастя, у більшості випадків алергічні реакції чи підвищена неалергічна чутливість до певних продуктів не є тяжкою, і просто слід обмежувати вживання гострої чи надто концетрованої їжі. Детальна інформація про харчову алергію представлена на сайті Інтернету **www.foodallergy.org**

Хворі на бронхіальну астму іноді мають підвищену чутливість до хемічних сполук **саліцилатів (salicylates),** в тому числі і природнього походження, яких багато у різних рослинних продуктах та деяких винах. В овочах та фруктах, які дозрвають, концентрація саліцилатів у них зменшується. Проте, на жаль, в Австралії фрукти часто продають недозрілими.

Частина австралійських дієтологів та лікарів стверджують, що вживання коров'ячого молока (яке є чужеродним для немовлят) також сприяє розвитку астми і вони рекомендують не давати дітям молока 4-6 тижнів підчас гострих респіраторних вірусних інфекцій. Відомо, що частота астми набагато менше в «немолочних» країнах.

Проте більшість австралійських лікарів не рекомендують припиняти вживати молоко за винятком тих рідких випадків, коли вдається довести наявність алергічної реакції до молока. Не підтвердилися твердження і про те, що молоко збільшує вироблення слизу під час інфекцій. В той же час, кожна десята людина у США має дефицит фермента лактази і тому не переносить молока (в якому міститься відповідний цукор лактоза).

Звичайно, алергія буває і на харчові добавки. Скажімо на оранжевий барвник тартразин (**Tartrazine** – кодовий номер 102) чи барвиник та антиоксідант вітамін **B2** – рибофлавін (**Riboflavin** кодовий номер 101).

Деякі алергічні реакції на молоко насправді спричиняються домішками пеніциліну у молоці, тому що цим антибіотиком лікували коров від маститу.

З огляду на можливість виникнення алергій найкращим напоєм лишається, безумовно, вода. Чим менше консервантів, барвників та ароматів, тим краще.

Генетично-модифіковані продукти можуть ще більше ускладнювати проблему. Наприклад, вживання трансгенетичних соєвих бобів (**soybeans** – *Glycine max*), на які пересадили гени американського горіха, який в англійській мові називають «бразильським» (**Brazil nut** – *Bertholletia excelsa*), може викликати тяжку алергічну реакцію при вживанні хліба, що містить таку сою.

В ідеалі слід уникати вживання того харчового продукту, на який розвинулася алергічна реакція, або спробувати пролікуватися у фахівця-алерголога **(Allergist),** чи у родинного лікаря, що спеціялізується у цьому питанні **(general practitioner with special interest in allergology),** чи звернутися за порадою до дієтолога **(Dietitian).**

Якщо Ви сумніваєтеся, чи та страва, яку Ви збираєтеся їсти, містить небезпечний для Вас алерген, то спочатку покладіть невеликий шматочок цієї страви на губи. Якщо губи почнуть набрякати чи щипати, то цю страву краще більше не

куштувати. Для підтвердження діягнозу існують спеціяльні шкіряні тести та аналізи крові. Можна також спробувати елімінаційну дієту з провокаційним тестом **(elimenation diet with challenge test):** повторним упровадженям в дієту харчового продукту, на який впала підозра. Про принципи першої допомоги при небезпечних алергічних реакціях дивись у главі **«Ваша австралійська домашня аптечка».**

На жаль, в Австралії бували випадки, коли у дітей виникали тяжкі алергічні реакції чи напади астми після того, як їм давали якогось гостинця в гостях, школі чи просто на вулиці. Тому дозволю собі порадити Вам ніколи не пропонувати якісь солодощі, фрукти чи особливо горішки чужим дітям, не спитавши наперед дозволу про це їх батьків. Дотримуйтесь такого ж правила як в австралійських звіринцях, де висять таблички-прохання не підгодовувати певні види тварин (щоб вони не переїдали).

Для людей з харчовими алергіями австралійські лікарі-алергологи та дієтолог написали практичну кухонну книжку, яка продається у книгарнях Австралії **(«Friendly Food» by Drs A.R.Swain, V.L. Soutter and R.H.Loblay. – Murdoch Books, Sydney, 1991).** Ще одна більш сучасна австралійська книжка, написана дієтологом – **«Are you food sensitive? How to investigate your own diet with Dietitian». By Joan Breakey, 1998.**

У деяких людей виникають головні болі (мігрені) через алергічні чи інші реакції підвищеної чутливості до харчових продуктів, що містять високі концентрації вазоактивних (що впливають на кровяні судини) хемічних сполук – амінів. Винуватця таких реакцій також знаходять за допомогою вищевказаної елімінаційної дієти, про доцільність проведення якої слід спитати Вашого лікаря. Він дасть Вам також детальний перелік продуктів, яких слід уникати протягом трьох тижнів.

Так само, як і у всьому світі, в Австралії точаться серйозні дебати стосовно ***генетично-модифікованої їжі*** **(genetically modified foods – GM-food).** Скорочена назва українською мовою – «ГМ-їжа» у кращому випадку викликає асоціяції зі словом «гм», тому надалі я буду приводити тільки повну назву цієї категорії продуктів.

Людство завжди намагалося вивести нові породи тварин чи харчових рослин шляхом селекції та схрещування. На місце колишніх менделістів, морганістів, мічурінців та лисенківців прийшли сучасні генетичні інженери, які за допомогою новітніх біотехнологій намагаються перевершити Божі творіння. За даними 1998 року трансгенетичні продукти вже висівали на площі 26,2 млн гектарів. Більшість генетично-модифікованих харчових інгрідієнтів імпортується в Австралію (за винятком бавовняної олії). Австралійці споживають такі інгрідієнти у складі хлібних та кондитерських продуктів (соєві боби, кукурудза, буряковий цукор), виробів з картоплі та рапсової олії, яку додають до харчових олій, тощо. За деякими підрахунками, до 60% продуктів у супермаркетах Австралії вже містять інгредієнти, які були генетично модифіковані. Це і соєве борошно, яке домішують у ковбаси, маргарин та морозиво, і багато видів шоколядних цукерок, і олія з бавовняного насіння, і кукурудза, і картопля, що надходять з-за кордону.

Суть генетичної модифікації полягає у вибірковому пересадженні бажаних генів-носіїв спадковості у клітини рослин чи тварин з інших видів з метою поліпшення корисних властивостей. Серед бажаних властивостей генетично-модифікованих (трансгенитичних) рослин – їх стійкість до шкідників та несприятливих природніх умов, висока продуктивність, поліпшені смакові якості та високий вміст вітамінів та білків. Додаткова стійкість до шкідників дозволяє зменшити вживання потенційно небезпечних пестицидів. Для австралійського селянина та підприємця харчової індустрії за цим всім стоїть спокуса отримання надприбутків. Більша частина наукових розробок і самої генетично-модифікованої їжі надходить до Австралії з США, але і австралійські вчені проводять експерименти по генетичній модифікації цукрової тростини, ананасів, папаї, бавовни, помідорів, латука (**lettuce**) та картоплі. У 2000 році в Австралії проводилося понад 130 «польових випробовувань» різних генетично-модифікованих рослин.

Проте багато науковців б'ють на сполох, що генетичні інженери втручаються в свята святих Дерева життя, впроваджуючи практично нові біологічні види життя у нашу і так крихку екологічну систему. На відміну од гібридизації, генетичні інженери створюють практично нові види рослин і тварин, що будуть передавати свої властивості через покоління. Числені приклади минулих екологічних помилок не дають оптимізму вірити, що джина знову не буде випущено з пляшки. І що майбутні генетичні потвори нас самих не з'їдять.... Недарма ж кажуть, що благими намірами людини вимощена дорога як до раю, так до пекла... Зокрема використання у біотехнології резистентних до антибіотиків генів може призвести до стійких до антибіотиків патологічних мікроорганізмів, що викликають хвороби людей, та нових сортів бур'яну, стійких до гербіцидів. Уявляєте такий собі «**superweed** – супербур'ян» який не те що хемія, саранча не бере! Про ризик нерозпізнаної харчової алергії згадувалося раніше. Цілком можливо, що деякі генетичні потвори можуть витіснити природні види життя. В Америці вже прийшлося приймати спеціяльну постанову, щоб лишати на полях як мінімум двадцять процентів нормальної (не генетично-модифікованої) кукурудзи, бо почав зникати красивий метелик-монарх (**monarch butterfly** – *Danaus plexippus*). Ми можемо опинитися у ситуації, коли наші краєвиди будуть покриті генетично-модифікованими рослинами, які, звісно, будуть культивуватися роботами, а ми самі одягнемо скафандри, щоб нас не дістали генетично-модифіковані мікроорганізми!

А де гарантії, що нашим майбутнім не займуться генетичні терористи з параноїдними ідеями панування їх ідеї чи релігії?... Людина Кам'яного віку могла вбити мамонта чи сусіда. Недобра (чи психічно хвора), проте освітчена людина двадцять першого століття може знищити все людство. А поки що ми вже маємо випадки злочинного нехлюйства біотехнологів: на звалищі біля південно-австралійського міста Маунт Гамбіє (**Mount Gambier**) у 2000 році було знайдено два типа генетично-модифікованої рослини каноли (**canola** або **oilseed rape**), яку не було дозволено для поширення в Австралії. Один з цих генетичних гібридів був резистентним до гербіцидів. Інший – був схильним до подальших генетичних змін.

На думку противників надто швидкого упровадження генетично-модифікованих рослин при вирощенні експерементальних рослин утворюються надто малі буферні зони між гібридними рослинами та створеними Творцем природніми рос-

линами. Пилок чи насіння гібридів може бути перенесеним вітром чи комахами, що може призвести до непередбачених наслідків. До того ж, стурбована австралійська громадськість не має ніякого контролю над ситуацією, бо, згідно з австралійським законом, біотехнологічні компанії мають право тримати у таємниці місця посівів експерементальних рослин. І, безумовно, вони цим правом користуються, адже вони побоюються, аби «зелені екстремісти» не зруйнували їх плянтації. Такий випадок вже дійсно мав місце у 2000 році біля міста Брізбена.

У 2000 році австралійський уряд розглянув новий закон про генетичні технології **(Gene Technology 2000 Bill)**, порушникам якого буде загрожувати штраф до 1,1 млн австралійських долярів і виплата компенсацій за будь-яку шкоду довкіллю.

Багато медиків та вчених протестували проти надто швидкого дозволу нових видів продуктів для вживання в Австралії, стверджуючи, що не має достатньо тривалих спостережень про можливу побічну дію таких продуктів. Зокрема в Квінсленді при активній участі доктора Александра Клестова **(Dr Alexander Klestov)** понад тисяча лікарів та інших стурбованих громадян підписали петицію про обов'язкове маркування генетично-модифікованих продуктів. Тому було прийнято рішення, що австралійські споживачі принаймі мають знати, коли вони купують продукти харчування, чи вони містять генетично-модифіковані компоненти. Тобто, ця інформація має бути на бирках (етикетках) продуктів. Хоча на деяких генетично-модифікованих продуктах будуть відсутні такі попередження. Наприклад, на упаковках соєвої олії для салатних приправ бо, буцім-то, ***весь*** генетичний матеріал з такої олії вичищається...Один разючий приклад лицемірства австралійських бюрокартів. В США було створено генетично-модифіковані соєві боби, які є стійкими до гербіциду **(Roundup glyphosate)**. Але ці боби самі можуть концентрувати цей гербіцид. Щоб дозволити імпорт генетично-модифікованих бобів до Австралії (а це сто тисяч тонн щорічно), було змінено австралійський стандарт **(Australian National Registration Authority on Agricultural and Veterinary Chemicals)** на гранично допустиму концентрацію гербіциду. Не на якісь проценти, а в двісті разів більше гербіциду тепер може бути в бобах!

Проте, австралійці та новозеляндці не знали, чи вони вживають генетично-модифіковану їжу, чи ні, до липня 2001 року. Про це вирішила спільна нарада керівників охорони здоров'я Австралії та Нової Зеляндії у 1999 році. Бо швидке упровадження обов'язкової інформації про генетично-модифіковані продукти у 2000 році могло б призвести до підняття цін на них приблизно на 6 процентів, які і без того зросли у середньому на 7,5% через вступ до дії з липня 2000 року нової податкової системи в Австралії (так званого податку на товари та послуги). Це коштувало б харчовій індустрії біля 500 млн долярів (річний оборот харчової індустрії в Австралії біля 45 млрд долярів). Маркуватися мають будь-які харчові продукти, що містять понад 0,1% генетично-модифікованих інгредієнтів. Проте не будуть маркуватися високоочищені продукти – олії, крохмалі та цукри, а також незапакована їжа, яку подають у ресторанах, лікарнях та у літаках.

Ще один специфічний «аргумент» харчовиків проти маркування генетично-модифікованих продуктів – погане ставлення населення до таких технологій. (Це

чимось мені нагадує ситуацію у колишньому Радянському Союзі, де заради «вищих інтересів партії та країни» постійно приховувалася від населення небажана медична чи екологічна ситуація. І мудрі вожді все вирішували за нас дурних). Так що будемо їсти трохи дешевші продукти, проте вони можуть виявитися трохи небезпечнішими. Цікаво, що одне з опитувань споживачів Австралійсько-Новозеляндським управлінням харчування **(Australian New Zealand Food Authority)** показало, що 91 процент австралійців підтримує обов'язкове маркування генетично-модифікованих продуктів, а 74 відсотки стверджували, що вони не будуть купляти такі продукти «ні за які гроші». До речі, і азіятські країни, куди Австралія експортує свої продукти (насамперед, Японія), теж охочі купляти органічні і немодифіковані продукти. Австралійські фермери починають також все більше усвідомлювати, що вони опинилися на нейтральній смузі у торговельній війні між настроєною «генетично» Америкою та «екологічною» Европейською Спілкою. До того ж, генетично-модифікована бавовна в Австралії, наприклад, дає менший процент додаткового прибутку...

Новітні інформації про розвиток генетично-модифікованих продуктів в Австралії можна знайти на сторінках Інтернету – **www.isr.gov.au/ba** та **genetech.csiro.au** За розвитком генетичних технологій в Австралії спостерігає відповідний комітет при Міністерстві охорони здоров'я **(Genetic Manipulation Advisory Committee)**, який має свою сторінку на Інтернеті – **www.health.gov.au/tga/genetech.htm**

Без води і ні туди, і ні сюди. Води в Австралії поки вистачає на всіх, проте багато австралійців як то кажуть ***не допивають*** необхідні 1,5-2 літри води на день. Водогонна вода у великих містах ретельно контролюється і має відповідати розробленим стандартам **(Australian Drinking Water Guidelines 1996)**, які вимогливіші, ніж стандарти ООН 1993 року. Проте іноді бувають проблеми. Дуже великого розголосу набуло різке зростання концентрації потенційно небезпечних протозойних мікроорганізмів (лямблій та криптоспорідій) у водозабірниках Сіднею у 1998 році, цисти яких неможливо дезинфектувати простим фільтруванням води. Не є абсолютно досконалою і очистка води для водогону в Австралії. Сполуки хлору, які для цього вживаються, можуть утворювати потенційно шкідливі з'єднання з іншими органічними сполуками (так звані тригалометани), яких підозрюють у канцерогеній активності (сприяють виникненню деяких форм раку). Сполуки алюмінію, що теж вживаються для очистки води у багатьох містах Австралії (у Сіднеї вже від цього відмовилися), підозрюють у сприянні розвитку ***деменції*** **(Alzheimer's disease)**. Сполуки ***фтору*** **(fluorides)**, які додають у воду, щоб запобігти карієсу зубів, іноді спричиняють флюороз зубів (коли фтору надходить надто багато). До того ж, фтор додається до багатьох з сучасних зубних паст (дивись **«How safe is your tap water?» – Choice. March 1999, pp.22-26)**.

У сільській місцевості багато австралійців покладаються на свої домашні водогони (свердловинну або дощову воду). На жаль, вона може забруднюватися хемікатами та мікроорганізмами. В деяких сільськогосподарських районах у грунтових водах досить високий вміст нітратів – у таких випадках Ваша фірма-

постачальник води має Вас про це повідомити. Таку воду краще не пити, особливо немовлятам віком до 3-х місяців, а вживати «магазинну» воду. Ваш домашній водогон теж рекомендують регулярно перевіряти. З проханням про це слід звертатися до місцевого або медичного управління штату **(local or state health department).**

Кип'ятіння води допомагає знищити велику кількість мікроорганізмів, такий же захист забезпечують високоякісні водяні очисники (на яких має бути гарантія фільтрації – **«absolute one micron»**). Дешеві ж вугільні фільтри **(carbon water filter)** є неефективними для запобігання інфекціям, проте можуть поліпшити смакові якості води.

Під час жаркого літа у австралійських річках іноді починають масово розмножуватися ***синьо-зелені водорості*** **(blue-green algae** або **fireweed** – *Lyngbya majuscula*). Цьому сприяє зростання концентрацій фосфору та азоту у воді. Головним джерелом цих хемічних елементів донедавна вважали мінеральні добрива, але зараз велике значення надають ерозії грунтів під час їх очистки від рослинності **(clearing).** Найвідоміший випадок отруєння басейну річки Марей-Дарлінг **(Murray-Darling river)** на протязі 1000 км у 1992 році. Досить часто в австралійських газетах можна зустріти державні застереження не вживати чи обробляти воду з тієї чи іншої водойми. Синьо-зелені водорості за сприятних умов можуть дуже швидко розмножуватися (зі швидкістю 100 квадратних метрів на хвилину!), знищуючи морську траву, якою харчуються мешканці моря.

Ці водорості виробляють різні токсини, які можуть спричиняти подразнення та висипки на шкірі при прийманні душа чи ванни (так звану сверблячку плавців – **swimmer's itch**), набряк губ, подразнення очей, вушний біль, запалення горлянки, лихоманку, сінну лихоманку і, головне, пошкоджувати печінку та нервову систему. Домашні та дикі тварини іноді гинуть від такого отруєння. У таких випадках знову ж таки радять вживати «магазинну» воду або очищати воду належним чином (пропускати через активовані вугільні фільтри), бо ***просте кип'ячіння води не знешкоджує токсинів***. До речі, вживання риби, впійманої у забруднених синьо-зеленими водоростями водоймах, може також спричинити подібне отруєння, що може супроводжуватися паралічем **(paralytic shellfish poisoning).** Навіть після миття овочів у такій воді клітини синьо-зелених водоростей лишаються токсичними протягом декількох місяців.

Криштолевочисті **води в австралійських національних парках** є спокусою для закордонних мандрівників. На жаль, зараз доведено, що австралійські тварини бандикоти забруднюють джерельні води мікроорганізмами ***лямблії*** (*Giardia Lamblia*) та ***криптоспорідій*** (*Cryptosporidia*). Сільські австралійці розвивають природній імунітет до цих потенційних кишкових інфекцій, проте закордонним туристам та міським мешканцям краще ***кип'ятити джерельну воду***. Через забруднену воду також передаються вищезгаданий гепатит **А** та інші віруси **(Norwalk viruses and rotaviruses).** Останні можуть викликати токсикоінфекцію у людини. Тому краще, збираючись у далекий похід, купити в аптеці настійку йоду або таблетки для очищення води **(tincture of iodine або tetraglycine hedroperiodide).**

Щорічно австралійці витрачають біля 300 млн долярів на купівлю джерельної чи дощової води у пляшках та пластикових каністрах. Але слід уважно читати

етикетки. Іноді за словами «чиста вода **(pure water)**» чи «столова вода **(table water)**» приховується звичайнісінька вода з водогону!

Ця вода регулярно перевіряється і вважається безпечною з точки зору можливого мікробного забруднення. Через неї пропускають озон, щоб вбити «все живе». Цей озон перетворює розчинені у воді солі бромідів у бромати. Проте у 2000 році Австралійська Асоціяція Споживачів **(Australian Consumers Association)** закликала Австралійсько-Новозеляндське харчове управління увести стандарт на гранично допустиму концентрацію броматів у такій воді, бо у 12 з 30 перевірених видів консервованої води ця концентрація була вищою (в одному з випадків у двадцять разів!) за дозволену концентрацію броматів для водогонної води. Не знаю, чи шановний читач пам'ятає про поширену побрехеньку, що за радянських часів солдатам Радянської Армії «підмішували бром у компот щоб зменшити їх статевий потяг». Я навіть проконсультувався з колишнім підполковником Сергієм Мірошніченком, що тепер живе у Брізбені, і він сказав, що то чистої води наклепи. Якщо серйозно, то підвищене вживання броматів є небезпечним для здоров'я. Воно може призвести до нудоти, проносу, та тимчасового пригнічення центральної нервової системи. Але найстрашніше – викликати незворотні ураження нирок та слуху.

Газована вода **(carbonated water)** є трохи безпечнішою ніж звичайна консервована вода, бо в ній менш сприятливі умови для розмноження мікроорганізмів та й присутність газу у пляшці свідчить про незайманість упаковки. Про інші проблеми екології води дивись главу **«Австралійське довкілля».**

Фруктові соки є високовітамінними і безумовно корисними напоями. Проте завжди існуватиме загроза їх забруднення кишковою паличкою (*E.coli*) та лістерією (*Listeria monocytogenes*). Запобігти цьому допомагає пастеризація, яка, на жаль, в Австралії не є обов'язковою для соків. Проте споживач в Австралії має вибір між пастеризованими **(pasteurised)** і непастеризованими соками.

Іноді з фруктовими соками можна переборщити. Наприклад, при надмірному вживанні яблучного соку у дітей буває пронос через високий вміст у ньому природнього цукру сорбитолу. До того ж, фруктові соки містять так само багато цукрів та кислот як і солодкі напої. Знову ж таки, саме через свою щиру турботу про здоров'я народу в колишньому СРСР продавці соків намагалися розбавити їх водою! Моя щира подяка їм з далекої Австралії!

В ідеалі, слід чистити зуби після кожної склянки соку чи перекуски...(або жувати безцукрову гумку). До речі, овочеві соки містять менше цукру. Під час спортивних тренувань найкраще вживати воду.

Підсумовуючи, треба сказати, що в Австралії спостерігається позитивна тенденція повернення до здорової природньої їжі, з максимальним обмеженням усілякої «хемії», солі, цукру та жирів. Гігієна харчування в Австралії має деякі проблеми, подібні іншим Західним країнам. Тропічна спека та унікальність місцевої флори, фауни та екології додають свій колорит. Знання принципів раціонального харчування та дотримання правил особистої гігієни безумовно сприяють запобіганню хворобам, пов'язаним з харчуванням **(foodborne disease),** загальна вартість яких для економіки країни складає до 7 млрд долярів. Але також відомо, що най-

частіше хворіють на такі хвороби люди, що не ведуть ***здорового способу життя*** в цілому. Для цього потрібно не тільки дотримуватися принципів раціонального харчування, але й мати час на повноцінний відпочинок, бути фізично активним, дихати чистим повітрям і мати позитивне ставлення до життя. ***Тож будьмо невиліковними оптимістами.***

А ще я маю для українського читача відкрити державну таємницю, що під загадковим словом «Чунга-Чанга» у відомій російській дитячій пісенці зашифрована назва Австралії!

Чунга-Чанга – синий небосвод,
Чунга-Чанга – лето круглый год,
Чунга-Чанга весело живет,
Чунга-Чанга песенку поем.

Чудо остров, чудо остров,
Жить на нем легко и просто,
Жить на нем легко и просто,
Чунга-Чанга!

Наше счастье постоянно
Жуй кокосы, ешь бананы,
Жуй кокосы, ешь бананы,
Чунга-Чанга!...

P.S. Багато детальної інформації про овочі і фрукти, які продаються в Австралії, в тому числі як їх вибирати і зберігати, можна знайти в україномовній брошурі ***«Плоди Південної Австралії»***, яку можна отримати у секретаря української суспільної міграційної служби (**Secretary Migration Committee Ukrainian Social Services PO Box 42 HINDMARSH South Australia 5007 AUSTRALIA).** Телефон: 61-8-8260 2294 (дзвонити з 16.30 до 20.00 за місцевим часом), Факс: 61-8-83379010.

Скільки коштує лікування в Австралії

Від кожного по здібностям кожному по потребам
– відоме комуністичне гасло

Одразу по приїзді до Австралії постійним мешканцям країни та деяким категоріям тимчасових мешканців (які перебувають тут на так званих перехідних візах – **VISITOR bridging visa**) видається магічна зелена пластикова картка ***державної системи обов'язкового медичного страхування*** **Medicare** (що можна перекласти на українську мову як Мед(ична) опіка), де, окрім Вашого прізвища, стоїть Ваш номер та дата, до якої ця картка дійсна. Імена новонароджених австралійчиків вписують в такі картки одного чи обох батьків дитини. Цю картку можна отримати в офісі **Medicare** (або слід набрати телефонний номер 132 011). Таку картку необхідно обов'язково носити із собою як носили комсомольський квиток чи паспорт в колишньому СРСР, бо вона відкриває двері у державні лікарні країни, і буде дуже корисною при розрахунках з Вашим приватним родинним лікарем чи лікарем-фахівцем. Її у Вас можуть попросити показати при купівлі ліків в аптеці, і вона навіть може бути одним із доказів Вашої особистості, скажімо, при відкритті банківського рахунку чи при отриманні членського квитку у державних бібліотеках.

Система **Medicare**, яку було упроваджено в Австралії у 1984 році, виплачує тільки 8% загальних витрат Австралії на здоров'я населення. Вона частково субсидується за рахунок особливого 1,5% податку з австралійських громадян, причому люди, що заробляють понад 50 тисяч долярів на рік платять додатковий один процент податку (**Medicare levy**) , проте більша частина коштів покривається за рахунок інших прибутків держави (насамперед, інших податків). Метою **Medicare** є «охорона здоров'я, доступна для всіх австралійців», причому «всі австралійці повинні робити свій внесок **відповідно до їх можливості заплатити**». Тобто маємо суто комуністичний принцип, поставлений епіграфом до цієї глави. Цей принцип упроваджується в життя Комісією зі Страхування Здоров'я (**Health Insurance Commission**) при федеральному Міністерстві Охорони Здоров'я Австралії.

У 1997 році в Австралії було витрачено на охорону здоров'я 51,1 млрд долярів, що склало 8,4% процента від валового національного продукту країни, що значно менше, ніж у США (понад 14 відсотків від валового національного продукту), хоча за показниками здоров'я населення Австралія не поступається американському дядьку Сему. В той же час, платня медичному персоналу в Австралії значно нижча ніж в Америці.

Витрати на охорону здоров'я в Австралії постійно зростають за рахунок збільшення оплати за приватні лікарські консультації (насамперед через збільшення кількості таких консультацій). У той же час, зростають ціни на ліки, підвищується вартість лікування у приватних лікарнях і відповідно зростає вартість приватного медичного страхування.

За даними 1994 року витрати на здоров'я слабкої половини австралійського населення обійшлося на 34 проценти дорожче ніж витрати на здоров'я австрал-

ійських чоловіків. Австралійські жінки довше живуть, а тому частіше ламають кістки та хворіють на деменцію.

Самими дорогими для австралійського суспільства виявилися хвороби серцево-судинної системи та травного тракту (лікування зубів включно). Вони складали по 12 відсотків від загальної суми витрат на здоров'я, за ними йшли хвороби м'язів та суглобів (9,5%), отруєння та травми (8,3%), психіятричні хвороби (8,3%) та хвороби дихальної системи (8,0%).

Отже, державне страхування в Австралії повністю покриває лікування австралійців у стаціонарах державних лікарень, частково чи повністю платить за лікування австралійців приватними лікарями, діягностичні лябораторні аналізи та рентгенологічні дослідження, перевірку зору окулістами **(optometrist)** та деякі стоматологічні операції.

Люди, які мають картку **Medicare,** лікуються безкоштовно в ***австралійських державних лікарнях*** **(public hospitals),** один день перебування в яких (навіть без вживання ліків, операцій чи діягностичних процедур) обходиться австралійській державі в 400-500 австралійських долярів. Тому, без поважної причини в лікарнях Вас тримати не будуть. Пам'ятаю, як на Батьківщині у вісімдесяті роки двадцятого століття ми тримали хворих на ревматизм до 21 дня в стаціонарі, щоб «проколоти» їм курс пеніциліну, і щоб вони пройшли курс масажу та інших фізіопроцедур. Тут же, у середньому, терапевтичний хворий проводитиме у стаціонарі біля тижня. Звичайно, якщо йому немає куди подітися (скажімо, він не може повернутися додому після тяжкого крововиливу у мозок чи ампутації ноги), то його будуть тримати в реабілітаційному відділенні стаціонару **(rehabilitation),** допоки він не одужає чи допоки йому не знайдуть місце в старечому домі **(hostel** або **nursing home).** Так само, як колись в радянських лікарнях, в австралійських державних лікарнях хворий не має права вибирати собі лікаря, і навіть операцію йому може здійснювати не обов'язково відповідний спеціяліст **(specialist),** але і лікар, який тільки вчиться, щоб стати таким спеціялістом **(registrar).** Звичайно, це відбувається під контролем спеціяліста, який має бути поблизу і при необхідності надати допомогу своєму молодшому колезі.

Перебування (мається на увазі проживання та харчування) у приватних лікарнях **(private hospitals)** австралійським урядом не оплачується, і тому його можуть собі дозволити тільки заможні люди, чи ті, хто має приватну медичну страховку **(private medical insurance).**

За лікування у приватних лікарнях (можна також лікуватися як приватний хворий **(private patient)** і у державній лікарні) слід також окремо платити. Кожний приватний лікар-спеціяліст має право встановлювати ***свою ціну*** за свої послуги (яку Ви з ним маєте погодити ще до початку лікування), яка часто трохи відрізняється. В той же час, існують ***рекомендовані державні розцінки*** **(schedule fee)** на будь-яку медичну консультацію, процедуру, операцію, лябораторне чи рентгенологічне дослідження, тощо. Цей перелік цін та правил виплат для лікарів видається у вигляді спеціяльної книжки **(Medicare Benefits Schedule book),** яку регулярно випускає і переглядає Федеральне Міністерство Охорони здоров'я

(Commonwealth Dept of Health and Family Services), і яку має кожний приватний лікар. При стандартній консультації хворого, скажімо, родинним лікарем у приватній лікарні, **Medicare** буде оплачувати ***75% від рекомендованої державної розцінки***, яка складала у березні 2000 року 25,88 австралійських долярів. При цьому існує три варіянти: 1) лікар може встановити свій гонорар згідно розцінки – 25,88 долярів, з яких страховка покриє 19,40 долярів, а решту (6 долярів 48 центів) прийдеться хворому доплачувати; 2) лікар може призначити якусь іншу ціну своїй праці (проте державна страховка лікарю заплатить ті самі 19,40 долярів) чи 3) лікар задовольниться тими грошима, які покриває державна медична страховка **Medicare**, тобто він може дати хворому рахунок на 19 долярів та 40 центів, який повністю за хворого оплатить державна медична страховка. У перших двох варіянтах хворий має взяти квитанцію від лікаря за оплачений рахунок і віднести її до офісу **Medicare чи** відіслати її по пошті (на адресу **Medicare, GPO Box 9822** у столиці його штату), чи подзвонити по телефону 1300 360460 у будь-який час, і йому виплатять встановлену суму компенсації особисто чи вишлють відповідний грошовий переказ поштою.

При останньому, третьому варіянті, хворий може заплатити лікарю гроші, які потім повністю йому повернуться, або навіть нічого безпосередньо не платити лікарю, а просто підписати рахунок, який його лікар виставить для оплати державному медичному страхуванню (так званий **Medicare claim**), і тоді гроші будуть безпосередньо перераховані на рахунок лікаря чи його компанії. Цей останній варіянт називається ***пряме подання рахунку,*** або – англійською мовою – **direct billing** або **bulk billing**.

При відвіданні приватного лікаря у його кабінеті **(doctor's private rooms)** принципи оплати за консультацію подібні до оплати за послуги лікаря у приватній лікарні. Різниця полягає у тому, що державне медичне страхування оплачуватиме не 75 відсотків, а ***85% від рекомендованої державної розцінки***. У реальному житті, у приватних лікарнях (де переважно Вас лікують лікарі-фахівці), **bulk billing** трапляється дуже рідко (наприклад, коли хворим є лікар, то його колеги з нього грошей не беруть). І, навпаки,за консультації у приватних лікарських кабінетах у переважній більшості випадків (понад 80% у 2000 році) родинні лікарі обмежувалися прямим поданням рахунку **(bulk billing),** і австралійці починають звикати, що кваліфіковану медичну допомогу можна отримати «задурно». В той же час, за часто сумнівні поради «альтернативних» лікарів частина населення готова платити грубі гроші.

До речі, приватно практикуючі лікарі (як родинні лікарі так і спеціялісти) можуть вимагати які їм забажається гонорари за свою працю, проте вони не мають права формально домовлятися між собою (навіть в одному й тому ж медичному центрі) і встановлювати одну й ту саму ціну на свої послуги. Це суперечило б австралійському закону про свободу конкуренції **(Trade Practices Act),** за порушення якого штраф складає 500 тисяч австралійських долярів з окремих осіб та 10 млн долярів з організацій. За дотриманням закону (це стосується будь-якого бізнесу в Австралії) слідкує відповідна організація **(Australian Competition and Consumer Commission**, електронна адреса якої – **www.accc.gov.au).** Винятком з

цього правила є досягнення лікарями угоди про пряме виставлення рахунку **(bulk-billing),** бо це, на думку австралійських урядовців, є на користь споживачеві.

У великих містах, де приватних лікарів досить багато і де існує конкуренція за хворих, родинні лікарі грошей зверху державної страховки з хворих, як правило, не беруть. Проте, у місцевостях, де лікарів бракує, люди мають доплачувати за консультації. Скажімо, в одному з медичних центрів, де я працюю, за стандартну консультацію (до 25 хвилин лікарського часу), людина має платити гонорар – 39 долярів (з них п'ять долярів знижки, якщо платить одразу, а не чеком), з цієї суми державне медичне страхування їй поверне 22 доляри. Тобто «з кишені» доводиться віддавати десять долярів (це приблизно 40% від ціни літрової пляшки горілки). При необхідності частих повторних консультацій лікарі часто ідуть на зустріч своїм хворим і обмежуються прямим поданням рахунку.

До того ж, навіть ті лікарі, що беруть зверху державної страховки **(not bulk billing doctors),** як правило, задовольняються прямим поданням рахунку **(bulk billing)** при лікуванні пенсіонерів та малозабезпечених австралійців, які мають ***картку медичної опіки*** **(Health Care Card).** До речі, кількість візитів до родинного лікаря на протязі року не обмежується. Ви також можете ходити до будь-якого лікаря країни, чи «міняти», проте, якщо Ви будете ходити до більше ніж 15 різних родинних лікарів на протязі року, то Вас можуть викликати до Комісії зі Страхування Здоров'я **(Health Insurance Commission)** для пояснень.

Рекомендована ціна за консультації лікарів залежить від ступеню складності та тривалості відвідин лікаря. На кожен тип консультації є своє порядкове число у вищезгаданій книжці **(Medicare Benefits Schedule book).** Це число лікар вказує на квитанції, що видається хворому чи відсилається безпосередньо до Комісії зі Страхування Здоров'я. Так само регулюється ціна на будь-які маніпуляції (включаючи голкотерапію) та хірургічні процедури. В останньому випадку, рекомендована ціна за операцію включає і платню за неускладнений післяопераційний догляд **(normal aftercare).** У випадку ж виникнення ускладнень лікар має право на оплату згідно типу консультації **(not-normal aftercare).**

Родинні лікарі, які склали відповідні іспити Королівського коледжа родинних лікарів **(Royal Australian College of General Practitioners),** якість роботи яких є «зареєстрованою» **(vocationally registered),** мають на 15% вищі рекомендовані розцінки державної системи **Medicare**, ніж «інші родинні лікарі» **(non-vocationally registered).**

Принципи оплати за ***консультації лікарів-спеціялістів*** (терапевтів різного профілю, хірургів різного профілю, педіятрів, гінекологів, психіятрів, тощо) в Австралії аналогічні до родинних лікарів, проте вони оцінюються державою значно дорожче, ніж консультації родинного лікаря. Так, рекомендована ціна за первинну консультацію спеціяліста складатиме 112,65 долярів (тобто в чотири рази перевищує рекомендовану плату за стандартну консультацію родинного лікаря). Тому, уряд намагається обмежити такі консультації.

Дільничні лікарі направляють до спеціяліста, як правило, тільки тих хворих, з лікуванням яких вони впоратися самі не можуть. При цьому, від родинного лікаря слід мати направлення **(referral),** яке дійсне один рік. Формально, спец-

іяліст може подивитися хворого і без такого направлення, але тоді йому заплатять по розцінкам родинного лікаря, на що ніхто з спеціялістів не погодиться...

Хірургічні операції оцінюються порівнянно добре. Скажімо, рекомендована ціна звичайного видалення апендиксу **(appendicectomy)** складає 332 доляри та 65 центів, видалення катаракти – 682 доляри, видалення матки – 511 долярів, аорто-коронарне шунтування **(coronary artery bypass grafting)** – 1667 долярів. До того ж, у приватній медицині хірурги, як правило, виставляють вищі розцінки ніж ціни, рекомендовані Комісією з охорони здоров'я. Ще вигідніше робити невеличкі операції на кшалт видалення шкіряних раків, яких в Австралії чимало. Тому професія хірурга тут дуже прибуткова та престижна.

Наведу також декілька цифр про загальну ціну пересадок органів (у 1997 році). Пересадка серця і легень коштувала 25 тисяч долярів, вживлення водія серцевого ритму – 10300 долярів, пересадка плечового суглоба – 8 тисяч долярів, пересадка нирки – 23375 долярів, пересадка печінки – 91 тисячу долярів, пересадка кісткового мозку – 39660 долярів, пересадка кульшового суглоба – 12 тисяч долярів.

Проте, як кажуть на Україні, легко рахувати чужі гроші. Слід не забувати, що з тих грошей, які платять **Medicare** та хворі лікарям, останні мають платити секретаркам, медсестрам, бухгалтерам, за обладнання, інструменти, електрику, охорону приміщень у нічний час, різні страховки та регістраційні внески. З тих грошей, що лишаються після вищевказаних витрат у лікаря, він платить податки. Скажімо у автора «на руках» практично лишається тридцять процентів від офіційно зароблених грошей.

Якщо австралійський хворий амбулаторно лікується у лікарів (як у родинних лікарів так і у спеціялістів) і має платити їм гроші за консультації, то після того, як різниця **(gap)** між тими грошима, що покриває **Medicare** та рекомендованою ціною перевищить 280 долярів 30 центів за один рік (у 2000 році), державне страхування буде платити не 85% від рекомендованої ціни, а всі 100%. Ця програма носить назву ***Система Сітки Безпеки Medicare*** **(Medicare Safety Net Scheme)** і, якщо людина має родину, то ця пільга буде поширюватися на всю родину як тільки загальна сума **(gap)** для всіх членів родини разом перевищить вищевказані 280 долярів та 30 центів.

Лікування ветеранів австралійських збройних сил оплачується не через державне медичне страхування **Medicare**, а через відповідне міністерство **(Department of Veterans' Affairs – DVA)** по трохи вищим розцінкам. В той же час, це міністерство платить більшу платню за обслуговування ветерана фізіотерапевтові чи спеціялісту по лікуванню ступні та нігтів **(podiatrist)**, ніж за стандартну консультацію родинного лікаря! Повністю оплачується і лікування ветеранів у приватних лікарнях. Якщо ветерану потрібно їхати на консультацію до лікаря, і він не може сам керувати автомобілем, то йому виділяють для цього державний лімузин. Існує дві категорії ветеранів: ті, що мають «золоту картку **(Repatriation gold card)**», і на яких розповсюджуються пільги на будь-які хвороби, та ті, що мають «білу картку **(Repatriation white card)**». До останніх належать ветерани порівнянно молодого віку, які мають права на пільги стосовно лікування тільки

певних хвороб, що виникли у наслідок їх служби у Збройних силах. До того ж, молодим ветеранам, які частково втратили свою працездатність в армії, дають додаткову пенсію, в залежності від їх прибутків. Наприклад, 28-річна донька мого польського приятеля Казиміжа пошкодила собі в армії коліно. Тепер їй Міністерство по справам ветеранів доплачує до її зарплатні суму, щоб її річний доход складав 40 тисяч долярів. Попри крихітні розміри австралійської армії (дивись главу **«Хай живе австралійський закон!»**), ми маємо в Австралії понад 280 тисяч ветеранів з золотою карткою і 61 тисяч ветеранів з білою карткою.

Після смерті ветерана всі його пільги переходять до його вдови. Мені довелося пропрацювати рік у приватній лікарні для лікування австралійських ветеранів **(Greenslopes Private Hospital)** і бачити як старенських жіночок-вдів (серед них я зустрів навіть етнічну росіянку), так і порівняно молодих жінок (молодших за своїх покійних чоловіків на двадцять-тридцять років). Серед останніх траплялися і жінки «з-за кордону», переважно філіппінського чи китайського походження.

Коли австралієць звертається до якогось лікаря приватним чином, то він формально має переконатися, що оплата рахунків останнього буде частково чи повністю покриватися страховкою **Medicare**. Справа в тім, що не тільки лікарі, що здобули свою освіту за кордонами Австралії, а навіть місцеві випускники медичних університетів, починаючи з 1996 року, отримують право, щоб їх послуги оплачувалися державною системою страхування тільки за певних умов (складання певних іспитів, тощо). Тільки за послуги тих лікарів, що мають спеціяльний номер **(provider number to attract Medicare benefits)**, державне страхування буде оплачувати, за послуги ж інших лікарів чи просто сусідів, які дають Вам пораду стосовно Вашого здоров'я, слід платити виключно приватним чином місцевими долярами чи монгольскими тугриками.

За таким же принципом державне страхування платить за ***ляборaторні та діягностичні тести*** – на кожен з них є відповідне число у вищевказаній книжці та рекомендована ціна. Якщо хворий лікується у лікаря, який погоджується на ***пряме подання рахунку*** **(Bulk billing)**, то, біохемічна ляборaторія **(Pathology)** чи рентгенодіягностична служба може погоджуватися на таку саму знижку для хворого **(Bulk billing)**, особливо якщо останній є пенсіонером чи малозабезпеченим. Проте ляборaторія, чи, особливо, рентенодіягностична служба, можуть цього і не робити, а вимагати від хворого заплатити встановлену ними ціну, яка може навіть перевищувати рекомендовану державою розцінку. Державне страхування поверне хворому 85% від рекомендованої ціни, а за решту доведеться платити. Для прикладу, у тій частині Брізбена, де я працюю лікарем, за ультразвукове дослідження судин кінцівок навіть пенсіонерам доводиться платити 50 долярів зверху рекомендованої ціни дослідження. З іншого боку, деякі рентгенологічні служби погоджуються робити для хворого дослідження через пряме подання рахунку, навіть якщо він не має права на знижку, за умов, якщо лікар про це попросить (тобто напише на бланку направлення – **please, bulk bill**). На жаль, так само як і при «безкоштовному» відвіданні родинного лікаря, деякі хворі приймають як належне, що їм все дається задурно. Час від часу я чую від моїх хворих приблизно таке:

«Доктор, направте мене на це обстеження: воно мені все одно нічого не коштуватиме...». Звичайно, я не мав права цього робити, але одній з таких хворих я відповів, що з кожного заробленого мною доляра я плачу сорок центів податків, щоб їй обстеження було «безкоштовним».

Проведення деяких тестів державне страхування покриває тільки за наявності певних обумовлених діагностичних виявлень **(restricted benefit).** Скажімо, кошти на проведення ультразвукового дослідження плоду у першому триместрі вагітності покриваються тільки при ускладненому перебігу вагітності, або, визначення щільності кісток **(bone densitometry)** оплачується тільки за умов, коли хворий мав патологічні переломи (без причини або від несильного впливу) чи лікується кортикостероїдними препаратами, тощо. В інших випадках, за вищевказані тести слід повністю платити свої гроші.

Детальнішу найновішу інформацію про функціювання державного медичного страхування в Австралії **(Medicare)** можна знайти на Інтернетівській сторінці Комісії зі Страхування Здоров'я **(Health Insurance Commission) – www.hic.gov.au** або подзвонити туди, скориставшись телефонним номером 1800 020 613.

Австралійська система державного медичного страхування **(Medicare)** не покриває коштів ***косметичної чи пластичної хірургії.*** Статистичні дані кількості проведених пластичних операцій відсутні, проте була відома середня вартість таких операцій (дані 1998 року). Так, збільшення об'єму грудей коштувало 3–6 тисяч австралійських долярів (австралійський доляр в той час був вартий приблизно дві третини американського), підтягування шкіри обличчя з усуненням зморшок – 7–10 тисяч долярів, висмоктування зайвого жиру з відомих частин тіла – біля 4 тисяч долярів за одну велику ділянку, вприскування колагену в губи – від 500 до 1000 долярів, зміна форми носа – від 1250 до 2000 долярів. Стає реальністю старий анекдот, в якому кравець питає клієнтку «Де будемо робити талію, пані?».

Окрім косметичної хірургії державне медичне страхування не покриває консультацій клінічних психологів **(psychologist),** більшість видів стоматологічних послуг, фізіотерапію **(physiotherapy),** консультації працетерапевтів **(occupational therapist),** спеціялістів по хворобам ступнів та нігтів **(podiatrist),** костоправа **(chiropractic),** тощо. Взагалі, державою не покриваються будь-які тести, які безпосередньо не пов'язані зі станом здоров'я. Скажімо, дехто просто цікавиться яка в нього група крові, чи комусь потрібно пройти медичний огляд для професійних водійських прав (проте **Medicare** оплатить за медичний огляд для приватних водійських прав), чи хтось проходить медичний огляд для ***приватного*** страхування здоров'я.

Державне страхування не оплачує будь-які консультації, коли хворий не бачиться особисто з лікарем. Тобто, консультації по телефону чи через Інтернет, чи заочні виписування рецептів ніякого прибутку австралійським лікарям не дають (і є також небезпечними для лікаря з юридичної точки зору). Лікарі не можуть отримати грошей і за лікування членів своєї родини і родини свого партнера по приватній медичній практиці.

Якщо якісь хвороби чи каліцтва виникають у людей з вини лікарів, то за лікування таких ускладнень мають платити самі австралійські ескулапи, чи, вірніше, їх страхові компанії (дивись главу **«Стосунки між лікарем та хворим в Австралії»**).

У 1997 році австралійці витратили біля одного мільярда австралійських долярів на ***«альтернативні та природні»*** методи лікування – масаж, ароматерапію, голкотерапію, натуропатію, рефлексотерапію та гомеопатію. Приблизно кожний другий австралієць звертається до цих методів для лікування кашлю, застуд та стресу. В Австралійському Коледжі Природньої медицини (один з них розташований у Мельбурні, другий – у Брізбені) навчається біля 2000 студентів. Тривалість навчання у коледжі – від одного семестра до трьох років і залежить від вибраної студентом програми.

В країні нараховується близько 2000 лікарів традиційної китайської медицини, користується популярністю лікування астми за методом професора Бутейка (дивись главу **«Стосунки між лікарем та хворим в Австралії»**) .

Лікування зубів в Австралії, на відміну від інших медичних послуг, не покривається системою обов'язкового державного страхування **Medicare**. Тобто за все потрібно платити власні гроші. Австралійські стоматологи **(Dentists)** за свою роботу беруть приблизно такі самі гроші з клієнтів як і австралійські сантехніки! Одні відвідини стоматолога в Австралії можуть обійтися у таку ж саму копієчку як витрати на харчування на протязі тижня. Вартість же зубного протезування складає сотні чи навіть тисячі долярів. Деякі небагаті люди стоять перед ділемою: їсти чи лікувати зуби.

Для пенсіонерів та незаможних австралійців (які мають **Health Care Card**) створено систему безкоштовної державної стоматологічної допомоги. При деяких державних лікарнях існують стоматологічні поліклініки. У великих містах існують і окремі стоматологічні заклади **(Dental Hospital).** В університетських поліклініках Вас можуть безкоштовно пролікувати і студенти-стоматологи.

Для отримання невідкладної стоматологічної допомоги у такій поліклініці потрібно прийти зрання і стати у «живу» чергу. Якщо ж Вам припече серед ночі чи на вихідні, то можна звернутися до відділення невідкладної допомоги звичайної лікарні **(Accident and Emergency Department)** чи до приватного родинного лікаря. Приватний лікар призначить сильні болевтамовуючі препарати і, за необхідностю, антибіотики, щоб можна було дотерпіти до відвідин безкоштовного стоматолога. Мені досить часто доводиться «замовляти» людям зуби, проте одного разу мене навіть попросити вирвати зуба молодому самоанцю!

Якщо ж Ви «багатенький австралійський Буратино», і у Вас захворіли зуби у неробочий час (коли всі поважні стоматологи грають у крікет), то тільки за те, що Ваш, чи якийсь інший черговий приватний стоматолог погодиться Вас подивитися, Ви матимете платити йому біля сотні долярів. Само собою розуміється, що прийдеться платити і за його лікування.

Через брак коштів на субсидіювання таких програм черга на плянове лікування чи протезування зубів іноді досягає трьох років. Пам'ятаю, як по моєму приїзді

до Австралії, дуже досвідчений іммігрант Саша Шустер (який приїхав на два місяці раніше) порекомендував мені одразу записатися у чергу до Сіднейської стоматологічної лікарні **(Sydney Dental Hospital),** хоча зуби на той час у мене не боліли. Проте за ті три роки, які є мав чекати на допомогу, вони б точно заболіли! В результаті такого довгого чекання на плянову та профілактичну допомогу, людям з низькими заробітками доводиться вдвічі частіше видаляти зуби ніж решті населення. Тобто багаті австралійці є буквально «зубатішими» за бідних!

В той же час, всі австралійські діти проходять безкоштовне обстеження (і при необхідності – лікування) у школах кожні два роки, їм також читають лекції як доглядати за зубами.

Цікаво, що підтримання у порядку зубів одного австралійського солдата на прикінці 90-х років двадцятого століття обходилося австралійським платникам податків у круглу суму в 987 австралійських долярів на рік, що було десь у вісім разів більше ніж для решти австралійського населення. Проте було вирішено розпустити так званий Корпус Стоматологів австралійських Збройних сил, до якого входило 483 військовослужбовця, зокрема 123 лікаря-стоматолога.

Лікування хвороб очей покривається на загальних засадах – спеціялістами, проте за виготовлення окулярів потрібно платити гроші (або це може покрити Ваша приватна медична страховка). В одночас, пенсіонери та люди з низькими заробітками мають право на фінансову допомогу з боку австралійських штатів. Слід запитати про таку можливість у Вашого оптометриста.

Для людей з ***погіршеним слухом*** в Австралії щороку продається понад сто тисяч слухових апаратів **(hearing aids).** Для дітей віком до 21 року, пенсіонерів, ветеранів та службовців Збройних сил країни та людей з низькими прибутками австралійська державна органцізація – Австралійська служба слуху **(Australian Hearing Services)** підбирає та видає ці слухові апарати безкоштовно, проте за їх утримання (та перевірки) слід платити невеличку річну плату. Телефон місцевого представництва Австралійської служби слуху можна знайти у телефонній книжці **(White pages).** Якщо Ви маєте повне приватне медичне страхування, то Ви матимете право на оплату покриття коштів за Ваш слуховий прилад через три роки від початку Вашого страхування.

Багато видів безкоштовної допомоги отримують хворі австралійці і через ***систему соціяльного забезпечення*** (дивись також главу **«Нариси про австралійське суспільство»**). Це і будинки старших **(nursing homes),** і різні види допомоги вдома (прибирання, доставка гарячої їжи за невелику платню), і виплата пенсії не тільки хворій людині, але й тій людині, що за нею доглядає. Скажімо, у чоловіка був крововилив у мозок, і він став немічним, а його жінка не досягла пенсійного віку. Держава буде виплачувати йому пенсію і ***спеціяльну пенсію дружині хворого*** **(Carer Payment),** яка за сумою не відрізняється від звичайної пенсії чи грошової допомоги по безробіттю. Люди з каліцтвами чи тяжкими хворобами, які не можуть користуватися громадським транспортом, мають право на спеціяльну доплату за користування таксі **(Taxi Subsidy).** На державних Інтернетівських сторінках **http://www.centrelink.gov.au** та **www.health.gov.au/acc**

можна дізнатися про різні австралійські програми допомоги хворим та безробітним людям в Австралії. На цих же сторінках можна знайти багато інформації, яку вже перекладено на численні етнічні мови Австралії (українську та російську включно). Якщо Ви хочете здобути більше інформації знаною Вами мовою, то Ви також можете подзвонити у робочі години до спеціяльної багатомовної служби **(Centrelink Multilingual Service)** за телефонним номером 13 12 02 і попросити з'єднати Вас з українським **(Ukrainian Interpreter)** чи іншим перекладачем.

До впровадження державного страхування в Австралії у 1984 році приватне страхування **(private health insurance)** було наріжним каменем фінансування австралійської медицини. Проте за останні двадцять років минулого століття процент населення, що покладався на приватну медицину, скоротився майже вдвоє (з 68% населення у 1982 році до 35% у 2000 році). Причин цьому явищу багато. Хоча австралійці не стали біднішими, проте вони стали більше покладатися на безкоштовну державну медицину (яку забезпечують у принципі ті самі лікарі), частина людей розчарувалася у перевагах приватної медицині. До того ж, з 1990 до 2000 року середня ціна приватної страховки в Австралії майже подвоїлася, що не можна пояснити рівнем інфляції в країні. Для прикладу, стандартна медична страховка для родини у штаті Квінсленд у 2000 році складала біля 2000 австралійських долярів на рік (за даними 1997 року у цілому австралійці заплатили 4 млрд долярів за приватне страхування).

Особливо тяжко переконати молодих австралійців, які не плянують у найближчому майбутньому мати дітей, що їм потрібно платити пару тисяч долярів на рік, коли вони можуть обійтися «безкоштовною» медициною. Звичайно, ідея австралійського приватного страхування полягає в тому, що люди молодшого віку частково платять за хвороби старших людей, і що всі застраховані платять ті самі гроші за однаковий тип страхування незалежно від їх віку, статі чи стану здоров'я, не знаходить належного відгуку у все більш індивідуалістичній Австралії. Тому, з липня 2000 року в Австралії вступив в дію закон про різну ціну приватного страхування в залежності від віка в якому австралійці приєднуються до приватного страхового фонду. Ті, яким на момент вступу перевалило за сорок, будуть платити порівняно більші суми...

Щоб стримати падіння членства в приватних страхових медичних фондах, у 1998 році уряд прийняв також закон про повернення приватно застрахованим австралійцям 30% від сплаченої суми за приватну медичну страховку з їх прибуткового річного податку, що фактично означає зменшення ціни страховки на 600-800 долярів.

Деякі хворі вступають до приватних фондів після того, як вони дізнаються, що їм потрібно робити якусь операцію. Проте приватне медичне страхування в Австралії починає покривати Ваші кошти в таких випадках для вже відомих хвороб **(pre-existing medical conditions)** тільки через рік після вступу до фонду. Звичайно, деякі люди намагаються приховати, що вони хворі, коли вони «купують» медичну страховку.... Якщо родина плянує заводити дітей, то до приватного фонду теж варто приєднатися як мінімум за три місяці до зачаття, бо страховка знову ж почне покривати медичні витрати лише через рік.

Дві головні безумовні ***переваги того, щоб бути приватним хворим***: по-перше, Ви маєте право вибору лікаря-спеціяліста, що особливо важливо, коли Вам потрібно зробити відповідальну чи нестандартну операцію, або лікувати рідку хворобу.

По-друге, у приватній медицині Вам практично не доведеться чекати на так зване плянове лікування чи операцію **(elective surgery)**. На відміну від невідкладних операцій **(urgent surgery)** пляновими операціями в Австралії називають такі хірургічні втручання, які здійснюють не під час хвороб, що загрожують Вашому життю **(life-threatening condition)**. Скажімо, якщо у Вас камені у нирках чи у жовчному міхурі, чи дуже зносився один з кульшових суглобів, і його треба замінити на штучний...Тим же, хто не має приватної страховки і хто не може заплатити тисячі долярів за швидку операцію приватному лікарю, приходиться іноді терпіти біль місяцями чи навіть роками (пересадка суглобів). Пам'ятаю, який шок для мене був у перший рік побуту в Австралії, коли моїй сіднейській приятельці Тетяні В. прийшлося ковтати знеболюючі препарати чотири місяці, поки їй вирізали жовчний міхур... Попри уявлення певної частини австралійців, що у державній медицині слід так довго чекати операцій через те, що хірурги хочуть, щоб всі їм платили приватно, це далеко не так. Основна проблема полягає втому, що держава не має достатньо грошей на додаткові хірургічні ліжка у лікарнях та на утримання більшої кількості хірургів і оплату за додаткові операції. Тому і існує відома «черга» **(waiting list)** на проведення таких операцій, яка часто Вас «відсуває назад», бо у лікарнях придумали різні «категорії невідкладності», щоб оперувати найшвидше тих, що мають гірший стан ніж сусіди по черзі.

Звичайно, також, умови перебування у приватних лікарнях як правило набагато кращі, ніж у державних лікарнях, хоча деякі сучасно побудовані державні лікарні виглядають дуже привабливо і мають палати на одного-двох, максимум чотирьох хворих. Проте серед сусідів по палаті у державній лікарні частіше можна зустріти алькоголиків чи наркоманів....

У 1994 році майже половина вартості приватних медичних страховок (47%) йшла на покриття лікування у приватних лікарнях. За даними Асоціяції приватних лікарень **(Australian Private Hospitals Association)** у 1997 році в австралійських приватних лікарнях пролікувалося 1,8 млн австралійців. Ліжка у цих лікарнях були зайняті на 70%.

В той же час, наявність приватної медичної страховки не дає Вам гарантії, що не буде потрібно більше нічого додатково платити під час лікування. По-перше, страховка покриває тільки ті 25% коштів, які складають різницю між рекомендованою розцінкою **Medicare (100%)** за даний вид лікарських послуг та 75% від неї, що покривається державним страхуванням усіх австралійців, незалежно від того, чи вони мають приватне страхування чи ні. Проте деякі лікарі виставляють рахунки за свої послуги ***вищі за рекомендовану розцінку***. І за цю різницю (все, що буде понад 100%) Вам доведеться платити. У 2000 році австралійські приватні фонди намагалися примусити австралійських лікарів та директорів приватних лікарень підписати спеціяльні угоди про розцінки, щоб хворим не доводилося виплачувати додаткові гроші зі свого гаманця. Звичайно, австралійські лікарі не хочуть з цим погоджуватися, бо це, зокрема, може призвести до відомої американської моделі «керованої медицини» **(Managed care)**, коли американські стра-

хові компанії диктують американським лікарям, які дослідження проводити при певних хворобах, тощо.

По-друге, приватна страховка не буде доплачувати за ліки, що не входять до переліку ***Системи Фармацевтичних Пільг*** **(Pharmaceutical Benefits Scheme – PBS).**

По-третє, у будь-якому приватному шпиталі придумають якісь додаткові витрати **(incidentals)**, що не будуть покриватися приватним страхуванням (користування телевізором, телефоном, тощо). Іноді ці додаткові витрати обходяться у гарну копієчку (перепрошую, цент). До того ж, Вам ніколи не гарантують, що знайдуть Вам окрему кімнату без сусіда. До речі, при укладанні угоди про страхування слід перевірити, чи даний страховий фонд покриває лікування Вашим приватним лікарем і у Вашій улюбленій приватній лікарні.

Умови та ціна різних приватних медичних фондів **(private medical funds)**, яких у 1997 році було в Австралії 44, відрізняються. Навіть один й той самий фонд у різних штатах Австралії пропонує різні ціни на подібні страхові поліси. Тобто, потрібно самому розібратися і вибрати найкращу для Вас страховку. Детальну порівняльну характеристику різних приватних медичних фондів у 1998 році, і ***які питання Ви маєте обговорити зі страховим агентом,*** можна знайти у журналі **«CHOICE» («Doing the health insurance tango – your guide to the right steps». Choice, August 1998, pp. 16-31).** Проте, умови приватного страхування, так само, як і процентні ставки у банках, постійно міняються, і тому варто обійти декілька приватних фондів і порівняти характеристики їх страховок.

Щоб трохи заощадити гроші на приватному страхуванні можна купити так званий ***обмежений страховий поліс*** **(limited policy)**, який пропонуватиме Вам приватне лікування у державній лікарні, чи який вступає в дію через довший час виплачування страхових внесків. Можна придбати також ***виключаючий страховий поліс*** **(exclusory policy)**, у якому не передбачається, скажімо, оплата за пересадку штучних суглобів, тощо. Ви також можете платити менше за своє страхування, якщо виберете доплачувати ***додаткову суму*** **(excess fee)** у випадку госпіталізації чи лікування або погодитеся доплачувати певну суму грошей за кожен день перебування у приватній лікарні **(specified co-payment fees).**

Окрім стандартних приватних медичних полісів для лікування у лікарнях **(hospital cover)**, існують ***також страховки на додаткові послуги*** **(ancillary cover).** Останні оплачують лікування, що не покривається державним страхуванням **Medicare** в амбулаторних умовах (наприклад, лікування зубів, фізіотерапію, ціну окулярів та контактних лінз).

Існують також приватні медичні фонди для різних груп професіоналів **(restricted funds)**, які обслуговують вчителів, лікарів, залізничників, тощо. Проте їх умови не завжди будуть кращими, ніж у доступних для всіх приватних медичних фондах.

Представники приватних фондів стверджують, що прибутковість їх бізнесу катастрофічно падає і за кожний заплачений доляр страхування вони зараз вертають застрахованим 97,5 цента. З 44 австралійських приватних фондів тільки три офіційно працюють на прибуток. Решта ж вважається безприбутковою. Тобто, якщо якісь гроші і лишаються у кінці фінансового року, то їх тримають у резервах на майбутнє.

Якщо Ви вважаєте, що Ваш приватний фонд не виконує своїх фінансових зобов'язань щодо Вашого лікування, то Ви можете поскаржитися до відповідного державного представника **(Private Health Insurance Complaints Commissioner)** через електрону пошту **http://www.phicc.org.au/comlaint.htm** або ж слід йому зателефонувати 1800 640 695.

Швидка медична допомога в Австралії **(ambulance)** тільки частково покривається за рахунок держави, і її фінансування різниться в залежності від штату. В штаті Тасманія вона, наприклад, була безкоштовою для всіх громадян, а в штаті Квінсленд швидка допомога безкоштовно обслуговує тільки пенсіонерів, решта ж населення має «підписатися» на пошті, тобто платити за таку зручність. У 2000 році підписка коштувала 89 долярів для родини та 55 долярів для одинаків. Проте менше ніж половина населення у віці до 30 років підписалися, хоча У 1997-1998 році понад 33 тисячі людей, яким ще не виповнилося 30 років, скористалися послугами швидкої допомоги. Рахунок за виклик швидкої допомоги іноді перевищує тисячу долярів (тільки за один кілометр дороги у Квінсленді слід платити понад 9 долярів). В каретах швидкої допомоги тут лікарі не їздять, проте середній медичний персонал може робити все, включаючи прийняття пологів, реанімацію та інтубацію. Якщо, скажімо, по дорозі в лікарню потрібно ввести якісь ліки, то вони зв'яжуться по телефону з лікарем приймального відділення щоб отримати дозвіл. Ще одна послуга швидкої допомоги – вона перевозить хворих **(non-urgent transport)** з дому до лікарні та на консультації чи амбулаторне лікування. Щоб це організувати хвора людина повинна попросити у свого лікаря підписати відповідний папірець – «рожевий аркуш» **(authority for ambulance transportation)** і подзвонити до швидкої допомоги щоб домовитися за добу до перевозки.

Якщо людина проживає у віддаленій місцевості Квінсленда, і потрібного лікаря спеціяліста немає на відстанні 50 кілометрів від найближчої державної лікарні, то хворій людині (а в деяких випадках і родичу, що супроводжує – **escort**) ця лікарня оплатить дорогу **(transport)**, і частково помешкання **(accommodation)** для хворої людини та родича згідно з відповідним положенням **(Patients Travel Subsidy Scheme)**. Подібні положення існують і в інших штатах Австралії.

На відміну од більшості інших товарів, ***ціна на ліки*** для громадян – постійних мешканців Австралії **(permanent residents)** та деяких категорій людей з тимчасовими візами, що мають картки державної системи медичного страхування **Medicare**, регулюється законом. Теперішня державна політика стосовно ліків **(drug policy)** сформувалася внаслідок тривалої політичної боротьби між лейбористами та консерваторами, які по черзі приходили до влади у Австралії і намагалися віддзеркалити у своїх законах потреби та настрої різних соціяльних прошарків австралійського суспільства. Вони мали вирішувати нелегке завдання балансування між принципами суспільного добробуту **(social welfare)** та економічними реаліями капіталізму.

Вперше фармацевтичні пільги **(pharmaceutical benefits)** вдалося впровадити лейбористам у 1944 році, проте консерватори, які перемогли лівих у 1949 році, модифікували цю ідею і запровадили перший перелік 139 найважливіших ліків **(life-saving drugs)**,

які видавалися по рецепту лікаря **(script)** безкоштовно (!) для будь-якого австралійця, незалежно від рівня його прибутків. Так в Австралії з'явилося поняття **«free list»** – безкоштовного списку ліків, вираз, який і зараз використовують хворі, хоча тепер, як кажуть, за все потрібно платити. В той час для пенсіонерів будь-які ліки з Британської Фармакопеї (якою тоді користувалися в Австралії) видавалися безкоштовно. У 1953 році було впроваджено Закон про національне здоров'я **(National Health Act)**, який став базою сучасної ***Системи Фармацевтичних Пільг*** **(Pharmaceutical Benefits Scheme – PBS).** Уряд почав вести переговори з приватними фармацевтичними фірмами та аптекарями стосовно оплати їх праці з позиції сили.

Проте уже у 1960 році через швидко зростаючий кошт лікування австралійський уряд змушений був відмовитися від безкоштовного забезпечення ліками австралійського населення (за винятком пенсіонерів), яке стало оплачувати певну частину реальної ціни ліків (так звана система доплати – **co-payment**) на субсидовані препарати.

В той же час, кількість субсидованих препаратів постійно зростала і на 1999 рік складала 1985 назв (це 550 різних лікарських засобів, проте деякі з них виробляються під різними фірмовими назвами **(brand or propriety names).** Уряд почав субсидувати велику частину пероральних контрацептивних засобів і одночасно постійно продовжув зменшувати процент доплати за ліки для загальної «публіки». Питання субсидій на різні кляси препаратів стало одним з соціяльних питань, особливо коли це стосується «жіночих» чи «чоловічих» препаратів. Так чоловіки у 1999 році стали вимагати, щоб було введено дотацію на ще один препарат, що підвищує чоловічу потенцію, – сілденафіл **(Viagra).** До речі, цей препарат було несподівано дуже швидко дозволено до використання в Австралії як раз напередодні парляментських виборів 1998 року. Хочеться вірити що це був просто збіг обставин, проте деякі наклепники стверджують, що консерватори просто хотіли заручитися додатковими голосами від певної категорії чоловіків, яких в Австралії біля одного мільйона. І сміх, і гріх...

Формально кажучи, використання, скажімо, жіночих контрацептивних препаратів у більшості випадків (за винятком певних жіночих хвороб) немає медичних показань (тобто жінка абсолютно здорова), і тому їх можна віднести до так званої категорії **lifestyle drugs,** тобто ліків, які призначають, ***щоб людина могла вести кращий спосіб життя***, у даному випадку – отримувати насолоду від статевого життя, і не боятися завагітніти. До цієї ж категорії ліків можна віднести, скажімо, вищезгаданий чоловічий препарат **Viagra**, і препарати, що лікують облисіння (наприклад, фінастерид **(Propecia),** і препарати, що допомагають позбутися ожиріння, і препарати, що допомагають кинути палити цигарки, тощо. Однак, прихильники запровадження субсидій на вищевказані ліки стверджують, що імпотенція, ожиріння чи облисіння можуть довести людину до тяжкої депресії, і тому ці **lifestyle** ліки так само важливі, як і будь-які інші.

Проте, на сьогодні, в Австралії субсидують тільки деякі контрацептивні таблетки для жінок, препарат для чоловічої імпотенції альпростеділ для місцевих ін'єкцій **(Caverject injection)** і віагру для ветеранів Збройних сил країни, які втратили свою чоловічу силу від нервових стресів під час служби у звитяжному австралійському війську.

Для людей з низькими прибутками в Австралії запровадили так звану ***Картку медичної опіки*** **(Health Care Card),** яка дає право на майже аналогічні знижки **(concession)** як і пенсіонерам (в Австралії пенсійний вік для обох статей починається у 65 років), проте, на відміну від пенсіонерів, Картка медичної опіки не дає права на безкоштовні прищеплення проти грипу, тощо. На 1 березня 2000 року право на таку картку мала родина, скажімо, з чотирьох осіб, річні заробітки якої складали менше ніж **28500 австралійських долярів** чи 17650 американських долярів (до сплати податків). У 1998 році понад 1 млн 700 тисяч австралійців мали таку картку. В той же час понад 2 млн 800 тисяч австралійських пенсіонерів мали аналогічну картку **(Pensioner Concession Card).** Її видавали особам віком подан 60 років, річний доход яких не перевищував 20 тисяч австралійських долярів для самотніх та 32612 долярів для подружжів.

Отже, на сьогоднішній день повністю безкоштовним в Австралії лишилося тільки лікування у стаціонарах державних лікарень та невідкладне лікування родинним лікарем, який має для цього так званий лікарський саквояж **(Emergency Drug (Doctor's Bag) Supplies).** Цей саквояж проводить більшу частину часу у багажнику докторського автомобіля, бо лікарям доводиться також консультувати своїх хворих на домівках. Австралійський уряд видає ці ліки лікарям безкоштовно. У саквояжі окрім ліків першої допомоги зберігають також рецепти, різні медичні форми, отоскоп, стетоскоп, тонометр, набір для трахеостомії та перев'язочні матеріали.

За рахунок австралійських платників податків забезпечується і ***безкоштовне прищеплення*** **(vaccination)** проти хвороб певних вікових категорій австралійців. Це, насамперед, більшість дитячих прищеплень, прищеплення проти правцю **(tetanus)** та дифтерії (у будь-якому віці) та прищеплення проти грипу у людей віком 65 років та старше. Більше за те, щоб змусити батьків проводити прищеплення маленьких австралійчиків та австралієчок тут прийнято закон, що якщо батьки не здійснять необхідних прищеплень до п'ятирічного віку дитини, то їм можуть призупинити виплачувати посіб'я по догляду за дитиною **(child-care assistance),** яке складає до 125 австралійських долярів на тиждень. В той же час, щоб не втратити це посіб'я, батьки можуть підписати з їх дільничним лікарем спеціяльну деклярацію **(conscientious objector's declaration),** в якій вони стверджують про свої заперечення проти вакцинацій дитини, після того як дільничний лікар їм пояснить наукові дані про необхідність прищеплень. На сторінці Інтернету **http://immunise.health.gov.au** можна знайти найновішу інформацію про урядову політику щодо імунізацій в Австралії. Детальну книжечку про імунізацію детей в Австралії та можливі ускладнення можна попросити у Вашого родинного лікаря або замовити її безкоштовно по телефону 1800 671811. Книжка переведена на різні етнічні мови Австралії, включаючи російську **(Understanding Childhood Immunisation (Russian) – Иммунизация).**

За ліки, на які Вам виписує рецепт родинний лікар чи лікар-спеціяліст в Австралії, у більшості випадків слід платити гроші. Через вищевказану Систему Фармацевтичних Пільг **(PBS)** у 1999 році субсидіювалося близько 70 відсотків ліків, виписаних по рецептам лікарів. Проте існують також лікі, які можна прид-

бати в аптеках чи супермаркетах без рецептів (так звані ***«ліки через прилавок – over the counter drugs»***). До них належать зокрема різні медичні шампуні, прості знеболюючі препарати, деякі протигрибкові препарати, тощо. Ціна на такі ліки звичайно буде дешевшою у супермаркетах ніж в апретках, особливо, якщо Ви купуєте більшу кількість таблеток в упаковці чи більший об'єм ліків, проте потрібно слідкувати, щоб ліки у Вас не залежалися на полиці до непридатного стану (перевіряйте **expiry date** або **use by**).

У 1997-1998 роках австралійський уряд доплатив за своїх громадян через Систему Фармацевтичних Пільг понад 3,1 млрд австралійських долярів, що на 8,12% більше ніж за попередній фінансовий рік (для порівняння – участь австралійських військ у миротворенні на Східньому Тіморі у 1999 – 2000 роках обійдеться платникам податків Австралії як мінімум в півтора мільярди долярів). Найбільші субсидії отримали такі групи препаратів: засоби для лікування виразкової хвороби та антациди (понад 375 млн долярів), антигіперліпідемічні препарати, які знижують холестерин у крові (322 млн долярів), бльокатори ренін-ангіотензінової системи, які застосовують при гіпертонії та серцевій недостатності (317 млн долярів), препарати для лікування астми (264 млн долярів), психоаналептики (199 млн долярів), бльокатори кальцієвих каналів (196 млн долярів), антибактеріяльні засоби (167 млн долярів) та засоби для лікування цукрового діябету (97 млн долярів). Цікаво, що найбільший приріст у доплаті державою за цей період часу був для таких груп лікарських засобів як іміностимулюючі препарати (102,3% приросту порівняльно з попереднім роком), психолептики (30,9%), антигіперліпідемічні препарати (28,9%), психоаналептики (15,5%), препарати для лікування шкіряних вугрів (14,6%) та пероральні противірусні ліки (10,3%). Зростання субсидій на окремі групи лікарських засобів насамперед пов'язане зі змінами в затверджених медичних приписах для вживання того чи іншого препарату, яке проводить відповідний комітет **(Pharmaceutical Benefits Advisory Committee)** при Міністерстві охорони здоров'я Австралії, базуючись на новітніх наукових даних та загальній сумі субсидії на ліки, що може виділити уряд країни на фінансовий рік.

Але новітні ліки (які надходять здебільшого з-за кордону) стають все дорожчими, а австралійський доляр останні роки має тенденцію падати в ціні порівняно з його американським братом. Наприклад, у наступні десять років очікується запровадження нових генетичних ліків **(gene-based therapy)**, одна таблетка яких може коштувати до півтори тисячі австралійських долярів.

До того ж, населення Австралії старіє, а старші люди як правило частіше хворіють.... Іншими словами, ***перспектива на майбутнє не виглядає дуже втішною***. Найпесимістичніший прогноз: субсидії на ліки в наступні двадцять років зростуть у п'ять разів. Хоча затрати австралійської держави на субсидування лікування австралійських громадян зростають швидшими темпами, ніж валовий національний продукт країни, проте вже на сьогодні в Австралії почали скорочувати кількість груп препаратів, на які розповсюджуються фармацевтичні пільги – це, насамперед, препарати для лікування шкіряних хвороб, які, як відомо, мають хронічний перебіг (тобто вимагають тривалого лікування).

Чи ще довго австралійський уряд зможе продовжувати забезпечувати кожного австралійця самими сучасними ліками за доступними для кожного цінами ніхто

не знає, проте рано чи пізно уряду не уникнути непопулярних заходів, щоб забезпечити цей соціяльний принцип (який дуже небезпечно намагатися просто скасувати, бо автстралійські виборці цього «не зрозуміють»). Фахівці з питань фінансування медицини пророчать, що постійно будуть зростати податки з фінансовоспроможних австралійців, скорочуватимуть кількість субсидованих препаратів, збільшуватимуть доплату/внесок хворого за ліки та зменшуватимуть кількість людей, що матимуть право на знижку в оплаті за ліки.

Кожні три місяці Міністерство охорони здоров'я видає спеціяльну книжку-перелік лікарських засобів, які оплачуються через Систему Фармацевтичних Пільг **(Schedule of Pharmaceutical Benefits).** Ця книжка безкоштовно розсилається всім австралійським лікарям та аптекарям. В ній наводяться назви всіх препаратів, їх справжня ціна, затверджені приписи для їх застосування, що субсидуються державою, скільки і як цей препарат можна виписувати в залежності від показань, тощо. Якщо ж лікарю щось незрозуміло, то він може безкоштовно подзвонити за спеціяльним телефонним номером та одержати роз'яснення.

Як же на практиці австралійці користуються своїми фармацевтичними пільгами? Коли австралійцеві призначають якийсь препарат, то лікар має попередити, чи цей препарат покривається Системою Фармацевтичних Пільг **(PBS).** Якщо «ні», то хворий має право спитати, чи є якийсь інший препарат цієї групи, щоб покривався **PBS**. При цьому, за обсягом пільг австралійці поділяються на дві групи: ***загальна група*** **(general)**, і ті, що мають ***право на додаткову знижку*** **(concession)**. До останньої (а це була одна третина населення країни у 1999 році) належать австралійські пенсіонери (в тому числі молоді пенсіонери за станом здоров'я), люди з малими заробітками чи безробітні, які мають ***Картку медичної опіки*** **(Health Care Card),** та ветерани Збройних сил Австралії.

Якщо Ви маєте щастя належати до першої «багатої» групи австралійців і Вам, скажімо потрібно лікувати підвищений холестерин **(cholesterol)** в крові, то Ваш лікар припише Вам, наприклад, препарат сімвастатин **(Simvastatin)** 20 мг на ніч. Повна встановлена ціна його на місячний курс лікування в Австралії складала на 1 лютого 2001 року 58 долярів 17 центів. Проте Ви будете платити всього **21 доляр 90 центів**, бо це є максимальна ціна на будь-які ліки, що покриваються через Систему Фармацевтичних Пільг **(PBS).** Ця ціна міняється 1 січня кожного року (у сторону збільшення, звичайно) відповідно до рівня інфляції в країні. Решту – 37 долярів 57 центів щомісяця буде за Вас доплачувати держава. Якщо на протязі календарного (а не фінансового) року витрати всієї Вашої родини на ліки, що покриваються через Систему Фармацевтичних Пільг **(PBS),** перевищать **669 доляр 70 центів**, тоді Ви будете отримувати додаткові суттєві пільги через так звану ***Систему Сітки Безпеки*** **(Safety Net Scheme).** З цього моменту за всі пільгові ліки **(PBS)** Ви (і всі члени Вашої родини) починаєте платити не 21 доляр 90 центів, а тільки 3 доляри 50 центів (хоча справжня вартість деяких ліків може складати сотні долярів – скажимо засоби для лікування герпетичних уражень шкіри чи статевих органів). Ці пільги на Вас поширюються навіть, якщо Ви австралійський мільярдер!

Для другої групи **(concession)** – малозабезпечених австралійців, які мають вищевказану ***Картку медичної опіки*** **(Health Care Card),** та пенсіонерів – ціна на (місячний) курс лікування складає не 21 доляр 90 центів, а всього **3 доляри 50 центів**. Для них теж є додаткова система Сітки Безпеки **(Safety Net Scheme),** яка починає діяти як тільки витрати на ліки родини малозабезпеченого австралійця чи пенсіонера перевищать у цілому суму **182 доляр 00 центів**. Після цього пільгові ліки для них будуть видаватися по рецептам **безкоштовно**.

Лікування ветеранів австралійських Збройних сил субсидується через відповідне міністерство **(Department of Veterans' Affairs – DVA)** і ці люди мають пільги на більшу кількість препаратів, ніж інші групи австралійців **(Repatriation Pharmaceutical Benefits Scheme – RPBS).**

Попри вищевказані австралійські правила, що дуже регулюють ціну ліків для австралійців, все ж таки Австралія лишається капіталістичною країною, за фармацевтичний ринок якої змагаються різні фармацевтичні компанії. Деякі з них не погоджуються з сумою субсидій на лікарський засіб, випущений ними (на яку погоджуються інші фармацевтичні фірми, що виробляють той самий лікарський засіб під іншою назвою), і тоді з'являється поняття так званої ***плати за фірмову назву*** **(brand premium),** коли австралійці мають право вибору: купувати лікарський засіб за базову ціну 3 доляри 50 центів, чи препарат з аналогічниим хемічним складом, але вироблений більш відомою авторитетною фармацевтичною фірмою, за що споживачу доведеться доплачувати зверху 1-3 доляри **(brand premium).** Скажімо, найпоширеніший в Австралії препарат для лікування гастритів та виразок шлунку з міжнародною назвою **(generic name)** ранитидіну гідрохлорид **(Ranitidine hydrochloride).** Різними фірмами він випускається під різними назвами – **Ausran, Rani 2, Ranoxyl** та **Zantac**. Він продається для людей, що мають право на знижку, по ціні 3 доляри 50 центів. Проте препарат **Zantac** фірми **«Glaxo»,** яка його вперше розробила, має додаткову плату за фірмову назву – 79 центів за місячний курс лікування. Всі ці препарати різних фірм пройшли ретельну перевірку на якість і в ідеалі є біоеквівалентними (ідентичними), проте фірма **Glaxo** є дуже відомою, і багато австралійців віддадуть перевагу її препарату – **Zantac**. Це, приблизно, так само, як вибирати між відеомагнітофоном, зробленим в Японії, та таким самим магнітофоном, який збирають в Малайзії по японській ліцензії чи в дочірній компанії. Незалежно від того, під якою назвою Ваш лікар випише той чи інший препарат, за умов Вашої згоди аптекар може продати Вам дешевший (базовий) препарат. Проте, якщо на рецепті лікар позначить напроти надпису **«Brand substitution not permitted»** (заміну фірмової назви не дозволено), то аптекар цього не матиме права зробити.

Деякі медичні препарати (скажімо, бета-бльокатори) субсидуються незалежно від медичних приписів для їх застосування **(unrestricted benefits),** на інші – пільгова ціна дається тільки при певних медичних станах **(restricted benefits).** Скажімо, на застосування ціпрогептадіну гідрохлориду **(Periactin)** для лікування мігрені є фармацевтична пільга, а на застосування цього ж самого препарату, як антигістамінного засобу для лікування алергій, скидки немає, і хворому той же самий препарат може обійтися в чотири рази дорожче. Або ще складніша ситуація з вищезгаданим препаратом сімвастатин **(Simvastatin).** Якщо у Ваших кровних родичів

був, скажімо, інфаркт міокарда, і рівень Вашого холестерину перевищує 6,5 ммоль/л, то Ви маєте право на фармацевтичну пільгу. Якщо ж Ваш холестерин нижчий за магічну цифру 6,5 (хоча медична наука стверджує, що холестерин краще тримати нижче цифри п'ять), то Ви будете платити повну ціну за препарат.

Щоб отримати знижку на відносно дорогі лікарські препарати, скажімо, інгібітор протонових насосів омепразол (**Losec, Maxor** або **Acimax**), який широко використовується для лікування виразкової хвороби, Ваш лікар має подзвонити в Міністерство охорони здоров'я за дозволом (**authority required benefits**) і виписати Вам рецепт на спеціяльному бланку (**authority script**). Для цього існує спеціяльна безкоштовна телефонна лінія, яка працює цілодобово. Набравши цей телефонний номер, дуже рідко доводиться чекати більше однієї-двох хвилин, доки Вас з'єднають з лікарем Міністерства. Сама процедура отримання дозволу займає пару хвилин також. Лікар називає номер карточки **Medicare** хворого, номер рецепта, свій особистий номер «виписувача рецептів» (**prescriber number**), назву ліків, дозовий режим, загальну кількість ліків і показання для їх застосування (користуючись вищевказаною книжкою – **Schedule of Pharmaceutical Benefits**). Якщо у лікаря з Міністерства немає заперечень (а з мого лікарського досвіду це відбувається у 95% випадків), то лікар з Міністерства називає родинному лікареві номер дозволу, який слід написати на відповідній частині рецептурного бланку. Дозвіл на ці препарати можна отримати і шляхом надсилання відповідного рецепту поштою, проте це займатиме до двох тижнів і, тому, це переважно робиться, коли потрібно виписати ліки на триваліший термін, ніж це обумовлено у книжці.

Я вважаю, що основною причиною, чому для дозволу на дорогі ліки слід дзвонити у Міністерство, є не перевірка показань для їх застосування (бо лікар Міністерства вірить мені на слово по телефону), а щоб переконатися, що хворий не отримує ті самі дорогі ліки від якогось іншого лікаря. Бо все, як кажуть, у комп'ютерах, і лікар Міністерства, набравши номер карточки **Medicare** хворого, миттєво має інформацію про застосування дорогих ліків останнім, хто б йому їх не виписав.

При виписці рецепта через Систему Фармацевтичних Пільг (**PBS**) лікар має право в один день виписати тільки один рецепт, максимальна кількість повторень (**repeats**) якого теж регулюється через **PBS**. Скажімо, якщо Вам лікар виписав той самий сальбутамол і поставив у кінці обведену цифру 5, то це значить, що Ви маєте право по цьому самому рецепту купувати препарат п'ять разів. Після чого слід знову записуватися на прийом до лікаря для продовження рецепту. Іноді можна зощадити трохи грошей на так званих подвійних пакетах (**double pack**), коли, скажімо, два балончики з дозованим аерозолем сальбутамола (**Ventolin**) продаються за пільгову ціну одного. Якщо хворому потрібно виписати більшу за загальноприйняту дозу препарата, то лікар має подзвонити до Міністерства охорони здоров'я, отримати на це дозвіл (**authority script**), при цьому хворому можуть виписати, скажімо, 60 таблеток по тій самій ціні, коли за нормальних умов виписують тільки 30 таблеток.

В той же час, кількість повторень на приватний (**private**) рецепт (на який не поширюються Система Фармацевтичних Пільг (**PBS**), залежить тільки від Ваших «переговорів» з лікарем. При призначенні сильнодіючих чи потенційно токсичних

препаратів лікар, як правило, виписує меншу кількість препарату і хоче бачити свого хворого частіше для перевірки. Обмежуючи кількість виписаних таблеток, він «примушує» хворого прийти на перевірку, бо, як відомо, далеко не всі люди люблять навідуватися до лікарів. Клясичним прикладом цього є пероральні контрацептивні таблетки, які виписують на термін до одного року, проте лікар може виписати їх навіть тільки на один-три місяці, якщо жінка не пройшла обстеження грудей і не здала вчасно мазок шийки матки **(Pap smear).**

Ціна ліків, виписаних на приватних рецептах, державою практично не регулюється. Іншими словами, Ви можете передзвонити в різні аптеки і знайти, де ці ліки ***продаються по найдешевшій ціні***. Іноді можна виграти до 20-30 процентів від ціни препарату (а це можуть бути десятки долярів). Про орієнтовну «рекомендовану» ціну ліків на приватних рецептах можна дізнатися з фармацевтичного довідника **«MIMS Bi-monthly»** (який перевидається кожні два місяці і лежить буквально під рукою кожного австралійського лікаря).

В Австралії також з'явилися аптеки, де Вам можуть продавати ліки по телефону по цінам, які не набагато вищі за оптові (наприклад, **Pharmacy Direct,** телефон в Австралії 1800 624563). З будь-якого глухого куточка Австралії Ви можете туди подзвонити чи вислати рецепт лікаря (листом чи факсом), і Вам протягом двох днів пришлють замовлені ліки додому. Проте, чимало фармацевтів і деякі лікарі висловлюються проти такого продажу ліків, бо хворий при цьому не отримує порад фармацевта, та й, чесно кажучи, багато аптекарів через це можуть втратити свій заробіток.

З першого липня 2000 року в Австралії вступив у дію 10% податок на товари та послуги **(Goods and Services Tax – GST).** Він не поширюється на лікарські засоби, проте ним обкладаються медичні шампуні, мила, олії для ванн та зволожувачі шкіри **(moisturisers).** Це вдарило по гаманцю хворих на екзему та псоріяз.

У деяких випадках (якщо Ви будете чемними чи признаєтеся чесно лікарю, що у Вас немає «ні копійки») лікар може дати Вам ліки просто безплатно. В країнах Заходу фармацевтичні компанії щедро одаровують лікарів так званими **doctors' samples** – ***примірниками препаратів для лікарів***. Кількість таблеток у такій упаковці часто буває на тиждень лікування (у випадку препаратів для довготривалого вживання). На упаковках часто пишуть, що це примірник для лікарів і не є для продажу. Тобто, лікар не має права продавати його за гроші, проте може давати «попробувати» цей препарат своїм хворим. У цей спосіб можна призвичаїти хворого і лікаря користуватися препаратом даної фірми чи, принаймі, запам'ятати його назву. В умовах конкуренції за споживача це дуже важливо для фармацевтичних компаній, а хворим через цю фармацевтичну «приманку» іноді вдається заощадити десятку-дві долярів. Звичайно, часто-густо лікар може і не мати потрібних Вам пігульок чи таблеток.

Деякі австралійські лікарі в пошуках зайвого доляра чи через свої псевдонаукові переконання починають рекомендувати чи навіть продавати всілякі вітамінні та харчові добавки (так звані **supplements** та **nutraceuticals**), ефективність яких для лікування хвороб ще повністю не доведена. Австралійська асоціяція лікарів **(Australian Medical Association)** вважає таку практику «неетичною», бо виникає, як тут кажуть, конфлікт інтересів, або, як казали колись у нас, використання службового положення. Австралійський лікар має займати неупереджену позицію,

ставлячи на перше місце інтереси хворого і інформуючи його, наскільки встановленою є ефективність того чи іншого препарата (дивись також главу **«Стосунки між лікарем та хворим в Австралії»**). А про те, як фармацевтичні компанії намагаються переконати австралійських лікарів виписувати саме їх препарати, автор обіцяється написати в окремій книжці про австралійську медицину.

На ***іноземних громадян***, що знаходяться в Австралії за тимчасовими візами, Система Фармацевтичних Пільг **(PBS)** не поширюється (тобто їм австралійські лікарі виписують тільки приватні рецепти). Для таких осіб найкращий вихід зі становища мати приватні медичні страховки, які б покривали кошт ліків (частково чи повністю). Проте туристи з деяких країн користуються так званими взаємними двохсторонніми угодами про медичну опіку з Австралією **(Reciprocal Health Care Agreements)** і прирівнюються в правах на пільги до австралійських громадян. До таких країн у 2000 році належали Велика Британія, Ірляндія, Нова Зеляндія, Мальта, Італія, Швеція, Нідерлянди та Фінляндія.

Поки що в Австралії існує один легальний шлях, яким можна придбати сильнодіючі ліки без рецепту – замовити їх з-за кордону через Інтернет (через так звану «аптеку на (електронному) дроті» – **online pharmacy**). За твердженнями Фармацевтичної Гільдії Австралії **(Pharmacy Guild of Australia)** до 7 відсотків австралійців таким чином купують незареєстровані в Австралії ліки (і навіть заборонені ліки, які тут вважаються токсичними, скажімо радянський анальгін чи бутадіон). Найчастіше через Інтернет купують ліки, що поліпшують сексуальну функцію, допомагають скинути вагу, засоби для лікування артриту та анаболічні стероїди. Австралійці також купують ліки, що містять псевдоефедрин – хемічну сполуку, з якої роблять деякі наркотики. Австралійські медики та фармацевти виступають за заборону такого доступу людей до сильнодіючих ліків без відповідної консультації медиків, проте, навіть якщо їм ця заборона вдасться, це буде дуже тяжко проконтролювати австралійським митникам. Цікаво, що однією з причин, чому людям подобається купувати ліки через Інтернет, є не ціна (ціна на Віагру через Інтернет, наприклад, майже вдвічі дорожча, ніж через нормальну аптеку), а те, що не треба йти до лікаря, не треба чекати, відповідати особисто на дуже приватні питання, і, взагалі, не потрібно виходити з хати – пакунок з ліками привезуть до Вашого порогу.

Існує ще одна група прівілейованих хвороб, лікування і ліки для яких Ви можете отримати абсолютно безкоштовно в Австралії – це ***венеричні хвороби*** **(STD – sexually transmitted diseases).** Для цього Вам слід звернутися до венерологічних клінік **(Sexual Health Clinics),** телефони і адреси яких Ви можете знайти у Білих Сторінках **(White Pages)** телефонного довідника. Там у Вас навіть не спитають Вашої карточки **Medicare**, і лікуватимуть безкоштовно навіть іноземців!

Якщо ж австралієць осмілиться їхати за кордон своєї **Lucky country** – ***Щасливої країни*** (яка так про нього дбає!), то він має право взяти з собою ліки для особистого користування на термін до 3 місяців. На митниці у нього можуть по-

просити листа від його лікаря з переліком цих препаратів. В аптеці йому можуть видати одразу максимальну кількість ліків та всі повторення рецепту на ліки, якщо на рецепті його лікар допише магічні слова **«Regulation 24»**. Безумовно, подорожуючи закордон, у будь-якому віці, потрібно мати повну медичну страховку, бо всі ми ходимо під Богом. Як зазначалося раніше, з деякими західними країнами у Австралії існують двосторонні угоди про медичну допомогу.

Слід також порадитися з Вашим лікарем про необхідність прищеплень проти інфекційних хвороб, які можуть спіткати Вас у тій чи іншій екзотичній країні, і які ліки (насамперед, антибіотики) слід взяти з собою у далеку дорогу. Деякі прищеплення слід починати робити за півроку до запланованої поїздки (наприклад, проти гепатиту А та Б). Зрозуміло, що витрати, пов'язані з Вашою поїздкою закордон, державними субсидіями не покриваються. Прищеплення проти екзотичних хвороб можуть іноді обійтися Вам у пару сотень австралійських долярів. Проте за лікарські консультації з цього приводу Ви можете заплатити на загальних підставах системи **Medicare**, якщо Ви з'ясовуєте ці питання ***як одну з причин*** відвідин Вашого лікаря.

Перепродувати ліки, куплені через Систему фармацевтичних пільг **(PBS)**, чи висилати ліки закордон є в Австралії ***кримінальним злочином***, за який можуть оштрафувати чи посадити до в'язниці. У 2000 році один австралійський панок побив усі попередні рекорди, скуповуючи сильнодіючі знеболюючі препарати. За три роки він порушив закон про **Medicare** понад 1000 разів. За це його засудили на рік в'язниці (дивись також главу **«Стосунки між лікарем та хворим в Австралії»**). Австралійські митники вважають, що з країни щорічно незаконно вивозиться пільгових ліків на суму в 20 млн австралійських долярів.

Будь-які ліки мають ще одну потенційну додаткову приховану ціну (про можливість якої Вас має повідомити Ваш лікар) – вони можуть викликати тяжкі побічні реакції, які теж буде потрібно лікувати знову ж таки іншими ліками. При випадковому передозуванні ліків слід негайно звернутися до Вашого лікаря або зателефонувати до інформаційного центру по боротьбі з отруєннями (**Poisons Information Centre** по телефону **13 11 26.** Це можливо зробити з будь-якої частини Австралії).

Офіційну найновішу інформацію про Систему фармацевтичних пільг **(PBS)** Австралії можна прочитати з будь-якого куточка земної кулі через систему Інтернет (на сторінці **www.hic.gov.au**). Туди також можна надсилати листи із запитами на електронну адресу (**pbs.enq@hic.gov.au**). Офіційна інформація австралійського Управління Медичних Препаратів **(Therapeutic Goods Administration)** – австралійського еквіваленту Фармакологічного комітету України – стосовно державної політики регістрації ліків також представлена на сторінці Інтернету **(www.health.gov.au/tga).**

Не покриваються державним медичним страхуванням і будь-які каліцтва чи хвороби, що виникають унаслідок професійної діяльності в приватних чи державних установах. Фінансову компенсацію у таких випадках здобувають через ***закон про компенсацію для робітників*** **(Worker's Compensation** або **Work Cover).** За-

кони про це у різних штатах Австралії відрізняються, наприклад, у Квінсленді діє закон від 1996 року **(WorkCover Queensland Act 1996).** Кожний працедавець має платити певний процент від зарплатні робітника у спеціяльний фонд. За даними на квітень 2000 року, ця сума складала у штаті Нової Південної Валії 2,8% від зарплатні, у штаті Вікторія – 1,9% від зарплатні, у штаті Квінсленд – 1,75 %, у штаті Південної Австралії – 2,86%.

Цікаво, що права на компенсацію будуть різними у осіб, що мають постійну працю та у осіб, що працюють за контрактами, чи мають незалежну працю (художники, лікарі, деякі будівельники, тощо). Останні, як тут кажуть – «самі себе наймають» **(self-employed persons).** Такій компенсації підлягають не тільки різні травми, що сталися на роботі, але й хвороби, що розвинулися внаслідок професійної діяльності через десятки років (скажімо, хвороби легень унаслідок роботи з асбестом), глухота, психіятричні чи психологічні хвороби (скажімо, у наслідок надмірного стресу на роботі). ***Ви маєте право на таку компенсацію навіть якщо Ви потрапили у дорожню аварію по дорозі на роботу чи з роботи.***

У таку компенсацію може входити і покриття Ваших видатків на лікування, і реабілітаційні заходи, які б сприяли Вашому швидкому одужанню, і Ваша зарплатня (скажімо, в Квінсленді це 85% від рівня Вашої звичайної зарплати на протязі перших 26 тижнів) і, в деяких випадках, Вам виплатять також одноразову суму грошей **(lump sum compensation),** щоб покрити довготривалу втрату працездатності.

Візьмемо для прикладу найпоширенішу «травму» на роботі – болі в спині, що виникли при піднятті чогось тяжкого (не даремно ж нас вчить народня мудрість – не бери дурного до голови, а важкого в руки!). Робітник має одразу повідомити про це працєдавця, заповнити спеціяльні форми **(accident report)** і звернутися до свого лікаря (в деяких компаніях мають для таких випадків спеціяльного лікаря). При відвіданні лікаря Ви маєте пересвідчитись, що лікар погодиться на рекомендовану оплату для таких консультацій **(scheduled WorkerCover's fees),** якщо – ні, то Вам доведеться решту доплачувати зі своєї кишені. Лікар призначить Вам необхідне лікування і випише Вам спеціяльний листок непрацездатності **(Workers' Compensation Medical Certificate),** де він має назвати Ваш діягноз, тривалість непрацездатності, і коли Ви маєте повернутися на повторну консультацію. До речі, без посвідчення лікаря **(medical clearance)** Вам не дозволять повернутися до роботи. Іноді лікар визначить, що Вам не можна підіймати важкі речі, скажімо, наступні чотири тижні, проте Ви могли б робити якусь іншу працю **(light duties).** У довідці лікар може написати про конкретні обмеження на Вашу працю (працювати не більше чотирьох годин в день, не підіймати речі важчі за 5 кілограмів, не нагинатися, тощо). Секретарка лікаря Вам випише спеціяльний рахунок за лікарську консультацію.

Після консультації лікаря Ви маєте заповнити спеціяльні форми для компенсації **(Application for Compensation)** і докласти туди довідку та рахунок від лікаря та декларацію про те що Ви працюєте **(Employment Declaration).** Всі ці форми слід віднести чи відіслати до найближчого офісу, що займається компенсацією для робітників (у Квінсленді він називається **«WorkCover»**). Більш детальну інформацію про «робочу компенсацію» та запобігання професійних хвороб чи каліцтв можна знайти на Інтернеті – **www.detir.qld.gov.au**

Якщо австралійець отримає пошкодження чи каліцтва внаслідок нападу злочинців, то він має право вимагати компенсації від злочинця чи від держави. Жертви дорожньо-транспортних пригод отримують відшкодування через відповідні страхові поліси. В Австралії закон вимагає кожного володаря транспортного засобу страхуватися на випадок аварії і каліцтва інших осіб **(compulsary third party insurance).** В обох випадках прийдеться чекати досить тривалий час, щоб отримати гроші, і тому австралійські громадяни будуть спочатку платити за своє лікування на загальних підставах через **Medicare**, але після отримання фінансової компенсації матимуть повернути гроші за лікування державній системі медичного страхування.

Закордонні громадяни, що не мають статусу постійного мешканця в Австралії, мають оплачувати повну ціну за свої візити до лікаря, діягностичні обстеження та лікування. ***Ті австралійці, які запрошують гостей з-за кордону і не забезепечують їм страхового полісу, можуть попасти у «халепу».*** Так, на початку дев'яностих років двадцятого століття одна родина етнічних росіян у Сіднеї мала продати свою хату, щоб оплатити лікування їх родички з Росії, яка зламала ногу, гостюючи в Австралії. Нещодавно через цю обставину відносно молодий українець відмовився їхати до лікарні з гострим інфарктом міокарду, бо немав ні страховки ні грошей.

Проте туристи з вищевказаних країн користуються так званими взаємними двосторонніми угодами про медичну опіку з Австралією **(Reciprocal Health Care Agreements)** і прирівнюються в правах на пільги до австралійських громадян.

Підсумовуючи, на сьогодні в Австралії вдається порівняно непогано поєднувати доступну державну та приватну медицину. Проте витрати на охорону здоров'я зростають швидшими темпами ніж прибутки країни. Так само, як і в інших Західних країнах, населення Австралії старіє, що означає більше хворих та немічних людей і відносно менше працездатного населення, за рахунок якого платяться податки. Ціна ліків та сучасного медичного обладнання постійно зростає. В той же час, австралійські медики незадоволені намаганням держави обмежити їх прибутки та зростанням ризику вимог компенсації зі сторони невдоволених ускладненнями лікування пацієнтами (дивись главу **«Стосунки між лікарем та хворим в Австралії»**). Хоча праця лікаря лишається високооплачуваною професією, проте в останні двадцять років приріст прибутків лікарів значно менший ніж у представників багатьох інших професій. Тобто, медицина скоро перестане бути престижним фахом для талановитої молоді, а це, в свою чергу, призведе до падіння якості медичної допомоги (автор обіцяє писати детальні нариси про стан медицини в Австралії у наступній книжці).

Якось у одного пана спитали, чому він не вживає приписані йому ліки. На що він відповів, що він регулярно ходить до лікаря, який виписує йому рецепти на ліки. Він, звичайно, за це платить лікарю відповідний гонорар, бо лікарю треба з чогось жити. Далі він купує ці ліки у аптекаря, бо і в аптекаря є маленькі дітки. Потім він приходить додому і викидає ці ліки до смітника, бо він теж хоче вижити. ***То ж залишайтеся краще здоровими, але не забувайте відвідувати своїх лікарів та аптекарів!***

Стосунки між лікарем та хворим в Австралії

*Присвячую моїй матері – лікарю **Антоніні Павлівні Хоренженко***

Ви заходите до австралійського лікаря. Вірніше він виходить зі свого кабінету, щоб взяти Вашу «Справу» і називає Ваше ім'я, пропонує Вам рукотискання (якщо Ви чоловік) і посміхається Вам. ***Роль привітної щирої посмішки*** тяжко переоцініти, особливо для хворої людини, і більшість австралійських лікарів є насправді дуже привітними людьми. Однак, з посмішками іноді доходить до курйозів. Я був свідком того, як у лікарні родичі однієї хворої, що помирала, не захотіли знову зустрітися з одним з лікарів (правда китайського походження), бо він, коли розмовляв з ними, був дуже серйозним і не посміхався. Уявляєте, у людей помирає матір, а від лікаря вимагають посмішки....

Якщо лікар при зустрічі називає своє перше ім'я, то це означає, що він не буде заперечувати, якщо Ви до нього так будете звертатися. Старше покоління традиційно звертається до лікаря офіційно «доктор такий-то». Молодші ж пацієнти можуть просто назвати свого лікаря **«Doc»**. Мене дуже вразило, коли при першому відвідуванні медичного відділення в Австралії з місцевим професором-ревматологом його хвора звернулася до нього, використовуючи його скорочене ім'я **«Ric»** (повне ім'я **Richard**). Уявіть собі, щоб до українського професора звернулися «Вово», замість «Володимире Миколаєвичу». Цікаво, що австралійці, які в більшості своїй походять від відомих своєю формальною поведінкою англійців, навпаки, дуже цінують неформальні та неклясові і я б навіть сказав, панібратські стосунки. Дуже великою вадою тут вважається бути **«arrogant»** – зарозумілим. Практично це є синонімом до поняття «погана людина». Як завжди вчив своїх студентів мій колега по Київському медінституту Олександер Трохимович Рибак: «Будьте простішими, і до вас потягнуться люди!».

У той же час, в одному австралійському штаті Тасманія ще збереглася англійська традиція не тільки офіційно звертатися до звичайних лікарів, але й називати хірургів словом **Mister** – пан. Всі інші лікарі – **Doctors** (включаючи гінекологів), а хірурги – «пани». Так, в лікарні північнотасманського міста Лонсестон'а **(Launceston)**, де мені довелося працювати понад два роки, була незаміжня жінка-хірург. Її часто викликали через гучномовці лікарні – **Miss Young** – панно Янг («янг» англійською мовою значить – молода). Цій панні вже було за сорок, і вона мала дитинку.

Перед початком опитування хворого лікар традиційно задасть питання «**How are you today?** – Як Ви сьогодні (ся маєте)». І це, мабуть, єдина ситуація, коли австралієць часто відповідає на таке питання «**To tell the truth, not too good....** – Чесно кажучи, не дуже добре». При цьому лікар має подивитися в очі своєму пацієнтові. Однією з відмінностей англомовної Західної культури від нашої є важливість постійного підтримання «контакту очей» між співбесідниками. В Австралії люди завжди дивляться одне одному в очі при розмові. Якщо хтось говорить,

відвертаючи очі у бік, то тут вважають, що ця людина щось приховує, або замислює щось зле. (Проте більшість австралійських аборигенів теж традиційно уникають контакту очей.) Ще одне суто лікарське пояснення – ця людина у стані депресії.

Родинний лікар в Австралії дійсно є численних випадках є частиною родин своїх хворих, бо він дивиться всіх членів родини з будь-якою патологією (а іноді навіть приймає пологи) та допомагає вирішувати соціяльні проблеми. У мене особисто є декілька австралійських родин, де я доглядаю за трьома поколіннями хворих. Через певний час роботи на одному й тому самому місці австралійського лікаря, так само як і в Україні, починають запрошувати на родинні свята та весілля.

До речі, австралійські лікарі, так само як дільничні лікарі в Україні, ходять на домашні «виклики» до своїх хворих (або, як тут кажуть, роблять домашні візити **(home visits).** Тобто, мають можливість спостерігати хворих у їх домашньому оточенні.

В той же час, у випадку родинних конфліктів, родинний лікар має лишатися неупередженою особою і не має права «засуджувати» свого пацієнта за, скажімо, позашлюбні стосунки, тощо.

Стосунки між хворим та лікарем в Австралії базуються на більшій довірі ніж в колишньому СРСР. Лікарі в Австралії вважаються дуже чесними людьми з високими моральними якостями. Згідно за даними одного опитування громадської думки, їх так оцінило 74% респондентів. Проте найчеснішими австралійці визнали не лікарів, а медсестер (89% опитаних) та фармацевтів (86% опитаних). До речі, найменше тут довіряють продавцям автомобілів (3% опитаних), журналістам газет та політикам (9% опитаних).

Окрім того, що хворі тут у переважній більшості не соромляться говорити про свої дуже інтимні справи (скажімо, сексуальні стосунки, колишні судимості чи вживання наркотиків); хворі тут часто чесно визнають, що вони не вживали (чи не регулярно вживали) ліки чи процедури, що лікар їм призначив підчас попередніх консультацій. Якось, на початку моєї медичної кар'єри в Австралії, я був присутнім (як лікар-резидент) на огляді місцевим консультантом хворої з тяжким перебігом діябету, яка визнала, що не дуже дотримується дієти і відмовлялася робити уколи інсуліну 4 рази на день. Попри це, спеціяліст-ендокринолог був дуже люб'язним з нею. Після консультації я запитав спеціяліста, чому він не намагався на хвору рішуче вплинути, щоб примусити її дотримуватися найраціональнішого лікування. І він відповів мені, що якщо він почне на неї надто «давити», то він втратить її довіру, і вона «повністю вийде з-під медичного контролю». В інших випадках, лікарі іноді бояться, що хвора перестане до них ходити (тобто почне лікуватися у «конкурентів»).

В західній медицині друкується багато наукових робіт як поліпшити ***«слухняність хворого»*** **(compliance)** стосовно рекомендацій лікаря. Існує багато причин, чому майже половина австралійських хворих не вживає приписані ліки згідно із порадами лікаря. Частина хворих просто забуває це робити, інші – не розуміють важливості регулярного вживання ліків (тобто лікарі недостатньо їм це поясни-

ли), треті не мають грошей на лікування, у четвертих розвивається побічна дія ліків, п'яті просто вже занадто старенькі, щоб тримати щось у пам'яті довше ніж 5 хвилин. До речі, в Австралії досить популярні спеціяльні коробочки з виїмками для ліків (так звані **prepacked dispensing aids, dosettes**), куди «патронажні медсестри» чи фармацевти розкладають ліки для вживання хворими протягом тижня. Така послуга може коштувати приблизно 3 доляра щотижня.

Важливе значення надається заохоченню хворих до співпраці з лікарем (**to establish a rapport**). Скажімо, якщо до Вас прийде жінка робити мазок шийки матки після п'ятирічної перерви (а в Австралії це рекомендують робити принаймі кожні два роки), то Ви маєте не висловлювати своє невдоволення її несерйозністю, а, навпаки, похвалити її, на кшалт, це дуже добре, що Ви сьогодні прийшли, Ви ж самі усвідомлюєте, як це важливо...

Цікаво як в Австралії рекомендують відважувати від паління цигарок. Якщо хворий «морально не готовий» кинути палити, то лікар може спитати, чого він палить і які позитивні та негативні аспекти хворий в цьому вбачає. Якщо ж хворий почне говорити про шкоду паління, то цю тему слід максимально розвинути і дати йому на прощання книжечку про шкідливість паління. Детально ж розмовляти з хворим про паління австралійський лікар почне тільки, якщо хворий сам вирішить кинути палити.

Рекомендується така техніка проведення інтерв'ю з хворим, що допомагає хворому максимально «розкритися»: що йому найбільше болить, що його найбільше турбує, який його емоційний стан (відкриті питання, заохочення хворого говорити, тощо).

До того ж, ***конфіденційність*** (**confidentiality**) будь-якої інформації про хворого та його здоров'я є одним із наріжних каменів австралійської медицини. Вона базується на праві хворих на ***приватність будь-якої інформації*** (**privacy**) стосовно їх здоров'я, навіть після їх смерті. Цього права лікарі мають дотримуватися незалежно від того чи просить про це їх хворий чи ні. Ніхто – ні дружина (чи чоловік), ні його діти, ні начальник хворого, ні його друзі, ні поліція не мають права отримувати інформацію про стан його здоров'я. На це має бути дозвіл хворого чи відповідна постанова суду. Цікаво, що в австралійських лікарнях діє наказ, що спілкуватися із засобами масової інформації про стан здоров'я хворих може тільки директор медичного відділу (тобто, начмед по-нашому).

Проте існує ряд випадків, коли лікар зобов'язаний порушувати принцип конфіденційності своїх стосунків з хворим. Скажімо, повідомляти поліції, коли хворий знаходиться у тяжкому психічному стані і може покінчити життя самогубством, чи загрожує вбити когось іншого. Так само австралійський закон вимагає від лікаря захищати права неповнолітньої дитини від жорстоких чи недбалих батьків – проти так званих зазіхань на дитину (**child abuse**). До якого відносять ***фізичні знущання*** (фізичні покарання дітей, а також коли їх трясуть, тощо), ***сексуальні зазіхання*** на дітей, ***відмова у емоційній підтримці та любові*** (коли дитині постійно погрожують фізичною розправою та залишають її одну), а також ***нехтування своїми батьківськими обов'язками*** (коли дитині не забезпечуються гідні умови проживання, харчування, виховання, одягу та медичної опіки). Лікар має негайно повідомити відповідні органи по захисту прав дитини навіть за умов підозри, що

таке відбувається з дитиною. У більшості австралійських штатів (за винятком Західної Австралії) лікар буде нести карну відповідальність за ***неповідомлення про такі випадки*** **(failure to report).** Звичайно, у ситуації, коли лікар помиляється, це, м'яко кажучи, не сприяє поліпшенню стосунків батьків дитини з лікарем... Тому, родинні лікарі намагаються дипломатично направити таких дітей на «дообстеження чи лікування» до лікарні, де цим займуться педіятри, соціяльні співробітники, тощо.

Лікар також має повідомляти дорожній поліції про своїх хворих, які не повинні керувати автомобілем через їх медичний стан, але відмовляються добровільно «здати» свої водійські права (Дивись також главу **«Хай живе австралійський закон!»**).

Попри переважно дружні взаємовідносини лікаря та хворого, якщо лікар зустріне своїх хворих десь на вулиці, то вони часто будуть тримати себе досить стримано, або навіть іноді намагатимуться його обминати. Не знаю, чи це через те, що вони не хочуть зачіпати лікаря у його вільний час, чи вони не хочуть порушувати конфіденційність їх стосунків з лікарем. Між іншим, лікарі тут намагаються уникати давати медичні консультації підчас неформальних зустрічей з людьми (скажімо у церкві, ресторані, літаку, в магазинах чи в гостях). І не тому, що австралійські лікарі бояться, що їм за це не заплатять. Вони просто не захочуть принижувати свій фах несерйозністю ситуації і, водночас, брати відповідальність за звичайно неповну і неповноцінну консультацію. До того ж, лікарі (за винятком деяких ***працеголіків*** **(workoholics)** тут теж вважають себе людьми, яким потрібно просто відпочивати після робочого дня. Але і в Австралії часом знайдуться охочі, щоб зазіхнути на вільний час лікаря. Якось, під час однієї вечері в компанії, до лікаря підходили з медичними питаннями люди, а до юриста – ніхто не наближувався. Зрештою, лікар підійшов до юриста і спитав, як останньому вдається уникати професійних питань у неробочий час. «Дуже просто – відповів правник, – я завжди посилаю рахунок за такі питання...» Через день лікар отримав рахунок від юриста за цю пораду....

Ознакою еволюції стосунків між хворим та лікарем стала відмова великої частини родинних лікарів в австралійських містах від традиційної 24-годинної медичної опіки своїх приватних хворих (як це було і у земських лікарів у дореволюційні часи в Україні). Це пов'язано не тільки зі зміною ставлення лікарів до своєї шляхетної праці, але і з розвитком системи державних та приватних лікарень у Австралії. З іншого боку, деякі приватні лікарі об'єднуються у так звані ***медичні центри*** **(medical centres),** в яких цілодобово або більшу частину дня хтось із них чергує і має доступ до історій хвороб всіх пацієнтів «партнерів». Проте частина родинних лікарів і більша частина лікарів-спеціялістів дає номер свого мобільного телефону або «пейджера» своїм хворим.

Цікаве соціологічне опитування було проведене австралійським медичним журналом ***Australian Doctor***. У гіпотетичному (уявному) випадку, коли лікар у поїзді помітив у сусідки по купе підозрілу на небезпечну злоякісну пухлину (меланому) родимку – чи мав він попередити її про це, чи ні. Понад вісімдесят процентів простих людей та приблизно такий же процент лікарів відповіли, що «так». Звичайно, при цьому багато лікарів, що брали участь в опитуванні, розуміли, що

їхнє зауваження хворій могло викликати її негативну реакцію (і до того ж вона вже могла ходити на лікування з цього приводу до іншого лікаря).

Безумовно, інша справа, якщо незнайомій людині стане погано посеред дороги... Тоді лікар виконає свій обов'язок (до того ж австралійські дільничні лікарі мають у багажниках своїх автомобілів так звані лікарські саквояжі) і викличе карету швидкої допомоги. Хоча навіть у такому випадку, згідно з австралійським законодавством, лікар ***юридично*** не зобов'язаний цього робити (він зобов'язаний це робити по відношенню тільки до своїх хворих які мають звернутися по таку допомогу). Але він, звісно, це зробить з етичних міркувань. Хоча в Австралії трапився випадок, коли родинний лікар відмовився пройти триста метрів зі свого кабінету (де, звичайно, були хворі) до хлопчика з припадком епілепсії, до якого вже викликали на той час карету швидкої допомоги. На жаль, цей припадок затягнувся надто довго, і у хлопця виникло тяжке незворотнє ураження мозку. Суд присудив родинному лікарю та спеціялісту-невропатологу, що лікував цього хлопця раніше (і чомусь не рекомендував родині хлопця вводити у таких ситуаціях препарат діязепам через пряму кишку), сплатити родині хлопця 3,2 млн долярів.

З етичних міркувань тут також не рекомендують лікувати своїх рідних чи друзів і навіть жити лікарю в тому самому районі (якщо це, звичайно, не сільська місцевість), де він працює. Проте частині лікарів (в тому числі і авторові) просто ліньки далеко їхати, коли роботи вистачає під боком....

Під час огляду хворого лікар має робити все, щоб хворий почував себе максимально комфортно. Лікар постійно вибачається – що його стетоскоп холодний, що він має зробити укол, тощо. Обстежуючи хворого, лікар може присісти, або навіть стати на коліна. Хворі переважно сидять під час аускультації (прослуховування) легень, а лікар стоїть. Під час огляду статевих органів інші частини тіла прикриваються. Хворі роздягаються за перегородкою, або навіть лікар в цей час виходить з кімнати.

Якщо хворому потрібно зробити якусь незрозумілу чи неприємну для нього процедуру (скажімо, дослідження прямої кишки), то лікар має пояснити, чому він це має робити, показати на малюнку як ця процедура буде проводися і під час дослідження весь час пояснювати хворому свої дії на кшалт – я зараз почну вводити колоноскоп, і ви відчуєте певне тиснення, тощо.

Одним із страшних «табу» австралійської медицини є ***статеві стосунки між хворими та лікарями*** (незалежно від статі). Навіть якщо ці стосунки починаються з ініціативи хворого (хворої). Це вважається мабуть ще більшим злочином, ніж «залікувати» хворого. Бо за неправильне лікування у більшості випадків просто прийдеться платити грошову компенсацію (навіть не зі своєї кишені, а зі страховки), а за секс з хворим можна втратити лікарський патент. Наприклад, в однієї молодої родинної лікарки з Мельбурну на місяць забрали її лікарський патент за те, що вона вийшла заміж за свого колишнього хворого. Хоча знайомство почалося з ініціативи хворого, і вона стверджувала, що розпочала свої персональні стосунки з ним тільки після того, як він сказав, що перестане ходити до неї як лікарки. Проте Правління лікарів штату Вікторії визнало лікарку винною в тому,

що вона розпочала свої стосунки з ним, після того як він розлучився зі своєю попередньою дружиною і «був уразливим та засмученим». ***Вразливість хворого*** (хворої) пов'язана з унікальністю професійних стосунків між лікарем та хворим. Це і особлива довіра, коли лікарю розповідають про самі інтимні сторінки свого життя, і оцінка лікарем емоційного та психологічного стану хворого, і фізичний огляд хворого. Тому стосунки між лікарем та хворим не є рівноправними. «Експлуатація» пацієнта лікарем в таких випадках є «зловживанням силою», яке може призвести до тяжких психологічних травм хворого. Навіть у випадку, коли лікар вже припинив професійні стосунки зі своїм хворим (хворою), все одно рекомендується радитися зі своїми колегами про можливість розпочинання інтимних стосунків з колишнім хворою (хворим), особливо якщо пацієнт хворіє на психічні розлади. В той же час, австралійські лікарі мають повне право лікувати своїх «сексуальних партнерів», інтимні стосунки з якими склалися до початку їх стосунків як лікаря та пацієнта.

У випадку «закоханих у свого лікаря хворих», які його «переслідують» чи до нього «залицяються», медичні захисні організації рекомендують відверто говорити хворому (або хворій, бо у більшості таких ситуацій закохана жінка залицяється до лікаря чоловічої статі), що їх стосунки можуть бути тільки суто професійними. При оглядах такої хворої краще мати присутнім ***співробітницю-свідка*** **(chaperone)**, а ще краще відмовитися від подальшої опіки цієї людини. Лікар навіть може подати позов до суду проти такого хворого (хворої). ***Переслідування*** людини «закоханими» людьми або людьми, що хотять «помсти» **(stalking)** є в Австралії кримінальним злочином і, водночас, визнається патологічним психологічним станом, який тут намагаються лікувати. До речі, за даними дослідження в штаті Вікторія, кожною четвертою жертвою такого переслідування стають лікарі.

У той же час, при звичайному обстеженні жінок лікарями-чоловіками у приватній практиці не рекомендують кликати **chaperone** (і більшість жінок будуть проти такої присутності заперечувати), бо допоки медицина тут базується на цілковитій довірі та взаємоповазі. Якось, при проведенні повторного гінекологічного обстеження тим самім родинним лікарем одна жінка попросила, щоб при цій процедурі була присутньою секретарка лікаря. Лікар здивувався і спитав, чи його пацієнтка йому більше не довіряє. На що остання відповіла, що вона йому, як і раніше, довіряє, проте у лікаря з'явилася нова молода секретарка і пацієнтка не хоче, щоб та секретарка лишалася насамоті з її чоловіком у приймальній кімнаті... В той же час, в австралійських державних лікарнях існує правило, що при гінекологічних обстеженнях пацієнток лікарями-чоловіками має бути присутньою медсестра.

Хворі в Австралії «віддячують» своїм лікарям тим, що до них знову приходять і рекомендують свого лікаря своїм знайомим. У великих австралійських містах, де вже існує конкуренція за хворих, це є серйозним фактором. Лікарі отримують від своїх хворих відповідний гонорар і, звичайно, ***хабаря «зверху» тут ніхто не дає***. Такі звичайні для колишніх радянських лікарів форми подяки як квіти чи цукерки лікарям тут приносять порівняно нечасто (далеко не щодня). А про пляшку алькоголю я взагалі в Австралії не чув...Іноді хворі присилають по-

штові поздоровлення чи подяки своїм лікарям, але це далеко не таке масове явище, як колись на теренах колишнього СРСР.

Не вітають тут своїх лікарів і через засоби масової інформації, бо це суперечить австралійським етичним правилам реклями лікарської професії. Лікарі цих етичних правил досить суворо дотримуються, бо їх просто можуть дискваліфікувати відповідні австралійські організіції. Проти цих правил також і давати неправдиву рекляму що ви виліковуєте якісь чи всі (!) хвороби, чи використовуєте якісь «революційні» технології. Кашперовських, чумаків та інших чудо-лікарів з метою самореклями на екрани телебачення в Австралії просто не допустять (бо телеканали теж дбають про свою репутацію), хоча місцеві журналісти люблять покритикувати місцевих лікарів за те, що вони не допускають нові нетрадиційні методи лікування чи притискають лікарів, що здобули свою медичну освіту за межами Австралії. Про наявність та адресу австралійських лікарів Ви можете дізнатися з досить стандартних реклямних оголошень на їх кабінетах чи через легкодоступні телефонні довідники, які безкоштовно доставляються до кожної австралійської оселі телефонною компанією і щорічно оновлюються. У них буде тільки вказана спеціяльність лікаря та його адреса. Одного з австралійських стоматологів покарали за те, що він розіслав свою рекляму до поштових скриньок місцевих мешканців. Лікарі також не реклямують комерційні препарати окремих фармацевтичних фірм і не мають права отримувати «комісійні» за виписування препаратів від тої чи іншої фірми.

Останні роки в Австралії почали серйозно пропагувати превентативну (запобіжню) медицину та роль ***санітарно-освітньої роботи*** **(health promotion).** Звичайно, при цьому ніхто не згадує і не віддає данину радянським медикам, які були піонерами в цій галузі.

Австралійських лікарів закликають говорити з хворими про здоровий спосіб життя. Звичайно, це ще не стало повсякденним явищем і іноді хворі висловлюють здивування, коли лікар починає вести з ними розмову про цигарки, фізичну активність чи раціональне харчування. Проте в більшості своїй хворі люблять спілкуватися зі своїм лікарем. Основна перешкода цьому – це час, який родинний лікар може приділити хворому. Якщо до Вас, скажімо, записалося шість хворих на годину з серйозними проблемами, то у Вас просто немає ніякої змоги говорити про щось менш суттєве. Інша справа, якщо лікар не дуже зайнятий... До речі, на думку австралійських «медичних авторитетів» консультація з родинним лікарем в ідеалі має тривати біля 45 хвилин.

Австралійські стоматологи, а з недавнього часу і деякі родинні лікарі, запрошують своїх пацієнтів на регулярну перевірку чи повторні аналізи. У цьому лікарям дуже допомагають спеціяльні комп'ютерні програми. Найчастіше для цього пацієнтам висилають поштову картку-запрошення.

Департаменти охорони здоров'я штатів запровадили також спеціяльні реєстри з датами, коли австралійські жінки мали цервикальні (шийки матки) мазки та рентгенознімки грудей (мамограми). Якщо якась жінка не зробить своєчасно мазок, то їй прийде нагадування по пошті. Проте, звичайно, жінка має право відмовитися від такої послуги...

Хоча австралійська система обов'язкового медичного страхування «**Medicare**» сплачує більшу частину оплати послуг лікарів (а більшість родинних лікарів взагалі не бере зверху державної страховки) та вартості ліків (а для малозабезпечених – майже повністю бере оплату на себе), проте мешканці Австралії мають право ходити практично до необмеженої кількості лікарів за рахунок «**Medicare**». Державна страхова комісія (**Health Insurance Commission**) може тільки попередити хворого, якщо він відвідає на протязі року понад 15 різних родинних лікарів. Проте один так званий «покупець наркотиків (**drug shopper**)» за рік встиг обійти 615 різних лікарів, вициганюючи снодійні бензодиазепинові препарати. (Про принципи оплати за лікування в Австралії дивись главу «**Скільки коштує лікування в Австралії**»).

Деякі хворі приходять до лікаря за «*другою думкою* (**second opinion**)», коли вони не погоджуються з діягнозом свого основного лікаря. Якось до мене прийшла одна хвора і сказала, що я вже п'ятий лікар, до якого вона звертається.

Коли я приїхав до Сіднею у 1993 році, то у районі нових іммігрантів Бондай (**Bondi**) працювало три російськомовні лікарі, і кажуть, що частина їх пацієнтів, регулярно їх «обходила», у кожного лікаря отримувала поради та рецепти, а потім вирішувала, до порад якого лікаря слід прислухатися. Проте автор поки не має великого досвіду праці з колишніми радянськими громадянами (вони складають менше одного проценту від моїх хворих), щоб робити порівняння у психології звичайних «австралів» та «нас, улюблених». Можу тільки стверджувати, що пересічні австралійці значно більше довіряють своєму лікареві, ніж люди в «країні Рад» і колишні радянські люди, що проживають в Австралії. Один яскравий приклад: якось я послав двох моїх хворих з «бувших» на рентгенологічні дослідження. Вони повернулися до мене зі знімками і заключеннями рентгенолога. Проте конверти зі знімками звичайно були відкриті, і хворі самі визнали, що вони прочитали заключення фахівця. Австралійські хворі, як правило, не відкриють конверт, який підписаний для їх лікаря. Приблизно у той самий час у мене був австралієць, рентгензнімок легень якого був дуже підозрілим на рак (про що я мав йому сказати). Я послав його на комп'ютерну томографію. Він повернувся через день, був дуже стривожений, проте конверта з заключенням сам не відкрив. В той же час, австралійці менше ніж ми «тримають під контролем» те, що робить з ним лікар. Так, наприклад, мабуть 80% австралійців з підвищеним тиском крові не будуть пам'ятати, які саме цифри тиску крові вони мали при попередніх відвідинах лікаря. Те саме буде стосуватися вмісту гемоглобіну та назви ліків, що прописав хворому Ваш колега. З'ясувати які саме ліки отримують хворі часто нагадує рішення кросворду, де хворий у кращому випадку пам'ятає першу літеру назви ліків, а у гіршому – тільки як вони виглядають, тощо. Досить часто австралійці старшого віку на зауваження лікаря про доцільність якоїсь медичної процедури чи операції без «зайвих» запитань говорять: «**What's going to be done – going to be done** – що потрібно зробити – то потрібно зробити».

З іншого боку, в країні, де понад один мільйон чоловік користується комп'ютерною мережою Інтернету, існує, звичайно, і категорія хворих, що намагається знайти самі новітні дані про свою хворобу через Інтернет, щоб потім обговорити це зі своїм лікарем (який при цьому може себе досить непевнено почувати). Мій

знайомий австралійський ревматолог – доктор Александр Клестов **(Dr A.Klestov)** – стверджує, що таких серед його пацієнтів приблизно один з двадцяти. Але це переважно хронічні хворі з невиліковними хворобами. Звичайно, в Австралії хворих заохочують знати про свою хворобу, проте на Інтернеті друкуються різної якості статті. Деякі з них є просто примітивною реклямою недостатньо перевірених новітніх методів лікування або альтернативних методів лікування. Іншими словами, до цих інтернетівських статей слід ставитися так само критично та обережно як до інформації більшовицької газети «Правда». З певною підозрою слід ставитися до сторінок Інтернету, де немає повної поштової та телефонної адреси автора, чи сторінок, які не поновлювалися протягом кількох місяців. Деякі дільці створюють свої інформаційні ***платні*** сторінки, через які насправді Вас з'єднують з Національною Медичною Бібліотекою США **(National Library of Medicine)**, послугами якої Ви можете безпосередньо і ***безплатно*** користуватися **(www.nlm.nih.gov)**. В той же час, дуже авторитетними джерелами інформації є, наприклад, сторінки Американського Національного Інституту Здоров'я **(National Institute of Health – www.nih.gov/health)** або австралійського Міністерства охорони здоров'я – **(www.healthinsite.gov.au)**. І головна лікарська порада, коли у Вас раптом «відбирає» руку чи ногу, чи Вам стає важко дихати, то потрбітно не шукати магічних цілющих ліків на Інтернеті, а викликати карету швидкої допомоги.

Загальновідомо, що людям властиво забувати не тільки те, що їм кажуть робити дружини, а й лікарі. Тому після закінчення консультації австралійські лікарі часто дають своїм хворим невеличкі брошурки про тактику лікування їх хвороб. Ця інформація публікується Міністерством охорони здоров'я та приватними фармацевтичними компаніями. Брошурки перекладаються також різними мовами і їх можна знайти на сторінці Інтернету Міністерства охорони здоров'я штату Нової Південної Валії **(http://mhcs.health.nsw.gov.au)**. Деякі з них перекладено і на українську мову.

В упаковках лікарських засобів вкладається «інформація для споживача», яка теж сприяє зростанню інформованості хворих про правильне вживання ліків та можливі ускладнення лікування.

На жаль трапляються також ситуації, коли ***хворі просять лікаря зробити щось протизаконне***. Скажімо, виписати з великою скидкою ліки на ім'я когось іншого (хто має право на скидку в ціні ліків на відмінну від хворого), чи, навпаки, виписати ліки на них, щоб вони їх могли відправити за кордон для лікування своїх родичів. Мене у цій ситуації тільки дивує те, що, ***за твердженням хворих***, інші лікарі їм буцім-то таку послугу роблять. Це виглядає приблизно так, до мене приходить хвора (яку я персонально можу близько і не знати) і каже: «Випишіть, будь ласка, для моїх рідних в Україні такі-то ліки на моє ім'я. Ви не бійтеся, такий-то доктор мені це вже робив (при цьому називається ім'я цього лікаря!), і я його не підвела...». В таких випадках, той маленький бісик, що сидить у мене в середині, чекаючи на свій час, завжди хоче спитати: «Чи знаєте Ви, добродійко, що може статися, якщо я підійму трубку і про це довідаються службовці **Health Insurance Commission?** Вашому щиросердому лікарю можуть заборонити працю-

вати лікарем, оштрафують на 50 тисяч австралійських долярів чи, навіть, посадять до в'язниці! Чи не завеликий ризик?» До речі, багато австралійців вважають за обов'язок повідомляти «куди слід» у випадку порушення закону. З подібними сумнівними проханнями до мене зверталися представники різних хвиль імміграції, як російської так і української, і навіть пару разів «стопроцентні» австралійці. В Австралії забороняють висилати ліки за кордон через те, що держава щороку за них доплачує понад 3 млрд австралійських долярів. Тобто, навіть, якщо у Вас немає права на скидку (наприклад, так званої **Health Concession Card**), то все одно за найважливіші ліки, які Ви отримуєте по рецепту, Ви не будете платити більше встановленої державою межі – 22 долярів та 95 центів за (місячний) курс лікування.

Самі хворі, між іншим, швидко повідомляють одне одному, у якого лікаря можна легко роздобути сильнодіючи засоби, тощо. Іноді вони ставлять такого лікаря за приклад, коли намагаються повторити таку саму процедуру з іншим лікарем. Згідно з правилами австралійської медичної етики, австралійські лікарі мають повідомляти про такі випадки «на гору». Хоча у даному випадку не діє відома стаття сталінського карного кодексу «за недоносительство».

Ще одна етична та легальна проблема – виписування рецептів на ліки хворим у їх відсутність. Про це просять тут досить часто – хтось затримується на роботі і не може потрапити до лікаря, у когось немає машини, або тяжко фізично прийти до лікаря. Часто дивишся чоловіка, а він просить заодно дати рецепт для дружини, чи навпаки. До недавнього часу більшість австралійських лікарів йшли на зустріч своїм постійним хворим у таких питаннях (хоча вони при цьому нічого не заробляли, бо в Австралії не можна отримувати гроші за «заочну» консультацію хворого по телефону). Тепер, після недавнього судового процесу над одним родинним лікарем, який виписав своєму регулярному хворому рецепт на індометацин (протизапальний засіб) у його відсутність, а у хворого після цього виникла тяжка кровотеча з травного тракту, багато австралійських лікарів припинили давати «заочні» рецепти. Попри той факт, що цей хворий отримував індометацин роками і багато разів бачив свого лікаря з цього приводу і лікар нагадував йому про можливу побічну дію індометацину, справедливий австралійський суд визнав лікаря винним, що коли він виписував останній рецепт хворому «заочно», лікар ***знову не попередив хворого*** про можливість побічної дії цього препарату.

У великих медичних центрах, де працює декілька лікарів, а «справи» на хворих **(patient files)** єдині, і пацієнти можуть іти до будь-якого лікаря центру. Деякі з них, які приходять до лікарів дуже рідко, записуються на прийом до будь-кого, аби не чекати. Інші, незадоволені одним лікарем цього центру, починають ходити до іншого лікаря цього самого центру. Треті ходять щоразу до різних лікарів, бо ніколи не можуть зупинитися (як деякі чоловіки припинити одружуватися). Іноді хворий приходить до реєстратури і каже: «Запишіть мене, будь-ласка, до будь-якого лікаря, ***окрім такого-то***.» Деякі жінки лікуються у чоловіка-лікаря з усіх питань за винятком їх жіночих хвороб. Деякі хворі з «серйозних» питань ходять до одного лікаря (до якого нелегко потрапити), а за дещо простішими питаннями

звертаються до іншого, так званого, «зручного лікаря» **(doctor of convinience).** Проте, як кажуть англійці: «**Too many cooks spoil the broth**, або по-нашому, сім баб – сім рад». Щоб зарадити такій ситуації частина перенавантажених популярністю австралійських лікарів лишається після офіційних робочих годин ще на якийсь час, щоб подивитися своїх регулярних хворих, яким потрібна невідкладна допомога. Але з ними має лишатися і їх секретарка чи медсестра, яким за це потрібно додатково платити....

За потребою хворий може відвідувати свого лікаря практично щодня, і навіть два рази на день (з інтервалом у дві години чи більше), а держава буде за це справно платити. Має такого пацієнта і автор. Цей веселий та огрядний чоловічок, дуже подібний своєю будовою та вдачею до «Карлсона, що живе на даху» (хіба що бракує пропелера), 41 року від роду з потенційнонебезпечною для життя хворобою, проте в цілому досить здоровий (щодня грає в гольф). Він вважає своїм обов'язком майже щодня прийти до нашого медичного центру, відсидіти в черзі іноді одну-дві години, щоб лікар ритуально приклав до його широких грудей стетоскоп. Якщо починаєш йому доводити, що з ним все гаразд, то він просто благає послухати його серце.

Ще одна цікава тенденція, що розглядається австралійськими «бюрократами від медицини» в штаті Вікторія, – право хворого при виборі спеціяліста (і родинного лікаря в майбутньому) знати про статистику його успішних операцій чи консервативного лікування **(report cards on doctor's clinical performance).** Наприклад, якщо Ви гадаєте якому приватному акушеру-гінекологу віддати перевагу під час вагітності, то Ви зможете порівняти настільки часто окремі фахівці проводять цісареві розтини. Звичайно, при наданні загальної «оцінки» гінекологові, терапевту чи хірургові буде враховуватися і тяжкість стану хворих, і супутні хвороби, і їх демографічні показники, тощо (хоча про точність такої оцінки завжди можна сперечатися). До того ж, не тільки для більшості хворих, але й для більшості лікарів дуже важко збагнути всю хитромудрість статистичних викладок і настільки це суттєво при прийнятті рішень про доцільність лікування чи при порівнянні результатів діяльності окремих лікарів. Поки що неясно, настільки цей захід поліпшить медичну опіку в Австралії, проте, безумовно, що це обійдеться у чималу копієчку австралійським платникам податків.

З іншого боку, приватні австралійські лікарі (як родинні лікарі, так і спеціялісти) мають право у будь-який момент (за винятком невідкладних ситуацій) відмовитися від подальшого лікування хворого без будь-яких пояснень для останнього. При цьому вони повинні спочатку пересвідчитися, що хворий знайшов собі якогось іншого лікаря, або, принаймі, порекомендувати хворому, до кого він має звернутися по допомогу. Хоча, згідно із положенням медичної деонтології, лікарям рекомендують продовжувати лікування невдоволених, грубих, надто вимогливих та зухвалих хворих (до речі, бувають суто медичні чи психіятричні причини для такої агресивності), проте у багатьох районах Австралії, де попит на лікарів допоки перевищує пропозицію, хто з лікарів захоче псувати собі нерви та нара-

жатися на можливість подальших скарг через якогось «грубіяна»? Мушу зізнатися, що іноді, коли до мене приходить вперше який-небудь навіть формально вічливий хворий, але миттєво відчувається якась взаємна внутрішня «телепатична» ворожість, то я одразу стаю на 90% переконуюсь, що він до мене ніколи не повернеться. Проте я маю зухвалість відносити себе до щасливої більшості австралійських лікарів, що щиро симпатизують своїм хворим як особистостям. Бо воїстину сказано, що ти не можеш пізнати людину без любові до неї!

Етична дилема також виникає при вирішенні питання чи лікувати хворих, що не дуже то дбають про себе. Скажімо, алькоголиків, затятих курців чи наркоманів, з якими неможливо встановити так званий ***контракт про взаємну відповідальність*** **(mutual responsibility).** Частина лікарів відмовляється від таких хворих, або просто каже їм у вічі, що, скажімо, допоки вони не кинуть палити, то їм допомагати марно. Проте, тут рекомендують продовжувати їх дивитися, щоразу тактовно пояснюючи про шкоду, яку завдає їх здоров'ю згубний спосіб життя.

Деякі невдахи – вищевказані **drug shoppers** також приходять до мене лише одного разу. Вони оповідають якусь дуже невдалу історію (часом дуже подібну) про загублений рецепт на сильні наркотичні знеболюючі засоби чи снодійні ліки і якісь причини, через які вони не могли звернутися до свого регулярного лікаря. Коли їм відмовляєш то вони трохи поматюкаються і йдуть собі геть назавжди (і є надія, що вони розкажуть про свою невдачу своїм товаришам по згубній пристрасті).

Інші хворі приходять до лікаря декілька разів з різними проблемами і тільки потім звертаються зі скаргою-приводом для призначення потрібних їм засобів. Проходить якийсь час поки до мене починає доходити, що «щось не так» – або хворий якось дивно поводить себе, або постійно з різних причин не може відвідати лікаря-спеціяліста з проблем болі **(pain specialist),** до якого я маю направляти хворих у таких випадках для дозволу на довготривале (понад три місяці) використання наркотичних знеболюючих та подібних препаратів, до яких може розвинутися патологічна пристрасть. Іноді хворий просто починає «губити» рецепти на «підозрілі» ліки. Тоді доводиться виставляти ультиматум хворому, і якщо це не допомагає – повідомити секретарці, що я не буду цього хворого більше приймати і записати в історії хвороби ***про «зупинення лікарем професійних стосунків з хворим*** **(termination of the doctor-patient relationship)».** Частина з цих начебто моїх постійних хворих теж виявляється **drug shoppers,** тобто особами, що ходять ще й до інших лікарів де отримують такі самі рецепти. Це іноді виявляється досить випадково або через секретарок (які, виявляється, знають дуже багато «таємниць мадридського двору»). Деякі лікарі регулярно перевіряють своїх хворих через так звані **Drug Lines** – австралійські державні організації, куди з будь-якої аптеки Австралії автоматично надходять повідомлення про отримані будь-яким австралійцем ліки. Лікарям практично миттєво повідомлять де, коли і скільки разів дана особа отримала ці ліки. Їм навіть скажуть скільки різних лікарів відвідує їх пацієнт і в які дні. Єдине, що не скажуть то це, яких ще конкретно лікарів відвідує ця людина, бо це було б порушенням приватності хворих **(privacy).** Якщо я особисто виявляю серед своїх регулярних хворих такого собі **drug shopper** 'а, то маю з ним розпрощатися, бо я вже йому не буду довіряти як людині. В таких ситуаціях, я вважаю, що хворому краще починати все спочатку з новим лікарем.

Австралійські лікарі мають право відмовитись проводити своїм хворим будь-яке лікування, якщо воно вступає у протиріччя з їх релігійними чи моральними засадами. Скажімо, я – проти обрізань хлопчиків і у переважній більшості випадків проти абортів і тому не даю направлень на такі процедури і намагаюся переконати хворих, що цього не слід робити, але я зобов'язаний повідомляти пацієнтам, хто такі медичні послуги їм може забезпечити.

Іноді складаються парадоксальні ситуації, коли лікар відмовляє у лікуванні базуючись на основі одних законів і при цьому порушує так звані ***антидискримінаційні закони***. У штаті Вікторія, наприклад, три незаміжні жінки не могли завагітніти природнім шляхом і звернулися до лікарів з проханням про штучне запліднення **(in vitro fertilisation – IVF)**, яке переважно субсидується державою. Лікарі їм відмовили, виходячи із законів штату Вікторія, що таке запліднення проводиться тільки для офіційно заміжніх жінок. Жінки звернулися до суду і отримали від лікарів по 30 тисяч долярів компенсації, бо, згідно з судовим вироком, рішення лікарів порушувало федеральний австралійський закон про неприпустимість сексуальної дискримінації **(Commonwealth Sex Discrimination Act)**. Більше за те, австралійські лесбіянки почали вимагати такої самої допомоги....

У невеличких австралійських містах, де лікарі, як правило, перенавантажені, іноді на дверях їх кабінетів висить табличка зі словами: «Вибачаємося, але ми не приймаємо на лікування нових хворих». Таких лікарів слід зрозуміти, бо, з одного боку, лікар не може працювати необмежену кількість робочих годин без ризику для себе та своїх хворих. З іншого боку, лікар не зможе іноді терміново подивитися своїх регулярних хворих, якщо він дозволить записати до себе на прийом нових хворих. Інший вихід з цього становища (який я також практикую) – за умов необхідності лишатися ще на одну додаткову годину на роботі для прийому тих з моїх регулярних хворих, яким моя допомога потрібна відносно негайно.

В австралійській медицині (так само як і в інших цивілізованих англомовних країнах) завжди підкреслюється ***автономність хворого*** **(patient's autonomy)** у прийнятті рішень стосовно стану його здоров'я та методів лікування. Мені здається, що лікар в Австралії чимось нагадує короля з «Маленького принца» французького письменника Антуана де Сент Екзюпері, який міг «наказати» своїм підлеглим робити тільки те, що вони хотіли б робити. Проте, звичайно, лікар має попереджати хворих про небезпечні наслідки нераціонального лікування і нотувати про це в історії хвороби.

З поняттям автономії хворого тісно пов'язане одне з фундаментальних правил австралійської медицини, затверджених законом, – ***говорити правду хворому,*** недивлячись якою б гіркою вона не була (скажімо, що у хворого запущена ракова хвороба чи синдром набутого імунодефициту (СНІД). В Австралії вже практично відійшли від так званого **«therapeutic privilege»** – говорити неправду хворому, щоб не зашкодити його здоров'ю дуже неприємними новинами про стан його здоров'я (хоча австралійський закон формально визнає таке право за лікарем). І тому, що хворі у більшості випадків справляються з такими новинами, і тому, що хворі мають легальне (законне) право знати правду про себе, і тому, що в сучасній медицині, де у лікуванні хворого бере участь великий колектив медичних працівників (часто з різними уявленнями про моральні категорії), «шило в мішку» важко

приховати. Звичайно, в багатокультурному австралійському суспільстві представники різних культур (народів) можуть по-різному ставитися до цього сумного аспекту лікарської праці, проте закон в Австралії єдиний для всіх. Головним питанням є не те, чи говорити правду хворому та його рідним, а те, ***як це сказати, коли і хто це має зробити***. В австралійських підручниках з медичної етики детально описується як це робити. Погані новини тут повідомляють у спокійній та приватній обстановці, намагаючись звести до мінімуму можливість, що до кімнати хтось подзвонить чи зайде. У лікарнях для цього є спеціяльні кімнати для зустрічей з родичами, а у приватних лікарських кабінетах лікар просто просить регістраторку його не турбувати. Якщо хворий не заперечує, то на таку розмову запрошуються його найрідніші (дружина чи діти). Лікар має сидіти не через стіл, а поруч зі хворим. Він має пояснювати речі простою доступною мовою і мати час, щоб відповісти на питання хворого та його родини.

Однією з засад австралійської медицини є необхідність так званого ***інформованого дозволу*** **(informed consent)** з боку хворого для проведення будь-якої процедури. Якщо буквально дотримуватися австралійського законодавства, то треба мати згоду хворого навіть щоб до нього доторкнутися чи поміряти йому температуру, бо інакше це буде актом насильства **(assault).** Надто красномовним є, на мій погляд, такий приклад. Коли в Росії затонув атомний підводний човен «Курск» на весь світ показали, як підчас зустрічі з російським урядовцем схвильованій матері загинувшого моряка укололи якісь ліки. За таке «лікування» без дозволу в Австралії лікарів би просто судили. Але, в цілому, чим серйозніша процедура, тим серйозніше треба ставитися до права хворого знати про неї все. При проведенні суттєвих операцій чи процедур (скажімо, ендоскопії) потрібно мати письмовий дозвіл хворого на їх здійснення. У реальному житті – хворий (чи його найближчий родич, чи опікун), лікар та свідок мають поставити підписи на спеціяльно надрукованій формі, куди вписується назва операції чи процедури. Але підпис – це ще далеко не все. Насамперед, хворий повинний бути розумово спроможним збагнути про що йде мова і підписувати цей документ без будь-якого тиску з боку медичного персоналу чи будь-яких інших осіб (родичів чи поліції). При цьому хворого потрібно проінформувати небагато-немало і про діягноз (і настільки він остаточний); і про прогноз хвороби; і про вибір можливостей лікування чи обстеження; і про користь та можливий ризик від проведення даного лікування чи обстеження; і чи є ця процедура загальноприйнятою чи експериментальною; і хто буде проводити операцію; і про можливі наслідки, якщо хворий відмовиться чи не відмовиться від операції; і стільки часу займає операція чи процедура, і стільки це буде коштувати. Такий дозвіл насправді є сумісним з лікарем прийняттям хворим рішення про подальше лікування.

Цікаво, що протизаконним вважається і обстеження чи лікування непритомної людини сторонніми особами. Скажімо, без завчасної згоди хворої медичні студенти не мають права проводити не тільки внутрішньовагінальне обстеження непритомної жінки під час операції, але й навіть торкатися до неї. Проте маю підстави стверджувати, що таке тут трапляється.

Навіть якщо хворий не цікавиться, скажімо, побічною дією ліків, які лікар збирається призначити, лікар все одно зобов'язаний повідомити про всі можливі тяжкі

побічні дії цих ліків (якщо вони зустрічаються навіть з частотою один на мільйон випадків) і про всі можливі нетяжкі ускладнення, якщо вони зустрічаються досить часто (скажімо, алергічні висипки після застосування антибіотиків). Звичайно, родинний лікар, який дивиться 4-6 хворих на годину цих правил ніколи не дотримується і теоретично постійно наражається на ризик бути притягненим до суду, скажімо, за непопередження хворого, що широковживаний в Австралії антибіотик флюклоксацилін може викликати тяжке ураження печінки, тощо.

У зв'язку з правом хворого знати «всю правду», сучасні австралійські лікарі практично перестали застосовувати лікувальні властивості ***плацебо*** **(placebo),** коли хворому призначалися індиферентні речовини під виглядом сильнодіючих ліків, хоча загальновідомо, що плацебо допомагає понад третині хворих. Офіційно плацебо може використовуватися в клінічних випробовуваннях нових ліків (у контрольній групі хворих), проте тоді хворий має давати письмову згоду брати участь у таких дослідженнях. На сьогодні, лікарі призначають (особливо «альтернативним» хворим) так звані «напівплацебо» – вітамінні препарати та лікарські рослини з недоведеною ефективністю. Безумовно, лишається актуальним уміння «подати» будь-які ліки хворому, переконати хворого, що саме ці ліки мають допомогти.

Австралійські хірурги, гінекологи чи ендоскопісти завжди беруть *письмовий дозвіл* у хворого, проте це не означає, що вони попереджають хворого про всі теоретично можливі ускладнення запланованої операції. Клясичним випадком є позов пані Уітакер проти офтальмолога Роджерс'а. Ця жінка була сліпою на праве око з дитинства, коли їй виповнилося 47 років вона вирішила це око видалити (з косметичною метою і з надією поліпшити зір на ліве око). Внаслідок операції виникло дуже рідке ускладнення (одне на 40 тисяч операцій) на здоровому оці – симпатична офтальмія, і пані Уітакер повністю втратила зір. Суд визнав офтальмолога винним у злочинній недбалості і присудив сплатити пані Уітакер чималу грошову компенсацію.

Звичайно, що у «інформованого дозволу» є свої межі. Згідно з австралійським законом, лікар немає права допомагати хворому у здійсненні самогубства (так звана ***ейтаназія*** **(euthanasia).** Проте анонімні опитування австралійських лікарів свідчать, що велика частина їх підтримує цю ідею. Правда, у Північній Території Австралії понад один рік діяв закон, що дозволяв пасивну ейтаназію. Два лікарі мали підписати спеціяльну заяву хворого і пересвідчитися, що він не знаходиться у стані депресії, приймаючи таке рішення. Хворий сам натискав кнопку, щоб почати введення «смертельних ліків». Федеральний Уряд Австралії цей закон скасував.

Проте хворий (або його найближчі родичі, якщо він непритомний) ***має право відмовитися від будь-якого лікування*** **(treatment refusal),** навіть якщо ця відмова призведе до його швидкої смерті. Австралійці можуть навіть написати заяву, завірену мировим суддею, що вони забороняють проводити реанімаційні заходи у випадку їх смерті. З іншого боку, у невідкладних випадках, коли хворий є непритомним або недієздатним, і діяти треба негайно, і ніхто не знає про вказівки хворого стосовно його здоров'я, лікар має право і зобов'язаний допомогти хворому.

Австралійські хворі все частіше використовують своє право відмовлятися від лікування. Це пов'язано як з повсюдним використанням продовжуючого життя медичного устаткування, так і з активнішою «життєвою позицією» хворих. У західній медицині, в тому числі австралійській, неодноразово повідомлялося про моральні дилеми та юридичні казуси, що поставали перед лікарями при намаганні врятувати життя представникам християнської релігійної течії свідків Єгови, які, як відомо, категорично відмовляються переливати собі кров або медичні препатати, виготовлені з людської крові, навіть якщо вони можуть внаслідок цього рішення померти. Мені, як родинному лікареві, теж доводилося неодноразово підписувати спеціяльні завчасно подані заяви свідків Єгови та портативні карточки (які вони носять разом з правами водія) про це. Проте, австралійський закон не дозволяє свідкам Єгови заборонити переливати кров їхнім дітям. До речі, при прийнятті до австралійських лікарень хворим на руку одягають спеціяльну бирку-браслет, де поруч з віком та адресою вказується і релігія пацієнта. Така ж бирка приклеюється на кожну сторінку історії хвороби.

Дослідження показали, що старі люди більше ніж смерті бояться збожеволіти, втратити свою незалежність та гідність, контроль над своїм життям, стати тягарем для своїх родин. Тому, люди в Австралії можуть заздалегідь визначити, на яке лікування (реанімаційні заходи, переливання крові, пересадку органів, тощо) вони погодяться у випадку їх клінічної смерті чи розумової хвороби (наприклад, деменції чи крововиливу у мозок). У кожному штаті процедура оформлення документу про відмову від лікування може трохи відрізнятися. В Квінсленді люди заповнюють так звані ***розпорядження про їхнє здоров'я на майбутнє*** **(Advance Health Directives)**, які вони звісно можуть змінювати при бажанні. Родинний лікар має завірити своїм підписом таке розпорядження, при цьому лікар має тільки переконатися, що хворий робить таку заяву добровільно і повністю розуміє її текст.

В Австралії також майже кожному доводиться приймати рішення чи бути потенційним донором органів, чи ні. На це питання просто потрібно відповідати при регістрації водійських прав. Якщо людина відповідає «так», то вона має вказати які конкретно органи вона хотіла б віддати після своєї смерті для здоров'я інших.

При плянуванні будь-якого лікування, а також при прийнятті багатьох інших рішень стосовно хворого (скажімо, про розміщення хворого у будинку для старших жителів) лікар має зробити висновок ***чи хворий є компетентним*** або спроможнім розумово приймати такі рішення **(assessment of competence)**. Звичайно, такий висновок базується на тестуванні когнитивних (розумових) здібностей хворого. Проте навіть психічний хворий з установленою деменцією чи шизофренією може бути компетентним стосовно свого здоров'я, якщо здібний зрозуміти інформацію, яку йому повідомляє лікар про його здоров'я, проаналізувати та співставити ризик та користь будь-якої медичної процедури, доводити, саме чому він вибирає це чи інше рішення, пояснити своє рішення іншим. Якщо ж лікарі визнають якогось хворого некомпетентним приймати рішення стосовно свого здоров'я, то тоді за такого хворого хтось інший (опікун, дружина, близький друг) прийматиме такі рішення (за умови, якщо хворий не залишив завчасно свої розпорядження про здо-

ров'я). Тоді такі рішення прийматимуться, виходячи з концепції ***«найкращих інтересів хворого (*** **best-interests of patient)»**. Запропоноване лікарями лікування може бути визнано ***корисним*** для хворого чи ***марним***.

Рішення стосовно неповнолітніх дітей приймаються майже завжди їх батьками, але у деяких випадках, коли батьки належать до специфічних релігійних сект, чи зазіхаються на здоров'я своїх дітей, то тоді за них ці рішення приймаються третіми особами.

Цікава юридична ситуація складається, наприклад, стосовно призначення неповнолітнім дівчаткам (віком до 18 років) протизаплідних (контрацептивних) засобів. Формально, на це має бути згода батьків дівчини-підлітка. Проте, коли така дівчина приходить до лікаря без батьків і просить призначити контрацептивні таблетки ***таємно від матері,,*** то австралійські лікарі, як правило, це зроблять. Бо зупинити дівчину, якщо вона почала статеве життя, ні її матір ні лікарі, вже не зможуть, а негативні наслідки від небажаної вагітності у такому віці (і втрати довіри у стосунках між дівчиною та лікарем) можуть бути дуже серйозними. При цьому лікарі мають пересвідчитись, що дівчина розуміє мету та наслідки для свого здоров'я від такого лікування.

Згідно з одним соціологічним опитуванням, 81% австралійців мають постійного лікаря, а 95% австралійців задоволені лікарською опікою, проте у випадку, коли хворий в Австралії незадоволений своїм лікарем у професіональному чи особистому аспекті, то він може почати ходити до іншого медика чи поскаржитися на лікаря. Люди скаржаться не тільки своїм сусідам, але й звертаються до Медичних управлінь штатів **(Medical Board),** поліції, судів чи спеціяльних комісій по розгляду скарг хворих **(Health Care Complaints Commission).** В лікарнях за «роботу зі скаргами» відповідають старші медсестри, менеджери, соціяльні співробітники. У великих лікарнях є навіть посада співробітника, що представляє інтереси хворих. Брошурки, куди і кому хворі можуть скаржитися можна знайти у фойє лікарень. Вони надруковані різними етнічними мовами. Австралійці-іммігранти, які мають труднощі з англійською мовою, мають право на безкоштовного перекладача, щоб висловити свої скарги чи зауваження. До речі, дослідження пересвідчили, що найчастіше скаржаться на своїх лікарів високоосвічені хворі жіночої статі, котрі виросли в англомовному оточенні (тобто не іммігрантки).

Причини скарг на лікарів хворими до останньозгаданої комісії були проаналізовані в одному з досліджень, проведеному у штаті Нової Південної Валії. Більшість скарг (64%) була про некомпетентність лікарів та лікарське нехлюйство. Майже кожна четверта скарга (22%) була пов'язана з недостатнім спілкуванням з лікарем («лікар не хотів мене слухати», «не пояснив мені детально») і у 14% випадків хворі вважали, що лікар поводився неетично. Більше половини скарг було проти родинних лікарів. Цікаво, що скаржники, у більшості випадків були більше зацікавлені, щоб покарати та привернути лікаря до відповідальності, щоб подібне не трапилося з іншими хворими, ніж у грошовій компенсації. Звичайно, хворі скаржилися частіше у випадку коли лікар не визнавав своєї помилки чи не висловлював співчуття «своїй жертві.» Лікарі в Австралії повинні концентрувати свої зусилля на чотирьох англійських **«С» – Communications (with**

patients), Consent, Confidentiality and Communications (with other practitioners) – спілкування з хворими, (інформований) дозвіл, конфіденційність та спілкування з іншими лікарями.

Хворі скаржаться, що лікарі не повідомили про побічну дію ліків, можливі ускладнення і навіть витрати на лікування. Найчастіше скарги виникали при вживанні стероїдних препаратів, нестероїдних протизапальних препаратів, антикоагулянтів, бета-бльокаторів, антидепресантів та застосуванні препаратів під час вагітності.

Бувають і так звані фармакологічні помилки, коли з різних причин призначається «не той» препарат, чи неадекватна доза ліків, чи вчасно не перевіряється концентрація препарату в крові хворого. Вони трапляються з різних причин.

По-перше, австралійські хворі часто-густо не пам'ятають точної назви своїх ліків. До того ж, в країні іммігрантів, де майже кожний четвертий австралієць народився за кордоном, іноді хворий чи лікар має певні труднощі з англійською мовою (а часто буває, що обоє з них приїхали з різних сторін світу!). Цікаво, що в Австралії є декілька етнічних лікарських асоціяцій (українська **Ukrainian Medical Association of Australia**, єврейська, індійська та китайська), члени яких більше або менше обізнані зі своїми етнічними мовами та звичаями знають своїх народів.

По-друге, лікарям іноді приходиться розплачуватися за свої недбалі попередні нотатки в історії хвороби. По-третє, можуть помилятися і фармацевти.

Іншими причинами невдоволення пацієнтів являються «пропущені» або занадто пізно діягностовані тяжкі хвороби – як-то інфаркт міокарда, пістряк або рак **(cancer)**, апендицит або менінгіт.

Австралійці частіше скаржаться, якщо на їх думку, лікарі не дбають про них, або мало їм пояснюють про лікування.

Якість та стандарти австралійської медицини не погіршуються. Проте кількість скарг проти медиків постійно зростає. Хворі досить часто бувають праві, проте, іноді скарги можуть бути зовсім необгрунтованими. Причин цьому багато. Насамперед, в Австралії спостерігається загальна тенденція все більшого усвідомлення прав споживача, в тому числі, коли справа стосується і самого коштовного надбання – власного здоров'я.

По-третє, зростають сподівання австралійців про доступність (та безкоштовність) самої сучасної медичної допомоги. Цьому сприяють і місцеві засоби масової інформації, які постійно повідомляють про нові сенсаційні винаходи у медицині.

По-четверте, люди все менше вірять у неминучість тяжких хвороб та смерті і сподіваються мати довше та щасливіше життя. На зміну твердженню «Бог дав – Бог взяв» приходить «активна життєва позиція», яка іноді доходить до ідіотизму. Наприклад, за півроку моєї праці в акушерстві мені прийшлося мати справу з декількома вагітними, які приходили починаючи з 34 тижнів вагітності зі словами: «**I would like to have that bloody baby out right now!** (Я хочу, щоб це паскудне дитя народилося негайно!)», вимагаючи викликати у них штучні пологи, бо їм, бачите, важко було носити дитину. Вони були переконані, що це «нормально» народити недоношену дитину, і їх не обходило, що станеться з такою крихіткою і хто за це буде платити.

По-п'яте, злість та пошук причин і винуватців є однією з природніх психологічних реакцій людини на звістку про невиліковну чи смертельну хворобу, і лікарям неможливо уникнути таких випадків.

Окрім того, Австралія, знову ж таки завдяки телебаченню та газетам, переймає всі соціяльні тенденції та вади Сполучених Штатів, і тут просто стає модним судитися і, по можливості, «заробити» щось від лікарів. Австралійські лікарі сумно жартують, що вони перетворюються у представників служби соцзабезпечення **(social security providers)**, тобто починають виплачувати зі своєї кишені пенсії хворим «без вини винуваті». Бо в Австралії можна дійсно «засудити» будь-якого лікаря. Ось, до речі, один приклад. У маленькому австралійському містечку (вірніше селі, по-нашому) у однієї жінки були тривалі маткові кровотечі, і родинний лікар послав її на обстеження до гінеколога-спеціяліста, що жив за десятки кілометрів у іншому місті. Жінка туди чомусь не зібралася поїхати. Через певний час у неї було діягностовано рак тіла матки, і вона подала судовий позов проти свого родинного лікаря. За її твердженнями, в той самий день вона верталася до родинного лікаря ще раз, і просила послати її до іншого гінеколога, що працював не так далеко, проте родинний лікар нічого цього не зробив. Попри те, що не залишилося будь-яких записів у історії хвороби про другу консультацію в той самий день, та й лікар стверджував, що вдруге він цю жінку не бачив, і, взгалі, не було ніяких доказів від свідків, проте суд погодився (!) із версією жінки і визнав лікаря винним у нехлюйстві.

Так само як ми колись казали в Радянському Союзі, лікарі тут пишуть історії хвороби «для прокурора» (за винятком тих ситуацій, коли хворий в Австралії вимагає, щоб лікар не вів записів про консультації). Загалом, австралійські судді вважають, що хворий краще пам'ятає про свої скарги, з якими він звертався до лікаря і в цілому про консультацію, ніж лікар, і, у випадку, коли останній не залишив детальних нотаток про консультацію, справедливий австралійський суд ймовірніше буде покладатися на твердження хворого. Тобто, лікарські записи мають детально віддзеркалювати консультацію. Звичайно, сучасні комп'ютерні програми дозволяють швидше «написати» детальний огляд хворого. До речі, комп'ютер також підказує, які пункти огляду слід залишити у нотатках. Скажімо, приходить хворий зі скаргами на кашель. Лікар має відкрити підфайл під назвою «Дихальна система», а потім тільки відповісти на поставленні «комп'ютером» питання. В Австралії, де на сьогодні від 20 до 40% родинних лікарів тримають комп'ютери, лікарі сподіваються, що це їм зокрема допоможе зменшити ризик судових позовів, завдяки запобіганню лікарським помилкам при призначенні ліків та обстеженні хворого. Комп'ютери, безумовно, допомагають прослідкувати, чи повернувся хворий вчасно для повторних обстежень і оперативно забезпечують лікаря самою сучасною інформацією з питань фармакотерапії.

Австралійці старшого віку іноді отримують одночасно десять і більше різних ліків. В таких ситуаціях дуже зростає ризик небажаної взаємодії препаратів. Лікар не може тримати у пам'яті всі можливі небезпечні комбінації, а комп'ютер це робить просто миттєво. Австралійські дослідження довели, що завдяки комп'ютерним програмам по взаємодії ліків, родинні лікарі мали змінювати своє заплановане лікування у 11% випадків.

Завдяки комп'ютерним браузерам, родинні лікарі, які бувають відрізаними сотнями кілометрів пустелі від цивілізації, можуть майже миттєво знайти через Інтернет необхідні їм медичні тексти, фотографії, звукові та відеофільми, або відіслати за тисячі кілометрів зображення рентгенівських знімків на перегляд експертом світового рівня. Австралійські родинні лікарі влаштовують інтернетовські «науково-практичні» аудіовідеоконференції, тощо.

З'явилося нова категорія хворих – електронний пацієнт – ***е-пацієнт*** **(e-patient** або **cyberpatient),** якому на відстані ставиться діягноз **(Web diagnosis)** і призначається лікування електронним лікарем – ***е-доктором (е-d*octor** або **cyberdoctor).** До речі, ліки Ви теж поки що можете купити через ту саму комп'ютерну павутину (дивись також главу **«Стільки коштує лікування в Австралії»**). На жаль, серед таких ***е***-докторів трапляються шарлатани, які за Ваші гроші обіцяють вилікувати Вас від таких хвороб як СНІД **(AIDS),** тощо. Ваші приватні дані, які Ви повідомляєте через Інтернет, можуть попасти до рук злодіїв (дивись також главу **«Хай живе австралійський закон!»**). Але навіть у самому кращому випадку, коли Вас консультуватиме справжній «е-професор», він все одно не зможе Вас по-справжньому оглянути і ***по-людськи*** зазирнути Вам у вічі, щоб відчути Ваш психологічний стан.

Мене тяжко звинувачити у нелюбові до комп'ютерів, бо ще у вісімдесяті роки двадцятого століття я брав активну участь (з програмістами київського Інституту серцевої хірургії) у складанні вичерпних комп'ютерних програм по лікуванню хворих, і зараз у своїй лікарській роботі я вживаю австралійську комп'ютерну програму **Medical Director 2**. Проте комп'ютери теж можуть викликати у лікаря головний біль. По-перше, інформація, яку лікар записує, чомусь може «губитися» « (деякі лікарі дають раду комп'ютерам наче слон у порцеляновій лавці). По-друге, комп'ютери, чи самі програми можуть ламатися, і навіть в Австралії бувають ситуації, коли вимикається світло. По-третє, важче забезпечити секретність такої інформації (скажімо, конфеденційна інформація про психічний стан хворого може через електронну пошту потрапити до випадкового адресата, що може призвести до тяжких соціяльних і юридичних наслідків). І, нарешті, коли Ви вживаєте комп'ютер під час консультації хворого, то у Вас у кабінеті з'являється ще одна норовиста «особа жіночої статі» – комп'ютер, яка вимагає Вашої постійної уваги і відволікає Вас від хворого. Замість того, щоб спостерігати хворого та прислухатися до його слів, ви намагаєтися максимально швидко «розібратися» з комп'ютером. До того ж, за деякими підрахунками, використання комп'ютерів продовжує Вашу пересічну консультацію на 2 хвилини.

Якщо хворий відмовляється від запропонованого обстеження чи лікування, то про це необхідно зробити детальний запис, в якому має бути вказано, що хворий розуміє, до яких небажаних наслідків для його здоров'я може призвести така відмова. Як тут сумно жартують, найкращий захист від хворого – детальний запис в історії хвороби. Наприклад, згідно з новими правилами **(Medical Practice Act),** у штаті Нової Південної Валії від лікаря вимагають окрім інформації, яка потрібна для діягностики та лікування, обгрунтовувати його діягноз та лікування, написати плян лікування, які саме він призначає медичні препарати, занотувати всі поради чи медичну інформацію, яку він повідомив пацієнту, описати детально його

хірургічне лікування, тощо. Якщо лікар дзвонить хворому додому, то про це теж слід зробити запис. Іншими словами, австралійському лікареві писати потрібно не менше, ніж доводилося раніше «у нас».

На австралійських лікарів також можуть скаржитися, якщо вони не запезпечують своїм хворим «найкращого» з можливих методів лікування. З метою поліпшення якості лікування (та його уніфікації) в Австралії почали друкувати так звані **Therapeutic Guidelines** – вадемекуми чи стислі керівництва по лікуванню окремих груп хвороб, виданням яких займається Коледж родинних лікарів **(RACGP)** та Міністерства охорони здоров'я австралійських штатів. Проте навіть ці керівництва (які перевидають кожні рік-два) можуть відставати від найновітніших досягнень клінічної медицини, і хворий може поскаржитися на свого лікаря, якщо останній не лікував його згідно із найсучаснішими даними медичної науки (або, принаймі, не інформував його про нові можливості). Найважливіші ліки для більшості хвороб субсидуються державою через так звану **Pharmaceutical Benefit Scheme** (дивись главу **«Скільки коштує лікування в Австралії»**), але, якщо з'являється кращий новий, ще несубсидований метод лікування, або нові, несубсидовані ліки, то лікар має повідомити про це своїх пацієнтів.

І, нарешті, найстрашніше. При вирішенні питань, чи винний австралійський лікар у нехлюйстві чи ні, австралійський суд перестав тепер у повній мірі покладатися на думку незалежних медичних експертів, і сам (!) береться вирішувати чи було те чи інше рішення лікарів «резонним **(reasonable)**», чи ні. Шкода тільки, що австралійські судді та адвокати самі себе не лікують!

Австралійські лікарі також можуть опинитися у небезпечному з точки зору правників становищі, коли вони посилають своїх хворих лікуватися до представників так званих «альтернативних», або, по-нашому, ***нетрадиційних методів лікування***, чи як по-модному вони себе називають – **complementary and alternative medicines** – ***додаткова та альтернативна медицина*** (чи ліки). При цьому лікаря можуть визнати винним, якщо таке лікування призведе до тяжких наслідків для здоров'я хворого, або, навіть просто при цьому згається час для більш адекватного лікування. Скажімо, лікар не може послати до «травника» хвору на рак молочної залози, замість того, щоб послати її до хірурга. До речі, автор підтримує думку, поширену серед «консервативних» лікарів, що сучасну медицину не можна ділити на традиційну й нетрадиційну – просто існують методи діягностики і лікування, які доведені традиційними статистичними методами, і речі, які ще слід перевіряти. З точки зору суддів при лікуванні хворих лікар (в тому числі і нетрадиційними методами) має призначати перевірене ***лікування, що базується на доказах вірогідності*** **(evidence-based medicine)**. Тобто, на результатах сучасних клінічних випробовувань (навіть, часом просто погляди медичних експертів не є достатньо серйозними доказами для юристів!). Коли ж призначається лікування, ефективність якого недоведена (скажімо, гомеопатичні ліки чи лікування власною сечою), або «експериментальне» лікування, що є предметом клінічного випробовування, то лікар має про це попередити свого хворого.

Однією з сумних ситуацій є коли ***«не спрацьовує система медичної опіки*** **(failure in a system)»**, скажімо, губляться або не доходять до лікаря якісь важливі

результати досліджень, внаслідок чого «пропускають» якусь хворобу, і це стає очевидним надто пізно, коли допомогти хворій людині вже неможливо. Відомому австралійському медичному центру у Аделаїді – **Flinders Medical Centre** – суд призначив заплатити понад 1 млн австралійських долярів пацієнту, аналіз крові якого «загубився» і не став відомим його родинному лікареві. Внаслідок чого хворий вчасно не отримав лікування бактеріяльного ендокардиту, що призвело до дуже тяжких ускладнень. Або дуже свіжий випадок з моєї практики. Рентгенівський знімок легень хворої показав якесь підозріле затемнення. Я попросив секретарку викликати хвору на прийом і, звичайно, забув про це. Через два з половиною місяці хвора повернулася з іншого приводу і раптово з'ясувалося, що її ніхто не викликав. На заключенні рентгенолога стояла моя помітка викликати хвору на прийом. Поруч стояв запис секретарки, що вона повідомила про це по телефону її дорослу доньку... Донька, певно, просто забула сказати про це матері...Тепер, у нашій практиці ведеться облік усіх листів-викликів хворих на прийом.

Трохи «веселіший» випадок виник з одним чоловіком, який прийшов до приватного лікаря вирізати шкіряну пухлину, а його «переплутали» з іншим, якому плянували зробити вазектомію (перев'язку сім'яних канатиків). Лікар та медсестра схаменулися тільки після того, як хворий спитав їх для чого йому голять інтимне місце... І хоча непотрібної операції йому не зробили, хворий (який до того ж виявився релігійною людиною) подав до суду і отримав 2000 долярів компенсації від лікарів за його моральні збитки.

Інші «помилки системи медичної опіки» – коли під час огляду лікарем немає історії хвороби, або результати аналізів підшиті не у ту історію хвороби, коли попередній лікар не дає достатньо інформації про хворого його новому лікарю, коли пишуться «не ті» назви на коробочках з ліками, коли лікар призначає нові ліки, не враховуючи можливість їх небажаної взаємодії з іншими ліками, які вже хворий отримує.

Щоб запобігти організаційним та «технічним» помилкам, в Австралії прийнято ***систему подвійного контролю*** **(double check),** коли перед проведенням будь-яких процедур та операцій перевіряють, насамперед, чи це саме та людина, медсестри показують одна одній ампули з препаратами (та двічі перевіряють термін їх зберігання) перед проведенням ін'єкцій. Лікарі мають завжди перевіряти медичне обладнання. Одного разу, моя медсестра неправильно з'єднала великий металевий шприц, яким я вимиваю сірку з вух (а я чомусь не перевірив його перед вживанням). При промиванні вуха у моєї пацієнки шприц розлетівся і трохи подряпав слуховий прохід. З вуха побігла забарвлена кров'ю вода. За процедурою з жахом спостерігала мати пацієнтки... У даному випадку все обійшлося вибаченнями, а у іншому, точно такому випадку, у іншого лікаря шприц пробив барабанну перетинку, у бідолахи розвилося гнійне запалення середнього вуха, за що необачному лікареві довелося платити пацієнтові велику грошову компенсацію.

Пропрацювавши лікарем 12 років на Батьківщині та 7 років в Австралії, маю визнати, що австралійська система медичної опіки значно досконаліша і технічно вища, ніж колишня радянська. Проте, тут теж потрібно багато що поліпшувати. Так, австралійські дослідники провели аналіз роботи 28 лікарень (а потім екстра-

полювали свої результати на населення всієї країни) і дійшли до страшного висновку, що у 1992 році в Австралії можна було запобігти від десяти до чотирнадцяти тисячам смертей. Тобто кожній з 200 смертей. І тільки у 4 відсотках випадків причиною цього була недостатність матеріяльних ресурсів. Керівники австралійських медичних закладів почали серйозно вивчати так зване ***управління в ситуаціях ризику*** **(risk management).** Іншими словами аналізувати, що потрібно робити на кожному робочому місці, щоб запобігти ускладненням лікування.

Іноді в своїх нещастях винуваті і самі хворі. Скажімо, одній жінці зробили мазок шийки матки, результати якого виявилися підозрілими на рак, проте вона переїхала на нову адресу і не повідомила про це свого лікаря. Їй дзвонили, посилали листа до дому, який повернувся. Через 16 місяців, коли в неї почалися кровотечі, був діягностований рак шийки матки, і хвора подала у суд на свого колишнього лікаря. В таких випадках говорять про **«contributory negligence»** – (сприятливе) ***нехлюйство з боку хворої.***

В Австралії певно немає жодного лікаря, який не був би членом так званих страхових ***захисних медичних організацій*** **(medical defence unions).** Це і не дивно, враховуючи, що ціна грошової компенсації хворим за помилки лікарів у середньому за останні десять років збільшилася в п'ять разів і складає порядка 100 тисяч австралійських долярів (це близько 66 тисяч американських долярів), а за тяжкі каліцтва (як-то церебральний параліч) з вини лікарів суди присуджують виплачувати від 7 до 12 млн австралійських долярів (від 4,6 до 8 млн американських долярів).

При визначенні суми компенсації хворому суд враховує так звані загальні пошкодження, втрату функції певних органів, гроші, потрібні на догляд за хворим (іноді все його подальше життя), гроші, потрібні на перебудову його житла у зв'язку з хворобою, на придбання спеціяльного транспорту, тощо. До того ж лікарям слід платити своїм юристам (навіть коли справу програно). Іноді, захист лікаря обходиться значно дорожче, ніж сума компенсації хворому. Одна 30-річна жінка з поганим слухом подала до суду на свого ЛОР-спеціяліста (вухогорлоноса) за те, що він не попередив її, щоб вона не ходила більше на дискотеку. В результаті, слух її зіпсувався ще більше і спеціяліста (після довгого процесу та апеляції) визнали винним і присудили виплатити жінці 34 тисячі долярів. В той же час, захистна медична організація **(Medical Defence Union)** мала заплатити своїм юристам 100 тисяч долярів за захист вухогорлоноса.

Австралійський суд визнав одного лікаря винним і присудив сплатити 7млн 580 тисяч компенсації батькам хворої дитини, у якої виникло пошкодження мозку унаслідок неправильно призначених ліків (амінофіліну) для лікування астми. Цю суму сплатить страхова компанія, яка представляє інтереси лікаря. Цікаво, що цю помилку лікар зробив 21 рік тому.

Захисні медичні організації забезпечують своїх членів усіма видами юридичної допомоги у випадку скарг хворих або у «скаргонебезпечних» ситуаціях. Вони дають поради своїм членам 24 години на добу. Для цього існує спеціяльна телефонна лінія. Австралійські лікарі носять свою пластикову картку членства у цих

організаціях разом з водійськими правами.... Ці організації радять своїм членам, чи взагалі варто доводити справу до суду, чи краще узгодити питання позасудовим врегулюванням, бо юристам та суду потрібно теж платити великі видатки (які можуть складати третину чи навіть половину суми компенсації!).

Непереливки австралійським акушерам-гінекологам – за їх помилки захисні медичні організації виплачують 25% від загальної суми присуджених компенсацій (в той час, коли ці фахівці складають тільки 2% від загальної кількості практикуючих лікарів). Страхові внески, які платили акушери-гінекологи в штаті Нової Південої Валії, складали у 1998 році 41400 австралійських долярів, при середніх прибутках біля 350 тисяч долярів (з яких слід також платити секретарці, за приміщення і суттєві податки). За той же рік родинним лікарям, що не практикували акушерства, доводилося платити 2200 австралійських долярів страхових внесків (які, безумовно, ніколи не вертаються).

Протиріччя австралійської медичної системи полягає у тому, що, наприклад, для сільських родинних лікарів вже стає фінансово невигідним займатися акушерством (і вони починають відмовляти у такій допомозі бідолашним австралійським селянкам), бо за це додатково потрібно платити 4400 долярів страхових внесків щороку, що може перевищувати сумарний річний заробіток від такої дуже відповідальної та переважно нічної праці. Дозволю собі зробити сумний прогноз, що якщо тенденція зростання судових позивів проти лікарів в Австралії не зупиниться, то настане момент, коли лікарі перестануть робити будь-які ризиковані процедури чи операції. Все більше австралійських лікарів починають практикувати так звану «***медицину, що захищається*** **(defensive medicine)»,** коли вони з метою запобігання судовим позовам починають призначати додаткові необгрунтовані обслідження, які від них вимагають їх пацієнти. Про це визнало 46% родинних лікарів в одному з австралійських опитувань.

З іншого боку, страх потрапити на лаву підсудних спонукає лікарів поліпшувати якість своєї праці. Так, опитування лікарів міста Канбери у 1993 році показало, що 85% з них почали вести детальніші історії хвороби, 84% з них почали давати більше інформації про лікування своїм хворим, 72% з них почали посилати більше хворих на обстеження та запрошувати на повторні консультації. Безумовно, це підвищення якості обслуговування досягається за рахунок збільшення загальних витрат Австралії (платниками податків) на медичну опіку.

Судять австралійських лікарів не тільки за те, що вони щось зробили не так, але й за те, що вони ***не робили*** тих чи інших медичних досліджень, які зараз прийнято пропонувати своїм хворим. Одна 27-річна жінка засудила свого лікаря на 1 млн долярів компенсації за те, що він за 6 років ні разу не зробив їй мазок шийки матки і не провів внутрішнього дослідження піхви, хоча він лікував її різні гінекологічні проблеми. Внаслідок цього у хворої надто пізно діягностували рак шийки матки... Звичайно, жінки часом відмовляються від таких обстежень (скажімо, при призначенні протизаплідних засобів), або стверджують, що вони підуть пізніше до лікаря жіночої статі. У таких випадках в історії хвороби лікар має занотувати, що він пропонував це дослідження і пояснив, чому його слід провести. З іншого боку, деякі чоловіки-лікарі намагаються уникати обстеження грудей чи мазків шийки

матки у молодих пацієнток, бо бояться, що ті їх пізніше звинуватять у сексуальних злочинах. Парадокс ситуації полягає у тому, що лікарі наражаються на ще більшу небезпеку «пропустити», скажімо, рак грудей, що може призвести до дуже тяжких наслідків як для хворої, так і для лікаря. Проте, як це не кумедно звучить, мені, лікарю-чоловіку, значно частіше тяжко переконати австралійських чоловіків, що їм потрібно провести обстеження прямої кишки чи простати, ніж мати справу з інтимними жіночими питаннями.

Під час моєї праці у відділенні швидкої допомоги **(Accident and Emergency Department),** я теж мав пережити одну скаргу на моє лікування. Під час мого нічного чергування поступив п'яний чоловічок з травмою плечевого суглоба. Лікар-інтерн, що його подивилася і я, грішний, поставили діягноз вивиху плечового суглоба, і ми одразу його вправили. Проте болі у хворого повністю не пройшли, і ми порадилися по телефону зі спеціялістом-ортопедом і з його рекомендації лишили хворого в лікарні, де він і проспав до ранку. Вранці йому зробили рентгеновське дослідження, яке показало перелом вилиці. Хворий поскаржився, що його неправильно лікували (заперечувати це було тяжко, бо рентгенологічне відділення вночі було закрите, і ми в той час були переконані у нашому діягнозі, та й боялися гаяти час на виклик рентгентехніка з дому), і що йому було дуже боляче підчас процедури вправлення. Насправді ж, він був такий п'яний, що ми просто боялися вводити йому препарати морфіну (щоб його не вбити) і замість того давали йому дихати закисом азоту. Він звичайно не міг пам'ятати про наше «варварське» лікування, але біля нього весь час знаходився його товариш, який добре тримався на ногах. До суду справа не дійшла, але лікарня виплатила «потерпілому» 2000 долярів за його злигодні.

У випадку, якщо хворий поскаржиться на свого лікаря, останньому рекомендують якомога швидше зв'язатися з хворим, вислухати його уважно із співчуттям і, якщо лікар визнає свою помилку, то вибачитися (проте, можливо, спочатку порадитися про форму визнання своєї помилки та форму вибачення зі своєю захисною медичною організацією). Якщо внаслідок неправильного лікування виникли якісь медичні ускладнення яким можна зарадити, то це теж буде обов'язком лікаря-винуватця.

Статистика медичних захисних організацій Австралії свідчить, що у середньому, кожному родинному лікарю за його медичну кар'єру доведеться пережити один судовий позов проти нього. Це є однією з причин, чому, попри порівняно пристойні заробітки лікарів, бойовий дух австралійських родинних лікарів не дуже високий, і 53% родинних лікарів в Австралії мали думки кинути займатися приватною практикою, три чверті австралійських родинних лікарів (в тому числі і автор) не бажають, щоб їх діти продовжували їх професійну династію... Про це свідчили результати опитування 2300 родинних лікарів.

Опитування австралійських лікарів також показали, що більшість з них невдоволена австралійськими законами стосовно медичних позовів та недостатньою обізнаністю суддів у питаннях медицини. Лікарі, звісно, хотіли б, щоб держава брала на себе матеріяльне відшкодування «залікованим» пацієнтам.

Лікарі болісно переносять скарги хворих проти них. Це може призводити до психологічних реакцій і навіть до самогубств серед медиків. Згідно з одним

англійським дослідженням, психологічні реакції лікарів після скарг (чи судових позовів) були аналогічні реакціям жалоби, що перебігали через стадії первісної реакції, конфлікту та резолюції. Первісна стадія відзначалася відчуттям втрати контролю над собою, шоку та паніки. На стадії емоційного конфлікту спостерігалися почуття злості, депресія та думки про самогубство. Під час цієї стадії виникали родинні негаразди. Лікарі починали постійно сумніватися у своїх знаннях, постійно себе перепровіряти, а також практикувати більш захисну медицину (посилаючи хворих на необгрунтовані додаткові лабораторні дослідження та на консультації до спеціялістів). Деякі лікарі починали обмежувати види своїх послуг хворим.

Враховуючи важливість знання австралійськими лікарями етичних та правових норм австралійського суспільства, цей предмет викладається на медичних факультетах, бо він є рисою **«good medicine»** – якісної медицини. Цікаво, що студенти часто потрапляють у ситуації, коли їх викладач-хірург чи терапевт порушує, скажімо, принципи автономії хворого чи інформованого дозволу, коли викладає їм медицину.

По закінченні університету австралійським лікарям постійно доводиться читати два види сумної інформації – це некрологи у газетах (на їх пацієнтів) та повідомлення про судові слухання проти лікарів. Недаремно кажуть, що вчитися краще на чужих помилках (або судових прецендентах у даному випадку).

Нелегкою й, водночас, психологчно трагічною частиною долі родинного лікаря є смерть його хворих, з якими він часто має довготривалі та дружні стосунки. Пересічний родинний лікар в Австралії щорічно «ховає» 3-4 хворих. У спеціяльному дослідженні, проведеному в Об'єднаному Королівстві, вивчали реакції родинних лікарів на смерть їх пацієнтів. З 25 обстежених лікарів 22 мали почуття вини, самозвинувачень та страху, що вони припустилися якоїсь помилки у лікуванні. Співчуття або емпатія **(empathy)** є природньою людською реакцією. Австралійські лікарі дзвонять родинам небіжчика, посилають їм картки з виразами співчуття, іноді, навіть, беруть участь у похоронах. Проте, іноді члени родини небіжчиика безпідставно вважають, що лікарі певною мірою винні у смерті (людям тяжко прийняти неминучість смерті), і тому важливо не переборщити з висловленням свого щирого лікарського співчуття.

Часто лікарі, як і рідні небіжчика, сприймають таку подію зі скорботою і відчуттям втрати. У таких випадках лікарям рекомендують звертатися за медичною допомогою до своїх власних лікарів чи, принаймі, висловити свої почуття під час дружньої розмови з одним із колег. Не слід соромитися своєї жалоби. Лікарі порізному намагаються себе втішати – що смерть не можна скасувати, що їх хворий більше не страждає, що під час його смертельної хвороби робилося все можливе, щоб людина не страждала психічно та фізично. У великих містах Австралії також існують спеціялізовані центри, де допомагають психологічними порадами як вгамувати реакції скорботи **(bereavement counselling services).**

Водночас, треба жити в Австралії, щоб зрозуміти психологію деяких лікарів, які намагаються знайти для себе щось «позитивне» навіть у смерті їх пацієнтів.

Одна з них – родинна лікарка з прізвищем, що буквально перекладається «Прекрасно», – в інтерв'ю з австралійським медичним виданням стверджувала, що її надихає прийняття смерті більшістю з її пацієнтів, і що це надзвичаний час для лікаря бути частиною їх життя, бо саме тоді вона максимально зближується духом зі своїми хворими.

Австралійська асоціяція лікарів (**Australian Medical Association – AMA,** сторінка на Інтернеті – **http://www.ama.com.au/**), членами якої є більшість австралійських лікарів, має навіть свій код етики (**AMA Code of Ethics**), який мені за стилем нагадує відомий хрущовський «Моральний кодекс будівника комунізму». В ньому підкреслюється необхідність підтримання високих стандартів медичної опіки, поваги до хворих, відповідальності за хворих, етичні засади клінічних досліджень, необхідність ділитися своїм досвідом з колегами, правила професійної поведінки, реклями своїх послуг, стосунків з колегами. Останній параграф етичного коду забороняє членам асоціяції брати участь у будь-яких негідних та негуманних діях стосовно в'язнів чи їх тортурах.

Медицина в Австралії є окрім гуманної професії ще і бізнесом, який базується на економічних законах капіталізму. Заробіток лікаря насамперед залежить від кількості та складності консультацій і, меншою мірою, від якості його лікування (хоча за умов «низької якості обслуговування» є більше шансів, що частина хворих від тебе перейде до конкурента). Всі лікарі відчувають фінансовий прес і мають «прискорювати» свою працю (дивись також главу **«Скільки коштує лікування в Австралії»**), проте деякі родинні лікарі і спеціялісти перетворюються у так звані **money machines** – машини, що друкують гроші. Про таку ситуацію можна стверджувати, коли кількість оглянутих хворих досягається за рахунок якості їх огляду (до того ж, фізично втомленим і тому неуважним лікарем). Переконаний, що неможна «нормально» оглянути сто хворих навіть за 13 годин праці, проте таке тут буває. Справа дійшла до того, що Федеральний австралійський парлямент ухвалив спеціяльну постанову, згідно з якою, робота родинного лікаря, який оглядав понад 80 хворих протягом понад 20 днів на рік, має переглядатися австралійськими урядовцями від медицини, і лікар може бути покараним за низьку якість роботи. Австралійський лікар Марінуччі (**Dr Phillip Marinucci**) у своєму жартівливому оповіданні порівняв роботу надто швидких родинних лікарів зі швидкими ресторанами, в яких Ви замовляєте і отримуєте їжу, не виходячи з машини (**drive-through restaurant**). У першому віконці Ви кажете, що у Вашого друга на задньому сидінні приступ мігрені, і жіночка на касі просить його зняти штани і висунути голу сідницю у вікно машини. За цей час для нього наберуть розчин анальгетика у шприц і процедура ін'єкції відбудеться через наступне віконце ресторану (перепрошую, кабінету лікаря)....

У цілому, у західній медицині постійно відбуваються зміни в стосунках між лікарем та хворим. Відповідно до висновків експертів такі взаємовідносини намагаються клясифікувати під різні «моделі стосунків». На зміну традиційному ***патерналізму*** (**paternalism** – «батьківській опіці»), коли лікар вирішував самочинно (не дуже прислухаовуючись до побажань хворих), яке лікування най-

краще для його пацієнтів, на жаль, часто-густо приходить його антипод – ***посередницька модель*** **(agency model),** коли хворий приходячи до лікаря знає наперед, яке лікування він буде вимагати. Скажімо, хворий на нежить вимагає рецепта на антибіотики, попри той факт, що вони йому не допоможуть, бо це переважно вірусна хвороба, і лікар, знаючи про це, все одно їх призначає хворому, бо боїться втратити клієнта. Модель, основана на ***«контрактах»*** з хворим **(contract model),** часто застосовується в психіятрії, коли хворий підписує умовний контракт поведінки (а також і, коли звертатися до лікаря за допомогою) та лікування залежно од перебігу хвороби, тощо. Найпопулярнішою є модель, базована на ***довір'ї*** **(fiduciary model),** коли хворий довіряє лікарю, але, водночас, бере активну участь у прийнятті рішень про своє лікування.

Деякі родинні лікарі беруть на себе певні функції психологів **(psychologists)** та інших професійних «радників» **(counsellors)** і часто допомагають своїм хворим і через так зване обговорювання **(counselling),** коли вони, окрім безпесереднього лікування соматичних чи психічних симптомів, приділяють увагу психологічним та емоційним аспектам стану здоров'я хворого. Вони намагаються зрозуміти емоційний стан хворого (і чи немає емоційної причини до «соматичних» скарг), особливості його міркувань та поведінки, як хворий взаємодіє з найближчими родичами, друзями і співробітниками, ступінь соціяльної ізольованості хворого та що для хворого є суттю життя **(existential meaning).** Після цього лікарі направляють хворого до відповідних служб або самі намагаються проводити подальші сесії «обговорення» з хворим, застосовуючи різні психологічні методи. Одним із найпопулярнішим серед останніх є когнітивно-біхейворістична терапія **(cognitive behaviour therapy),** коли лікар намагається розбити хибне коло думок (неправильного песимістичного сприймання дійсності та себе) та пригніченого настрою.

Як на Батьківщині так і в Австралії трапляються дуже різні люди, які різняться за своєю вдачою, звичаями, загальним рівнем освіти та ставленням до свого здоров'я. Певно, мистецтво лікаря полягає саме в тому, щоб обирати якусь одну найоптимальнішу модель стосунків з кожним конкретним хворим (яка теж може змінюватися відповідно до зміни стану здоров'я хворого, тощо) для досягнення найвищого рівня довіри і максимально можливого дотримання хворим лікарських рекомендацій **(patient's compliance).**

Однією з новітніх проблем західного суспільства та медицини є необгрунтоване сподівання населення, що лікарі можуть допомагати людям переборювати усі вкрай нелегкі соціяльні та особисті проблеми. Це так звана тенденція ***медичного лікування почуття нещастя*** **(medicalisation of unhappiness).** До лікаря, скажімо, звертаються за порадою у випадку родинних проблем чи втрати родичів, миттєво вимагаючи таблеток, щоб знову відчувати себе щасливим **(to have a quick fix).** Тобто, з'явилася тенденція вважати неприродним мати негативні емоції та почуття втрати, жалоби за померлими чи розпачу через невдалу любов. Якщо ця тенденція буде погіршуватися, то через певну кількість років ми всі вживатимемо так звані «щасливі таблетки **(happy pill)**» і втратимо одну з притаманних рис людської культури та натури – почуття страждання. А наступним логічним кроком може стати поголовне вживання наркотиків (з метою мати «надприроднє» щастя).

Ще однією тенденцією Західної цивілізації є виникнення так званої ***косметичної культури*** **(cosmetic culture),** коли до лікарів звертаються не тільки жінки, але й чоловіки з метою «хірургічного вирішення» проблем зайвої ваги тіла, облисіння, розмірів статевих органів чи старіння шкіри.

Стосунки між лікарем та хворим є, безумовно, наріжним каменем медицини, проте на ці стосунки впливає і ***зобов'язання лікаря перед суспільством***, яке, скажімо, великою мірою субсидує медицину в Австралії і тому має фінансове право вимагати від лікаря обмежувати певні діягностичні обстеження чи дороге лікування за рахунок **Medicare** (дивись главу **«Скільки коштує лікування в Австралії»**). Лікар має також гарантувати суспільству, що його хворий чи поведінка його хворого не складає небезпеки для інших людей (коли мова йде, наприклад, про небезпечні інфекційні хвороби чи параноїдні психічні стани).

Австралійський лікар має моральні зобов'язання і перед своїми колегами. Скажімо, не намагатися переманювати «чужих» хворих нечесними засобами (через нечесну рекляму, тощо) або говорити хворим, що той чи інший лікар – поганий спеціяліст чи людина. В той же час, у випадку, якщо хтось із колег «залікував» хворого, зловживає наркотиками чи поводиться негідно лікарської професії, то лікар має «святий обов'язок» доповісти про це відповідним державним чи професійним установам.

А загалом, мені здається, що тут, в Австралії, ми маємо в якійсь мірі подібне до радянської медицини протиріччя. Старе риторичне запитання – що таке медицина - обслуговування чи опіка? На жаль, вона стає все більше «обслуговуванням», бо стосункам лікаря та хворого зараз притаманні риси стосунків між продавцем та покупцем (які все більше регулюються «правилами торгівлі», і на все є «розцінки»). Якось, один австралійський правник прийшов на прийом до одного австралійського лікаря. Останній був дуже зайнятий, і правник, відсидівши годину, пішов геть без консультації, а потім... надіслав лікарю рахунок за свою змарновану годину. До судових засідань справа не дійшла (бо лікар «здався» без бою), але лікарю прийшлося заплатити 300 долярів компенсації за втрачений правником час.

У той же час медицина лишається «опікою» і «допомогою», бо допоки, слава Богу, стосунки між лікарем та хворим різняться від стосунків між замовником та сантехніком, який «залатає» «труби» без зайвих взаємних емоцій. І так само як на Батьківщині, іноді єдине, чим австралійський лікар може підтримати своїх хворих, це ***своїм щирим співчуттям та дружньою посмішкою.***

Ваша австралійська домашня аптечка (First Aid Home Kit)

«Перейшов на ліки – пропав навіки»
– українська народня мудрість

Як-то кажуть, всі ми ходимо під Богом, і тому завжди варто трохи знати про першу невідкладну допомогу при травмах та хворобах. Залежно від ступеню Вашого бажання пізнавати таємниці медицини, можна придбати різних розмірів відповідні книжечки (**Family First Aid Book**) чи великі енциклопедії про здоров'я. Для російськомовного читача, що живе в англомовних країнах, можна також рекомендувати російський переклад книжки «**Take care of Yourself. The Complete Illustrated Guide to Medical Self-Care» by D.M.Vickery and J.F. Fries.** Сподіваюсь, що не за горами і аналогічні україномовні видання.

Розміри Вашої домашньої аптечки теж можуть бути різними залежно від складу Вашої родини і частоти, з якою Ви потрапляєте у різні «кепські ситуації». Кожний австралійський аптекар радо допоможе Вам з порадою і збере домашню аптечку. Дозволю собі дати двомовний перелік можливих складових частин такої аптечки, яка може Вам обійтися у півсотні долярів:

одноразові гумові рукавички ***(latex gloves);***
мензурка для ліків ***(medicine measure);***
термометер у захисному футлярі ***(thermometer in protective case);***
бинти ***(roller bandages)*** *різних розмірів;*
ножиці ***(scissors)*** *з закругленими кінцями для розрізання бинтів;*
стерильні прокладки для очей ***(sterile eye pads);***
стерильні клаптики марлі ***(sterile gauze swabs);***
стерільні комбіновані перев'язки ***(sterile combine dressing)*** *для зупинки кровотеч;*
ватні кульки для чистки вух ***(cotton buds);***
пінцет для витягання колючок чи скалок ***(splinter forceps);***
перев'язочні матеріали, які не приклеюються до опіків та ран ***(non-adherent absorbent dressings);***
перев'язки з лейкопластирем ***(Adhesive dressing strips****, наприклад,* ***Bandaid);***
трикутний перев'яз при травмах плеча ліктя/чи кисті ***(triangular bandages);***
англійські шпильки ***(pins);***
лейкопластир ***(adhesive tape,*** *наприклад,* ***Micropor);***
чоловічі чи жіночі презервативи ***(condoms);***
ковдра з алюмінєвої фольги ***(aluminium foil)*** *на випадок переохолодження чи шоку (вона досить дорога);*
банка із фізіологічним розчином ***(normal saline)*** *на випадок необхідності промивання забруднених ран.*

Подібний набір бажано також мати і у Вашому автомобілі, особливо якщо Ви живете у сільській місцевості за десятки чи сотні кілометрів від найближчого лікаря.

Окрім ліків, призначених Ваших лікарем, у домашній аптечці варто мати і декілька видів ліків, які в Австралії можна «дістати» без рецептів в аптеках та супермаркетах: насамперед, знеболюючі засоби як парацетамол (**Paracetamol**), який в Австралії продають під назвами різних фірм-виробітників (**Panadol/Panamax/Dymadon**); посиленої дії знеболюючі засоби, такі як комбіновані препарати парацетамолу та кодеїну (**Panadeine**); розчини антисептичних препаратів (**antiseptic solution**), наприклад, розчин йоду (**Povidone-Iodine Solution**, відомий під назвою **Betadine**).

На випадок отруєння – пакуночок з активованим вугіллям (**activated charcoal**) та пляшечку сиропу іпекакуани (**Ipacec syrup**), відомого також під назвою блювотного кореню (***Psychotria ipecacuanha L.***). Застосовувати ці ліки потрібно тільки після консультації з лікарем. При найменшій підозрі що Ви чи Ваша дитина проковтнула щось «не те» Ви можете подзвонити до австралійського Інформаційного центру по боротьбі з отруєннями (**Poisons Information Centre**) по телефону **13 11 26** з будь-якого куточка Австралії або подзвонити своєму лікареві.

Всі ліки повинні зберігатися у замкнутій на ключ шухляді чи шафі у недосяжному для дітей місці. Дітей завжди тягне до чогось незвіданого, і часом вони за це платять своїм життям.

Для людей, котрі мали небезпечні для життя анафілактичні реакції на укуси комах чи харчову алергію, в Австралії є спеціяльні набори для лікування анафілаксії (**anaphylaxis kit**), куди входять спеціяльний готовий для користування шприц-олівець з адреналіном (**EpiPen**), який хвора людина чи її друзі можуть миттєво застосувати. Для людей з менш небезпечними реакціями випускається також адреналін у вигляді дозованого аерозолю (**metered dose inhaler of Asmahaler**). Після вживання адреналіну варто також прийняти таблетку швидкодіючого антигістамінного препарату лоратадіну (**Loratadine**) та 50 мг глюкокортикостероїду преднизолону (**Prednisolone**). Ці ліки можна отримати по рецепту Вашого родинного лікаря чи фахівця-алерголога (**Allergist**), а антигістамінні препарати продаються без рецепту (**over-the-counter medications**). Проте слід пам'ятати, що антигістамінні препарати можуть небажано взаємодіяти з іншими лікарськими препаратами, які Ви можете приймати одночасно для лікування інших хвороб, і тому завжди варто перепитати про таку можливість у Вашого родинного лікаря.

Людей з небезпечними для життя алергічними реакціями та іншими хворобами, а їм може бути необхідною термінова медична допомога, заохочують носити спеціяльний браслет з відповідною інформацією (**Medicalert bracelet**).

Про те, як захищатися від небезпечного австралійського сонця та підготуватися до стихійних лих в Австралії, написано в главі **«Природні катаклізми на П'ятому континенті»**.

Принципи першої допомоги при отруєннях представниками австралійського тваринного чи рослинного світу описані у главі **«Небезпечна фауна та флора Зеленого континенту»**.

У жаркій Австралії слід завжди дотримуватися умов зберігання будь яких-ліків (скажімо, при температурі нижчій за 30 градусів і у темному місці). Інформація про особливості зберігання ліків міститься у відповідному параграфі (**Storage conditions**) інформаційної листівки для споживача (**Consumer Medicine Information**), яка має

бути у кожній упаковці з ліками. При теплових хвилях деякі ліки просто потрібно утимувати у холодильнику.

У цій же вкладці подано детальну інформацію про ліки – для чого їх вживають **(Indications)**, як їх правильно вживати **(Administration)**, що робити, якщо ви пропустили таблетку, можливу побічну дію ліків **(Adverse side effects)**, протипоказання до вживання **(Contraindications)**, чи мають ці ліки небажану взаємодію з іншими ліками **(Interactions)**, чи можна ці ліки вживати спортсменам та людям, котрі плянують вести автомобіль, тощо. Якщо такої вкладки Ви не знайдете, то Вам його може роздрукувати аптекар. Австралійські лікарі, що опанували комп'ютери, можуть роздрукувати повну медичну інформацію на Ваші ліки, проте вона написана дуже «технічною» науковою медичною мовою.

Якщо Ви вирішите привезти ліки з-за кордону, то при в'їзді в Австралію слід заявляти (декларувати) про будь-які привезені ліки і проходити через червоні коридори **(red channel exits)** на митниці.

Закордонним спортсменам та туристам дозволяється привозити ліки тільки для власного використання і на термін до трьох місяців. Ліки мають бути у оригінальній упаковці. Невикористані ліки туристи повинні забирати з собою назад на батьківщину.

Для ввозу в Австралію цілої низки медичних ліків потрібно мати листа від закордонного лікаря і спеціяльний дозвіл на ввіз **(import permit)**. До таких препаратів належать заборонені хемічні сполуки, як наркотики **(narcotics)**, амфетаміни **(amphetamines)**, барбітурати **(barbiturates)**, транквілізатори **(tranquillisers)**, галюциногени **(hallucinogens)**, гормони росту **(growth hormones)**, анаболічні та андрогенні стероїди **(anabolic and androgenic steroids)** та еритропоєтин **(erythropoietin)**.

Австралійський уряд також намагається обмежувати дозвіл на ввезення ліків з людських чи тваринних тканин. Характерним прикладом є заборона завезення з Китаю традиційних лікарських препаратів, приготованих з тканин сибірського тигра, якого занесено до Червоної книги.

Деякі ліки мають проходити через карантин.

На жаль, туристи та нові австралійці часом привозять зі своїх батьківщин ліки невисокої якості, чи такі, що вже давно визнані токсичними і заборонені в Австралії. Наприклад, відомі іммігрантам з колишнього СРСР препарати анальгін **(Metamizol)** та бутадіон **(Phenylbutazon)**, можуть спричиняти небезпечні для життя лейкопенічні реакції (падіння кількості лейкоцитів), що в свою чергу може привести до падіння імунних реакцій та розвитку сепсису (зараження крові). Деякі інші популярні на Україні препарати (наприклад, церебролізин, кавінтон, корвалол чи ноотропіл) тут вважаються недостатньоефективними і не застосовуються. Препарати валеріани тут продаються в «магазинах здоров'я – **health shops**».

Про застосування популярних в Австралії препаратів лікарських трав дивись **Herbal supplements: what's hype and what's herbs? CHOICE, 2000, May, pp. 16-19.**

Підчас невідкладних ситуацій набирайте 000 (три нулі) з будь-якого телефона чи автомата безкоштовно і просіть швидку допомогу **(ambulance)**. Будьте напоготові – диспетчер швидкої допомоги має задати Вам декілька питань про Вашу адресу, телефон, чи дихає потерпіла хвора людина, тощо. Якщо для Вас англійська мова не є материнською, і Ви дуже збуджені, то краще попросити подзвонити до служби швидкої допомоги Вашого англомовного сусіда.

Список основної літератури

Альманах українського часопису Вільна Думка та Фундації Українознавчих студій в Австралії. Сідней, 1994 – 368 сторінок.

Богуславець, Леся. Моя австралійська кума. Оповідання. Дніпропетровськ, «Січ», 1991

Будівничі Катедри Українознавства в Австралії (Пропам'ятна книга) – Фундація Українознавчих Студій в Австралії, Сідней, 1984.

Вакуленко, Пилип – Романтика і Дикі Квіти – Українське видавництво Австраліяна, Аделаїда, 1987.

Вакуленко, Пилип – Мореплавці і відкривачі Терра Австраліс. Холодний Яр, Черкаси. 1993.

Вишневий, Григорій – З далекого краю. Вірші, поеми, переклади. Видавництво «Білі Вежі», Австралія, 1995, 226 сторінок.

Вишневий, Григорій - Моя любов Порання й вечорова. Видавництво «Січ», Дніпропетровськ, 1992.

Історія українського поселення в Австралії. Доповіді з першої та четвертої конференцій (Сідней, 1983;1988). Сідней: Школа сучасних мов, Університет імені Макворі. Редактор доктор Галина Кошарська.

Карен, Володимир – Австралія – українські поселенці. Вільна Думка, 1999.

Кенез, Калина – Перші відвідувачі з України за царських часів – газета Вільна Думка, Сідней число 9 (2580) 28.2.2000 сторінки 18–19.

Коваленко, Боженна – Гомін Дніпра. Вибрані поезії. – Мельборн, Австралія, 1983 – 93 сторінки.

Микитович (доктор), Роман. Перші голови Наукового Товариства ім. Шевченка в Австралії. У книзі: Історія українського поселення в Австралії.

Михайленко, Анатолій – Заки море перелечу ...Київ, «Веселка», 1992 рік, 175 сторінок.

Михайленко, Анатолій, упор., Рідні голоси з далекого континенту: Твори сучасних українських письменників Австралії. Київ:»***Веселка***», 1993.

Невідкладні стани літньої пори: Як зберегти прохолоду під час літньої спеки – **Barnes S.B. and Walker J.S. Summertime Emergenies: How to Stay Cool as Summer Heats Up. *Consultant*, 1999, July: 2011-2018**. Переклад на українську мову. Надруковано у львівському журналі ***Медицина Світу***, 2000, Травень, ст. 275-280.

Нитченко, Дмитро – Український ортографічний словник. – видавництво «Ластівка», Мельбурн, 1985 рік.

Онуфрієнко, Василь – Поезії, Сідней, 1996 рік, Видання Фундації Українознавчих Студій в Австралії.

Павлишин (доктор), Роман. Українські церкви в Австралії. Мельбурн: Університет ім. Монаша, Відділ славістики, 1993.

Радіон (академік), Степан Бібліографія Україніки Австраліяни (Ukrainica Australiana) – видавництво «Спадщина» Спрінгвайл (Мельборн) 1998 рік, Австралія – 128 сторінок.

Рідні голоси з далекого континенту (твори сучасних українських письменників Австралії). Упорядкував Анатолій Михайленко. Київ «Веселка», 1993 – 239 ст.

Ростек, Лідія та Вакуленко, Пилип. Микола Миклуха-Маклай. 150 років з дня народження. Музей Українського мистецтва в Аделіаїді, Південна Австралія, 1996 рік.

Сокіл, Василь Дивний світ пізнавання (роки, країни, людт, події) – видавництво «Майдан»., Харків, 2001 рік.

Українці в Австралії: Енциклопедичний Довідник, Сідней 2001 (придбати можна в Редакції газети ***Вільної Думки*** за телефоном 02 9649 1489).

Українці в Австралії: Матеріяли до історії поселення українців в Австралії. Мельбурн: Союз Українських Організацій Австралії. Наукове Товариство ім. Шевченка в Австралії, Бібліотека українознавства. 1966.

Українці в Австралії: Том П. Гол. Редколегії доктор Марко Павлишин. Мельбурн: Союз Українських Організацій Австралії. 1998

Чекалюк, Володимир Австралізми в мові українських авторів – Сідней, 1979 рік.

Чуб, Дмитро – Це трапилось в Австралії. Українське видавництво, Сідней, 1953, – 64 сторінки. (можна придбати в **Bayda Books** телефон/факс (03) 93802988).

Чуб, Дмитро – Стежками пригод. Оповідання для середнього шкільного віку (про австралійське життя та природу). Київ «Веселка», 1993. – 61 сторінка.

Чуб, Дмитро – Під сонцем Австралії. Спогади. Том 2-й, Байда, Мельбурн, 1994 рік – 480 сторінок. (можна придбати в **Bayda Books** телефон/факс (03) 93802988).

Австралия-2000 Справочник. Издательство « Линор» Москва.

Антология русских поэтов Австралии. Сидней, 1998 год, издательство «Австралиада».

Берег Юмереллы. Австралийские народные песни (в переводах Галины Усовой), Лениздат, 1990.

Большаков В.В. Зеленый материк в синем океане: Рассказы об Австралии. Москва «Малыш», 1982.

Животный мир Австралии (перевод с английского языка). – Москва «Росмєн», 1998 – 70 страниц.

Кабо, Владимир . Дорога в Австралию, **New York, Effect Publishing Inc.,** 1995, 334 стр.

Кулинов В.М., Кудинова М.В. Сумка кенгуру. Мифы и легенды Австралии. Москва, «Наука», 1987.

Мирче Элиаде Религии Австралии (перевод с английского языка) – «Университетская книга» Санкт-Петербург, 1998.

Натапов, Лев – Мы живем на обломке Гондваны. ***Моя Австралия***, 1999, № 1, стр. 91–100.

Натапов, Лев – О турецком землетрясении и сейсмичности Австралии. ***Моя Австралия***, 1999, № 3, стр. 39-42.

Путеводитель Австралия (перевод с французского языка), Серия ***La petite flute***, Париж, 1997.

Путеводитель Австралия. Издательство **Cherny International, Melbourne** (тел. 03 9528 4111).

Свет, Яков М. История открытия и исследования Австралии и Океании. «Мысль», 1966, 398 стр.

Свиридов, Михаил, Ангелуца, Павло – Австралийские ветры. Из Австралии с любовью – «Южный крест». Брисбен, 2000 – 145 страниц.

Хант, Кен – Эти странные австралийцы (перевод с английского языка). М.: Эгмонд Россия Лтд., 2000. – 72 стр (**Hunt, Ken The Xenophobe's Guide to The Aussies. Oval Projects 1993**).

Aaaaah-choooo! (Is hay fever making your life miserable?) *CHOICE*, November 1999, pp. 18–23.

Allergist (Dr A Lozynsky) fears bumper season for sufferers. Interview by Tony Maguire. *Australian Doctor*, 1991, September 13.

Analysis of Chinese herbal creams prescribed fro dermatological conditions – Keane FM, Munn Se, du Vivier AWP etc. – *BMJ*, 1999; 318, pp. 563–564.

Are you food sensitive? How to investigate your own diet with Dietitian. By Joan Breakey, 1998.

Australia (Австралия) Пособие по страноведию для старших классов гимназий и школ с углубленным изучениям английского языка. Санкт-Петербург, «Каро», 2001 Составители Е. Рыбкина, Л. Саринен.

Australia's Dangerous Creatures Understand Identify Avoid Survive . Readers Digest Sydney, 1987 – 368 pages.

Barnes S.B. and Walker J.S. Summertime Emergenies: How to Stay Cool as Summer Heats Up. *Consultant*, 1999, July: 2011–2018.

Beating the sun and sand... *CHOICE*, December 1999, pp. 14–17.

Collignon Peter Antibiotic resistant bacteria: are they in the food we eat? *Australian Medicine* 1-15 January 2001, page 10.

Currie, Bart J. Infectious diseases of tropical Australia. *Medicine Today*, 2000, Volume 1, No 3, pp. 71-81.

Doing the health insurance tango – your guide to the right steps. *Choice*, August 1998, pp. 16–31

Lipp E.K. & Rose J.B. The role of seafood in foodborne diseases in the United States of

America/ – *Rev. sci. tech. Off. Int. Epiz.*, 1997, 16 (2), 620–640.

Eat Well for Life – A practical guide to the Dietary Guidelines for Older Australians. National Health and Medical Research Council, Canberra, 2000 – 30 pages.

Edmonds, C.W. and Walker, D.G. Snorkelling deaths in Australia, 1987–1996 *Medical Journal of Australia*, 1999, V0l. 171, pp.591–594

Fenner, Peter. Drowning awareness: Prevention and Treatment. *Australian Family Physician*, 2000, Vol. 29, No.11, pp. 1044-1049.

Food additives. *CHOICE*, July 1999, pp. 8–13.

Food for Cancer – Australasian Nutrition Advisory Council Publication, August 2000.

Food and Nutrition. Australasia, Asia and the Pacific. Ed. By Mark L.Wahlqvist, 1997.

French, Jackie Backyard Self-sufficiency – Aird Books, Melbourne, 1997 – 164 pages.

Freeman, S Which plants in the garden can cause allergic contact dermatitis? *Modern Medicine* 1999, Vol 42, pp. 40–44.

Friendly Food The Complete Guide to Avoiding Allergies, Additives and Problem Chemicals. by Drs A.R.Swain, V.L. Soutter and R.H.Loblay. – Murdoch Books, Sydney, 1991.

Guidance on the use of Rainwater Tanks from Public and Environmental Health Service, South Australian Health Commission. PO Box 6, Rundle Mail, SA, 5000.

Gordijew, Ihor. The Ukrainian Community in Australia. In: Australia in Transition: Culture and Life Possibilities. Ed. Millicent E. Poole, Phillip R., de Lacey and Bikkar S. Randawa. Sydney: Harcourt Brace Jovanovich, 1985, pp. 166–168.

Govor, Elena – My Dark Brother: The Story of the Illins, a Russian-Aboriginal Family, Sydney, Uni NSW, 2000, 408 pp.

Govor, Elena – Australia in the Russian Mirror, Changing Perceptions, 1770–1919, Melbourne, Melbourne University Press, 1997, 275 p. (parts of it published in Russian in magazine Моя Австралия, 1998–1999).

Harrington, A.P., Raven, R.J., Bowe, P.C. et al. Funnel-web spider (Hadronyche infensa) envenomations in coastal south-east Queensland *Medical Journal of Australia*, 1999, vol. 171, pp. 651–654.

Hazards, Disasters and Survival – a Booklet for Students and the Community/ Fifth Edition 1999. Published by Emergency Management Australia.

Herbal supplements: what's hype and what's herbs? *CHOICE*, 2000, May, pp. 16–19.

Hiddins, Les. Explore Wild Australia with the Bush Tucker Man, 1999, Ken Fin Books.

How's your bread spread? *CHOICE*, August, 2001, pp. 13–17.

How safe is your tap water? – *Choice* March 1999, pp.22–26.

Kabo, Vladimir – The Road to Australia, Memoirs, Canberra, Aboriginal Studies Press, 1998, 326 p.

Kardash, Petro Ukraine and Ukrainians – Melbourne, Montreal, Washington, London- – 1988, 222 pages. (можна придбати у автора (03) 93064431)

Kosharsky (Dr), Halyna (ed.). The First Fifty Years. To Mark 50 Years of Ukrainian Settlement in Australia. (Conference proceedings), Nova Science Publishers, New York, 2000.

Lehane, L. Ciguatera update. *Medical Journal of Australia*, 2000, Vol,172, February, pp. 176–178.

Mackie, I.J. Patterns of drowning in Australia, 1992-1997 *Medical Journal of Australia* , 1999, V0l. 171, pp.587–590.

Manning Clark's History of Australia. Melbourne University Press. 1997.

McBride, W.J.H. et al Scrub typhus in north Queensland. *Medical Journal of Australia*, 1999, vol. 170, pp. 318–320.

Mircea Eliade Australian Religions. Cornell University Press, 1973.

Morrison, Robert – Australia's Russian Poets, 1971.

Olesnytsky, Roman Australia. In: *Encyclopedia of Ukraine*. Vol. 1 Ed. Volodymyr Kubijovyc. Toronto: University of Toronto Press, 1984, pp. 137–139.

Organic Food – *CHOICE*, 2000, September, pp. 15–19

Pavlyshyn (Dr), Marko. Culture and the Ймigrй Consciousness: Ukrainian Theatre in Australia 1948–1989. *Australasian Drama Studies*, 1992, № 20, pp. 54–69.

Pincus, SJ et al. Acute and recurrent skin ulceration after spider bite. *Medical Journal of Australia*, 1999, Vol. 171, pp. 99–102.

Risky Foods, Safer Choices. By Peter Cerexne & John Ashton, UNSW, Sydney, 2000.

Roof ventilators – spinning a lot of hot air? *CHOICE*, November 1999, pp. 16–17.

Russians in Strathfield A community profile 1949-1999, Sydney, 1999.

Safe in the sun? *CHOICE*, November 1999, pp. 11–15.

Saving money on your medicines. *Choice*. June 1998, pp. 16–17.

Seneta, Eugene. On the number of Ukrainians in Australia in 1979. – *Journal of Ukrainian Studies*, 11(1986), No. 2, 33–38.

Smart, David Scombroid poisoning. *Medical Journal of Australia*, 1992, Vol. 157, pp. 748–751.

State of the Environment Queensland 1999, Executive Summary. Environmental Protection Agency.

Sunglasses. *CHOICE*, October 1999, pp. 8–11.

Sutherland, Struan K. and Nolch, Guy Dangerous Australian Animals. – Hyland House, 2000, – 201 pages.

Sutherland, Struan Even the less virulent serpents pose danger. Australian Doctor, 10 March, 1995.

Training and certification of recreational divers – minimum entry-level SCUBA diving (AS 4005.1 – 1992). Sydney: Standards Australia, 1992.

The Cambridge Encyclopedia of Australia – Ed. by Susan Bambrick. Cambridge University Press, 1994.

The Dinkum Dictionary – a ripper guide to Aussie English by Lenie (Midge) Johansen, Penguin Books Australia, 1994

The Penguin Good Australian Wine Guide, 1999

The Ultimate Australian Gardening Book, Random House, 1995.

Upton, Richard – Safe and Secure. A Guide to Household and Car Security. – A Choice Book. 1997.

Venomous Creatures of Australia (A field Guide with Notes on First Aid) by S.K.Sutherland Melbourne Oxford University Press, Revised edition, 1994.

Wahlqvist, Mark L. Antioxidant nutrients. Australian Prescriber, 1999, Vol. 22, №6, pp. 142–144.

Weiss, Beatrix F. and Wolfenden, Hugh D Survivor of a stingray injury to the heart, Medical Journal of Australia, 2001, 2 July 2001, pp. 33–34.

Wilby, Sorrel «Surviving Australia – A survivor's guide to travelling through the Australian wilderness».

Your Rights 1999 (by John Bennett). A civil liberties Publication of the Australian Civil Liberties Union.

ВНИМАНИЕ!

Поступила в продажу книга Марины Витбич

«КАК ЗАРАБОТАТЬ ПЕРВЫЙ МИЛЛИОН»

или практическое пособие для тех, кто на перепутье

Если Вы не знаете секретов трудоустройства в Австралии, то это книга для Вас.

Заявки по тел. 0413 670 436 или (02) 9369 4122

Зміст

Стислий зміст англійською мовою (SYNOPSIS) *3*
Вступне слово *6*
Австралія – країна іммігрантів *10*
Нариси про австралійське суспільство *43*
Хай живе австралійський закон! *90*
Австралійське довкілля *126*
Природні катаклізми на П'ятому континенті *160*
Небезпечна фауна та флора Зеленого континенту *184*
Австралія харчова *220*
Скільки коштує лікування в Австралії *252*
Стосунки між лікарем та хворим в Австралії *276*
Ваша австралійська домашня аптечка (First Aid Home Kit) *305*
Список основної літератури *308*

АВСТРАЛІЙСЬКИЙ ФОНД ДІТИ ЧОРНОБИЛЮ

Australian Chornobyl Children's Relief Foundation Inc.

Фонд надав допомогу

хворим дітям України на суму понад 370 тисяч доллярів

Фонд інформує австралійську громадськість про проблеми, пов'язані з наслідками Чорнобильської аварії, збирає гроші, медикаменти та обладнання для постраждалих дітей

Просимо писати на адресу:
Australian Chornobyl Children's Relief Foundation Inc., P.O.Box 501, Essendon, 3040, Australia

А В С Т Р А Л І Я

Нова Зеландія

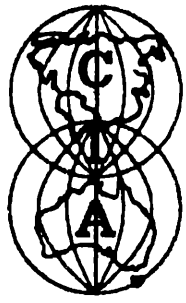

Фірма CIA&C

Свід. № 6240

Австралійський Адвокат

Рег. № 9900358

Бізнес іміграція

Професійні консультації з усіх категорій віз

Сімейні, Студентські, Туристські

Повний комплекс послуг з прийому

Тел:/Факс: 38044-5361259 (**Україна**, Київ)
Тел: 8612-568516; 697615 (**Росія**, Краснодар)
Тел: 37517-2640835; Факс: 2618208 (**Білорусь**, Мінськ)
Тел./Факс: 617-38803111 (**Австралія**, Брізбен)
Email: **ciac@powerup.com.au**

Шлюбне Агентство

«From Russia with Love»

Тел./Факс: 617-38803111 (**Австралія,** Брізбен)
Тел/Факс: 38044-5361259 (**Україна,** Київ)
Тел: 37517-2640835; Факс: 2618208 ф-ма «Ірина»
(**Білорусь,** Мінськ)
Email: **info@iryna.com** Home Page: **www.iryna.com**

УКРАЇНСЬКА КРЕДИТОВА СПІЛКА КАРПАТИ

Для усіх ваших фінансових потреб вступайте до Української Кредитової Спілки «КАРПАТИ»

Послуги, які ми вам пропонуємо, включають:

- ✓ Ощадності й інвестиції
- ✓ Позики на хати, авта і персональні
- ✓ Конкурентні відсотки на позики та інвестиції
- ✓ Чекові конта
- ✓ Банківські послуги через Інтернет – «Internet Banking»: www.karpaty.com.au
- ✓ Кредитні картки «Мастеркард» і «Редікард» (EFTPOS & ATM)
- ✓ Виміна валюти – безпосередня (персональна) достава до країн східної Європи
- ✓ Двомовна, 24 годинна телефонічна обслуга для членів
- ✓ Ввічлива і персональна обслуга

KARPATY Ukrainian Credit Union Limited

Head Office
27-29 Church Street
LIDCOMBE NSW 2141

Phone No. (02) 9646-1377

Branch Office
12 Mayfield Road
MOOROOKA QLD 4105

Phone No. (07) 3848-8100

KARPATY Ukrainian Credit Union Limited

ABN: 75 087 650 208

KARPATY

Kozak Kids Club
Потреби для дітей

TELEBANK
The first & only bilingual
telephone banking
24 hours, 7 days

Telebank
1300 365 225

"TRYZUB" Redicard
Anytime, Anywhere
in Australia

INTERNET BANKING
From the comfort of your
home or office - anytime,
anywhere in the world.
www.karpaty.com.au

Head Office: 27 – 29 Church Street, Lidcombe, NSW, Australia 2141
Tel.: (02) 9646 1377; Fax.: (02) 9646 1311; Email: info@karpaty.com.au
Brisbane Office: 12 Mayfield road, Moorooka, Qld., 4105
Tel.: (07) 3848 8100; Fax.: (07) 3848 1166; Email: jeff_karpaty@smartchat.net.au
Newcastle Agency: 105 Gosford road, Adamstown, NSW, 2289

KARPATY - we're here for you!
Locally! Globally!

Союз Українок в Австралії

Під патронатом Святої княгині Ольги

Ukrainian Women's Association in Australia

President Mrs Halyna Danko (Галина Данько)
PO Box 132, Winmalee NSW 2777 Phone: (02) 47 541404

Secretary: Mrs Lydia Korsheniwsky (Лідія Коршенівська)
1/40-42 Woods Rd, Sefton NSW 2162 Phone: (02) 9645 3508

Завдання Союзу Українок – збереження національної свідомості, плекання українських традицій і культурних надбань українського народу. Підтримування визвольних ідей українського народу та інформування австралійського загалу про історію України, її визвольні змагання і культурні досягнення.

Стреміти до піднесення рівня жінки в українському ї загальносуспільному житті в Австралії та споричинювати інтелектуальній, суспільний ї економічний розвиток української жінки.

Освітня праця.

Харитативна праця, моральна й матеріяльна допомога Україні, українцям в Австралії та поза її межами.

Організована участь в австралійському й світовому русі.

Оборона національної свободи, свободи релігії, суспільної справедливості і людських прав.

Крайова управа:
Голова – пані Христина Сивенька-Бейлі
(99, Kerrs Rd, Kemps Creek, NSW 2171)

Стейтові Управи:

Нова Південна Валія: пані Галина Данько
Mrs Halyna Danko PO Box 132, Winmalee NSW 2777
Phone: (02) 47 541404

Вікторія: голова пані Наталка Гриневич
Mrs N. Grynevych 24A Gladstone Pd, Glenroy, Vic. 3046

Південна Австралія: голова пані Надія Якобі
Mrs N. Jacoby PO Box 303, Balhannah, SA 5242

Західна Австралія: голова пані Зірка Дошкач, секретар –
Mrs N. Mandechevsky 93 Lansdowne Rd, Kensington, WA 6151

BAYDA BOOKS

PO Box 178, East Brunswick, 3057, Australia
E-mail: bayda@ozemail.com.au
Tel./Fax: (03) 9380 2988 Website: http: //www.ozemail.com.au/~bayda/

New books from Ukraine – novels, colorful albums, history, embroidery, dictionaries, children's books, statistical compendums.
CDs, cassettes, videos, soccer paraphenalia, mugs, glasses from Ukraine.
Background information on villages & towns in English.
Searches for birth, marriage & death certificates in Ukraine.
NAATI accredited Level 3 translations: English<->Ukrainian, English<->Russian.
Personal guide & translator throughout Ukraine.
Please ring or write for your free mail-order catalog.

Нові книжки з України – романи, альбоми, вишивки, словники, довідники, дитяча література.
Компакт-диски, аудіокассети, відео, регламент «Київ-Динамо», чарки, кружки.
Інформація про населені пункти України по-англійському.
Пошук в Україні за свідоцтвами народження, одруження, смерті.
Акредитований перекладач NAATI 3-го рівня між українською та англійською, та російською та англійською мовами.
Особистий гід та перекладач по Україні.

Пишіть або дзвоніть, щоб отримати безплатні каталоги.

МУЗЫКАЛЬНАЯ ШКОЛА ИННЫ КОГАН (INNA KOGAN MUSIC SCHOOL)

15 лет успешной работы в Квинсленде

- Профессиональное преподавание музыки. Обучение игре на всех инструментах
- Подготовка к экзаменам любого уровня
- Прием учеников начиная с трехлетнего возраста
- Самое большое количество победителей детских конкурсов за последние три года

Адрес: ***26, Kingussie St, KENMORE, Qld, 4069***
Телефон: ***(07) 3878 3329***

«Рідна Мова»

Видавництво для Ваших дітей!

Пропонує

- Підручники для дітей діяспори з полегшеною програмою
- Багатолітній досвід роботи у цій галузі
- Висококваліфіковані працівники, які дбають за українську мову і культуру поза межами нашої країни

все це, у видавництві «рідна Мова»

Приєднуйтеся до нас!
Замовляйте підручники для Ваших дітей у видавництві «Рідна Мова»!
Цим самим допоможіть зберегти *нашу* Рідну Мову у *наших* нащадків!

Australia:

Tel. (03) 9884 8597, Fax. 9873 2085,
E-mail: dejko@zion.com.au
Web site: http://www.ridnamova.com
Ridna Mova Publishing, 10 Savaris Court, Donvale, Vic.,3111 AUSTRALIA

СФУЛТ

Світова федерація українських лікарських товариств (СФУЛТ) створена з ініціативи українського лікарського товариства Північної Америки (Канада, США) 1977 року. Спочатку до складу СФУЛТ влилися, крім ініціатора створення, українські лікарські товариства Австралії, ФРН, Австрії, Аргентини, пізніше – Болгарії, Бразилії, Великобританії, Венесуели, Польщі, Росії, Словаччини, України, Чехії.

Першим президентом СФУЛТ був д-р. Роман Осінчук (Нью-Йорк), після нього – д-р. Ахіль Хрептовський (Чікаго), д-р.Павло Джуль (Детройт).

Перший когрес СФУЛТ відбувся 1984 року в Мюнхені, другий – 1988 у Відні. Від 1990 (Київ-Львів) конгреси відбуваються в Україні: Харків – 1992, Дніпропетровськ – 1994, Одеса – 1996, Ужгород – 1998, Львів-Трускавець – 2000. IX конгрес відбудеться в серпні 2002 року в м.Луганську.

У 2000 році керівництво СФУЛТ перенесено в Україну. Президентом СФУЛТ є академік Любомир Пиріг (Київ), віце-президентами д-р. Мирослав Коленський (Чікаго) і академік Михайло Павловський (Львів).

Контактна адреса –
Україна 01054, Київ-54,
Абонентська скринька 23
Факс – 044 2638674
http://www.sfult.org.ua

Родина

Єдиний міжнародний журнал, що видається українською мовою

Об'єднує

- Успішних українців з усіх континентів
- Партнерів по бізнесу Америки, Європи, Австралії...
- Родини, що розлетілися по світу за різних часів і влад, але відчувають себе українцями
- Самотні серця, які шукають один одного (Рубрика «Знайомства»)
- Нових іммігрантів і тих, хто хотів би до них приєднається

Будьте з «Родиною»!

Читайте, передплачуйте, розповідайте про себе і свій бізнес!
www.rodyna@kiev.ua

Canada:
Tel. (905) 276-1058, **Fax** (905) 276 -1139, **E-mail:** rodyna@canada.com
Rodyna Press, 76-1250 Mississauga Valley Blvd., Mississauga
ON L5A 3R6

Україна:
Тел. (44) 441-64-01, **e-mail:** griban2001@mail.ru

USA:
Tel. (815) 726-4977

Прибалктика: Тел. (372) 055-652-127, e-mail:narvahouse@hot.ee

Australia: Tel. (613) 9459 7239 Fax (613) 9455 1275
e-mail: ukrnews@alphalink.com.au

Rodyna is the only Ukrainian magazine published in the Ukrainian language around the word

Business-Heritage-Immigration

Help-Meeting-Classified

У ВИДАВНИЦТВІ «ФОРТУНА» ПЕТРА КАРДАША ВИЙШЛИ В СВІТ ТАКІ КНИГИ

«УКРАЇНА І УКРАЇНЦІ»

Книга-альбом, видана до 1000-ліття хрещення Руси-України англійською мовою 1988 року. Перше широко ілюстроване великоформатне видання про Україну, що вийшло в західному світі. Матеріял зібрав та упорядкував Петро Кардаш. В підготовці книги також брали участь понад 30 авторів текстів, понад 50 авторів світлин. Репродукуються понад 300 оригінальних кольорових ілюстрацій, мапи України. Книга-альбом має 225 сторінок, люксусове подарункове оформлення.

«УКРАЇНА: ІСТОРІЯ ТА МИСТЕЦТВО»

Книга-альбом, що видана англійською мовою 1992-го року, висвітлює та широко ілюструє головні сторінки історії України та її видатних діячів, самобутність та багатство культурних традицій окремих українських територій та міст. Матеріял зібрав та упорядкував Петро Кардаш. Готуючи книгу, видавець особисто проїхав через усю Україну і зробив понад 2000 кольорових світлин. До праці було залучено також біля 20 авторів ілюстрацій, в книзі репродукуються понад 400 кольорових світлин, мапи України. Книга-альбом має 270 сторінок великого формату, люксусове подарункове оформлення.

«УКРАЇНЦІ В СВІТІ»

Книга-альбом, що побачила світ українською мовою 1995 року, це перше широко ілюстроване і великоформатне видання, повністю присвячене українській діяспорі в світі. Книга досі не має аналогів за задумом, змістом та виконанням. Матеріяли зібрали та упорядкували Петро Кардаш та д-р Сергій Кот. Біля 90 авторів та співробітників книги з різних контитентів та країн надіслали й передали свої дописи та світлини до неї. Вже сама підготовка книги стала містком, який поєднав в єдиній праці українців з усього світу. У виданні висвітлюється історичний шлях та сучасне політичне, громадське та культурне життя української діяспори у 20 країнах Америки, Австралії та Европи, в тому числі подано матеріяли з теремів Росії – Далекого Сходу, Сибіру, Москви та Санкт-Петербурга. Загалом репродукуються понад 500 кольорових ілюстрацій. Книга-альбом має 425 сторінок, люксусове подарункове оформлення.

«СЛАВА УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА»

Книга-альбом вийшла у світ українською мовою 1999-го року. Перше широко ілюстроване великоформатне видання, повністю присвячене історії Українського козацтва. За обсягом та виконанням не має аналогів серед видань на козацьку тематику. Містить портрети всіх гетьманів та багатьох козацьких провідників, козацькі прапори та клейноди, пам'ятні історичні козацькі місця, унікальні зброю та речі козаків і козацької старшини, що досі збереглися в музеях України, події відновлення козацтва в 1917 та 1991-1997 рр. Чимало з них репродукуються вперше. Козаччина висвітлюється не лише як історичне явище, а й як важливий фактор формування українського менталітету та української національної ідеї, що отримував своє відображення на різних етапах української історії. Матеріяли зібрали та упорядкували Петро Кардаш та д-р Сергій Кот. До праці було залучено також біля 20 інших авторів текстів та кольорових світлин. Книга-альбом має 380 ілюстрацій і 340 сторінок.

«ФОРТУНА» ПРОПОНУЄ

хустки, книжки, відео, мистецькі картки на різні нагоди,
пластикові серветки з українським взором «Плайс Метс»
Хустки – чорні, білі, вишневі, кремові, в квіти, віночки і турецькі.
Всі хустки по 14 дол. плюс пересилка.

КНИЖКИ–АЛЬБОМИ

«Україна й українці» – англійською мовою, ілюстрований альбом 25. дол.
«Україна, історія і мистецтво» – англійською мовою, ілюстров. альбом, 35 дол.
«Українці в світі» – українською мовою, ілюстрований альбом,
містить 527фотознімків, 424 сторінки, люксосово виданий, ціна 45 дол.
«Слава Українського Козацтва» – книга-альбом, 380 ілюстрацій, 340стор., 45 дол.
До кожної книжки-альбома треба додати 5 дол. за пересилку.

УКРАЇНСЬКІ ВІДЕОФІЛЬМИ:

1. «Запорізький козачий фестиваль».
2. «Запорожець за Дунаєм».
3. «Українські ансамблі з Канади в Україні».
4. «Голод 33».
5. «Чорна долина» – війна козаків з турками.
6. «Вінчання зі смертю» – трагедія засланих в Сибір.
7. «Концерт української армії».
8. «Наймичка» Т. Шевченка.
9. «5-та річниця Незалежности України» – святкування в Києві.
10. «Ніколи не забуду» – боротьба УПА з більшовиками.
11. «Подорож Президента Леоніда Кучми до Америки».
12. «Скарби музеїв України».
13. «Моя Україно» – 35 хв., по-українськи,
    це саме 35 хв. по-англійськи (цей відеофільм коштує тільки 20 долярів).
14. «Вірський» – київський танцювальний ансамбль.
15. «Проголошення Незалежности України» – Київ, 1991р.
16. «Українці в Австралії» П. Кардаша.

Всі відеокасетки по 25 дол. плюс 5 дол. за пересилку.

Пластикові серветки з українським взором «Плайс Мете»
по 2 дол. плюс пересилка.

Мистецькі картки на всякі нагоди – Різдво, Великдень, уродини, іменини,
вінчання, заручини, день матері, день батька, радісно вітаємо,
перше причастя, новонароджених, всі картки по 35 центів плюс пересилка,
картки №327 і №328 по 45 центів плюс пересилка.
Тризуби – наліпка на авто – 50 центів.
Є також на продаж нова (ще не вживана) бандура (з України) – 350 долярів.

Звертайтеся до нас на адресу:

M.& P. Kardash
74 Snell Grove, Oak Park, Victoria, 3046.
Tel.: (03) 9306 4431 Mobile tel. 0418 130 449 Fax: (03) 9306 4431.

«ФОРТУНА» ҐАРАНТУЄ ВАМ НАЙКРАЩУ ОБСЛУГУ!

ЗВЕРНЕННЯ

Вельмишановні пані і панове!

У видавництві «Фортуна» завершується робота над книжкою «Злочин». У підготовці матеріялів до книжки взяли участь понад 118 осіб з цілого світу. Є також багато авторів з України. Вступне слово до книжки написав відомий довголітній політв'язень д-р Левко Лук'яненко.

Наша мета – задокументувати, хоч частинно, всю правду про злочини, про усі ті страхіття й знущання над українським народом.

Згадану книжку маємо на меті видати масовим тиражем (в залежності від фінансів) та якнайбільше поширити її в Україні.

Тут, а не там, ми не можемо голосувати, ми не можемо демонструвати, але ми можемо й зобов'язані просвітити молоді покоління нашої нації, котра й дотепер терпить кривди комуністичної системи. Так, тієї антилюдської ідеології, яка знову в Україні прагне збаламутити наш народ.

Наше покоління може і мусить сказати правду всьому світові, широко розповсюдивши книжку про злочини над українським народом.

Книга «ЗЛОЧИН» повинна знайти місце в УКРАЇНІ – в усіх БІБЛІОТЕКАХ, учбових закладах, усіх школах, інститутах, університетах, як рівнож треба дати до рук всім депутатам Верховної Ради України.

УКРАЇНЦІ В СВІТІ спроможні це завдання виконати. Книга буде пересторогою на майбутнє як зберегти свою рідну землю вільною. Допоможіть видати цю КНИГУ масовим тиражем, скажімо своє патріотичне слово тим українцям в Україні, які ще й тепер, на 10-му році Незалежности, послідовно служать Москві. І це тому, що не знають всієї правди про її злочини в Україні. Допоможіть виконати це велике і корисне завдання для УКРАЇНИ.

Прошу Вас розглянути цю справу, порадити в який спосіб можна організувати фінанси на це видання і допомогти в цьому, а це зробить велику роботу в УКРАЇНІ.

Пан др. Левко Лук'яненко нам написав, що в Україні є 30.000 бібліотек. Отже, хоч би по одній книжці надіслати до кожної бібліотеки. Це принесе свої наслідки у майбутньому. На 500 примірників книги я сам пожертвую гроші, щоб ми тут, на Заході, теж мали цю книжку.

Один примірник книжки (комп'ютерний набір, сторінки) перед друком можемо вам прислати для перегляду. Українські демократичні сили готові розповсюдти книжку в цілій в Україні.

Листи звернення-прохання вислані до Світового Конґресу Українців, Конґресового Комітету Америки, Українського Народного Союзу, Союзу Українських Організацій Австралії.

З пошаною і привітом ***За видавництво «Фортуна»***

Петро Кардаш

Навчання української мови, літератури й культури в Університеті ім. Монаша, Мельбурн

Наступні предмети з української мови, літератури й культури пропонуються студентам на першому році навчання в Університеті ім. Монаша:

- UKR1010/1020 **Introductory Ukrainian**. Українська мова для початківців. Предмет не передбачає попереднього знання української мови.
- UKR1070/1080 **Ukrainian Studies I**. Українська мова, література й культура для студентів, що навчалися української мови в школі до 12-го року або володіють мовою на відповідному рівні. Пропонуються розвиток навиків спілкування усно і на письмі, огляд української граматики. Українську літературу від 1960-их років до сьогодні (1-ий семестр) розглядається в історично-культурному контексті.

Студенти Мельбурнського університету можуть записуватися на ці предмети безпосередньо. Студенти інших університетів можуть користуватися можливістю міжуніверситетського впису. Всі предмети кредитуються.

Навчання можна продовжувати на рівні другого і третього року, а також на рівні «honours». Можна здобути дипломи «M.A.» та «Ph.D.» за дисертації на теми з україністики. Для осіб, які підготовляються до здобуття інших дипломів, крім «B.A.», або вже отримали диплом Монаша чи іншого університету, Університет ім. Монаша пропонує «Diploma in Languages (Ukrainian)» та «Graduate Diploma in Languages (Ukrainian)».

Студенти мають можливість вносити заяви до програми «Monash Abroad» на часткову фінансову підтримку періоду навчання в Україні в одному з університетів, з якими Монаш має зв'язки.

Додаткові інформації

тел. *(03) 9905 2259, (03) 9481 4257,* ***факс*** *(03) 9905 5251*

е-пошта: *Marko.Pavlyshyn@arts.monash.edu.au*

вебовий сайт: http://www.arts.monash.edu.au/gsandss/slavic/

MONASH
UNIVERSITY

Українська Автокефальна Православна Церква
Австралійсько-Новозеляндська Єпархія у Діяспорі
Ukrainian Autocephalic Orthodox Church in Diaspora Diocese of Australia and New Zealand

His Grace Bishop IOAN (архиєпископ Іоан)
Ruling Bishop of Australia and New Zealand
2, Azalealaan B2, Bus 10
3800 Genk BELGIUM
Tel.: (089) 382695 Fax: (089) 381463

CONSISTORY КОНСИСТОРІЯ
President – V.Rev.Mykola SERDIUK (о. Микола Сердюк)
21 Timbury St Moorooka, Qld 4105 (Брізбен)
Tel.: (07) 3277 3250 Fax: (07) 3277 0430

Vice-President V.Rev. Wolodymyr LULKA (о. Володимир Люлька)
4 Benaud St Blacktown, NSW 2148 (Сідней)
Tel.: (02) 9622 0441 fax: (02) 9622 8525

Secretary – Mr D. PYROHIW (о. Дмитро Пирогів)
75 New Road Oak Park Vic 3046 (Мельбурн)
Tel.: (03) 9306 2383 Fax: (03) 9306 1881

Treasurer – Mr. W.BUSCHTEDT (п. Володимир Буштед)
38 Christowel St Camberwell, Vic. 3124 (Мельбурн)
Tel.: (03) 98895371 Fax: (03) 9889 0176

Member – Rev. Eustafi DOROSH (о. Евстахій Дорош)
4 Peter Cres Greenacre, NSW 2190 (Сідней)
Tel.: (02) 9642 5243

Parishes Парафії
New South Wales штат Нова Південна Валія
The Holy Transfiguration and Holy Virgin Protection
Ver Rev. Wasyl CHERWANIW (Василь Череванів)
9 Railway Tce Schofield NSW 2762 (Сідней)
Tel.: (02) 9627 1838

Saint Aphanasius Church
V.Rev. Wolodymyr LULKA (о. Володимир Люлька)
4 Benaud St Blacktown. NSW 2148 (Сідней)
Tel.: (02) 9622 0441 fax: (02) 9622 8525

Australian Capital Territory столиця Канберра
Saint Nicholas Church
Rev Eustafi DOROSH (о. Евстахій Дорош)
6 Macky Garden Turner ACT 2601
Tel.: (026) 257-1884

South Australia штат Південна Австралія
Saint Archistratyh Mikhail Church
Rev. Evgen KVASNIUK (о. Євген Кваснюк)
16 Princess St Croydon, SA 5008 (Аделаїда)
Tel.: (08) 8340-0253

Very Rev. Wolodymyr SALYHA (о. Володимир Салига) – Emeritus
6 Vergenia St Hove, SA 5048 (Аделаїда)
Tel.: (08) 8298-8042

Victoria штат Вікторія
Holy Virgin Protection Church
Very Rev. Ivan PASHULA (о. Іван Пашуля)
4 Bloom St Moonee Ponds Vic 3039
Tel.: (03) 9370-2030

Dormition of the Holy Virgin Mary Church
Archimandrite ONUFRIJ (о. Онуфрій)
1/8 Illora Ave Ringwood Vic 3134 (Мельбурн)
Tel./Fax: (03) 9847-0360

Holy Trinity Church
Archimandrite ONUFRIJ (о. Онуфрій)
Chairman: Mr G.Horoch
36 Rathcow St Reservoir Vic 3073 (Мельбурн)
Tel.: (03) 9460-3316

Holy Nativity Church
Rev. Wasyl KASIAN (о. Василь Касіян) – Pastor
52 Bacchus Marsh Rd. Corio Vic 3214
Tel.: (03) 5275-7630

Queensland штат Квінсленд
Saint Nicholas Church
President – V.Rev.Mykola SERDIUK (о. Микола Сердюк)
21 Timbury St Moorooka, Qld 4105 (Брізбен)
Tel.: (07) 3277 3250 Fax: (07) 3277 0430

Western Australia – штат Західна Австралія
Saint Nicholas Church
President – V.Rev. Walentyn MOWTSCHAN (о. Валентин Мовчан)
153 Virgil Avenue Mount Yokine, WA 6060 (Перт)
Tel.: (09) 276-79003

New Zealand – Нова Зеляндія
The Mission of Hope Virgin Protection
Secretary – Mrs O. Serhijenko (п. Ольга Сергієнко)
262 Rosebank Road
Avondale Aucklend 7 NZ (Окленд)
Tel.: (09) 828-4692

Українська Католицька Церква
Єпархія Святих Верх. Ап. Петра і Павла, Мельбурн, Австралія
для українців католиков в Австралії, Новій Зеляндії та Океанії
Ukrainian Church of the Eparchy of St Peter and Paul, Melbourne For Ukrainian Catholics in Australia, New Zealand and Oceania

Australian Capital Territory столиця Канберра
Catholic Church Chaplains –
Archibald St (Cnr Dryandra St) Lyneham
ACT 2602 Tel.: (02) 6247-2141
Catholic Church
Ukrainian Parish of St Volodymyr
Lyneham ACT 2602 Tel.: (02) 6247-2141
Ukrainian Catholic Parish
Archibald St (Cnr Dryandra St)
Lyneham ACT 2602 Tel.: (02) 6247-2141

New South Wales штат Нова Південна Валія
Sydney – Сідней
Catholic Church Chaplains – Ukrainian Community
57 Church St Lidcombe NSW 2141 Tel.: (02) 9649-9975
Catholic Church Religious Orders (Sisters)
Ukrainian Basilian Convent Headquaters in Australia
29 Mary St Lidcombe NSW 2141 Tel.: (02) 9649-7985
Ukrainian Catholic Presbytery
57 Church St Lidcombe NSW 2141 Tel.: (02) 9649-9975

Newcastle – Ньюкасл
Ukrainian Catholic Presbytery
105 Gosford Rd Adamstown, NSW 2289 Tel.: (02) 4961-3691

Victoria штат Вікторія
Melbourne – Мельбурн
Ukrainian Catholic Church
2 Holmes St Ardeer Vic 3022 Tel.: (03) 9363-8569
Ukrainian Catholic Presbytery
35 Canning St North Melbourne Vic Tel.: (03) 9328-2566

Queensland штат Квінсленд
Brisbane – Брізбен
Ukrainian Byzantine Catholic Church
Parish of the Protection of Our Lady
36 Broadway St Woolloongabba Qld 4102 Tel.:(07)33916004

South Australia штат Південна Австралія
Adelaide – Аделаїда
Ukrainian Byzantine Catholic Church
1A Davenport Tce Wayville SA 5034 Tel.: (08) 8272-6031
Fax: (08) 8272-6350
Ukrainian Catholic Church
92A Woodville Rd Woodville SA 5011 Tel.: (08) 8347-2107
Ukrainian Catholic Convent
10 Lehunte St Wayville SA 5034 Tel.: (08) 8272-2021

Western Australia – штат Західна Австралія
Perth – Перт
Maylands Ukrainian Catholic Parish
20 Ferguson St Maylands WA 6051 Tel.: (08) 9271-4711
Ukrainian Catholic Presbytery
20 Ferguson St Maylands WA 6051 Tel.: (08) 9271-4711
Ukrainian Catholic Sisters Servants of Mary Immacultae
16 Ferguson St Maylands WA 6051 Tel.: (08) 9272-9361

Макворі Університет повідомляє, що адміністрація університету приймає аплікації на наступні курси на 2001:

First semester
UKR 104 Introduction to Ukrainian
UKR 122 Ukrainian Language I
UKR 130 Ukrainian Literature
UKR 222 Ukrainian Language III
UKR 322 Ukrainian Language V
UKR 378 Ukrainian Research Option

Second semester
UKR 105 Elementary Ukrainian
UKR 108 Ukrainian Civilisation
UKR 123 Ukrainian Language II
UKR 205 Ukrainian Language IV
UKR 300 Ukrainian Language VI
UKR 378 Ukrainian Research Option

Vacation
UKR 112 Ukrainian Reading Course

Усі студенти (крім UKR 112, кореспонденційний курс) отримують повний курс лекцій, записаний на касетах, разом з друкованим матеріялом. Дискусійні години передбачені в тих курсах, де є відповідна кількість авдиторних студентів.

Applications:

1. Cross-Institution students: 2000 year 12 students and those new to tertiary studies - 26 January 2001.

(Macquarie undergraduate students simply select Ukrainian units at the time of enrolment. Ukrainian units may be counted towards an Arts degree or as electives towards most other degrees).

2. Non-Award applications: 25 January, 2001.

Living up to its «Innovative University» trade mark, Macquarie is the first tertiary institution in Australia to offer a CERTIFICATE IN LANGUAGES (CertLang) and DIPLOMA IN LANGUAGES (DipLang) as undergraduate, HECS funded awards. The new programs are offered in addition to our more traditional BA, BA (hons) and postgraduate (by research) programs.

You may want to learn Ukrainian and obtain formal qualifications without having been able to commit yourself to a full degree program. You may enrol as a beginner or at a more advanced level.

The Certificate in Languages is a two-year part-time program (12 credit points), and no admission criteria are specified. It can be completed with a degree or as a stand-alone program. Applications should be made to the telephone number below.

The Diploma in Languages is a three-year part-time program that is equivalent to a major in a language (24 credit points). It is open to anyone who qualifies for admission to a degree program at Macquarie University or an approved tertiary institution. It can be completed with a degree or as a stand-alone program. Applications should be made by ringing the number given below.

For Ukrainian, both of the above are offered in both the internal and external modes of study.

Macquarie University offers travel scholarships on a competitive basis for students undertaking overseas study as part of their award. The University has exchange agreements with three Ukrainian universities.

If you are interested in any of the above courses of study, please ring 9850 7005 (Department of European Languages, Macquarie University).

УКРАЇНСЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО

Українське шкільництво започатковане на терені Австралії 1950 р. У теперішній час є 11 українських суботніх шкіл в Австралії і вони знаходяться в таких містах: Аделаїда, Брізбен, Сідней (в передмісті Лідкомбі є Братська школа ім. св. Андрея при Українській Католицькій парафії та Центральна школа ім. княгині Ольги), Ньюкастель, Канберра (Ляйнгем), Мельборн (Братська школа ім. митроп. Андрея Шептицького в Пн. Мельборні, школа ім. Лесі Українки в Нобл Парку, школа ім. Т. Шевченка в Ессендоні), Джілонґ, Вік. та Перт.

Учні ходять в австралійську школу від понеділка до п"ятниці, а в суботу, (або в кількох школах у п"ятницю ввечір) навчаються в українській Рідній школі. Тут учні вивчають українську мову і літературу, історію, географію, історію української культури, спів. Школи влаштовують концерти з нагоди дня Матері в місяці травні, закінчення шкільного року та прихід св. Миколая в місяці грудні, беруть участь у міжнародніх фестивалях, а також бувають ще деякі додаткові товариські імпрези, барбекю, тощо. При декотрих школах проводяться лекції українського танку.

При школі звичайно є дитячий садок і дошкілля, а відтак навчання є від 1-ої кляси до 7-ої або 10-ої кляси, а в Нобл Парку, Пн. Мельборні, Аделаїді та Сіднеї є також т.зв. матуральні курси.

Матуральний курс це в Австралії 11 і 12-та кляса, якою завершується середня освіта. Університети звичайно не мають окремих вступних іспитів, отже оцінки з 12-ої кляси зараховуються при вступі до університету.

1975р., завдяки старанням української спільноти, українська мова була визнана відділом освіти, як матуральний предмет, з якого учні 12-ої кляси здають державні іспити нарівні з іншими предметами. Бали зараховуються при вступі до університету, а деякі факультети додають ще додаткових 10% за іноземну мову. В Австралії уряд останніми роками дуже заохочує учнів вивчати іноземні мови, а також затримувати і розвивати свою рідну батьківську мову, і допомагає етнічним школам, в тому числі й українським, фінансово, педагогічними курсами для вчителів, тощо. Учні користають із того, що мають можливість брати українську мову, як предмет, бо, відмінно від вивчання інших іноземних мов, вони можуть ще додатково удосконалювати її в родинному колі чи в українській спільноті.

Від 1975 р. Рідна школа ім. Лесі Українки в Нобл Парку, Вік. підготовляє учнів до матури з визначними успіхами, бо від того часу більшість першунів з української мови в 12-ій клясі у Вікторії, це учні тієї ж школи. У школі ім. митр. А. Шептицького в Пн. Мельборні (Братській школі) матуральний курс ведеться від 1992 р. В Аделаїді матуральний курс знаходиться при Рідній школі.

Також матруральний курс з української мови можна брати (суботами) у державній Вікторіянській школі мов у Мельборні. У Сіднеї матуральний курс української мови є в державній школі мов у Кампбеллфієлд Гай Скул.

Новоприбулі іміґранти звичайно бувають сильно заскочені тим, як швидко дитина може забути рідну мову, коли цього не пильнувати. Записавшися до української школи, діти знаходяться в оточенні, де ціниться українська мова, де є постійна заохота її вивчати та де дружба з іншими українськими дітьми додає додатковий стимул. А для їхніх батьків – це можливість нав"язати зв"язки з іншими українцями та познайомитися з життям української спільноти. Школи дуже прихильно ставляться до новоприбулих і радо їх приймають у своє середовище. Половина вчительського складу українських шкіл Австралії – це іміґранти, які прибули після 1990 р., а решта, це родженці Австралії. Спільно вони продовжують працю збереження і передання новим поколінням цінної мовної, духовної та культурної спадщини українського народу.

Усі одинадцять українських шкіл підлягають під Українську Центральну Шкільну Раду Австралії, яка є найвищим плянувальним, керівним і координаційним тілом шкільної системи української спільноти Австралії. Завданням УЦШРА є плянувати й керувати навчальним і виховним процесами української шкільної системи, опрацьовувати програми навчання й подавати на затвердження учительському з"їздові, який відбувається що три роки, організовувати методичні конференції, доповіді та семінари, репрезентувати українське шкільництво в Австралії та в організаціях світового характеру, схвалювати, опрацьовувари й видавати підручники, посібники навчання, професійні методичні журнали та шкільну документацію.

За дальшими інформаціями про українські школи можна звертатися до голови Української Центральної Шкільної Ради Австралії, п-і Орисі Стефин (електронна пошта: ***ukrainian.ed @ mail.com***) або, будучи в Австралії, можна довідатися про них через Українські Громади, церкви та інші організації подивившися в телефонічну книжку під ***Ukrainian***, де подані їхні координати.

НЕПРИБОРКАНА

«Успіх слід шукати у керунку, який є зворотнім для руху звичайного збіговиська« —«Success lies in the opposite direction of the normal pull.» Jim Rohn.

ДУМКИ ТИХ, ХТО ВДЯЧНИЙ «Мовному мосту»

Ольга Соркіна: ... Від нашого вміння розмовляти та розуміти – мислити англійською мовою залежить не лише робота, заробіток, але й – настрій, стан душі. Спочатку людині здається, що, перебуваючи у англомовному середовищі – вона сама – забажає того, чи ні, – але обов'язково почне вільно розмовляти англійською. Але ж – ні. Навіть курси, спеціальні школи, на які доводиться витрачати неймовірні гроші – не завше допомагає ...

Я знаю, що «наша людина» рекламним вихвальним статтям не довіряє. Надто вже часто нас просто дурять, намагаючись щось продати. Та ось про оригінальну методику «Мовного мосту» нині вже просто заговорили між собою люди, котрі опинилися в англомовному середовищі. Люди, котрих методика «Мовного мосту» Аркадія Зільбермана переконала виключно своєю логікою підходу до вивчення мови...

Семен Шейнін: ...Коли я готувався до іспиту TOEFL і вирішив робити це за методикою Зільбермана – відбулося диво! Мій друг, котрий вчився у спеціальній англійській школі – він не склав іспит з першої спроби! А я, дива та й годі – отримав з першого «забігу» 560 балів! Тоді і друг мій сів за «Мовний міст» – і склав іспит на 580 балів! І це – лише після 15 уроків курсу Зільбермана. Нині ми обидва просто відчули англійську мову І результати – просто казкові! Спілкуватися англійською для нас обох – задоволення. І це – лише після чотирьох місяців занять!

Лідія Романенко (пенсіонерка, 73 роки): ...Чи може у 73 полізти до голови ця англійська? Коли зустрілася у американському місті Балтімор із Зільберманом, коли відчула його, як людину неабияких здібностей – одразу вирішила придбати цей курс – і не помилилась.

Важливо, що особисто з автором методики «Мовний міст» паном Аркадієм Зільберманом можна вільно поговорити по телефону, задати будь-яке питання та одержати виключний коментар. Якщо я, літня людина, – сьогодні вже практично без особливих проблем спілкуюсь з англомовними людми по телефону, якщо мене вже без проблем розуміють – це вже щось, як-то кажуть – від Бога! Що ж стосується іспита на громадянство – то склала і його без особливих проблем...

Ось такі думки простих людей про унікальну методику «Мовного мосту». Методика Аркадія Зільбермана зробила англомовними багатьох відомих діячів політики, культури, спорту. Сьогодні вільно розмовляють англійською, думають цією мовою Йосип Бігун, Софія Ротару, Андрій Міненков та Ірина Моісеєва, Наум Димарський. І то – не дивно. Адже і прості люди, і зірки, вивчаючи англійську за методикою «Мовного мосту», відмовляються од старої звички – порівнювати англійські слова та вирази з російським або ж – з українськими. Мови-то – російська та українська – споріднені, слов'янські.

А забезпечує таке диво – синхронне прослуховування дикторського тексту, одночасне читання цього тексту та вимовлення його вголос – із запізненням на два-три слова. Саме це й забезпечує можливість відімкнути підсвідомий переклад на рідні (російську чи українську) мови.

Більше того, нині американці починають вивчати російську, користуючись зворотнім боком методики «Мовного мосту « Аркадія Зільбермана. І результати прекрасні! То ж недарма нині ця методика запатентована відповідними патентними структурами Сполучених Штатів Америки. А користуються методикою Зільбермана не лише в Америці, а і в Канаді, Ізраїлі,

АНГЛІЙСЬКА?

Росії, в Україні. Є вже чимало користувачів і в Австралії та у Новій Зеландії.

Порівняйте ціни. Якщо, скажімо, на Австралійському континенті тиждень занять коштує, в середньому, 120-130 американських доларів, а, щоб опанувати мову для рівня TOEFL або IELTS, – для цього потрібно щонайменше від 6 до 9 місяців, то «Мовний Міст» – це – наче манна небесна або ж, як там у народі кажуть – йшов, йшов – і гаманець знайшов.

Посудіть самі. Книжково-касетний комплект (дві книжки, сім аудіокасет або шість компакт-дисків) – усе це коштує 335 австралійських долларів. Для країн СНД – 159 американських долларів.

Комплект CD-ROM диск, який працює лише в компьютері, коштує в Австралії 290 австралійських долларів. Для країн СНД – 139 американських долларів. Існують додаткові скидки для пенсіонерів. Приймаються кредитні картки – VIZA та Mastercard. У перспективі, спеціально для українських користувачів, готуватиметься україномовний варіант книжково-касетного та CD-ROM-комплектів «Мовного мосту». І ціни – не зміняться.

Якщо Ви бажаєте замовити курс «Language Bridge» – телефонуйте:
з Австралії – 07 38 89 32 17 або 0 415 888 769 ;
з Нової Зеландії – цифровий вихід на Австралію + 61 7 38 89 32 17
або – цифровий вихід на Австралію + 61 415 888 769

Ви одразу ж отримаєте відповіді, консультації безкоштовно. Вам допоможуть швидко одержати книжковий або електронний курс «Мовного мосту».

Якщо Ви дійсно бажаєте зекономити гроші та, якщо маєте комп'ютер – надішліть свою заявку на інтернет-адресу – aleksasha_b@bigpond.com. У заявці вкажіть обов'язково свої прізвище, ім'я та по-батькові, точну адресу та телефон.

Чек або «Money Order» надсилайте за адресою : Brisbane Mobile Computers Pty Ltd, P.O.Box 3062 9/23 Huntington Street CLONTARF, QLD, 4019

Приймаються кредитні картки: VISA та M/C

Зі США або Канади телефонуйте за бесплатним телефоном 1-888-344-34-94.

З України та інших країн Європи – телефонуйте :1-978-745-9010 (стандартні розцінки на міжміську розмову).

Обов'язково вкажіть, якщо про існування курсу «Language Bridge» Ви дізналися з книги «Австралія надзвичайна».

Відвідайте наш WEB-site : www.language-bridge.com

Отже, у Вас тепер з'явилась можливість приборкати англійську у будь-якому віці.

Найближчим часом планується випуск спеціальної редакції «Мовного Мосту» для вивчення англійської поляками, а також – «Мовний Міст» для тих англомовних людей, хто бажає швидко та якісно опанувати українську, польську або ж російську мови.

То ж – починаємо...

POLYWORLD™

STRENGTH ~ for Life

Water Tanks and Poly Products...

Rainwater Tanks

Hassle-Free Tanks...

- Super Strong Roof
- Extra Thick Walls & Ribs
- No Side Seams
- No Support Poles
- Maximum Fill
- No Taste or Smell
- No Algae
- Purest Food-Grade Poly
- 30 Year Warranty*

* On all domestic water tanks

Slimline Tanks

Transporter Tanks

Range of products includes...

- Water Tanks
- Slimline "Arthur" Tanks
- Industrial & Chemical Tanks
- Molasses Tanks
- Stackable Water Tanks
- Transporter Tanks
- Ponds, Troughs
- Swimming Pools
- Aquaculture Tanks
- Custom Moulding

Stackable Tanks
for export

Swimming Pools

Contact us for more information...

Phone +61 7 3889 5300
Fax +61 7 3284 6612
Address Lot 5 Robson Street
Clontarf QLD 4019
Australia
E-mail info@polyworld.com.au

POLYWORLD STRENGTH ~ for Life

"Australian Made and Owned"

www.polyworld.com.au

Ukrainian Australian Professional and Business Association Inc

UAPBA: President: Volodymyr Fedojuk 08 8346 3452 and 0418 817 921
Fax 08 8340 9658 voldya@chariot.net.au
PO Box 68 Hindmarsh SA 5007
Australia

Якщо Ви хочете замовити цю книжку у будь-яку країну світу – звертайтеся до

Bayda Books

PO Box 178, East Brunswick, 3057, Australia
E-mail: bayda@ozemail.com.au

Tel./Fax (03) 9380 2988

В Австралійській Столичній Території

Українська Громада АСТ

Тел. +61 2 6254 4921
факс. +61 2 6205 7887

Адреса:
Ukrainian Association of ACT
PO Box 1132,
Canberra, ACT 2601

У Південній Австралії

Українська Громада ПА

Тел. +61 8 8260 2294
(від 16:30 до 22:00 за місцевим часом)
факс. +61 8 8337 9010

Адреса:
Association of Ukrainians in S.A. Inc.
PO Box 42,
Hindmarsh, South Australia 5007

У Західній Австралії

Українська Громада ЗА

тел. +61 8 9378 2678
факс. +61 8 9378 2678

Адреса:
Association of Ukrainians of WA.
31 Kenny Street
Bassendean, WA 6001

Деякі факти про Австралію

Площа:	7.7 мл. км^2
Населення:	19 мл
Грошова одиниця:	Австралійський долар
Управління:	Конституційна монархія
Законодавчий орган:	Двопалатний парламент
Столиця:	Канбера
Державна мова:	Англійська
Економіка:	Стабільна, низька інфляція
Клімат:	від помірного до тропічного
Тварини:	Кенґуру, коала, качконіс
Флора:	Евкаліпт, акація

WELCOME TO AUSTRALIA

New South Wales
Нова Південна Валія

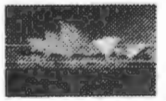

Victoria
Вікторія

Queensland
Квінсланд

South Australia
Південна Австралія

Western Australia
Західна Австралія

Tasmania
Тасманія

Northern Territory
Північна Територія

СОЮЗ УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ АВСТРАЛІЇ

ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ОСІБ, ЩО ЕМІГРУЮТЬ ДО АВСТРАЛІЇ

Ласкаво просимо!

AUSTRALIAN FEDERATION OF UKRAINIAN ORGANISATIONS
PO Box 251 Essendon 3040
Victoria Australia

Tel: 61+3+9375 1781
Fax 61+3+9326+1065
Email cyoa@netsol.net.au
Website www.ozeukes.com.au

УКРАЇНСЬКА СПІЛЬНОТА АВСТРАЛІЇ РАДО ЧЕКАЄ НА ВАС

В Австралії живе приблизно 30 тисяч українців. Серед них особи, які поселилися тут після Другої Світової війни, їхні діти та внуки, а також нова хвиля іміґрантів з України, колишної Югославії та інших країн. Найбільше українців оселилося в Мельбурні, Сіднеї, Аделаїді, Брізбані, Перті та Канбері, де їхне громадське життя зосереджується навколо громад і церков (Греко–католицької і Православної; є також спільноти українців–баптистів).

Українці в Австралії мають:

- 18 народних домів
- 32 церковні храми
- банкові установи (кредитні спілки)
- газети ("Церква і Життя" и "Вільна Думка")
- радіопрограми
- будинки для людей похилого віку

В Австралії діють:

- *Молодіжні організації Спілка Української Молоді (СУМ) і Пласт*
- *Союз Українок*
- *українські суботні школи (від садочку до 12 класу)*
- *кафедри українознавства при університетах в Мельбурні і Сіднеї*
- *танцювальні колективи, хори та інші мистецькі гуртки*
- *Спортивні клуби*

Якщо Ви хочете одержати детальнішу інформацію про життя й установи української спільноти в Австралії, або Ви не знаєте, як зв'язатися з службами й організаціями в Австралії, які допомагають новоприбулим, звертайтеся до українських громад чи служб суспільної опіки (координати установ див. далі) .

Якщо Ви завчасно повідомите дату і час прильоту, номер рейсу та авіалінію, то представники організацій, поданих у списку з позначкою * , можуть зустріти Вас в аеропорту та відвезти до місця, де Ви плянуєте оселитися.

Українські громади Австралії не в змозі надавати житло чи будь–яку фінансову допомогу. Проте, Ви можете одержати відомості про наявні види житла та приблизні ціни.

Представник організації, позначеної #, може зустрітися з Вами невдовзі після Вашого приїзду до відповідного міста та надати інформацію про те, як найшвидше облаштуватися в Австралії.

Приїхавши до Австралії, Ви маєте право безкоштовно користуватися послугами служби телефонних перекладачів 7 днів на тиждень 24 години на добу (тел. 13 14 50 в будь–якому місті Австралії).

Ви також маєте право на безкоштовні послуги перекладача, коли звертаєтеся до державних департментів та багатьох громадських організацій, але треба замовити такі послуги за кілька днів наперед. Департмент іміграції може безплатно перекласти Ваші основні документи англійською мовою.

Ласкаво просимо до Австралії !!

* у Вікторії

Українська Громада Вікторії

тел. +61 3 9375 1781
факс. +61 3 9326 1085

Служба соціяльного забезпечення при громаді

тел. +61 3 9370 5961
факс. +61 3 9326 1065

Адреса:
Ukrainian Social Services
PO Box 78,
Essendon, Victoria 3040

"Сентакер" при УКЦ

тел. +61 3 9320 2566
факс. +61 3 9320 2544

Адреса:
Centacare—Ukrainian Catholic Church
35 Canning Street
North Melbourne, Victoria 3058

у Новій Південній Валлії

Бюро суспільної служби

тел. +61 2 9649 9704
факс. +61 2 9649 8615

Українське консульство

тел. +61 2 9388 9177

Адреса:
Consul General of Ukraine
4 Bellevue Rd
Bellevue Hill, NSW 2023

sale 10.00

ISBN 5-900810-30-5

9 785900 810300